T.C.
BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI
TÜRKİYE CUMHURİYETİ TARİHİ BİLİM DALI

ATATÜRK DÖNEMİ ÇOCUK POLİTİKASI

DOKTORA

Ayşe Nur REÇBEROĞULLARI

BURSA 2021

T.C.
BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI
TÜRKİYE CUMHURİYETİ TARİHİ BİLİM DALI

ATATÜRK DÖNEMİ ÇOCUK POLİTİKASI

DOKTORA

Ayşe Nur REÇBEROĞULLARI

Danışman:
Prof. Dr. Saime YÜCEER

BURSA-2021

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans / Doktora Tezi/Sanatta Yeterlik Tezi/ Çalışması olarak sunduğum "ATATÜRK DÖNEMİ ÇOCUK POLİTİKASI" başlıklı çalışmanın bilimsel araştırma, yazma ve etik kurallarına uygun olarak tarafımdan yazıldığına ve tezde yapılan bütün alıntıların kaynaklarının usulüne uygun olarak gösterildiğine, tezimde intihal ürünü cümle veya paragraflar bulunmadığına şerefim üzerine yemin ederim.

Tarih ve İmza
13.09.2021

Adı Soyadı: Ayşe Nur REÇBEROĞULLARI
Öğrenci No: 711442005
Anabilim/Anasanat Dalı: Tarih
Programı: Türkiye Cumhuriyeti Tarihi
Statüsü: Yüksek Lisans: Doktora: X
Sanatta Yeterlik:

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
YÜKSEK LİSANS/DOKTORA İNTİHAL YAZILIM RAPORU

BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI BAŞKANLIĞI'NA

Tarih: 25/08/2021

Tez Başlığı / Konusu: ATATURK DONEMI ÇOCUK POLITIKASI

Yukarıda başlığı gösterilen tez çalışmamın a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 357 sayfalık kısmına ilişkin, 25/08/2021 tarihinde şahsım tarafından *turnitin* adlı intihal tespit programından (Turnitin)* aşağıda belirtilen filtrelemeler uygulanarak alınmış olan özgünlük raporuna göre, tezimin benzerlik oranı % 12 'dir.

Uygulanan filtrelemeler:
1- Kaynakça hariç
2- Alıntılar hariç/dahil
3- 5 kelimeden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç

Bursa Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Çalışması Özgünlük Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Esasları'nı inceledim ve bu Uygulama Esasları'nda belirtilen azami benzerlik oranlarına göre tez çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Gereğini saygılarımla arz ederim.

Tarih ve İmza
25.08.2021

Adı Soyadı:	Ayşe Nur REÇBEROĞULLARI
Öğrenci No:	711442005
Anabilim Dalı:	TARİH A.B.D.
Programı:	Türkiye Cumhuriyeti Tarihi
Statüsü:	Y.Lisans X Doktora

Danışman
Prof. Dr. Saime YÜCEER
25.08.2021

T.C.
BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Tarih Anabilim Dalı, Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Bilim Dalı'nda 711442005 numaralı Ayşe Nur REÇBEROĞULLARI'nın hazırladığı "ATATÜRK DÖNEMİ ÇOCUK POLİTİKASI" konulu Doktora Tezi ile ilgili tez savunma sınavı, 13/09/2021 günü 14.00 - 15.00 saatlerini arasında yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin/çalışmasının başarılı olduğuna oybirliği ile karar verilmiştir.

Üye
(Tez Danışmanı ve
Sınav Komisyonu Başkanı)
Prof. Dr. Saime YÜCEER

Üye
Prof. Dr. Tevfik ALICI

Üye
Prof. Dr. Zehra ASLAN

Üye
Doç. Dr. Nilüfer ALKAN GÜNAY

Üye
Doç. Dr. Fevzi ÇAKMAK

13/09/2021

ÖZET

Yazar Adı ve Soyadı : Ayşe Nur REÇBEROĞULLARI
Üniversite :Bursa Uludağ Üniversitesi
Enstitüsü : Sosyal Bilimler Enstitüsü
Anabilim/Anasanat Dalı : Tarih
Bilim/Sanat Dalı : Türkiye Cumhuriyeti Tarihi
Tezin Niteliği : Doktora Tezi
Sayfa Sayısı : XI + 357
Mezuniyet Tarihi : 13/09/2021
Tez Danışmanı : Prof. Dr. Saime YÜCEER

ATATÜRK DÖNEMİ ÇOCUK POLİTİKASI

Sonu gelmek bilmeyen savaşların, hastalıkların ve sosyal problemlerin olduğu tüm ülkelerde olduğu gibi Türkiye Cumhuriyeti'nde de çocuğun ihtiyaçları ile ilgili sorunlar mevcuttu. Ancak Türkiye'nin farkı, bu sorunlara hangi yaklaşımlar gözeterek nasıl çözmeye çalıştığı olmuştur.

23 Nisan 1920 tarihinde açılan Türkiye Büyük Millet Meclisi'ndeki çalışmalarda Devlet için çok önemli konular çözüme kavuşturulmaya çalışılmıştı. Burada Türkiye'nin en önemli kaynaklarından birinin de çocuklar olduğu anlaşıldı. Bundan dolayı Gazi Mustafa Kemal Atatürk önderliğinde 1938 yılına kadar "Çocuk" için; sağlık, sosyal, ekonomi ve eğitim gibi alanlarda çok ciddi politik atılımlar yapılmıştır.

Bu atılımlar çocuğun birey olarak farkındalığının artmasıyla beraber bir güç olarak ülkeye istikbalde faydası ve nüfus olarak katkısı için yapılmıştır. Ayrıca çocuğun geleceğin vatandaşı olarak toplumsal konularda bilinçlendirilmesi, sağlık ve eğitimin iyileştirilmesine yönelik çalışmalar yapılmıştır. Sorunlar saptanıp çözüm yolları konusunda çok çeşitli eleştiriler yapılmış ve ilerleme sağlanmıştır. Yapılan çalışmaların resmi sonuçları kamuoyunda yer almış ve çocuk gün geçtikçe korunması ve kazanılması gereken bir değer olarak görülmüştür.

Ayrım yapılmadan ülkedeki bütün çocukları kapsayarak yeni rejimin istikbalini sağlayacak gürbüz, ruhen ve fiziken güçlü ve kuvvetli, ahlaklı, çalışkan, meslek sahibi bireyler yetiştirme amacında olan ve bu amaçla refah seviyesi geliştikçe çocuğa yatırım yapan devlet adamları, bunun meyvelerini de gün geçtikçe almaya başlamışlardır.

Atatürk Dönemi olarak bahsedilen süreç uzun bir dönemi kapsamaktadır. Bundan dolayı 1920'lerin başındaki şartlar ile 1930'ların sonundaki şartlar aynı olmamış refah seviyesindeki artış sonrası çocuğa yönelik politikaların seyri de olumlu olarak değişmiştir.

Bu çalışma çerçevesinde Gazi Mustafa Kemal Atatürk ve diğer devlet adamları ile Aydınların, çocuk ile ilgili saptadıkları sorunlar ve bunlara yönelik çözüm yöntemleri ile uygulanan politikalar ve bu eylemlerin sonucunun çocuğun yaşamı için oluşturduğu altyapı ele alınmış ve değerlendirilmiştir.

Anahtar Sözcükler: Atatürk Dönemi, Çocuk, Politika, TBMM, Milletvekili.

ABSTRACT

Name and Surname	**: Ayşe Nur REÇBEROĞULLARI**
University	**: Bursa Uludag University**
Institution	**: Social Science Institution**
Field	**: History**
Branch	**: History of the Republic Turkey**
Degree Awarded	**: Doctorate**
Page Number	**: XI + 357**
Degree Date	**: 13/09/2021**
Supervisor	**: Prof. Dr. Saime YÜCEER**

CHILD POLICY DURING ATATÜRK PERIOD

All countries where endless wars, disease and social problems were present, also the Republic of Turkey had problems related children's needs. However, the difference in Turkey's approach was, consideration on how to solve these problems.

In the works in the Turkish Grand National Assembly, which was opened on April 23, 1920, very important issues for the State were tried to be resolved. Therefore, under the leadership of Gazi Mustafa Kemal Atatürk, serious political breakthroughs were made for the "Child" in the fields of social, education and health until 1938.

These breakthroughs, together with increase in awareness of the child as an individual have also been made for future benefits of the country as a power and population contribution. In addition, efforts to raise awareness of the child as a future citizen on social issues and to improve health and education were made. In order to achieve solutions, problems were identified, for which criticism and discussions were performed. The official results of the work carried out by deputies, took place in public and the child was seen as a value that should be protected and earned day by day.

The statesmen, who aim to raise robust, mentally and physically strong, righteous, hardworking, professional individuals who will ensure the future of the new regime by including all children in the country without discrimination. For this purpose, investments in children have started to show its fruits day by day, as their welfare level improved.

The period referred to as the Atatürk Period covers a long period. Therefore, the conditions in the early 1920s and the conditions at the end of 1930s were not same and the course of policies towards the child changed positively after the increase in welfare level.

In scope of this study, implemented policies and solutions regarding determined problems by Gazi Mustafa Kemal and politicians, have been discussed and evaluated, which created an infrastructure for the child's life as a result of these actions.

Key Words: Atatürk's Period, Child, Policy, TGNA, Deputy.

ÖNSÖZ

Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin açılışı ile Gazi Mustafa Kemal Atatürk'ün vefatına kadar belirli bir süreyi kapsayan ve bu süreçte "Çocuk" için atılan politik adımları, sorun ve çözüm yöntemlerini konu edinen "ATATÜRK DÖNEMİ ÇOCUK POLİTİKASI" adlı bu çalışma büyük oranda birincil kaynaklar temel alınarak hazırlanmıştır. Çalışmanın kapsamı Türk çocukları için yapılan sosyal, eğitim ve sağlık alanındaki yenilikler ve iyileştirme çabaları olmuştur. Çalışmada ağırlıklı olarak TBMM arşivi kullanılmıştır. Bunun yanı sıra sıra çalışmanın sıhhat ve güvenirliğini arttırmak adına gerekli durumlarda T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri'ndeki kayıtlardan faydalanılmıştır. Çeşitli yerli ve yabancı ikincil kaynaklar da bir diğer başvuru malzemesi olarak değerlendirilmiştir. Ağırlıklı olarak TBMM kayıtlarından faydalanmak hem milletvekillerinin bu konudaki yoğun çabasını gözler önüne sermiş hem de çocuğa yönelik hizmet edilmesini görmemizi sağlamış, bu şekilde de konunun önemi daha iyi anlaşılmıştır. Araştırmayı önemli kılan bir diğer unsur ise çocuk için ince ve hassas düşünülmesi sonucu çocuğun yetişkinden ayrı olarak farkındalığının anlaşılarak hayat standardının yükseltilmesi ve bu minvalde kazanımların olmasıdır.

Çalışma süresince beni motive eden, çok önemli yönlendirmeleri ve desteği olan değerli tez danışmanım Prof. Dr. Saime YÜCEER'e ve tez izleme komitemin önerileriyle bana ışık tutan değerli üyeleri; Prof. Dr. Tevfik ALICI, Doç. Dr. Nilüfer ALKAN GÜNAY ve Doç. Dr. Seher AKÇA'ya ayrıca desteklerinden ötürü Prof. Dr. Zehra ASLAN ile Doç. Dr. Fevzi Çakmak'a bununla beraber hocalarım Prof. Dr. Nurcan ABACI ve Prof. Dr. Zeynep Dörtok ABACI'ya teşekkürü bir borç bilirim.

Ayrıca çalışmanın önemli belgelerini edinmeme katkı sağlayan Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi çalışanlarına ve bu süreçte yardımcı olan arkadaşım Sümeyra DEMİRCİ'ye ve kıymetli katkıları için Dr. Irmak KARABULUT'a sonsuz minnettarım. Ayrıca kaynak temini konusunda hizmetlerinden dolayı TBMM Kütüphanesi, Milli Kütüphane ve Bursa Uludağ Üniversitesi Kütüphanesi çalışanlarına, bununla beraber çalıştığım süre boyunca pozitif desteği için Özel Rasim Şahinkaya Fen Ve Anadolu Lisesi yöneticilerine ve arkadaşlarıma ayrıca müteşekkirim.

Son olarak bu çalışmanın gizli kahramanlarından olan ve yazım esnasında cesaret verici konuşmalarıyla bana her zaman destek çıkan biricik annem Türkan TELLİ ve emeği ve sevgisini esirgemeyen babam Dursun TELLİ ile beraber aileme, ayrıca beni doktora tez çalışmam sırasında tanıyan, çalışmamın her aşamasında heveslendirici, bu çalışmayı yaptığım için beni gururlandırarak yanımda olduğunu hep hissettiren eşim Recep REÇBEROĞULLARI'na çok teşekkür ediyorum.

Doktora tez çalışmamın en kritik sonuç aşamasına yaklaşırken dünyaya gelen ve beni bu çalışmaya konu itibariyle de daha çok bağlayan oğlum Miraç REÇBEROĞULLARI ve dünya çocuklarına bu çalışmayı ithaf ediyorum.

Bursa/2021
Ayşe Nur REÇBEROĞULLARI

İÇİNDEKİLER

YEMİN METNİ i
ÖZET iv
ABSTRACT v
ÖNSÖZ vi
İÇİNDEKİLER vii
KISALTMALAR xi
GİRİŞ 1

BİRİNCİ BÖLÜM

ATATÜRK DÖNEMİ ÇOCUĞA YÖNELİK SOSYAL POLİTİKALAR

1. SOSYAL POLİTİKALARIN TARİHÇESİ VE TÜRKİYE'DE ÇOCUĞA YÖNELİK SOSYAL POLİTİKALAR 10
2. NÜFUS VE ÇOCUK POLİTİKASI 14
2.1. Göç Politikası Ve Çocuklar 22
2.2. Muhacir ve Mübadele Çocuklarının Durumu 23
2.3. Vatandaş Olarak Çocuk 29
3. KİMSESİZ ÇOCUKLAR VE SOSYAL KURUMLAR 35
3.1. Darüleytam (Öksüz Yurdu) 40
3.2. Darüşşafaka (Şefkat Yuvası/Öksüz Mektebi) 45
3.3. Yetim Çocukların Bankası Emlak Ve Eytam Bankası 47
3.4. Himaye-i Etfal Cemiyeti (Çocuk Esirgeme Kurumu) 51
3.5. Hilaliahmer (Kızılay) 60
3.6. Darülaceze (Düşkünler Bakımevi) ve Çocuk Dilenciliğiyle Mücadele 62
3.7. Islahhane (Kimsesiz Çocuklar Sanat Ve Meslekevi) 65
4. HUKUK VE ÇOCUK 68
4.1. Medeni Kanun Ve Çocuk 68
4.2. Soyadı Kanunu'nda Çocuk 71
5. ÇOCUK HAKLARI POLİTİKASI 73
5.1. Çocuğu Disipline Etmede Ceza Konusunda Görüşmeler 75
5.2. Çocuk İstismarını Önlemeye Yönelik Siyaset 77
5.3. Çocuk Düşürme Ve Düşürtmek (Kürtaj) 80
5.4. Suç İşleyen Çocuklar 84

5.5. Belediyelerin Çocuklara Karşı Görevleri 88
5.6. Polisin Çocuğa Karşı Görevleri..... 90
5.7. Devletlerarası İlişkilerde Çocuklarla İlgili Konular 91
6. BAYRAMLAR VE ÇOCUK..... 94
6.1. Hakimiyet-i Milliye Bayramı Ve Çocuk Haftası 95
6.2. Ağaç Bayramı Kanunu Ve Çocuklar 99
6.3. Çocuklara Bir Yardım Aracı: Şefkat Pulu 102
7. SOSYAL YAŞAMDA ÇOCUK OYUN VE EĞLENCE POLİTİKASI 104
7.1. Sinemalar Ve Tiyatrolar Konusu.....105
7.2. Gümrük Politikasında Oyuncaklar Ve Çocuk Eşyaları 113
7.3. Çocuk Yiyeceklerinin Milli Ve Ahlaki Yönü.....116
7.4. Çocuğu Yerli Malına Yönlendirme Çabaları.....119
7.5. Yolculukta Çocuk.....121

İKİNCİ BÖLÜM

ATATÜRK DÖNEMİ EKONOMİ POLİTİKALARINDA ÇOCUK

1. İZMİR İKTİSAT KONGRESİ'NDE ÇOCUK 125
2. 1923-1929 YILLARI ARASI EKONOMİ POLİTİKALARINDA ÇOCUK KONUSU 128
3. 1930-1938 YILLARI ARASI EKONOMİ POLİTİKALARINDA ÇOCUK KONUSU 131
4. ÇOCUKLAR İÇİN DEVLET TARAFINDAN YAPILAN MADDİ YARDIMLAR 133
4.1. Memur Çocuklarına Yapılan Yardımlar.....134
4.2. Çok Çocuklu Hakimlere Yardımlar.....138
4.3. Çok Çocuklu Ailelere Yardımlar 141
4.4. Şehit, Gazi Ve Yetim Çocuklara Yapılan Yardımlar.....150
4.5. Vefat Eden Milletvekili Çocuklarına Yardımlar.....154
4.6. Hidemat-ı Vataniye (Vatana Hizmet) Maaşı.....155
5. ÇOCUĞUN ÇALIŞMA HAYATINA YÖNELİK POLİTİKALAR VE İŞ HUKUKUNDA ÇOCUK 156
5.1 *"Ereğli Havza-i Fahmiyesi Maden Amelesinin Hukukuna Müteallik Kanun"* Çerçevesinde Çocuğun Çalışma Hayatı 158
5.2 *"Mesai Kanunu Layihası"* Çerçevesinde Çocuğun Çalışma Hayatı.....160
5.3. *"İşçiler Hıfzıssıhhası"* Çerçevesinde Çocukların Çalışma Hayatı 163

5.4. *"İş Kanunu"* Çerçevesinde Çocukların Çalışma Hayatı 166

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ATATÜRK DÖNEMİ ÇOCUĞA YÖNELİK EĞİTİM POLİTİKALARI

1. ÇOCUK POLİTİKASI ÇERÇEVESİNDE EĞİTİM ÇALIŞMALARI 169
1.1 Halkevlerinin Çocuk Eğitimi Ve Terbiyesindeki Rolü 173
2. EĞİTİM KURUMLARINDA ÇOCUK TERBİYESİNİN ŞEKLİ 175
2.1 Anaokulları Ve Çocuk Terbiyesi.....179
2.2 Çocuk Terbiyesinde İlkokul Eğitimi 181
2.3 Ortaokul, Liseler Ve Yatılı Okullarda Çocuk 185
2.4. Köylerdeki Çocuk Eğitimi.....195
2.5. Öğretmenlerin Durumu Hakkında Değerlendirmeler 201
3. ÇOCUĞA YÖNELİK TERBİYE HAKKINDA GELİŞMELER.....204
3.1. Bilimsel Eğitim Ve Kız Çocukları 204
3.2. Talim Ve Terbiye'de Çocuk 206
3.3. Harf Devrimi Ve Çocuk Eğitimi 207
3.4. Çocuk Eğitiminde Kitaplar Konusu.....209
3.5. Küçükleri Muzır Neşriyattan Koruma Kanunu.....212
3.6. Engelli Çocuklar İle İlgili Politikalar 213

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

ATATÜRK DÖNEMİ ÇOCUĞA YÖNELİK SAĞLIK POLİTİKALARI

1. NÜFUSU KORUMAK İÇİN ÇOCUK SAĞLIĞINI KORUMA ÇABALARI 220
1.1 Çocuğun Varlığı Açısından Sağlık Yatırımlarının Önemi.....222
1.2. Çocuk Hastalığında Alternatif Tıp Ve Tedavi.....223
1.3. Çocuk Ölümlerini Önleme Çabaları.....225
1.4. Umumi Hıfzıssıhha Kanunu'na Kadar Olan Gelişmeler 231
1.5. Umumi Hıfzıssıhha Kanunu'nun Çocuk Sağlığı İle İlgili Maddeleri.....235
1.6. Çocukları Kötü Alışkanlıklardan Uzak Tutma Girişimleri 237
2. ÇOCUK BAKIMI POLİTİKALARI 239
2.1. Çocuklara Yönelik Kurumların İhtiyaçları 244
2.2. Çocuk Yuvalarına Ve Çocuk Hastanelerine Yapılan Maddi Yardımlar....247

2.3. Doğum Ve Çocuk Bakım Evleri 249
2.4. Himaye-i Etfal Cemiyeti'nin Çalışmalarında Çocuk Sağlığına Yönelik Tedbirler 253
2.5. Halkevlerinin Çocuk Sağlığı Konusunda Çalışmaları 254
3. SAĞLIKLI VE GÜRBÜZ ÇOCUK YETİŞTİRMENİN ÖNEMİ 255
3.1. Askerlik Ve Çocuk Yetiştirme 258
3.2. Çocuklar İçin Spor Konusu 259
3.3. Gebe Ve Anne Sağlığı Konusunda Politikalar 262
3.4. Çocukların Diş Bakımı 265

BEŞİNCİ BÖLÜM

ATATÜRK DÖNEMİNDE ÇOCUK KONUSUNDA DÜNYADAKİ GELİŞMELER

1. DÜNYA TARİHİNDE ÇOCUĞUN YERİ 268
1.1. Amerika Birleşik Devletleri'ndeki Çocuğa Yönelik Gelişmeler 270
1.2. Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nde Çocuğa Yönelik Gelişmeler 273
1.3. Almanya'daki Çocuğa Yönelik Gelişmeler 275
1.4. Fransa'daki Çocuğa Yönelik Gelişmeler 277
1.5. İngiltere'deki Çocuğa Yönelik Gelişmeler 280
1.5. Japonya'daki Çocuğa Yönelik Gelişmeler 282
SONUÇ 284
KAYNAKÇA 290
EKLER 333
ÖZGEÇMİŞ 357

KISALTMALAR

Bibliyografik Bilgiler	**Türkçe kısaltma**
Adı geçen makale	a.g.m.
Adı geçen eser	a.g.e.
Adı geçen tez	a.g.t.
Aynı yer	A.yer.
Amerika Birleşik Devletleri	A.B.D.
Atatürk Araştırma Merkezi	ATAM
Bakınız	Bkz.
Baskı	b.
Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi	B.C.A.
Başbakanlık OSmanlı Arşivi	B.O.A.
Birleşmiş Milletler	BM
Cumhuriyet Halk Fırkası	C.H.F.
Cumhuriyet Halk Partisi	C.H.P.
Cilt	C.
Çeşitli Sayfalar	Çşt. Syf.
Çeviren	Çev.
Devlet İstatistik Enstitüsü	DİE
Doktor	Dr.
Editör	ed.
Hazırlayan	Haz.
Madde	md.
Tertip	T.
Türkiye Büyük Millet Meclisi	TBMM
Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi	TBMMZC
Türkiye Cumhuriyeti	T.C.
Türk Ceza Kanunu	TCK
Türk Dil Kurumu	TDK
Türkiye Diyanet Vakfı	TDV
Türkiye Himaye-i Etfal Cemiyeti	THEC
Türk Tarih Kurumu	TTK
Sayfa/sayfalar	s.
Sayı	S.
Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği	SSCB
İçtima	İ.
Ve benzeri	Vb.
Ve diğerleri	Vd.
World Helath Organisation(Dünya Sağlık Örgütü)	WHO
Yayınevi	Yay.

GİRİŞ

"Çocuk" ile ilgili çalışmalar sosyal hayatımızın bir parçası olarak dünyada ve ülkemizde çok yakın bir zamana rastlar. Bundan dolayıdır ki bu konuda, kaynak sayısı sınırlı, alanına göre yapılan çalışma sayısı da oldukça azdır. Ancak yapılan çalışmaların az olması tarihsel süreçte ülkemizde çocuk kavramı için yararlı adımlar atılmadığını göstermemektedir. Dönemin bakış açısını anlamak için, gelecek algısına yönelik hissedilen kaygıları görmek ve mevcut şartları daha iyi yorumlamak için "çocuk" konusu üzerinde durmak faydalı olacaktır.

Oldukça zor bir savaştan çıkmış, ayağa kalkmaya çalışan bir vatanın ve yöneticilerinin, bu süreçte evlatlarına yönelik endişe duyması ve buna yönelik politikalar yapması dikkate değer bir durumdur. Biz de Atatürk Döneminde politik açıdan çocuk için alınan kararları, atılan adımları, duyulan kaygı ve endişeleri daha iyi anlamak için bu doktora tez çalışmasını yapmaktayız. Bunun için de gerek arşivlerden aldığımız kayıtları, Türkiye Büyük Millet Meclisi tutanakları ile Resmi Gazete'de yayımlanan kanun ve kararları, gerekse de anılardan, gazete, kitap, makale ve tezlerden yola çıkarak vardığımız sonuçları tez çalışmamızda yazmaktayız. Ağırlıklı olarak TBMM Tutanak Dergisi temelli olan bu kaynaklar arasında, sebep ve sonuç ilişkisi kurarak hangi ihtiyaçtan hareketle bir kanunun ortaya çıkarıldığı, sonuçlarının var olup olmadığı ve eğer varsa nasıl olduğunu gözlemleyebilmek tezin amaçlarındandır. Bunun sonucunda da doğrudan ya da dolaylı olarak çocuğun yaşam şartlarını ele almak ve oluşturulmak istenen Cumhuriyet çocuğunun altyapısını incelemek dönemin bakış açısını anlamamızı sağlayacaktır.

Çocuk ve çocuğa yönelik politikaların izlendiği yöntem, çalışmaların nasıl bir süreçte ve hangi şartlar altında yapıldığı, Türkiye Cumhuriyeti Tarihi araştırmalarının problemlerindendir. Bu problemi çözmeye çalışmak ve bu konuda bir yol haritası çıkarmak gerekli görülmüştür. 23 Nisan 1920'de Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin açılmasının hemen ardından 29 Ekim 1923 tarihinde Cumhuriyet'in ilanı ile Mustafa Kemal Atatürk'ün vefat ettiği 1938 yılına kadar olan süreçte, çocuğa yönelik ilgi araştırıldıkça çocukluk tarihi araştırmalarına da katkılar sağlayacaktır. Milli arzularla vatan evlatlarını yetiştirmek, geleceğe umutla bakmak isteyen ve ülkeyi kalkındırmaya

çabalarken, bir yandan da çocuk konusunu es geçmeyen dönemin yöneticilerinin çabalarını kayıt altına almak lüzumu hissedilmiştir.

Yapılacak her yeni bir araştırma yeni sorular üretecek ve bu sorular ilgili alan çalışmalarına fayda sağlayacaktır. Hukuki ve toplumsal olarak çocuklara yönelik yaklaşımları ayrıntılı bir şekilde ele alma çabası, Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde bu konuda yapılan müzakereler, çıkartılan kanunlar ve sarf edilen yoğun emek bizlere yarının Cumhuriyet vatandaşını, bugünün oluşturduğunu gösterecektir. Bununla beraber, dönemin çocuklarının sahip oldukları sosyal ve ekonomik yaşantı, ebeveynlerin ve halkın çocuklar için hem bireysel hem de hukuksal olarak sorumlulukları ve Cumhuriyeti kuranların politik öngörüleriyle, çocukların günümüzden daha farklı bir çocukluğa sahip olabilecekleri düşüncesini de bize hatırlatacaktır. Çünkü savaş şartları ve yeni kurulan Cumhuriyet sürecinden, ideolojilerden, devrimlerden, yeniliklerden veya iyileştirmelerden çocukların etkilenmemiş olduklarını düşünmek mümkün değildir.

Atatürk devrimlerinin ve Türk modernleşme sürecinin çocukların yaşamında yol açtığı dönüşümlerin daha iyi anlaşılabilmesi için çocuk kavramının ne olduğunu bilmek ve tarihi anlamda bunun öncesiyle ilgili bilgi sahibi olmak gereklidir.

Kullanıldığı bilim alanına göre farklı tanımlamalar yapılan çocuklukla ilgili başlangıç doğum anı olarak kabul görmektedir. Çocukluğun sona erişiyle ilgili geçiş dönemleri konusunda çeşitli görüşler olsa da net bir fikir birliği yoktur.[1]

T.D.K'nın sözlüğünde "Çocuk" kelime anlamı olarak küçük yaştaki oğlan veya kız olarak geçmekle beraber "Çocukluk" bebeklik çağından erginlik çağı sonuna dek gelişme sürecinde bulunan insan olarak bir tanımlamaya tabi tutulmuştur.[2]

Bir başka tanıma göre ise çocuk, yetişkinlerin dünyasına kendisinden bağımsız bir şekilde girene kadar, fizik, ruh ve zihin açısından gelişimleri yetişkinlerin korumasında olan kişidir.[3]

Bir bilim alanı olarak Psikolojide çocuk kavramı ise, ağırlıklı olarak gelişim psikolojisinde ele alınmıştır. Buna göre çocuğun belirli dönemleri bulunmaktadır. Bu dönemler ise: 0-2 yaş sınırları arasındaki oral dönem, 2-6 yaş sınırları arası ilk çocukluk

[1] Ali Naim İnan, *Çocuk Hukuku*, Ankara Üniversitesi Yayınları, Ankara: 1968, s.61.
[2] *TDK Türkçe Sözlük,* cilt 1, TTK Yayınevi, Ankara: 1998, s.495.
[3] Gerry Rodgers, Guy Standing, *Child Work, Poverty and Underdevelopment*, Geneva: International Labour Office, 1981, s.160-161.

dönemi, 6-12 yaş sınırları arasındaki orta çocukluk dönemi, 12-18 yaş arası dönemdeki ergenlik dönemi olarak adlandırmak üzere 18 yaşında sona erecektir. [4]

Hukukta çocuk kavramına bakacak olursak iki anlamda kullanıldığını görürüz. İlki küçüğü yetişkinden ayırmak ikincisi de ana babaya olan soy bağını göstermek amacıyla kullanılır. Ağırlıklı olarak güvenlikle ilişkisi olduğundan ötürü küçük olarak bahsedilmektedir. Çünkü sadece soy bağını niteleyen çocuk kavramının çocuğun güvenliğiyle ilişkisi bulunmamaktadır. Reşit olmayan çocuklar için de bu önemlidir. Çünkü çocuğun güvenliği, küçüklerin eksik ya da kısıtlı hareketleri sebebiyle onların kendilerinin tamamlayamadığı istek ve iradelerini tamamlama görevi görmektedir.[5]

4 Ekim 1926 tarihinde yürürlüğe konulan Türk Medeni Kanunu'nun 27. maddesine göre kişilik; çocuğun tamamen sağ olarak doğduğu andan itibaren başlar ve ölümü ile son bulur. Ayrıca sağ doğmak koşuluyla çocuk ana rahmine düştüğü andan itibaren medeni haklarından istifade eder. Ayrıca 18 yaşın doldurulmasıyla çocuk reşit olur.[6]

Birleşmiş Milletler (BM) Çocuk Hakları Sözleşmesi uyarınca çocuğa uygulanabilecek olan maddeye göre erken yaşta reşit olma durumu ayırt edilmek üzere, on sekiz yaşına kadar olan her insan çocuk sayılır.[7]

Halk arasında çocukluk kavramı nesebi belirlerken erkek ve kız olarak ayrı ayrı ele alınmaktadır. Soy bağını belirleme amaçlı kullanılan bu kavramlar ile bir insan yaşamı boyunca anne-babasının çocuğudur ve küçüklüğü anlatmak için kullanılır.

Eski toplumlarda çocukluğa dair elle tutulur ciddi bir bilgi olmamasına rağmen çocukluk hayatın farklı bir süreci değil doğal akışın bir parçasıydı. [8]

Hipokrat'ın çocukluğu tanımlamak için yaptığı sınıflandırmaya göre çocuk eğitiminin temelinde bulunan, çocuğu ve çocukluğu tanımlama ve anlama biçimleri Ortaçağ, Rönesans, Aydınlanma ve sonrasında büyük değişiklikler gösterdi. Hipokrat günümüzde benzer şekillerde varlığını sürdürmekte olan şöyle bir ayrım yapıyordu: 7

[4] İnan, a.g.e., 63-67.
[5] Aynı yer.
[6] Türk Kanunu Medenisi, 04.10.1926, T.C. Resmi Gazete, S. 743.
[7] Çocuk Haklarına Dair Sözleşme, https://www.unicef.org/turkey/çocuk-haklarına-dair-sözleşme, Erişim Tarihi: 15.11.2020.
[8] İnan, a.g.e., s. 66-67.

yaşına kadar "*infans*", 14 yaşına kadar "*puer*" daha sonrası için de "*adolescens*" şeklinde tanımlar yapmıştı.[9]

Çocukluğa verilen anlam ve toplumun çocuğa bakış açısı, yaşanan sosyal, ekonomik ve kültürel gelişmeler sonucu zaman içinde değişmiştir. Nitekim Ortaçağ döneminde, insanlık, çocuğu sadece "*küçük insan"* olarak görüp çocuğa ve çocukluk kavramına özel anlamlar yükleme gereği görmemiştir. 17'nci yüzyıla gelindiğinde ise, özellikle burjuva ailelerinde çocuklar için oyunların, oyuncakların ve giysilerin ortaya çıktığı yeni bir dönem başlamıştır. Böylece *"çocukluk*" kavramı ve kurmacası oluşturulmuştur. Bu gelişmelerin ortaya çıkmasında Rönesans ve Aydınlanma dönemleri ile birlikte bireycilik kavramının ön plana çıkmasının etkisi büyük olmuştur.

Roma ve İslam hukukunda bedeni olgunluğun cinsi olgunluğa erişmekle tamamlandığı kabul edilmiştir. Buna karşın modern hukuk sistemleri, tamamıyla fikir olgunluğuna erişmiş çocukların yardıma ve korunmaya muhtaç olmaktan çıktıklarını ve dolayısıyla reşit olduklarını kabul ederler.[10]

İslam hukukçularına göre bir kişinin reşit olması (rüşd) yani mal varlığını din, iktisat, akıl ve mantık prensiplerine uygun biçimde koruyup harcamasını sağlayan olgunluğa sahip olması için buluğ çağına ulaşması gerekmektedir.[11] Buluğ ise bu gerekli asgari yaş haddine ulaşmış erkek ve kızların cinsiyet açısından fiziki ergenliğe kavuşmasıdır. Buluğun şartı bulunmaktadır. Bu şart ise çocuğun en alt yaş sınırına ulaşması ve bununla da erkeklerde 12 yaşın, kızlarda ise 9 yaşın doldurulmasıdır. Bu sınır erginliğin asgari yaş sınırı olup, Mecelle'nin de düzenlediği gibi bu yaşa ulaşmamış çocuğun ulaştığına yönelik iddiası hukuka göre dinlenemeyecektir (md. 988)[12]

İslam hukukunda çocuğu besleyip büyütmek ve terbiye etmek görevi hem anne hem de anne ve babaya ait olmakla beraber ağırlıklı olarak anneye aitti.[13] İslam hukukunda ayrıca çocuklara sevgi ve şefkat gösterilerek iyi yetiştirilmesi yönünde Hz. Peygamber'in hadisleri ve İslam hukukçularının görüşleri bulunmaktadır. Ayrıca

[9] Kürşat Bumin, *Batı'da Devlet Ve Çocuk*, Çizgi Kitabevi Yayınları, Konya Kasım 2013, s. 9.
[10] Emine Akyüz, *Çocuk Haklarının ve Güvenliğinin Korunması (Ulusal ve Uluslararası Hukukta)*, Milli Eğitim Basımevi, Ankara: 2000, s.62.
[11] *TDV İslam Ansiklopedisi,* 3. basım, 35. Cilt, Ankara: 2019, s.298.
[12] *TDV İslam Ansiklopedisi*, 3. basım, 6. Cilt, Ankara: 2019, s. 413.
[13] İnan, a.g.e., s. 69.

çocuğun terbiyesini, yetiştirilmesini, eğitimini düzenleyen "*hidane*" adlı velayet vardır.[14]

Modern anlamda bir çocukluk kavramının olmadığını Ortaçağ'da Fransız sosyal tarihçisi Philippe Aries söylemiştir.[15] Aries çocuğun yetişkinden ayrı bir birey olmadığını adeta minyatür bir yetişkin olduğunu belirtmiştir. Aries'in bu söylemi çocukluk tarihi araştırmalarına ışık olmuş ve yeni bir bakış açısı kazandırmıştır.[16]

Çocukların korunmasının hukuki olarak ortaya çıkmaya başladığı zaman dilimi yeniçağdır. Bununla beraber Batı'da, Hristiyan inancının çocuklara özen gösterme ve himaye üzerinde etkisi olmuştur. Protestanlık ile de fakirlere yardım açısından kurumlar kurma fikirleri artmıştır. Sosyal yardım açısından düşünceler üretilmişti.

Jean Jack Rousseau'ya göre dünya üzerinde şimdiye kadar var olan toplum ve toplulukların en eskisi ve dolayısıyla tek doğal olanı anne, baba ve çocuktan oluşan aile topluluğudur. Çocuklar bakım ve korunma ihtiyacında oldukları sürece veli olarak babaya bağımlı kalmışlardır. Var olan bu ihtiyaca gerek kalmadığında doğal olan bağ da çözülecektir. Babanın otoritesinden çeşitli sebeplerle kurtulan çocuklar ile çocuklara bakma yükünnü ortadan kalktığı baba otoritesi, topluca bağımsızlık ile sonuçlanır. Yine de eğer ki bir arada kalırlarsa, bundan sonra artık bu durum doğanın zoruyla olmayıp, kendi istekleriyle kaldıklarını gösterir. Esasen ailenin kendisi de bir sözleşme ile bu şekilde varlığını sürmüştür.[17]

Osmanlı Devleti'nde çocuğun korunması İslam inancıyla yayılan sosyal adalet fikriyle sosyal müesseseler açılmasıyla görülebilmektedir. Bunlar, vakıflar tarafından yoksul, kimsesiz ve yetimler için yardım ve hizmetlerde bulunmak için yürütülmüştür. Bununla beraber çocuğa gereken önemi vermek, onu madden ve manen, bedensel ruhsal ve ahlaksal açıdan korumak, gelişim ve eğitimini sağlamak için çocuk ve çocuk haklarını koruma amaçlı kurulan kurumlar 19. yüzyılda belirginleşmeye başlamıştır. Tuna Eyalet Valisi iken Türk devlet adamı Mithat Paşa *"Çocuk Islahhaneleri"* için bir nizamname (tüzük) düzenlemiştir ve bu tüzük 1868 yılında bütün valiliklere dağıtılmıştır. 2 Şubat 1886 tarihinde İstanbul'da, sokaklarda dilenen çocukların

[14] Akyüz, a.g.e., s.51.
[15] Çocuk konusunda Philippe Aries'in çalışması için bkz. Philippe Aries, *Centuries of Childhood: A Social History of Family Life*, Çev. Robert Baldick, Alfred A. Knopf, 1962.
[16] Akyüz, a.g.e., s.62.
[17] Jean Jacques Rousseau, *Toplum Sözleşmesi*, Çev. Vedat Günyol, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 9. Basım, İstanbul: 2012, s.4.

kurtarılması için Darülaceze kurulmuştur ve hizmete başlamıştır. Meşrutiyet Dönemi'nde yürürlüğe giren "*Evlad-ı Şüheda"* vergisi ile savaşta şehit düşenlerin yetim olan çocuklarını okutmak ve bu çocukları topluma faydalı hale getirmek için "*Dar-ül Eytam*" lar kurulmuştur. [18]

Osmanlı'da çocuklar belli bir olgunluğa ulaşınca kırsal kesimde aileye yardımcı işgücü teşkil ederler. Kentte ise evde dokuma tezgahında veya çeşitli el işleri yaparak evinin geçimine katkı sağlarlardı. Çocukların bakımı ve terbiye edilmesi ise büyük ölçüde anneye düşer. Çocuk 5-6 yaşına gelince mahalle mektebi eğitimine başlar. Mektebi bitirip medreseye gidenlerin oranı sayıca düşüktür. Şehir ve kasabalarda çoğunluk babadan oğula aktarılan esnaflığa çırak olarak başlarlardı. Köyde ise çiftçilik en yaygın meslekti. Kız çocukları mektepten sonra evde çeyiz hazırlar ve evin işlerinde annelerine yardım ederlerdi.[19]

İzmir İktisat Kongresi'nde 17 Şubat 1923 tarihinde açıldı ve bu kongrede kalkınma açısından pek çok kararlar alındı. Bu kararlardan birisi de 12 numaralı madde olan "Türk kadını ve kocası, çocuklarını iktisadi misaka göre yetiştirir" olmuştu.[20] Eğitimin her aşamasında, toplum ile ilgili her konuda uygulanacak en temel ilkenin ise milli hakimiyet esası olduğuna kongrede işaret edilmişti. (md.3) Milli sınırlar içerisindeki bağımsızlığı, ilerlemeyi ve barışçılığı Misak-ı İktisadi Esasları, milli bir değer olarak görmüştür. (md.1) [21]

Mustafa Kemal Atatürk *"Vatanı korumak çocukları korumakla başlar", "Çocukları her türlü ihmal ve istismardan korumalı ve onlar her koşulda yetişkinlerden daha özel olarak ele alınmalıdır"* sözleriyle çocuğun korunmasına yönelik düşüncelerini ifade etmiştir.

1924 yılında dünyada çocuk hakları için evrensel sayılabilecek belgelerden olan *"Cenevre Beyannamesi"* kabul edilmişti.[22] Bu Türkiye'de 1928 yılında kabul edilen, cumhurbaşkanı Atatürk'ün imzaladığı çocuk adına ilk uluslararası belge niteliği taşıyordu. Ancak çocuk için yapılan çalışmalar yeni değildi. Türkiye, 1924 yılında

[18] İnan, a.g.e., s.7-8.
[19] Akyüz, a.g.e., s. 52.
[20] A. Afetinan, *İzmir İktisat Kongresi*, 17 Şubat - 4 Mart 1923, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1989. s.27.
[21] Zeki Hafızoğulları, "İzmir-İktisat Kongresi Görüşler Ve Değerlendirmeler", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, Sayı 46, Cilt: XVI, Mart 2000, s.304.
[22] Cenevre Beyannamesi için bkz. Ek:1.

Viyana ve Budapeşte'de düzenlenen Çocuk kongresinde Himayei Etfal Cemiyeti Genel merkezi ile İstanbul merkezinden gelen kişilerle katılmıştı.[23]

Bundan sonra 18 Eylül 1931 tarihinde Mustafa Kemal Atatürk, Medeni Bilgiler kitabının önsözünde Başbakan İsmet İsmet İnönü'ye, çocukları iyi bir vatandaş olarak yetiştirmenin gerekliliğinden ve yurt bilgisinin öneminden bahsetmiştir. Bu konuda yazılan iki kitabının olduğundan ve bu kitapların da Milli Eğitim Bakanlığı tarafından belirlenen çeşitli okulların bazı sınıflarında okutulmasının uygun olacağını belirtmiştir.[24]

Çocuğun çalışması açısından bakıldığında 1927 nüfus sayımının sonuçlarına göre işletmelerin %70'i dörtten daha az işçi istihdam ediyordu. İşletmelerin dörtten fazla işçi çalıştıranları yaklaşık 150.000 kadar işçi çalıştırıyordu. Bu işçiler arasında kadın ve çocuklar da vardı. Bu çocuklar genellikle 15 yaşın altındaydı.[25] Yine aynı yıl tarım ile tekstil sektöründe de çok yoğun bir şekilde kadın ve çocuk emeği kullanıldığı görülmüştü. Ayrıca İstanbul ile İzmir endüstrisinin genelinde kadınların ve çocukların istihdamı oldukça yüksekti. Kimya sanayisinde ayrıca kayda değer bir nokta bulunmaktaydı ki bu da çalışan kadın ve çocukların genele oranının oldukça yüksek olmasıydı. 1930'larda iş gücü kanunların tam tersine yaygın olarak çocuk emeğinin en başta tarım ve tekstil endüstrisi başta olmak üzere kullanıldığını resmi nüfus sayımlarından öğrenmekteyiz. Erkek çocuklar (14 yaşın altındaki) daha çok, demir, tekstil ve tarım gibi sanayi kollarında çalıştırılıyordu. 1935 yılı nüfus sayımına göre 14 yaşın altındaki çocukların adı geçen iş kollarında çalışan işçilere oranla yüzdesi demir sanayisinde 6,8, tekstilde 6,6, tarımda ise 26,7 olmuştu. Kız çocuklarının ağırlıklı olarak istihdam edildikleri sektörler 1935 yılı için tarım, ev hizmetleri gibi belli sektörler ve ütücülük ve tekstil olmuştu. [26]

1936'dan İş Kanunu'nun kabulüne kadar belli başlı iş kollarındaki çalışma ilişkilerini düzenleyen özel kanunlar dışında kapsamlı bir iş kanunu mevcut değildi. Çocukların çalışma şartlarını da 1936 iş kanunu düzenlemişti. Çalışma koşullarına dair mevzuat arasında 1921 Hafta Tatili Kanunu 1935 Ulusal Bayram Ve Genel Tatiller

[23] *Annelere ve Çocuklara Salname,* Ahmet İhsan Matbaası, İstanbul: 1927, s.131. Bkz. Ek. 1.
[24] Mustafa Kemal Atatürk, *Medeni Bilgiler Türk Milletinin El Kitabı*, Der. A. Afetinan, Toplumsal Dönüşüm Yay, Eylül 2010.
[25] Akyüz, a.g.e., s.135.
[26] Donald Quataert, Erik Jan Zürcher, *Osmanlı'dan Cumhuriyet Türkiyesi'ne İşçiler*, Şefik Matbaası, 4. Baskı, Nisan 2017. s.160.

Kanunu ve çocukların çalıştırılmasını kurallara bağlayan 1930 Umumi Hıfzıssıhha Kanunu sayılmaktadır.[27]

Gazi Mustafa Kemal Atatürk, çocuk ile temas halinde olan ilgilenen ve bu konuda sorumlu olan herkesin, her yerde ve her işte millet çocuklarına verecekleri milli terbiyenin amacının milli hisleri güçlü kılmaya ve sağlamlaştırmaya çalışmaları gerektiğinin önemini ve gerekliliğini vurgulamıştır.[28]

Tezin çalışma kapsamı olarak belirlenen Atatürk döneminde yer alan hükümetler çocuk konusunda kapsamlı faaliyetler yürütmüşlerdi. 1920-1938 arası Atatürk'ün önce Meclis Başkanı daha sonra da Cumhuriyetin ilanıyla yer alan hükümetler şunlardı: 23 Nisan 1920 tarihinde TBMM açıldıktan sonra 25 Nisan 1920 ile 3 Mayıs 1920 tarihleri arasında Muvakkat İcra Encümeni, ardından da I., II., III., IV., ve V. İcra Vekilleri Heyetleri görev almıştı. 29.10.1923 tarihinde Cumhuriyet'in ilanıyla beraber İnönü Hükümetleri (I. ve II.), 22 Kasım 1924'ten 3 Mart 1925 tarihine kadar Fethi Okyar Hükümeti görev almıştı. Okyar Hükümeti'nin ardından 1 Kasım 1937 tarihine kadar İnönü Hükümetleri (III., IV., V. VI., VII.), 1 Kasım 1937 tarihinden 25 Ocak 1939'a kadar Bayar Hükümetleri görev almıştı.[29]

Tez çalışmasında ağırlıklı olarak Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Cerideleri temelli çalışılmış olmakla beraber Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, Resmi Gazete ve diğer gazete ve dergi kaynaklarından da sıkça faydalanıldı.

Zabıt Cerideleri, Türkiye Büyük Millet Meclisinde yapılan Genel Kurul görüşmelerinin tutanaklarını ve bu görüşmelere dayanak teşkil eden metinleri, özellikle kanun teklif ve tasarılarını, komisyon raporlarını içermekte olduğu için oldukça önemli bir kaynaktır. Bu şekilde TBMM'nin açıldığı 23 Nisan 1920 tarihli ilk toplantıdan Gazi Mustafa Kemal Atatürk'ün vefat ettiği 1938 yılına kadar TBMM'nin *"çocuk"* ile ilgili tüm tutanaklarına ulaşmaya çalışıldı. Bu bakımdan tutanaklar tezin yazımında büyük bir destek kaynak olarak yer aldı.

Doğrudan ya da dolaylı olarak tamamen çocuk teması üzerine yazılan, "*Atatürk Dönemi Çocuk Politikası"* adlı doktora tez çalışması beş bölümden oluşmaktadır. *"Atatürk Dönemi Çocuğa Yönelik Sosyal Politikalar"* başlıklı birinci bölümde

[27] Quataert, Zürcher, a.g.e., s. 162.
[28] Atatürk, a.g.e., s.43.
[29] Nuran Dağlı, Belma Aktürk, *Hükümetler ve Programları*, 1. Cilt 1920-1960, TBMM Basımevi, Ankara: 1988, s.7.

TBMM'nin açılışından, Mustafa Kemal Atatürk'ün vefatına kadar olan zaman aralığında, Türkiye'nin sosyal bir devlet olarak kapsamlı bir şekilde çocuğu içeren, çocuğun hayatını iyileştiren sosyal politikaları çalışıldı.

Tez çalışmasının *"Atatürk Dönemi Ekonomi Politikaları'nda Çocuk"* adlı ikinci bölümünde Türkiye Devleti'nin 1920'den 1938 yılının sonuna kadar olan ekonomi politikalarında çocuğun yeri anlaşılmaya çalışıldı.

Tez çalışmasının *"Atatürk Dönemi Çocuğa Yönelik Eğitim Politikaları"* adlı üçüncü bölümünde Türkiye Devleti'nin 1920'den 1938 yılının sonuna kadar olan çocuğa yönelik eğitim ve terbiyesi politikaları çalışıldı.

Tez çalışmasının *"Atatürk Dönemi Çocuğa Yönelik Sağlık Politikaları"* adlı dördüncü bölümünde Türkiye'de 1920'den 1938 yılının sonuna kadar olan çocuğa yönelik sağlık içerikli politikalar ortaya konulmaya çalışıldı.

Son olarak, tez çalışmasının *"Atatürk Döneminde Çocuk Konusunda Dünyadaki Gelişmeler*" başlıklı beşinci ve son bölümünde Atatürk Dönemi'nde dünyada çocuğa yönelik bazı gelişmeler ve yine Atatürk Dönemi'nde etkili olan yabancı devletlerden bazılarında çocuk ile ilgili hangi politikaların yapıldığı çalışılmıştır.

Yapılan kaynak taraması ve araştırmalar neticesinde tamamen odak noktası çocuk olan politikalar temelli kapsamlı bir çalışmaya rastlanılmamıştır. Yapılan bu çalışmanın Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Bilim Dalı'na fayda sağlaması temennimdir.

BİRİNCİ BÖLÜM

ATATÜRK DÖNEMİ ÇOCUĞA YÖNELİK SOSYAL POLİTİKALAR

1. SOSYAL POLİTİKALARIN TARİHÇESİ VE TÜRKİYE'DE ÇOCUĞA YÖNELİK SOSYAL POLİTİKALAR

Sosyal politikanın şimdiye kadar genel olarak net bir tanımı olmamıştır.[30] Bununla beraber endüstrileşmeyle birlikte başlamış olup, tüm ilgisini sadece sınıflar arasındaki ilişkileri düzeltmeye yönelten bir kavram olarak tanımlanabilir. Bu sınıflar, sermaye ile şekillenen işverenler ile çalışan, emek veren isçi sınıfıdır. Çalışmamızda değerlendireceğimiz daha kapsamlı açıklanma şekli ise, bir ülkede çeşitli toplumsal sorunlara ilişkin olarak uygulanan politika ve önlemler bütünü olarak tanımlanmaktadır.[31]

Sosyal politika, sosyal yardımlar ve sosyal refah hizmetleri insanlığın başlangıcından beri var olmuşlardır. Hemen hemen her toplumda yardıma muhtaç kimsesiz çocuklar, yoksullar, engelliler, yaşlılar ve hastalar sosyal yardım ve sosyal hizmetlere ihtiyaç duyan toplumsal kesim olmuşlardır. Bu kişilerin ihtiyaçları karşılanırken temel duygular, hümanist ve hayırsever hislerdendir.[32]

Sosyal politikanın tarihine baktığımızda Sanayi Devrimi'ni başlangıç alırız. Sanayileşme ile birlikte görülen değişim ve etkileşim, genel olarak yalnızca olumlu anlamda değil aynı zamanda tüm dünyada, özellikle çalışan kesimi olumsuz olarak etkilemiştir. İşsizlik, özellikle çalışma hayatında büyük oranlara vararak, ücret ve maaşların azalması, çalışma sürelerinin ihtiyaca cevap vermesi açısından uzaması, çocukların da yoğun şekilde istihdam edilerek çalıştırılması gibi birçok çeşitli sorunun meydana çıkmasına sebebiyet vermiştir. Ağırlıklı olarak erken sanayileşen devletlerde sosyal politikalar konusu altında toplumda bağımlı çalışan kişiler, sosyal ve ekonomik yönden zayıf, özel olarak ilgi isteyen, bakım ve gözetim ihtiyacı duyan çeşitli kesimlerin toplumsal olarak karşılaştıkları ya da karşılaşabilecekleri olumsuzluklara

[30] Sosyal politika'nın tanımı için ayrıca bkz.: Pete Alcock, vd, *Social Policy*, Oxford: 2003.
[31] Sami Güven, *Sosyal Politikanın Temelleri*, Ezgi Yayınları, Bursa: 1995, s.10.
[32] Murat Aydın, *Sosyal Politika ve Yerel Yönetimler*, Yedirenk Yay., İstanbul: 2009. s.24.

karşı korunmasını öngören belirli politikalar ihtiyaç duyularak oluşturulmuş ve bu politikalarla sözü edilen bu grupların, devletlerin ulaşmak istediği refah seviyesine çıkartılması hedeflenmiştir. Sosyal refah açısından bakıldığında, 18. Yüzyıl Aydınlanma dönemiyle ortaya çıkan en önemli gelişmenin, dünyada var olan nimetlerden herkesin, dolayısıyla çocukların da eşit faydalanması gerektiği görüşü olduğu söylenebilir. Bu modern anlayış, toplumu oluşturan bireylerin, refah içerisinde huzurlu yaşamalarına yönelik düzenlemeleri hedefleyen, sosyal politika anlayışının gelişmesini hızlandırmıştır. Sosyal adalet ve insan haklarını ve bu açıdan bakıldığında çocuk haklarını da temel alan bu yeni anlayış, toplumsal düzlemde çıkarları uyuşmayan, sınıflar arasında çatışmaları önleme misyonuyla, modern sosyal refah devletinin temel felsefesini oluşturmuştur.[33]

29 Ekim ile 29 Kasım 1919 tarihlerinde Washington'da, çalışan kesime yönelik ilk kez bir konferans düzenlenmiştir. Çalışma şartları ile ilgili konuları içeren bir takım kararlar alınan bu konferans, Uluslararası Çalışma Konferansı olarak adlandırıldı. Bu konferansın sonunda kabul edilen ilk Uluslararası Çalışma Örgütü sözleşmesinin 3'üncü maddesi Analığın Korunması Sözleşmesi olmuş 5'inci maddesi Asgari Yaş Sözleşmesi ve 6'ncı maddesi Çocukların Gece Çalışması (Sanayi) Sözleşmesi olmuştu. Konferansta düzenleme yapılan konulardan dikkat çekeni ise kadınlar ve çocuklar için kurşun zehirlenmesi (satürnizm) konusu ve kadınların doğum öncesi ve doğum sonrası çalıştırılması ile ilgili 3 sayılı sözleşme olmuş burada çalışmaya yönelik "*kadın ve çocuk*" terimleri tanımlanmıştı. Bu çerçevede, kadının doğum sonrasında 6 haftalık bir dönem çalıştırılmaması, doğumun 6 hafta içinde gerçekleşeceğini gösteren bir rapor üzerine işinden ayrılma hakkı bulunduğu ve çalışmadığı süre için kendisinin ve çocuğunun bakımı amacıyla belli bir tazminat alması ve yarım saatlik iki süt (emzirme) iznine hakkı bulunduğu kabul edilmiştir. Bundan sonra çocukların sanayi işlerine kabul edileceği asgari yaşa ilişkin 5 sayılı sözleşme sanayi kuruluşlarının tanımını yapmıştı. Böylece 14 yaşından küçük olan çocukların kamusal ya da özel sanayi kuruluşlarında ve sanayiye ait diğer kuruluşlarda çalıştırılamayacakları belirlendi. Ancak bu yasağın, kamuya ait meslek okullarında çocukların çalışmasına uygulanmayacağı kararlaştırıldı. Bundan sonra çocukların çalışma saatlerine yönelik asgari yaş belirlendi.[34]

[33] Mesut Gülmez, *Uluslararası Sosyal Politika*, Türkiye Ve Orta Doğu Amme İdaresi Enstitüsü, Ankara: 2000, s. 55-57.
[34] Gülmez, a.g.e., s.56-57.

Çocuklar için dünyada durum böyleyken Türkiye'de büyük değişimler yaşanmaktaydı. Henüz Milli Mücadele devam ederken 23 Nisan 1920'de Türkiye Büyük Millet Meclisi açıldı. Bundan bir gün sonra 24 Nisan tarihinde Mustafa Kemal TBMM'nin izleyeceği siyaseti açıkladı. Bu siyaset milletin güçlü, mutlu ve istikrarlı yaşayabilmesi için devletin bütünüyle milli bir politika izlemesi ve bu politikanın içyapıya tamamen uyması yönündeydi. Meclis, Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti adıyla hükümeti kurdu. Ardından 24 Nisan'da yapılan bir seçimle Mustafa Kemal Paşa, TBMM başkanlığına seçildi.[35]

TBMM'nin açılmasıyla ilk sosyal içerikli politikalar milletvekilleri tarafından tartışılmaya başlandı. Çocuğa, onun yaşamına dair öneri ve eleştiriler, sosyal iyileştirmeler meclis açıldıktan kısa bir süre sonra müzakere edildi. Kurtuluş Savaşı'nın sinyallerinin verildiği, vatanın büyük bir kısmı işgal altındayken bu süreçte Mustafa Kemal Paşa ve diğer devlet adamları sağlığın kıymetini bilerek, öncelikle Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı olan Umur-ı Sıhhiye-i Muavenet-i İçtimaiye Vekâlet'ini 3 sayılı kanun ile 2 Mayıs 1920 tarihinde kurmuşlardı.[36] Bakanlığın başına Dr. Adnan Bey, getirildi.[37] Bundan sonra bakanlığa sağlık ve sosyal yardımlar konusunda her türlü çalışmanın yapılması görevi verildi.[38]

Cumhuriyetin kurulduğu yıllarda, uzun süren savaşlar sonucu Türk ekonomisi büyük bir bunalım içindeydi. Tarım, sanayi ve hizmet sektörü yok denecek kadar azdı. Devlet işlevini sürdürmek için, Ağnam ve Aşar adı verilen koyun ve keçi gibi küçükbaş hayvanlar ile tahıldan alınan çok az miktarda vergilerle yönetiliyordu. Bu zamanda başlıca ekonomik etkinlikler ağırlıklı olarak tarım, dokuma, dericilik, seramik gibi hafif sanayi dallarıydı. 1923 yılında milli nitelikte az sayıda fabrika vardı. İç ticaretin bir kısmı ile dış ticaretin büyük bir kısmı yabancıların elindeydi. Nüfusun %70-75'i tarım ile uğraşıyordu.[39] Fabrika ve imalathane gibi iş yerlerinin sayısı da yok denecek kadar

[35] Cemal Avcı, vd., *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi I* , 8. b., Ankara: ATAM, 2008, s. 191.
[36] TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 1, Cilt: 1, İçtima: 10, 03.05.1336/1920, s. 8.
[37] Avcı, a.g.e., s.193.
[38] Fatih Tuğluoğlu, "Türkiye'de Sıtma Mücadelesi (1924-1950)", *Türkiye Parazitoloji Dergisi*, Sayı: 32/4 Yıl 2008, s. 351-352.
[39] Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü, *Türkiye'de Toplumsal Ve Ekonomik Gelişmenin 50 Yılı*, Ankara, 1973, s. 147.

az bir düzeydeydi. Nüfusun %80'inden fazlası köylerde yaşıyor ve kendi günlük gereksinimlerini güçlükle ancak karşılayabiliyorlardı.[40]

Büyük Taaruz'un 30 Ağustos 1922 ile başarıyla sonuçlanması ve işgalci güçlerin yurdu terk etmesiyle Devlet, ekonomik kalkınma yolunda önlemler alması gerektiğini düşünmeye başladı. Bu amaçla 1923 yılı Şubat ayında İzmir'de 1. İktisat Kongresi toplandı. Toplumun çeşitli kesimlerinin katkısı ile toplanmış olan bu kongrede "ekonomik bağımsızlık" için gerekli olan ekonomik kalkınmanın esasları saptandı.[41]

İktisat Kongresi'nin açış konuşmasını yapan Gazi Mustafa Kemal, ülkenin mevcut durumunu değerlendirerek ekonominin öneminden bahsetmiş ve Yeni Türk Devleti'nin temellerinin İktisat Politikası ile atılacağını söylemiştir. Bununla beraber yetiştirilecek çocukların da bu minvalde terbiye edileceğini söyleyerek bunu;

"Bence, yeni devletimizin, yeni hükümetimizin bütün esasları, bütün programları, iktisat programından çıkmalıdır… Her şey bunun içinde vardır. Evlatlarımızın suretle talim ve terbiye etmeliyiz, onlara o suretle ilim ve irfan vermeliyiz ki, ticari hayatta, ziraat ve sanatta ve bütün bunların faaliyet alanlarında yararlı olsunlar, faal olsunlar, ameli bir uzuv olsunlar" sözleriyle ifade etmiş, yetiştirilecek yeni neslin İktisat Kongresi programından çıkan, ilim irfan sahibi, hayatın her alanında atılgan çocuklar olmasını temenni etmiştir.[42]

Sanayi Devrimi ile başlayan sosyal politikaların resmi olarak Türkiye'de uygulanıp uygulanmadığını anlayabilmek için bu konuda problemler tespit edilip o yönde çalışmak çözüme ulaşılıp ulaşılmadığını araştırmak gereklidir. Bu anlamda da Türkiye Büyük Millet Meclisi kurulduktan sonra ülke menfaatini düşünerek hareket ettiği sebebiyle, özellikle çocuğa yönelik uyguladığı sorunları çözme politikasının sosyal politikalar kapsamına girdiği söylenebilmektedir.

Dönemin etkili bakanlığı olan, Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı olan Sıhhat ve İçtimai Muavenet Vekâleti, sosyal yardımlar konusunda çabalarken sosyal politikaları da icra etmiş oluyordu. Yeni kurulan devletin esasları ve çocuğa yönelik

[40] Cavit Binbaşıoğlu, *Cumhuriyet Dönemi Eğitim Bilimleri Tarihi*, Tekışık Yayıncılık, Ankara: 1999, s.23.
[41] A. Afetinan, *İzmir İktisat Kongresi*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1999. s. 26-27.
[42] Afetinan, a.g.e, s.27.

gelecek algı ve kaygıları sosyal bir devlet olmaya çabalayan Türkiye'yi bu dönemde sosyal politikalar konusunda çalışmaya yönlendirmektedir.

2. NÜFUS VE ÇOCUK POLİTİKASI

Atatürk Dönemi'nde genç Türkiye Devleti'nin üzerinde ulusal bir politika olarak ilk kez özel bir ilgi ve titizlikle durduğu sosyal konulardan birisi nüfus konusu olmuş ve Türk devriminin sosyal, politik, siyasal, ekonomik ve kültürel amaçlarının özünde ülkedeki nüfusun nicelik ve nitelik yönleri önemli bir yer tutmuştur. Bu bakımdan Türkiye Devleti'nde nüfus olgusuna yaklaşım ulusal devlet olmanın gereği olarak temel olarak farklı olmuştu.[43]

Atatürk 1920'li yıllardaki konuşmalarında Türkiye nüfusunun arttırılması, ulusal sağlık problemlerinin çözülmesi, ölümlerin mümkün olduğunca azaltılması, vatandaşların üretim için aktif bir şekilde eğitilerek yetiştirilmesi yönünde görüşlerini açıklamış ve bunu "büyük bir millet olmanın gereği" olarak nitelendirmişti.[44]

Cumhuriyetin ilânından önce Gazi Mustafa Kemal, 1 Mart 1922 tarihinde yeni bir nüfus politikasının benimsenmekte olduğunu TBMM'nin üçüncü toplanma yılını açış konuşmasında açıkladı. Bunu; *"Milletimizin sıhhatinin muhafaza ve takviyesi, vefiyatın tenkisi, nüfusun tezyidi, emrazı içtimaiye ve sâriyenin gayri müessir bir hale ifrağı, bu suretle milletin dinç ve saye kabiliyettar bir halde sahih-ül beden olarak yetiştirilmesi..."* sözleriyle belirtmişti.[45] Yine 1 Mart 1923 günü yaptığı Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin açış konuşmasında da nüfus meselesinin hayati oluşunu ve nüfus sayımı yapılmasının gerekliliğini vurguladı.[46]

Bu dönemde nüfus konusunda üzerinde çalışılan belirli politikalar bulunmaktaydı. Bunların başlıca iki esası çocuk üzerine odaklanmıştı. Bunlardan birincisi, çok çocuk dünyaya getirmek, ikincisi de doğan mevcut çocukları ölümden kurtarmak ve özellikle de çocukları sağlıklı bir şekilde yetiştirmekti. Bu amaçla Türkiye'nin geleceğinin nüfusun arttırılması ile sağlanacağı, nüfusun büyümesiyle

[43] Kemal Arı, *"Cumhuriyet Dönemi Nüfus Politikasını Belirleyen Temel Unsurlar"*, ATAM Yay., Mart 1992, Cilt VIII - Sayı 23, ss. 409-420, s.409.
[44] Elif Yüksel Oktay, "Türkiye'de Cumhuriyet'in İlanından Günümüze Uygulanan Nüfus Politikaları", *Yalova Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 4, Sayı. 7, Mart 2014,.38.
[45] *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri I-III*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara:1997, s.238.
[46] TBMM Zabıt Ceridesi, Devre:1, Cilt: 28, İçtima: 1, 01.03.1339, s.5.

övünüleceği, Türkiye'nin bununla da hasımlarına gözdağı vereceği vurgulandı.[47] Ayrıca nüfusun salt olarak sayı şeklinde arttırılması değil bundan öte mevcut çocuk sayısını korumanın önemli olduğu, doğan çocukların hayatta kalması için çabalanması gerektiği belirtildi.[48]

Türkiye'de ilk nüfus sayımı 1927'de, ikinci nüfus sayımı 1935 yılında yapıldı. 1927 yılı resmi sonuçlarına göre Türkiye nüfusu 13.648.000 iken bu rakam 1935 yılında 16.158.000 kişi olmuştu.[49] Cumhuriyet'in kurulduğu yıllarda ise Türkiye'nin genel nüfusunun 11-12 milyon dolayında olduğu tahmin ediliyordu.[50] 11 Şubat 1925 tarihinde çocuk sayısının nüfus içindeki yoğunluğu için yapılan bir değerlendirmede belirtilen bu nüfusun bir milyonunun çocuklar ve yardıma muhtaç fakirlerden oluştuğu açıklandı.[51]

Bu dönemde ülke nüfusunun yüksek olan doğum hızlarına karşın, yüksek ölüm oranı nedeni ile nüfus artışı da çok düşük düzeydeydi. Bu nedenle nüfus artışını hızlıca sağlamak için yüksek doğurganlığı sürdürecek bazı önlemler ile bebek ve çocuk ölümlerini düşürecek hizmetler verilmeye başlandı. Bu çalışmaların yapılması için kamunun doğum açısından hedefi doğal doğurganlık düzeyine ulaşmak bunun yanında ölüm oranı için ise; "en çok görülen, en çok sakat bırakan ve en çok öldüren" hastalıklarla savaşmak olarak belirlendi.[52]

22 Kasım 1924 ile 3 Mart 1925 tarihleri arasında görev yapan Ali Fethi Bey (Okyar), hükümet programını beyan ederken nüfus sorununu çözmek için çocuk hastalıkları ve çocuk ölümlerine karşı sağlık çalışmalarına büyük önem vereceklerini söyledi.[53] Bu bakımdan 11 Şubat 1925'te Hükümet göreve geldiğinde vurgulanan çocuk hastalıklarının önlenmesi ve nüfusun çoğaltılması konularına dikkat çekildi ve çocuk konusuna gereken özenin gösterilmesi için bu bağlamdaki tedbirlerin göz önüne alınarak uygulanması gerektiğine vurgu yapıldı.[54]

"Çocuklar her türlü ihmal ve istismardan korunmalı, onlar her koşulda yetişkinlerden daha özel ele alınmalıdır" diyerek çocuğun özel ele alınması gerektiğini

[47] TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 1, Cilt: 21, İçtima: 135, 03.03.1340, s. 442.
[48] TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 2, Cilt: 5, İçtima: 102, 14.02.1340, s. 852.
[49] *Türkiye'de Toplumsal ve Ekonomik Gelişmenin 50 Yılı,* Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü Yay., Ankara:1993, s.77.
[50] Tevfik Çavdar; "Türkiye'de Nüfus ve Nüfus Sorunu", *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi,* Onur Yayınları, Ankara: 1981 s. 1555.
[51] TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 2, Cilt: 5, İçtima: 102, 14.02.1340, s. 852.
[52] Elif Yüksel Oktay, a.g.m., s.38.
[53] Hükümetler ve Programları, s.30.
[54] TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 2, Cilt: 13, İçtima: 53, 11.02.1341, s. 316.

düşünen Mustafa Kemal Paşa, 1 Kasım 1925 ve 1 Kasım 1926 tarihlerinde, TBMM'nin açılış konuşmalarında nüfus konusuna ayrıca eğilerek sağlıklı, genç ve üretken bir nesil için hastalıklarla savaşmanın önemli olduğunu belirtti.[55]

Sağlam bir nüfus politikası oluşturmanın adımları olan çok çocuk yetiştirmek, yeni doğanları büyütmek ve tüm yurtta ölüm sayısını gittikçe düşürmek için, her tür sosyal ve sağlık kurallarına uymak gerekiyordu. Bu amaçla ülkede mutlu, temiz ve yüksek seviyeli aile yuvalarının çoğalması, her ferdin bu amaçla ulus ve yurt için bunu bir vazife edinmesi vurgulanıyordu. Milleti büyütecek, koruyacak ve yarının milli ordusunu kuracak olanın bugünün terbiye edilen çocuğu olacağı ifade edilmişti. Mareşal Fevzi Çakmak bunun için; "*Bugün ve yarın, yurtta her şeyin temeli ve her gücün kaynağı sağlam, yılmaz ve güvenilir bir Türk çocuğudur. Ona her şeyinizi veriniz."* diyerek çocuk yetiştirme konusunda Türkiye'nin hedefini ifade etmişti.[56]

16 Mayıs 1926'da yeni Türkiye'nin nüfusunun az olduğu ve nüfusun arttırılması gerektiği ulaşılması gereken hedeflerden sayıldı. Ancak buna ek olarak mevcut popülasyonu korumanın önemi de vurgulanmıştı. Bunun da sağlık şartlarının iyileştirilmesiyle olabileceği düşünüldü. Ayrıca çocuğu hastalandığında muayene ettirememiş, ilaç alamamış ya da doktor çağıramamış olan halkın, köylerde ve kazalarda çok sayıda olduğuna dikkat çekildi. Çocuk sağlığı konusunda yaşanılan maddi yetersizliklerin çocuğun kalıcı sakatlık ya da vefatına yol açabildiği bunun için de sağlık politikasının iyileştirerek nüfusun arttırılması yönünde adım atılmasına ihtiyaç duyulduğu belirtilmişti. [57]

Daha sonra kadını çocuk sahibi olmaktan ve bu şekilde nüfusa katkı sağlayacak düşüncelerden uzaklaştıran her çeşit durumun engellenmesi için her tür önlemin alınması gerektiği, nüfusun evlilik sonucu çocuk sahibi olunması yoluyla arttırılabileceği ancak bunu engelleyen bazı olumsuz durumların olduğu ve bu durumlardan kaçınılması için gerekli çalışmanın yapılması gerektiği ifade edildi.[58] Bu durum Atatürk dönemi hükümetlerinde gençleri evliliğe özendirerek ailelere fazla sayıda çocuk sahibi olmaları ve nüfus artışını teşvik yönünde politikalar izlemeye

[55] *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri I-III*, ATAM Yay., 5. Baskı, s.355-365.
[56] Yeni Mersin, "*Yurtda Her Şeyin Temeli Ve Her Gücün kaynağı Türk Çocuğudur*" 25.04.1935, s.1.
[57] TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 2, Cilt: 5, İçtima: 102, 16.05.1926, s. 168.
[58] TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 4, Cilt: 3, İçtima: 35, 25.07.1931, s. 362.

yöneltti. Ailelere bu yönde propagandalar yapılarak çok sayıda çocuk yapmaları sık sık tavsiye edildi.[59]

Nüfus konusunda yaşanan sorunları çözmek için nüfusun sayısal olarak karşılığının bilinmesi oldukça önemliydi. Çünkü devletin vatandaşa karşı hak ve görevlerini en çağdaş şekilde düzenlemeyi amaçlayan Halkçılık ilkesiyle hareket eden Devlet, hizmet vereceği sayıyı bilerek hareket edecekti. [60]

1927 yılında yapılacak genel sayım öncesi hazırlıklar içinde, sayımı bir gün içerisinde uygulayabilecek olan görevlilerin sayılarını tespit etmek ve sayım anında gerekli olacak kırtasiye malzemeleri ile diğer ihtiyaçların sonradan problem olmaması için mini deneme sayımları yapıldı.[61] Sayım öncesi hazırlık devresinde oluşabilecek zorluklara karşı gerekli tedbirleri almak, sayım için memur görevlendirmek ve geçici talimatnameleri düzenlemek için memleketin sosyal yapısı, uygulanabilirliği en uygun görünen beş yerinde tecrübe amaçlı tahrirler yapıldı. Bunlardan birisi de Şubat 1927'de Mersin'de olandı.[62] Burada düzenlenen deneme tahririnde çocuk ölümlerini de içeren anketler düzenlendi.[63]

1927 yılında yapılan ilk nüfus sayımı basında yer almış halkın bu sayıma özen göstermesi istenmişti. Sayımın öncesinde çocuk ve hastaların temel ihtiyaçlarının giderilmesi isteniyordu.[64] Ayrıca sayımın önemini kavrayan yetişkinler bunu çocuklarına da yoğun bir şekilde hissettirmişlerdi. Öyle ki sayım sırasında çocuklar evlerinin önüne dahi çıkmaya çekinmişlerdi.[65]

Devletin kurucuları çocuk ölümlerinin önüne geçilmesi, sağlıklı ve gürbüz bir nesil yetiştirilmesi ve gerçek istatistiksel verilere sahip olunarak bu konuya hakim olunması ile daha güçlü bir kalkınma yaşanacağını düşünüyorlardı. Bu koşullar altında nüfus ve nüfus sayımı konusu; yeni devletin bütün alanlarını ilgilendirdiğinden üzerinde

---

[59] Mustafa Köse, *1927 Nüfus Sayımı ve Sonuçlarının Değerlendirilmesi,* Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Afyonkarahisar: 2010, s.137.
[60] Fevzi Çakmak, "Cumhuriyet'in İlk Yıllarında Nüfusu Kayıt Altına Alma Girişimleri", *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 2009, Bahar, s.90-91.
[61] Ratip Yüceuluğ, *Türkiye'de 1965 Nüfus Sayımından Önce Yapılan Nüfus Sayımları*, DİE Yay., s.17.
[62] Mustafa Köse, *1927 Nüfus Sayımı Ve Sonuçlarının Değerlendirilmesi*, Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Afyonkarahisar 2010, s.69.
[63] Eminalp Malkoç, "1927 Yılında Hararetli Bir Tartışma; Türkiye'de Çocuk Ölümlerinin Oranı", *Toplumsal Tarih Dergisi*, S.290, Şubat 2018, s.47.
[64] Cumhuriyet, "*Sakın Unutmayınız",* 22.10.1927, s. 1-3.
[65] Hakimiyet-i Milliye, *"Dün vatanımızın her tarafında umumi tahrir-i nüfus yapıldı",* 29.10.1927, s. 1-3.

hassasiyetle duruldu.[66] Nüfus sayımının önemini vurgulamak için çok çeşitli propaganda faaliyetlerinde bulunuldu.[67]

Bundan sonra nüfus sayımının uygulanma sürecine girildi. Bu süreçte çocuklarla ilgili bazı konular da ele alındı. Başbakan İsmet İnönü, sayımın öneminin iyi bir şekilde anlaşılmasını istiyordu. Bunun için; "*Tahririn her hususta mükemmel olabilmesi için bilhassa dikkat edilecek bir nokta vardır: Bu da bütün ailelerin yaşları ne kadar küçük olursa olsun erkek ve kız çocuklarını tamamen kayıt ettirmeleridir."* dedi. Milli bir fert olarak küçük çocukların da bu sayıma dahil olmaları gerektiğine vurgu yaptı.[68] Yapılan sayımda nüfusun yaklaşık olarak yarısının genç ve çocuklardan oluştuğu kaydedildi.[69]

Mustafa Kemal'in nüfus sayımına ilgisi büyüktü.[70] Mustafa Kemal Paşa, 1927 yılında yapılan Cumhuriyet Halk Fırkası kongresi beyannamesinin iç siyaset bölümünde nüfus politikasının önemini "*Nüfus politikası fırkamızın en mühim bir faaliyet sahası olacaktır"* sözleriyle belirtmişti. Nüfus konusunun fırka programının önemli işlerinden olduğunu ve bunun ekonomi, politika, sosyal işler gibi çalışmalarla beraber uygulanacağını, hedeflenen ideal nüfus sayısına bu çalışmalarla ulaşılacağını söylemişti.[71]

22 Haziran 1932'de ayrıca köylerdeki nüfusun artışı ve mevcut çocuk sayısı ile ilgili değerlendirmelerde bulunuldu. Bu tarihte köylerde artık çocuk sayısı açısından sıkıntı yaşanmadığı, köylerin adeta çocuk istilasına uğradığı ifade edildi. Buna göre son 3-4 yıldır hastalık ve ölüm sayısı çok azalmış ve eğitim seviyesi son 25 yılın en üstünde gerçekleşmişti. Nüfusun artışı büyük oranda köy nüfusunun artışı ile mümkün olacaktı. Bununla beraber yurt dışında Türkiye ile ilgili yapılan haberlerde Türkiye'nin nüfusunun büyümediği aksine azaldığı yönünde konuşmaların olduğu ancak bunların yanlış ve saptırılmış olduğu, küçülmenin tam tersine Türkiye'de nüfusun ciddi anlamda arttığı belirtilmişti.[72] Bundan sonra köylerde artan çocuk nüfusuna ve son birkaç yıldan beri hasta olan ve ölen çocuk sayısının azlığına dikkat çekildi. Nüfusun artışının ancak

[66] Ömer Obuz, "Yurdun Büyük Davası Nüfus ve 1927 - 1935 Sayımları", *Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,* 2016, ss.309-337, s.310.
[67] "Umumi Nüfus Tahririnin Ehemmiyeti ve Faideleri", *Ayın Tarihi Mecmuası*, Matbuat Müdüriyet-i Umumiyesi, C. XIV, S. 41, Ağustos, Ankara:1927, s. 2375.
[68] *Umumi Nüfus Tahriri,* Türkiye Cumhuriyeti İstatistik Umum Müdürlüğü, 28 Teşrinievvel 1927, Fasikül III, Ankara: Başvekalet Müdevvenat Matbaası, 1929, s.117.
[69] Umumi Nüfus Tahriri, s.20.
[70] The New York Times, "*Turkish Census",* 30.11.1935., s.4.
[71] Mete Tunçay, Türkiye Cumhuriyeti'nde Tek Parti Yönetiminin Kurulması (1923-1931), Tarih Vakfı Yurt yay., 3. Basım, İstanbul: 1999, s.413.
[72] Ulusal Birlik, *"Nüfus Sayımında Ulusal Ödev",* 10.04.1935, s.2.

köylü sayısının artmasıyla sağlanacağı düşünülmüştü. Köy dışı artışın da yardımcı olduğunun ancak, özellikle nüfusunun Türkiye gibi beşte dördü köylü olan bir memleketin hayatı, köylünün sayı olarak artışına bağlı olduğu vurgulandı.[73]

Mareşal Fevzi Çakmak, nüfus arttırmada çocuk konusunun Türkiye için ne kadar önemli olduğuna bir gazete yazısında değindi. Bunu; artık çocukların eski zamanlara kıyasla oldukça önemsendikleri bir çağda olduklarını ve çocukların ülkeler için önemli bir enerji kaynağı olduklarını belirterek ifade etti. Çocukların umut kaynağı olduklarını ve özellikle doğan çocukların içlerinden çıkacak yarının kahramanlarının ülkeler için ne denli önemli olduğunu, gelecekte önemli bir birey olabileceklerini, kahraman olmasa bile her bir çocuğun bir değer olduğuna vurgu yapmıştı.[74]

25 Mayıs 1937 tarihinde Sıhhat ve İçtimai Muavenet üzerine yapılan bütçe görüşmelerinde çocuk ile ilgili konularda yenilikçi fikirler öne süren Esma Nayman söz almış ve nüfusu arttırmanın gerekliliğine vurgu yapmıştı. Her bir ferdi terbiye ve takviye etmek görevinin, hıfzıssıhha, içtimaiyat ve siyaset ile meşgul olanlar için zorunluluk olduğunu düşünerek, her ileri milletin nüfus siyasetini büyük bir ciddiyetle karşıladığını ve bunun için her çeşit araca başvurduklarını, Cumhuriyet Türkiye'sinin de bu durumu büyük bir önemle karşılayan ülkelerden biri olduğunu belirtmişti.[75]

Nüfusu arttırmak için devletin yaptığı politikalar oldukça önemliydi ancak bununla beraber var olan nüfusu korumak için tedbirler almanın da hassasiyeti üzerinde duruldu.[76] Bu düşünceler üzerine Sağlık Bakanlığı tarafından Doğum ve Çocuk Bakım Evleri, Sıhhat Merkezleri, Numune Hastaneleri, Numune Dispanserleri gibi çok büyük önemli kurumlar oluşturmuştu. Hıfzıssıhha kanununun bazı maddelerince Belediyelere, tıpkı Kızılay'ın Hasta Bakıcı Okulu, Çocuk Esirgeme Kurumu, Ana Kucakları, Süt Damlaları Süt Çocuğu Muayene Ve Müşavere Evleri, Süt Damlaları Kurulması vazifesi verildi. Esma Nayman bu noktada Atatürk'ün sağlıklı ve güçlü bir Türk çocuğunun yurt için en zengin bir sermaye olduğu sözünü vurgulamış ve bununla ilgili; *"Ulu Şef Atatürk, 1935 yılı anma nutkunda bize şu müjdeyi vermişti: Sağlık ve sosyal yardım faaliyetimiz önümüzdeki yıllarda daha genişleyecektir. Partimizin programında ise bu satırları okuyoruz: Gelecek nesli sağlam ve gürbüz yetiştirmek"* demişti. Böylece,

[73] TBMM Zabıt Ceridesi, Devre:4, Cilt: 9, İçtima: 68, 22.06.1932, s. 245.
[74] Akşam, "Yirminci Yüzyılın İstekleri", 23.04.1938, s.12.
[75] TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 5, Cilt: 18, İçtima: 64, 25.5.1937, s. 229.
[76] Zeki N. Barker; "*Yavrularımızın Değerini Bilelim*", Ülkü Mecmuası, Cilt: 5, Sayı: 27, Mayıs 1935, s. 206.

ülkede çocuk koruma faaliyeti tamamıyla bir devlet meselesi şeklini alacaktı ve başlıca amaçlarından biri Devletçilik olan ve bunu, Teşkilatı Esasiye Kanunu'nda önemle belirten genç Cumhuriyet ve onun Sıhhiye Vekâlet'inin bu yönde çalışmalar yapması gerekmekteydi. Doğan bir çocuğu hayatta kalması konusunda herkese iş düşüyordu, Hükümet, belediyeler ve tüm yurttaşların bu konuda çabalaması gerektiği vurgulanmış ve nüfusun artışında çocuk yaşamının ve sağlığın önemine dikkat çekilmişti. [77]

Her ne kadar 1927 yılında yapılan sayım için bir takım kanun ve talimatlar çıkarılmış olsa da, değişen dünya düzeni ve yapılan yenilikler doğrultusunda yeni bir takım ihtiyaçlar daha ortaya çıkmıştı. Bölgelerdeki nüfus, defterlere kaydedilirken her birey bizzat görülerek yazılacaktı. Bir önceki sayımda küçük çocuklar ile ağır hastaların kaydedilmediği vakalara rastlandığı için bu gibi durumlara bu sayımda büyük ölçüde dikkat gösterilecek ve bu gibi kimseler olup olmadığı sayım memurları tarafından aile reisine sorulacaktı. İsmet İnönü bunun önemini vurgulayarak, "*Yarının büyükleri olan çocukların en küçüklerinin bile sayım defterine yazılmaları da asla unutulmamalıdır.*" dedi.[78] Artan ihtiyaç üzerine 20 Ekim 1935 Pazar günü Türkiye Cumhuriyeti dahilinde, ikinci defa, genel nüfus sayımı yapıldı.[79]

1935 sayımı sonucunda Türkiye sınırları dahilinde 7.974.226 erkek ve 8.226.468 kadın olmak üzere 16.200.694 kişilik nüfus tespit edildi. 1927 sayımında 6.563.879 erkek ve 7.084.391 kadın olmak üzere 13.648.270 nüfus bulunmuştu ve bunun yaklaşık olarak yarısı genç ve çocuktu. Sekiz sene zarfında, Türkiye nüfusu 2.552.424 kişi artmış oldu. Kurtuluş Savaşı sonrasında bu ilerleme dikkat çekiciydi.[80]

Nüfus sayımının yapıldığı süre boyunca çocuklar ile ilgili pek çok hazırlık yapılmış ve bu hazırlıklar basında yer almıştı. Sayım için İsviçre'den uzman getirilecek, sayım memurları yetiştirilecek, sayım için kurallar belirlenecek ve tüm bu bilgiler Başbakanlık İstatistik Müdürlüğü ve Kültür Bakanlığı vasıtasıyla okullarda öğrencilere aktarılacaktı. Bu konuda konferanslar yapılacaktı. Sayımla beraber yirmi iki il ve

[77] TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 5, Cilt: 18, İçtima: 64, 25.5.1937, s. 229.
[78] Ufuk Erdem, "Cumhuriyet Türkiyesi'nin İkinci Nüfus Sayımı (20 Ekim 1935)", *Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergi* , 30/30 , 38-55, s.40-48.
[79] *Genel Nüfus Sayımı*, 20 İlkteşrin 1935, Ulus Basımevi, Ankara.
[80] Frederic C. Shorter, "The Population of Turkey after the War of Independence", *International Journal of Middle East Studies* , Nov., 1985, Vol. 17, No. 4 (Nov., 1985), pp. 417-441, p.417-419.

kazada ve yaklaşık 1 milyon nüfus üzerinde doğum ve ölüm üzerine anketler düzenlenecekti.[81]

Nüfus sayımının faydaları da basında yer almaktaydı. Sayım ile birlikte evlilik oranları, bunun çocuk doğum oranlarına etkisi ve çocuk ölüm oranları da belirlenebilecekti.[82]

Bunun dışında yapılan bu sayımda çocuğu konu alan bazı gelişmeler kaydedilmişti. Sayım günü doğan çok sayıda bebeğin olduğu, sayım ile beraber doğan bazı bebeklere "Sayım" adı verildiği,[83] sayım anında da doğuma denk gelen memura, ebenin biraz daha (10 dakika kadar) daha beklemesini rica ettiği, yeni bir bebeğin dünyaya geleceğini söylediği, sayım sırasında kaza geçiren çocukların olduğu bu gelişmelerdendi.[84]

Büyük sayımın ardından İsmet İnönü, 1935 nüfus sayımını 1927 sayımı ile kıyaslamış ve arada olan yaklaşık 2 buçuk milyonluk artışı Cumhuriyetin nüfus politikasının ciddi bir başarısı olarak yorumlamıştı.[85]

Atatürk Döneminde ağırlıklı olarak nüfusun arttırılması için yeni çocuklar dünyaya getirmek ve var olan çocuk sayısını koruma çabasında olmak gerektiği vurgulanmış devlet adamları bunun bir güç olduğunu dile getirmişler ve uygulanacak politikaların bu yönde olması gerektiğini ve bunun sonuçlarının Türkiye için çok büyük faydalar doğuracağını çalışmalarında ifade etmişlerdi. Bu şekilde etkili olduğu görülen nüfus konusunun çocuğa bakış açısını değiştirdiğini ve çocuğun değerini arttırdığını bu konuda siyasilerce yapılan tartışma ve çalışmalar göstermişti.

Doğumların artışı ve hastalıkların önlenmesi gibi sebeplerle nüfuslandırılma sağlanmaya çalışılmıştı. Bunun yanı sıra dış göçlerin özendirilmesi ile de ülkenin nüfusu arttırılmak istendi. Böylece ulusal sınırlar dışında kalan Türk nüfus dış göç ile ülkeye çekilmeye çalışıldı. Bu politikalar sonucu ölümler 1935 yılından İkinci Dünya Savaşı'na kadar olan bu süreçte binde 30 düzeyine düşmüş ve toplam doğurganlık hızı binde 6,7 düzeyine ulaşmıştır.[86]

---

[81] Cumhuriyet, *"Sayım İçin İsviçre'den Getirdiğimiz Uzman", 22.09.1935, s.3.*
[82] Cumhuriyet, "*Sayımdan Beklenen Büyük Sonuçlar", 13.10.1935, s.4.*
[83] Kurun, *"Hepimiz Sayıldık",* 21.10.1935, s.1, Cumhuriyet, "*Ankara'da Sayım",* 21.10.1935, s.7.
[84] Tan, "*Sayım Yurdun Her Yanında Dün Kolaylıkla Başarıldı" 21.10.1935, s.7.*
[85] "Nüfus Sayımı", *Ülkü Mecmuası*, Cilt: 6, Sayı: 23, Ankara: 1935, s. 209.
[86] E.Y. Oktay, a.g.m., s.38.

2.1. Göç Politikası Ve Çocuklar

1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı ile Rumeli'den Anadolu'ya büyük bir göç yaşanmıştı. Bir milyona yakın Rumelili göçmen Türkiye'ye bu tarihten itibaren sığınmaya başlamış ve daha sonra bu durumun arkası gelerek Balkan Savaşları'na kadar devam etmişti. Bu zamana kadar 118.350 kişilik Türk nüfus Anadolu'ya göç etmişti. Ardından yaşanan I. Dünya Savaşı sonucunda Bulgaristan'dan alınan Batı Trakya'nın Yunanistan'a verilmesi sebebiyle 105.507 kişilik bir nüfus dalgası daha Anadolu'ya göç etti.[87]

22 Ağustos 1920 tarihinde Anadolu'daki mevcut halkın büyük bir kısmının kaybedilen bu topraklardan gelen muhacirler sayesinde oluştuğu ve bundan dolayı çocukların yetişme ve yaşam şartlarında büyük sıkıntılar yaşandığı belirtildi. Bu çocukları korumanın yollarının aranmasının ve yeni yetiştirilecek çocuklardan önce yapılacak politik hareketin, doğmuş ve yetişmiş olanları kurtarmak olduğu ele alındı. Muhacirin meselesinin bir kök meselesi olduğu bunun için göç ile gelen muhacir çocukları korumak yolunda çalışmalar yapılması gerektiği ifade edilerek bunun bir kök mesele olduğu ve ırkın devamlılığı açısından dikkate alınması gerektiğine dikkat çekilmişti.[88]

Türkiye'de iskân politikası bir şekilde ülke güvenliğini sağlama amacıyla şekillenmişti. Yaşanan savaşlar sonunda kaybedilen topraklar bununla beraber yoksulluk ve salgın hastalıkların sonucunda oluşan ölümler ile nüfus büyük oranda azalmış ve arttırılması gerekmekteydi. Ulus devletleşme sürecinin bir sonucu olan Nüfus Politikası, bu anlamda niteliksel olarak arttırma, niceliksel olarak *"benzeştirilme"*[89] ilkelerine dayanmıştı.[90]

Göç ve iskan işlerini düzenlemek amacıyla yapılan bazı yasal düzenlemeler vardı. 5 Haziran 1860 tarihinde Osmanlı Devleti kitleler halinde gelenleri sevk ve yerleştirmek amacıyla 1860-1865 yılları arasında görev yapan Muhacirin Komisyonu'nu kurdu. Bu kurum çeşitli sebeplerle lağvedildi daha sonra yerine 13

[87] Zehra Aslan, *Türkiye'de Göç ve Göçmenler (1914-1960) Karadeniz, Batum, Bulgaristan, Türkistan Türkleri ile Romanya Yahudileri*, Libra Yayıncılık, 1. Basım, İstanbul:2020, s. 105-106.
[88] TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 1, Cilt: 3, İçtima: 55, 22.08.1336, s. 403.
[89] "Benzeştirilme": Toplumun ana gövdesini oluşturan toplumsal grupların lehine diğer grupların değişime teşvik edildiği bir etkileşim biçimi. Bkz. Semiha Doğu, Sosyoloji 1, MEB Yay., Ankara:2020., s. 69.
[90] Aslan, a.g.e., s. 17.

Mayıs 1913 Tarihli *"İskân-ı Muhacirin Nizamnamesi"* çıkarıldı. Muhacirlerle ilgili belirli konuları kapsayan bu Nizamname'de 12 yaşına kadar olan çocuklara yarımşar okka ve daha büyük olanlara da bir okka kadar ekmek ya da buna karşılık gelecek bir ödeme yapılacaktı. Nizamnamenin ana amacı muhacirlerin göç ettikleri bölgenin şartlarına uyum sağlayabilmelerini sağlamak ve bundan dolayı mümkün olduğunca akrabalarının yakınına yerleştirilmelerini sağlamak yönündeydi. Bu bölgelere destek amacıyla yapılacak çocuklar ile ilgili olan bir amacı da okul vb. için belirli büyüklükte alanlar açılmasını ve bunu hazinenin karşılamasını sağlamaktı.[91] Özellikle kimsesiz muhacir çocukların nüfusa kayıtları için özel bir görevli tayin edilmişti.[92]

1914 - 1916 yıllarında muhacirlerle ilgili çeşitli düzenlemeler daha yapıldı ve Aşair ve Muhacirin Müdüriyet-i Umumiyesi kuruldu. Ancak 22 Mayıs 1920'de Büyük Millet Meclisi tarafından bu kurum lağvedilerek göçmenlerle ilgili düzenleme yapma yetkisinin bir kısmı belediyelere verildi. 1921'de bu kurumun taşra teşkilatı kaldırılarak görevleri sıhhiye memurlarına verildi.[93] Yapılan bu icraatlarla doğrudan nüfus arttırılması göçler yoluyla da sağlanmış oldu.. Ülkeye 1923'ten sonra 219.799 aile ve 877.209 kişi göçmen olarak geldi.[94]

Muhacir olarak Türkiye'ye alınan bu nüfus, İcra Vekilleri Heyeti kararıyla, vakit kaybetmeden vatandaşlığa alındı. Çocukların durumuna bakıldığındaysa, çocukların anne ve babalarına veya hısımlarına bağlı tutulduklarını yapılan yasa çalışmalarında görülmekteydi. Kimsesiz gelen bu çocukların, yaşlarına bakılmaksızın vatandaşlığa geçirileceği ve göç yoluyla gelen çocukların etkili bir şekilde yerleştirilmesi, bakımı, ihtiyaçları süreç içerisinde çözülmeye çalışılmıştır.[95]

2.2. Muhacir ve Mübadele Çocuklarının Durumu

[91] Aslan, a.g.e., s.19-25.
[92] B.C.A., Yer: 9-14-8, Kurum: 272-0-0-11, İskan, Kimsesiz muhacir çocukların nüfusa kayıtları için İstanbul Muhacirin Müdürü Kaşif'in vasi tayin edildiği, tarih: 12.11.1916. B.C.A., Yer: 9-18-14, Kurum: 272-0-0-11, İskan, Balkan muharebesi sonucu Bulgaristan, Yunanistan ve diğer ülkelerden iltica eden ve reşit olmayan çocukların nüfusa kaydı için muhacirin müdür ve memurlarının vasi olmaları, tarih: 17.12.1916.
[93] Aslan, a.g.e., s.27.
[94] Yüksel Kaştan, "Cumhuriyet Döneminde Nüfus Hareketlerinin Fonksiyonu", *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,* Cilt:7, sayı:1, 2006, e-dergi.atauni.edu.tr, Erişim Tarihi:07.03.2021, s.73.
[95] İskan Kanunu, 21.06.1934, T.C. Resmi Gazete, Sayı: 2510.

Resmi Gazete'deki tanımına göre; Türkiye'de yerleşmek amacıyla dışarıdan, kendi başına veya topluca gelmek isteyen, Türk soyundan gelerek iskân edilen veya göçebe olan kişiler ve aşiretler ile Türk kültürüne gönülden bağlı olan kişiler, kanuna göre İçişleri Bakanlığı'nın emriyle yurda kabul olunurlar. Bu kişilere "muhacir" denilmektedir.

Balkan Savaşlarının sonundan itibaren Anadolu'ya yoğun bir şekilde muhacir göçleri başlamıştı. Birinci Dünya Savaşı sonucunda İtilaf Devletleri ile imzalanan Mondros Mütarekesi gerekçe gösterilerek 15 Mayıs 1919'da İzmir, Yunan kuvvetleri tarafından işgal edilmiş ve bu işgal kısa sürede Batı Anadolu'nun tamamına yayılmıştı.[96]

Sonucu Sevr Antlaşması'yla noktalanan görüşmelerin ardından Trakya toprakları da Yunanlılar tarafından işgal edilmişti. Bölge halkına yönelik baskı ve zulüm büyük bir kıyım ve imha hareketleri olarak kendini gösterdi.[97]

Yunanlılar, Müslüman Türk halkın hâkimiyetini yok etmek için büyük çaba sarf etmişler, çünkü bu nüfusu kendi hedeflerine engel olarak görmüşlerdi. Bundan dolayı bulundukları bölgelerden kopartılarak göç ettirilmeleri için sebepler yaratmaya çalışmışlar, Rum nüfuz çoğunluğunu buralarda hakim kılmak istemişlerdi.

İşgal süresince Yunanlılar Türk halkına, kadın ve çocuklara ağır işkenceler etmişlerdi. Özellikle çocuklar üzerinde yaptıkları tahribat dehşet verici boyuttaydı. Sünnet edilmemiş küçük Müslüman çocuklarının Yunan ve Rumlar tarafından zorla kiliselere alındığı, Yalova'yı işgal eden Yunanlıların köyleri yağmalayıp yaktıkları, çocuk ve erkekleri öldürüp kadınlara işkenceyle tecavüz ettikleri, Tekirdağ'ın Halaçlı köyünde köylüleri şiddetle döverek evlerinden attıkları ve sokakta kalan kadın ve çocukların soğuktan ölmek üzere bulundukları kayıtlara geçen bilgiler arasındadır.[98]

22 Kasım 1920 tarihinde yapılan bu zulümler neticesinde, Yunanlıların bulundukları işgal edilen bölgenin dışına çıkamayıp, Yunanlıların zulmüne maruz kalan

[96] Süleyman Tekir, Selçuk Ural, "Batı Anadolu'da Yunan İşgali ve Aydın Muhacirleri" (1919-1920), *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi,* Yıl 13, Sayı 26, Güz 2017, ss.125-148, s.125-148.
[97] Seher Boykoy, "Osmanlı'dan İşgal Yıllarına Mütarekeden Cumhuriyet Günlerine Mudanya", *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi,* Ed. Kemal Arı, c. 6, sayı. 14, Eylül 2007, ss. 205-214, s.132-134.
[98] Yunan zulmü konusunda yayımlanmış resmi belgeler için bkz., *Arşiv Belgelerine Göre Balkanlar'da ve Anadolu'da Yunan Mezâlimi*, II, T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, Ankara: 1996.

pek çok Türk aile ve çocukların olduğu ve bu kişilerin enkaz altında kaldıkları kaydedilmişti.[99]

Bu gelişmeler ve artan göçler dolayısıyla Hükümet, muhacirler için etkili çalışmalar yürüttü. Yapılan çalışmalardan bir tanesi 23 Aralık 1920 tarihinde İstanbul'daki muhacir ve mültecilerin kadın ve çocuklarının hizmetçilik ya da aşçılık yapabilenlerinin bildirilmesi ve onlara iş sağlanabilmesi için hükümetin Dâhiliye Nezareti'ne bir yazı göndermesi oldu.[100]

26 Haziran 1921 tarihinde ise muhacirlerin 12 yaşından büyük erkek çocuklarının ticaret ve sanat faaliyetlerine alıştırılması için gerekli desteğin yapılması Dâhiliye Nezaretine iletilen bir diğer bilgiydi.[101]

4 Şubat 1921 tarihinde işgal altındaki yerlerdeki çocukların geleceği için büyük endişe duyulmuştur. Bu endişe Yunan işgali altındaki yerlerdeki kadın ve çocukların yaşadığı sıkıntılar üzerine olmuş ve bu durumdakilerin yardıma ihtiyacı olduğu vurgulanmıştı.[102]

9 Aralık 1922'de muhacir olarak gelmiş Batı Trakya Türklerinden bir grup, TBMM'ye bir mektup yazmışlardı. Muhacirler bu mektupta Yunan işgalinden dolayı yaşadıkları sıkıntıları anlatarak Yunanlıların çocuk ve yaşlı demeden Türklere işkence yaparak ve sürgün ederek öldürdüklerini anlatmışlardır. Bunu*: "Zalim Yunan'ın Garbi Trakya'da on yaşından altmış yaşına kadar topladığı ahalii islamiyeyi semti meçhule sevk ve katletmektedir."* sözleriyle belirterek Türkiye Büyük Millet Meclisi'nden yardım istemişlerdir. [103]

Muhacirlerle ilgilenilmesi için 1914 yılında Aşâir ve Muhâcirîn Müdüriyyet-i Umûmiyyesi adlı kurum kurulmuştu. I. Dünya Savaşı sırasında içeriye ve dışarıya yönelik göçlerin artması yüzünden 1917'de bu kurumun birimleri ve kadrosu genişletildi. Sonraki yıllarda ülkenin içine düştüğü şartlar sebebiyle hayli yoğun bir çalışma ortamına giren bu müdürlüğün görevleri Millî Mücadele döneminde Dâhiliye

[99] TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 1, Cilt: 6, İçtima: 101, 22.11.1336, s. 19.
[100] B.C.A. Yer/Fon 75-24-10 Fon 272-0-0-14/sevkiyat, İstanbul.2daki Muhacir ve Mültecilerden hizmetçilik veya aşçılığa muktedir olan kadın ve çocukların isimlerinin ayrılarak bildirilmesi, 23.12.1920.
[101] B.C.A. Yer/Fon 76-25-7 272-0-0-14/sevkiyat, Muhacirlerin 12 yaşından yukarı erkek çocuklarının ticaret ve sanat faaliyetlerine alıştırılması için gerekli desteğin yapılması, 26.06.1921.
[102] TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 1, Cilt: 16, İçtima: 154, 04.02.1338, s. 210.
[103] TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 1, Cilt: 25, İçtima: 153, 09.12.1338, s. 280.

Vekâleti'ne bırakıldı. 13 Ekim 1923'te Mübadele, İmar ve İskân Vekâleti kuruldu ve göçmenlerin işleri bir bakanlık eliyle yürütülmeye başlanmıştı.[104]

Öte yandan Yunanistan'daki Müslümanlar ise Mübadele Antlaşması henüz yapılmadan, göç hazırlıklarına başlamışlardı.[105] Lozan Konferansı'nın ilk safhasında, 30 Ocak 1923'te Türk ve Yunan heyetleri arasında, "Türk-Yunan Nüfus Mübadelesi'ne İlişkin Sözleşme ve Protokol" adlı sözleşme imzalandı. Bununla Batı Trakya'nın dışındaki Yunanistan'da yaşayan Müslüman nüfus ile İstanbul'daki Rumlar dışındaki Türkiye'de yaşayan Rum Ortodoks nüfusun mübadelesi kararlaştırılmıştı.[106] Böylece, öncekine ek olarak sonraki iki yıl boyunca yaklaşık 350.000 Türk, Türkiye'de yerleşmek üzere Yunanistan'ı terk etti.[107]

1925 yılının sonlarına kadar yaklaşık yarım milyon nüfus Türkiye'ye gelmiş, bununla beraber Rumlar da Yunanistan'a gitmişlerdi. Mübadele, önemli miktarda bir nüfusun Türkiye'ye getirilmesi yönüyle nüfusu arttıran pozitif bir gelişme oldu. Ancak nakil, iaşe, barınma ve iskân ile ilgili tüm ihtiyaçların giderilmesi gerekiyordu. Devlete ekonomik anlamda büyük bir yük getirecek olsa da, gelenlerin bir an önce üretici konumuna getirilmesi devletin ekonomisini iyileştirecekti. Dolayısıyla hem savaştan dolayı kaybedilmiş nüfus, bu yolla kazanılmış olacak, hem de boş kalan üretime hazır topraklar işlenebilecekti. Mübadeleyle gelenlerin önemli bir çoğunluğunun Müslüman ve Türk olması, ulus devlet olma yolunda da apayrı bir önem arz edecekti.[108]

Mübadele ile Türkiye'ye ulaşım sırasında özellikle çocuklar için bazı ön hazırlık ve destekler oldu. Bunlardan biri taşıma sırasında 8 yaşına kadar olan çocuklardan ücret alınmamasıydı.[109] Ayrıca vapurlarda yolculuğu kolaylaştırmak için bazı kamaralar ihtiyaç durumundakilerle hamile ve küçük çocuklara ayrıldı.[110] İskelelerden gelecek kadın ve çocuklardan taşıma araçlarına ihtiyacı olanlar için masrafları Hilal-i Ahmer'e ait olmak üzere her iskeleye 3-5 tane olmak üzere, İngilizlerden satın alınan kamyonlar

[104] TDV İslam Ansiklopedisi, 3. basım, EK-2 Cilt, Ankara: 2019, s.286-288.
[105] Aslı Cihangiroğlu, *"Atatürk Dönemi Türkiye'de İskan Çalışmaları (1923-1938)",* Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Yayınlanmamış Doktora Tezi, Elazığ:2010, s.42.
[106] *Lozan Barış Konferansı Tutanaklar-Belgeler,* T.I, C.I, K.I, Yay. Haz. Seha Meray, YKY, İstanbul, 2002, s.20-21;
[107] Renee Hırschon, *Mübadele Çocukları,* Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2. Basım, İstanbul:2005, s.9.
[108] Cihangiroğlu, a.g.t., s.43.
[109] Arı, a.g.e., s.38.
[110] Arı, a.g.e., s.43.

tahsis olunacaktı.[111] Çeşitli yerlere misafirhaneler kurularak buralarda öncelik çocuklara ve müşkül durumdakilere verildi.[112] Baraka ve çadır konusunda çocuklara yardım edileceği belirtildi.[113] Ayrıca, bu göçmenlerin beslenmesi için değişik noktalara aşevleri açıldı.[114]

22 Nisan 1924 tarihinde Mübadele ile gelen muhacirlerin İmar Kanunu gereğince en az iki ay süreyle bakılması ve beslenmesi gerektiğinden dolayı Devletin gerekli çalışmayı yürüttüğü ancak bu sürenin özellikle fakir ve kimsesiz çocuklar için yetersiz olduğu görüldü. Bu sürenin uzatılması için, TBMM'ye teklifte bulunuldu.[115]

Bu süreç zarfında, kaynakların ve çalışmaların büyük bir kısmı Hilalihmer tarafından sağlandı. Hilaliahmer bu iş için, kendi kasasından nakit olarak yaklaşık 857 lira harcadı ve yaklaşık yarım milyon göçmenin en acil ihtiyaçları ile ilgilendi. Bu ihtiyaçlar sağlık araç-gereçleriyle giyim ve yiyecek maddelerinden oluşuyordu. Göçmenler onlar için ayrılan yerlere taşınırken çocuklarının bakımı ve aşılarının yapılması da sağlanıyordu.[116]

15 Kasım 1924 tarihinde mübadeleyle gelen çocukların yaşam şartlarındaki olumsuzluklardan dolayı hayatlarını kaybettikleri belirlendi. Yaklaşık 400 çocuğun hayatını kaybettiği bunun için bu çocukların barınabilecekleri evler, yuvalar yapılarak bu şekilde çocukların hayatta kalma şanslarını arttırarak çocuk ölümlerinin önüne geçilebileceği tespit edildi.[117]

Mübadele ile Yunanistan'dan gelen muhacirlerin durumunun kötü halde olduğunu gösteren bir diğer gösterge ise çocukların birçoğunun Kastamonu, Koza vb. yerlerde dilencilik yapmaları oldu. Bu şekilde göç eden çocukların yaşadıkları zor şartlar ve bu şartların sonuçları belirlenmiş ve gelen her çocuğun çok kıymetli olduğu anlaşılmıştı.[118]

Bu gelişmeler neticesinde 31 Mart 1932 tarihinde çok çocuk sahibi olan ve işgal, işkence gibi sebeplerle Türk ırkına mensup olup Türkiye'ye sığınan kadınlara pasaport harcı konusunda bir muafiyet getirildi. Bu, 01 Mart 1932 tarihinde TBMM Başkanlığına

[111] BCA, Yer: 030.10, Kurum: 123.873.3, Hilal-i Ahmer Cemiyeti ile İcra Vekilleri heyeti arasında, tarih: 12.11.1923.
[112] Arı, a.g.e., s.46.
[113] Cihangiroğlu, a.g.t., s.62.
[114] Arı, a.g.e., s.70.
[115] TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 2, Cilt: 8, İçtima: 44, 22.4.1340, s. 1101.
[116] Cihangiroğlu, a.g.t., s.104.
[117] TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 2, Cilt: 10, İçtima: 4, 08.11.1340/1924, s. 139.
[118] TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 2, Cilt: 9, İçtima: 49, 30.10.1340/1924, s. 101.

gönderilen Maliye Encümeni Mazbatasında, Tabiiyet Muamelâtından Alınacak Harçlara Dair 1260 Numaralı Kanunun 8'inci maddesine ilave edilecek fıkra hakkında Dâhiliye Vekâleti tarafından hazırlanan kanun layihasının incelenmesiyle müzakere edilmiş ve *"Memleketlerini terk edip pasaportları ile ya da firar ve iltica şeklinde Türkiye'ye gelerek Türk vatandaşlığına kayıt ve kabullerini talep eden Türk ırkına mensup kocasız yoksul kalmış çok çocuklu anneler harçtan istisna edilmiştir."* şeklinde düzenlenmişti. Bu şekilde yoksul çok çocuklu anneler için bir destek oluşturulmuştu. Yaşanan bu güzel gelişme ile kadınlar hem devlet tarafından desteklenmiş ve korunmak istenmiş hem de nüfusunu arttırmak isteyen Türkiye, kadınları çok çocuk sahibi olmaya teşvik etmişti.[119]

30 Ekim 1924 tarihinde özellikle kadın ve çocuk muhacirler için titiz çalışmalar yapılması istendi. Muhacirlerin sosyal yaşamını etkileyen durumlardan biri Kastamonu'da gerçekleşmişti. Kastamonu iline bağlı İnebolu'da iskân edilen muhacirler için Devlet, Hıristiyan olan sanatkârlara ait olan evlere muhacirleri yerleştirmek durumunda kalmıştı. Muhacirler de çiftçilik ile uğraştıkları ve sanattan anlamadıkları için geçimlerini sağlayamamışlar, bunun sonucunda da özellikle çocukların Kastamonu'da dilencilik yaptıkları belirlenmiştir.[120]

14 Haziran 1934'te İskân Kanunu kabul edilerek muhacirlerin ve mültecilerin kabulü üzerine düzenlemeler yapıldı. İskânın uygulama şekline ilişkin yapılan görüşmelerde çocuklar ile ilgili olan faslın 16'ncı maddesinde küçüklerin göç ettirilirken ki haklarından söz edildi. Buna göre; annesiz çocuklar ve üvey çocuklar büyük anneleriyle birlikte yerleştirilecekler ancak torunlarının hisseleri ise tapuda kendi adlarına yazılacak şekilde olacaktı. Anne ve babasız çocukların birlikte bulunduğu ve yaşadığı kan bağı, yakınlık ve evlenme sonucu hısımlarıyla beraber yerleştirilecekleri, anne ve babasız çocukların bu sayılanlardan herhangi biri yoksa kendi başlarına iskan ettirilecekleri ve bunlara ayrıca vasi tayin ettirileceği belirlenerek çocukların hisselerinin evleninceye kadar hiçbir suretle satılamayacağı, bağışlanamayacağı ve haciz olunamayacağı devlet garantisi altına alınmıştır.[121]

---

[119] Ayrıca bkz. Kastamonu Milletvekili Halit Bey muhacirlerle ilgili önemli bir saptama yapmıştır. *"Muhacirlerin bir kısmı takriben 168 muhaciri Keskin'e gitmek üzere İnebolu'dan yola çıkarmışlar, bakiyesi İnebolu'da kalmış. Meselâ bir ailenin çocuğu, annesi gitmiş, çocuk geride kalmış, eşyasının bir kısmı önde gitmiş, bir kısmı geride kalmış, hayvanatının bir kısmı önündeki kafile ile gitmiş, bir kısmı arkada kalmış"* şeklindedir. TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 4, Cilt: 6, İçtima: 34, s. 2-3, 31.3.1932.
[120] TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 2, Cilt: 9, İçtima: 49, 30.10.1340, s. 100.
[121] TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 4, Cilt: 23, İçtima: 68, 14.6.1934, s. 146.

Görüldüğü gibi göç sonucu yer değiştirmek ve yeni yaşam alanı bulmak zorunda kalan halkın yaşadığı sıkıntılar çocukları büyük oranda etkilemiştir. Çocukların bu süreçten olumsuz etkilenmelerinin minimumda tutulması gerektiğinin önemi anlaşılmış, tek bir çocuk kaybı dahi yaşanmak istenmemişti. Devlet adamları bu konunun üzerinde gün be gün çalışmışlardı. Devlet çocukların yaşadıkları olumsuz durumları engellemek için çalışmalar yapmış, bu konuda politikalar üretilmiş, Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde bu sorunlar sıklıkla ele alınmıştır.

2.3. Vatandaş Olarak Çocuk

2.3.1. Yurttaş Türk Çocuğu

Cumhuriyet ile kurulan ulus-devletin getirdiği Türk vatandaşlığı, özellikle teorik anlamda Fransız ya da Alman vatandaşlık statüleri ile ortak özellikleri paylaşmış olsa da, imparatorluktan gelen siyasal ve toplumsal yapının etkisi altında şekillendi. Ancak Türk hukukunda vatandaşlık, Osmanlı İmparatorluğu'ndaki tebaa statüsünden, Cumhuriyetle birlikte ulus-devletin vatandaşlık anlayışına doğru gelişme göstermişti.[122]

Devlet çocuğa vatandaşlık bilincini önce aile sonra da okullar vasıtasıyla vermeye çalışmıştı. Demokratik esaslar çerçevesinde kurulamayan ailelerin yetiştireceği çocukların Türkiye Cumhuriyeti'nin toplum düzenine uymayacağı öngörülüyordu. Okullarda ise bu, gerek müfredata eklenilen derslerle gerekse de okul içinde uyulması istenilen sosyal adap kurallarıyla gösterilmişti. Örneğin; çocuğun okul idaresine katılarak seçimlerde yer alması, öğrenci kurullarında görevler alabilmesi desteklenmiş bununla beraber çocuğun okulun itibarını her yerde koruması, iyi bir öğrencinin okul dışında da hareketlerine dikkat ederek ciddi, nezaket kurallarına uyan, ağır başlı bir kişi olması gerektiği belirlenmişti. Bu şekilde potansiyel yurttaş olan çocuk gündelik yaşamının her anını demokratik ilkelerle donatmaya çalışmıştı.[123]

Mustafa Kemal Paşa, çocukların iyi vatandaş olarak yetiştirilmesinin önemini belirterek Devlet örgütünün Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin, Hükümetin, Özel

[122] Banu Şit, "Modern Vatandaşlık Kavramına Bir Bakış", *TBB Dergisi*, Sayı 76, 2008, ss. 64-82, s.65-71.
[123] Füsun Üstel, *Makbul Vatandaşın Peşinde*, İletişim Yay., 1. Baskı, Kasım 2004, s. 268-269. s. 268-269.

İdareler ve Belediyelerin nasıl kurulup, nasıl işlediğini, Şirketler ve Bankalarla eski Kapitülasyonlar, siyasi partiler ve aile konuları hakkında bilgi veren yurt bilgisinin önemini vurgulamıştı. Bunun için 1929 yılında Ankara'da kendisinin hazırladığı broşür ve küçük kitapçıklar şeklinde "Türk Çocuklarına Yurt Bilgisi Notları" nı hazırlamıştı.[124]

İyi bir vatandaş olmak için gerekli olan, çocukların askerlik görevini yapabilecek yüksek duygu ve yetenekte yetişmesi, milli hislerle donanmış bir şekilde hareket edebilmesiydi.[125] Bununla beraber çocuğun kendine karşı vazifesi olan sağlam vücutlu, güçlü ve iyi huylu olmak, ailesine karşı vazifesi aileye bağlı ve yardımcı olmak, köyüne, milletine ve bütün insanlara karşı çalışkan ve hayırlı bir insan olmak, vatan hizmetlerini büyük bir istekle ve sevinçle yapmaktı.[126]

2.3.2. Türk Vatandaşlık Kanunu'nda Çocuk (1928)

20 Ocak 1921 tarihli Anayasanın (Teşkilat-ı Esasiye), 88. maddesine göre göre Türk ve vatandaşlık tanımı; "*Türkiye ahalisine din ve ırk farkı olmaksızın vatandaşlık itibarıyla (Türk) ıtlak olunur. Türkiye' de veya hariçte bir Türk babanın sulbünden doğan veyahut Türkiye'de mütemekkin bir ecnebi babanın sulbünden Türkiye'de doğup da memleket dâhilinde ikamet ve sinni rüşte vusulünde resmen Türklüğü ihtiyar eden veyahut Vatandaşlık Kanunu mucibince Türklüğe kabul olunan herkes Türk'tür. Türklük sıfatı kanunen muayyen olan ahvalde izale edilir."* olarak yapılmıştı.[127] 20 Nisan 1924 tarihli Anayasa'nın 1937 tarihli değişikliğine göre ise aynı madde "*Türkiye'de din ve ırk ayırt etmeksizin vatandaşlık bakımından herkese "Türk" denir. Türkiye'de veya Türkiye dışında bir Türk babadan gelen yahut Türkiye'de yerleşmiş bir yabancı babadan Türkiye'de dünyaya gelip de memleket içinde oturan ve erginlik yaşına vardığında resmi olarak Türk vatandaşlığını isteyen yahut Vatandaşlık Kanunu gereğince Türklüğe kabul olunan herkes Türk'tür. Türklük sıfatının kaybı kanunda yazılı hallerde olur*" tanımlaması şeklinde düzenlendi.[128]

[124] Atatürk, Medeni Bilgiler, s.17.
[125] Atatürk, Medeni Bilgiler, s.242.
[126] Üstel, a.g.e., s.182.
[127] https://www.anayasa.gov.tr/tr/mevzuat/onceki-anayasalar/1924-anayasasi/, Erişim Tarihi: 07.05.2018.
[128] Teşkilatı Esasiye Kanununun Bazı Maddelerinin Değiştirilmesine Dair Kanun, 1.12.1937, T.C. Resmi Gazete, S.3773.

Buna göre Türkiye Cumhuriyeti'nin vatandaşlıkla ilgili düzenlemeler içeren ilk anayasası olan 1924 Anayasası'nın 88. maddesinde "Türkiye ahalisine din ve ırk farkı olmaksızın, vatandaşlık itibarı ile Türk ıtlak olunur" hükmü yer alıyordu. Bu hüküm hakkındaki yapılan meclis müzakerelerinde "Türk ıtlak olunur" ibaresi tartışılmış ve bu hüküm çeşitli öneriler arasından tercih edilmişti. Söz konusu tercihin, bu ibarenin, hem "Osmanlı" tabirinin yerini alabilecek nitelikte olması hem de Devlete vatandaşlık bağı ile bağlı bireylerin hepsinin, hangi soydan gelirlerse gelsinler ve hangi dine mensup bulunurlarsa bulunsunlar, aynı adla anılmaları gereğinin Anayasa ile güvence altına alınması nedeniyle yerinde olduğu ifade edilmişti. 20 Ocak 1921 tarihinde ilan edilen Teşkilatı Esasiye Kanunu'nun amacı ise, yeni bir devlet kurmak değil; hilafet ve saltanatın, vatan ve milletin kurtarılması ve bağımsızlığının kazanılması amacı ile toplanan TBMM'nin, onun hükümetinin ve idari teşkilatının düzenlenmesinden ibaret olduğu ve bu anayasanın "Maddei münferide" başlığının son maddesinde belirtilmişti. Bundan dolayı, 1921 Anayasası'nda yeni bir Devlet kurulduğu ve Osmanlı Devleti'nin ortadan kaldırıldığı hükme bağlanmadığı gibi, vatandaşlığa ilişkin herhangi bir düzenleme de getirilmemişti.[129]

904 sayılı Türk Vatandaşlığı Kanunu 4 Haziran 1928 tarihinde ilan edildi.[130] Bu kanuna göre çocuk için asıl ve kazanılmış vatandaşlık ana, baba ve doğduğu yer itibariyle yasa maddesi olarak belirlenmiştir. Buna göre alınan kararlar önemliydi. Bu kararların ilki Türk baba veya annenin, Türkiye'de veya yabancı bir ülkede doğan çocuklarının Türk vatandaşı olmasıydı. (1.md). Bundan sonra çocukların Türk vatandaşı olabilme şekli kararlaştırılmıştı. Buna göre, Türkiye'de doğup da annesi ve babası belli olmayan veya bunlardan birisi vatansız olan, Türkiye'de veya yabancı bir ülkede evlilik dışında, Türk anneden veya Türk babadan olmuş olan çocukların Türk Vatandaşı olması kabul edilmişti. (2.md). Türkiye'de doğan yabancı çocukların durumu da düzenlenmişti. Yabancı anne ve babadan Türkiye'de doğmuş olup da Türkiye'de yerleşik bir halde bulunanlar kanuna göre reşit olmalarından itibaren ilk üç sene içinde Türk Vatandaşlığını talep ederek İcra Vekilleri Heyeti Kararıyla vatandaşlık edinebileceklerdi. (3.md). 1 Ocak 1929 tarihinden itibaren Türkiye'de doğan yabancıların, Türkiye'de doğan çocuğunun Türk olarak kabul edileceği belirtildi. Bu kişiler kanuna göre reşit olduktan sonra altı ay içinde anne veya babalarının uyruklarını

[129] Şit, a.g.m., s.69.
[130] Türk Vatandaşlık Kanunu, 28.04.1928, T.C. Resmi Gazete, S.904.

reddedebileceklerdi. Ayrıca yabancı elçi, elçilik memuru ve ataşeleri ile mensup oldukları Devlet uyruğuna dair bir meslekten yetişme konsolos ve konsolosluk memurlarının çocukları bu madde hükmünden muaf olacak şeklinde kabul edilmişlerdir.(4.md).[131]

Burada çocuğun vatandaşlık edinimi sürecinde Türk adının kullanılmasını açıklamak gerekir. Ulusal Kurtuluş Savaşı'nı sonucu devrimi gerçekleştiren ulusa, içindeki farklı ırk ve dine dayalı olan gruplar yok sayılarak değil; bunların beraber oluşturduğu topluluğa Türk ulusu denileceği belirlenmiştir.. Yeni kurulan devletin insan unsuru hukuken bu şekilde ifade edilecektir. Bu nedenle "Türk" sıfatı, Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlığı anlamına gelir. Türk çocuğunu bu bağlamda ele almak gerekmektedir.[132]

2.3.3. Etabli ve Ecnebi Çocuklar

Kelime anlamı olarak "Yerleşik" manasına gelen "Etabli", Lozan Konferansı görüşmeleri sırasında Türkiye ile Yunanistan arasında imzalanan 30 Ocak 1923 tarihli zorunlu nüfus mübadelesinde, Batı Trakya Türkleri ile İstanbul Rumlarının mübadeleden istisna edilmesine verilen isimdir.[133] Ancak etabli konusunda çıkan anlaşmazlık sonucu 10 Haziran 1930 tarihinde yapılan Etabli Antlaşmasının sonucunda, geldikleri tarih ve doğdukları yere bakılmaksızın gayri mübadil olan İstanbul Rumları ve Batı Trakya Türkleri "Etabli" olarak kabul edilmişti.[134]

Aile reisleri "etabli" olarak belirlenmiş kız ve erkek küçük çocuklar, reşit olsalar bile evlenmemiş olan kızlar İstanbul'daki aile reislerine katılma hakkına sahip olmuşlardı. Bu şartlar içerisinde, eşi vefat etmiş annelerin de reşit olan oğulları "etabli" olarak tanınmış olan İstanbul'daki oğullarına katılmalarına kanunen müsaade ediliyordu. Bu şekilde kastedilen şahısların mübadeleden muaf edilmiş olan İstanbul'a varmaları için Türk Hükümeti tarafından her türlü kolaylık sağlanacağı belirtilmişti. Bu maddenin birinci fıkrasına göre ise "etabli" olarak tanınmış olan ve aile reisleri İstanbul dışında bulunan kadınlar, kız ve erkek küçük çocuklar ve reşit bile olsalar evlenmemiş

[131] TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 3, Cilt: 4, İçtima: 80, 22.5.1928, s. 262.
[132] Şit, a.g.m., s.71.
[133] Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, 5. Cilt, İstanbul, 1992, s.146.
[134] Düstur, Tertip 3, Cilt 5, Ankara 1931, s.707-717.

kızlar oturdukları yeri terk etmeye mecbur tutulmayacaklardı. Bu konuyla ilgili kurum olarak Muhtelit Mübadele Komisyonu sorumlu olmuştu.[135]

Batı Trakya Müslüman "etabli" lerinin mallarının ne olacağı düşünülmekteydi. Bununla ilgili 14'üncü maddeye göre Yunanistan, Batı Trakya'ya geldikleri ilk tarih ve doğum yerleri ne olursa olsun mübadeleden muaf tutulmuş olan ve Batı Trakya'da bulunan Yunan kökenli bütün Türklere "etabli" adı verilmişti. Bu maddenin belirtilen fıkralarındaki hükümlerine göre aile reisleri etabli olarak belirlenmiş olan kız ve küçük erkek çocuklar ile reşit bile olsa evlenmemiş olan kızlar Batı Trakya'daki aile reisi olan kişilerin yanına iltihak etmek hakkına sahip olmuşlardı. Bu şartlar içerisinde eşi vefat etmiş annelerin de reşit oğlu etabli olarak belirlenmiş olan Batı Trakya'daki oğullarına iltihaklarına müsaade edilecekti. Bu şahısların mübadeleden istisna edilmiş olan Batı Trakya bölgesine varmaları için Yunan Hükümeti tarafından kolaylık gösterileceği bielirtilmişti. Bu maddenin 1'inci fıkrasına göre etabli olarak tanınmış olan ve aile reisleri Batı Trakya dışında bulunan kız ve erkek küçük çocuklar ve reşit bile olsa evlenmemiş kızlar oturdukları yeri terk etmeye mecbur tutulmayacakları kabul edilerek çocukların buradaki konumu sağlamlaştırıldı.[136]

Lozan Antlaşması'nın tabiiyet ile ilgili 36. maddesinde uyrukluk ile ilgili hükmün uygulanışında, on sekiz yaşından küçük olan çocukların ebeveynlerinin tabii oldukları hükme tabii olarak uyacakları belirtilmişti.[137]

1 Eylül 1932 tarihinde emsal bir karar alınmış ve 1331 (1915) tarihiyle Birinci Dünya Savaşı'nda İtilaf Devletleri vatandaşlığındayken Osmanlı İmparatorluğu vatandaşlığına geçenlerin çocuklarının reşit olan yaşa geldikleri halde Osmanlı Vatandaşlığını kabul etmediklerinden dolayı sınır dışı edilmelerinin yani 1284 tarihli Tabiiyet Kanunu'nun 8. maddesi feshedilmiştir.[138]

1934 yılının Mart ve Mayıs aylarının Divanı Muhasebat raporlarında geçen bir kararname yabancı uyruklu olup Türk Vatandaşlığına geçecek olan kişilerle ilgilidir. Bir örnek teşkil eden kararnamedeki olaya göre Türkiye'de beş sene oturma müddetini doldurarak vatandaşlığa alınmalarını isteyen ve buna uygun olmayan durumları tespit

[135] "*Mübadele: ahali hakkında Lozan muahedenamesile Atina itilâfnamesinin tatbikatından mütevellit mesailin halli için Yunanistanla imza edilen mukavelenamenin tasdikini mutazammın kanun*" 01.07.1930, T.C. Resmi Gazete, S.1543.
[136] Aynı yer.
[137] Düstur, 3. Tertib, Cilt 5, Ankara, 1931, s.36.
[138] İcra Vekilleri Heyeti Kararnameleri. 1.09.1932, T.C. Resmi Gazete, S.2189.

edilmemiş Rus-Sovyet tebaasından, Kırım doğumlu Abdullah Kızı Fatma Fethiye ile çocukları 1324 doğumlu Abdülhamid ve 1328 doğumlu Enver'in, 1312 sayılı kanunun 5'inci maddesince Türk vatandaşlığına alınmaları kabul edilmiştir.[139]

Bundan sonra *"Bazı Yabancıların Maaşları Hakkında Kanun"* da çocuğun durumu düzenlenmiş, bu kanun kişinin alacağı ödeneği eğer kendisi alamamışsa, on sekiz yaşına kadar olan çocuklarının alabileceğini açıklamıştır. Buna bir örnek Resmi Gazete'de yayımlanmıştır. VonDüffel adlı kişinin zevcesine 1 Ocak 1920 ile 30 Nisan 1928 arasında alacağı 2932 lira ödenmesi ancak kendisi 30 Nisan 1928 tarihinde vefat ettiğinden dolayı bu hakkı 18 yaşı dolana kadar çocuklarına verileceği kaydedilmiştir.[140]

Atatürk döneminde yabancıların kanunen tabi oldukları uygulamaların açıklanması adına yapılan çalışmalar bulunmakta ve bu çalışmalarda çocuğun durumu dikkat çekmektedir. Yabancıların aynı ikamet tezkeresine yazılmasını istedikleri karısı ve çocukları için ayrı beyanname doldurulmayıp bunların isimlerinin ikamet tezkeresinin arka sayfasına açıkça yazılması yeterli görülmüştü. 45'inci maddede gösterilen 15 günlük müddet hesap edilmemek şartıyla Türkiye'de 16 günden bir yıla kadar veya daha fazla süreyle kalacak yabancıların esas itibariyle bir yıllık ikamet tezkeresi alacakları belirlenmişti. 47'inci maddede bir ikamet tezkeresi sahibinin Türkiye'de çalışmayan karısı ile on sekiz yaşını doldurmamış bulunan ve evli de olmayan kız ve erkek çocuklarının kayıt olması uygun görülmüştü. Bunların vaziyetlerinde değişiklikler ise bu şekilde aynı tezkereye kayıtları yapılan kadın ve çocukların durumlarında tezkerenin verilmesinden sonra gerek iş ve gerek yaş ve medeni durum ile ya da çocuklar 18 yaşını geçer ve iş sahibi olurlarsa genel hükümlere uyularak babalarının tezkeresine kaydolunacakları şeklindeydi. 53'üncü maddede ise kanuna göre öğrenci sıfatı ile tamamen Türkçe eğitim yapan Türk okullarında okumak veya resmi bir makamın tavsiyesi üzerine bilimsel araştırma ve çalışmalarda bulunmak amacıyla Türkiye'de ikamet edecek yabancılarla ayni tezkereye kayıtları yapılacak eşlerinden ve 18 yaşını doldurmamış çocuklarından ikamet tezkeresi harcı alınmayacağı kabul edildi. 76'ncı maddeye göre ise kocası ölmüş olan veya kocasından herhangi bir şekilde ayrı bulunan ecnebi kadınların evli olmayan ve çalışmayan 18 yaşından küçük çocuklarının, annelerinin alacağı ikamet tezkerelerine kayıtları alınabilecekti.[141]

[139] İcra Vekilleri Heyeti Kararnameleri. 1.05.1935, T.C. Resmi Gazete S. 2991.
[140] Bazı Yabancıların Maaşları Hakkında Kanun, 14.11.1935, T.C. Resmi Gazete, S. 3156.
[141] TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 3, Cilt: 4, İçtima: 71, 05.05.1928, s. 7.

Medeni halde değişiklikler olan evlenme, boşanma, ölüm ve doğum gibi durumları içeren 92'nci maddede Türkiye'de çocuk sahibi olan ecnebiler medeni durumlarındaki değişiklikleri polise bildirmek ve ikamet kaydettirmek zorundaydılar. Bu gibi durumlar Lozan Antlaşması ile Türkiye'de bulunan etabli ve ecnebi çocuklar için yaplan hükümler, ebeveynlerinin hükümleriyle aynı tutulmuştu. Bu konuyla *"Muhtelit Mübadele Komisyonu"* kurularak ilgilenmesi sağlanmıştı. Devlet, yabancılara Vatandaşlık Kanunu ile mümkün olduğunca esnek davranmış, vatandaş olmaları konusunda onlara destek olmuştur.[142]

Nüfusun önemi arttıkça yeni doğumlar arzu edilmiş, var olan çocukların korunması çabasında olunmuşsa da göç sonucu gelen ya da Türkiye'nin vatandaşı olmak isteyen yabancılara Vatandaşlık Kanunu ile destek sağlanmış, nüfusun bu yolla da arttırılması sağlanmış, bu noktada Türk vatandaşı olmak isteyen bir kişinin atacağı adımlar ve sahip olduğu haklar açıklanmıştır.

3. KİMSESİZ ÇOCUKLAR VE SOSYAL KURUMLAR

Yetim kelimesinin çoğulu olan eytam, tek, bir başına kalma anlamlarına gelmektedir. Yetim, erişkin döneme gelmeden babası ve annesi vefat eden çocuğa denilmektedir. Bununla beraber yaşı kaç olursa olsun babasını kaybetmiş ve buluğ çağına ermeyen çocuklar için de kullanılmaktadır. Yetimliğin, buluğ çağına girmeyle bitmemekte, aynı zamanda akli olarak da kendisini idare edecek yani reşit olması gerekmektedir.[143]

Osmanlı Devleti'nde ilk dönemlerden itibaren yetim tanımında olan bu çocukların iaşe, barınma ve eğitimleri için vakıflar kurulmuş, yetimler ailelere evlatlık verilmiş ve Eytam Nezareti ve sandıkları gibi doğrudan devlet denetimi altında çeşitli kurumlar oluşturulmuştu.[144] Osmanlı Devleti'nin son döneminde ise kimsesiz çocukları korumak için çok çeşitli çalışmalar yürütüldü. Bunlardan ilki 31 Aralık 1851 tarihli Eytam Nizamnamesi'ydi. Bununla yetim malları ile ilgili düzenlemeler içeren Eytam

[142] TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 3, Cilt: 4, İçtima: 71, 05.05.1928, s. 7.
[143] Çanlı, a.g.m., s.52.
[144] Yunus Kılıç, *H. 1332 (M. 1913) Tarihli Cemiyet-i Tedrisiye-i İslamiye Salnamesi Transkripsiyonu ve Değerlendirmesi,* Kırklareli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kırklareli Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kırklareli: 2016, s.5.

Nezareti kuruldu.[145] Daha sonra 1865'te Kapalıçarşı çıraklarına okuma yazma öğretme gayesiyle kurulan ve sonrasında Osmanlı ülkesindeki Müslüman yetim çocukların eğitimi için Darüşşafaka mektebini kuran, kimsesiz çocukların eğitilecekleri çeşitli kurumlar oluşturmak için bir kurum olarak Cemiyet-i Tedrisiye-i İslamiye'de bu bağlamda ortaya çıkmış bir eğitim ve hayır kurumu oldu ve bu kurum 1873 yılında Darüşşafaka'yı kurdu.[146]

1868'de Mithat Paşa tarafından çocuklara yönelik ilk politik hareket, ülkenin gün geçtikçe kötüleşen sosyal ve ekonomik olarak içinde bulunduğu durumunun ve çoğunlukla Osmanlı topraklarına yapılan göçlerin mağdur durumda bıraktığı 5 ila 13 yaşları arasındaki kimsesiz fakir çocukların sokaklardan toplanarak, devlet eliyle ve kontrolü altında, daha sağlıklı bir ortamda yetiştirilmelerinin sağlanması amacıyla ıslahhaneler kurulmasıydı.[147] 1895'te İstanbul'da açılan Darülaceze'nin çocuklar ile ilgilenen bölümünde, kimsesiz çocuklar barındırılmış ve 1899'da tıp alanındaki birçok yeniliğin görüldüğü Hamidiye Etfal Hastanesi açılarak, Türkiye'nin ilk çocuk sanatoryumu açılmış, çocukların bakımı için Almanya'dan hemşireler getirilmişti. Çocuklara özel yiyecek ve içeceklere önem gösterilerek, onlar için hazırlanan besinler hastanede incelenmiştir. Ayrıca çocukların spor ile daha fazla ilgilenmeleri için ayrı bir bölüm de kurulmuştur. Ağır hastalıklardan olan Kızıl ve kuşpalazı hastalıklarının serumları gibi malzemelerle çiçek aşısı üretmek için laboratuvar oluşturulmuş, bu amaçla Bursa'dan buna yönelik atlar getirilmiştir. Çocuklara şifa amaçlı Karahisar'dan özel madeni sular getirtilmiş, sütü taze ve besin değerini kaybetmeden içmeleri için büyük inek ahırları yaptırılmıştır.[148]

31 Ağustos 1903'te yetim ve kimsesiz çocukları barındıran ve bu çocuklara gelecekte değerlendirilmek üzere meslek edindiren temel ilköğretim seviyesinde yatılı bir okul olan Darülhayr-i Ali kuruldu.[149]

---

[145] Düstur, Tertip I Cilt l, İstanbul: 1289, s. 270-275.
[146] Kılıç, a.g.t., s.4-5.
[147] Bekir Koç, "Tuna Vilayeti Göçmenleri ve Mithat Paşa, Kafkasya Calışmaları "- *Sosyal Bilimler Dergisi / Journal of Caucasian Studies (JOCAS)* Mart / March 2017, Yıl / Vol. 2, No: 4 ISSN 2149–9527 (basılı / print) ISSN 2149–9101 (cevrimici / online) s.57.
[148] Betül Altıntaş Selçuk, Cihan Çolak, "Türkiye'nin İlk Çocuk Hastanesi; Hamidiye Etfal Hastane-İ Âlisi", *Lokman Hekim Journal* 2012; 2 (1): 11-14, s.11-13.
[149] Hikmet Zeki Kapıcı, "Osmanlı Eğitim Sisteminde Disiplin: Darülhayr-İ Âli Örneği", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, The Journal of International Social Research Cilt: 6 Sayı: 28 Volume: 6 Issue: 28, Güz 2013 Fall 2013, www.sosyalarastirmalar.com Issn: 1307-9581 S.169.

1915 yılında savaşta şehit düşenlerin eş ve çocuklarına yardım için bir vergi düşünülmüş ve bu çerçeve içinde posta hizmetlerinden de "Evladı Şüheda Vergisi" adı altında bir ek ücret alınması uygun görüldü. [150]

1917'de yetim kalan çocukların barınması için Darüleytamlar açılmış ve yine aynı yıl şehit çocukları için İstanbul Himaye-i Etfal Cemiyeti kurulmuştu.[151] Hilaliahmer Cemiyeti de çocuk konusunda destek sağlayan bir kurum olarak yer aldı.[152]

Tüm bu çalışmalara rağmen, kimsesiz çocukları korumaya yönelik Osmanlı Devleti'nin ağırlıklı olarak son dönemlerinde çeşitli sebeplerle yetersiz kalınmış, yeni kurulan Türkiye ise kimsesiz çocukların korunması, çocukların sağlığı ve eğitimi konusunda çok ağır bir tabloyla karşı karşıya kalmıştı.[153]

Mustafa Kemal Paşa ve çevresindekiler Milli Mücadele yıllarında kimsesiz, yetim çocuklar ile yakından ilgilenmişlerdi. Mustafa Kemal Paşa'nın çok sayıda evlat edinmesi bunlardandı. Ayrıca Mustafa Kemal Paşa, 16 Kasım 1916 tarihinde Bitlis'i teftiş ettiği sırada, Ömer adında yetim bir çocuk gördüğünü ve onu yanına aldığını anlatmıştır. Bunu gören çevredekiler, Mustafa Kemal'in yanına başka kimsesiz çocuklar da getirmiş, Mustafa Kemal Paşa onlara da para yardımı yaptığını belirtmiştir.[154]

TBMM açıldıktan sonra da kimsesiz çocuklar ile ilgili sorunlar ülke içi problemlerden biri olmuştu. Bu bağlamda 24 Eylül 1921 tarihinde Sıhhat ve İçtimai Muavenet Vekili Dr. Refik Bey'e bu sorunlar iletildi. Bu sorunlardan biri köylüye çok fazla görev verildiği, kimsesiz çocuklara destek olunarak köylünün üzerindeki yükün hafifletilmesi gerektiği ve özellikle okul inşası ve yetim çocukların himayesi konusuna eğilim gösterilmesi gerektiği olmuş yetim ve kimsesiz çocuklar için yeni bakım tesisleri kurulması çağrısında bulunulmuştu.[155]

3 Kasım 1921 tarihinde de, Sıhhiye ve Muavenet'i İçtimaiye Vekâleti'nin kimsesiz çocuklar için ne gibi tedbirler aldığı sorgulanmış ve anne ve babası vefat etmiş kimsesiz küçük çocukların barınması için hangi çalışmaların yapıldığı konusuna dikkat çekilmişti. Bunun için Dr. Refik Bey, Muaveneti İçtimaiye Vekâletinin yeterli bütçesi olmadığını, ayrıca Encümen tarafından maddi destek sağlanamadığını, yalnız

[150] Yurda Güven Bezaz, *Haberleşme ve Tarihçesi*, Haber İş Sendikası Yay., Ankara:2007, s.309.
[151] *Himaye-i Etfal Cemiyeti Umumi Rapor*,, Ahmed İhsan ve Şürekası Matbaası,1339,s.5
[152] Seçil Karal Akgün, Murat Uluğtekin, *Hilal-i Ahmer'den Kızılay'a*, TDV Yay, Ankara: 2002, s. 147.
[153] Yasemin Okur, *Darüleytamlar*, 19 Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Samsun: 1996, s.4.
[154] Şükrü Tezel, *Atatürk'ün Hatıra Defteri*, TTK Basımevi, 3. Baskı, Ankara, 1995, s.71.
[155] TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 1, Cilt: 13, İçtima: 81, 24.09.1337, s. 7.

Hilaliahmer desteğiyle bir miktar çocuk elbisesi yardımı yapılabildiğini belirtmişti. Bunun üzerine yetim çocukların zor durumda kalmamaları adına kullanılabilecek bir ödenek istenerek bunun, ülkenin geleceği olan çocuklara büyük faydasının dokunacağı ifade edilmişti.[156]

İstiklal Harbi'nin devam ettiği günlerde Kazım Karabekir Paşa, kimsesiz çocuklar için çok yoğun çalışmalarda bulunmuştu. Savaştan en çok zarar gören öksüz, kimsesiz yetim çocukları himayesine almıştı. 19 Nisan 1919 tarihinde 9. Ordu Kumandanlığı görevindeyken Trabzon'a yaptığı seyahatin dönüşünde, Doğu'nun bütün vilayetlerinde ve yoğun olarak Bayburt'ta, perişan durumda pek çok çocuk ile karşılaştı. Buradaki kimsesiz çocukların toplanarak Erzurum'a nakledilmesini sağladı. Seyahatlerinde okulları da gezdi ve çevredeki yardıma muhtaç yetimlerle ilgilendi. Bu durumu Temsil Heyeti'ne bildirmiş ve askeri, mülki ve mahalli amirler ve görevlilere memleket çocuklarıyla yakından ilgili olmak gerektiğini söylemişti. Bir yandan da hedeflediği çocuklar ordusunu kurmak istedi. 1 Mayıs 1920'de bu birliği kurdu. Topladığı çocukları bu birliğe verdi. Erzurum Darüleytamlarındaki kimsesiz çocuklardan yaşı on iki ve üstü olan 33 adet çocuğu alıp iki kolordu birliğinden oluşan sanayi birliklerine yerleştirerek burada eğitilmelerini sağladı. Buradaki yetim kimsesiz çocukları koruması altına alarak talim eden Kazım Karabekir Paşa, onlara adeta bir asker gibi, beden terbiyesi verdi. Buradaki çocuklar bir yandan okuma ve yazma öğreniyorlardı, diğer taraftan da ayrıldıkları sanayi koluna göre, saraç, kunduracı, eğer yapımı ve terzilerin çıraklığı eğitimleri alarak çok çeşitli meslek sahibi olmalarına oluyorlardı.[157] Bunun için;

"*Şark'ta beni bekleyen sonsuz ve nazik işlerin güçlüğüne rağmen ben bakımsız yavruları büyük bir şefkatle bağrıma baştım ve onlara hakiki ve pek şefik bir baba oldum*" demişti. [158]

30 Haziran 1919 da kimsesiz çocuklar için bir bayram da düzenlemişti. İdman Bayramı olarak bilinen bu bayramda çeşitli eğlenceler ve İdman Oyunları oynandı. Kutlamada kimsesiz çocuklar hazırladıkları gösterileri sunmuşlardı. 1 Temmuz 1919

[156] TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 1, Cilt: 14, İçtima: 104, 03.11.1337, s. 45.
[157] Derya Keser, "Kazım Karabekir Paşa'nın Yetim Çocukları Himayesi Üzerine Bir Değerlendirme", *AUSBD*, 2020; 3(5): 15-37, s.22-23.
[158] Kazım Karabekir, *Çocuk Davamız*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul: 2019, s. 66..

tarihinde ise meslek sahibi olacak çocuklar için "Sanayi Gürbüzlerinin Kuruluşu" günü kutlandı.[159]

Bir yandan da bulunan ve himaye edilen kimsesiz bu çocukların kimlikleri de tespit edilmeye çalışılıyordu. Bu yolla çoğu kez çocukların ait oldukları asıl aileleri bulunuyor ve eğer ki asıl ailelerinin maddi durumları da oldukça yerinde, çocuklara bakabilecek düzeydeyse ve çocuklar da ayrıca kendilerini geliştirmiş, okur yazar ve işlerine belli bir seviyede yarayacak kadar meslek öğrenmişlerse ailelerine veriliyorlardı.[160] Buradaki çocuklara fen ve sağlık bilgisi eğitimi veriliyor, lokomotif, tayyare, telefon, telgraf, saat, telsiz, otomobil, pusula, elektrik santrali ve bunlar gibi makinelerin kullanım alanları ve sağlık alanında önemli bir cihaz olarak mikroskop vasıtasıyla, mikroplar ve üreme yolları, ne çeşit hastalıklara yol açtığı vb. gösterilerek faydaları ve zararları anlatılıyor, coğrafya ve tarih dersleri verilerek milli bilinç kazandırılmaya çalışılıyordu. [161]

Karabekir, Sarıkamış'ta Rus ordusundan kalan askeri kışlaların ve hastanelerin sahne, müze, okuma ve ders salonları ile spor ve müzik faaliyetlerinin yapılacağı yerler halinde kimsesiz çocuklara uygun duruma getirilmelerini sağlayarak, Çocuklar Kasabası'nı kurmuş ve şark yetimlerinin faydalanmasını sağlamıştı.[162]

Kimsesiz çocukları ilgilendiren önemli bir adım 18 Mart 1924 tarihinde kabul edilen Köy Kanunu ile atılmıştı. Köy Kanunu'nda kimsesiz, yetim çocuklara yardım etmenin gerekliliği vurgulandı. *"Yemeklik ve para ile köy fukarasına ve öksüzlere yardım etmek, kimsesiz çocukları sünnet ettirmek ve kızları evlendirmek*" köylünün zorunlu işlerinden sayıldı. (md.21)[163]

1930 Nisan 1930 tarihli Belediye Kanunu ile de kimsesiz çocuklara destek olunacağı vurgulandı. Öksüz, fakir, kimsesiz çocuklara para, hekim, ilaç, yeme, içme, giyinme, barınma ihtiyacı, tahsil, terbiye konularında yardım etmek (md.34) ve kimsesiz kadın ve çocukları korumak (md.48) bu destek kapsamındaydı.[164]

26 Mayıs 1938 tarihinde 23 Nisan Çocuk Bayramı'nı yaşayan çocuk ve gençlerin bunu heves ve coşkuyla kutladıklarını ancak kimsesiz birçok çocuğun zararlı

[159] Kazım Karabekir, *Günlükler (1906-1948)*, c. I-II Ed. Yücel Demirel, YKY, İstanbul 2009, s. 1423.
[160] Karabekir, Çocuk Davamız, s.15.
[161] Keser, a.g.m., s. 23.
[162] Makbule Sarıkaya, "Bir "Çocuk Kasabası" Sarıkamış", *A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, Erzurum 2004, ss. 237-243, s. 242.
[163] Köy Kanunu, 18.03.1924, T.C. Resmi Gazete, S.442.
[164] Belediye Kanunu, T.C. Resmi Gazete, 14.04.1930, S.1471.

alışkanlıklar edinerek istenmeden kaybedildiğini, bundan dolayı bu çocukların kazanılması için etkili çalışmalar yapılması gerektiğine dikkat çekildi.[165]

Balkan Savaşları ve sonrasında 1. Dünya Savaşı ile adeta yıkıma uğrayan Anadolu, Kurtuluş mücadelesini kazandıktan sonra hızlı bir şekilde toparlanma sürecine girmişti. Ancak savaş sonrası anne ve babasız, kimsesiz kalan şehit çocukları ve yetimler oldukça fazlaydı ve devlet adamları onlarla ilgili kaygılanıyorlardı. Kimsesiz çocukları kurtarma adına yaşanan bu yoğun endişe, aydınların çözüm üretme çabalarına girmelerine yol açtı. Yetim çocukların bakımı ve iaşesi bu süreçte zor ve düşündürücüydü. Türkiye Cumhuriyeti, refah seviyesi arttıkça ihtiyaç sahibi bu çocuklara destek verme çabasında oldu.

3.1. Darüleytam (Öksüz Yurdu)

Darüleytamlar, süregelen savaşlarla Osmanlı Devleti'nin son döneminde artan kimsesiz ve korunmaya muhtaç çocuklar için barınma, eğitim ve zanaat öğretme amaçlı kurulmuş yetimhanelerdi.[166]

Darüleytamlar I. Dünya Savaşı sırasında Türkiye'yi terk eden İngiliz, Fransız ve İtalyanların boşalttıkları yurt ve okullarda sahipsiz kalan çocukları koruma altına alarak açılmışlardı. Boşaltılan bu binalara el konularak bunlar savaşlar sebebiyle kimsesiz kalan çocuklar için yuva halinde Darüleytamlar haline getirildi ve çocuklar da İstanbul'da ve diğer şehirlerde açılan bu kurumlara yerleştirildi. Kısa zamanda buralara alınan kimsesiz yoksul çocukların sayısı 16 bine ulaştı. Yetimlere tahsis edilen çeşitli binalar genişletildiği gibi ayrıca çocuklara mesleki eğitim verme fikriyle, savaş halinde bulunulan işgalci devletlerin tebaasına ait birtakım üretim yerlerine de el konuldu ve bunlar yetimlere ait atölyeler haline getirildi.[167]

Darüleytamlar yalnız yoksul olan kimsesiz çocuklar için kurulmuş değildi aynı zamanda kimsesiz şehit yetimleri için de kurulmuşlardı. Osmanlı Devleti'nin son dönemlerde yaptığı savaşlarda çok sayıda şehit verip, Birinci Dünya Savaşı'nda açlık ve yoksulluğun artması ve İtilaf Devletleri'nin işgal ettiği yerlerde öksüz ve yetim sayısını artırıp, bu konularda hizmet veren Darülaceze'nin yetersiz kalması sonucunda ağırlıklı

[165] TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 5, Cilt: 25, İçtima: 67, 26.05.1938, s. 215.
[166] Okur, *a.g.t.*, s.4.
[167] TDV İslam Ansiklopedisi, "Darüleytamlar", 8. cilt, s.521.

olarak şehit eşleri ve çocuklarının barınmalarının sağlanması için devlet yeni çareler aramıştı. Bunun sonucunda şehit çocuklarını barındırmak, eğitmek ve meslek öğretmek üzere Darüleytamlar oluşturulmuştu. Ancak yetimlerin şehit çocuklarıyla sınırlı olmayışı ve diğer yetimlerin sayısının da fazla olması sebebiyle bir düzenleme getirilmiştir. Buna göre, öncelikle şehit çocukları, ardından da Balkan Savaşı sonrasında kimsesiz kalan çocuklar Darüleytamlara kabul edilmişlerdi.[168]

Atatürk Dönemi'nde Darüleytamlar konusu devlet yöneticileri tarafından çocuk koruması yönünde dikkate alınan kurumlardan olmuştu. Hükümet arsa ve bina ücretlerini bütçeden karşılayarak Darüleytamlar açılmasını sağlıyordu. Bunlardan biri de 14 Kasım 1921'de Hükümet tarafından binası karşılanmak üzere Kırşehir'de açılması düşünülen Darüleytamdı.[169] Öte yandan 2 Ocak 1922'de Darüleytamların ağırlıklı olarak maddi açıdan yetersiz oldukları ve masraflarının karşılanması gerektiği konusu gündeme alındı.[170] Bundan sonra 16 Ağustos 1922 tarihinde *"Aşâir ve Muhâcirîn Müdüriyyet-i Umûmiyyesi"* tarafından muhacir olarak gelmiş ancak kimsesiz kalmış yetim çocukların bu kurumlara yerleştirilmesi kararı alınmıştır.[171]

Ankara Hükümeti, 5 Aralık 1922 tarihinde Darüleytamlar Talimatnamesi'ni yayınlayarak bu kurumlara sahip çıktı.[172] On bir maddeden oluşan bu talimatname ile Darüleytamların gelirleri, Sıhhiye ve Muavenet-i İçtimaiye Vekâleti bütçesinden sağlanacak yardım ile yapılacak bağış ve Belediye yardımlarına bağlanmıştı. Kurum yine şehit, muhacir ve mülteci, fakir evlatlarının barınma ve eğitim görevini üstlenmişti. Darüleytamların işleyişi de yine bu talimatname ile belirlendi. [173]

Darüleytamların faaliyetlerinin en başında barındırma gelmekteydi. Şehit yetimlerini ve buradaki kimsesiz çocukları alıp yeme, içme ve barındırma gibi ihtiyacını karşılayarak, onların savaş dönemlerinin getirdiği karışıklık ortamında mahrumiyetlerini engelleme amacıyla çalışıyordu. Ayrıca eğitim hizmeti de veren Darüleytamlarda 6 yaşından küçükler için Ana Okulu mekteplerinin programına uygun olarak anaokulu ve okul öncesi eğitim veriliyordu. 6 ve 12 yaş arasındaki yetimler ise,

---

[168] Okur, *a.g.t.*, s.4-5.
[169] B.C.A., Yer: 4-37-3, Dosya Ek: 248-8, Kurum: 30-18-1-1/Kararlar Daire Başkanlığı (1920-1928), tarih: 14.11.1921.
[170] TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 1, Cilt: 15, İçtima: 138, 02.01.1338, s. 283.
[171] B.C.A. Yer/Fon 39-38-7 272-0-0-12/Muhacirin Yetiştirme yurtlarına kimsesiz çocuk yerleştirilmesi, 16.08.1922.
[172] Düstur, 3. Tertip, 3. Cilt, s. 170-171.
[173] Salih Özkan, "Türkiye'de Darüleytamların Gelişimi ve Niğde Darüleytamı", *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, S.19, Aralık 2006, 211-229, s.220.

Mekteb-i İptidaiye talimatnamesine de uygun olarak ilkokul eğitimi görüyorlardı. Ancak çocuk on iki yaşından sonra bir üst ve sonraki kademede okul okuyacaksa, Darüleytamlar da bu öğrencilerin tahsillerini devam ettirebilmeleri için gerekli yardımı yapacaklardı. Yine Darüleytamların ilk eğitimini yapan yetimler üretici çalışma yapacak yaşa gelince zekalarına ve yeteneklerine göre yönlendirilerek çocukların birer meslek sahibi ve sanat sahibi olmalarına destek olmuşlardır. Çünkü Darüleytamlarda yer alan okullardan sanayi ve ziraat şubelerinin bir amacı da kuruma gelir temin etmek iken, diğer amacı da kimsesiz yetimleri meslek sahibi yapmak şeklinde belirlenmişti.[174]

Tunalı Hilmi Bey, İstanbul'da ziyaret ettiği tersane fabrikalarında çırak yetiştirmenin gerekli ve önemli olduğunu belirtmiş tersanede bir binanın boş olduğunu, bina kapasitesinin yaklaşık beş yüz kişilik olduğunu, çocuk bakımından anlayan kişilerden oluşan bir heyet yardımı ile burada kimsesiz çocuklar için bir "*Tersane Sanat Mektebi"* açılmasını önermişti.[175]

9 Eylül 1922 tarihinde Darüleytamlardaki kimsesiz çocuklar konusuna ayrıca dikkat çekildi ve savaştan zarar görmüş yetim çocukların toplam sayısının 94 bin 500 olduğu ifade edildi. Muaveneti İçtimaiye'ye sosyal yardımlar için 50 bin lira bütçe verildiği ve bununla, içinde toplam 1900 kimsesiz çocuk bulunan on iki adet Darüleytamın idare olunduğu açıklandı. Burada yurt dışında para toplanıp Türkiye'de yaşayan Hristiyan cemiyetlerinin bakımını üstlendiği çocukların da olduğunu bunun da 8 bin çocuktan oluştuğu vurgulanmıştı. Hükümetin bakımını üstlendiği 1900 çocuğa karşılık "*Cemiyeti Hayriyei Ecnebiye*" olan Yabancı Cemiyetinin sekiz binden fazla çocukla ilgilendiği ve Gümrü'de bunun dışında yaklaşık otuz bin Ermeni çocuğu olduğu da eklenerek bu kurumların kapasitesi anlatılmıştı.[176]

1 Mart 1923 tarihinde korunmaya ihtiyacı olanları himaye etmek gerektiği ve bunlardan Çocuk Yuvası, Darüleytam ve yeni bir Etfal Hastanesi gibi özellikle çocukla ilgili kurumların tesisine başlandığı, bazılarının da faaliyete girdiği bilgisi verildi.[177]

8 Eylül 1923 tarihinde ise "*Darüleytamlar Müdüriyeti Umumiyesi için Şubat gayesine kadar yedi aylık tahsisat itasına dair kanun lâyihası ve Muvazenei Maliye Encümeni mazbatası"* üzerine görüşmeler olmuştur. Darüleytamların acilen paraya

[174] Özkan, a.g.m., s.219.
[175] TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 2, Cilt: 11, İçtima: 17, 06.12.1340, s. 5.
[176] TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 1, Cilt: 24, İçtima: 135, 09.11.1338, s.441.
[177] TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 1, Cilt: 28, İçtima: 1, 01.03.1338, s. 7.

ihtiyacı olduğu için 350 bin lira avans olarak Darüleytamlar Bütçesine verilmişti. Bütçe görüşmesi sırasında Darüleytamlardaki 3500 çocuğun sıkıntılar yaşadığı, bu çocukların hali vakti yerinde olan ailelerin yanına yerleştirilmesine dair öneriler verildiği kaydedilmişti.[178]

I. Dünya Savaşı sonucunda kimsesiz ve yetim çocukların sayısı oldukça fazlaydı. Yalnızca Doğu Anadolu Bölgesinde, 16 binden fazla olmak üzere kimsesiz çocuk bulunuyordu.[179] Cumhuriyet ilan edilmeden önce 12 Eylül 1923 tarihinde ise şehit çocuğu 200 bin yetimin olduğu ve bunların yaklaşık 4 bin tanesinin Darüleytamlarda barındığı bilinmekteydi. Bakım ve kontrol altında olmayan çocukların olduğu ve bu çocukların Hükümetin terbiyesi ve bakımı altına alınabileceği, bu çocukları korumanın hükümetin görevi olduğuna dikkat çekildi.[180]

15 Aralık 1923 tarihinde İstanbul'daki Darüleytamları da içeren *"Sıhhiye ve Muaveneti İçtimaiye Vekâleti Mütekaddim"* adlı rapora göre İstanbul Darüleytamındaki çocukların toplam sayısı 2957'dir. Ancak bu çocukların mevcudunun 700'ünde göz ile ilgili bir hastalık tespit edilmişti. Bu Darüleytamın, Sıhhiye Vekâlet'inin de resmi makamlardan aldıkları müfettişlerle beraber milletvekillerinden de iki kişinin eşliğinde bir heyet ile denetlenmesini önerilmişti. Bigados Darüleytamındaki çocukların durumunun da oldukça kötü olduğu ve Darüleytamlardan mezun olan öğrencilerin işsiz ve parasız çıkarıldığı belirlenmişti.[181]

26 Eylül 1923'te Darüleytamların, Darülaceze gibi adeta bir hastane gibi kullanıldığı buradaki çocukların çoğunun zayıf ve hasta çocuklar olduğu, bu çocukların burada tutulmamaları gerektiği, Darüleytamların da aslına uygun bir şekilde yetim, kimsesiz çocukları koruma amaçlı kullanılması gerektiği belirtilmişti"[182]

25 Mart 1924 tarihinde Darüleytamlar ile ilgili yeni bir takım düzenlemeler yapılmıştı. Bu düzenlemelerin 1'inci maddesinde Darüleytam adının kanunen Öksüz Yurdu olduğunu, ancak bu ismin çocukları rencide edebileceği bundan dolayı üzerinde düşünülmesi gerektiği vurgulanmış, "Millet Bucağı" ve "Millet Kucağı", "Bucak" ya da

[178] TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 2, Cilt: 2, İçtima: 16, s. 23, 09.09.1339.
[179] Tevfik Sağlam, *Büyük Harpte 3. Orduda Sıhhi Hizmet*, Genelkurmay Yay. (Gnkur. X. Ş.,), İstanbul: 1941, s.57.
[180] TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 2, Cilt: 4, İçtima: 68, 15.12.1339, s. 227.
[181] TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 2, Cilt: 4, İçtima: 68, 15.12.1339, s. 227.
[182] TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 2, Cilt: 2, İçtima: 26, 26.09.1339, s. 308.

"Yuva" şeklinde öneriler olmuştu.[183] Bundan sonra da bu kurumların 1924 yılı bütçesinin bir milyon yüz on bin lira olarak tahmin edildiği belirtildi. Öksüz Yurdu terimi Darüleytamın Türkçe anlamı olduğundan dolayı bu isimle kalması gerektiği kabul edildi. Düzenlemelerin 2'nci maddesinde de bu yurtların 1924 yılı bütçesinin bir milyon üç yüz yedi bin doksan üç lira yerine bir milyon üç yüz on iki bin doksan üç lira olmasına karar verildi. 3'üncü maddede ise Öksüz Yurtları Bütçesinin açığı Hükümet tarafından yeni bir kaynak oluşturuluncaya kadar Devlet Hazinesinden avans olarak desteklenecği kabul edildi.[184]

25 Şubat 1925 tarihinde İstanbul'daki Kız Darüleytamlarının zor durumda olduğu kirli, kırık dökük bir halde oldukları belirtildi. Kazım Karabekir bunun için gezileri sırasında gördüğü Kız Darüleytamları hakkında bilgi verdi. Burada temizliğin kızların işi olduğunu ama bunun farkında olmadıklarını, bu şekilde de bu yetim kız çocuklarının hayatta başarılı olamayacaklarını, aile hayatlarının riske gireceğini belirterek Anadolu'ya görev için gönderildiklerinde ilk fırsatta geri dönmeye çalışacaklarını düşündüğünü ifade etmişti. Ardından Darüleytamların Amerika'daki örnekleri için de örnekler vermiş ve onların şehirden uzakta ormanlık bir alanda çocuklar için müsait binaların çok oluşu ve büyük şehirlerden uzak oluşu sebebiyle "Çocuk Kasabası" şeklinde bir okul tesis ettiklerini ve burada eğitimler verdiklerini aktarmıştı.[185] Kız çocuklarının daha güçlü bireyler olarak hayata atıldıklarını gördüğünü söyleyerek çocukların İstanbul'da şehirde değil, ormanlık bir alana yapılacak bir eğitim kurumu ile güzel bir şekilde yetiştirileceğini, burada öğrendikleri ile Anadolu'ya gittiklerinde çok verimli olacaklarını vurgulamıştı. [186]

20 Mart 1930 tarihinde Maarif Vekili Mustafa Necati Bey, hükümet politikasını açıklarken Darüleytamların yatılı yurtlara çevrildiğini, çocukların ilkokul eğitimlerini burada verdirerek ve bu konuda yaptıkları çalışmaları anlatarak Darüleytamları yatılı okullara dönüştürme yoluyla çözüm yöntemlerini söylemişti.[187]

---

[183] Maarif Vekili Vasıf Bey "*Efendim kanunda bu müessesenin ismi (Öksüz Yurdu) diye tesmiye edilmiştir. Malûmu âlileridir ki, bunların evvelki ismi Darüleytam'dır. Takdir buyurursunuz ki, orada okuyan ve yetişen çocuklara mütemadiyen yetim ve öksüzlüğü hatırlatmak doğru bir şey değildir. Bu çocukların mektepleri başına bir levha asarak felâketlerini hatırlatmak terbiye noktai nazarından da doğru değildir."* diyerek konuya özel hassasiyetini belirtmişti. TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 2, Cilt: 8, İçtima: 21, s.12, 25.03.1340.

[184] TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 2, Cilt: 8, İçtima: 21, 25.03.1340, s. 12.

[185] Karabekir, Çocuk Davamız, s.71.

[186] TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 2, Cilt: 14, İçtima: 64, 25.02.1341, s. 303.

[187] TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 2, Cilt: 3, İçtima: 51, 12.04.1927, s. 83.

1918 Mondros Mütarekesi'nden sonra İtilaf devletlerinin İstanbul'u işgali üzerine Darüleytamlara tahsis edilmiş olan binalar eski sahipleri tarafından geri alınınca buraların boşaltılması müesseseyi çok zor durumda bıraktı. Mali sıkıntı sebebiyle de yeni binalar yapılamadığından tahliye edilen yerlerdeki çocuklar boş duran bazı saraylara yerleştirildi. İstanbul içinde ve dışında, Kâğıthane'deki Çağlayan Kasrı'na kadar birçok saray bu işe ayrıldı. Kısa bir süre sonra da önce şehir dışındaki olanlardan başlanmak üzere darüleytamların tasfiyesine gidildi. Vilayetlerde kendilerine yer bulunamayan çocukların bir kısmı İstanbul'a nakledildi. İstanbul'da toplanan yetim çocukların idaresi Şehir Yatı Mektebi'ne devredilmiş ve nihayet bunun da kapanmasıyla darüleytamlar tarihe karışmıştır. Kabiliyetli çocuklar 1927 yılında Darüşşafaka'ya verilmiştir.[188]

Himaye-i Etfal Cemiyeti'nin henüz çok etkin olmadığı süreçte, yetim şehit çocukları için barınma alanları düşünülüyor bunun için de en iyi çözüm Darüleytamların iyileştirilmesi ve çocukların buraya gönderilmesi bir çözüm olarak görülüyordu. Büyük ölçüde maddi desteğe ihtiyacı olan Darüleytamlara yardım yapılması isteniyor, Devlet yöneticileri çocukların sokakta kalmasını istemiyordu. Çok çeşitli önerilerin olduğu bu süreçte Darüleytam kelimesinin Türkçe karşılığı olan "Öksüz" kelimesi dahi (Öksüz Yurdu), çocukların incinmesine sebep olacağından yeni öneriler gelme çabasında olabiliyorlardı. Darüleytamların yatılı yurtlara çevrilmesiyle yatılı okullar çocuklar için kapılarını sonuna kadar açmış oluyorlardı. Açılan bu darüleytamlar Milli Mücadele dönemine kadar varlığını sürdürmüştür. [189]

3.2. Darüşşafaka (Şefkat Yuvası/Öksüz Mektebi)

30 Mart 1864 tarihinde Cemiyyet-i Tedrîsiyye-i İslâmiyye, yoksul ve geri kalmış Müslüman halk çocuklarının eğitim ve öğretimine yardımcı olmak için ve vatan sevgisini ve millet gayretini esas alacağı bir Nizamnâme ile Kapalıçarşı esnaf çıraklarını okutmak amacıyla kurulmuştu.[190] Bu Cemiyet Darüşşafaka'nın temelini oluşturmuştu. Dârüşşafaka'nın idaresi ve okutulacak dersler hakkındaki nizamnâme, okula on yaşından büyük olmayan yetim ve fakir müslüman çocukların alınmasını, okulun ve

[188] TDV İslam Ansiklopedisi, "Darüleytamlar", 8. Cilt, s.521.
[189] Okur, *a.g.t.*,, s.4.
[190] *Cemiyyet-i Tedrisiyye-i İslamiyye Salnamesi*, Darü'l-Hilafeti'l-Aliyye: Hikmet Matbaa-i İslamiyesi, 1332/1913, s.8-13.

öğrencilerin her türlü masraflarının Cemiyyet-i Tedrisiyye-i İslâmiyye tarafından karşılanması yer alıyordu. [191]

1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı'nın patlak vermesi Dârüşşafaka'yı da etkiledi. İstanbul'da toplanan Rumelili göçmenlerin bir kısmı okula yerleştirildiği için burada yaklaşık altı ay kadar ders yapılamadı. Çoğu subay olan öğretmenleri cepheye gittiğinden dolayı altıncı sınıf öğrencileri bir yıl ders göremedi. Öğrencilere bile zor yeten okul gelirlerinin göçmenlere harcanması yüzünden maddî sıkıntı en üst safhaya ulaştı. Gazi Ahmed Muhtar Paşa'nın gayretiyle Hindistan'dan bir miktar yardım alındı. Nihayet muhacirlere yer bulunarak Dârüşşafaka eski haline kavuşturulmaya çalışıldı. Bundan sonra Cemiyyet-i Tedrîsiyye-i İslâmiyye zayıfladı. Her türlü toplantının yasaklandığı bu dönemde cemiyet üyeleri bir araya gelemez oldular ve nihayet 1888'de toplantılarını fiilen tatil ettiler. Ardından Dârüşşafaka tekrar malî sıkıntı içine düştü. Durumu öğrenen II. Abdülhamid Dârüşşafaka'yı himayesine alarak Maarif Nezâreti'ne okula 458 lira nakdî yardım yapılmasını emretti. Darüşşafaka 1903 yılında Maarif Nezâreti'ne bağlandı. Bu sayede hem idarî personel ve öğretmen açığı büyük çapta kapatıldı hem de okulun maddî ihtiyaçları ciddi oranda karşılandı. Ancak bu değişiklikle Dârüşşafaka'nın bir devlet okulu halini alması, kuruluş amacından uzaklaşmasına yol açtı. Nitekim o güne kadar okula fakir ve yetim müslüman çocuklar alınırken bu değişiklikten sonra analı babalı olanlar, hatta birçok ileri gelen ailenin çocukları da girmeye başladılar. II. Meşrutiyet'in getirdiği hürriyet havasından faydalanan Dârüşşafaka mezunları çabaladı ve Dârüşşafaka, 17 Temmuz 1909 tarihinde Cemiyyet-i Tedrîsiyye-i İslâmiyye'ye iade edildi. Maarif Nezâreti'nin Dârüşşafaka'ya verdiği yıllık 859.000 kuruş tahsisatın bundan böyle aylık olarak ödenmesi ve mektebin eğitim ve öğretiminin diğer özel okullar gibi maarif müfettişlerince denetlenmesi kabul edildi. Dârüşşafaka, Cemiyyet-i Tedrîsiyye-i İslâmiyye idaresindeki bu özel durumunu Cumhuriyet dönemine kadar korudu. [192]

1891-1892 yıllarında Müslüman yetimlerden Darüşşafaka'ya kabul edilecek olan öğrenci sayısı 50 iken, başvuran öğrenci sayısı 165'i geçmişti. Burada öğrenci seçimi için kuraya başvurularak, kurayı kazananlar sınıflarına kaydedildi. Darüşşafaka kuruluş amacına uygun olarak her daim öksüz ve yetim kalan çocuklara sahip çıkan bir kurum

[191] Songül Keçeci Kurt, "Bir Eğitim Öncüsü: Darü'ş-Şafaka". *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi,* 12(2), 2012, ss.159-174, s.161.
[192] TDV İslam Ansiklopedisi, "Darüşşafaka", 9. Cilt, s.9.

olmuştu.[193] Darüşşafaka'ya katılmak isteyen çocuk sayısı çok sayıdaydı. Öğrenci sayısının çok olduğu başvuru evrakları gibi resmi kayıtlar arasında görülüyordu.[194]

Darüşşafaka Lise Mektebi, Balkan Savaşları ve I. Dünya Savaşı'nın zorluklarına dayanabilmiş Atatürk döneminde 1924'te Tevhid-i Tedrisat Kanunu ile tam devreli lise olarak kabul edilmişti. Böylece mezunları da üniversitelere sınavsız girme hakkı elde etmişti. Bu dönemde okulda yalnızca fen sınıfları bulunmaktaydı. İlk edebiyat sınıfları 1931 yılında açılmıştı. Mektep, 1927 yılında programındaki bir düzenlemeyle öğretmen sınıflarını açtı. 1929'da bu sınıflardan mezun olan 14 öğrenci Anadolu'ya öğretmen olarak atandılar. Darüşşafaka kurulduğu günden beri yabancı dil eğitimi ve resim sanatını önemsemişti. Buradan mezun olan Salih Zeki, Reşat Aysu, Ahmet Arsoy, Osman Nuri, Ömer Faik Numanzade, Ahmet Rasim gibi önemli isimler Türkiye'de çeşitli alanlarda öncü kişiler oldular.[195]

26 Nisan 1935'te Cemiyet, Türk Okutma Kurumu olarak adını değiştirdi. 1939'da Erzincan'da olan büyük depremde zarar gören ailelerden Darüşşafaka'nın öğrenci kabul koşullarına uygun olan 83 çocuk okula alındı. Türkiye İş Bankası buradaki çocukların eğitim masraflarını Cemiyet'e ödemeyi taahhüt etti. Erzincan Yetimleri'ne kucak açılması dönem basını ve halkta saygı uyandıran çok önemli bir olay olarak büyük yankı yapmıştı.[196]

3.3. Yetim Çocukların Bankası Emlak Ve Eytam Bankası

Eytam idaresi 1851 yılında kurulmuş ve bu dönemden itibaren yetim hakları ile ilgili pek çok değişiklikler yapılmıştı. Osmanlı Devleti'nde biri öldüğünde köyün yetkilisi ölünün varisleri içerisinde yetim, bakıma muhtaç vb. kişilerin olup olmadığına bakıyor bunu yapmayanlar para cezasına çarptırılıyordu. Yetimlerin tereke defterleri bu şekilde oluşmuş, Eytam İdaresi görevlileri bu sürece katılmıştı. Bunun bir sebebi de yetim malları konusunda haksızlık yaşanmaması içindi. Vasi olarak atanan, yani bir

[193] Keçeci Kurt, a.g.m., s.164.
[194] B.O.A., Yer: 153-32, Kurum: Y..A…RES., Mülazım müteveffa Bekir Efendi'nin mahdumu Mehmed Şükrü nam çocuğun Daruşşafaka'ya kanulü, tarih: H-12-01-1326., B.O.A., Yer: 153-51, Kurum: Y..A..RES., Vahid ve Bilal namında iki çocuğun Daruşşafaka'ya kayd ve kabulü, H-15-01-1326, B.O.A., Yer: 171-116, Kurum: MF.MKT., Babası şehid olmuş olan Mehmed'in Daruşşafaka'ya kayd olunmasının Haleb Vilayeti Meclis-i İdaresince istenildiği, tarih: H-28-11-1310.
[195] Keçeci Kurt, a.g.m, s.171.
[196] Darüşşafaka tarihçe, www.darüssafaka.org, Erişim Tarihi:17.03.2021.

kişinin mallarında veya çocuklarının işlerinde tasarruf etmek için görevlendirilen hukuki temsil yetkilisi olan kişi, çocuğun yakını olabileceği gibi mahalli mahkemenin atadığı görevli de olabilmekteydi. Bu şekilde ebeveynleri ölen çocukların ve onların saklı haklarının korunması için önlemler alınıyordu.[197]

Tanzimat döneminde yetim mallarının korunmasını yönelik yasal düzenlemeler yapıldı. Bunlardan biri de Eytam Nizamnamesiydi.[198] Bu nizamname ile önceden var olan yetim mallarının korunması ile ilgili bazı uygulamalar yeni bir düzene oturtulmuştu. Bunun için de Şeyhülislâmlığa bağlı özel bir teşkilât olan Emvâl-i Eytâm Nezareti oluşturuldu.[199] Bu Nezaret Emval-i eytam sandıklarına dair konularla ilgili çalışmalar yapmış,[200] ilgili memurları atamıştı.[201] Nezaret, devletin ilgili diğer birimleriyle de işbirliği içerisinde çalışarak, yetim kalanların servetini en fazla dört ay içerisinde iç bünyesine katacaktı. Daha sonra da zaman içerisinde bu malların kayıplara uğramaması için, dönemin şartlarına uygun olarak koruyarak çalıştıracaktı. Bu süreç zarfında yetimin menfaati korunacak, çocuk olgunluk yaşına geldiğinde de gerekli muhasebesi yapılacak, bütün mal ve mülkü kendisine eksiksiz olarak teslim edilecekti. Nizamnamede bu konulardaki esaslar ayrıntılı ve kesin cümlelerle belirlenmişti.[202]

Öte yandan yetim malının tahsili için bazı düzenlemeler de yapılmıştı.[203] Emlak ve Eytam Bankasının kuruluşunda kullanılan maddi kaynakların bir kısmı eytam sandıklarından karşılandı. Bu sandıklarının çıkış noktası, vefat eden ebeveynden yetimlerine geçen malların israf edilmeden sağlıklı bir şekilde korunması ve rüşt yaşına, yani hukuki olarak malları üzerinde tasarruf etme ehliyetine sahip olduğu yaşa geldiğinde, sahibine ulaştırılması anlayış ve sorumluluğuydu. Bu kurum, Osmanlı Devleti'nde önce şahsi daha sonra kurumsal bir kimlik kazanmış ve 19'uncu yüzyılın ortalarından itibaren devlet eliyle yönetilen bir fona dönüşmüştü.[204]

---

[197] Mehmet Çanlı, "Eytam İdaresi Ve Sandıklar (1851-1926)", *Türkler Ansiklopedisi*, Cilt 14. Ankara: 2002, ss.57-75, s.53-56.
[198] Düstur, Tertip:1, Cilt: 1, 1289, s. 270-275.
[199] Yazıcı, a.g.m., s.46.
[200] B.O.A., Yer: 37-1897, Kurum: İ..ŞD., Emval-i Eytam Sandıklarına Müteallik Hususatın Görülmesi Ve Tesviyesi, Tarih: H-03-01-1295.
[201] B.O.A., Yer: 40-89, Kurum: A.AMD. Tarih: H-10-01-1269.Emval-İ Eytam Nezaretinin Kuruluşu Hakkındaki Müzakerat Ve İlgili Memurların Tayini,
[202] Yazıcı, a.g.m., s.46.
[203] B.O.A., Yer: 40-32, Kurum: A.MKT.DV., Eytam Malının Tahsili, Tarih: H-19-10-1267.
[204] Tahsin Özcan, "Osmanlı Toplumunda Yetimlerin Himayesi Ve Eytâm Sandıkları," *İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı: 14, Yıl: 2006, ss.103-121, s.106.

Eytam Sandıklarının yanında İlmiye Sandığı, Girit Eytam ve Evkaf Sandığı gibi çeşitli meslek gruplarına ait Eytam İdanat Sandıkları da kurulmuştu. Tüm bu sandıklardaki paranın işletilmesi Eytam İdaresi tarafından yapılıyordu. I. Dünya Savaşı'nın ardından Anadolu'da başlayan işgaller ortamında devlet ekonomik olarak etkilenmişti. Bu sebeple bazı sandıklar kapatılmıştı.[205]

Ankara Hükümeti, 28 Ekim 1920 tarihinde yetimlere ait işlemlerin nizamname hükümlerine göre olmasını istedi.[206] Ayrıca, Ankara Eytam Sandığı ile birlikte tüm sandıkların merkezi bir anlayışla yönetilmesini ve sandıklardaki paraların Ankara'ya gönderilmesini kapsayan önemli bir düzenleme yaptı. Fakat daha sonra bu karardan vazgeçildi ve sandıkların yürütme işlemlerinin Anadolu'nun farklı yerlerindeki 37 sandık tarafından yapılmasına karar verildi.[207]

Anadolu'daki sandıklar ve Eytam İdareleri 1926 yılına kadar varlıklarını sürdürdü. Cumhuriyet döneminde Medeni Kanun'un 1926'da kabul edilmesiyle her ikisi de kaldırıldı. Faaliyetlerini bir süre daha sürdüren eytam sandıkları daha sonra tasfiye edildi.[208] Eytam Emlak Bankası hakkında kanun tasarısı oluşturuldu.[209] Ardından Eytam Sandıklarının mal varlıkları bunların yerine kurulan Eytam ve Eramil Bankası (Eytam ve Emlak Bankası)'na devredilerek yetimlere ait malların bu banka aracılığıyla yapılması sağlandı.[210]

Bankanın kuruluş kanunu Resmi Gazetede 3 Haziran 1926 tarihinde yayımlandı ve yasal sürecin başlamasıyla faaliyetlerine başladı. 844 sayılı Emlak ve Eytam Bankası'nın kuruluşunu düzenleyen kanun 27 maddeden oluşmuştu. Banka nizamnamesindeki maddeler bankanın kuruluş amacını ve şeklini belirtmişti. Kanunun beşinci altıncı ve yedinci maddeleri eytam ve sandıkları ile ilgiliydi. Bunlar, Eytam Sandıklarının mevcut para miktarı ve bundan sonra, tahsil edilecek ve terekeden gelecek miktar bankaya Devletin zamanı altında hesabı cari suretiyle bırakılacağı, bu mevduattan Eytama ait kısmına hesabı cari suretiyle yıllık yüzde yedi buçuk faiz ve sermayedarına, gönderilmiş sermaye üzerinden faizi çıkarıldığında kalan yüzde on beş hisse verileceği, var olan Eytam Sandıkları tasfiyesi nakit ve hesabının bankaya devrine

[205] Çanlı, a.g.m., s. 66.
[206] Düstur, , Tertip: 3, Cilt: 1, 28.10.1336, s.81-82.
[207] Balyemez, aynı yer.
[208] Çanlı, a.g.m., s. 88.
[209] B.C.A., Yer: 18-19-11, Kurum: 30-18-1-1/Kararlar Daire Başkanlığı (1920-1928), Eytam Emlak Bankası Hakkında Kanun Tasarısı, 10.03.1926.
[210] Özcan, a.g.m., s.119.

ve bunlara ayrılan diğer konuların tespit ve teminine Adliye ve Maliye Vekaletlerinin söz sahibi olacağıydı.[211]

Bankanın kuruluş kanunun Resmi Gazetede yayımlanmasından ardından bir genel müdür ataması hemen yapılmamıştı. Uzun bir süre bu görevi Saffet Hakkı Bey, vekaleten yürütmüştü ve 10 Aralık 1928 tarihinde Emlak ve Eytam Bankası Genel Müdürü olarak atanmıştı.[212]

Saffet Hakkı Bey'in görev aldığı süre zarfında, hem bankacılık sistemindeki yapısal düzenlemeler, hem de 1929 yılı Ekonomik Buhranı'nın etkileri ile siyasi çevrelerden gelen istekler banka yönetiminin kararlarına doğrudan etki etmiştir. Bu sebeple Saffet Hakkı Bey istifa etmişti. Yerine 1934 yılında Merkez Bankası yönetiminden Cevdet Gölet geçmişti. Bu değişim ile yeni dönemin politikaları milli bir yönde belirlendi. Emlak ve Eytam Bankası, milli bir proje olarak 1926 yılında kurulurken kamu bankacılığının ilk örneklerinden biri oldu. Banka ayrıca uzun yıllar boyunca kötü yönetilen Eytam Sandıklarındaki birikimleri değerlendirerek yetim paralarının korunmasında önemli bir görevi yerine getirdi.[213]

Emlak ve Eytam Bankası'nın adının yetimleri yapılan işlerden dolayı çok kapsamadığı bundan dolayı adının Emlak Bankası olarak kalması gerektiğine dair 26 Şubat 1927 tarihinde bir tespitte bulunulmuş, faiz miktarı kanunla belirlendiği ve Hükümet'in % 50 hisse ile buna katıldığından ve kalan hissenin dışarıdan kabul edildiğinden dolayı bunun da ne karından, ne de zararından yetimlerin etkilenmediği bunun yanı sıra yetimlerin sermayesi gibi sıradan bir vatandaşın mevduatı da aynı şekilde işlem gördüğünden dolayı adından "eytam" kelimesinin çıkarılabileceği belirtilmişti. Ancak yetimlerin parası bir bankanın içinde korunmakta olduğu için bankaya yetimlerin de adının verildiği ve bunun manevi bir etkisi olduğu, ayrıca bankayı yetimlerin 6 milyon lirasının oluşturduğu için yetimlerin önemli hisselerinin olduğu ve temsilcilerinin bulunduğundan dolayı 1946 yılına kadar bankanın adındaki "Eytam" sözcüğünün kalmasında karar kılınmıştır.[214]

---

[211] Emlak Ve Eytam Bankası Kanunu, T.C. Resmi Gazete, 03.06.1926, S. 389.
[212] B.C.A., Yer: 1-2-11, Dosya Ek: 130-28, Kurum: 30-18-1-2/Kararlar Daire Başkanlığı, Emlak ve Eytam Bankası Umum Müdürlüğü'ne Hakkı Saffet'in Tayini, 18.11.1928.
[213] Balyemez, aynı yer.
[214] TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 2, Cilt: 25, İçtima: 104, 02.05.1926, s. 329.

3.4. Himaye-i Etfal Cemiyeti (Çocuk Esirgeme Kurumu)

Himaye-i Etfal Cemiyeti (Çocuk Esirgeme Kurumu) çocukları sefaletten kurtarmak, çocuk ölümleri ile mücadele etmek, çocuklara eziyet edilmesine karşı mücadelede bulunmak, çocukların ahlaki, fiziksel ve fikri gelişimlerini desteklemek ve en önemlisi de çocuk haklarının korunması gibi amaçlar çerçevesinde 30 Haziran 1921'de Ankara'da kurulmuş ve günümüze kadar faaliyet göstermeye devam etmiştir. Cemiyet işe başlarken, Harbiye Mektebi'nin bir dairesine yerleştirilmiş olan 500 kadar kimsesiz çocuğu himayesi altına almıştı. [215]

Belli amaçlar çerçevesinde çalışmalar yapan cemiyetin bir Nizamnamesi olmuş ve bu Nizamname amaçlarını ilk maddelerinde *"Cemiyet evvela şehit çocuklarıyla, saniyen harp malullerinin ve harp felaketzedelerinin çocuklarıyla iştigal eder… Cemiyet, bunun haricinde alelumum etfalin himayesine ait hususat ile meşgul olur."* cümleleriyle yansıtmıştır. Bununla beraber çocuklara, ebeveynleri de dahil olmak üzere beden veya ruh açısından zarar verilmemesini sağlamak, okullarda çocuklara büyük bir özen ve hassasiyette bulunulması, okul binaları ve çevrelerinin sağlığa uygun olacak şekilde düzenlenmesi, yatılı okullarda yiyecek içecek, barınma ve beden eğitiminin sağlıklı bir şekilde temin edilmesi, verem hastası olan çocuklar için hastaneler ve sanatoryumlar inşa edilmesi, dinlenmeye ihtiyaç duyan çocuklara bunun temin edilmesi, okullar tatil edildiğinde çocuklara piknik vb. ile temiz hava aldırılması, çocukların sigaradan uzak tutulması, çocukların kendini ahlaksız ve kötü yetiştirecek bir ortamlardan gerekirse zorla aldırılması, çocukların meyhanelere ve ahlaklarını olumsuz etkileyecek bazı yerlere ve yine ahlaken olumsuz tesir edecek tiyatro ve sinemalara kabul edilmemelerinin sağlanması, çocuklara uygun kitapları okutulması, sokaklarda dilenme vb. gibi çocuklara uygun olmayan hallerde bulunan yerlerden çocukların alınması ve yerleştirilinceye kadar misafirhaneler tesis edilmesi, ebeveyni tarafından iyi ahlak eğitimi verilmeyen veya suç işleyen çocuklar için ıslahhaneler tesis edilmesi, çocuk ticaretinin yasaklanması, çalışabilecek durumda olanlara uygun iş verme, Himaye-i Etfal'e dair bir kütüphane tesis edilmesi, yabancı ülkelerdeki Himaye-i Etfal'e dair kurumlar ile bağlantı kurma, engelli çocukların eğitim ve terbiyelerinin temini ile

[215] Hakan Aytekin, *1914-1924 Yılları Arasında Korunmaya Muhtaç Çocuklar ve Eğitimleri*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul: 2006, s.116

Darülaceze ve hastanelere yerleştirilmeleri, çocuklara ait adli, tıbbi, terbiyevi gibi konular hakkında başvuracak kimselere bilgi verilmesi, çocukları sağlıklı bir şekilde oynamaları için oyun alanları oluşturma, cemiyet amacına uygun yayınlar yapma, kız çocuklarına ücretsiz el ve ev işleri öğretecek alanlar oluşturulması, zorunlu eğitimlerinin sağlanması, fakir çocuklara okullarda sıcak öğle yemeği verilmesi, çalışan çocuklar için bir tasarruf sandığı oluşturulması cemiyetin ilgilendiği konulardı.[216]

Himaye-i Etfal Cemiyeti Genel Merkezi'nde görev alan 17 Milletvekili bulunmaktaydı. Bu kişiler; Kırklareli Milletvekili Doktor Fuat Bey, (Dernek Sekreteri), Sıhhiye ve Muavenet-i İçtimaiye Vekili Refik Bey, Dâhiliye Vekili Cemil Bey, Maarif Vekili Necati Bey, Maliye Eski Trabzon Milletvekili Hasan Bey, İzmit Milletvekili İbrahim Süreyya Bey, Tekirdağ Milletvekili Faik Bey, Ankara Milletvekili İhsan Bey, İstanbul Milletvekili Doktor Hakkı Şinasi Paşa, Aydın Milletvekili Doktor Reşid Galib Bey, Afyonkarahisar Milletvekili Ali Bey, Çorum Milletvekili İsmail Kemal Bey, Giresun Milletvekili Hakkı Tarik Bey, Van Milletvekili Hakkı Bey, Edirne Milletvekili Faik Bey, Kayseri Milletvekili Doktor Halid Bey ve Sinop Milletvekili Receb Zühdü Bey olmak üzere toplam 17 kişilik bir kuruldan oluşmaktaydı.[217]

Himaye-i Etfal Cemiyeti bütün merkez ve şubelerinde, kimsesiz ve yetim çocukları himaye etmekle beraber; hem maddi hem de sıhhi ve kültürel konularda çeşitli ihtiyaçları olan çocuk ve ailelere her türlü yardımı yapmak çabasındaydı. Nakdi ve ayni yardımların kapsam ve nitelikleri oldukça geniştir. Bu yardımlar arasında gıdada sıcak yemek gibi, süt gibi gıda yardımları; eşyada kundak takımı, ayakkabı, elbise gibi giyim yardımları; teknik malzemede okul malzemesi, kitap kırtasiye gibi yardımların18 yanında sosyo kültürel ve sıhhi yardımlar da oldukça önemlidir. Bu açıdan Cemiyet'in sağlık yardımları arasında; doğumevleri, muayeneler, diş muayenehanesi, dispanserlerdeki rutin kontroller, çocuk bahçelerindeki çeşitli eğitim faaliyetleri, çocuk banyo ve havuzlarının kullanılabilmesi, seyyar hastabakıcı ile ebelerin ev ziyaretleri yanı sıra gezici sağlık ve eğitim hizmeti verilmesi sayılıyordu. Bununla birlikte Cemiyetin sosyo kültürel içerikli diğer yardımları; pek çok kurumunda anne ve anne adaylarına fikri ve terbiyevi bazı bilgiler vererek aile eğitimi, doğumevlerinde gebe kadınların eğitimi, çocuk bakımı, beslenmesi, pratik bilgiler ve sağlık bilgisi içerikleri öğretilmesi sayılmaktaydı. Ayrıca çocuk bakımıyla alakalı birçok telif ve tercüme

[216] Himaye-i Etfal Cemiyeti Nizamname-i Esasisi, 30 Haziran 1337 (1921), s.3-4.
[217] Annelere ve Çocuklara Salname, s.14.

eserinin yayın süreci ve cemiyetin dergiler, broşürler ve posterler vasıtasıyla çoğu konuyu vatandaşlarına duyurması onları eğitmesi ve bebek, çocuk, aile, sağlık gibi konular üzerinde etkinliğe yönlendirmesi de önemli kültürel hizmetlerindendi. Bunun dışında 23 Nisan'ın Çocuk Bayramı olarak kabul edilmesi, çocuk haftasının yurdun tamamında kutlanması ve çocukların sorunlarının bu hafta boyunca halka duyurulması ve devletin çocuk konusundaki amaç ve faaliyetlerini anlatma girişimi de önemli çalışmalarından bir diğeriydi.[218]

Balkan Savaşlarından sonra I. Dünya Savaşı'nda birçok cephede 17-20 yaşlarındaki çocuk denecek yaştaki gençler ve 45-55 yaşındaki yaşlılardan oluşan ordusuyla düşmana karşı koymaya çalışarak genel direniş gücünü yitiren devlet savaş sonrası iyi bir durumda bulunmuyordu. Yüksek ölüm oranından dolayı ailelerin parçalandığı, erkek nüfusunun hızla azaldığı, göçler nedeniyle işsizliğin en üst safhaya ulaştığı, korunmaya muhtaç çocuklar konusunda büyük boyutlara varan sıkıntıların olduğu görülüyordu. Savaşın olumsuz şartları içinde çocuklar, çoğunlukla cephe gerisinde çalışıyorlardı ve THEC'in kurulduğu yıllardaki Anadolu'da açlıktan ve soğuktan ağlayan çocuklar oldukça fazla sayıdaydı.[219]

Cumhuriyet kurulduğunda ülkenin büyük bir kısmı yanmış, yakılmıştı. Adeta bir harabe halde ve yaklaşık 12 milyon fakir insan mevcuttu. Ülkede tarımda çalışacak etkili insan nüfusu savaşlarda tükenmiş, ekonomi çok zor bir durumdaydı.[220]

Ülkenin geleceği olan çocukları bedenen ve ruhen gürbüzlükte yetiştirmeye çalışan Cemiyet, kurulduğu günden beri Mustafa Kemal Atatürk'ün desteğini almıştı. 11 Temmuz 1921'de bunun için; *"İstihlas ve istiklal-i vatan mücadelesinde şehit düşen kahramanların yavrularını müreffeh ve mesut etmeye çalışan"* niteliğini belirten Mustafa Kemal Atatürk; *"ulusun, ulus gençlerinin, çocuklarının sağlıkları, sağlamlıkları, gürbüzlükleri üzerine düştüğümüz çok gerekli bir iş"* diyerek devletin sosyal hizmetlerine destek verdiğini de ayrıca vurgulamıştır. Cemiyetin sosyal hizmetleriyle hastalar, zayıflar, engelliler gibi özgürlüklerinden tam anlamıyla yararlanamayan vatandaşlara da bir yaşam sağlamak zorunluğu dolayısıyla sosyal yardım kurumlarının fazlasıyla gerekli olduğunu söyleyen Mustafa Kemal Atatürk,

[218] Makbule Sarıkaya, "Cumhuriyetin İlk Yıllarında Bir Sosyal Hizmet Kurumu: Türkiye Himaye-i Etfal Cemiyeti", A.*Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi,* Sayı 34, Erzurum:2007, ss. 321-338, s.326.
[219] Sarıkaya, a.g.m., s.330.
[220] Cahit Kayra, *1923-1950 Devletçilik Altın Yıllar*, Tarihçi Kitabevi, 1. Cilt, 4. Baskı, İstanbul:2018, s.26.

düzenlenen etkinliklere sık sık katılmış, yurt gezileri sırasında çocukların barındırıldıkları yurtları ziyaret etmiş, üstelik bazı yetim ve kimsesiz çocukları manevi evlat edinmiş ya da onlara eğitim imkanı sağlamıştı.[221]

Savaşın ardından; ekonomik, sosyal ve kültürel yetersizlikleri olan, nüfusu azalmış, ulaşım eğitim ve tarım imkanları az; salgın hastalık ve çocuk ölümlerinin önüne geçilemeyen 1920'li yılların Türkiye'sinde bir sosyal hizmet kurumu hayata geçirilmeye çalışılmaktaydı. Elbette geleceğin büyük umutları olarak düşünülen çocuk, batılı normlarda yeniden yapılandırılan bireylerden oluşturulacak ve yeni bir toplum için bir başlangıç noktası olacaktı. Bu yönüyle Himaye-i Etfal Cemiyeti, çocukları yaşatmak, eğitmek ve onları üreten bireyler haline getirmek üzere yeni bir neslin yetişmesi yolunda çaba göstermişti. Böylece THEC, toplumu tıpkı büyük bir okul gibi yeni kurulan devletin normlarını benimseyen ve bu normları koruyacak bireylere sosyal hizmet sunmayı büyük bir görev olarak bildi. Bu açıdan modernleşme aşamasına giren 1920'lerin Türkiye'sinde ilk sosyal hizmet kurumu olarak ortaya çıktı ve benimsediği "çocuk davası" ile ülkesini seven, sağlıklı, zeki ve kültürlü; Cumhuriyet Türkiye'sinin "Gürbüz Türk Çocuğu"nu yetiştirmeyi ve aynı zamanda, bu çocuğu yetiştirecek olan ve Cumhuriyet'in modern kadın modelindeki batılı ve aydın anne tipinin de oluşturulmasında öncü bir rol oynadı. Bu açıdan bakıldığında; broşürler dağıtmak, sinema filmi göstermek, renkli afişler ve resimler hazırlamak, bayram ve törenlerde cemiyete yönelik programlar hazırlamak, konferanslar ve radyo konuşmaları düzenlemek, dönemin yaygın uygulamalarından biri olan balo, müsamere, piyango ve yarışmalar düzenlemek, cemiyet adına posta, telgraf, kartlar ve pullar hazırlamak, çocuk, anne ve babaya yönelik dergi ve kitaplar yayınlamak ve açtığı kurumlarda bilgi verme, bakım ve tedavi hizmetleri Cemiyet'in temel işlevleri arasında yer alıyordu. Diğer yandan yurt dışında kongre, konferans ve sergilere, katılarak hem yeni gelişmeleri takip etmekte hem de THEC'in hedef ve hizmetlerinin güncellenmesini sağlamaya çalışmaktı.[222]

Dr. Fuat Umay Himaye-i Etfal Cemiyeti'ne, Cemiyetin gelirlerini arttırmaya dair tekliflerde bulunmuştu. Bunlar Himaye-i Etfal Cemiyeti'nin Posta Ücretlerinden Muaf

[221] Makbule Sarıkaya, Türkiye Himaye-i Etfal Cemiyeti, Atatürk Ansiklopedisi, https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/T%C3%BCrkiye_Himaye-i_Etfal_Cemiyeti, Erişim Tarihi: 29.03.2021.
[222] Sarıkaya, a.g.m., s.335.

Tutulması hakkındaki teklifi, Ankara Şengül Hamamı Caddesi'ndeki Bir Arsa'nın Himaye-i Etfal Cemiyeti'ne Bırakılması hakkındaki teklifi, Himaye-i Etfal Cemiyeti'nin Damga Vergisi'nden Muaf Tutulması hakkındaki teklifi, Himaye-i Etfal Cemiyeti'nin Gelirlerini Arttırmak Maksadıyla Para İle İşleyen Otomatik Makinaların İmtiyazının alınması hakkındaki teklifi, Himaye-i Etfal Cemiyeti'nin Gelirlerini Arttırmak Maksadıyla Lunaparklar Tesisi ve İşletilmesi İmtiyazının Alınması hakkındaki teklifiydi.[223]

3 Nisan 1922 tarihinde Rusya'da açlıkla savaşan Müslüman çocuklarından bir kısmının Türkiye'ye getirilmelerinin sağlanması üzerine bir komisyon teşkiline dair yaklaşık 1000 adet çocuğun Himaye-i Etfal kurumuna, 1000 adet çocuğun da Hilaliahmer de barınması için öneriler bulunmaktaydı. Rusya'dan gelecek bu çocukların yaklaşık 25 bin kadar kız ve erkekten oluştuklarını tahmin edilmiş ve henüz Rusya sınırında olduklarını, Türkiye sınırlarına gelene kadar yolda çoğunun vefat edeceği için bu konuda Şark Cephesine 2 bin tanesini Darüleytamlara alarak geri kalanın da diğer yardım kuruluşlarına bölüştürülebileceği bilgisi Himaye-i Etfal Cemiyetine yazılmış ve cemiyet bu konuda çalışmıştı.[224]

Bununla beraber çok sayıda korunmaya muhtaç çocuğun olduğu ancak bu çocuklara yetecek bütçenin olmadığı, yetimhanelerin çok fazla sıkıntısı olduğu ayrıca yeni yetim çocukların geldiği belirtilmişti. Bu duruma çözüm önerisi olarak bu çocukların köy ve şehirlerdeki ailelerin yanına yerleştirilerek dağıtılmaları ancak bu şekilde hayatta kalmalarının sağlanacağını açıklanmıştı.[225] 8 Nisan 1922 tarihinde Rusya'dan gelecek bu çocuklarla ne şekilde himaye edileceği ve 1 Mayıs 1338 tarihinde

---

[223] Veysi Akın, *Bir Devrin Cemiyet Adamı Doktor Fuat Umay*, Atatürk Araştırma Merkezi Yay., Ankara:2000, s.55-58.

[224] Önerge için bkz. *"TBMM Meclisi Riyaseti Celilesine; Rusya'da (Ural) ve (Volga) havalisinde olan açlık tüyleri ürpertecek bir derecei fecaattedir. Bundan on ziyade müteessir olanlar da Müslüman Başkurtlar, Tatar ve Kazak Kırgızlardır. Bu açların bilhassa çocuklarından binlercesini memleketimize getirip vilâyetlerde, livalarda, kazalarda, karyelerde, gerek mümkün olabilecek vesaiti resmiye ile ve gerek hususi surette aile nezdlerine yerleştirmek hem gayet insani ve hem de iktisadi acil bir meselei mühimmedir. Yirmi otuz bin çocuğun memleketimizin muhtelif cihetlerine serpiştirilmesi için Büyük Millet Meclisi azayi muhteremesi ile ayrı ayrı bilistişare teşebbüsatta bulunmak ve Hükümetin zaten bu bapta giriştiği resmi muamelâtı da takviye ve itmam etmek üzere her şubeden iki aza intihabı suretiyle bir encümeni mahsus tefrikini teklif ederim."* TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 1, Cilt: 18, İçtima: 19, s. 482. 03.04.1338.

[225] TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 1, Cilt: 18, İçtima: 19, 03.04.1338, s. 482.

bu çocukların açlık durumlarının çok ciddi olacağı[226] ve yine bu kimsesiz çocuklar için vergi verilmesine dair görüşmeler olmuştu.[227]

9 Kasım 1922 tarihinde Sıhhat Ve İçtimai Muavenet Vekili Dr. Fuat Bey yaptıkları araştırma sonucunda Muaveneti İçtimaiye Vekaleti'nin elli dokuz vilayetin otuz üçünden aldığı bilgi üzerine toplam seksen altı bin yetim çocuk olduğunu ve bu çocukların savaştan etkilenen çocuklar olduğunu söylemişti. Himaye-i Etfal Cemiyeti'nin bu çocuklarla ilgilendiğini bunun dışında geleceklerle de ilgilenileceğini belirtmişti. Bunun ardından Amerika'da yaşayan Müslümanların büyük kısmının Türkiye'deki çocukları koruma mücadelesine verdiği desteği anlatmıştı. Bu destek yılda yetmiş bin dolar olarak taahhüt edilmişti. İlk taksitinin geldiği bu döviz miktarı TL cinsinden 130 bin liraydı. Bu yardımın sürekli olacağı belirtilmiş, bunun sayesinde kimsesiz çocuklar ve şehit çocuklarının korunarak onlar için darüleytamlar açılacağı bilgisi verilmişti. Himaye-i Etfal Cemiyeti'nin Amerika'dan gelen maddi desteğinin toplamının 150 bin lirayı geçeceği bundan dolayı posta ve telgraf masraflarının bu kurumdan alınmaması gerektiğine dikkat çekildi. [228]

Dr. Fuad Bey (Umay), Himaye-i Etfal Cemiyeti için, çocuğun ana rahminden itibaren korunmasını hedefleyen ve bunun için pek çok kurum meydana getiren bir oluşum olduğunu belirtmişti.[229] Bu kurumlar 1933 yılı itibariyle Türkiye genelinde 2 Ana Kucağı, 8 Gündüz Bakımevi, 9 Süt Damlası, 24 Muayenehane, 1 Doğumevi, 28 Aşhane, 11 Şefkat Yurdu, 3 Yetimevi, 22 Çocuk Bahçesi, 6 Banyo; 6 Sinema, 1 Okuma Odası, 1 Çocuk Bakıcı Mektebi'ydi. Bunların Dışında Ziyaretçi Hemşire Teşkilatı, Çocuk Kampları, Sağlık Müzeleri, iş atölyeleri İle Anneler Birliği gibi Kurumlar da Cemiyetin başarıyla çalışan diğer kurumlarından oldu.

Çocuk hastalıkları ve ölümleri karşısında tedbirler alınması için Himaye-i Etfal ile işbirliği yapılmasının gerekliliğini ve Himaye-i Etfal Cemiyeti'ne yeni binalar tahsis edilmesi için gerekli arsa desteğinin sağlanması yönünde fikirlerini ifade eden Kırklareli Milletvekili Dr. Fuad Bey;

[226] TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 1, Cilt: 19, İçtima: 22, 08.04.1338, s. 41.
[227] TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 1, Cilt: 19, İçtima: 38, 02.05.1338, s. 484.
[228] TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 1, Cilt: 24, İçtima: 135, 09.11.1338, s. 441.
[229] Fuad Umay Hayatı 1885-1963, Atatürk Ansiklopedisi, https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/fuat-umay-1885-1963/, Erişim Tarihi: 19.09.2020.

"Muhterem efendiler. Memleketimizin içtimaî dertlerinin en mühimini teşkil eden çocuk vefiyatına set çekecek en mühim çarelerden biri süt çağındaki çocuklara bakmak ve lâzım gelen evleri yapmaktır. Himaye-i Etfal Cemiyetinin istemiş olduğu bu arsa üzerine çocuk bakım evleri, çocuk muayenehaneleri ve çocuk bahçesi gibi sırf çocuklara ait inşaat yapılacaktır."

Cümleleriyle ifade etmişti. Bu arsa konusunda Dr. Fuad Bey'e, Hasan Bey (Trabzon MV) destek oldu. O, bu arsanın tamamıyla Himaye-i Etfal Cemiyetine verilmesini talep etti. Arsanın ücretsiz verilmesini ve en iyi bir şekilde satılmasını ve o para ile bakım hane, çocuk yuvası gibi alanları Ankara'nın en uygun bir yerinde yapılmasını teklif etmiş ve meclisin geneli de bu sözlerini desteklemiştir. [230]

Çeşitli tarihlerde Himaye-i Etfal Cemiyeti adına başka arsalar da tahsis edilmiştir. Bu örneklerden biri de 12 Eylül 1936 tarihinde Himaye-i Etfal Cemiyeti (Çocuk Esirgeme Kurumu) adına ücret karşılığı arsa tahsis edilmesi olmuştur. Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal Atatürk tarafından bilgisi verilen ve emsallerinden biri olan bu örnek aşağıdaki gibiydi:

"T.C. Başvekâlet Kararlar Müdürlüğü

Kararname

Ankara'da İstiklal Mahallesinde Çatalca Sokağında 376 hususi 223 ada ve 4 parsel numaralı Fırıncıoğlu Yanko oğlu Nikoladan metruk Hazineye ait 82,5 metre murabbı arsanın, 748 sayılı kanun mucibince, metre murabbaına takdir olunan beşer lira bedel ile Çocuk Esirgeme Kurumuna satılması; Maliye Vekilliğinin 10.9.1936 tarih ve 32733/17709 sayılı tezkeresi üzerine İcra Vekilleri Heyetince 12.9.1936 da onanmıştır.

Reisicumhur Kemal Atatürk"[231]

---

[230] TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 2, Cilt: 15, İçtima: 67, , s. 89, 01.03.1341.

[231] B.C.A. Yer/Fon 030/18/01/02/ 68/74/17 12.9.1936, Ankara'nın İstiklal Mahallesi'nin Çatalca Sokağı'nda bulunan 82,5 m2 arsanın Çocuk Esirgeme Kurumu'na satılması,12.09.1936. Cumhurbaşkanı Atatürk tarafından onanan bir başka tezkere için bkz.; *"T.C. Başvekalet Kararlar Müdürlüğü , Ankara'da İstiklal Mahallesinde Çatalca Sokağında 376 hususi 223 ada ve 4 parsel numaralı Fırıncıoğlu Yanko oğlu Nikoladan metruk Hazineye ait 82,5 metre murabbı arsanın, 748 sayılı kanun mucibince, metre murabbaına takdir olunan beşer lira bedel ile Çocuk Esirgeme Kurumuna satılması; Maliye Vekilliğinin 10/9/1936 tarih ve 32733/17709 sayılı tezkeresi üzerine İcra Vekilleri Heyetince 12/9/1936 da onanmıştır. "* B.C.A. Yer: 030/18/01/02/ Kurum: 68/74/17 12.9.1936, Ankara'nın İstiklal Mahallesi'nin Çatalca Sokağı'nda bulunan 82,5 m2 arsanın Çocuk Esirgeme Kurumu'na satılması,12.09.1936.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Tasarı Encümeni, Türkiye Himaye-i Etfal Cemiyeti için bir teklifte bulunmuştu. Himaye-i Etfal Cemiyeti memleket çocuklarının genel yaşam ve sağlığıyla alakalı olan ve birçok şehit çocuğu ve kimsesiz çocukları himaye etmekteydi. Çocukların çok daha sağlıklı bir şekilde yetiştirilmesi ve çocuk ölümlerinin hızla önüne geçilmesi konusunda halka genel anlamda bir rehber olabilmek için süt dağıtma alanları ve muayenehaneler, çocuk bakım evi ve çocuk bahçesi kurmak ve inşa etmek için uygun olduğu belirtildi. Cemiyetin esasen bir arsa tedarikçisi olması ve memleketin çocuk meselesi hükümetin en önemli işlerinden biri olduğundan, ülkeye faydası bulunması sebebiyle bu isteğinin kabulüne dair istekte bulunulmuştu.

Yetim Türk çocuklarına hizmet gayesiyle kurulmuş olan Himaye-i Etfal Cemiyeti, savaşın ortaya çıkardığı sayıları 100 bini bulan şehit çocuklarının aynı anda aynı hizmeti vermekte zorlanmıştı. Yurt içindeki yardımsever insanların bağışları buna yetmemekteydi. Yurt dışından da desteğe ihtiyaç vardı. Washington'daki Türk Teavün Cemiyeti yoluyla 120 bin Dolar yardım elde edilse de bu da ihtiyacı tam anlamıyla karşılamıyordu. Bunun üzerine Himaye-i Etfal Cemiyeti Katibi Umumisi Dr. Fuad Bey'in Amerika'ya gitmesine karar verildi. [232]

Bunun üzerine 25 Mart 1924'te Amerika'ya giden Dr. Fuad Bey, A.B.D.'nin otuz üç şehrinde Himaye-i Etfal Cemiyeti yararına toplantılar yapmış ve yetim çocuklar için bağış kampanyası düzenlenmişti. Bu toplantılara Türk Teavün Cemiyeti Başkanı Sabiha Sertel'de katılmış ve Türkiye'deki yetim çocuklar adına etkili konuşmalar yapmıştı. Bunun üzerine 100 bin Dolar daha yardım toplandı.[233] Yirmi beş ayrı şehirde Himaye-i Etfal Cemiyeti Şubeleri açıldı. Böylece yapılacak yardımların sürekli olması sağlanmaya çalışıldı.[234]

Amerika yapılan bu çalışmaların sonunda toplanıp Türkiye'ye gönderilen paranın eldeki miktarı sonuç olarak bir milyon Türk lirasının biraz üstündeydi. Ankara'da olan Çocuk Esirgeme Kurumu'nun meydana getirmiş olduğu ilk bakım evleri, çocuk sarayları, çocuk yuvaları ve hastaneleri Amerika'daki işçilerin Türkiye'ye gönderdikleri bu bağışlarla kurulmuş oldu.[235]

---

[232] Akın, a.g.e., s.84.
[233] Yıldız Sertel, *Annem Sabiha Sertel Kimdi Neler Yazdı?* Can Yay., 2018, s.102.
[234] Akın, a.g.e., s.99.
[235] Sabiha Sertel, *Roman Gibi,* Belge Yay., İstanbul:1987, s.58.

Çocuk konusunu ele alan Himaye-i Etfâl Cemiyeti, uluslararası düzeyde pek çok kongre, toplantı ve sergilere katılmıştı. Bunlar sırasıyla şöyleydi:

- 8 Nisan 1923'de New York Himaye-i Etfâl Kongresi,
- 6-8 Ekim 1924'te Etfâle Muavenet, Beynelmilel İttihadi ve Budapeşte'de ve Viyana'da yapılan Çocuk Kongresi,
- Mayıs 1925'te Amerika'da yapılacak İçtimai Sıhhi Çocuk Kongresi,
- Haziran 1925'te Himaye-i Etfâl İstişari Komisyonu, Beynelmilel Mesai İdarehanesinden ve Cemiyeti Akvam Kadın Ticareti bölümünden Muhacirlerle İlgili hazırlanmış rapor,
- Fransa'da, 2-5 Haziran 1927'de düzenlenen Himaye-i Etfâl Kongresi,
- 1927'de Beynelmilel (Uluslararası) Himaye-i Etfâl İttihadı'nın, 8'inci İçtimai Umumisinin (Genel Toplantısı) Raporu,
- 30 Haziran 1928 ve 21 Eylül 1928 tarihlerinde Brüksel Çocuk Sergisi ,
- 27 Temmuz-4 Ağustos 1929 tarihlerinde Pedagoji Teşekkülleri Cihan Federasyonu Kongresi,
- Danimarka'da Eylül 1929'da düzenlenen Beynelmilel (Uluslararası) Çocuk Kongresi,
- Amerika'da 1931'de düzenlenen Çocuk, Himaye ve Yardım Konferansı,
- 13 Haziran 1933'te Paris'te düzenlenen Uluslararası Çocuk Himayesi Kongresi,
- Mart 1936'da Atina'da düzenlenen Balkan Çocuk Esirgeme Kongresi'ydi.[236]

Bundan sonra Uluslararası Çocuk Esirgeme Kurumu Kongresine katılmaları için Cumhurbaşkanı Atatürk tarafından iki ülke arasında mal değiş tokuşu şeklinde Çocuk Esirgeme Kurumu Başkanı Kırklareli Saylavı Dr. Fuat Umay ile Faik Kaltakkıran'a beşer yüz liralık kliring (para değiş tokuşu) izni verildi.[237]

---

[236] Burcu Deniz, Sezai Öztaş, "Dr. Fuad Umay ve Çocuk Esirgeme Kurumu Faaliyetleri", *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi,* S.19, HAZ. .2020, ss. 558-580, s.575.

[237] B.C.A. Yer: 030/18/01/02 Kurum: 68/74/17 12.9.1936, Ankara'nın İstiklal Mahallesi'nin Çatalca Sokağı'nda bulunan 82,5 m2 arsanın Çocuk Esirgeme Kurumu'na satılması,12.09.1936. Ayrıca bkz. *"T.C. Başvekalet Kararlar Dairesi Müdürlüğü; Almanya'da Frankfurt-Sür-Mein de toplanacak Beynelmilel Çocuk Esirgeme Kurumu Kongresine iştirak edecek olan Çocuk Esirgeme Kurumu Başkanı Kırklareli Saylavı Dr. Fuat Umay ile Faik Kaltakıran'a kliring yolu ile tediye edilmek üzere beşer yüz liralık kambiyo müsaadesi verilmesi; adı geçen Kurum Başkanlığı'nın müracaatı ve Maliye Vekilliğinin 14/6/1938 tarih ve 54257/9428 sayılı tezkeresi üzerine İcra Vekilleri Heyetince 21/6/1938 tarihinde*

Devlet, Çocuk Esirgeme Kurumu bütçesine sık sık eklemeler de yapmıştı. Bunlardan bazıları; 1934 mali yılı için 19200 lira, 1935 mali yılı için Çocuk Esirgeme Kurumuna hükümetçe 20000 talep edilen yardım parası olarak belirlenmişti."[238] 23 Mayıs 1938 tarihinde Çocuk Esirgeme Kurumuna yardım olarak 18000 lira daha eklenmişti.[239]

Darüleytamlardan sonra Türkiye'de çocuklar adına en kapsamlı ve etkili koruyucu kurumlardan olan Himaye-i Etfal Cemiyeti, her çeşit problemli çocuğun takipçisi olmuş, suç işleyen, dilenen, engelli vb. her çocuğa kucak açarak destek olma ve eğitme çabasında olmuştur. Düzenlediği programlar, yaptığı basın yayın yollu çalışmalar çocuklara destek olarak dönmüş, bundan dolayı çok sayıda milletvekili ve özellikle Fuat Umay, Himaye-i Etfal Cemiyeti yoluyla çocuklara ulaşmayı başarabilmiştir.

3.5. Hilaliahmer (Kızılay)

14 Nisan 1877'de faaliyete başlayan Hilaliahmer Cemiyeti, 1877-1878 Osmanlı Rus Savaşı'nda cephe gerisinde dokuz seyyar hastane ile İstanbul'da dört hastane açarak çok sayıda yaralı ve hasta askeri tedavi ettirdi. Cephedekilere ve cephe gerisinde kalanlara, özellikle yaşlı, kadın ve çocuklara yaptığı yardımlar ile büyük bir ihtiyacı gidermişti.[240]

ll. Meşrutiyet'in hemen ardından ortaya çıkan cemiyetleşme atmosferi içerisinde Hilaliahmer Cemiyeti'nin güçlendirilerek teşkili için hazırlıklar başlatıldı. Cemiyet bünyesinde kadınlar da faaliyetlere katılmışlardı. Cemiyet savaş dolayısıyla gelen göçmenlerin yerleştirilmesinde etkili oldu ve Cemiyet içerisinde Darüssınaa (sanat yurdu) açılarak kimsesiz çocukların istihdamı sağlandı. Cemiyet ayrıca salgın hastalıklarla da uğraştı. 1. Dünya Savaşı'nda salgın halindeki tifüs, kolera, tifo ve dizanteri ile mücadele etti. Mondros Mütarekesi'nden sonra cemiyetin İstanbul'daki merkez binası 16 Mart 1920 gecesi işgal kuvvetlerinin baskınına uğrayınca umumi katip

onanmıştır." B.C.A., Yer 030/18/01/02/ Kurum:68/74/17, Ankara'nın İstiklal Mahallesi'nin Çatalca Sokağı'nda bulunan 82,5 m2 arsanın Çocuk Esirgeme Kurumu'na satılması,12.09.1936.

[238] TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 1, Cilt: 3, İçtima: 27, s. 37, 22.05.1935

[239] TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 5, Cilt: 25, İçtima: 64, s. 44, 23.05.1938

[240] Hasan Korkut, "Anadolu'da Harp Yılları, Hilal-i Ahmer Mecmuası ve Dönemin Toplumsal Sorunları", *Tarih Kültür ve Sanat Arastırmaları Dergisi*, Vol. 2, No. 3, September 2013, ss. 90-99, s.91.

Adnan Bey (Adıvar) Anadolu'ya geçti. İlk Türkiye Büyük Millet Meclisi hükümetinde Sıhhiye ve Muavenet-i İçtimaiyye Vekâleti görevine getirilen Adnan Bey, cemiyet umumi merkezi tarafından resmen görevlendirilmemiş olmasına rağmen Eskişehir temsilciliğiyle muhabereyi devam ettirmişti. Bundan sonra Anadolu'daki merkez ve şubelerin yönetimi Ankara temsilciliğine bağlandı.[241]

Hilaliahmer Cemiyeti 1921'den itibaren İstanbul'dan Anadolu'ya yaptığı yardımı arttırdı. 1921-1922 yıllarında Anadolu'da Sıhhiye-i Askeriyyenin ihtiyacını karşılamak üzere 40.000 parça (bal ya ve sandık) eşya sevk etti. Ankara temsilciliği 1 Ekim 1923'te lağvedildi. Ancak mübadele yoluyla Yunanistan'dan gelecek muhacirlere cemiyet tarafından yapılacak yardım ve tesisler konusunda bir plan hazırlandı. Göç eden bu muhacirler arasında himayeye muhtaç kimsesiz dul kadınlar ile genç kızlar ve şehit çocukları da bulunuyordu. Hilal-i Ahmer Hanımlar Cemiyeti buna bir çözüm bulmak amacıyla kendi bünyesinde üretim amaçlı bir şube açarak göçmen kızlarla, şehit çocuklarına sanat öğretmek maksadıyla Hilâl-i Ahmer Dar-üs-sanaa'sını kurmuşlardı.[242]

Hilaliahmer Cemiyeti'nin bunun dışında küçük çocukların sünnetini yaptırmış, hasta ve yaralı çocuklar için hastaneler açmış, kimsesiz ve yetim kalmış çocukları toplayarak onlara sığınak ve barınak bulmuş, eğitim ve öğretimlerine destek vermeye çalışmış, asker yetimlerini okullara vermek için "Asker Yetimlerini Himaye Cemiyeti" kurmuştu.[243]

Toplumsal tehlikelerden biri olan "Vefâyât-i Etfâl" (çocuk ölümleri) dönemin yöneticilerini düşündüren önemli bir konuydu. Söz konusu dönemde Anadolu'daki Hilal-i Ahmer dispanserlerine yapılan kayıtlarda annelerin çoğunun çocuklarının dörtte üçünü kaybettiği görülmekteydi. Daha çok emzirme döneminde olan bebeklerin öldükleri kaydedilmişti.[244]

Hilaliahmer Cemiyeti hamile kadınlara her türlü yardımda bulunmuş ayrıca yeni doğan çocuklara kundak, süt, emzik gibi temel malzeme tedarik etmişti. Ayrıca yeni

[241] TDV İslam Ansiklopedisi, "Kızılay", Cilt 25, s.544-546.
[242] Korkut, a.g.m., s.175.
[243] Ahmet Zeki İzgöer, *Ramazan Tuğ, Padişah'ın Himayesinde Osmanlı Kızılay Cemiyeti 1911-1913 Yıllığı,* Türk Kızılay Yayınları, Ankara 2013, s.154-207.
[244] Korkut, a.g.m., s.93.

doğan çocuklarda ölüm oranını azalmak için gerekli olan tedbirleri alabilecek ve yardımları yapabilecek dernekler kurmayı amaç edinmişti. [245]

Cumhuriyet'in ilanından sonra cemiyette bazı değişikliklere gidildi. Daha önce Osmanlı Hilaliahmer Cemiyeti olan adı 1923'te Türkiye Hilaliahmer Cemiyeti. 1935'te Türkiye Kızılay Cemiyeti olarak değiştirildi. Kızılay'da en büyük değişiklik 1925 yılı genel kongresinde yapıldı. 1-7 Temmuz 1925'te İstanbul Üniversitesi Konferans Salonu'nda toplanan kongreye 150'yi aşkın delege katıldı. 4 Ağustos 1925'te 134 maddelik yeni nizamname kabul edildi. 6 Ağustos'ta otuz kişilik yeni merkez heyeti seçilerek başkanlığına Sıhhiye ve Muavenet-i İçtimaiyye Vekili Refik Bey (Saydam) getirildi. Refik Bey 1925'ten 1939'a kadar cemiyetin başkanlığını yaptı.[246]

3.6. Darülaceze (Düşkünler Bakımevi) ve Çocuk Dilenciliğiyle Mücadele

1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı'nın yaşattığı kargaşa sonucu Osmanlı İstanbul'unun sokaklarında binlerce anasız babasız yetim çocuk ve muhtaç bulunmaktaydı. Bundan dolayı 1895 yılında düşkün, sakat, bakacak kimsesi olmayan, aciz çocuk ve ihtiyarları barındırma ve besleme amacıyla açılan Darülaceze'deki çocuklar kimi zaman evlatlık verilmiş kimi zaman da Darüşşafaka ya da yatılı askeri mekteplere yerleştirilmişti. [247]

25 Nisan 1916 tarihinde Darülaceze Nizamnamesi kabul edilmiş ve 15 Nisan'da yayımlanmıştı. Nizamnameye göre Darülaceze'nin dört şubesinden ikisi çocuklar üzerineydi. Bunlar Çocuklar Şubesi ile sadece 5-15 yaş arası olan süt çocukları şubesiydi. Nizamnamede, Darülacezeye İstanbul'da doğan ve yerleşmiş olup da malul iş göremez durumda olan geçinmesini temin edecek miktarda mala sahip olmamakla beraber kazanabilme imkanlarından da aciz olan İstanbul'da ya da taşrada kanunen kendisine bakacak güçte bulunmayanlar ve sokakta bulunmuş kişiler kabul ediliyorlardı.(md.12). Darülacezeye alınacak çocuklarının vücutlarında görülen herhangi bir engel veya sakatlık gibi durumlar onlara özel defterlere kaydedilecekti.(md.13). Darülaceze'deki çocuklar ancak evlatlık edinmek üzere talimatnamede gösterilen vasıflara sahip olan kimselerle anlaşma yapılarak verilecekti.

[245] Muzaffer Tepekaya, Leyla Kaplan, "Hilâl-İ Ahmer Hanımlar Merkezi'nin Kuruluşu Ve Faaliyetleri (1877-1923)," *Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, ss.147-202, s.176.
[246] TDV İslam Ansiklopedisi, "Kızılay", Cilt 25, s.544-546.
[247] Reşat Ekrem Koçu, İstanbul Ansiklopedisi, "Darülaceze", İstanbul: 1958, s.4242-4243.

(md.17) Acizlerle çocuklar hakkındaki tüm durumlar (mezuniyetleri, akraba ve yakınlarıyla konuşmak, birlikte yemek, gezinti yapmak ve yatıp kalkmak gibi) başhekim tarafından görüşülerek müdür tarafından tespit edilecekti.(md.20) Darülacezenin gelirleri ise; gayrimenkullerden, boğazlarda işletilen vapur ve biletlerinin belli miktarda oranından, İstanbul da oynatılan tiyatro ve sinemalar ile patinaj ve her nevi oyun mahalleri satış biletleri üzerinden ve hayır işleri için düzenlenen müsamere gibi programların belli miktarındaki oranından, çeşitli imalathanelerin gelirlerinden, bağışlardan ve Belediye bütçeleri gibi pek çok kaynaktan sağlanmaktaydı.(md.23)[248]

1917 yılında İstanbul sokaklarında terkedilmiş, karakollara getirilmiş pek çok çocuk Darülaceze'ye teslim ediliyordu.[249] Darülaceze'de barındırılan kimsesiz muhtaçların sayısı yüz binlere ulaşmıştır. Kurulduktan sonra 1945'lere kadar Darülaceze bünyesinde yaklaşık 18,840 erkek ve 9216 kız çocuk ile 6915 süt çocuğu barındırılmıştı.[250] Darülaceze'de kalan muhtaç çocuklara yönelik olarak sunulan önemli bir hizmet de, okuma çağına gelmiş çocuklara temel eğitimin kurum bünyesinde verilmesiydi. Bunun için Darülaceze İlkokulu 1896 yılında eğitim öğretime başlayarak 37 erkek ve 28 kız öğrenci ile çocukların meslek sahibi olmasına çalıştı.[251] Kurumun teşkilat yapısı zamanla güncel ihtiyaçları karşılayamadığından 1920'lerden 1940'lara kadar yeniden yapılandırılması ya da mevzuatın düzenlenmesi üzerine görüşler sunuldu.[252] Cumhuriyetin ilanıyla beraber önce Sıhhat ve İçtimai Muavenet Vekâleti idaresini eline aldı daha sonra da 1925'te de İstanbul Belediyesine devredildi.[253]

Osmanlı Devleti'nin son döneminde dilencilik ve özellikle sokaklarda kimsesiz dilenen çocuklar toplumu rahatsız etmiş bunun üzerine peş peşe dilenciliği önlemek üzere kanunlar çıkarılmıştı. 11 Mayıs 1909'da çıkarılan bir kanunda 15 yaşından küçük çocukları yararlanmak amacıyla dilenmeye sevk ve teşvik edenlere ceza verileceği belirtilmişti. Darülaceze kurulduktan sonra bunları sokaklardan toplamıştı. Mondros Mütarekesi sırasında 1918'de bir Dilenmeyi Önleme Cemiyeti Kurulmuş, sokaklarda dolaşarak toplanan çocukları Darülaceze'ye göndermişti. Bu cemiyetin adı daha sonra

[248] Düstur, T. 2, C. 8, Sayı: 2511, 15.04.1332/1916. s.901.
[249] B.O.A., Yer: 79-43, Kurum: DH.EUM.MTK., Karakollara getirilen terkedilmiş çocukların haklarındaki işlemler bir an önce tamamlanarak Darülaceze'ye teslim edilmeleri gerektiği, tarih: H-03-03-1333.
[250] Koçu, a.g.e., s.4244.
[251] Servet Güngör, "Osmanlı'dan Türkiye Cumhuriyeti'ne Bir Hayır Örgütü: İstanbul Darülaceze Müessesesi", *Türk İdare Dergisi,* Sayı: 463-464, Haziran/Eylül-2009, ss. 157-181. s.167.
[252] Güngör, a.g.m., 173.
[253] Koçu, a.g.e., s.4244.

Saadet Mektebi olmuş, 1924'te 30 kimsesiz çocuk ile ilgilenmişti. Ancak I. Dünya Savaşı ve daha sonra yaşanan Kurtuluş Savaşı sonucu sokaklar çocukların da olduğu çok sayıda dilenci ile doluydu. 1924 Ekim ayında dilencilik yasaklandı. Bununla 1928 yılı Aralık ile 1929 yılı Nisan ayları arasında İstanbul'da 88 adet çocuk dilencilikten dolayı toplanmıştı. Bunların 78'i Darülaceze'ye yerleştirilerek topluma katılmaya çalışıldı. [254]

1924'te İstanbul Darülacezesi diğer illerdeki yoksul ve acizleri kabul etmiş bunu dilenciliğin önlenmesi için yapmıştı.[255] 1925'te Dilenciliğin önlenmesi için Men-i Teseül ve Darülaceze tüzükleri hükümlerinin kurumun olduğu her yerde uygulanması konusunda karar alındı.[256] 1 Mart 1927 tarihli Türk Ceza Kanunu Layihası ve Adliye Encümeni Mazbatasının altıncı fasılı dilencilik hakkında oldu. Buna göre hazırlanan 545. maddede bir kimse 15 yaşından küçük çocukları toplayarak dilencilik yaptırırsa veya bakımı altındaki çocuğun dilencilik yapmasına göz yumarsa 3 aya kadar hapis cezasına ve 90 liraya kadar para cezasına çarptırılır şeklinde belirlenmişti.[257]

30 Mayıs 1929'da Ankara ve diğer şehirlerdeki bakıma muhtaç, kimsesiz çocukların olduğu, bunların sokağa düştüğü, bazılarının boyacılık, hamallık yaptığını bazılarının da dilencilik yaptığı, kötü bir terbiye ile büyüdükleri belirtilmiş ve bu konuda tedbirler alınması gerektiği belirtildi.[258]

17 Mart 1934'te dilenciliği önlemenin oldukça çok zor olduğu, çünkü yumuşak huylu insanların özellikle çocuk dilencilere yardım yaptıklarında bunun teşvik edildiğine dikkat çekildi.[259] 28 Mayıs 1934 tarihinde son zamanlarda Dâhiliye Vekâlet'inin mücadele ettiği konunun dilencilik olduğu, çalışarak kazanmanın önemini kavramış olan bir Türkiye'de, bunlara dikkat edilmesi gerektiği vurgulandı. Daha sonra Ankara'da dilencilik ile mücadele edildiğini, iç bölgelerde halkın mağdur olduğunu ve özellikle 8, 10, 12, 14 yaşındaki çocukların dilencilik yaptıkları için okula gitmedikleri

[254] Nuran Yıldırım, *İstanbul Darülaceze Müessesesi Tarihi,* Darülaceze Vakfı, İstanbul:1996, s.15-17.
[255] B.C.A., Yer: 11-48-11, Kurum:30-18-1-1, Dosya Ek: 84.9, Dilenciliğin önlenmesi için İstanbul Darülacezesi'nin diğer illerdeki yoksul ve acizleri de kabul etmek şartıyla Belediye'ye devri, tarih: 15.10.1924.
[256] Yer: 15-59-18, Dosya Ek: 84-10, Kurum:30-18-1-1, Dilenciliğin önlenmesi için Men-i Teseül ve Darülaceze tüzükleri hükümlerinin, Darülacezesi kurulmuş ve kurulacak her yerde uygulanması, tarih: 16.09.1925.
[257] TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 2, Cilt: 23, İçtima: 64, 01.03.1926, s. 58-59.
[258] B.C.A, Yer: 8-48-6, Dosya ek: 6, Kurum: 30-10-0-0/Maumelat Genel Müdürlüğü, Sahipsiz ve bakımsız çocuklar için ne gibi tedbirler alındığına dair Cebelibereket Mebusu Naci Paşa'nın soru önergesi, tarih: 30.05.1929.
[259] Cumhuriyet, "*Düşünülmiyenler",* 17.03.1934, s.3.

ve eğitimlerinin aksadığını, dolayısıyla dilenmeye alıştıklarını bunun tamamıyla yasaklanması gerektiğini belirtildi. Dâhiliye Vekili Şükrü Kaya Bey, mevcut kanunların bu konularda yetersiz kaldığını belirterek, Zabıta Kanunu'na bir ek kanun eklenmesini istediğini ve bunun Dâhiliye encümeninden Adliye encümenine verilmek üzere olduğunu belirtmişti.[260]

Kimsesiz ve sokakta dilenen çocuklar yalnızca Türk çocuklarından oluşmuyordu. Sokaklarda, Ermeni ve Rum çocukları da dilencilik yapıyorlardı. 15 Ocak 1937'de karakola 20 kadar dilenci çocuk getirilmiş bu çocuklar mecbur oldukları için dilenmeye mecbur kaldıklarını ifade etmişlerdi. Ayrıca çocukların bir kısmı kimsesiz göçmen çocuklarıydı.[261]

24 Mayıs 1938 tarihinde çocuk dilendiriciliği hala bir sorun olmaya devam etti. Aydınlar çocukların sokaklarda dileniyor olmasından rahatsızlıklarını dile getirmişlerdi. Özellikle büyük şehirlerde fakir ebeveynlerin çocuklarını dilenciliğe sevk ettiklerini, bunun özellikle kış mevsiminde üzücü bir hal aldığı ve bunun için polisinin yardımına başvurulabileceği vurgulanmıştı. [262]

Çocuk yoksulluğunun artması, çocukların öksüz ya da yetim kalması sonucu kimsesiz çocuk sayısının artması çocukları çoğu defa dilenciliğe sevk ediyordu. Dilenci çocukların sayısının toplumda artması devlet adamları ve aydınları rahatsız ediyor çocukların böyle sefil durumda olmasına engel olmak istiyorlardı. Bu amaçla açılan kurumlardan Darülaceze bu çocukları topluyor ve iaşe ediyordu. Sosyal yardım kurumu olarak büyük çaba sarf eden bu kurum, sığınılacak bir kapı olarak zor durumda olan toplumun bu kesimini toparlamaya çalışıyor, ilgililer de buna destek vererek çocukları korumaya çalışıyorlardı. Bu anlamda yapılan çalışmalar sonuç verse de dilencilik bir problem olarak devletlerin her dönem uğraşı alanına girmiştir.

3.7. Islahhane (Kimsesiz Çocuklar Sanat Ve Meslek Evi)

İlk ıslahhane, 4 Şubat 1861 yılında Niş Valisi Midhat Paşa, Kırım Savaşı sonrası yetim ve öksüz göçmen ailelerinin çocuklarının veya aileleri kendilerine bakamayacak kadar fakir olan Müslüman ve gayri Müslim çocukların başıboş sokaklarda

[260] TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 4, Cilt: 22, İçtima: 59, 28.05.1937, s. 389-391.
[261] Yarım Ay, *"İstanbul'un Dilenci Çocukları*", 15.01.1937, s.4.
[262] TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 5, Cilt: 25, İçtima: 65 24.05.1937, s. 154.

dolaşmalarını önlemek ve temel eğitim vererek meslek kazandırmak amacını taşıyordu. Bunun üzerine yapılan bir kampanya ile 5-13 yaşları arasındaki yaklaşık 50 adet kimsesiz ve fakir çocuk için bir yer kiralanarak barınma ve elbise gibi ihtiyaçları giderildi. Bu ıslahhanede çocuklar ayrıca ustalar yardımı ile terzilik, kunduracılık, debbağlık gibi mesleklerde çıraklık yapmışlardı. 1871 yılına kadar Islahhanelerin yönetimi geçici talimatlarla yürütülmüşse de bu tarihte çıkarılan Islahhanelere Dair Nizamnâme ile hepsinin teşkilât, eğitim ve öğretim gibi işleri aynı esaslara bağlandı. Nizamnâmeye göre ıslahhanelerin iç idaresinde çocukların eğitim ve öğretimi, disiplini, beslenmesi ve giyimlerine ait masrafların karşılanması sağlanıyordu.[263]

Islahhaneler, ıslahhane sandıklarında toplanan yardımlarla açılmışlardı. Öte yandan giderleri kendilerine tahsis edilen bağ, bahçe, ev vb. emlâk ile bazı resmî işlemlerden alınan yüzdelerle de karşılanmaktaydı.[264]

Islahhaneler açıldıkları vilayetin yerleşim birimlerindeki 5-13 yaşları arasındaki kimsesiz ve maddi olanaktan yoksun ailelerin çocuklarını himayesine almaktaydı. Dilencilik yapan veya kötü alışkanlıklar edinmeye yatkın çocuklar ile fakir aile çocuklarından işsiz olanlar yine bu kurumun öncelik verdiği öğrenci tipindeydi. Ayrıca 5-13 yaşları arasında bir yıl ve üzerinde hapis cezası alıp, genel hapishanelere konulması uygun görülmeyen çocuklar da ıslahhanelere kabul edilmekteydi. Islahhanelerin tüm eğitim süreci dikkate alındığında kısaca bazı amaçlara hizmet ettikleri söylenebilir. Bunlar 5–13 yaşları arasındaki fakir ve kimsesiz çocukların sokaklardan alınıp devletin kontrolünde ve sağlıklı bir ortamda büyümeleri Müslüman ve gayr-i Müslim çocukların bir arada eğitim görecekleri karma eğitim sistemine geçişte çok önemli bir fonksiyon üstlenmişti. Küçük yaşta suç işleyen çocukların büyüklerin kaldığı hapishanelere konulmayarak, cezalarını emsalleriyle beraber ıslahhanelerin kazandıracağı nitelikleri alarak cezalarını çekmeleri sağlanıyordu.[265]

Çocuklar için ıslahhaneler açılması kamuoyunda sık sık yer alıyordu. Halkın da görüşlerine yer verilen bu yazılarda genel olarak mücrim çocuklar için küçük çaplı ıslahhane tesis edilmesi, Avrupa'nın çeşitli ülkelerinde çocuklar için bu kurumların

[263] A. Latif Armağan, İlknur Haydaroğlu, "Osmanlı Devleti'nde Çocuk ve Toplum Sağlığının Korunması Adına Girişilern Önemli Bir Proje: Islahhaneler", *Uluslararası Tıp Tarihi Kongresi Bildiri Kitabı, 1-6 Eylül 2002*, C.3, Ankara:2005, ss.1429-1433, s.1429.
[264] TDV İslam Ansiklopedisi, "Islahhane", 19. Cilt, s.190-191.
[265] Bekir Koç, "Osmanlı Islahhanelerinin İşlevlerine İlişkin Bazı Görüşler", *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 6(2):36-50, 2007, ss.36-50, s.48.

olduğu, çocuklara mektep açıldığı gibi ıslahhane de açılması gerektiği belirtilmişti.[266] Çocuklara her türlü insani haktan mahrum kalmış çaresizleri müşfik ve sıcak havasında barındıracak bir yuva lazım denilmişti.[267]

Esma Nayman 1936 yılı bütçe görüşmelerinde çocuklar için ıslahhane vurgusu yapmıştı. 1937 yılı için de çocuklara özel çocuk mahkemeleri açılması talebinde bulundu.[268] Bu sırada yeni ıslahhanelerin açılacağı haberi basında yer aldı.[269]Bundan sonra 23 Mayıs 1938 tarihinde çocukların ıslahevleri ve genel hapishaneler hakkında çocuk ıslahevlerine gereken önemin gösterilmesi gerektiği vurgulandı.[270]

Şükrü Saraçoğlu dört yeni ıslahevi açıldığını ve bunların mevcudunun 1025 kişiden oluştuğunu, iki ay sonra bunun yaklaşık iki katına çıkacağını belirtmiştir. Burada çalışan çocukların açık havada ve serbest çalıştıklarını beden ve ruh sağlığı itibariyle ağır ve vatani bir görevi güvenli bir şekilde yapabilecek durumda olduklarını ifade etmiştir. Islahhanelerin fiziksel durumu ile ilgili de konuşan Saraçoğlu, en büyük hocası, çalışmak ve çalıştırmak sonra da kıymetli müdür ve müfettişlerin nasihat ve dersleri olduğunu söyler. Benzer bir şekilde önceki sene Edirne'de mahkûm çocuklar için bir ıslahhane açtıklarını buranın yaklaşık 200 mahkûm çocuk barındırdığını ve bu çocukların iyi bir mürebbinin nezareti altında eğitim aldıklarını ve tamamen köylü çocuklardan oluştuğunu bundan dolayı da orada bulunan devlete ait çiftliklerin hafif işlerinde çalıştırıldıklarını belirtmiştir. Buraya alınan çocukların hapis sürelerinin altı aydan fazla olduğunu ifade etmiştir.[271]

Edirne'de açılan bu ıslahhane yeni kurulan devletin ilk ıslaheviydi. 11-15 yaşları arasındaki suç işleyen mahkûm çocukların sevk edileceği bu kurumda ülkenin her yanına dağılmış haldeki hüküm giymiş çocuklar toplanacak, Islahhanedeki bu çocuklara mahkûm olduklarını unutturacak tarzda özel bir ihtimam gösterilecekti.[272]

24 Mayıs 1938'de, daha az süreli mahkûm olan çocuklar için bulundukları yerlerde bir infaz şekli çalışması olduğu, gelecek yıl benzer bir kurumun ülkenin doğu şehirlerinde inşa edileceği, her türlü sağlık, terbiye ve insanlık şartlarından uzak yeni ceza evleri düzenleneceği belirtildi. Mahkûm çocukların ıslahevleri genel masrafları için

[266] Son Posta, "*Mücrim Çocuklar İçin Bir Teşebbüs",* 26.06.1932, s.2.
[267] Milliyet, "*Bir Islahhaneye Muhtacız",* 20.09.1933, s.4.
[268] TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 5, Cilt: 18, İçtima: 64, 25.05.1937, s. 229-231.
[269] Kurun, "*Çocuk Mahkumlar İçin",* 16.06.1937, s.4.
[270] TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 5, Cilt: 25, İçtima: 64, 23.05.1938, s. 118.
[271] TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 5, Cilt: 25, İçtima: 64, 23.05.1938, s. 118.
[272] Cumhuriyet, "*Edirne'de Bir Çocuk Islahhanesi Kuruldu",* 28.10. 1937, s.2.

bütçe 40000 lira olarak belirlendi.[273] Burada bahsedilen ödenek ise 1 Haziran 1938 tarihinde Adliye Vekâlet'inin *"Mahkûm Çocuk Islahevleri Umumi Masrafları*" olarak kanunda yer aldı.[274]

4. HUKUK VE ÇOCUK

Osmanlı Devleti'nde özel hukuk alanındaki en önemli kanun Mecelleydi. 1876 yılında yürürlüğe giren ve mevcut İslami medenî hukuk kurallarının sistemli bir şekilde toplanarak oluşturulan Mecelle-i Ahkâm-ı Adliyye[275], İslam dünyasının ilk medenî kanunuydu ancak aile ve miras, eşya vb. konulardaki hükümleri yeterli değildi.[276]

25 Ekim 1917 tarihinde ise aile hukuku konusunda küçüklerin ve akıl hastalarının evliliği, evlenmede velayet vb. konuları kapsayan Hukuk-i Aile Kararnamesi, (Aile Hukuku Kararnamesi) ilan edilmişti.[277] Ancak bu kararname de aile hukukuna ilişkin bütün meseleleri kapsamıyordu. Bu kararnamenin komisyonu nesep, nafaka, hadene (çocuk büyütme) gibi Aile Hukuku'nun diğer konuları üzerindeki çalışmaları devam ediyordu. 1. Dünya Savaşı ile Osmanlı İmparatorluğu'nun yıkılışı bu alandaki çalışmaların kanuniyet kazanmasına engel olduğu ve yürürlüğe girmiş bulunan 1917 Hukuk-i Aile Kararnamesi'nin de yürürlükten kaldırılmasına sebep oldu.[278]

Mustafa Kemal Paşa, 1 Mart 1922 tarihinde Mecellenin yetersiz olduğunu ve çağdaş bir hukuk sisteminin gerekliliğini vurgulamıştı.[279] 5 Kasım 1925 tarihinde açılan Ankara Hukuk Mektebi'nde ise yeni bir hukuk nesli yetiştirmenin önemini anlattı.[280]

4.1. Medeni Kanun Ve Çocuk

[273] TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 5, Cilt: 25, İçtima: 65, 24.05.1938, s. 179.
[274] Muvazenei Umumiye Kanunu, T.C. Resmi Gazete, 1 Haziran 1938, S. 3922.
[275] Mehmet Akif Aydın, *Mecelle-i Ahkâm-ı Adliyye,* Türk Diyanet Vakfı İslami Araştırma Merkezi Yay., İstanbul:2003, c. 28, s. 231-233.
[276] Temuçin F. Ertan, "Atatürk, Cumhuriyet ve Hukuk Sistemi", *Erdem Dergisi,* S.33, 1999, ss.743-757, s.748.
[277] *Osmanlı Hukuk-ı Aile Kararnâmesi*, Ed. Ali Öge, Mehir Yay., 5. Baskı, S.5.
[278] Mehmet Ünal, "Medenî Kanunun Kabulünden Önce Türk Aile Hukukuna İlişkin Düzenlemeler Ve Özellikle 1917 Tarihli Hukuk-i Aile Kararnamesi", A*nkara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi,* 34 (1977), ss.195-231, s.210.
[279] Söylev ve Demeçler, s. 126.
[280] Söylev ve Demeçler s. 366.

Günün koşullarına uygun bir Medeni Kanun hazırlamak için dönemin Adliye Vekili Mahmut Esat (Bozkurt) Bey tarafından bir komisyon kuruldu ve bu komisyon 11 Eylül 1924'te İsviçre Medeni Kanunu'nu Türkçeye çevirme çalışmalarına başladı. Yapılan çeviri 24 Aralık 1925'te tamamlandı.[281]

İsviçre Medeni Kanunu'nun çocuk ve yetimleri koruduğu, aileyi desteklediği belirtilerek kanunun aile ve çocuk yönüne dikkat çekilmişti. Kanunda kişiliğin başlangıcı ve sonu, çocuğun sağ olarak doğması ve ölümü arasındaki süre olarak tanımlanmaktaydı. Ancak çocuğun ana rahmine düştüğü andan itibaren medeni haklardan faydalanacağı belirtiliyordu. (md.27). Kanun her doğumun en geç bir ay içinde nüfus memuruna bildirilmesi gerektiğini, kimsesiz bir çocuk bulan kimse, çocuğu devlete teslim etmesi gerekiyordu. (md.39). Tadile uğrayan kayıtlar evlenme haricinde doğan bir çocuğun babası tarafından tanınması, hakimin babalığa hükmetmesi, nesebin tashihi, evlatlık edinme veya bulunmuş bir çocuğun nesebinin belirlenmesi sonrası sicilde alt olduğu künyeye kaydedilmesiydi. (md.40). Nesebin tashihi kısmı iki adımda belirlenmişti. Bunlardan ilki evlenme ile tashih şartları yani evlilik dışı doğan çocukların nesebinin evlilik sonrası kendiliğinden oluşmasıydı. (md.247). İkincisi beyan şeklindeydi. Yani anne ve baba çocuklarını bulundukları ikametgâha ve evlendikleri bölgedeki nüfus memuruna kaydettireceklerdi. Annesi ve babası belirsiz çocukların bakımı ve takibi belediyeler tarafından yapılacak ve anne babası ortaya çıkarsa, belediyeler nafaka ödemesi gereken ebeveynden bu masrafı talep edebilecekti. (md.317).[282]

Bu şekilde TBMM'de görüşülen ve 17 Şubat 1926'da kabul edilen Medeni Kanun 743 sayılı Türk Medeni Kanunu olarak yürürlüğe girdi.[283] Medeni Kanun'un kabul edilmesinin sonucunda çocuklar daha çağdaş bir ortamda yetiştirilmeye başlandı.[284]

Politikalar üretilip kanunlar düzenlenirken gelecek olarak görülen çocuğun iyiliği düşünülüyordu. Aile kurumuna zarar verecek dolayısıyla da çocuğu bazı temel haklardan mahrum kılacak durumların önüne geçilmesi isteniyordu. Bunlardan biri de boşanma ile ilgili konulardı. Bu konular Medeni Kanun ile düzenlenmişti.

---

[281] F. Ertan, a.g.m., s.753.
[282] TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 2, Cilt: 22, İçtima: 57, 17.02.1926, s. 30.
[283] Düstur, Tertip: 3, Cilt: 7, S.743, s.237.
[284] F. Ertan, a.g.m., s.757.

Boşanma sadece eşlerle ilgili sonuçlar doğurmamaktaydı. Bunun ötesinde boşanma kararıyla birlikte sona eren evlilikte eğer çocuklar varsa, onlarla ilgili de birtakım sonuçlar doğuyordu. Örneğin, Medeni Kanun'da boşanma sonrası çocuk hangi tarafta kalırsa kalsın, çocuğun anne ve babasıyla, ömrünün sonuna kadar iletişim halinde olma hakkı verilmiştir. [285]

Medeni Kanun'da nafaka; *"Kabahatsiz olan karı yahut koca, boşanma neticesi olarak büyük bir yoksulluğa düşerse, diğeri boşanmaya sebebiyet vermemiş olsa dahi kudreti ile mütenasip bir surette bir sene müddetle nafaka itasına mahkûm edilebilir."* şeklinde yer alıyordu. (md. 144). Nafakanın çocuk ile ilgili kısmında ise; çocuk on sekiz yaşını doldurana kadar hakimin belirlediği şekillerde ödeneceği belirlenmişti. (md.248). Nafakanın bir amacı boşanma sonucu maddi bakımdan yoksul duruma gelecek ve geçimini sağlayamaması zor olacak olan eşin, kendi ve çocuklarının hayatını idame ettirebilmesi, geçimini sağlayabilmesi için bir diğer eş tarafından mali konuda desteklenmesidir.[286] Bu şekilde kadınlar ve bunun yanında çocukların da haklarını koruyan Türk Medeni Kanunu, boşanma ve nafaka sürecini önemli maddelerle düzenlemiştir.

Boşanma sonucu maddi destek olan nafaka bu anlamda önemlidir. Medeni Kanun'da iştirak nafakası, belirtildiği gibi çocuk reşit oluncaya kadar ödenir bu ödemenin takibi yapılır. Çocuklarla ilgili konuların düzenlenmesinde, hakem heyeti önünde gerçekleşen boşanmalarda, çocukların durumunun düzenlenmesi konusu hakemlerin sorumluluğundadır. Eğer ki hakemler anlaşamazlarsa, çocuklarla ilgili konular mahkemeye gönderilir ve hakim tarafından çözüme kavuşturulurdu.[287]

Boşanma ve nafaka sürecini gösteren bir örneği 26 Haziran 1935 tarihli Resmi Gazete ilanında görülmektedir. İlana göre; Değirmenci O. dan Ahmed O. Lütfi Karısı Nazlı tarafından açılan boşanma davasına gelmediği ve sekiz yıl boyunca da ortada olmadığı için evlilik görevini yerine getirmediğinden dolayı mahkeme 24.6.1933 tarihinde boşamış ve eşi ile oğluna nafaka bağlamıştır.[288]

---

[285] Müge Vatansever, *Eski Türk Hukukunda Boşanma Ve Günümüz Hukukuyla Karsılastırılması,* Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Ensitüsü, Özel Hukuk Anabilim Dalı Özel Hukuk Programı (Yüksek Lisans Tezi), S. 149-151.

[286] M. Zeki Uyanık, "İslam Aile Hukukunda Evlilik ve Boşanma Nafakası Bağlamında Süresiz Nafaka Yasası", *Necmettin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 47 / 47, Kasım 2019, s.57-88 s.74.

[287] Vatansever, a.g.t., s.151.

[288] Ayrıca bkz. *"Siroz K. den Değirmenci O. dan Ahmed O. Lûtfi Karısı Nazlı tarafından mumaileyh Lütfi aleyhine açılan boşanma ve küçük çocukları sefere nafaka takdiri davasında ilânen yapılan tebligata*

Çocuğu burada ilgilendiren bir diğer konu da çocuğun Medeni Kanun'da teslimi ya da alıkonulması hakkındaydı. Bu konuda icra emri alınması gereği söz konusu olmuştur.[289] 31 Mayıs 1932 tarihinde alınan kararda çocuk teslimine dair icra memuru, bir icra emri tebliğ ettiğinde borçlu olan kişiye beş gün içinde çocuğun teslim edilmesini zorunlu kılar. Borçlu bu emri tutmazsa çocuk nerede bulunursa bulunsun hüküm zorla yerine getirilir. Çocuk teslim edildikten sonra diğer taraf haklı bir sebep olmaksızın çocuğu tekrar alıkoyarsa, ayrıca hükme gerek kalmadan zorla elinden alınıp diğer tarafa teslim olunur maddesi kabul edilmiştir. (md.4)[290] Bunun bir de cezai yaptırımı bulunmaktadır. Çocuk teslimi emrine karşı gelmenin cezası bir aya kadar hafif hapis cezası şeklinde belirtilmişti. (md.341). [291]

Bundan sonra çocuğa ait mal paylaşımı konusu kanunda yer almıştı. 12 Mart 1930 tarihinde çıkartılan bir tamimde ise çocuğun velisi ile kendisine ait ortak malların bölüşmesi için uygulanacak durum bulunuyordu. 6 Ağustos 1931 tarihinde çıkartılan bir düzenlemede 25 Eylül 1928 tarih ve 383 numaralı resmi yazışmaya ek olarak, çocuk ile anne ve baba arasında oluşmuş ya da oluşacak mal bölüşmesi gibi konuların icra ve tescilinde hakime teyit ettirilme zorunluluğu Tapu Memurlarına bildirilmişti. Burada ayrıca çocuğa ait malları anne ve babasının değerlendirme hakkı bulunsa bile çocuk adına haksız yere kullanılamayacakları yer almaktaydı. (md.271).[292]

4.2. Soyadı Kanunu'nda Çocuk

Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulduğu ilk yıllarda soyadı zorunluluğu bulunmamaktaydı bu eksiklikten dolayı bireyler arası ilişkilerde ve devlet işlerinde çeşitli zorluklar çıkmaktaydı. Örneğin bir okulda Ahmet adında yirmi çocuk

---

rağmen müddeialeyh Lûtfinin mahkemeye gelmemesi üzerine gıyabında yapılan muhakeme sonunda müddeialeyhin sekiz seneden beri evine dönmediği ve infak edecek bir şey dahi bırakmadığı ve evliliğin tahmil eylediği vezaifi ifa etmediği cihetle kanunu madeninin 138'inci maddesine tevfikan tarafeynin boşanmalarına ve küçük çocuğu Sefer için babası müddeialeyh Lûtfi üzerine tahmil edilmek üzere tarihi karardan itibaren yevmiye beş kuruş nafaka, takdirine kabili temyiz olmak üzere 24.6.1933 tarihinde karar verilmiş ve müddeialeyh Lütfi'nin de ikametgâhı bilinememiş olduğundan tarihi ilândan itibaren on beş gün içinde temyizi dava etmediği takdirde hükmün kesbi katiyyet etmiş addolunacağı ilân olunur. İlan, 26 Haziran 1935, T.C. Resmi Gazete, S. 3038.

[289] İcra ve İflas Kanununa göre tanzim olunan numuneler, 17.12.1932, T.C. Resmi Gazete, S. 2279.

[290] TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 4, Cilt: 8, İçtima: 56, s. 438, 31.05.1932.

[291] İcra ve İflas Kanunu, 19.06.1932, .T.C. Resmi Gazete, S. 2128.

[292] Veli ile tahtı velayetinde bulunan küçüğe ait müşterek malların taksiminde yapılacak muamele hakkında, 12.03.1930, T.C. Resmi Gazete, S. 1443.

bulunabiliyor, yalnızca doğdukları şehir adı veya takma adları yeterli olmayabiliyordu. Ayrıca bir şehirde doğmuş çok sayıda Ahmet olabileceği gibi, takma ad da aile adını karşılamıyor dolayısıyla çocukların soyunu göstermeyip birey olarak birbirlerinden ayırmıyordu. Bu durum Medeni Kanun'un kabul edilmesinden sonra kabul edilemezdi.[293]

Medeni Kanun'da soyadı için genel görüş yer almıştır. Bu, bir Türk'ün evlendiğinde kadının kocasının soyadını aldığı ve çocukları doğduğunda ise yine Medeni Kanun'un bir maddesine göre; "*Nesebi sahih olan (babası belli olan) çocuk babasının ismini taşır*" ifadeleri bulunmaktadır. Babanın yasal olarak tanınması ile çocuk babasının ismini alır. Evlatlık alınan çocuk için de bu durum böyledir çocuk kendisini evlat edinenin ismini alır. Medeni Kanun'un bu konuda çeşitli hükümleri vardır.[294]

Kanunun 5. maddesine göre soyadı seçme görevi ve hakkı evlilik birliğinin reisi olan kocaya aittir. Evliliğin iptali veya boşanma durumlarında çocuk annesine verilmiş olsa bile babasının seçtiği veya seçeceği soyadını alır şeklindedir. Kanunun 259. maddesine göre kız ya da erkek babası, soyu belli olan çocuk babasının ismini taşır ibaresi bulunur. Bunların uygulanma noktasında ise mevcut düzenlemeyle bu zorunlu hale getirilmek istenmiştir. Çocuğu dolaylı yoldan etkilese de, yapılan gelişmelerden bir tanesi de soyadı seçme ile ilgili alınan kararlar olmuştur. Evlilik bittiğinde çocuğun babanın soyadını aldığını Medeni Kanun, babanın vefatı veya boşanma durumlarında çocuklar hangi tarafa verilmişse velayet o tarafa ait olacağı ve genellikle küçük çocukların anneye verileceği hükmü yer alır. (md.264). Ancak bundan anneye verilince annenin soyadını alabilir anlamı çıkmaması için babanın soyadını alır ifadesi vardır. Ancak bazı durumlarda anne de soyadı verebilir. Bu kocası ölmüş ve kadın evlenmemişse veya kocası akıl hastalığı vb. durumlarda bulunuyorsa ve evlilik birliği sürüyorsa bu noktada kadın seçeceği bir soyadını çocuğa verebilir. Ancak eğer kocası ölmüş ve kadın da yeniden evlenmişse çocuklara verilecek soyadının hakkı babanın babasına veya en yakın kan hışmına verilecektir şeklindedir.[295]

[293] Enver Ziya Karal, *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi*, (1918-1965), Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara: 1979, 150-151.
[294] TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 4, Cilt: 23, İçtima: 69, 16.06.1934, s. 200.
[295] TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 4, Cilt: 23, İçtima: 71, 21.06.1934, s. 253.

21 Haziran 1934 tarihinde çıkartılan Soyadı Kanunu'nun 8. maddesinde soyadı seçme işlerinde çıkacak sorunları çözmek ve kendi isteğiyle soyadı seçmeyenlerin ya da annesi veya babası belli olmayan kimsesiz çocukların soyadı koyma görevini ana kütüğün bulunduğu yerin en büyük mülkiye memuru yapacağı belirlenmişti.[296]

Soyadı Kanunu'nun bu hükümleri yabancı basına da yansımıştı. Washington'da çıkan The Evening Star adlı gazetede Mustafa Kemal Paşa'nın batılılaşma yolunda attığı adımlardan biri olarak soyadı kanunu çıkardığını, bununla her Türk çocuğunun bir ikinci ad (soyada) sahibi olacağını, bunun kişilerin soyunu belli edeceğini ve bu konuda yaşanan karışıklıkların son bulacağını yazmıştır.[297]

Soyadı Kanunu ile basında çocuk bekleyen anne babalar için Türkçe adlar listeleri yayınlanıyor bunları toplayan rehber kitaplar basılıyordu.[298] Hatta bazı vilayetlerde yeni doğan çocuklara Öz Türkçe adlar konmaya başlanmış, bazı kaza ve köylerdeki halka kolaylık olması için Türkçe erkek ve kız isimlerinin yazıldığı listeler gönderilmişti. Halkın bundan çok memnun olduğu vurgulanıyordu.[299]

Birbirine karışan isimler, aranılan kişinin bulunmasının zorluğu, yüceltici unvan ve lakaplar gibi etkenlerin kaldırılarak toplumsal eşitliğin sağlanması çocuklar için de önemli bir durumdu. Soyadı sahibi olması gereken ancak kimsesiz olan bir çocuğun soyadını, bulunduğu yerel yönetimler vermiş böylece toplumsal ve sosyal işleri oldukça kolaylaşmıştır.

5. ÇOCUK HAKLARI POLİTİKASI

Çocukların haklarının farkına varılması ve korunması düşüncesi Devlet yönetici ve Aydınlarının ilgisini çeken konulardan biri olmuştu. Çünkü çocuk; beden, ruh, ahlak ve fikren korunmaya muhtaç bir varlık olarak görülmüştür. Ancak bu korunmanın aileye bırakılmış olması, çocuk ve çocuk haklarının uluslararası alanda ele alınmasını zorlaştırmıştır. Çocuğun korunması düşüncesini ilk olarak 15. yüzyıl sonlarında Filozof Vives ortaya atmıştı. Bundan sonra 18. yüzyılda fakir çocukların bilgi edinme güçlüğü için Pastolozzi, 19. yüzyılın ilk yarısında işçi çocukların hakları için Shaftes, yine 19.

[296] Soyadı Kanunu, 02.07. 1934, T.C. Resmi Gazete, S. 2741.
[297] The Evening Star, "*Turkish Family Name To Be Last of Father",* 12 Nisan 1931 s.23.
[298] Altan Öymen, *Bir Dönem Bir Çocuk,* Doğan Kitap, 13. Baskı, İstanbul:2009, s.66.
[299] Cumhuriyet, "*Yeni Doğan Çocuklara Türkçe İsim Konuyor*", 11.07.1933, s.3.

yüzyıl sonunda anne ve çocukların korunması için Dr. Budin çalışmalar yapmışlar ve bu konunun uluslararası düzeye taşınmasına ön ayak olmuşlardı.

I.Dünya Savaşının politik ve ekonomik sonuçları, çocuk ve gençleri büyük ölçüde etkilemişti. Genç kuşakları, açlık ve hastalıklardan korumak ve barınma ihtiyaçlarını sağlamak uluslararası alanda yardım çalışmalarının arttırılmasını zorunlu kılmış 1920 yılında Cenevre'de toplanılarak savaştan zarar gören ülke çocuklarının acil ihtiyaçlarını gidermek ve çocukları koruma çalışmalarının araştırılmasını sağlamak amacıyla hareket edilmişti. Bundan sonra *"Dünyadaki çocuklara asgari bir ihtimam gösterilmelidir"* ana fikri ile Cenevre Çocuk Hakları Beyannamesi hazırlanmış ve kabul edilmişti.[300]

Atatürk Dönemi'nde çocuk haklarıyla ilgili yoğun çalışmalar yapılmıştı. 26 Eylül 1924 tarihinde çocukları korumak, bu hakları yasal bir dayanağa oturtmak amacıyla uluslararası düzeyde çıkan ilk belge Cenevre Çocuk Hakları Bildirgesi'dir. Bu belgeyi 1928 yılında Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal Atatürk imzalamış ve Türkiye Cumhuriyeti'nde kabul edilmişti.

Kuruluşundan itibaren Türkiye Cumhuriyeti, çocuk haklarının önemini özümsemiş ve bu hakların da devletin güvencesi ve desteği altına alınması hususunda gözle görülür bir çaba sarf etmişti. Çağdaş bir devlet olmak çabasında olan Türkiye, hem vatandaşlık fikrini geliştirmek istiyor ve bu şekilde kendine değer katmak istiyordu hem de toplumu için eşit ve adaletli bir Devlet olma kaygısı taşıyordu. Bir hukuk devleti olma sürecinde olan Türkiye, bu yolda vatandaşlarının haklarını belli bir takım yasalar ile güvenceler altına alarak düzenlemeye çalışıyordu. Böylelikle vatandaşlarının ona olan güvenini kazanmış, sağlam yapılar üzerine oturmuş güçlü bir Türkiye hayal ediliyordu.[301]

Bu süre içerisinde çocuk haklarını korumak için bazı önlemler alınmak istenmişti. Bunlardan birisi çocuk mahkemeleriydi. Islahhanelerin yanı sıra çocuk mahkemelerinin açılması çocukların haklarını daha iyi gözetecek, çocuğun yetişmesi için fırsatlar sunacaktı.

---

[300] Ali Naim İnan, "Çocuk Hakları Beyannamesi İlkelerinin Türk Hukuk Sistemine Etkisi", *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi,* Yıl 1968, Sayı 1, ss., 201-219, s.204.
[301] Gül Çakır, "Atatürk Dönemi'nde Türkiye'de Aile Hukuku ve Çocuk Hakları", *Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi,* 18/1; Beşerî Bilimler Sayısı, 2020, ss.349-368 s.365.

Bunun yanı sıra çocuklar da kendi haklarını aramışlardı. Örneğin çocuk bayramlarında pankartlar açarak çocuk haklarını talep eden propaganda faaliyetlerinde bulunmuşlardı. Bu haklar içerisinde dayak ve şiddete karşı olduklarını belirttikleri yazılar da mevcuttu.

5.1. Çocuğu Disipline Etmede Ceza Konusunda Görüşmeler

Disiplin toplumsal yaşamın en temel olgularından birisidir ve insan topluluklarının bir düzen içinde yaşamasını sağlayabilmek için ortaya konulan kuralları, belli hükümleri ve bunlara uyulması için alınan çeşitli önlemleri ifade eder. Bu amaçla disiplin, toplumsal yaşam açısından koruyucu bir işleve sahiptir. Toplumda çocuğu koruma açısından disiplin; çocuğun bu davranışı sergileyip sergilemediğini izleme, davranışı beklenenden daha iyi sergilediğinde onu ödüllendirme ve beklenenden iyi sergilemediğinde ise cezalandırma şeklinde yorumlanır.[302]

İnsanlığın var olması ile başlayan suç kavramı her toplumda farklı biçimlerde görülmüştür. Osmanlı hukuk sisteminde işlenen bir suça verilecek bir cezanın uygulanmasında temel olarak, İslam Hukukuna başvurulduğu görülmektedir. Suçlara verilecek çeşitli cezalar kanunnamelerde büyük oranlarda çizilmiş ve cezanın sınırları da belirlenmiştir. Osmanlı Hukuku'nda, bir suç işlendikten sonra ilgili suçun hakkında cezasına yönelik bir hüküm bulunmaması halinde, suçun failinin cezalandırılması süreci kadıların takdirine bırakılmış fakat kadılara sınırsız bir yetki de verilmemiştir.[303]

Osmanlı Devleti'nde çocuğa disiplin uygulanırken fiziksel şiddet ile cezalandırmadan yana olanlar kadar olmayanlar da vardı. Ancak ağırlıklı olarak ceza uygulanması yönündeydi. Özellikle okullarda, disiplinin büyük ölçüde eğitmenlerin kişisel kararına bağlı olarak uygulandığı görülüyordu. Batı'da ise özellikle ortaçağda, disiplin için şiddet, savunulan ve kullanılan bir yöntem olmuştu. Rönesans ile başlayan hümanizm akımı kendisini hissettirdiğinde ise bu düşünce değişime uğrama yoluna girmişti. [304]

---

[302] Şimşek, a.g.m., s.1.
[303] Okan Gümüşdoğrayan, *Üsküdar Şer'iyye Sicillerinde Kadın Ve Çocuklarla İlgili Davaların Analizi,* Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Türkiyat Araştırmaları Anabilim Dalı, (Yüksek Lisans Tezi), Amkara: 2019, S.67.
[304] Şimşek, a.g.m., s.4.

Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin 23 Nisan 1920 tarihinde açılmasıyla beraber yeni devletin karakteri de şekil almaya başlamıştı. Lozan Antlaşması'nın 28. maddesi gereğince adli kapitülasyonların son bulmasıyla 1925 yılında Adalet Bakanı Mahmut Esat Bey (Bozkurt) tarafından bir komisyon kurduruldu. Bu komisyon 6 ay içerisinde Ceza Kanunu Lamiha'sını hazırladı.[305]

Cumhuriyet devrine kadar uygulanan Ceza Kanunu 1810 tarihli Fransız ceza kanunundan alınmıştı. Bu kanun dönemin ihtiyaçlarına uymuyor ve çok çeşitli eksiklikleri bulunuyordu. Tüm bunlar üzerine ihtiyaçları kapsayacak, çağdaş bir ceza kanunu hazırlanmış ve İtalyan ceza kanununu temel alarak[306] 1 Mart 1926 tarihinde 765 sayılı Türk Ceza Kanunu kabul edilmişti.[307]

Bundan önce 19 Nisan 1925 tarihinde *"Kanunu Cezanın Bazı Mevadının Tadili Hakkında Kanun Lâyihası"* üzerinde çalışılırken, çocuğu terbiye etmek için ona verilecek disiplinin ceza ile mümkün olup olamayacağına dair görüşler öne sürülmüştü. 1926 yılında Türk Ceza Kanunu'nun kabulüyle kanunun çocuğa karşı fiziksel şiddet konusunda çocuk hak ve hukukunu koruyan düzenlemeleri yapılmıştı. Bu konuda öne çıkaran ilgili maddelerinden 179'uncu maddede bir kişinin terbiye amacıyla, gözetimi altındaki bir çocuğu dövmesi ya da farklı bir şekilde şiddet uygulamasının çocuğun mahkemeye başvurmasıyla sonuçlanabileceği, bunun sonucunda da mahkemenin bu konuda bir hükümde bulunduğu anlatılmıştı. Ancak terbiye amaçlı darp ve şiddetin on günü geçmemek şartıyla ve ebeveyn ya da akrabaları tarafından uygulanan fiziksel şiddetin mahkemeye hükmüyle sonuçlanmaması gerektiği, çocuk terbiyesinde hafif şiddetin olabileceği ileri sürülen bazı görüşlerden olmuştu. Bununla beraber ebeveynlerin artık böyle düşünmemeleri gerektiği çocuğun artık medeni yöntemlerle eğitilebildiği bundan dolayı çocuğu döven ebeveyn ve akrabaların bunu yapmaması yönünde de düşünceler mevcuttu. Buna karşın çocuğa karşı fiziksel şiddetin bazen gerekli oluşu, ebeveynlerin çocuklarına karşı şiddeti ileri götürmedikleri müddetçe mahkemeye taşınmasının doğru olmadığını ifade edilmiş ve dayağın *"Vasıtai terbiye",* yani terbiye aracı olup olmadığı konusunda eleştiriler gündeme getirilmişti.[308]

---

[305] Halim Özatan, *Ana Hatları İle Türk Hukuk Devrimi Ve Cumhuriyet Sonrası Benimseme Ve Kanunlaştırma Çalışmaları*, İstanbul Üniversitesi, Atatürk İlkeleri Ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul:1997, s.79.
[306] Akşam, *"Yeni Ceza Kanunumuz*," 29.10.1938, s.2.
[307] Düstur, Tertip: 3 Cilt: 7, s. 519.
[308] TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 2, Cilt: 18, İçtima: 106, 18.04.1341, s. 217.

Daha sonra çocuğa terbiye amacıyla yapılan fiziksel şiddetin yanlış olduğu gazetelerde halkı aydınlatmak amacıyla kaleme alınmıştı. Burada çocuğun kendini müdafaadan aciz olduğu ve onu dövmenin kötü bir hareket olduğu,[309] çocuğu terbiye etmenin dayakla, tehditle değil anlatılarak yapılacağı, en güzel disiplinin anlayarak, kabul edilen kaidelere uyularak yapılan olduğu, zorla yapılanın doğru itaat olmadığı, çocuğu böyle bir itaate sevk etmenin yanlışlığı vurgulanıyordu.[310] Ayrıca çocuğun dayak yemesi onu okul hayatından da soğutacağından memleketin irfan hayatına kötü tesir edebileceği belirtilmişti.[311]

5.2. Çocuk İstismarını Önlemeye Yönelik Siyaset

Çocuk öldürme, çocuk yaralama, terk edilme raporları ve çocuklara yönelik diğer şiddet türleri eski uygarlıklara kadar uzanmaktadır. Ancak çocuk istismarı Aydınlanma Çağı ile beraber edebiyat, sanat ve bilim gibi birçok dalda ilgi görmeye başlamıştı.[312] Geçmişte çocuklar bir eşya gibi görülmüş ve zaman geçtikçe hak ve özgürlüklerine sahip bireyler olarak kabul edilmelerine doğru bir süreç işlemişti. Bununla beraber çocuk istismarı olarak görülebilen çocuğa karşı işlenen suçlar tarihsel açıdan kültürler arasında farklılık göstermişti. Çocuk hak ve hukuku için oluşturulan genel bazı prensipler toplumların yasal çerçeve ve kültürel farklılıkları ile değer sistemlerine göre düzenlenmişti. Kültürel bu faktörler çocuk yetiştirirken geçerli olan belirli pratikleri belirlemişti. Bu konuda temel bazı prensipler Türk Ceza Kanunu hazırlanıp yasal çerçeveye oturtulurken ön plana alınmıştı.[313]

Bu bağlamda 19 Nisan 1925 tarihinde Türk Ceza Kanunu'nun 35'inci maddesinde düzenleme yapılmıştı. On beş yaşını geçmeyen çocuklar ile akıl sahibi olmayan kişilere fiilen zarar veren kişinin (failin), 5 yıldan az olmamak şartıyla kürek cezası alacağı bildirilmişti. Burada kişi şiddet için eşya kullanırsa veya tehdit konusu söz konusuysa bu verilen kürek cezası 7 seneden az olmayacaktı. Bu çocuğun ırz ve

[309] Yarım Ay, "*Çocukları Korkutmayalım ve Dövmeyelim*", 15.01.1937, s.2.
[310] Son Posta, "*Çocuk Terbiyesine Ait Birkaç Düşünce*", 23.04.1938, s.7.
[311] Cumhuriyet, "*Bir Dayak Hadisesi Münasebetile*", 17.05.1933, s.3.
[312] Child Abuse And Neglect By Parents And Other Caregivers, Chapter 3, WHO, https://www.who.int/violence_injury_prevention/violence/global_campaign/en/chap3.pdf, p.59. Erişim Tarihi: 1.03.2021.
[313] Aslı Akdaş, *Çocuk İstismarı Tarama Anketi: Geliştirme, Geçerlik Ve Güvenirlik Çalışması,* İstanbul Üniversitesi Adli Tıp Enstitüsü Sosyal Bilimler Ana Bilim Dalı (Doktora Tezi), İstanbul: 2005, s.4

namusuna karşı işlenmiş bir suç olursa bir sene, çocuğun kendini koruyabilecek vasıta veya durum olmadığı belirlenirse failin iki seneye kadar hapis cezasıyla cezalandırılacağına karar verilerek madde çocukların lehine düzenlendi. Bunun üzerine gelen bir eleştiri bir kişinin sekiz yaşındaki bir çocukla on dört yaşındaki bir çocuğa tecavüzünün cezasının aynı olup olmayacağı ve cezanın on yıl kürek cezasına çıkarılması gerektiği şeklinde oldu. Bunun üzerine cezanın sınırının en az beş sene olduğu, burada yaş sınırının olduğunu, Ticaret Kanunu'nda ticaret yapabilmenin sınırının yirmi bir yaş olduğu, Eytam Nizamnamesi'nde 18 yaşına gelenlerin reşit sayıldığı, Kanunu Medeni 'de (Medeni Kanun) on beş yaşının sınır olduğunu yaş ehliyetinin bu şekilde belirlenmiş olduğu açıklandı. Daha sonra reşit olma yaşı ile ilgili maddenin 19 yaş olarak düzenlenmesi konusunda fikirler öne sürülmüş ve bu, madde ilk belirlendiği şekliyle kabul edildi. Ardından 47'nci maddeye geçilmiş kendini koruma becerisine sahip olmayan bir çocuğa zarar veren bir kişi, üç aydan bir yıla kadar hapis cezası alır ve bu çocuk hasta olur veya anne baba vb. tarafından zarar görürse altı aydan iki yıla kadar hapis cezası verileceği kabul edildi. Çocuğu terk etmekten dolayı ölüm gerçekleşirse kürek cezası ile hükmolunur şeklinde belirlendi. Bundan sonra görüşmeye açılan 48. maddede ise mevcut kanun düzenlenmiş kız ya da erkek on beş yaşını geçmemiş herhangi bir çocuğu zor ve tehdit ile kaçıran iki yıldan üç yıla kadar cezaya mahkûm olur şeklinde belirlenmişti. Kaçırılan çocuk kız ise failinin direkt olarak kürek cezası alacağı kız ya da erkek çocuk zarar görmüşse bunu yapan en az on yıl hapis cezası alacağı belirtildi.[314] 54'üncü maddede on bir yaşını bitiren çocuklar ile on beş yaşını doldurmamış olan çocukların ceza almayacaklarını ancak işlenilen suç bir seneden fazla hapsi veya daha ağır bir cezaya sebep olacak suçlardansa yani çocuk, işlediği suçun cezayı gerektirdiğini bilerek hareket etmiş ise suçun cezası ilk olarak idam ve müebbet ağır hapse bedel altı seneden on beş seneye kadar ağır hapis cezası ile ikinci olarak kalıcı sürgün cezası ile üçüncü olarak 47'nci maddedeki gibi indirim ile dördüncü olarak genel hizmet yasağı gibi cezaların bunları etkilemeyeceği ve son olarak tüm bu cezalar tamamen çocuklara dair yerlerde uygulanacağı belirlendi. 55'inci maddede suç işleyen ve on beş yaşını dolduran ve on sekiz yaşını bitirmemiş çocuklardan, ilk olarak idam ve müebbet ağır hapse bedel on seneden on beş seneye kadar ağır hapis cezası hükmolunacağı belirtilmişti. İkinci olarak müebbet sürgüne

[314] TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 4, Cilt: 18, İçtima: 106, 18.04.1341, s. 217.

bedel olarak üç yıldan az olmamak üzere sürgün cezası verileceği, üçüncü olarak on iki seneyi geçen cezalar altıdan on seneye kadar ve altıdan on iki seneye kadar cezalar üç seneden altı seneye kadar indirilerek verileceği, dördüncü olarak diğer hallerde cezanın yarısı indirilir beşinci olarak maddi cezaların üçte biri indirileceği ve son olarak kamu hizmetinden yasaklanma vb. cezaları hiç uygulanmayacağı belirtildi. Eğer hüküm anında suç işleyen on sekiz yaşını bitirmemiş ise mahkeme kişisel hürriyeti kısıtlayan cezanın bir ıslahhanede uygulanmasını emredebilir şeklinde düzenlenmiştir. 57'nci maddede fiili işlediği zaman henüz on beş yaşını bitirmeyen sağır ve dilsizler hakkında takibat yapılmayacağı ve bunlar hakkında yirmi dört yaşına kadar kalmak üzere 53'üncü maddenin ikinci fıkrasının hükmü uygulanabilir olacaktır. 58'inci maddede fiili işlediği zaman on beş yaşını bitirmiş olup yaptığı işin sonucunu fark ve temyiz ile hareket ettiği anlaşılamayan sağır ya da dilsizlere gibi bedensel engellilere ceza verilemeyeceği kabul edildi. Ancak suç bir seneden fazla hapis cezasını veya daha ağır bir cezayı gerektiriyorsa, 24 yaşını doldurmayan sağır ve dilsizler hakkında cezai hüküm geçerli olacaktı.[315]

Ayrıca 40'ıncı maddede fuhşa zorlanan on beş yaşını tamamlamamış çocuklara verilecek cezanın birinci fıkra olarak tespit edilmesi ve on beş ile yirmi beş yaş arasındakilere ait hükmün de ayrı bir fıkra halinde yazılması uygun görülerek birinci, ikinci, üçüncü fıkralar bu çerçevede düzenlenmiş ve dördüncü fıkraya "kardeş" kelimesinin de eklenmesi ile ceza altı aydan iki seneye kadar olmak üzere düzenlenmiş ve kardeş kelimesi son fıkrada da karar kılınmıştı. Kendisini koruyabilecek duruma gelmemiş bir çocuğu ücra bir yerde terk eden ve ettiren kimse bir seneden üç seneye kadar hapis cezası ile cezalandırılacaktı. Bu durum çocuğun herhangi bir şekilde hastalanmasına sebep olursa ve bunu yapan kişiler çocuğun ebeveynleriyse bir seneden üç seneye kadar hapis cezası ile cezalandırılacaklardı. Keyfi olarak çocuk terk etmek çocuk hastalandığı takdirde kürek cezası ile hükmolunacaktı. Adı geçen suç ile eğer ki çocuğun ölümüne sebebiyet verilmişse, fail on beş sene kürek cezasına çarptırılacaktı.[316]

Çocuk kaçırma önemli bir zarara yol açtığı ve çeşitli sonuçları olduğu için buna göre bir ceza uygun görülmüş ve bu cezalar Türk Ceza Kanunu'na yansımıştı. Bu konuda basında çeşitli haberler de yer almıştı. 15 Haziran 1936 tarihinde 3 yaşında

[315] TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 2, Cilt: 23, İçtima: 64, 01.03.1926, s.9.
[316] TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 2, Cilt: 18, İçtima: 104, 1.04.1341, s. 90.

Salih adlı bir çocuğun bir Rum tarafından kaçırılması üzerine inceleme yapılmıştır.[317] 11 Mayıs 1935 tarihinde Dolapdere'de kaçırılan 6 yaşındaki çocuk için zabıta tahkikatta bulunmuştu.[318] Bu haberlerden bir tanesi de Menemen'de yaşanmıştır. 26 Ağustos 1936 tarihinde 13 yaşında bir kızı kaçıran 3 kişi küçük kıza tecavüz etmişler, suçlular ağır ceza mahkemesine sevk edilmişlerdi. Yine aynı haberin devamında Torbalı'da 16 yaşında bir kızı kaçırmaya çalışan zanlılar bekçi tarafından engellenmişlerdi.[319]

Çocuk nasıl disiplin edilir, terbiyenin ölçütü nedir gibi soruların cevaplarını bulmak isteyen devlet yöneticileri, çocuğa yönelik şiddet, istismar konularının önüne geçilmesi konusunda Türkiye Cumhuriyetinde temel çalışmalar yapmışlar ve özellikle Ceza Kanunu maddeleri görüşüldüğü sırada buna ağırlık vermişlerdi. Terbiye verirken hemen her çocuğun esasen bir terbiyeye ihtiyacı olduğu bilinciyle hareket edilmişti. Bununla beraber çocuğun toplumda yaşayacağı bazı kötü durumların engellenmesi amacıyla ve "kanunsuz suç ve ceza olmaz" prensibiyle hareket edilmiş ve çocuklara herhangi bir sebeple fiziksel şiddet uygulanmasının cezai şartları belirlenmiştir.

5.3. Çocuk Düşürme Ve Düşürtmek (Kürtaj)

On dokuzuncu yüzyılın başından itibaren Osmanlı Devletinin çocuk düşürme suçuna karşı sistemli bir politika yürüttüğünü ancak cenine karşı işlenen suç kavramının Osmanlı Devleti hukukuna ancak 1858 tarihli Ceza Kanunnamesi Hümayunu ile girdiğini ve bu tarihten önce çocuk düşürme suçunun genel olarak İslam Hukuku çerçevesinde ele alındığını görülmektedir. 1858 yılından önce ise bazı buyruldu ve fermanlarla çocuk düşürme suçunun işlenmesi önlenmeye çalışılmıştı. Ancak bu suçun bir kanun maddesi olarak düzenlenmesi ve şeri hukuktan ayrı olarak cezalandırılması, ancak 1858 tarihli Ceza Kanununun 192. ve 193'üncü maddeleri ile mümkün olabilmiştir. [320]

Osmanlı Devletinde anne rahmi özel bir alan olarak görülmüş ve bu sebeple çocuk düşürtme (kürtaj) yasaklanmış ve ceninin düşürülmesine sonucuna yol açan

[317] Son Posta, "*Dün Çengelköyünde Heyecanlı Bir Çocuk Kaçırma Hadisesi*", 15.06.1936, s.1.
[318] Akşam, "*Çocuk Kaçırmak İsteyen Biri Yakalandı*", 11.05.1935, s.1.
[319] Haber, "*İçtimai Büyük Bir Derdimiz Kız Kaçırma",* 26.08.1936, s.2.
[320] Belkıs Konan, "Osmanlı Devleti'nde Çocuk Düşürme Suçu", *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C.57 S.4, 2008 ss. 319-335, s.331-333.

rahme yapılan bu müdahaleyi halkı üzerinde egemenlik hakkı olarak yorumlamış bu da temel hak kavramının tam olarak gelişmiş olmamasından kaynaklanmıştır. Bundan dolayı Osmanlı Devleti'nin ağırlıklı olarak 18. yüzyıldan itibaren çocuk düşürtülmesini engellemek için İslami kaidelerin yanı sıra yaptığı çeşitli düzenlemelerle de sistemli bir politika izlediğini ve bunun altında yatan temel sebebin de devlet nüfusunun ve dolayısıyla gücünün azalmasını engellemek olduğu söylenebilmektedir.[321]

Türkiye'de, TBMM'nin kurulması ve Cumhuriyet'in ilanıyla çocuk haklarını destekleyecek mahiyette bir dizi kanun yapılmıştı. Bu sebeple çıkartılan kanunlardan Türk Ceza Kanunu (1 Mart 1926) ile çocuk düşürtmek suçlarına karşı önlemler alındı, hem de 1930'da kabul edilen Umumi Hıfzıssıhha Kanunu ile bu duruma engel olunmaya çalışıldı.

Çocuk düşürme ya da düşürtmeyle ilgili konular basında yer almaktaydı. 12 Kasım 1931 tarihinde Adliye Vekâlet'inin çocuk düşürmek suçunun takibi ve bunların sorumlularının cezalandırılması için ağır hükümler içeren yeni bir kanun layihası üzerinde çalıştığı belirtilmişti. Ayrıca nüfusun çoğalmasına engel olan bu duruma bazı hekimlerin eğilimli oldukları vurgulanmıştı. Bundan dolayı çocuk düşürten hekimlerin ortaya çıkarılmaları için Etıbba Odasının müdahale edeceği açıklanmıştır.[322] Bunun dışında çocuk düşürmenin topluma olumsuz tesirleri, bunun nüfus politikasına yapacağı zararlar ile halk bilgilendirilmeye çalışılıyordu.[323] Çocukların kıymetinin bilinmesi gerektiği konusunda öğütler veriliyordu.[324]

1 Mart 1926 tarihinde görüşülen Türk Ceza Kanunu (TCK) ile ilgili çalışmalarda, çocuklara karşı işlenen suçlarla ilgili dördüncü faslı kasten çocuk düşürmek ve düşürtmek suçları ile alakalıydı. Buna göre isteyerek düşük yapmak ve kürtaj yaptırmak suç olarak düzenlendi. Dahası bu suç için öngörülen cezalar 1936 yılındaki değişikliklerle ve düzenlemelerle daha da artırıldı. Ayrıca bu suçu düzenleyen ilgili madde 1926 tarihli Kanun'da, "Kasten Çocuk Düşürmek ve Düşürtmek" tanım başlığıyla yer alıyorken 1936 yılında yapılan düzenleme ile "Irkın Tümlüğü ve Sağlığı Aleyhine Suçlar" başlığının altına alınmıştı. Bu da çocuk düşürmenin toplumun tamamına karşı işlenmiş olan bir suç olduğu anlayışı Kanun metnine yansıtılmıştı.[325]

---

[321] Konan, a.g.m., s. 333.
[322] Akşam, "*Çocuk Düşürmek",* 12.11.1921, s.3.
[323] Necib Ali Küçüka, "*Çocuk Düşürme",* Ülkü Mecmuası, S.37, C:7, Ankara, Mart 1936, s.23-27.
[324] Zeki N. Barker, "*Yavrularımızın Değerini Bilelim",* Ülkü Mecmuası, S.27, C.5, Mayıs 1935, s.206.
[325] E.Y. Oktay, a.g.m., s.38-39.

TCK'nın 456'ncı maddesinde işlenen suç gebe bir kadın aleyhine işlenip de vaktinden önce çocuğun doğmasını sebep olmuşsa cezası 1 yıldan 5 yıla kadar hapis cezası olarak belirlenmişti. Ancak bu maddenin uygulanabilmesi için suçu işleyenin gebe olduğunu bilmesi gerekmekteydi. 468'inci maddede ise bir kadının rızası olmadan çocuğunu düşürten kimseye 7 yıldan 12 yıla kadar hapis cezası verilir denilerek kendi rızası ile bir kadının çocuğunu düşürten kimseye iki yıldan beş yıla kadar hapis cezası verileceği belirtilmiştir. Çocuğu düşürtmeye rıza gösteren kadına da aynı ceza verilir diyerek çocuğu koruyucu önlem alınmıştır. Burada durumu esnetici bazı haller söz konusudur: 1'inci durum eğer kadın on dört yaşından küçükse veya her ne suretle olursa olsun irade veya idrak kabiliyetinden mahrum ise, 2'nci durum eğer rıza şiddet veya tehdit veya telkin veya iğfal ile elde edilmiş olursa, birinci fıkrada yazılı fiil kadının ölümüne sebep olmuş ise ceza on iki seneden yirmi seneye ve bedensel zarar oluşmuşsa da on seneden on beş seneye kadar ağır hapis cezası verilir. İkinci fıkrada yazılı fiil kadının ölümüne sebep olmuş ise beş seneden on iki seneye ve bedenî bir zarara sebep olmuş ise üç seneden sekiz seneye kadar ağır hapis cezası verilir olarak düzenlenmiştir. 469'uncu maddede isteyerek çocuğunu düşüren kadına bir yıldan dört yıla kadar hapis cezası verileceği ve eğer bir kadını, çocuk düşürmeye sebep verecek alet tedarik ederek çocuğu düşürmeğe tahrik eden kimse altı aydan iki yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır. Bunun için vasıtalar tedarik eden veya bu kadın üzerinde bu maksatla bazı hareketlerde bulunan kimsenin suçu kadının ölümüne veya bedeni bir zarara sebep olmuş ise fail 452'nci ve 456'ncı madde hükümlerine göre cezalandırılır. Suç kadının rızası ile işlenmiş ise verilecek cezanın üçte biri indirileceği bildirilir. 470'inci maddede ise bir kadının rızası olmadığı halde çocuk düşürtmek amacıyla uygulama yapan kimseler otuz aydan altı seneye kadar cezaya çarptırılır ve eğer çocuk düşmüş sonucu ölümle sonuçlanmış olursa suçlu kişi yedi seneden on iki seneye kadar ağır hapse mahkûm olacaktır. Eğer bu düşürtme neticesinde veya bunun için kullanılan vasıtadan dolayı da kadın ölürse ceza on beş seneden aşağı olmamak üzere ağır hapis olacaktır. Eğer suçlu kadının kocası ise bu maddede tayin olunan ceza altıda bir miktar olarak çoğaltılacaktır şeklinde geçen madde kabul edilmiştir. Bununla beraber 478'inci maddede de bu haller dışında ailesiyle birlikte yaşayan on iki yaşından küçük bir çocuğa veya aile çevresinden herhangi birine kötü muamelelerde bulunan şahıslara otuz aya kadar hapis cezası verilir şeklindeki madde de kabul görmüştür. 471'inci maddede rıza

ve onayı ile bir erkek veya kadın üzerinde bazı suçlar yaparak onların çocuk yapmak kabiliyetini elinden alır ve bu duruma rıza göstererek kendi üzerinde böyle bir suç ve hareketi yaptıran kimse altı aydan iki seneye kadar hapis ve yüz liradan beş yüz liraya kadar ağır para cezası alır. Çocuk yapmaya mani suç ve hareketlerin işlenmesini teşvik veya bu suç ve hareketlerin işlenmesi için propaganda yapan kimse bir seneye kadar hapis veya bin liraya kadar bir para cezası ile cezalandırılır. Eğer suç kazanç temini gayesi ile işlenmiş ise her iki ceza birlikte hükmolunur. 472'inci madde, 471'inci madde dışında bu fasılda yazılı suçlar, şeref ve namusunu kurtarmak için işlenmiş ise verilecek ceza yarıdan üçte ikiye kadar indirileceği, 468'inci maddenin birinci, ikinci, üçüncü, beşinci ve altıncı fıkralarıyla 469'uncu maddenin ikinci fıkrası ve 470'inci madde ve 471'inci maddenin birinci ve ikinci fıkralarında yazılı cürümlerin faili hekimlik ve mensubu ise verilecek ceza üçte birden eksik olmamak üzere arttırılır şeklinde belirlenmişti.[326]

Çocuk düşürtmek ile ilgili Ceza Kanunu'nda daha sonra bazı düzenlemeler yapılmıştır. Buna göre 41'inci maddede Ceza Kanunu'nun 470'inci maddesi şu şekilde değiştirilmiştir: Bir kadının rızası olmadığı halde çocuk düşürtmeye ait vasıta kullanan kimseler otuz aydan altı seneye kadar ve eğer çocuk düşmüş olursa yedi seneden on iki seneye kadar ağır hapse mahkûm olur. Bu durumun sonucunda kadın ölürse ceza on beş seneden aşağı olmamak üzere ağır hapistir. Eğer fail kadının kocası ise bu maddede tayin olunan ceza altıda bir miktarı olarak çoğaltılır. [327]

1 Mart 1926 tarihinde çocuk düşürtmek, düşürmeye tahrik etmek gibi suçlar için uygun görülen cezalar belirlenmişti. Herhangi bir malzeme kullanarak çocuğun düşmesine ya da düşürtülmesine göz yuman anne, 1 yıldan 3 yıla kadar hapis cezası alır. (468.md) bu ceza çeşitli hallerde 5 yıldan 10 yıla kadar uzayabilir. (469.md), bir kişi hamile bir kadının bilgisi dışında malzeme kullanarak veya şiddet kullanarak çocuğunu düşürtürse 7 yıldan 10 yıla kadar ağır hapis cezası ile cezalandırılır. Bu davranış gerçekleşirken hamile kadın ölürse en az 15 yıl ağır hapis cezası söz konusu olur ve bu kişi hamile kadının eşi ise bu ceza altıda bir oranda arttırılır. (470.md). Bu maddelerde yazılan işlerden birini yapan kişi belirli meslek sahibi bu işleri yapmayı bilen biri ise bundan kadının ölümü gerçekleşmişse hakkında ilgili maddelerde yazılı olan ceza altıda bir oranda çoğaltılır. (471.md). Namus kurtarmak amaçlı çocuk düşüren veya

[326] Türk Ceza Kanunu, T.C. Resmi Gazete, 05.10.1938, S. 4029.
[327] Türk Ceza Kanunu, T.C. Resmi Gazete, 05.10.1938, S. 4029.

düşürtenler hakkında adı geçen cezalar üçte birden üçte ikiye kadar indirilir ve ağır hapis cezası hapse çevrilir. (472.md)[328]

Kanun metninin beşinci fasıl çocukları veya kendilerine bakamayan veya tehlike altında bulunan kişileri kendi başına terk etmek suçları ile ilgilidir. Bu konuda bir kişi bakımı altındaki on iki yaşının altındaki bir çocuğu veya akıl sahibi olmayan bir kişiyi kasıtlı olarak kendi başına terk ederse üç aydan otuz aya kadar hapis cezası ile cezalandırılır. Bu terk edişten çocuk veya akıl sahibi olmayan kişi fiziki olarak zarar görmüşse bu kişinin alacağı ceza 5 yıldan 10 yıla kadar hapis cezasıdır. (473.md), bu terk edişi yapan terk ettiği çocuk ya da akılsızı insan olamayan bir yerde terk ediyorsa ve kendine ait bir çocuğu terk ediyorsa alacağı ceza üçte bir oranında arttırılır. (474.md), bu kişi bu terk edişi namus kurtarmak için yapıyorsa bu ceza üçte bir oranında düşürülür. (475.md), bir kişi yedi yaşının altında bir çocuğu veya akıl sahibi olmayan birini ölü ya da diri terkedilmiş bir alanda bulduğu halde yetkililere haber vermiyorsa 5 liradan 50 liraya kadar ağır para cezası alır.(476.md). [329]

42'nci maddede Ceza Kanununun 478'inci maddesi değiştirilmiştir. Buna göre ilgili maddede beyan olunan hallerin dışında ailesi ile birlikte yaşayan on iki yaşından küçük bir çocuğa veya aile efradından birine telafisi olunmayacak şekilde, kötü hareketlerde bulunan kişiler 30 aya kadar hapsedilecek olarak belirlendi.

Türk Ceza Kanunu'nda çocuk düşürtmenin cezaları yukarıdaki gibidir. Ancak 25 Mayıs 1937 tarihinde, buna rağmen bu cezaya uymayan vatandaşların olduğunu, cezaların ağırlaştırılması gerektiği vurgulanmıştır. İstanbul'da çalışan bazı doktorların çocuk düşürtme noktasında dikkatli olmadıklarını, bu konuda rahat davrandıklarını Türk Ceza Kanunu'nda bu konuda hükümler olsa da yeterli olmadığı arttırılması gerektiği vurgulanmıştır. [330]

5.4. Suç İşleyen Çocuklar

Suçu anlama ve isteyebilme güç ve yeteneğine sahip bir şahsın kusurlu iradesinin oluşturduğu icrai veya ihmali olan herhangi bir durumun meydana getirdiği,

[328] TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 2, Cilt: 23, İçtima: 64, 01.03.1926, s. 50.
[329] TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 2, Cilt: 23, İçtima: 64, 01.03.1926, s. 50.
[330] TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 5, Cilt: 18, İçtima: 64, 25.05.1937, s. 232-233.

yasada yazılı şekle uygun olarak hukuka uygun olmayan müeyyide, yani yaptırım olarak cezanın istenilen şekilde uygulanmasını gerektiren eylem olarak tanımlanır.[331]

Yirminci yüzyıla girildiğinde çocukların yetişkinlerden farklı oldukları ve korunmaları gerektiği anlaşılmaya başlanmış, suça yönelmiş çocuklarda dahil olmak üzere çocuk haklarını güvence altına almak üzere gerek ulusal gerekse uluslararası düzeyde bazı düzenlemeler yapılmaya başlanmıştı. Uğrunda verilen savaşlara, uğraşılara rağmen çocuklar da yetişkinler gibi suçun konusu ya da mağduru olabilecekleri gibi suçun faili de olabilmektedirler. Geçmişte yaşayan bütün toplumlarda çocuk, üyesi olduğu toplumun hayalini kurduğu geleceğini garanti altına alan tek varlık oldu. Bu yüzden çocuğun normal olan gelişiminde görülen herhangi bir aksaklık, bozukluk veya sapma, bundan sonra büyük bir karmaşaya neden oluyor, bu da suçlu çocukların oluşmasına neden olarak yetkilileri bir takım tedbirler almaya zorluyordu.[332]

Atatürk Dönemi'nde de Türkiye'de çocuk suçluluğunun önüne geçilmesi, mahkûm çocukların hapishane şartları gibi çocuğu doğrudan etkileyen durumlar için önerilerde bulunulmuş buna mukabil düzenlemeler yapılmıştır.

Bu konuda ilk olarak dikkati çeken 29 Aralık 1921 tarihinde hapishanelerdeki büyük yaşlardaki çocukların küçük çocuklarla beraber aynı ortamda bulundukları, bunun da hapishanelerin fiziksel şartlarından ileri geldiği ve düzenlenmeleri gerektiği konusunda bütçenin arttırılması talebiydi.[333]

26 Nisan 1926 tarihinde *"Ceza Kanununun Tatbikatı"* konulu kanun layihası üzerinde düzenlemeler yapılmış ve Ceza Kanununun 53'üncü maddesi uyarınca suç teşkil eden bir durumdan dolayı ıslahhaneye teslim edilmesi gereken çocukların bulunduğu bölgede ıslahhane bulunmazsa mahkemenin idaresi altında bulunan yerlerdeki ıslahhaneye teslim edilmeleri gerektiği belirlenmişti. Çocuğu oraya göndermeden önce hükümetle görüşülerek masraflar ceraim bütçesinden karşılanacak, eğer çocuk velisine teslim edilecekse de yazılı bir taahhütname kağıdı alınacaktı.[334]

23 Nisan 1929 tarihinde hapishanelerin küçük çocuklar için uygun yerler olmadığına dikkat çekmek için *"Küçük çaresiz vatan yavruları"* nın gerçek katiller

[331] Uğur Alacakaptan, *Suçun Unsurları,* Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, Ankara:1975, s.10.
[332] M. Gökpınar, Sosyal Ve Kriminal Boyutlarıyla Çocuk Suçluluğu, *TBB Dergisi,* Sayı 72, 2007, ss.206-233, s.206.
[333] TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 1, Cilt: 15, İçtima: 136, 29.12.1337, s. 251.
[334] TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 2, Cilt: 24, İçtima: 91, 26.04.1926, s.3.

arasında bırakılmaması gerektiği bunun için ıslahhaneler yapılması gerektiği,[335] 28 Nisan 1929 tarihinde ise kız çocuklarının fuhşa düşmeye eğilimli olan kız çocukları için ıslahhane yapılması, fuhşa düşmüş kız çocuklarını kurtarmanın devletin vazifesi olduğu vurgulanıyordu.[336]

Basında çocuk hapishanelerinin özel olarak ele alınması gerektiği yer alıyordu. Çocuk mahkemeleri tezi Dr. Hilmi Malik Evren tarafından önerilmiş bu da dikkat çekmişti. Hilmi Malik Evren "Türkiye'de Suçlu Çocuk" adlı kitap neşretmiş ve bu eserde önemli noktalara değinmişti;

"Memleketin muhtelif köşelerinde bu mevzu üzerinde ve hapishanelerde yaptığımız araştırmalarda 80 hapishanede ancak 30 koğuşun mevcut olduğunu gördük. Bunların birçoğu odadan ibaretti. Çocukları yaşlı mahpuslarla beraber bulundurmanın mazarratları pek çoktur… Bir cemiyette mücrim yetiştirmenin usullerinden biri de herhalde suçlu çocukları umumi hapishanelere göndermektir" diyerek çocukların mevcut hapishanelerdeki durumlarını anlatmıştır. Çocuk mahkemeleri içinse bunların yetişkinlerin mahkemelerinden ayrı olması gerektiği, davaların resmiyete dökmeden yürütülmesinin önemi, bu mahkemelerin cezalandırmak için değil uslandırmak için oluşturulması gerektiğini vurgulamıştır.[337]

Bundan sonra ise 22 Haziran 1936 tarihinde *"Türk Ceza Kanunu'nun Bazı Maddelerini Değiştiren Kanun"* düzenlenmişti. Bu kanunda 54. maddede suç işlediği zaman on bir yaşını doldurmuş olup on beş yaşını doldurmamış olan çocuklar, "farika ve mümeyyiz" olmadıkları yani iyi ile kötüyü ayıramadıkları surette, haklarında hiç bir ceza tertip olunamayacaktı. Ancak işlenilen fiil bir seneden fazla hapis veya daha ağır bir cezayı gerektiren suçlardan ise bundan evvelki madde geçerli olacaktı. Eğer çocuk, işlediği fiilin bir suç olduğunu fark ederek hareket etmişse suçunun cezasına bazı durumlarda indirim yapılacaktı. Bu durumlar, ölüm cezası yerine sekiz seneden az olmamak üzere ağır hapis cezası, Müebbet ağır hapis yerine altı yıldan on beş yıla kadar ağır hapis cezası hükmü verilecekti. Diğer cezalar ise 47'nci maddenin 4'üncü ve 5'inci kısımlarında yazılı olan usule göre indirime girecekti. Kamu hizmetlerinden yasaklı olmak ve emniyeti umumiye nezaretinin altına alınmak cezaları uygulanmayacaktı.

[335] Cumhuriyet, "*Mücrim Çocuklar İçin Islahane Lazımdır",* 29.04.1929, s.5.
[336] Cumhuriyet, *"Fuhşa Düşmeye Mütemayil Kız Çocukları İçin Islahhaneler Yapmak Lazımdır*", 28.04.1929, s.5.
[337] Kurun, "*Çocuk Hapisaneleri ve Mahkemeleri*", 30.03.1935, s.9.

Kişisel özgürlükleri bağlayıcı cezalar, para cezasından çevrilmiş bile olsa eğer suçlu cezanın işlenmesine başlandığı zaman on sekiz yaşını doldurmamışsa ceza bir ıslahhanede uygulanacaktı. Tüm bu cezalar tekerrüre esas olamaz şeklinde kabul edilmişti.

55'inci maddede suçu işlediği zaman on beş yaşını doldurmuş ama on sekiz yaşını doldurmamış olan çocukların cezalandırılması şu maddelerdeki gibiydi: Ölüm cezasının yerine on beş seneden yirmi seneye kadar olan ağır hapis, Müebbet ağır hapis cezası yerine on iki yıldan on beş yıla kadar ağır hapis cezası verilir, Ayrıca on iki seneyi geçen geçici cezalar, altı yıldan on iki yıla kadar; altı yıldan on iki yıla kadar olan cezalar üç yıldan altı yıla kadar ve diğer durumlarda yarısı indirilir, Para cezalarının üçte biri indirilir, Kamu hizmetlerinden yasaklı ve emniyeti umumiye nezaretinin altına alınmak cezaları uygulanmaz. Cezanın işlenmesine başlandığı zaman on sekiz yaşını doldurmamış olanlar hakkında kişisel özgürlükleri bağlayıcı cezalar para cezasından çevrilmiş bile olsa, onlara uygun ceza evlerinde veya büyüklere özgü ceza evlerinin özel kısımlarında çektirilir. Bunlar on sekiz yaşını geçtikleri zaman eğer suçlarını çektikleri ceza süresi üç yıldan ve geri kalan süresi iki yıldan daha fazla ise büyük mahkûmların bulundukları ceza evlerine nakledilirler. Ama bunlardan geçirdikleri süre içindeki hal ve durumlarına göre uygun görülenler özel ceza evinde veya büyüklere uygun ceza evlerinin özel kısımlarında alıkonabilecekleri belirlenmişti.[338]

58. maddede suçu işlediğinde on beş yaşını doldurmuş ancak fark ve temyiz ile hareket ettiği anlaşılmayan sağır, dilsizlere ceza verilmeyeceği belirtilir. Ancak işlenilen suç cürüm ise bir seneden fazla hapis cezasını veya daha ağır bir cezayı gerektirirse yirmi dört yaşını geçmeyen sağır ve dilsizler hakkında yirmi dört yaşına kadar kalmak üzere 53'üncü maddenin ikinci fıkrası hükümleri uygulanacağı ifade edilmişti."[339]

25 Mayıs 1937 tarihinde 15 yaşına gelmemiş ancak suç işlemiş çocukların sayısının gün geçtikte arttığına dikkat çekilmiş, bu çocukları para ile suç işlemeye teşvik eden kötü kişilerin olduğu belirtilmiştir. Bu gibi suçlu küçük çocukların hafif bir ceza gördükten sonra serbest bırakıldığı ve suç işlemeye devam ettikleri, bundan dolayı tedbir almanın gerekliliği vurgulanmış, bunun için de çocuk mahkemelerinin kurulmaları gerektiği belirtilmiştir. Suçlu çocukların büyüklerin yargılandığı ceza

[338] Türk Ceza Kanununun Bazı Maddelerini Değiştiren Kanun. 22.06.1936. T.C. Resmi Gazete. S. 3337.
[339] T.C.K., Aynı yer.

evlerinde aynı hapishanelerde cezalarını çektiklerini bunun onlara zarar verdiğini belirtmişti. Adliye vekilinin, suçlu çocuklara mahsus mahkemeler ve özellikle ıslahhaneler oluşturması gerektiği ifade edilmiştir.[340] Bu konuda kamuoyunda da talep olmuştu.[341]

Bundan sonra çocuk suçluluğu konusunda cezaevine dahi gerek kalmaması için aslında bir çocuğun hapishaneye girmeden ve mahkemelik olmadan önce gelişen durumları inceleyip azaltılması gerektiğine dikkat çekildi. Mevcut durumda bunlarla mahkemelik ve hapishanelik olunduğu dakikadan itibaren ilgilenildiği, daha önce Esma Nayman'ın önerisi ve müdahalesi üzerine çocuklar için ayrı bir hapishane yapmak zorunluluğu duyulduğu ve bunun için de bütçeye 20000 lira tahsis edildiğini açıklanmıştı.[342] Bunun üzerine Edirne'de bir çocuk ıslahhanesi kurulduğu, Türk Ceza Kanunu'na göre 11-15 yaş arası çocukların mahkûmiyet sürelerinin bir ıslahhanede geçirmeleri gerektiği, bunun sonucunda açılan ilk ıslahhanenin Edirne'de olduğu ve burada memleketin her yerine dağılmış halde bulunan mahkûm çocukların toplanarak burada aldıkları kötü terbiye ve alışkanlıkların izole edilmeye çalışılacağı belirtilmiştir. Mahkûm çocukların Edirne Islahhanesi 'ne sevklerinin hızla başlayacağı bildirilmiştir.[343]

5.5. Belediyelerin Çocuklara Karşı Görevleri

Sosyal anlamda çocuk söz konusu olduğunda yerel yönetimlerin sorumluluklarını da göze almak gerekmektedir. Özellikle belediyelerin görevlerine baktığımızda 20 Mart 1930 tarihli Belediye Kanunu tasarılarında belediyenin vazife ve salâhiyetleri ile ilgili kısma kimsesiz çocukların bakılmasının ve gözetilmesinin eklenmesi sağlanmıştır. Bununla beraber eklenen diğer kısımlar; çocuk dilendiriciliğinin ve dilenciliğin genel olarak yasaklanması, terk edilmiş ve bulunmuş çocukların, hastane, yetimhane, doğum ve emzirme evleri ile kimsesiz kadın ve çocukların korunması, bırakılmış ve bulunmuş çocukları koruyup gözetmek konularıdır.

[340] TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 5, Cilt: 18, İçtima: 64, 25.05.1937, s. 229-231.
[341] Cumhuriyet, "*Küçük Mücrimleri Katiller Arasında Niçin Bırakıyoruz?",* 23 Nisan 1929, s.5. Bkz. Ek:21.
[342] TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 5, Cilt: 18, İçtima: 64, 25.05.1937, s. 229-231.
[343] Cumhuriyet, "*Edirne'de Bir Çocuk Islahhanesi Kuruldu",* 28.10.1937, s.2.

Tesis olarak çocuk bahçeleri, oyun, spor yerleri yapmak, fakir ailelerin ikiz çocuklarına ve genellikle öksüz ve yoksul çocuklar ile kimsesiz çocuklara para, hekim, ilâç, yeme, içme, giyinme ve barınma ve tahsil ve terbiye olarak yardım etmek, sosyal yardım ve sağlık merkezleri ve çocuk klinikleri inşa edip işletmek olarak belirlenmiştir.[344]

14 Nisan 1930 tarihli Belediye Kanunu'na göre belediyelerin çocuğa karşı sorumlulukları yasal düzene konulmuştur. Bu sorumluluklar içerisine; terkedilmiş çocukları koruyup gözetmek ve çocuk bahçeleri, oyun ve spor yerleri düzenlemek girmişti. Yine aynı kanunun 34. maddesinde belediyelerin görevleri, fakir ailelerin ikiz çocuklarına, öksüz, fakir, kimsesiz çocuklara para, hekim, ilaç, yeme, içme, giyinme, barınma, tahsil, terbiye cihetlerinden yardım etmek, fakir hastalara meccanen bakmak, ilaç vermek, fakir cenazelerini ücretsiz kaldırmak ve iş göremez olup bakacak kimsesi olmayanlara bakmak yer almıştı.[345]

Belediye Kanunu'nun 161'inci maddesinde terk edilmiş kimsesiz çocukları altı yaşına gelinceye kadar yerel Belediyeler, Belediye olmayan yerlerde Köy Heyeti ve İhtiyar Heyetleri bakmaya mecbur tutulmuşlardı. Özel kurumları olmayan yerlerde belediyeler bu çocukları gerekirse bir ücret karşılığında bakılması ve büyütülmesi üzerine ailelerin yanına vereceklerdi. Altı yaşından sonra bu çocukların himayesi ve eğitimi Maarif Vekâlet'ince yapılacaktı.[346] 1937'de Belediye çocuk kampları için destek amaçlı faaliyetler yürütebilmişti.[347]

8 Kasım 1937 tarihinde Başvekil Celal Bayar tarafından Hükümetin programı açıklanmıştı. Burada Belediyelerin beş senelik çalışma planı hazırlanmıştı. Bu noktada çocuğu ilgilendiren bazı çalışmalar da olmuştu. Örneğin yeni çocuk bahçeleri imar edileceği ifade edilmişti. Anne ve çocuk hayat ve sağlıklarının korunması için o zamana kadar tesis edilmiş olan doğum ve çocuk bakım evleriyle çocuk bakımı için dispanserler ve süt çocukları izleme evlerinin sayılarının arttırılması, köylerde doğum yardımlarını temin edecek köy ebesi yetiştirmek için köy ebe okulları inşa etmek bunlardandı. Verimli, teknik modern çalışmalar ile çiftçiler için en iyi numune ve rehber olacağı düşünülen bölge çiftliklerinde çiftçi çocuklarını yetiştirmek üzere pratik çiftçilik okulları açmak, kış kurslarıyla köylerde kız ve erkek çiftçi çocuklarını hazırlamak ve

[344] TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 3, Cilt: 17, İçtima: 37, 20.03.1930, s. 52.
[345] Belediye Kanunu, 14.04.1930, T.C. Resmi Gazete. S. 1471.
[346] TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 3, Cilt: 17, İçtima: 37, 20.03.1930, s. 52.
[347] Son Posta, *"Çocuk Kamplarından İyi Netice Alındı"*, 05.08.1937, s.4.

muhtelif istasyon, fidanlık ve okul gibi müesseselerimizde muayyen işlere mahsus ihtisas kursları tertip etmek ziraat ortaokullarında çiftçi çocukların eğitim almasını sağlamak bu çalışmalardandı.[348]

Belediyelerin görevlerinden biri de Sulh Hakimine yazıyla bildirilmesi üzerine yardıma muhtaç olan kayıp çocukları ve engellileri, bir aile yanına veya bir kuruma yerleştirmekti. Ayrıca Belediyenin bir başka görevi de belde içerisinde bir çocuk bahçesi yapmak için bir kişiden ev ve arsa alarak kamu malı olarak kullanabilmesidir.[349]

1929 ve 1930 yıllarında kabul edilen "*Yerel Yönetimler ve Belediyeler Kanunları*" ile yerel yönetimlere halk sağlığının daha iyi hale getirilmesi için bazı önlemler alınması, anne çocuk sağlığı ile ilgili hizmet verecek ve ücretsiz çalışacak çeşitli hastaneler kurulması ve özellikle yoksullara, maddi güçlük çekenlere ücretsiz ilaç dağıtılması gibi sorumluklar verilmişti.[350]

Belediyeler çocuklar ve onların sosyal hayatı için önemli bir yerdedir. Çünkü çocuğa hizmet ederek, parklar ve çocuk bahçeleri yaparak çocuğun temiz hava almasını, oyun alanlarına sahip olmasını sağlar ve bu şekilde çocukta oluşabilecek depresif hareketlerin önüne geçilmesini sağlar. Bu bakımdan Belediyenin görevleri çocuklar için oldukça önemli bir mahiyettedir. Atatürk Dönemi'nde de yapılan politikalarda Belediyeler bu noktada önemli görevler verilmiş, bu şekilde çocukların korunması ve bakımı sağlanabilmiştir.

5.6. Polisin Çocuğa Karşı Görevleri

Kanunların uygulanmasında polisin yeri oldukça önemlidir. Polis Vazife ve Salahiyet Kanunu'nda polisin görevleri tanımlanmıştır. Bunlar yardım isteyenlerle yardıma muhtaç olan çocuk, alil ve acizlere yardım etmektir.[351] Bunlardan başka çocuk doğurmak gibi müstacel acil durumlarda talep olduğunda doktor, hemşire, alet ve teçhizatları tedarik ve temin edebilir. Bu kanunun C fıkrasında Polis, başıboş dolaşan ve oturduğu yeri dahi haber vermekten aciz olarak bulunan kimseleri, çocuklar ve acizlerin

[348] İcra Vekilleri Heyetine itimad beyan olunduğuna dair, 9.11.1937, T.C. Resmi Gazete. S. 3754
[349] Kanunu Medeninin velayet, vesayet ve miras hukukuna müteallik hükümlerinin tatbik suretine dair nizamname, 8.03. 1934, T.C. Resmi Gazete, S. 2648.
[350] E. Y Oktay, a.g.m., s.39.
[351] Polis Vazife Ve Salahiyet Kanunu, 14.07.1934, T.C. Resmi Gazete, S. 1751.

yasal temsilcilerini bularak bildirme yükümlülüğüne sahiptir. Bu kişilerin yasal temsilcileri bulunmadığı takdirde, bulununcaya dek polis teşkilatı bulunan yerlerde olan sosyal yardım kurumlarına veya mahalli belediyelere teslim eder. Polis, kimsesiz oldukları tahakkuk eden çocukları ve çalışmaya gücü olmayanları, kanunun C fıkrasında yazılan yerlere teslim veya sevk eder.[352]

Kanunun 12'nci maddesinde, meyhane vb. gibi çocukların girmesi yasak olan yerlere veli ve vasileri olsa bile on sekiz yaşından küçük çocukların girmelerini polis yasaklar, buna karşı gelenler, çocukların kanuni temsilcileri dahi olsa haklarında polisin ve usul dairesinde verdiği emre itaatsizlikten dolayı kanuni takibat çıkartılır.[353]

Polis, çocuk için koruyucu ve gerekli bir güvenlik kurumudur. Özellikle sokakta kalan çocukların, yardıma ihtiyacı olanların ve kanunların uygulanmasını sağlayan polisin bu kısımda, çocuklar ile ilgili görevleri açıklanmaya çalışılmıştır.

5.7. Devletlerarası İlişkilerde Çocuklarla İlgili Konular

Genel olarak insan ticareti, küresel anlamda hukuka aykırı insanlığa karşı alenen işlenen bir eylem olarak tanımlanır. Bu, yasa dışı silah ve uyuşturucu madde ticaretinin ardından organize suç örgütleri getirisi en karlı üçüncü illegal faaliyet olarak bilinir. İnsan ticareti suçunun mağdurları genellikle kadınlar ve çocuklardır. Ağırlıklı olarak kadınlar ve kızların fuhuş için, çocukların dilencilik, hırsızlık vb. sebeplerle ekonomik getiri sağlanması, kişileri bu suça itmektedir. Çocuk ve köle ticareti olarak da bilinen insan ticaretinin; insan hakları, istihdam politikası, kamu sağlığı, göçmen politikaları ile de yakından ilişkisi bulunur. İnsan ticareti suçu, kişilerin özgürce yaşama haklarının elinden alınarak, özellikle kadın ve çocuk nüfuslarının baskı altında tutulmasına sebep olmaktadır. Dünya üzerindeki ülkelerin çoğu, insan ticaretine kaynak köprü olmuştur. Bu sebeple sınır aşan özelliği nedeniyle insan ticareti sorunu, pek çok uluslararası sözleşmede düzenlemelere tabi tutulmuştu. Bu konuda yapılan iki sözleşme bulunmaktaydı. Bunlar, 18 Mayıs 1904 tarihli ve 4 Mayıs 1910 tarihli International Aggrement for the Suppression of the White Slave Traffic (Beyaz Köle Trafiğinin Bastırılmasına İlişkin Uluslararası Anlaşma) ve International Convention for the

[352] Polis Vazife ve Salâhiyet Nizamnamesi, 25.04.1938, T.C. Resmi Gazete, S. 3890.
[353] Aynı yer.

Suppression of the White Slave Traffic (Beyaz Köle Trafiğinin Bastırılmasına İlişkin Uluslararası Sözleşme) adlı beyaz kadın ticaretinin kaldırılması amacıyla yapılan uluslararası anlaşmalardı. Bu anlaşmalar ülke dışından ahlak dışı sebeplerle kadın ve kız çocuğu tedarik edilmesi üzerineydi. Sözleşmelerde amaç insan ticaretinin kaldırılması için en etkili adımları atmak ve yaşı küçük kadın ve kızların ahlak dışı amaçlarla kandırılması veya tedarik edilmesini bir suç olarak görmekti. Daha sonra bu iki sözleşme değiştirilerek yeniden düzenlenmişti.[354]

I.Dünya Savaşı'nın ardından sonra Milletler Cemiyeti bünyesinde 30 Eylül 1921 tarihinde International Convention for the Suppression of the Traffic in Women and Children (Kadın ve Çocuk Ticareti'nin Engellenmesi Uluslararası Sözleşme) imzalanmıştı. Burada çocuklar ana unsur olarak daha etkili olup insan ticareti kapsamına artık erkekler de mağdur kapsamında dahil edilmişlerdi. 25 Eylül 1926 tarihinde Milletler Cemiyeti bünyesinde Köleliğe Karşı Sözleşme imzalanarak insan ticareti kapsamında köleliğin kaldırılması yoluna gidildi.[355] 11 Ekim 1933 tarihinde kadın ve çocuk ticaretini engellemek için yeni bir uluslararası sözleşme olan International Convention for the Suppression of the Traffic in Women of Full Age (Reşit Olan Kadınların Ticaretinin Önlenmesine İlişkin Uluslararası Sözleşme) imzalandı.[356] Bu anlaşmanın konusu çocuk, kız ya da kadına karşı işlenen suç farklı bir ülkede de olsa cezalandırılacağı şeklindeydi.[357]

Bir suç olarak insan ticareti ile mücadele, ekonomik, sosyal, psikolojik önlemleri gerektirmekle birlikte, bu suçun faillerini bulmak ve cezalandırmak, suçun mağdurlarını da tespit etmek, kurtarmak ve korumak için alınan bu uluslararası hukuki önlemler meselenin önemini vurgulamıştı.[358]

---

[354] UK Parliamentary Archives, HL/PO/JO/10/11/342/353, No. 85. Protocol amending the International Agreement for the Suppression of the White Slave Traffic of the 18 May 1904 and the International Convention for the Suppression of the White Slave Traffic of the 4 May 1910, 20.01.1954.

[355] Bersu Renk, Oğuzhan Ömer Demir, "İnsan Ticareti ve Yasal Düzenlemeler: Eski Sorunlar, Yeni Çözümler", *Polis Bilimleri Dergisi*, Cilt:13 (1), 2011, ss. 51-75, s.54.

[356] International Convention for the Suppression of the Traffic in Women of Full Age https://ec.europa.eu/antitrafficking/sites/default/files/1933_international_convention_en_1.pdf, Erişim Tarihi: 19.03.2021.

[357] Olgun Değirmenci, "Mukayeseli Hukukta Ve Türk Hukukunda İnsan Ticareti Suçu", *TBB Dergisi*, Sayı 67, 2006, ss. 37-97, s.66.

[358] Renk ve Demir, a.g.m., s.52.

Türkiye Cumhuriyeti'nin uluslararası manada çocukları korumak için yapılan etkili çalışmalarından biri de Cenevre Konferansı'na katılmaktı. Bunun için Cenevre'de yapılacak Kadın Ve Çocuk Ticareti Kongresi'ne gidecek Türk heyeti belirlenmişti.[359]

Türkiye Cumhuriyeti ile İsviçre arasında 1 Haziran 1933 tarihinde Ankara'da imzalanmış olan *"Mücrimlerin İadesine Ve Cezai Mevatta Karşılıklı Muzahereti Adliyeye Müteallik Muahedenamenin Tasdikına Dair Kanun"* da özellikle çocuğa karşı işlenen suçlarda, suçluların iadesi noktasında anlaşmaya varıldı. Buna göre adam öldürmek konusu kapsamında çocuk zehirlemek, kasten çocuk düşürmek ve düşürtmek, kadın ve çocuk ticareti, kız kaçırmak, hapsetmek, nesebi yok etmek, çocuk değiştirmek, kendini koruyamayan çocukların teşhir edilmesi ve terk edilmesi, küçük çocukların kaçırılması noktasında suç işleyenlerin her iki devlet için de ceza almaları uygun görülmüştü.(md.3)[360]

Lozan Antlaşmasına ile yasaklanan kadın ve çocuk ticareti konusunda daha sonra gelişmeler olmuştu. Hariciye Vekaleti'nden gelen 21 Nisan 1932 tarih ve 7946/321 numaralı tezkerede, Lozan Antlaşması'nın 100. maddesinin 5. numaralı fıkrasında geçen kadın ve çocuk ticaretinin yasaklanması hakkındaki 14 Mayıs 1904 ile 4 Mayıs 1910 ve 30 Eylül 1921 tarihli uluslararası üç belgenin kabul edileceği uygun görülmüş ve 18 Aralık 1932 tarihinde yapılan müzakerelerde bu konuyla ilgili kararlar alınmıştı. Alınan kararlardan olan 3'üncü maddenin içeriği şöyleydi; kadın ve çocuk ticaretinin yasaklanmasına dair daha önce 3 Eylül 1921 tarihli anlaşmada geçen beyaz kadın ticareti ile kadın ve kızlara karşı işlenen suçlardan çalıştırılmaları ya da hapsedilmeleri gibi olanların genel olarak 18 Mayıs 1904 tarihli anlaşmada belirlendiği bu sebeple düzeltilmesine gerek görülmediği, ancak artık bu gibi suçların mağduru olan küçüklerin yaşları için yeni bir düzenlemeye gidilmiş, çocukların bu konuda yaşayacakları istismarı azaltmak amacıyla yaşları 18 yerine 21 olarak yeniden düzenlenmiştir. Aynı sözleşmede 4'üncü maddede ise beyaz kadın ticaretinin yasaklanmasına dair, 18 Mayıs 1904 ve 4 Mayıs 1910 tarihli mukavelenameler bulunmaktaydı. Buna göre bir Türk veya yabancı, Türk Ceza Kanunu'nun 8'inci babının 3'üncü faslında geçen suçları yabancı ülkelerde dahi işlese bu fasıl hükümlerine

[359] B.C.A, Yer: 7-43-3, Kurum: 180-9-0-0/Genel, Cenevre'de toplanan Kadın ve Çocuk Ticareti Komisyonu'na gidecek Türk Heyeti, tarih: 03.08.1927.
[360] Mücrimlerin İadesine Ve Cezai Mevatta Karşılıklı Muzahereti Adliyeye Müteallik Muahedenamenin Tasdikına Dair Kanun, 04.07.1934, T.C. Resmi Gazete, S. 2743.

göre cezalandırılacaktı. Bunun için; *"Reşit Kadın Ticaretinin Meni İçin Beynelmilel Mukavelename"* imzalandı ve bu konunun önüne geçilerek engellenmesi için çaba sarf edildi.[361] Mukavelenamenin ilk maddesi başka bir kişinin ihtiraslarını tatmin etmek adına reşit bir kadın veya reşit olmayan bir kızı, kendi rızasıyla olsa bile, başka bir memlekette fuhuş amacıyla kullanan, buna sebep olan, zorlayan kimse, suçun unsurlarını oluşturan fiillerin her biri farklı ülkelerde yapılmış olsa dahi, cezalandırılacağı yönündedir. (md.1)[362]

Bu şekilde reşit dahi olsa bir çocuk ya da kadının herhangi bir yerde çeşitli şekillerde zarara uğratılmasının sonuçlarının ceza olacağı ve bu şekilde engellenmeye çalışıldığı ve bu yönde uluslararası bir dayanışmanın olduğu görülür. Türkiye Cumhuriyeti, Bağımsızlık Savaşı sonrası çocuk için uluslararası manada da çabalarda bulunmuş, uluslararası statüde antlaşmalar yapmış, her bakımdan hukukunu güçlendirmek istemiştir. Bu bağlamda çocuğun zarar göreceği durumları kanunlarla engelleme girişiminde olmuştur.

6. BAYRAMLAR VE ÇOCUK

Fransız İhtilali'nin ardından başlayan milliyetçilik akımı milli devletlerin kurulmasına yol açmış ve bu devletlerde köklü değişikliklere sebep olmuştu. Yeni ve güçlü yapılanma sağlamak isteyen bu devletler milli günler ve bayramlar için bazı değerlere tutunmuşlar ve hem yasal olarak meşruiyetlerini kabul ettirmek istemişler, hem de gelecek nesillere sağlam bir miras bırakmak istemişlerdir.[363]

Türkiye'de de bayramlar bu amaçlarla ilan edilerek kutlanmaya başlanmıştır. Bu bağlamda çocuk bayramının da milli değerleri aktarım yönü bulunmaktadır. Çocuk

---

[361] *Bkz.* Reşid Kadın Ticaretinin Meni İçin Beynelmilel Mukavelename:
"Kadın ve çocuk ticaretinin daha tam bir şekilde önüne geçmeği temin arzusu ile; Kadın ve çocuk ticareti komitesinin, 12'nci içtimainin neticeleri hakkında Milletler Cemiyeti Meclisine gönderdiği rapordaki vesayaya ıttıla kesbederek; Kadın ve çocuk ticaretinin men'ine dair olan 18 Mayıs 1904 anlaşması ile 4 Mayıs 1910 ve 30 Eylül 1921 tarihli mukavelenameleri, yeni bir mukavele ile tamamlamağa karar vererek; Bu maksadla kendilerini temsilen tayin ettikleri Usulüne muvafik görülen salâhiyetnamelerini ibraz ettikten sonra aşağıdaki hükümler üzerinde uyuşmuşlardır." T.C. Resmi Gazete, 22 Nisan 1935. s. 2984.

[362] Reşid kadın ticaretinin menı'i hakkında 11 teşrinievvel 1933 de Cenevrede imzalanan beynelmilel mukavelenin tasdikma dair kanun, 22.04.1935, T.C. Resmi Gazete, S. 2984.

[363] Bengül Salman Bolat, *Milli Bayram Olgusu ve Türkiye'de Kutlanan Cumhuriyet Bayramı Kutlamaları (1923–1960)*, Hacettepe Üniversitesi İnkılâp Tarihi ve Atatürkçülük Enstitüsü, (Doktora Tezi), Ankara: 2007, s.39.

Bayramı aynı zamanda çocukların sorun ve problemlerinin basına yansıyarak dikkat çektiği dönemlerden olmuştur. Çocuk Bayramı törenleri bir yönüyle, ilan edildiği ilk zamanlarda toplumu, çocukların savaş sonrası yetimleri olduğuna ikna çabasıyla ve onlara yardım edilmesini vurgulamak amacıyla yapılmıştır. Bebek doğumlarının yarısından fazlasının yaşamlarının ölümle neticelenmesi, yeni kurulan bir devlet için, nüfus politikası açısından acilen çözüm bulunması gereken bir durum olarak karşımıza çıkar. Bu bağlamda, koruma ve yaşatma amacıyla yola çıkılan "Çocuk Haftası", kurtuluş mücadelesini bizzat vermiş olan askerlerin ve doktorların zamanla siyasete girmesi ve törenlerde konuşmacı olarak yer almalarıyla ve bununla beraber bu törenlerde çocukların aktif bir şekilde ön plana çıkmasıyla farklı bir şekle girmiştir.[364]

Çocuklar bayramlarda çeşitli konuşmalar yapmışlardır. Çocukların yaşam hakkı ile başlayan konuşmaları; vatan kavramı, hürriyet ve istiklal mücadelesi ve şehitliğin yüceliği gibi milli temalar ile devam eder ve çocuklara nasihat nutukları her sene alışkanlık haline döner. Bayram törenlerinde yapılan bu konuşmaların çerçevesi daha sonra vatanın gelecekteki sahibi, istikbali olan çocuklara, vatanı kurtarırken hangi zorluklarla mücadele edildiği; uğrunda şehit olanların mücadelesi ve bu gibi sebeplerle çocuklara düşen sorumlulukların ne olduğu öğretilmeye çalışılır. Bu çocuklardan birçoğunun zaten şehit çocuğu olması, bir millî bilincin oluşması sürecinde etkili olmuştur. [365]

6.1. Hakimiyet-i Milliye Bayramı Ve Çocuk Haftası

Hakimiyet-i Milliye Bayramı, 23 Nisan 1921 tarihinde TBMM tarafından kabul edilmiş ilk kutlamalardan itibaren çocukların ön plana çıkmasıyla beraber Himaye-i Etfal Cemiyeti çatısı altında Gazi Mustafa Kemal Paşa'nın desteğiyle 1925 yılından itibaren "*Çocuk Bayramı*" ile anılmaya başlanmıştı. Bu günün özel önemi yetim, öksüz, korunmaya muhtaç çocukların ön plana alınarak sorunlarıyla ilgilenilmesi, çocuk ölümlerinin azaltılarak mevcut çocuk sayısının arttırılması sonucu nüfusun arttırılması

[364] Gülperi Mezkit Saban, *Millî Kimliğin Oluşturulması Bağlamında 23 Nisan Ulusal Egemenlik Ve Çocuk Bayramı*, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili Ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Türk Halkbilimi Bilim Dalı, (Doktora Tezi), Ankara: 2019, s. 9.
[365] Mezkit Saban, a.g.e., s. 9.

içindi. İlk kapsamlı Çocuk Bayramı 23 Nisan 1927 yılında kutlanmaya başlanmış 1929 yılında yedi gün tatil edilerek "*Çocuk Haftası*" olarak düzenlenmişti.[366]

Çocuklardan kurulu bir komite tarafından açılışı yapılan haftanın tüm etkinlikleri yine çocuklar tarafından sürdürülmüştü. İl ve ilçelerde oluşturulan çocuk heyetleri ve onların seçilmiş başkanlarının liderliğinde gerçekleştirilen organizasyonlarda çocuklar, meydanlara çıkarak konuşmalar yapmış, devlet büyüklerinin makamlarına temsilen oturmuş ve gelecekte üstlenecekleri görevlerin bir göstergesi olarak Himaye-i Etfal Cemiyeti merkezine kutlama telgrafları göndererek hazırlık uygulamaları yapmışlardı. Çocuklar kutlamalar yapılırken sorumluluklar üstlenmiş ve bunları başararak devlet büyüklerinin övgülerini almışlardı. Türk çocukları adına tören sırasında ellerindeki "*isteriz"* levhalarıyla çeşitli isteklerde bulunarak bu istekleri basına ve Büyük Millet Meclisi'ne göndererek kamuoyunun dikkatini çekmeye çalışmışlardı. Bu levhadaki istekler genel olarak her çocuk için gıda ve sağlık, çocuk dilenciliğinin yasaklanması, çocuklara şiddetin önlenmesi ve çocuklara zulmü yasaklayan ve cezalandıracak bir kanun isteği, çocukların hamallığının, yük taşımasının engellenmesi, ağır işlerde çalıştırılmaması, çocuklar için sinemalar, maddi durum fark etmeksizin çocuklar için izci teşkilatı, her çocuk için eğitim kurumu, çocuk bahçeleri, sokak çocukları için barınak, fakir çocukları himaye etmek için Himaye-i Etfal 'in her yerde bulunarak güçlenmesi arzu edilerek çocukların refahını arttıracak dilekleri bulunmaktaydı. Bu dilekler bayram dönemlerinde sık sık yer almıştı.[367]

Çocuk Bayramlarında, gazetelerde çocuklar için faydalı olabilecek yazılar paylaşılmıştı. Çocuk günleri ve daha sonra çocuk haftaları başladığı günden bitimine kadar 23 Nisan-30 Nisan arası çocukların ve çocuklar ile ilgili yetkili kişilerin çocuklara yönelik istek ve arzuları basına yansımıştı.

Çeşitli yerlerde kutlanan Çocuk Bayramı, Gülhane Parkında da kutlanmış ve burada müsamere ve eğlenceler tertiplenmişti. Bunlar arasında bahriye müzikası, mehter takımı, atlıkarınca, hokkabaz, monolog, kukla, zeybek dansları vb. eğlenceler bulunmaktaydı. Bunun yanı sıra okullar tarafından resmi geçitler, beden hareketleri, koşu müsabakaları ve çocuklara ücretsiz eğlenceler yapılıyordu.[368]

---

[366] Mücahit Özçelik, "23 Nisan Çocuk Bayramı'nın Ortaya Çıkışı ve 1922-1929 Yılları Arasında 23 Nisan Kutlamaları", *Gazi Akademik Bakış Dergisi* 5 / 9, Ocak 2011, s. 265-284.
[367] Makbule Sarıkaya, "Cumhuriyet Türkiye'sinin İlk Çocuk Haftası", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi* 25 / 75 Kasım 2009: s.473-474.
[368] Cumhuriyet, "*Çalışan Ve Aile Geçindiren Çocukları da Düşünmeliyiz*", 23 Nisan 1929, s.2.

Çocuk Bayramı her yıl çocuklar ile ilgili konulara dikkat çekilmesine vesile olmuş, 23 Nisan 1929 tarihinde "*Kimsesiz Vatan Yavrularına Yardım Ediniz"* başlığıyla yapılan çeşitli yardımlar basın yoluyla paylaşılmıştı.[369]

13 Nisan 1930'da Himaye-i Etfal Cemiyeti'nin, 23 Nisan ile takip eden Çocuk Haftası kapsamında kimsesiz fakir çocuklara destek için yardım zarfı dağıtılacağı, bu zarfa çocukların yardım amaçlı para koyarak israf etmemeyi öğrenecekleri ve fakir çocuklara bu zarflardan kapalı bir şekilde vererek onları incitmekten kaçınılacağı İstanbul Maarif Müdürlüğü'nden bildirilmişti.[370]

23 Nisan 1932 tarihinde Çocuk Bayramında çocuklar için basında karikatürler de yer almıştır. Bu karikatürlerden ilgi çeken bir tanesi çocukların haklarını aradıklarına dair olanıdır. Burada çocuklar ellerinde *"Temiz süt isteriz, temiz ev isteriz, temiz gıda isteriz"*[371] yazılı pankartlar taşımışlardı ve bu karikatürize edilmişti.

Yine 23 Nisan 1933 tarihindeki Akşam Gazetesi makalesinde çocuk haftasının başladığı, toplantılar yapılacağı, çocukların eğlenmeleri için müsamereler düzenleneceği, Çocuk Esirgeme Kurumu ve Halkevleri yardımıyla çocuklara giyim yardımı yapılacağı yazıyordu. İstanbul'daki okullar Taksimde Cumhuriyet abidesi etrafında toplanarak, önce İstiklal marşı okunarak, ilgili konuşmalar yapılacağı, Çocuk Esirgeme kurumu adına ilk konuşmayı Muazzez Tahsin'in yapacağı ve çocuklara hitap ederek çocuk bayramının önemini anlatacağı bildirildi: *"Milli Hakimiyet ve Çocuk Bayramı münasebetiyle dün Beyoğlu Halkevinde 50 çocuğa elbise, ikişer çift çorap, ayakkabı ve çamaşır dağıtılmıştır. Bu çocuklardan 33'ü Beyoğlu birinci, 17'si Beyoğlu 31'inci ilk mektepler talebesindendir."*[372] şeklinde yapılan yardımlar makalede yer aldı.

Hükümet tarafından, 15 Nisan 1935 tarihinde 23 Nisan Çocuk Bayramı törenlerinin filme alınması ve bu şekilde diğer illere örnek olacak kayıtların olması istenmişti.[373] 23 Nisan 1935'te, 23 Nisan bayramı ile gelen tebrik telgrafları "Muhtelif Evrak" statüsüyle TBMM'de kabul edilmişti. Bunlardan bazıları; Adana Çocuk Esirgeme Kurumu Başkanlığından, Uzunköprü Çocuk esirgeme kurumu başkanlığından, Balıkesir Çocuk kongresi başkanlığından, çeşitli Halkevi ve Halk

[369] Cumhuriyet, *"Kimsesiz Vatan Yavrularına Yardım Ediniz",* 23.04.1929, s.5.
[370] B.C.A., Yer: 19-96-1, Kurum: 180-9-0-0/Genel, Çocuk Esirgeme Kurumu ve hayır kurumlarına yardım, tarih: 31.03.1924-13.04.1930.
[371] Akşam, *"Çocuk Bayramı Münasebetile*", 23 Nisan 1932. s.1., Ayrıca bkz. Ek. 7.
[372] Akşam, "*İki Bayram*" 23 Nisan 1933., s.2.,bkz. Ek. 9.
[373] B.C.A., Yer: 15-79-7, Kurum: 490-1-0-0/Cumhuriyet Halk Partisi, 23 Nisan Çocuk Bayramı törenlerinin filme alınması, tarih: 15.04.1935.

Fırkası Başkanlıklarından, Valilik, Kaymakamlık ve Belediye Başkanlıklarından gelmişti. [374]

24 Nisan 1936 tarihinde Yaşar Nabi Bey 23 Nisan'ın önemini anlatan yazısında eğer bu bayram olmasa çocuk gibi kıymetli bir varlığın öneminin anlaşılamayacağını, bu bayram sayesinde çocuğun hatırlandığını, ülkenin geleceğini düşünürken büyüyen minik yavruların büyümesinin önemini anlatmıştı. Bunun için; *"Yarın, bugünde mevcuddur, avucumuzun içindeki balmumudur, yani çocuktur. İstikbali ona bugünden vereceğimiz şekille ölçebiliriz. Çocuğu büyük bir yarına göre hazırlıyorsak, yarın muhakkak büyük olacaktır."* [375] diyerek çocuğun önemini belirten açıklamalar yapmıştı.

23 Nisan 1937 tarihinde *"Çalışan ve aile geçindiren çocukları da düşünmeliyiz*" başlıklı yazısında Feridun Hikmet Bey, toplumda çalışan ve ailesine bakan çocukların olduğunu vurgulamıştı. Bu, çalışan çocuğu da düşünmek gerektiğini, çocukların oyun çağında olduklarını ifade etmişti. Feridun Hikmet Bey aynı gün "*Çocuk Bayramı Münasebetiyle Çocuk Mevzuu İle Uğraşanların Mütalaaları"* başlığıyla çocuk ile ilgilenen içerisinde hekim, kurum yetkilileri, generallerin de olduğu bazı kişilere köşe yazısında yer vermişti. Buna göre dönemin çocuk algısının da aydınlatılmasını sağlayan düşünceler ön plana çıkmıştı. Feridun Hikmet Bey, çocuk hastalıkları mütehassısı Prof. Kadri Raşid Bey'e *"Çocuk bayramında çocuklar ellerinde levhalarla dolaşacaklar: "Temiz süt isteriz, ana bakımı isteriz, şefkat isteriz" gibi. Acaba çocukların en çok neye ihtiyaçları vardır?"* şeklinde soru yönelttiğini belirtmişti. Buna Prof. Kadri Raşid çocuk söz konusu olduğunda derin düşünmenin gerektiğini ancak en çok hastaneye ihtiyaç duyulduğunu, 18 Milyonluk geniş Türkiye için bir değil birkaç büyük, güzel, modern çocuk hastanesine ihtiyaç olduğunu dile getirmişti. [376]

Daha sonra General Besim Ömer Bey'in çocuklar ile ilgili düşüncelerine yer verildi. Buna göre Besim Ömer çocuğu düşünürken annesini de düşünmeyi ve hatta İtalya'da olan "Çocuk ve Analar" konulu bayramın Türkiye'de de kutlanmasının güzel olacağından örnek vermişti. Anne olmanın zor olduğunu ve bunun küçük kız çocuklara öğretilmesi gerektiğini vurguladı. Bu konuda Çocuk Hastalıkları Mütehassısı Ali Şükrü Şavlı Bey ise: *"Çocuk bayramında çocukların ellerinde görmek istedikleri levhalar hakkında özellikle "Ana sütü isteriz, bol hava isteriz, çocuk bahçeleri isteriz, eski usul*

[374] TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 5, Cilt: 2, İçtima: 19, 25.04.1935, s. 124.
[375] Ulus, "*Memleket ve Çocuklarımız",* 24.04.1936. s.3, Bkz. Ek.: 5, Ek: 6.
[376] Akşam, *"Umacı İstemeyiz, Salıncak İstemeyiz",* 23.04.1937. s.2. Bkz. Ek. 10.

kundak istemeyiz, salıncak istemeyiz, korkutulmak istemeyiz" şeklinde olanların çocukların istekleri olduğunu ifade ediyordu. Çocukların zaman geçtikçe ve apartmanlar inşa edildikçe kapalı yerde kaldıklarından dolayı daha fazla gün ışığına ihtiyaç duyduklarını sağlıkları için bunun gerekli olduğunu anlatıyordu. Çocuklara bunun temin edilmesi gerektiğini düşünmüştü. Ayrıca Çocuk haftası kutlamalarının gerçekten çok iyi değerlendirildiğini, özellikle kadınların bu süreçte verilen bilgilerden dolayı anneliği daha iyi öğrendiklerini ve çocuklarına çok daha kaliteli bakım sağlayabildiklerini ve tüm bunların pozitif yansımalarını görebildiklerini anlatmıştı. Yine Çocuk Hastalıkları mütehassısı Dr. Semiramis Ekrem Behçet Hanım ise bu haftanın en güzel tarafının yoksul çocukları gezdirip parasız eğlenceler düzenlenebilmesi olduğunu ifade etmişti: *"Bunların içinde hayatında ilk defa otomobile binen, sinemaya giden fakir çocuklar var"* diyerek çocukların ve özellikle fakir çocukların sosyoekonomik şartlarını vurgulamıştı.[377]

8 Nisan 1938'de Halkevleri de ülkemizin hem ulusal hem de sosyal ve kültürel bir bayramı olan 23 Nisan Egemenlik Bayramı ve onu takip eden çocuk haftasının Türkiye Cumhuriyeti'ne yakışacak ve Türk çocuklarına milli şeref ve egemenliklerini hissettirecek bir canlılık ve coşkuyla kutlanacağını belirtmişti. Bunun için Çocuk Haftası kapsamında çocuk konuları üzerinde konferans, toplantı, müsamere, yarışmalar, ve gösterile düzenlenerek kutlamalara destek olunacağı açıklandı.[378]

6.2. Ağaç Bayramı Kanunu Ve Çocuklar

Doğum ve ölüm gibi hayatla alakalı durumlarda ağaç dikmek, Türklerin en eski adetlerinden olmuştur. Dünyaya bir çocuk geldiği zaman imkanlar ölçüsünde adına ağaçlar dikilir ve evleneceği zaman da bu ağaçlar kesilip düğün için harcama yapılırdı. *"Bir dikili ağacım bile yok"* deyişi buradan gelmekte ve bu da Türklerin ağaçlandırmaya verdikleri önemi göstermişti. [379]

---

[377] Anadolu, "*Yarının Büyüğünü Daha Etraflı Düşünmek Gerek*", 3 Mart 1938, s.1.; Ulus, "*Çocuk Esirgeme Kurumu Muhite Çok Faydalı Oluyor*", 19 Şubat 1939, s.1.

[378] B.C.A., Yer: 4-17-5, Kurum: 490-1-0-0/Cumhuriyet Halk Partisi, Halkevlerinin Çocuk Haftası Kutlamalarına Katılması, tarih: 08.04.1938.

[379] Vakit, "*Ağaç Bayramı",* 15.03. 1921, s.2.

Mustafa Kemal Paşa, 1 Mart 1922'de ağaca verdiği önemi ve Cumhuriyet'in bu yöndeki politikasını; *"Gerek ziraat ve gerek memleketin servet ve sıhhat-i umumiyesin nokta-i nazarından ehemmiyeti muhakkak olan ormanlarımızı da asrî tedabir ile hüsnü halde bulundurmak, tevsi etmek ve âzami faide temin eylemek esas düsturlarımızdan biridir."* diyerek belirtmişti.[380]

Yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti ağaç ve ormana çok önem veriyordu. Bunun için ilgili bir kanunlarda düzenleme yapmıştı. 18 Mart 1924 tarihinde kabul edilen 442 sayılı Köy Kanunu'nda köy yollarının ve meydanının etrafına ve köyün içinde ve etrafındaki su kenarlarına ve mezarlıklara ve mezarlık ile köy arasına ağaç dikmek. Köylü her sene adam başına en az bir ağaç dikecek ve bu ağaç tamamen tutup yeşilleninceye kadar ağaca bakacak ve yeni dikilmişlere hayvanların sürünerek ve kemirerek zarar vermesinin önünü almak için etrafına çalı çırpı sarıp muhkemce bağlayacaktır. (md.16). Ve Köyü, kasaba ve komşu köylere bitiştiren yolların iki kenarına ağaç dikmek ve köy sınırı içindeki yabani ağaçları aşılamak gerektiği belirtilmişti. (md.9).[381]

Ağaç dikmek çok önemsendiği için kanunda yılın bir gününün Ağaç Bayramı olarak kutlanmasına karar verildi.[382] 7 Haziran 1926 tarihinde Ağaç Bayramı Kanunu kabul edildi. Çocukları ağaç sevgisiyle yetiştirmek için ilan edilen bu bayram kanunda şöyle yer almıştı.

"Türkiye arazisi dahilinde her sene her mahallin ahvali havaiye ve şeraiti iklimiyesine göre rüesayı mülkiye Ziraat ve Orman memurlarından ve belediyeden alınacak iki azadan mürekkep bir komisyonun tahtı kararı alacağı gün Ağaç Bayramı olarak kabul edilmiştir" şeklinde yer aldı. Böylece her Türk vatandaşının 3'er adet fidan dikmesi zorunluluğu getirilmişti.[383]

Ağacın ve ormanın değeri her fırsatta çocuklara benimsetilmeye çalışılıyordu. Bunun için basında faydalı yazılar vardı. Orman yangınlarının önlenmesine,[384] yetişen ağaçların kıymeti,[385] ağaç sevgisini arttırmaya yönelik yazılar yazılmaktaydı.[386]

---

[380] Atatürk'ün Söylev Ve Demeçleri, s.237-238.
[381] Köy Kanunu, 18.03.1924, T.C. Resmi Gazete, S.442.
[382] Akşam, "*Senenin Bir Günü Ağaç Bayramı Olacak",* 16.07.1935, s.1.
[383] TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 2, Cilt: 26, İçtima: 115, 07.06.1926, s. 21.
[384] Fikri Kazak, "*Ormanlarımız Yanıyor*", Ülkü Halkevleri Mecmuası, S.32, C.6, Ekim 1935, s.110.,
[385] Çalışkan Çocuk, Sayı:13, 8.12.1934, s.1-5.
[386] Ulus, *"Yurtta Ağaç Sevgisi Kökleşiyor", 21.05.1938, s.6.*

Basında yer alan haberlerde ağaç dikmenin önemini anlatmak için hikayeler anlatılıyordu. Buna göre ağaç dikmenin Anadolu'nun eski adetlerinden olduğu, Anadolu halkının buna çok önem verdiği, çocuklar için ağaç dikildiği, çocuklara ağaç dikmek sevdirilmeye çalışıyordu. Ağaç ve ormanın Anadolu için bir rahmet ve nimet olduğu bundan dolayı ağaç bayramının önemli bayramlardan biri haline getirilmesi gerektiği anlatılmıştı.[387]

31 Ağustos 1929 tarihinde çıkan yazıda, 1.Dünya Savaşından sonra okullarda ağaç bayramı olduğu, öğrencilerin yılın belli bir gününde öğretmenleri ve dikecekleri ağaç fidanlarıyla beraber ağaç dikmeye gittikleri, bu şekilde her sene bir ağaç diken ve bir sene önce diktiği ağacın filizlendiğini gören çocuğun faydalı iş yapmaya, doğasever olmaya küçük yaştan alıştığı belirtildi. Bunun aktarılması gereken en önemli bayramlardan olduğu ancak unutulmaya yüz tuttuğu açıklandı. Yarım milyon öğrencinin sevinçle katılacağı bir bayram olan ağaç bayramında, hem yetişen neslin toprakla arasında bir bağ kuracağını, hem de küçük bir çabayla güzel işler başarmaya sebep verebileceği belirtilmişti.[388]

Daha sonra Avrupa ile Türkiye kıyaslanmıştı ve Avrupa'nın yeşil olduğu ve ormanlarla dolu olduğu vurgulanarak, ağaç diken Türk çocuklarının bunu yalnızca bayram süresince yaptığı ancak daha sonra fidanların bakımının unutulduğuna dikkat çekildi.[389]

12 Nisan 1937'de yapılan Ağaç Bayramı'na çok sayıda öğrenci eşlik etti. Aksaray'da yapılan bir Ağaç Bayramında 20 bine yakın ağaç dikilmiş, bir bataklık ağaç dikilerek kurutulmuş, ortaokul ve ilkokul öğrencilerine bu ağaçlar diktirilmişti.[390]

1 Kasım 1937 tarihli meclis açılış konuşmasında Mustafa Kemal Atatürk, bir servet olarak görülen orman varlığımızın korunması gereğine değindi. Ülkemizin çeşitli ağaç ihtiyaçlarını sürekli olarak karşılaması gereken ormanlarımızı dengeli ve teknik bir biçimde işleterek faydalanılmasını, ağaçların korunmasını istedi.[391]

Kültür ve Ziraat Bakanlıkları 14 Şubat 1938'de ilk ve ortaokul çocukları arasında ağaç sevgisini ve ağaç koruma duygusunu yaymak için "Okullar Ağaç Birliği"

[387] Vakit, "*Ağaç Bayramı*", 15.03.1921, s.2..
[388] Hakimiyeti Milliye, *"Ağaç Bayramı"*, 31.08.1929, s.1.
[389] Cumhuriyet, *"Türkiye Ormanlı Bir Ülke Olabilir mi?"* 6 Eylül 1935, s.1.
[390] Son Posta, "*Karasaz'a 20 Bin Ağaç Dikildi*" 12.04.1937, s.5.
[391] Atatürk'ün Söylev Ve Demeçleri, s.420-423.

adlı ağaç diken öğrenciler toplulukları oluşturmuştu. Bu birlikler Trakya'da çok geniş ağaç dikme seferberliği yapmışlardı.[392]

Ağaca verilen önem yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti'nde çok değer kazandı ve yapılan politikalar bunun bir bayram olarak kutlanmasına sebep oldu, Ağaç Bayramı bu anlamda çocukların keyif alarak ağacı ve doğayı seveceği bir etkinlik olarak kutlandı.

6.3. Çocuklara Bir Yardım Aracı: Şefkat Pulu

Atatürk Dönemi'nde, posta pulu vasıtasıyla muhtaç durumdakilere sosyal kuruluşlar vasıtasıyla destek olunmak istenmiş, Şefkat Pulu' da çocuklar için maddi destek sağlayan pullardan olmuştur. Başlarda Hilali Ahmer Cemiyeti'nin yürüttüğü bu programa daha sonra Himaye-i Etfal Cemiyeti de katılmıştı. 16 Aralık 1926 tarihini taşıyan 938 sayılı yasa ile milli ve dini bayramlarda mektup, telgraf vb. üzerinde Hilali Ahmer'in bastırdığı Şefkat Pulları'nın yapıştırılmasına karar verilmişti. Bu uygulama için sunulan öneri, 8 Haziran 1926'da Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde müzakere edildi. Ardından Şefkat Pullarının dini ve milli bayram günleriyle arife günlerinde, diğer posta pullarının yanında yapıştırılması konusunda hüküm verildi. Yasa içeriğinde pulların ücretleri de belirlendi. Buna göre kartpostallara 20 para, adi mektuplara bir kuruş, "*taahhütlü ve kıymetli*" olan mektuplara iki buçuk, telgraflara ise beş kuruşluk Şefkat Pulu yapıştırılması uygun görüldü. Dahiliye Vekili'nin bu politikanın yürütülmesinden sorumu tutulduğu yasa, Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde onandı.[393]

Şefkat pulları halkın karşılaştığı zorunlu ve sürekli bir ödeme olarak görülseler de ödenen paranın küçük miktarda olması, bunun muhtaç durumdakilere ve kimsesiz çocuklara dolaylı bir yardım olarak görülmesi ve cebi yormaması, buna karşı olan tepkileri önlemişti. 1926 yılı sonunda yürürlüğe giren yasa uygulamasında önemli bir karar alındı ve devlet yetkililerinin katılımıyla 7 Şubat 1927'de alınan 5459 sayılı karar çerçevesinde Hilal-i Ahmer Cemiyeti'nin şefkat pullarından elde ettiği gelirin yüzde ellisini Tayyare Cemiyeti'ne bırakması, Tayyare Cemiyeti'nin de tayyare pulu ve fişlerinin gelirinden elde ettiği miktarın Hilal-i Ahmer Cemiyeti'ne bırakması

[392] Haber, "*Trakya'da Geniş Bir Ağaç Seferberliği Var",* 14.02.1938, s.5.
[393] Seçil Karal Akgün, Murat Uluğtekin, *Hilal-i Ahmer'den Kızılay'a II,* Türk Hava Kurumu Basımevi, Ankara: 2001, s.138.

kararlaştırıldı. Daha sonra bu gelirlere ortak olarak Himaye-i Etfal Cemiyeti de katılmıştı.[394]

Şefkat Pulu ile ilgili görüşmeler 9 Nisan 1932 tarihinde TBMM'de *"Çocuk Bayramında Posta Müraselatile Telgraflara Şefkat Pulu Yapıştırılması Hakkında Kanun Layihası"* adı altında yapılmıştı.[395]

Dr. Fuat Bey, "Çocuk Bayramı Münasebeti ile Şefkat Pulu kullanılması hakkında" 9 Nisan 1932 tarihinde Meclis Başkanlığına bir teklifte bulunmuştu. Bu teklifte, 20 Nisan ve 30 Nisan tarihleri arasında mektup ve telgraflara "Çocuk Şefkat Pulu" yapıştırılması ve bu şekilde çocuklara destek olunması önerisi bulunuyordu. [396]

10 Nisan 1932 tarihinde Fuat Bey'in yaptığı teklif: *"Çocuk bayramı münasebetile her sene nisanın yirmisinden otuzuna kadar posta müraselâtına ve telgrafnamelere şefkat pulu yapıştırılması hakkında Dahiliye vekâletince tanzim ve Başvekâletten takdim edilip encümenimize havale buyurulan kanun layihası"* şeklindedir. Bu kanun görüşüldüğü sırada Himaye-i Etfal in yaptığı hizmetlere bir yardım olmak üzere posta ve telgraflara her sene nisan ayında on gün şefkat pulu yapıştırılarak bir ücret alınmaması kabul edilmiştir. "*Çocuk Bayramı Münasebetile Nisanın Yirmisinden Otuzuna Kadar Posta Muraselatile Telgraflara Şefkat Pulu Yapıştırılması Hakkında Kanun",* 1947 numara ile 11 Nisan 1932 yılında kabul edilmiştir.*"*[397]

Himaye-i Etfal posta, telgraf ve telefon idaresi teşkilâtı hakkındaki bir diğer kabul edilen madde de Çocuk Esirgeme Kurumu pulları ile ilgilidir. İdarece makbuz ve mektuplara yapıştırılan damga, Kızılay, Çocuk Esirgeme Kurumu ve emsali pulların satış ücretinden şimdiye kadar toplanmış olanlarla bundan sonra toplanacak olanlar bu sandığa sermaye olarak verilecektir.[398]

---

[394] Akgün ve Uluğtekin, age, s.139.
[395] TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 4, Cilt: 7, İçtima: 37, 09.04.1932, s.24.
[396] Şevkat Pulu madde 1 için bkz. *Posta ve telgraf ücretlerinden başkaca olarak Çocuk bayramı münasebetile Nisanın 20'nci gününden 30'uncu günü akşamına kadar postahanelere tevdi olunacak adi mektuplardan bir, taahhütlü ve kıymetli mektuplardan iki, telgrafnamelerden üçer kuruş ve kartlardan yirmi para şefkat ücreti alınır. Madde 2- Şefkat ücretleri için müraselât üzerine yapıştırılacak pullar HimayeiEtfal Cemiyetince tedarik ve P. T. T. idaresine tevdi olunur. Sarfedilen bu pulların bedeli P. T. T. İdaresi tarafından bir ay zarfında Cemiyetin Merkezi Umumisine tediye edilir. Madde 3- Bu Kanun neşri tarihinden muteberdir. Madde 4- Bu Kanunun ahkâmını icraya Dahiliye Vekili memurdur. Bkz.* Çocuk Bayramı Münasebetile Nisanın Yirmisinden Otuzuna Kadar Posta Muraselatile Telgraflara Şefkat Pulu Yapıştırılması Hakkında Kanun, 14.04.1932, *T.C.* Resmi Gazete, S. 2077
[397] Aynı yer.
[398] TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 5, Cilt: 3, İçtima: 24, 06.05.1935, s. 94.

Postanın çok aktif olduğu iletişim araçlarından olan Atatürk Dönemi'nde herhangi bir mektup ya da telgrafı göndermek için pul kullanılmalıydı. Satın alınan bu pullar da devlete vergi olarak yansıyordu. Çeşitli yardım kuruluşlarının bu anlamda kendilerine özgü pulları vardı. Bu anlamda Şefkat Pulu ise dolaylı olarak çocuk konusuna destek olması açısından önemlidir.

7. SOSYAL YAŞAMDA ÇOCUK OYUN VE EĞLENCE POLİTİKASI

Çocuk oyun ve eğlencesi açısından Türk kültürünün kökenlerine bakıldığında söz ve eylemle şaman kültürünün ve büyüsel uygulamaların izleri görülür. Ebe karşılığı kurt, öcü, şeytan, cadı gibi kelimeler çocuk oyunlarında yer alır, dokurcun oyunu, Gemerek ya da kumalak adlı oyunlar bulunmuştur. Anadolu'da ise köy çocukları kendi oyuncaklarını kendileri yapmışlar, tahterevalli ve salıncak en sık kullanılan oyun eşyası olmuştur.[399]

Osmanlı Devleti'nde ise çocuklar belirli bir yaşa kadar eve bağlı bir hayat yaşarlardı. Oyuncak imalatı bulunmamakta, sadece Eyüp'te üretilen oyuncaklardan ahşaptan yapılma çemberler, fırdöndüler, kayıklar, kartondan yapılma gölge oyunu figürleri ve taş bebekler çocukların eğlence malzemelerindendi. Bunun yanında çocukların açık havada oynadıkları çok sayıda oyun da mevcuttu. O zamanlar çocuk parkları olmadığı için çocuklar daha çok mahalle araları, cami avluları, mezarlık gibi boş alanlarda oynuyorlardı. Bunun dışında şenlik meydanları ve bayram yerlerinde de vakit geçiriyorlardı. Şenlik meydanlarında orta oyunu, gölge oyunu yanı sıra bugünkü Luna Park oyuncaklarının temeli olarak düşünebileceğimiz basit tarzda tekerlek şeklinde hava dolabı oyuncağı ya da atlıkarınca yer alıyordu. Çocuklar hokkabazlık tarzındaki eğlencelerde çırak olarak kullanılıyordu.[400]

Bununla beraber Türkiye'de oyuncak sanayii gün geçtikçe gelişiyor, parlak bir gelecek vadediyordu.[401] 1931'de Oyuncakların otomatik olanlarının Türkiye'ye ithali ve üretilmesi hakkı Himaye-i Etfal Cemiyeti'nin tekeline bırakılması kabul edilmişti.

---

[399] Metin And, "Kültürler Kavşağında Oyun ve Oyun Nesnelerinin Tarihi", *Toplumsal Tarihte Çocuk Sempozyum Bildirileri,* Haz. Bekir Onur, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul:2016, ss.141-155, s.144-153.

[400] Özdemir Nutku, Osmanlı Şenliklerinde Çocuk*", Toplumsal Tarihte Çocuk Sempozyum Bildirileri*, Haz. Bekir Onur, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul:2016, s.49-57.

[401] Cumhuriyet, *"Yerli Mallar Sergisi",* 14.08.1930, s.4.

Böylece Himaye-i Etfal hem oyuncak üretecek hem de bundan kazanç sağlayabilecekti.[402]

19. yüzyılda tiyatroda çocuk oyunları konusunda en önemli kaynaklar çocuk dergileri olmuştu. Dergiler çocukları ve çocukluk anlayışını ayrıntıyla tasvir etmişti. Bununla beraber ilk kez bu dönemde çocuklar için gazeteler, romanlar, tiyatrolar yazılmaya ve basılmaya başlanmıştı. Ancak yine de körebe, saklambaç, topaç çevirme adlı oyunlar da çocuk eğlencelerindendi.[403]

II.Meşrutiyet dönemi ilk kez tiyatroda çocuk oyunu yazılan dönem olmuştu. 19. Yüzyılın sonlarında okullarda oynanması için çocuk oyunları yazılmıştı. Çocuk tiyatrosunun bir eğlence alanı olmasının yanı sıra eğitici de bir işlevi olduğu düşünülüyordu. I.Dünya Savaşı ve Kurtuluş Savaşı sırasında duraksamak durumunda kalan çocuk-tiyatro ilişkisi Cumhuriyet döneminde yeniden ele alınmıştı.[404]

19. yüzyıl Türkiye'de sinemanın da ilk örneklerinin görüldüğü dönem oldu. Bundan sonra I.Dünya Savaşı içinde 1915 yılında, Merkez Ordu Sinema Dairesi kurularak sinema ordu vasıtasıyla kullanılmaya başlandı. 1918'den beri Kuva-i Milliye'nin ve Müdafaa-ı Hukuk Cemiyetlerinin öncüsü olan ve Türk sinemasının ilk konulu filmlerini gerçekleştiren Milli Müdafaa Cemiyeti olmuştu. Bundan sonra sinema dikkat çekmeye başladı.[405]

7.1. Sinemalar Ve Tiyatrolar Konusu

Atatürk Dönemi'nde politikalar üretilirken çocuğu etkileyen günlük hayatını ve sosyal hayatını biçimlendiren önemli çalışmalarda bulunuldu. Sinema ve tiyatro gibi, kullandığı eşya gibi, oynadığı oyuncak veya yolculukta nasıl kurallara tabi olacağı gibi, milli yetiştirmek ve ülkeye kazandırmak istediği örnek insan tipi için çocuk üzerinde,

---

[402] B.C.A., Yer: 17-10-2, Kurum: 30-18-1-2, Otomatik oyuncak makinalarının Türkiye'ye ithali ile memleket dahilinde yapılması hakkının Himaye-i Etfal Cemiyeti'ne bırakılması hakkında kanun layihası, tarih: 11.02.1931.

[403] Hüseyin Şimşek, "19. Yüzyılda Osmanlı Toplumunda Çocukluk Anlayışı ve Çocuk Hakları Üzerine", Prof. Dr. Yahya Akyüz'e Armağan, *Türk Eğitim Tarihi Araştırmaları*, Eğitim ve Kültür Yazıları, Ed. Cemil Öztürk, İlhami Fındıkçı, Pegem Yay., ss.1159-1181, s.1180.

[404] Sevda Şener, "Türk Çocuk Tiyatrosu Yapıtlarında Çocuk İmgeleri", *Çocuk Kültürü Sempozyumu Bildirileri*, Haz. Bekir Onur, ss.271-285, s.272.

[405] Selahattin Önder, Ahmet Baydemir, Türk Sinemasının Gelişimi (1895-1939), Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi Cilt: 6 Sayı: 2 Aralık 2005, ss.113-135, s.119.

onun için en faydalı olacağı düşünülen düzenlemeleri yaparak yönlendirici politikalar uygulanmıştır.

Atatürk sinema ve tiyatroya önem verilmesi gerektiğini düşünmüştür.[406] Bunun için ilk olarak 17 Şubat ve 4 Mart 1923 tarihleri arasında yapılan İzmir İktisat Kongresi'nde çoğunluğu köyde yaşayan Anadolu halkının özellikle tarım alanında bilgilendirilmesi ve bilinçlendirilmesi için sinemadan faydalanılması gerektiğini düşünmüştü. İktisat Kongresi'nin "Ziraat ve Maarif Meselesi" başlıklı kısmının 9. maddesinde "Ahlaka aykırı olan sinema filmlerini yasaklamak şartıyla ziraat, sanayi, coğrafya, iktisat ve sağlıkla ilgili sinema filmleri göstererek köylülere gereken yararlı bilgilerin verilmesi" kararı yer aldı.[407]

Bundan sonra Türkiye'de sinemanın gelişmesinde resmi ve yarı resmi olan bazı kurumlardan faydalanıldı. Bunlardan. Türkiye Himaye-i Etfal Cemiyeti, Hilal-i Ahmer, Darülaceze ve Halkevleri gibi çocuğu doğrudan ve dolaylı olarak konu alan kurumlar sinemacılık faaliyetleri yürütmüşlerdi. [408]

Sinema Dergileri de bu dönemde yer almıştı. Bu dergilerden çocuk ve çocuk bakımıyla ilgilenen Yıldız (1924-1926) ve Kadın Dünyası dergisiydi.[409]

23 Ekim 1924 tarihinde, Gümrük Tarifeleri Kanunu'nun 4'üncü maddesinin düzenlenmesi sırasında, 10 Mart 1916 tarihli bilumum eşya ve sinema filmlerinin ithal edilmesi konusu kapsamında çocuk için sinema ve tiyatrolar konusu ilgi çekmişti. Buna göre sinema filmlerinden çocuk bakımı ile ilgili veya Himaye-i Etfal, Hilaliahmer gibi hayır amaçlı kurumlar için ithal olunan filmlerle beraber ziraat, çiftçilik, sanayi, denizcilik ile ilgili olanlar gümrük vergisinden istisnası üstünde çalışılmıştır. İlgili kanun tasarısı çocuk ile ilgili olsun ya da olmasın, ithal edilecek ürünün gümrük vergisinden muaf tutulması ekonomik olarak problemlere sebep olacağı yönündedir. Bunun üzerine çocuk temalı sinema ve tiyatro ürünlerinin ithal edilmesinin çocuğun yararına ya da zararına olup olmaması yönünde önemli görüşmeler yapılmıştı.[410]

---

[406] Fethi Naci Kalpakçıoğlu, *100 Soruda Atatürk'ün Temel Görüşleri*, Gerçek Yayınevi, İstanbul: 1984 s.114.
[407] İnan Arı, *Düşünceleriyle Atatürk*, TTK Yay., Ankara:1983, s.112.
[408] Orhan İstanbul, *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Türk Sineması Ve Tarihi (1918-1950)*, Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Anabilim Dalı (Yüksek Lisans Tezi), Ankara: 2019, s.12.
[409] İstanbul, a.g.t., s.42-52.
[410] TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 2, Cilt: 9, İçtima: 47, 23.10.1340, s. 46.

Bundan sonra sinema ve tiyatrolar konusunun çocukları ahlaken etkileyip etkilemediği yönüne dikkat çekildi. Basında özellikle sinemaların çocukları olumsuz etkileyeceğine dair haberler yer alıyordu. Eşref Edip bununla ilgili yazısında hükümeti desteklemişti. Bunun için İkdam ve Cumhuriyet gazetelerinden alıntı yapmıştı. Balıkesirli iki çocuğun sinemadan olumsuz etkilenip babalarının dükkanına zarar vererek dükkandan aldıkları değerli eşyayı satıp bunu İstanbul'da eğlence mekanlarında harcadıkları yönündeki haberin olduğunu bunun İkdam Gazetesi'nde yer aldığını ve İkdam'ın bu konuda hükümeti suçladığını, sinemalar konusunda çok dikkatli olunması gerektiğini İkdam'ın; "*Kadın, erkek, çocuk bütün İstanbul'un gafil halkı ceplerindeki ekmek parasını da bu eğlence yerlerine veriyorlar. Bu sinema işi, bir nevi ecnebi ithalatıdır. Hem de faydasız, sefahat ithalatıdır.*" düşüncesinde olduğunu belirtmişti. Ardından Cumhuriyet Gazetesi'nden örnek bir makale almış orada da sinemanın zararlarının anlatıldığını vurgulamıştı. Bunun için makalenin ilgili kısmının şunları kaydettiğini belirtmişti:

"Sinemaların halka vadettikleri mevzularda fenni, iktisadi, terbiyevi hiçbir şey yoktur. Bütün, hayali mevzulardır. Bütün insanlara, hususan genç kadın ve çocuklara, bir hayali hakikat sandıracak muvaffakiyetler gösteriyorlar. Bunların hemen hepsi de, çocukların henüz tamam etmeyen zihinlerinin ve vücut bulmayan muhakemelerin in hazmedemeyeceği hayali vakıalardan ibaret bulunduğu nazar-ı dikkate alınarak, Avrupa'nın birçok tarafında on dört yaşına vasıl olmamış çocuklar sinemaya kabul edilmemekte veyahut çocukların gideceği sinemaların filmleri, sıkı bir sansüre tabi tutulmaktadır."

Şeklinde ifade etmişti. Ancak kendisi hükümetin ülkenin tamamını ve özellikle çocukları düşünerek böyle bir karar almasını doğru bulmuş ve bunun için dokuz on yaşlarındaki çocukların fiziksel olarak küçük olmalarının yanı sıra zihinsel olarak da zayıf olduklarının, bundan dolayı iyi ile kötüyü, doğru ile yanlışı ayırt edemeyeceklerini, hayat onlar için yalnız gördüklerinden ibaret olduğunu, bundan dolayı hayal kahramanlarına hayran yapan filmlerin küçük çocuk dimağları üzerinde büyük bir olumsuz tesir yapacağını vurgulamıştı. Balıkesir'de bu şekilde hareket eden çocukların sinemanın olumsuz yanından dolayı geliştiğini, bu yaştaki çocukların hayal dünyasında yaşadıklarını, olumsuz şeyler izledikçe çocuğun sağlıksız bir hale geldiğini ve bundan dolayı toplumdan soyutlanacağını belirtmişti. Çocukların küçük yaşlarda

sinemalardaki negatif unsurlardan etkilenebileceğini bu sebeple çocukların halka açık sinemalara gitmelerinin önlenmesinin hükümet tarafından dikkate alınıp bir kanun ile yasaklanması gerektiğini vurgulamıştı.[411]

Bu gibi durumların üzerine sinemanın Umumi Hıfzıssıhha Kanunu'nda yer alacak olan çocukları ahlaken ve fikren etkileyeceği kısımları hakkında görüşüldü. 19 Nisan 1925 tarihinde yapılan, müstehcen veya ahlaka uymayan her çeşit kitap, gazete, dergi vb. yer alan resim, fotoğraf, sinema afişleri gibi çeşitli görsellerin tiyatro veya sinemalar gibi kamuya açık alanlarda sergilenmesinin yasaklandığı görüşmelerde, on sekiz yaşından küçük çocukların sinemaya gitmesinin uygun olmadığı belirtilmiş. Sinemalarda teşhir edilen zararlı görsellerin olduğu bunun da genel adaba uygun olmayacağına dikkat çekilmişti.[412]

17 Ocak 1927 tarihinde Dr. Fuat Beyin, çocukların halka açık sinemalara gitmelerinin yasaklanması konusunda kanun teklifi olmuştu.[413] On sekiz yaşından küçük çocukların ahlaka uygun olmayan film ve tiyatro oyunlarına gidememeleri yönünde olan bu teklif üzerine çeşitli sorular sorulmuştur. Bu sorular daha çok ebeveyni ile birlikte giden çocukların da buna dahil olup olmayacağını, bunun hem kız hem de erkek çocuklar için geçerli olup olmadığını kapsıyordu. Ayrıca on beş yaşında evlenmiş kızların olduğunu bunlar üzerinde kuralların nasıl işleyeceği yönünde biçimsel eleştiriler yapılmıştı. Burada kanunun çocukların ahlakına uygun olanlara gidebileceği yönü de açıktır. Ahlaka uygun kısmından ise sinema ve tiyatroların iki kısma ayrılarak, bir kısmının çocuk sinemaları ve tiyatroları, diğer kısmının da bunun dışındakiler olarak belirleneceği şeklinde bir anlam çıkabileceği bunun da sıradan bir sinemada çocukların izleyebileceği bir film çıkarsa çocuk sineması olmadığı için çocukların oraya kabul edilemeyeceği bundan dolayı maddenin doğru ifade edilmesi için düzenlenmesi gerektiği vurgulanmıştı. Bundan sonra bu kanunun çocukların özgürlüklerini kısıtlayabileceği yönüne dikkat çekilmişti. On sekiz yaşından küçük çocukların halka açık sinema ve tiyatrolara gitmelerinin tamamen yasaklanmasının özgürlüğü kısıtlayıcı bir durum olduğu ifade edilmişti. Bunun üzerine Dr. Fuat Bey sinema filmlerinin

[411] Sebilü'r-Reşad (Sırat-ı Müstakim), *"Ahlak Bozmak Hususunda Sinemaların Muzır Tesiratı"*, 5.02.1925, C.25, S. 637, s. 206-207.
[412] TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 2, Cilt: 18, İçtima: 106, 19.04.1341, s. 199-201.
[413] B.C.A., Yer: 3-16-34, Dosya Ek: 4, Kurum: 30-10-0-0/Muamelat Genel Müdürlüğü, Çocukların sinema ve tiyatrolara kabul edilmeleri hakkında Kırklareli Mebusu Dr. Fuad Bey'in kanun teklifi, tarihi: 14.03.1928.

uluslararası bir şekil aldıklarını bundan da en çok çocukların taklit etmeye meyilli oldukları için etkilendiklerini bunun da ahlakları üzerinde kötü tesirler oluşturduğunu belirtti. Ebeveyni eşliğinde sinemaya giden çocuklar için ise bazı ebeveynlerin kendilerini tatmin amaçlı gittikleri sinema filmlerinde çocukları koruyamadıklarını, sadece ahlaken değil çocukların sıcak ortamdan soğuğa çıktıklarında da hastalandıkları gibi çeşitli durumlardan mustarip olduklarını ve hatta hastalanıp hayatlarını kaybedebildiklerini ifade etmişti. Yaş konusuyla alakalı da, küçük çocukların belli bir rutinleri olduğunu, eğer geç saatlerde film izlemeye giderlerse ahlaken yozlaşabileceklerini ve sağlıklarından olabileceklerini söyledi. Bundan dolayı sinema ve tiyatroya alınma yaşı konusunun on altı olarak belirlenebileceğini öne sürmüştü. [414]

23 Temmuz 1929 tarihinde çocuk hıfzıssıhhası ve çocuk koruması için çocukların sinema ve tiyatrolara kabul edilmemeleri konusunda 2145 numaralı kanun teklifi yeniden müzakereye açılsa da Umumi Hıfzıssıhha Kanunu düzenlemeleri sırasında bu konu ele alınacağı için ertelenmesi uygun görüldü.[415] Daha sonra 21 Aralık 1929 tarihinde de Dr. Fuat Beyin, çocukların sinema ile tiyatrolara kabul edilmemeleri konusundaki kanun teklifi görüşüldüğünde bunun daha önce ele işleme konulmamasının sebebinin bu süreçte çocuklar ile ilgili bu konu dahil olmak üzere tüm konuları kapsayan Umumi Hıfzıssıhha Kanunu üzerinde çalışmalarından dolayı olduğu teyit edildi.[416] Bundan sonra çocuklar için ayrı sinemalar oluşturulmuş ardından bunlarla ilgili düzenlemeler olmuş ve 14 Nisan 1930 tarihinde kabul edilen kanuna göre çocukların gittiği sinemalar, Eğlence Ve Hususî İstihlâk Vergisi Kanun gereğince vergiden muaf tutulmuştu.[417]

Daha sonra 6 Mayıs 1930 tarihli Umumi Hıfzıssıhha Kanunu'nda çocuğu koruyucu düzenlemeler yapıldı. Umumi Hıfzıssıhha Kanunu'nun altıncı babı, Çocuk Hıfzıssıhhasını içermekteydi. Bunun da birinci fasılı *"Çocukluk ve Gençlik Koruması" dır. Burada yer alan* 167'nci madde çocukların sinema, tiyatro ile beraber dans salonları ve barlara da alınmasını yasaklamıştı. Altı yaşını dolduran çocuklar da gündüz

[414] TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 2, Cilt: 28, İçtima: 25, 17.01.1927.
[415] TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 3, Cilt: 14, İçtima: 17, 23.07.1929.
[416] TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 3, Cilt: 14, İçtima: 16, 21.06.1919, s. 65.
[417] https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/KANUNLAR_KARARLAR/kanuntbmmc008/kanuntbmmc008/kanuntbmmc00801629.pdf, s. 387, Erişim Tarihi: 07.05.2018.

saatlerinde yaşlarına uygun terbiye edici konulu sinema ve tiyatrolara gidebileceklerdi.[418]

Kanunda yer alan maddelerin içeriğine bakıldığında ise 1'inci maddede altı yaşından küçük çocukların her ne zaman olursa olsun tiyatro ve sinemalara alınmayacağı, 2'nci maddede 6 ila 12 yaşına kadar olan çocukların saat 20.00 ye kadar bu gibi yerlere kabul edilebileceğini, 3'ncü madde ise Saat 20.00 den sonraki etkinliklere belirtilen yaştaki çocukların da getirilmeyeceği, 4'ncü maddede sinema ve tiyatrosu olan şehir ve kasabalarda uygun araçlarla yasağa uymayan çocukların adı geçen yerlere getirildiği tespit edilirse buradan çocukların çıkartılarak çocukları getiren ve eğlence merkezi sahiplerine ceza kesileceği, 5'inci madde ise halk tarafından bu yasağın öğrenilerek uygulanabilmesi için sinema ve tiyatro kapılarına okunaklı yazı ile belirtileceği ve zabıta tarafından uyarı verileceği kabul edilmişti.[419]

Bundan sonra sinema ve tiyatroların küçük çocukları olumsuz yönde etkilediğine dair kamuoyuna yansıyan haberler çıkmıştı. Bu da mecliste dikkat çekmiş ve yeniden müzakerelere sebep olmuştu.[420]

7 Mart 1935 tarihinde Kırklareli Milletvekili Dr. Fuad Umay'ın daha önce çıkartılan kanundaki yasakların, çocukların yaşı açısından yetersiz olduğunu düşünerek çocukların genel sinemalara ve tiyatrolara girmelerinin yasak edilmesi hakkında kanun teklifi oldu.[421]

1930 yılında kabul edilen Umumi Hıfzıssıhha Kanunu'nun 166'ncı maddesi 12 yaşından küçük çocukların geceleri, sinema ve tiyatroya kabul edilmelerini

---

[418] *Kanun maddesi için bkz. "On iki yaşından aşağı çocukların, sinema ve tiyatrove dans salonu ve bar gibi mahallere getirilmesi ve kabul edilmesi memnudur. Altı yaşından yukarı olanların gündüzün terbiyevi veya husui mahiyette olan sinema veya tiyatrolara getirilmesine müsaade olunabilir."* https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/KANUNLAR_KARARLAR/kanuntbmmc008/kanuntbmmc008/kanuntbmmc00801593.pdf, s. 222, Erişim Tarihi: 07.05.2018.

[419] Ayrıca bkz. *Bu kanun Resmi Gazetede şöyle açıklanmıştır: "Sıhhat ve İctimai Muavenet Vekaletinden Umumi Hıfzıssıhha Kanununun tatbikatına dair tamim no.7: "Memleketimizde sakim bir adet olmak üzere birçok ailelerin küçük yaştaki çocuklarını Sinema ve Tiyatro gibi temaşa yerlerine götürdükleri malumdur. Bu halin çocukların ruhive manevi inkişaflarına yapacağı fena tesirlerden sarfına zar, pek küçük yaşta çocukların hatta bazan nevzatların gece veya gündüz uzun zaman mahsur hava içinde kalmaları ve kalabalık muhit içinde bir çok sari hastalıklar sirayetine kışın vahim teneffüs yolları hastalıklarına maruz bulunmaları sebebile sıhhat ve hayatlarının büyük tehlikeye duçar olduğu muhakkaktır. Ahiren. Büyük Millet Meclisince kabul edilerek 6/11/1930 tarihinden itibaren mer'i olacak olan Umumi Hıfzıssıhha Kanununun 167'nci maddesi 12 yaşından aşağı çocukların bu gibi temaşa yerlerine girmelerini men eylediğinden kanunun mer'iyeti tarihinden itibaren çocuklarımızın sıhhati noktai nazarından çok mühim olan bu meselenin aşağıda gösterildiği surette ve kanuna muvafik olarak ehemmiyetle takibi icap eder."* T.C. Resmi Gazete, 26.10.1930., S. 1631.

[420] Son Posta, *"Hani Çocuklar İçin Sinema"*, 19.01.1935, s.1. Bkz. Ek:16.

[421] TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 5, Cilt: 1, İçtima: 2, 07.03.1935, s. 10.

yasaklamıştı. Yine aynı kanunun 167'nci maddesi de gündüzleri, terbiye amaçlı sinema ve tiyatrolara 6 yaşından büyük çocukların kabul edilebilmesine müsaade etmişti. Bu konuda Halkevleri de bir bildiri düzenlemiş ve düzenledikleri balo, çaylı dans gibi eğlencelere ilk, orta ve lise eğitimi alan öğrencilerin katılamayacaklarını, ancak bu tür eğlencelere çocuk ve gençleri alıştırmanın Halkevlerinin de bir görevi olduğundan ailelere bu konuda eğitimler verilmesinin gerekli olduğu bildirilmişti. Bununla beraber, konser, konferans gibi öğrencilerin terbiyesi ve bilgisine tesir eden toplantılara, ilkokulu bitiren öğrencilerin kabul edilmelerinde bir sorun olmadığı da ayrıca belirtilmişti.[422]

Yine Fuad Bey tarafından, 25 Nisan 1938'de çocukların genel sinema filmlerine ve tiyatrolara kabul edilmelerinin yasak olduğu hakkında kanun teklifi ile ilgili genel bir açıklama yapılmıştı. Bunun yanı sıra yalnızca Kültür Bakanlığının onayına sunulması şartı ile bu filmlerin gümrük vergisinden muaf tutulması arzu edilmişti. Mevcut gümrük vergisi 63855 liraydı ancak getirtilecek çocuk filmlerinin gümrükte çok yer tutmayacağı ifade edilmişti. Bundan sonra Fuad Bey tarafından, Umuma Mahsus Sinema Filmlerine Ve Tiyatrolara çocukların kabul edilmemesi için yapılan teklif, Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanı'nın kararıyla beraber bir sonuca ulaşmıştı. Teklif edilen kanunun ilk maddesi Umumi Hıfzıssıhha Kanunu'nun 167'inci maddesi göz önüne alınarak yapılan konuşmalar sonunda bu kanunun 12 yaşından aşağı çocukları özel olarak riske atmadığına ve 16 ve daha küçük yaştaki çocukların da ayni kayda bağlı tutularak düzeltilmesine birlikle karar verilmişti. Buna göre yapılan açıklamada çocuklar için eğitici olabilecek sinemadan faydalanmalarını sağlamak hem bir zorunluluk hem de memleket için bir borç olarak görülmüştü. Çocukların olur olmaz her filmi seyretmelerinin, gerek ruh sağlıklarının gerekse de ahlaklarının korunması açısından risk oluşturduğunun dikkate alınması gerektiğine karar verilmişti. Dr. Fuad Umay'ın 16 ve daha küçük yaştaki çocukların umumî sinema ve tiyatrolara girmelerinin yasaklanması hakkında önerisinin Kültür Bakanlığı ve Talim ve Terbiye kurulunun desteğiyle çocukların ve gençlerin olumsuz etkilenmemesi açısından sıcak bakılmıştı. Burada bir ekleme de yapılmıştı. Yurt dışından getirilen filmlerin ve tiyatrolarda oynanacak oyunların çocukları; askerlik, genel terbiye ve ahlak, inzibat ve emniyet, hatta suç işlemeye yöneltebileceğinden dolayı bunun kontrolünü temin edecek hükümler konulduğu ve Kültür Bakanından alınan bilgiye göre kontrol esnasında özellikle

[422] B.C.A., Yer: 3-5-10, Kurum: 490-1-0-0, Halkevlerinin genel müsamerelerine çocukların katılıp katılmayacağının bildirilmesi, 27.12.1937.

filmlerin çocuk ve gençlik terbiyesine zarar vermemesi bakımından dikkatle incelendiği ve bu şekilde doğabilecek zararların önüne geçilmesi mümkün görüldüğü ifade edilmişti. Bir diğer sebep Dr. Fuad Umay'ın teklif ettiği 12 yaş sınırı yerine 16 yaş sınırı kabul olunsa dahi sinemaların olduğu diğer ülkelerdeki problemlerin Türkiye'de de olabileceğiydi. Örneğin yaş sınırını ölçmek zor olduğundan çocukların boylarını ölçmek zorunda kalan ülkeler söz konusu olmuştu. Bununla beraber kentlerde sinemalar sayı ve genişlik açısından nüfus ile eşit ölçüde olmadığı için, özellikle tatil günlerinde buralara akın eden ve sinema kapılarında göze batacak derecede kalabalık olan ağırlıklı olarak okula giden veya gitmeyen çocuklar olan bu izdiham içinde yaş sınırının tespiti görevliler açısından çok zorlayıcı olacağı belirtilmişti. Son olarak ise Türkiye'ye uygun filmlerin henüz Türkiye Cumhuriyeti tarafından üretilemediğinden ve 16 yaşına kadar olan çocukların genel olarak sinema ve tiyatrolara gitmelerinin yasaklanması mümkün olamayacağından dışarıdan gelecek filmlerin yapılan kanun teklifindeki terbiyevi sınırları aşmayacak olanlarını seçmenin en doğru yol olduğu düşünülmektedir. Bir yıl içinde Türkiye'ye giren filmlerin sayısı 200-250 olduğundan, bu seçim ve kontrolün temin edilmesi zor olmayacaktır. Terbiye açısından bakıldığında bugünkü durumda bile tiyatro ve sinemalarda oynanan oyun ve filmlerin önemli bir kısmı, yaşlılar için olduğu kadar gençler ve çocuklar için de sorun teşkil etmemektedir. 12 yaşına kadar olan çocukların gece ve gündüz sinema ve tiyatrolara gitmemeleri konusu ise 1593 numaralı Hıfzıssıhha Kanununun 167'nci maddesinde bulunduğundan dolayı bu kanuna bir ek yapılması veya bu yaşın 16'ya çıkarılması bir ihtiyaç olarak görülmemiştir. Kanun görüşmesiyle Umumi Hıfzıssıhha Kanunundaki on iki yaşından küçük çocukların bu gibi yerlere kabul edilmemeleri hakkındaki hüküm kabul edilmemiştir. Ancak dans salonu ve bar gibi yerlerin de çocukların ahlakı üzerinde oluşturacağı olumsuz etkileri göz önünde bulunduran Adliye Encümeni, sözü edilen maddelerden Umumî Hıfzıssıhha Kanunundaki on iki yaşından küçük çocukların bu gibi yerlere girmelerini yasaklayan maddeyi on altı yaşını bitirmemiş olan çocukları da kapsayacak şekilde düzenlemiş ve kanundaki altı yaşını bitirmemiş olan çocukların kesin olarak bu gibi yerlere girmesini yasaklamıştır. On altı yaşını bitirmemiş çocukların gece sinema ve tiyatroya gitmeleri zor olacağından Umumi Hıfzıssıhha Kanunun on iki yaş sınırı maddesinin değiştirilmesine gerek görülmeyerek diğer madde bu şekilde düzeltilmiştir. ve bu görüşmeler Umumi Heyette görüşülmek üzere TBMM'ye sunulmuştur. Böylece halka

açık sinema ve tiyatrolara çocukların alınma yaşı düzenlenmiştir. 1'inci maddede on altı ve daha küçük yaşta bulunan çocukların umumî sinema filmlerine ve tiyatrolara kabul edilmeleri yasaktır. Ancak eğitici olabilecek ve ahlaklarını güçlendirecek, bilgi ve görgülerini ve duygularını arttırmaya yarayacak filmleri ve oyunları gösteren sinema ve tiyatrolara çocuklar gidebilirler. Bu filmlerle oyunların yerel makamlarca kontrol edilerek gösterilmesine izin verilmesi gerekir. 2'nci maddede 16 ve daha küçük yaşta bulunan çocuklara güneş batıncaya dek film ve piyes gösterilebilir. 3'ncü maddede çocuklara mahsus sinema filmlerinden gümrük vergisi alınmayacağıdır. Ancak bu filmlerin Kültür Bakanlığı tarafından izinli olması gerekmektedir. 4. maddede on altı ve daha küçük yaşta bulunan çocukları kamuya açık sinema filmlerine ve tiyatrolara kabul eden ve Hükümetin olurunu almadan çocuklara film ve oyun gösteren sinema ve tiyatrocularından 25 liradan 100 liraya kadar hafif para cezası alınacağı yer alır. Tekrar ederse iki aya kadar hafif hapis cezasıyla cezalandırılırlar. Umumî Hıfzıssıhha Kanununun 167'nci maddesinin ilk fıkrası 16 ve daha küçük yaşta bulunan çocukların sinema ve tiyatro ve dans salonu ve bar gibi mahallere getirilmesi ve kabul edilmesi yasaktır şeklinde değiştirilmiştir.[423]

Sabiha Zekeriya Hanım (Sertel), Dr. Fuat Bey'in 16 yaşına kadar çocukların sinemaya gitmesini yasaklayan kanun layihasını köşe yazısında desteklemişti. Çocukların bundan dolayı rahatsız olduklarını ancak toplum sağlığı için bunun gerekli olduğunu belirtmişti. 16 yaşına kadar olan çocukların sinemaya gitmesini yasaklarken çocukları sinemasız bırakmak hatasına düşmemek için çocuklara özel sinemaların da açılması gerektiğini vurgulamıştı.[424] Niyazi Ahmet, çocuk filmleri seçilerek sinemalarda çocuk saatlerinin ayrılması gerektiğini söylemiştir.[425] Dr. Fahrettin Kerim çocukların sinemalara götürülmemesi için Meclise verilen layiha üzerine bazı sinema filmlerinin yetişkinler için dahi olumsuz tesirleri olabileceğini belirtmiştir.[426]

7.2. Gümrük Politikasında Oyuncaklar Ve Çocuk Eşyaları

[423] TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 5, Cilt: 24, İçtima: 52, 25.04.1938.
[424] Tan, "*Bizde de Çocuk Sinemaları Açılmalıdır", 28.04.1938, s.6.*
[425] Kurun, "*Yerli Film Sanayiimiz", 18*,01.1938, s.6.
[426] Tan, "*Öyle Filmler Var ki Çocuklara Değil, Büyük Adamlara Bile Muzırdır",* 03.05.1938, s.1.

Oyun ve oyuncağın çocuk gelişimindeki faydası büyüktür. Hatta çocuk gelişimi yanı sıra oyun, oyuncaklar ve bunların değişimi toplumların sosyal ve ekonomik koşullarını bir dereceye kadar anlatır. Bu da dönem hakkında, çocuğa yönelik bilgi sahibi olunmasını sağlamaktadır.[427]

Atatürk Dönemi'nde Türkiye'de, oyuncaklarla oynamanın çocuğu terbiye etmedeki etkisinin önemini üzerinde durulmuştu. Özellikle Avrupa'dan ithal edilecek oyuncakları çocukların oynamalarına karşı olan düşünceler üretilmişti. Bunun yerine anaokullarında ithal oyuncak yerine değerlendirilebilecek çeşitli oyunlar konulduğunu ifade edildi. Bununla beraber Avrupa'dan gelecek yönlendirici oyuncakların çocuklar tarafından ilgi görmeyeceğini bunun yerine çocuklara uygun çocuk bahçelerinin okullarda yer aldığı, çocuk bahçelerinde kum ve kil ile ilgili oyun alanları olduğu belirtildi. [428]

Özellikle Amerika'da, çocuklar için açılan kurumlarda ve sosyal alanlarda çeşitli oyuncakların olduğu, çocuğun bu oyuncaklardan ilgisine uygun olanı seçtiği, bunu takip eden eğitmenler de bu şekilde çocukların yönelimlerini öğrendikleri belirtildi.[429]

Bunun dışında da oyuncağın Türkiye'de çok sayıda ve uygun fiyatlı olması ve oyuncağın maddi alım gücünün yüksek olmayıp üstelik bedava dağıtılabileceğini üzerine düşünülmüştü. Gümrük Tarifesi görüşmelerinde bu konuda çalışılmıştı.[430]

24 Mart 1921'de gümrük uygulamasının Avrupalı Devletlerin lehine olduğu belirtilirken çocuk oyuncaklarının ülkeye girişiyle ilgili bilgi verildi. Ekonominin düzeltilmesi gerektiği bunun da ithalatı azaltıp ihracatı arttırarak olabileceği ancak Avrupalı Devletlerin buna pek yanaşmadıkları açıklandı. Avrupa'dan belirli miktarda gelen vagonların önemli bir kısmının, çocuk oyuncakları ile dolu olduğu görülmüştü.

---

[427] Helmut Niemann, "Oyuncağın Gelişim Tarihi", Çev. Bekir ONUR, *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi,* Cilt: 24, Sayı: 1, 1991, s. 58.

[428] Tunalı Hilmi Bey'in gözlemleri için bkz. *"Bilhassa Amerika'da yetimhaneler, çocuk yurtları, ana mektepleri gibi yerlerde binlerce oyuncak görürsünüz, katiyen çocuğun eline hiçbir oyuncak verilmez. Çocuk gider, doğru oyuncağın bulunduğu depolara, dershanelere oradan kendi zevkine giden oyuncağı seçer, orada bulunan mürebbiyeler, bu çocukları takip ederler, bakarlar, bu çocuklardan hangisi hangi oyuncakları intihab ediyor, hangi oyuncaklarla daha çok oynuyor. En nihayet bir şeyi layenkati kendisine oyuncak ediyor. Görüyor ki şimdifer.. makine.. ha bunda makinistlik istidadı var. Sene nihayetinde bir istatistik yapılıyor, yekun şu raddeye varıyor, ondan sonra mümkün değil o çocuk mektebe verilirken katiyen edebiyat şubesine verilmiyor. Mutlaka fen şubesine veriliyor. Bir de görüyorsunuz ki dehşetli bir makinist, dehşetli bir mühendis çıkıyor."* TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 1, Cilt: 9, İçtima: 14, 31.03.1337, s. 297.

[429] Aynı yer.

[430] TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 1, Cilt: 9, İçtima: 14, 31.03.1337, s. 297.

Daha sonra eşya ve giysi ile ilgili çalışmalar yapıldı. Aynı tarihte yurtdışından moda eşyası adı altında kız çocuklarına özel dikilmiş hazır elbiselerin gelmesine karar verildi.[431]

28 Mart 1921'de TBMM'de yapılan 339'uncu fasıla göre, erkek, kadın ve çocuk için, hazır elbise, lüks malzemeden dikilen ürünler, elbise vb. gibi Avrupa'dan gelen bu tür moda eşyaları iç ticarete büyük zararlar vereceği için ithalatı yasaklandı.[432]

Bundan sonra 1-2 Haziran 1929 tarihlerinde çocuklar için ihtiyaç duyulan eşyalar ve oyuncaklar konusu değerlendirildi. 1 Haziran'da çeşitli çocuk oyuncakları satın alınmasına dair bilgi verildi.[433] 2 Haziran da çocuklar için alınacak eşyaların ne kadar ve hangi başlık altında alınacağı kaydedilerek 856 adet çeşitli çocuk oyuncakları alınacağı ve bu konu kıyafet ve eşya olarak 116 adet erkek, kadın ve çocuk için örme veya dokuma her çeşit yün, 396 adet pamuktan erkek kadın ve çocuk için örme veya dokuma kumaştan elbise, tozluk ve diğer giyilecek eşya, 404 adet çocuk kundağı, 407 pamuktan her nevi şapka ve başlıklar ve 429 adet gözlük camları olarak satın alınacağı belirlendi.

Erkek, kadın ve çocuk için Gümrük Tarifesi Kanunu'nda şapka ve her nevi başlık, erkek, kadın ve çocuk için örme veya dokuma her nevi yün, kıl kumaştan dikilmiş elbise, tozluk ve saire giyilecek eşya, çocuk kundağı, çocuk eğlencesi olan gözlüklere özgü camlar dahil olmak üzere gözlükler, Şenlik fişekleri, mehtaplı kibritler ve çocuk tabancalarına mahsus kağıt ve mantar kapsüllerde dahil edildi. Buna Çocuk arabaları, Çocuk oyuncağı ve bebek eşyaları da eklendi. [434]

Çocuk kundağı 100 kilo için tespit olunan gümrük oranı indirim yüzdesi 8 Haziran 1929'da %10 olmuştu.[435] 31 Mayıs 1933 tarihinde çocuk kundağı ithal edilmesi kanunda yer aldı. [436]

1 Haziran 1929 tarihinde 1 numaralı Gümrük Tarife Kanunu tasarısında çocuk oyuncaklarından makineli olanlardan yapıldıkları maddenin vergisine göre yüzde yirmi beş vergi alınacağı belirtildi. Şenlik fişekleri çeşitli kibritler vb. çocuk oyuncağı tabancalarına mahsus kâğıt ve mantar kapsüller ve yine ithal edilen bebek, oyuncak

[431] TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 1, Cilt: 9, İçtima: 11, 24.03.1337, s. 223.
[432] TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 1, Cilt: 9, İçtima: 13, 28.03.1337, s. 271-272.
[433] TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 1, Cilt: 7, İçtima: 127, 01.01.1337, s.109.
[434] Gümrük Tarifesi Kanunu, 01.07.1929, T.C. Resmi Gazete, S. 1230.
[435] TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 3, Cilt: 26, İçtima: 39, 26.03.1931, s. 13.
[436] 1 Haziran 1929 Tarih Ve 1499 Numaralı Gümrük Kanununu Değiştiren Kanun, T.C. Resmi Gazete, 31.05.1933, S. 2415.

araba, oyuncak tabanca ve oyuncak düdükler üretildikleri malzemeye göre vergiye tabi tutuldu.[437]

Romanya ile 11 Haziran 1929 tarihinde yapılan Ticaret Antlaşması'na göre Türkiye'den Romanya'ya ihraç edilecek belirli ürünlerin karşılığında Türkiye'ye Romanya'dan belirli ürünler İthal edilecekti. Bu ürünler arasında çocuklar için keçe şapka taslağı da bulunmaktaydı.[438] Çocuk arabaları 20000 kilo olarak,[439] çocuk oyuncakları ve çocuk oyuncaklarından oluşan diğer eşyaların alınacağı da miktarı belirlendi.[440]

Çocuğun oyun ile desteklenmesinin oyuncak yardımı ile de gerçekleştiğini düşünen milletvekilleri bunun üzerinden vergi alınıp alınmaması konusunda tartışmalar yapmışlardı. İthal edilen oyuncakların milletvekillerinin zihninde bıraktığı etki zaman zaman bu oyuncakların Gümrük Vergisine tabi tutulmamasına da yol açmıştı. Çocuk oyuncakları ve eşyalarında talep edilen ürünler ayrıca ne çeşit ürünlere ilgi duyulduğunu da açıklamıştır.

7.3. Çocuk Yiyeceklerinin Milli Ve Ahlaki Yönü

Atatürk döneminde çocukları etkileyen şeylerden biri de beslenme konusuydu. Bu açıdan yaşanan ekonomik buhrana önlem amaçlı çalışmalar yapılmıştı. Bunlardan biri de yerli malına yönelim, yerli malını özendirmeydi.

1929 yılından itibaren Millî İktisat ve Tasarruf Cemiyeti'nin öncülüğünde yerli malı ve tutum haftası kutlamaları başlatılmıştı. Bu kutlamalar özellikle 1930'lu yıllarda Cumhuriyet Halk Partisi'nin desteği ve Halkevlerinin katılımıyla, Türkiye'nin genelinde oldukça canlı bir şekilde yapılmıştı. Söz konusu yıllarda kutlamaların yapılışında çocuğa yönelik bazı etkinlikler düzenlenmişti. Özellikle yerli mallarına gösterilen ilginin arttırılması, ihtiyaçların en aza indirilmesi ve bunun da mümkün olduğu kadar yerli ürünlerden temin edilmesi için memleketin her tarafına bir genelge gönderilmişti. Ardından okullarda çeşitli yazı yarışmaları yapılmış, milli ekonomi ile yerli malı kullanımı için ilgi çekici gösteriler tertip edilmişti. Bu gösteriler okulların yanı sıra

[437] TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 3, Cilt: 12, İçtima: 74, 01.06.1929, s. 12.
[438] Kararname, 31.01.1938, T.C. Resmi Gazete, S. 3822.
[439] TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 5, Cilt: 26, İçtima: 73, 08.06.1938, s. 4.
[440] TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 5, Cilt: 26, İçtima: 77, 17.06.1938, s. 201.

halkevleri programlarında da yer almıştı. Öte yandan okullarda çocuklar ile ailelerine tutumlu olmanın faydaları konusunda çeşitli konferanslar verilmişti. Ardından öğrenciler ellerinde yerli malı hakkında çeşitli sözler yazılı pankartlar açmışlardı. Bu hafta zarfında yatılı okullara yerli malı üzüm, incir, fındık dağıtılmıştı. Bu etkinlikler sadece ilk ve orta öğretimden ibaret olmayıp Millet Mektepleri'nde de benzer çalışmalar yapılmıştır. Öğretmenlerden bu konuda destek istenmiştir. Yerli malı marşı ülke çapında mekteplere dağıtılmıştı.[441]

25 Aralık 1929'da İş Bankası bir kampanya düzenleyerek Tasarruf Günü'nü annelere ve çocuklara yönelik olarak düzenlemiştir. Celal Bayar'ın genel müdürü olarak programda konuşma yaparak iktisat ve tasarruf mücadelesinin önemi yönünde annelerin bilinçlendirilmesini sağlamış, programda çocuklara yerli malının ve Türk parasının önemini anlatan öğütler verilmiştir.[442]

Bu dönemde çocuk yiyeceklerinin ahlaki tesiri konusu üzerinde de durulmuştur. 17 Mayıs 1933 tarihinde şekerlerde ve şekerlemelerde ve özellikle çikolata ambalajlarının üzerinde çocuklar için uygunsuz resimlerin bulunduğu bu tür gıdaların ambalajlarının çocukların velilerinin gözünden kaçmasının mümkün olmadığını belirtilmişti.[443]

28 Mayıs 1934 tarihinde bazı çikolata türlerinin küçük çocukları zararlı alışkanlıklara sürükleyebileceği, piyangolu çikolata ve bisküvilerin kötü alışkanlıklar kazandırabileceği ve çocuk sağlığını etkileyebileceği buna göre önlem alınarak ilgili kanunun çıkması gerektiği belirtilmişti. Bunun üzerine çocukların hem ahlaken hem de sağlık açısından negatif yönlü etkilenebileceğinden dolayı zaten halihazırda bu ve bunun gibi durumlar için yasa tasarısı üzerinde çalışıldığı açıklanmıştı.[444]

Çocukların beslenmesinin öneminin kavranmasıyla beraber aynı zamanda Çocuk Esirgeme Kurumu'na hayır olarak gönderilen malzemelerin de desteklenerek gümrük vergisinden istisna yapılması uygun görülmüştü. Vergiden muaf tutulan ürünleri Himaye-i Etfal Cemiyeti Umumi Merkezi'nin Baş Vekaleti Celile'ye göndermiş olduğu mektupta görmekteyiz. Mektupta Himaye-i Etfal Cemiyeti'nin Amerika'daki

---

[441] Sevilay Özer, "1929 Dünya Ekonomik Bunalımı Çerçevesinde Yerlı Malı Ve Tutum Haftası Kutlamaları", *Turkish Studies-International Periodical For The Languages, Literature And History Of Turkish Or Turkic*, volume 8/5spring2013, P.595-613, Ankara-Turkey, 603-604.
[442] Milliyet, "*Vatandaş Yeni Bir Harbe Giriyoruz",* 25.12.1929, s.3., Vakit, "*İş Bankası Tasarruf Gününü Kutluladı",* 26.12.1929, s.2.
[443] TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 4, Cilt: 15, İçtima: 52, 17.05.1933, s. 147.
[444] TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 4, Cilt: 22, İçtima: 59, 28.05.1934, s. 389.

bölümünde kimsesiz fakir çocuklara hediye olarak gönderilen bir yiyecek listesi olduğu ve gümrük vergisinden muaf tutulması istendiği yazmaktaydı.[445]

Himaye-i Etfal Cemiyeti'nin mektubunda yazan malzeme listesi çikolata, cevizli şekerleme, Amerikan Sakızı, kâğıt bardak, bardak makinası, çikolata makinası, kurşun kalem gibi gıda ve tüketim malzemeleridir. Bu listeye baktığımızda çocuklar için çeşitli yiyecek ve kullanılabilecek eşya ve malzemeler görmekteyiz. Vergilerle beraber toplam fiyatın 56,88 Lira gibi bir ücrette olduğu çikolata, cevizli şekerleme, Amerikan sakızı, kağıt bardak, bardak makinası, çikolata makinası, kurşun kalem içeren hediyelerin Türkiye'de temininin daha ucuz olduğu da Cemiyet yetkilisinin sözleri arasında olmuştu.[446]

11 Mayıs 1938 tarihinde biranın bir içki olmadığını ve çocuklar üzerinde yararlı etkileri olabileceğini bunun için biradan ilk etapta vergi alınmaması önerilmişti.[447] Dönem basınına bakıldığında biranın alkollü bir içki olmayan malt içeceği olduğunu çünkü özellikle yeni doğum yapmış emziren annelere ve çocuklara önerilen bir içecek olduğunu, anne sütünü arttırıcı faydası olduğu için tavsiye edildiği görülmektedir. Eczanede satılan bir gıda malzemesi olduğu gazetelerde yer almıştı.[448]

Milli ekonominin desteklenerek çocukları bu yönde yetiştirmenin önemi her geçen gün vurgulanmıştı. Bununla beraber çocuk beslenmesinde iyi ve doğruyu aramanın yolları da aranan gelişmelerdendi. Bu süreçte annelere yönelik yiyecek reklamları yapılmıştır. Çocuklarını belirli besinler tüketerek yetiştirmeleri yönünde tanıtımlar bulunmaktaydı. Bir markanın pirinç unu tanıtımında için annelerin "*O, torunlarımızın da neşe ve sıhhat kaynağı olacaktır*" dedikleri belirtilmişti.[449] Çeşitli markaların çocuklara mercimek, patates, arpa, bezelye, pirinç, yulaf ve irmik unları ile

---

[445] Himaye-i Etfal Cemiyeti'nin mektubu için; *"Amerikan cemiyetimizin baktığı kimsesiz fakir yavrulara hediye olarak gönderilen ve merbut listede cinsi kilosu ve istenilen gümrük ve muamele vergisi yazılı olan eşyanın memleketimizden temini daha ucuza mal olduğuna nazaran hediye olarak gönderilen bu mevadın hayır müessesemize gümrük ve muamele resimlerinden muaf tutularak verilmesinin Ankara Gümrük Müdürlüğü'ne yazılmasına emir ve müsaade buyurulmasını enderin saygılarımla rica ederim. Başkan N. Ayrıca Bkz.* B.C.A. Yer/Fon 030/10/178/234/4 28.10.1934, Çocuk Esirgeme Kurumu adına Amerika'dan gönderilen hediyelerin gümrük vergisinden muaf tutulamayacağı,16.10.1934.

[446] B.C.A. Yer/Fon 030/10/178/234/4 Çocuk Esirgeme Kurumu adına Amerika'dan gönderilen hediyelerin gümrük vergisinden muaf tutulamayacağı,. 28.10.1934.

[2] TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 5, Cilt: 14, İçtima: 59, 28.05.1934, s. 297.

[448] Vakit, *"Fosfatlı Şark Malt Hülasası",* 04.12 1932, s.12., Vakit, *"Fosfatlı Şark Malt Hülasası",* 18.04.1933, s.12., Cumhuriyet, *"Fosfatlı Şark Malt Hülasası",* 18.03.1926 s.6., Ek: 20, Cumhuriyet, *"Fosfatlı Şark Malt Hülasası",* 04.12.1934, Son Posta, *"Fosfatlı Şark Malt Hülasası",* 05.06.1933.Ayrıca bkz. Ek: 17. Ek: 18. Ek: 19. Ek:20.

[449] Akşam, *"Çapa Marka Pirinçunu*", 24.02.1936, s.16.

çorba, yemek ve muhallebi yapıp yedirilmesi konusunda yönlendirmeler yaptıkları, bazı eczanelerin tanıtımlarını yaparken bebekler için vitaminler önerdikleri, bu sayede bebeklerin daha tombul, kuvvetli, neşeli ve daha sağlıklı olacakları belirtilmiştir.[450] Çocuk hastalıklarında kuvvetlenerek etkisinin çok çabuk kendisini gösterdiği, çocukların kemiklerine iyi geldiği belirtilen şurup tanıtımı yapılmıştı.[451] Bunun dışında çocuk sütü tanıtımları yapılmış,[452] çocuklara süt içirmenin önemine dair bilgilendirici makaleler yazılmıştı. [453]

Atatürk dönemine baktığımızda çocukların beslenmesinin öneminin gün geçtikçe daha iyi kavranmaya başlandığı, bunun ülke menfaati için ne denli önemli olduğu görülür. Çocukların kullandığı ürünlerin onların iyi bir vatandaş olmasına ve sağlıklarına yapacağı tesir için önlem alınması istenmiştir. Bundan dolayı sağlıklı ve gürbüz çocuklar isteyen Türkiye'de çocukların ne yediği, nasıl beslendiği tartışılan konulardan olmuş, ülkenin gelecek nesli için zararlı gıdaları engelleme girişimlerinde bulunulmuştur.

7.4. Çocuğu Yerli Malına Yönlendirme Çabaları

Çocuğun beslenmesinin öneminin bilinmesinin yanı sıra, çocuğun beslendiği gıdanın yerli ve milli olması Atatürk Dönemi'nde üzerinde çalışılan konuların arasına girmiştir.

25 Şubat 1925 tarihinde Türkiye'de çocuklara yerli malını sevdiren ve ekonomi konusunda bilgilendiren eğitimlerin yeterince verilmediği, ancak Almanların bu konuya verdikleri önemin büyük olduğu belirtildi. Alman eğitimcilerin çocuklara 10 maddelik kurallar hazırladığı, bu kuralların özellikle yerli malını özendiren, milli menfaat içeren, ülke ekonomisini düşünen, yabancı etkisinden uzak çocuklar yetiştirmeye yönelik olduğu anlatılır. Bu şekilde ekonomik olarak da yozlaşmadıklarını belirtir. Maddeler şu şekildedir. "En küçük masraflarında bile vatandaşlarının ve vatanın menafini asla gözden uzak tutma. İkincisi; bir memlekete ecnebiye mamulâtından ve mahsulâtından velev iki paralık bir şey olsun bir şey satın alırsan, memleketin servetinden o miktarı tenkis

[450] Cumhuriyet, "*Hasan Unları", "Fosfotin Necati",* 08.05.1933, s.8.
[451] Son Posta, *"Hasan Kuvvet Şurubu",* 05.10.1930, s.7.
[452] Haber, "*Besi Çocuk Sütü",* 12.11.1934, s.7.
[453] Vakit, "*Süt İşleri Nasıl Halledilir*", 08.01.1930, s.3.

ettiğini unutma. Üçüncüsü; paran daima Alman işçilerine ve pazarlarına müfit olmalı. Dördüncüsü; ecnebi makinelerini, ecnebi alet ve edevatını istimal ederek Alman darüssinasını, Alman hanesini, Alman toprağını şaibedar etme. Beşincisi; sofranın üzerinde ecnebi etlerini, ecnebi yağlarını bulundurma... Bunlar her Almanya'da hayvan yetiştirenleri, hem de sıhhati rahnedar eder. Çünkü Alman zabıtai sıhhiyesince muayene edilmiş değildir. Altıncısı; Alman kalemiyle, Alman kâğıdı üzerine yazını yaz ve Alman sünger kâğıdı ile yazını kurut. Yedincisi; Alman kumaşlarını giy ve başına Alman serpuşlarını tak. Sekizincisi; Alman unu, Alman meyvesi, Alman birası, Alman kuvvetini hâsıl eder. Dokuzuncusu; Almanya'nın arpa kahvesinden hoşlanmaz isen, Almanya müstemlekeleri kahvesini istimal et. Eğer çikolata seviyorsanız, dikkat ediniz ki, çikolatanız Alman metağı olsun. Onuncusu; lâflar, ilânlar seni asla bu kanaatlerden çevirmesin. Kanaat etki, ne söylenirse söylensin, dünyanın en iyi mahsulâtı, Almanya'nın vatandaşına lâyık gördüğü Alman mahsulâtıdır." şeklindedir. Bunları her Alman ve Alman çocuğunun ezberlediğini söylemiştir. Kazım Karabekir konuşmasında Türk çocuklarına yapılan yanlış yönlendirmeler olduğundan da bahsetmiştir. Buna göre çocuklara şekerin geçmişten beri özendirildiğini ancak bir şeker fabrikası olmadığını, önceden bunun bal, pekmez, meyve ile karşılandığını ama artık bu tutumdan vazgeçilerek çocukları şeker kullanımına özendirilmek istendiğini düşündüğünü söylemiştir. Yerli olmayarak çocukların da tükettiği çoğu eşyanın halkın aydın kesimi tarafından tüketilerek olumsuz örnek olunduğunu ifade etmiştir. Yabancı mallar yerine Türk malının özendirilmesi gerektiği,[454] Türk malının yabancı mallar ile rekabet edecek boyutta olduğu vurgulanmıştı.[455]

Bundan sonra yerli olarak yetiştirilen yerli malı ürün ve yiyeceklerin çocuklara verilmesinin daha doğru olacağı düşünülmüş dışarıdan kakao almanın pahalıya mal olduğunu ülke ekonomisini korumak ve iktisadi zorunlulukları uygulamak gerektiği belirtilmişti. Memleket yemişleri olarak tanımlanan yerli ve milli yiyeceklerin çocuklar için tercih edilmesi gerektiği, bu şekilde yerli malı ürünler çocuklara özendirilirse bundan yerli üreticinin de memnun kalacağı vurgulanmaktadır. Fındık, ceviz, üzüm, incir, kabak çekirdeği gibi kuru yemişlerin çok iyi bir şekilde çikolata yerine geçebileceğini kakaonun ithalinin gümrük indirimli olarak Türkiye'ye girişine izin verilirse devletin bundan ekonomik olarak olumsuz yönlü etkileneceği bunun için de

[454] TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 2, Cilt: 14, İçtima: 64, s. 297, 25.02.1341.
[455] Son Posta, "*Yerli Malı İmanımız Olmalıdır",* 13.12.1932, s.9.

İktisat Vekâletinin 15 kuruş üzerinden belirleyeceği vergiye ek olarak kahvehane, pastane gibi yerlerden şimdiye kadar alınmakta olan 45 kuruşluk verginin de alınmaya devam edeceği yönünde çalışma yapılmıştı.[456]

16 Ekim 1934 tarihinde Himaye-i Etfal Cemiyeti Başkanlığı'na gönderilen Gümrük ve İnhisarlar Vekilliği tarafından da inceleme yapılarak verilen cevapta, hediye amaçlı Amerika'dan gönderilecek çocuk eşyalarının gümrük vergisine tabi tutulması kararlaştırılmıştı. İlgili kararda Himaye-i Etfal Cemiyeti Başkanlığına, Türkiye dahilinde otomatik oyuncak makineleri ithal etmek ve bunları işletmek hakkını veren 1787 numaralı kanundan başka müsaade edilen mevzuat olmadığı ve 1499 numaralı tarife kanunu ile gümrük kanununda yazılı istisnalar arasında hediye olarak gelecek bu gibi şeylerden vergi alınmayacağına dair de kanuni bir kayıt bulunmadığından Amerika'dan gelen eşya için bağlı liste gereğince istenilen 59,65 lira gümrük vergisi ödemesinin zorunluluğu bildirilmişti.[457]

Yerli malı ile ilgili çocuğa yönelik pek çok yönlendirme 1930'larda basında yer almıştı. Çıkan yazı veya tanıtımlarda içeriğinin bilinmediği çocuk gıdalarının çocuklara verilmemesi, çocukların sağlığını bozabileceği, bunun için yerli malı kullanılması gerektiği önerilmişti.[458] Bunun dışında belirli tarihlerde yerli malı pazarları kurulmuş bu pazarlarda milli üretim çocuk eşyaları satışa sunulmuştu.[459]

7.5. Yolculukta Çocuk

Çocuğun sosyal hayatta yer alması, toplumsal hayata uyum sağlayabilmesi açısından yolculuk sırasında yaşayacağı kolaylıklar da oldukça önemliydi. Bu açıdan Atatürk döneminde çocuk için yapılan çalışmalar kapsamına girmiş çocuğun bu açıdan hayatı kolaylaştırılmaya çalışılmıştı.

1923 yılı Türkiye İktisat Kongresi'nin ardından nüfus artışını teşvik etme hükümetin önem verdiği politikalardan oldu. Çıkartılan Yol Vergisi Kanunu ile en az beş çocuk sahibi olanlar yol vergisi ödemeyecekti.[460]

---

[456] TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 4, Cilt: 15, İçtima: 64, 31.05.1933, s. 474.
[457] B.C.A. Yer/Fon 030/10/178/234/4 Çocuk Esirgeme Kurumu adına Amerika'dan gönderilen hediyelerin gümrük vergisinden muaf tutulamayacağı, 28.10.1934.
[458] Cumhuriyet, "*Yavrunuza Acıyınız",* 07.12.1936, s.10.
[459] Yeni Asır, "*Sümer Bank Yerli Mallar Pazarı",* 02.11.1934, s.10.
[460] Kepenek ve Yentürk, a.g.e., s.136.

1 Mart 1923 tarihinde çocukların yolculuk tarifeleriyle ilgili bilgi verilmişti. Üç yaşına kadar olan çocuklar refakatinde olan kişinin kucağında oturmak şartıyla ücretsiz nakledilebilecekti. Üç yaşından on yaşına kadar olan çocuklar için yarı ücret alınacağı bilgisi verilmişti. Çocukların yolculuk yaptığı taşıtta ücret alınıp alınmayacağına dair üç yaş yerine beş yaşından itibaren yarı ücretle taşınmaları gerektiği, iki çocuğun bir kişilik yer kaplayacağını ifade edilmişti.[461]

30 Mayıs 1929'da ücretlerle beraber çocukları ilgilendiren yolculuk kuralları da belirlendi. Ücretler genel olarak birinci mevki 10 kuruş, ikinci mevki 7 kuruş, üçüncü mevki 4 kuruş olarak kilometre ve yolcu başına alınacak taşıma ücreti şeklinde belirlenmişti. Bununla beraber bir çocuk ona refakat eden kişi ile beraber üç yaşına kadar ücretsiz seyahat edeceği ve yedi yaşına kadar olan çocuklardan yarı yarıya ücret alınacağına karar verilmişti. [462]

30 Haziran 1937 tarihinde yapılan yeni tarifede yolculukla ilgili çocuklara ait bazı kurallar değişmişti. Ailelerinin beraberinde olan ve kendilerine ayrı bir yer tahsisi gerekmediği durumda 5 yaşını dolduran çocuklara ücretsizdi. 6 ve daha üstü yaşta olanlar tam ücrete tabidir.[463]

Toplumsallaşma ve sosyalleşme açısından çocuğun kullanacağı toplu taşıma araçlarından alınan miktar ücretsiz ya da çocuğun yaşına göre belli bir ücrete tabi olmuş, bu açıdan çocuğa mümkün olduğu kadar kolaylık sağlanarak ebeveyni nezdinde seyahat edebilmesi sağlanmıştır.

[461] TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 2, Cilt: 8, İçtima: 29, 05.04.1340, s. 6.
[462] TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 3, Cilt: 12, İçtima: 73, 30.05.1929, s. 14.
[463] Tamim, 30.06.1937, T.C. Resmi Gazete, S. 3644.

İKİNCİ BÖLÜM

ATATÜRK DÖNEMİ EKONOMİ POLİTİKALARINDA ÇOCUK

20'nci yüzyıla kadar varlığını sürdüren Osmanlı Devleti, bu yüzyılın başlarında artık ekonomik anlamda oldukça güçsüz bir konumdaydı. Osmanlının dış rekabet gücünden mahrum, iç ihtiyaçlara yönelik üretimi özellikle sanayi devrimi sonunda gelişen Avrupa ekonomisi ve üretimiyle doğal olarak rekabet edemez ve ona karşı koyamaz bir duruma gelmişti. Girmiş olduğu savaşların finansman sürecinde iç kaynakları yetersiz kalmış bunun sonucunda yüksek oranda devlet borçları ve kapitülasyonlar söz konusu olmuştu. Yıllarca süren bu savaşların ardından ülkede birçok iş alanı kapanmış, üretim yapan erkek nüfusu yok denecek kadar az ve artan göçler nedeniyle de işsizlik büyük seviyelere ulaşmıştı. Osmanlı ekonomisi hammadde ihraç eden bir yapıda olan, düşük teknoloji ile çalışan basit atölyeler ile üretime çabalayan bir durumdaydı ve tarım üretimiyle dar bir alanda sınırlı imkanlara sahipti. Var olan kaynakların büyük oranda ordunun hizmetine verilmesi, bu kaynakların hızla tükenmesine sebep olmuştu. 1915 yılında İstanbul ve Anadolu'da büyük işletme sayıları 585 adet işyerinde yapılan incelemenin sonucunda 30.000 sanayi işçisinin çalıştığı görülmekteydi. Bu dönemde Osmanlı İmparatorluğu ekonomik anlamda kendi kendine yetebilmekten çok uzak kaldı. Çünkü üretim yerlerinin kapasitesi küçük, işçi sayısı minimum düzeyde ve buralarda üretilen ürünlerin kalitesi de fazlasıyla düşüktü.[464]

II. Meşrutiyet'i takip eden günlerde ülkede söz sahibi olan İttihatçı grup tarafından önce tek taraflı olarak uygulanan kapitülasyonları kaldırma çabasına girilmiş ardından ticaret daha çok azınlıkların elinde olduğundan dolayı yerli ticari burjuva oluşturulmak istenmişti ve sanayiyi teşvik edecek kanun uygulamaya çalışmışlardı fakat tüm bu iyi niyetli çabalar savaşın yenilgi ile bitmesi nedeniyle başarıya ulaşamadı.[465]

Milli Mücadele dönemi ise ekonomik açıdan gelişme gösterilemeyip, Avrupa'nın hasta adamın ölmesini bekleyişi ile devam etti. Yeni devlete intikal eden 42 bin köy, 1000 kasaba ve 67 kent ile beraber 750 bin kilometre karelik koskoca bir coğrafya parçasını kaplayan Türk yurdunda, bölgeler ve şehirler arasında bağlantılar

[464] Özer Özçelik, Güner Tuncer, "Atatürk Dönemi Ekonomi Politikaları", *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Haziran 2007, Cilt 9, Sayı 1, ss. 253-266, s..254.
[465] Koç, a.g.m., s. 164.

bulunmuyordu. Bir milli pazar ve ekonominin olmayışı ile son derece ilkel geçim şartları içinde yaşayan 12 milyonluk bir halk kalmıştı.[466]

Ancak Mustafa Kemal Paşa'nın önderliğinde Türkiye, önce Avrupa'nın bu beklentisini boşa çıkardı. Mayıs 1919'da İzmir'in işgali sonrası hızlanan Anadolu'daki Milli Mücadele Hareketi, Mustafa Kemal Atatürk'ün başkomutanlığında 3 yıl süren savaşın ardından 30 Ağustos'ta zafer ile taçlandı. 11 Ekim 1922'de imzalanan Mudanya Mütarekesi ile Türk Kurtuluş Savaşı fiilen bitti ve Atatürk'ün kendi deyimi ile "Ekonomik zaferler" dönemi başladı. Ardından yeni devleti, çağdaş, medeni, refah seviyesi yüksek devletler arasına sokabilmek için büyük bir gayret içine girdiler. Türkiye kuruluş yılları olarak nitelendirilebilecek bu dönem ekonomi politikasının belirlenmeye başlandığı bir dönem oldu. Atatürk devletlerin ve milletlerin yükseliş ve çöküş nedenlerinin en başında ekonominin geldiğini belirterek; *"Kalkınmamızın, ilerlememizin temel şartı iktisadi hayatı canlandırmaktır… Savaş meydanlarında değerli evlatlarımızın süngü ve silahlarının zaferi yeterli değildir. Bu zafer ve başarı çok büyüktür; ancak, gerçek refah ve mutluluğa sahip olabilmek için, asıl bundan sonra çalışmak gerekir. Sizin için zafer ve ilerleme alanı ekonomide, ticarettedir."* dedi.[467]

Atatürk Dönemi'nde TBMM'nin açılışıyla beraber göreve gelen İktisat/Ekonomi Bakanları görev tarihleriyle beraber sırasıyla şöyleydi; Yusuf Kemal Tengirşenk 3 Mayıs 1920-30 Mart 1921, Celâl Bayar 30 Mart 1921-14 Ocak 1922, Sırrı Day 14 Ocak 1922-11 Mayıs 1922, Hasan Saka 11 Mayıs 1922-12 Temmuz 1922, Mahmut Esat Bozkurt 12 Temmuz 1922-24 Eylül 1923, Hasan Saka 24 Eylül 1923-27 Ekim 1923. Hasan Saka 1 Kasım 1923-6 Mart 1924, Şakir Kesebir 21 Ocak 1928-29 Mayıs 1929, Mustafa Rahmi Köken 29 Mayıs 1929-27 Eylül 1930, Mustafa Şeref Özkan 27 Eylül 1930-8 Eylül 1932, Celâl Bayar 10 Kasım 1932-1 Kasım 1937, Şakir Kesebir, 1 Kasım 1937-28 Aralık 1938 tarihlerinde görevde bulunarak ekonomi politikalarını yönlendirme çalışmalarını yürütmüşlerdi.[468]

Cumhuriyet'in ilan edilmesinden 4 ay önce, yeni Türk devleti henüz kanunen kurulmamışken, İzmir İktisat Kongresi toplandı. Bu, önemli kongre yeni kurulacak

[466] Emin Türk Eliçin, *Kemalist Türk İdeolojisi*, Ant Yay., İstanbul:1970, s.268.
[467] Koç, a.g.m., s.164.
[468] *TBMM Albümü 1920-2010, I. Cilt 1920-1950*, TBMM Basın ve Halkla İlişkiler Müdürlüğü Yayınları No: 1, Ankara:2010, s.24-302.

devletin ekonomi planını gösterecekti ve bu planda çocuğun yeni Türk devleti nezdindeki yeri anlaşılacaktı.

1. İZMİR İKTİSAT KONGRESİ'NDE ÇOCUK

Mustafa Kemal Atatürk 1. İktisat Kongresinde *"Milletimiz mazisinden değil, artık istikbalinden mesuldür"* diyerek ekonomik kalkınmada çocuk konusunun gelecek yönüne vurgu yapmıştı. Atatürk'ün burada dile getirdiği cümleler yön verici olması sebebiyle dikkat çekiciydi. Henüz Lozan Barış Antlaşmasının imzalanmadığı, ara verildiği dönemde, 17 Şubat ve 4 Mart 1923 tarihleri arasında düzenlenen İzmir İktisat Kongresi, çok sayıda delege ile toplanarak yeni Türkiye'nin ekonomik sorunlarını konu aldı. Bunun için Atatürk'ün açış konuşmaları ve devlet adamlarının görüşleri oldukça önemliydi. Bu fikirler yaşanan savaşlardan yorgun çıkan halka, ekonomik olarak yön vererek yurdu kalkındırmaya çalışmak amacı taşıyordu. [469]

Kongreye işçi, çiftçi, tüccar ve sanayici temsilcileriyle beraber toplam 1135 kişi katıldı. Atatürk'ün, en önemli sorunun ulusu kalkındırmak olduğunu söylediği açış konuşmasıyla, yeni devletin izleyeceği ekonomi siyaseti açıklanmış oldu. Kongre sonunda ekonomi yemini/andı anlamına gelen "Misak-ı İktisadi" esasları belirlendi. 12 maddeden oluşan bu esasların 12. maddesi doğrudan çocuğu temel alıyordu.[470]

Bu esaslar madde olarak şöyleydi: Türkiye, Milli sınırları içerisinde lekesiz bir istiklal ile dünyanın barış ve ilerici çağdaş unsurlarından biridir.(md.1). Türkiye halkı milli egemenliğini, kanı ve canı pahasına elde ettiğinden, bunu hiç bir şeye feda etmez ve milli hakimiyete bağlı olan meclis ve hükümetine daima zahirdir. (md.2). Türk insanı tahribat yapmaz; imar eder. Bütün mesai ekonomik olarak memleketi yükseltmek amacına matuftur. (md.3). Türk halkı kullandığı eşyayı mümkün mertebe kendisi yetiştirir ve çok çalışır. Zamanda, malda ve ithalatta israftan kaçınır. Milli geleceğini temin için gerekirse geceli gündüzlü çalışmak amacındadır. (md.4). Türkiye halkı, servet itibariyle bir altın hazinesinin üzerinde oturduğunun farkındadır. Ormanlarını çocuğu gibi sever, bunun için ağaç bayramları yapar; yeniden orman yetiştirir. Madenleri kendi milli geleceği için işletir ve servetlerini herkesten fazla tanımaya

[469] A. Afetinan, *İzmir İktisat Kongesi*, Türk Tarih Kurumu Yay., 2. Baskı, Ankara: 1989, s.12.
[470] Ahmet Mumcu *Tarih Açısından Türk Devriminin Temelleri ve Gelişimi*, İnkılap ve Aka Basımevi, 5. Baskı, İstanbul:1979, s.161.

çalışır.(md.5). Hırsızlık, yalancılık, riya ve tembellik en büyük düşman; taassuptan uzak bir dindarlık her şeyde esastır ve her zaman faydalı yenilikleri severek alır. Türkiye halkı kutsal saydıklarına, topraklarına, şahıslarına ve mallarına karşı yapılan düşmanca propagandalardan nefret eder ve daime bunlarla mücadeleyi bir görev bilir. (md.6). Türkler, irfan ve mağfiret aşığıdır. Türk, her yerde hayatını kazanabilecek bir şekilde yetişir; fakat her şeyden evvel kendisi memleketin malıdır. Eğitime verdiği kutsiyet dolayısıyla (Mevlud-i Şerif), kandil gününü, aynı zamanda kitap bayramı olarak tesit eder. (md.7). Birçok savaşlar ve zorunluluklardan dolayı azalan nüfusun arttırılmasıyla beraber sıhhatlerimizin, hayatlarımızın korunması en birinci emelimizdir. Türk, pis havadan, salgından ve pislikten ve mikroptan çekinir. Bol bol ve saf hava, bol güneş ve temizliği sever. Ecdat mirası olan binicilik, avcılık, nişancılık, denizcilik gibi bedeni terbiyenin de yapılmasına çalışır. Hayvanlarına da aynı dikkat ve özeni göstermekle beraber hayvan cinslerini düzeltir ve miktarlarını çoğaltır. (md.8). Türk, dinine, milliyetine, toprağına, hayatına ve kurumlarına düşman olmayan milletlere daima dosttur ve ecnebi sermayesine karşı değildir. Ancak kendi yurdunda kendi lisanına ve kanununa uymayan kurumlarla ilişkide bulunmaz. Türk ilim ve sanat yeniliklerini nerede olursa olsun, direkt alır ve her türlü münasebette fazla mutavassıt istemez. (md.9) Türk açık alın ile serbestçe çalışmayı sever; işlerde inhisar istemez. (md.10). Türkler, hangi sınıf ve mesleklerde olurlarsa olsunlar, birbirlerini candan severler. Meslek, zümre itibariyle el ele vererek birlikler, memleketini ve birbirlerini tanımak, anlaşmak için seyahatler ve birleşmeler yaparlar. (md.11). Türk kadını ve kocası, çocukları bu iktisadi misaka göre yetiştirir (md.12) şeklinde belirlenmişti.[471]

Misaka göre, Türk kadın ve kocasın çocuklarını sözü geçen ilkelere göre yetiştirecekti. Bu aynı zamanda geleceğin Cumhuriyet Türk çocuğunun yetiştirilme tarzını da planlıyordu. Kongrede bunun dışında, Ticarete Ait Mevadd-ı Müteferrika bölümünün 7'nci maddesinde, öksüz ve yetimler tüzüğü olarak bilinen Eytam Nizamnamesinin; "*Büyük ve küçük vereseler hukukunu kafil bulunmaması bir takım İslam ticaret müesseselerinin mahvını mucip olduğundan mezkûr hususun nazar-ı dikkate alınması"* maddesi bu nizamnamedeki yetimlere yönelik büyük ve küçük varisler konusunda oluşan kefil sorununun yeniden düzenlenmesi gerektiğini vurgulamıştı. Kongrede ayrıca işçi grubunun iktisat esasları çocuğu temel alıyordu.2'nci

[471] Afetinan, İzmir İktisat Kongresi, s.19-20.

maddede salgın hastalıklar ırkın özünü tahribat yaptığı için ihtiyaç durumundaki ailelere tecrit haneler, emzik haneler, sanatoryumlar ve hastaneler sağlanabilmesi adına bir sıhhat vergisi alınması kabul edildi. 7'nci maddede maden ocaklarında on sekiz yaşından küçük çocukların istihdamının yasaklanması kabul edildi. 8'inci maddede sanat kurumları ve gümrüklerin ağır işlerinde on iki yaşını doldurmayan çocukların çalıştırılmaması gerektiği, çocuklara özel yatılı ve ücretsiz kurumlar açılarak eğitilmeleri ve en fazla 4 saat olmak üzere yalnızca hafif işlerde çalıştırılabilecekleri kabul edildi. 10'uncu maddede kadınlara hamilelik süresince ve doğum sonrası 8 hafta ve her ay 3 gün izin verilmesi kabul edildi. 25'inci maddede işçi köylü çocuklarının şehirli çocuklardan önce yatılı ve parasız sanat okullarına girebilmesi kabul edildi. [472]

Bunun dışında kongre sırasında ekonomi ürünlerinin misafirlere tanıtımı için bir sergi açılması uygun görülmüş bu sergide İzmir'de çocuk ayakkabıları imalathanesi sahibi Hafız Hüseyin Avni Efendi'nin tek parçadan oluşan çocuk ayakkabısı örneği ve Mersin İdadisi öğrencilerinden oluşan 20.000 lira sermayeli Çocuk Bankası Müdüriyeti Ticarethanesinin çıkardığı üzüm reçeli, limon reçeli, lokum ve şekerlemelerin etiketli bir şekilde ve "bizim işimiz" sloganıyla sergileneceği belirlendi.[473]

Ticaretten tarıma, bankacılıktan sanayiye, yol haritasının çizildiği İktisat Kongresi'nin ardından yerli üretimin geliştirildiği, özel sektör ağırlıklı bir iktisadi kalkınma modelinde karar kılınırken bir yandan her biri Cumhuriyet tarihinde yer edecek somut birtakım adımlar atıldı. Yaklaşık 1 milyon liralık sermayesinin 250 bin lirasını bizzat resmi olarak Atatürk'ün verdiği ve Celal Bayar'ın liderliğinde tasarrufu teşvik ederek toplanacak fonlarla bütün ekonomik faaliyet kollarını finanse edebilecek, gerektiğinde çeşitli alanlarda sanayileşme faaliyetlerinin başlatılmasına tamamen kendi kaynaklarıyla katılabilecek milli bir kuruluşun doğması ve milli bankacılık sisteminin oluşturulması için Türkiye İş Bankası kuruldu. Bundan sonra sanayi dallarının kurulması ve sanayinin teşviki kanunu, demiryolu işletmelerinin millileştirilmesi ve Kabotaj Kanunu, iç gümrüklerin kaldırılması ve dış ticaret için koruyucu gümrük tarifelerinin oluşturulması, her ilde ticaret, sanayi ve esnaf odaları ile bağlı okulların kurulması, bütçe gelirlerinin neredeyse yarısını oluşturmasına rağmen çiftçinin üzerinde yük olan "Aşar Vergisi" nin kaldırılması, tütün tarımının serbest bırakılması, kooperatifçilik kanunu yapılması, amele tabiri yerine işçi denilmesi, sendika hakkı, 8

[472] Afetinan, İzmir İktisat Kongresi, s. 51-54.
[473] Afetinan, İzmir İktisat Kongresi, s.185.

saatlik mesai sınırı, 1 Mayıs İşçi Bayramı'nın kabul edilmesi, ücretli izin hakkı, işçilerin sağlığı için sıhhat vergisi, hastane ve dispanser kurulması bunlardandı. Atatürk, İzmir İktisat Kongresi kararları doğrultusunda, ekonomiye faydalı olabilecek özel sermayenin girmesine ilke olarak izin verileceğini belirtti. Ancak, o dönemde dünyada gelişmiş ülkelerden gelişmekte olan ülkelere yönelik sermaye akımı sınırlı düzeydeydi. Bu nedenle Türkiye'ye yabancı sermaye girişi olmamıştır.[474]

İzmir İktisat Kongresi'nde varılan kararlar yönetime ışık tutmuştu ancak kalkınma biçimi saptanamadığından dolayı, Devlet dönemin sonlarına doğru ekonomik hayata müdahale etmek durumunda kalmıştı. Ardından planlı ekonomi dönemine girilecek, sanayileşme başta olmak üzere, tarım ve hizmetler sektörünün geliştirilerek, Devletçilik ilkesi[475] uygulamaya sokulacaktı.[476]

Atatürk döneminde ekonomik açıdan iki önemli olay bu süreci dönem olarak ayırmamızı gerektirir. Bunlardan ilki 1923 yılında yapılan Lozan Antlaşması'nın iktisadi hükümleri ve diğeri de 1929 yılı Dünya Ekonomik Buhranı'dır.

2. 1923-1929 YILLARI ARASI EKONOMİ POLİTİKALARINDA ÇOCUK KONUSU

Türkiye'de 1920'lerin başında tarım devletin en önemli geçim kaynağını oluşturuyordu. Ancak bu kaynak az ve kısıtlı miktarda tarım faaliyetlerini içermekteydi. Tarımda bir milyonu aşkın köylü ailesi bulunmakla beraber birkaç bin büyük arazi sahibi vardı. Tarımsal gelişmenin sağlanması için devlet yöneticilerinin ne yönde karar alacağı, kırsal kesimle ilgili politikalarının başlıca sorununu oluşturuyordu.[477]

Sanayide ise çok az miktarda eski üretim tesisi bulunuyordu. Yol ve ulaşım aracı yok denecek kadar azdı. Buna karşın ticaret ve ilgili hizmetler, bankalar, sigortalar vb. iktisadi kurumlar azınlık ve yabancıların elindeydi.[478]

---

[474] Özçelik ve Tuncer, a.g.m., s.254.
[475] Devletçilik: Ekonomi politikasının devlet eliyle yürütülmesi gerektiğini ileri süren ekonomi anlayışıdır. Genelr olarak büyük yatırımların devletçe yapılması olarak yorumlanır. Bkz. Orhan Hançerlioğlu, *Ekonomi Sözlüğü*, Remzi Kitabevi, 5. Basım, İstanbul: 1993, s.60.
[476] Mumcu, a.g.e., s.161.
[477] Yahya S. Tezel, *Cumhuriyet Döneminin İktisadi Tarihi 1923-1950*, Yurt Yayınları, Ankara:1982, s.345.
[478] Kayra, a.g.e., 26-27.

Türkiye Lozan Antlaşması ile üzerindeki mali baskıdan kurtulmuştu. Öncelikle dış borçlar sorunu özüme kavuşturuldu. Bununla beraber kapitülasyonlar sorunu Türkiye'nin istediği gibi çözüme kavuştu Kapitülasyonlar devletin büyük ölçüde belini büküyordu ancak Lozan Antlaşması'nın 28'inci maddesine göre adli, mali, ekonomik her tür kapitülasyon tamamıyla kaldırıldı. Savaş tazminatı ödenmesi reddedildi ve Türk denizlerinde de Türk gemilerinin dolaşabilmesi hakkı olan (Kabotaj Kanunu) kabul edildi.[479]

Devlet böyle bir ekonomik duruma girmeye başlamıştı ve Cumhuriyeti kuranlar milli bir ekonomi kurarak devletin iktisadi refahını arttıracak rotayı çizmeye hızla devam ediyorlardı. Devlet, 1923 ile 1929 yılları arasındaki bu dönemde direkt olarak ekonomik yatırımlara katılmamakla birlikte, çeşitli yasal ve kurumsal düzenlemelerle özel sektörü yatırım yapmaya yöneltmeye çalışmıştı. 1923'teki siyasi kadro özel sektörün imkanlarının ekonomik yatırımlar için kısıtlı olduğunun farkındaydı. Bu nedenle genel menfaatleri ilgilendiren noktalarda devlet ekonomiye katılma ihtiyacı hissetti. Bu süreçte alınan kararlar İzmir İktisat Kongresi'ndeki hedeflerin doğrultusunda oluşturulmaya çalışıldı. İzmir İktisat Kongresi'nde belirlenen esaslar kongreyi izleyen yıllarda sonuç verdi ve Türk ticari ve sanayi hayatını finanse edecek çeşitli bankaların kurulduğu gözlemlendi. Bu bankalar ise Türkiye İş Bankası, Türkiye Sanayi ve Maadin Bankası, yeniden düzenlenen Ziraat Bankası, Türkiye Sanayi Kredi Bankası ve T.C. Merkez Bankası ve Emlak ve Eytam Bankası'ydı. [480]

Çocuk Haftalarında çocuğu bilgilendiren Türk parasının değerli olduğunu anlatan yazılar çıkmış ve çocuklara İş Bankası tarafından kumbaralar verilerek para biriktirmenin, ekonomik davranmanın önemi vurgulanmıştı.[481]

Yeni Türk devletinin kurulmasıyla Türk milletinin temelinin köylü olduğu anlaşıldı. Bu amaçla köylüden ezici vergilerin kaldırılmasına karar verildi. Aşarın kaldırılması, büyük çiftçilerin İzmir İktisat Kongresi'nde dile getirdikleri en önemli isteklerdendi.[482] Bu anlamda da 17 Şubat 1925 yılında Hükümet, her çeşit toprak gelirinin %12'sinin devlete verilmesi olarak alınan Aşar vergisini lağvederek o zamana

[479] A. Afetinan, *Türkiye Cumhuriyeti Ve Türk Devrimi*, Türk Tarih Kurumu Yay., 4. Baskı, Ankara: 1998, s.126.
[480] Özçelik ve Tuncer, a.g.m., s.254.
[481] Cumhuriyet, "*Çocuk Haftası İş Kumbarası Haftası",* 23.04.1923, s.8. Bkz: Ek: 26.
[482] Karal, a.g.e., s.175.

kadar bütçe gelirleri arasında en büyük vergi kaynağını kaldırmış oldu. Böylece köylüler ve toprak sahipleri ağır bir vergi yükünden kurtarıldı. [483]

25 Haziran 1927 tarihinde Ali İktisat Meclisi kurulmuştu. Bu, I. Dünya Savaşı'na katılan bütün ülkelerin, savaşın ardından azalan üretim güçlerini, araçlarını ve kaynaklarını yeni oluşan şartlarda düzenlemek için, iktisat şuraları oluşturduklarından örnek alınarak bir ekonomik danışma meclisi şeklinde kurulmuştu.[484] Bu amaç doğrultusunda, Türkiye'de de ülkenin genel iktisadi gelişimini inceleyerek hızla ilerlemesini sağlamak amacıyla alanında uzman kişilerden oluşan bir kurul oluşturulması zorunlu görülmüştür. Ülkenin ticaret ve sanayi alanında ilerlemesine yapacağı araştırmalarla yön verecek olan Meclis'in hazırladığı raporlar da bu durumdan etkilenmiştir. Bir danışma organı niteliğinde kurulan ÂİM, getirdiği önerilerle Sümerbank'ın kurulmasında ve Türkiye'de planlama çalışmalarının başlatılmasında öncü oldu.[485]

Mevcut sanayi kuruluşlarını korumak ve yenilerinin kurulmasını sağlamak için Teşvik-i Sanayi Kanunu çıkarıldı. Bununla beraber gümrük tarifeleri değiştirildi, yeni taşıt tarifeleri kabul edildi, girişimcilere kredi temin edildi ve yerli mallarının durumunun geliştirilmesine çalışıldı. Bu tedbirlerin içinde sanayinin en fazla gelişmesini sağlayan Teşvik-i Sanayi Kanunuydu. Buna göre üretim yeri açmak isteyen girişimcilerden gümrük vergisi alınmayacaktı. Bu ve bunun gibi himaye tedbirlerinin etkisiyle ülkenin fabrika sayısı hızla arttı. 1923 yılında fabrika toplam sayısı 341 iken bu sayı 1935 yılında 1310 gibi bir rakama ulaştı. Bu fabrikaların arasında devlet eliyle kurulanlar da bulunmaktaydı.[486]

1927 yılında sanayide yapılan sayım ile ülkedeki sanayi üretiminin yapısı görülmekteydi. 65 bin dolayında işletmenin yüzde 43,59'u tarım (tarım ürünlerini işleme vb.), yüzde 23,88'i dokuma ve yüzde 22,61'i maden işleme, makine yapımı ve onarımı gruplarından oluşmaktaydı. Toplam 256 855 çalışanın yüzde 43,1'i tarım, yüzde 18,70'i dokuma sanayiinde toplanmıştı. İşletmelerin yüzde 35,74'u tek kişilik, 35,76'sı ise 2-3 kişiliktir. Beş kişiden daha fazla işçi çalıştıran işletmelerin oranı yüzde

[483] Tezel, a.g.e., s.345.
[484] 1170 No'lu Âlî İktisad Meclisi Hakkında Kânun, 24.07. 1927, T.C. Resmi Gazete, S. 640.
[485] Özlem Yaktı, Perihan Ünlü Soylu, "İktisadî Kalkınma Yolunda Öncü Bir Danışma Organı: Âlî İktisat Meclisi", *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, S 47, Bahar 2011, Ss. 677-700, S.680.
[486] Karal, a.g.e., s.182.

8,94; 100 kişiden fazla çalıştıranlar ise yüzde 0,23'tür. Buradan anlaşıldığı kadarıyla bu dönem içerisinde sanayide çocuk işçiliği yaygındır. Çünkü 9 ve daha çok kişi çalıştıran işyerlerinde çalışan toplam 147 128 kişinin yüzde 15,4'ü on dört yaşından küçüktür. Bunun 2-3 kişi çalıştıran işletmelerde daha yüksek olduğu söylenebilir. İşletme başına çalışan sayısı ortalama 2,5 kişidir.[487]

Ticaret borsası tarafından yapılan beş yıllık istatistiğe göre 1929 yılındaki yerli buğday fiyatlarının ucuz olduğu 1930 yılında vurgulanıyordu. Bunun için 1925 yılındaki yerli buğdayın 19, kr., 1926 yılındaki fiyatı 16 kr., 1927 yılındaki fiyatın yine 16 kuruş, 1928 yılındaki fiyatın 17 kr., 1929 yılındaki yerli buğday fiyatlarının fiyatlarının yine düşerek 16 kr. olduğu belirtiliyordu.[488]

1929 yılında dünyayı etkileyen Ekonomik Buhran, Türkiye'yi de etkilemişti. Yeni kurulan ve krizle karşılaşan devlet buna karşın önlemler alma sürecine girdi. Dünya Ekonomik Krizinin ortaya çıkardığı çeşitli dengesizlikleri, olumsuzlukları gidermek için uygulanması önerilen politikalar, 1929'dan önceki dönemden farklı olarak, devletin müdahalesi ve sanayileşme konularında yoğunlaşmaktaydı. Bu süreçte politikalar Devletçilik üzerine kurulacaktı.[489]

3. 1930-1938 YILLARI ARASI EKONOMİ POLİTİKALARINDA ÇOCUK KONUSU

İzmir İktisat Kongresi'nde yabancı girişime karşı olunmadığı vurgulanmıştı. Ancak yerli özel girişimin elinde yeterli sermaye olmaması ve yaşanan Dünya Ekonomik Buhranı'yla yabancı özel girişimin de gerilemesi ve Türkiye'nin böyle istikrarsız bir ortamda sanayileşemeyeceği Türk yöneticilerce anlaşılmış ve Devletçiliğin kapısı çalınmıştı. Devletçilik ile beraber çok ciddi bir millileştirme politikası yürütüldü. Türkiye Cumhuriyeti, Osmanlı Devleti'nden devralınan yabancı

[487] Yakup Kepenek, Nurhan Yentürk, *Türkiye Ekonomisi*, Remiz Kitabevi Yay., 12. Basım, İstanbul: 2001, s.45.
[488] Milliyet, "*Yerli Buğday Fiatleri",* 12.01.1930, s.4.
[489] Mehmet Bulut, "1929 Dünya Ekonomik Buhranı ve Türkiye'de Devletçiliğe Geçiş", *Bilig*, Haz. 2003, S. 26, ss., 77-101, s.86.

sermayeli kurumlardan kömür madenleri, demiryolları, elektrik ve telefon şirketleri millileştirilmişti.[490]

Bu sırada Cumhuriyet Halk Fırkası, Fırkanın 10 Mayıs 1931 tarihinde toplanan üçüncü büyük kongresinde yeni programını açıklamıştı. Programda Devletçilik tanımlanmıştı. Bunun için: "*Ferdî mesai ve faaliyeti esas tutmakla beraber mümkün olduğu kadar az zaman içinde milleti refaha ve memleketi memuriyete eriştirmek için milletin umumî ve yüksek menfaatlerinin icap ettirdiği işlerde -bilhassa iktisadî sahada- Devleti filen alâkadar etmek mühim esaslarımızdandır."* denilerek ekonomideki hükümet politikası belirtiliyordu. Bununla beraber bir İş Kanunu düzenlenmesinin Fırkanın önemli işlerinden olduğu vurgulanmıştı.[491]

Fırka programında ekonomi politikasının yanında nizamnamede çocuk ve çocuk ile ilgili politika da düzenlenmişti. Programın altıncı kısmı içtimai hayat ve umumi sıhhat başlığındaydı. Burada ailenin önemi ve çocuğun hayatı konusunda yapılacak politika yer alıyordu. Nüfusu arttıracak tedbirlerin önemi anlaşılmıştı ve bu konunun takip edileceği vurgulanmakla beraber Fırkanın, çocuk hayatıyla sürekli alakadar olacağı, doğum evlerinin arttırılmaya çalışılacağı ve kadın işçilerin çalıştıkları sırada çocuklarına bakacak kurumlar yaptırılarak var olanların arttırılacağı belirtiliyordu. Bunun dışında kimsesiz çocuklar konusunun önemi vurgulanıyordu.[492]

Bundan sonra, İstatistik Genel Müdürlüğü (1930), Tekel Genel Müdürlüğü (1931), PTT Genel Müdürlüğü (1933), Hava Yolları İşletmesi (1933), Türkiye Şeker Fabrikaları Genel Müdürlüğü (1935), Maden Tetkik Arama Enstitüsü (1935), Elektrik İşleri Etüt İdaresi (1935), Tapu Kadastro Umum Müdürlüğü (1936), Devlet Meteoroloji İşleri Genel Müdürlüğü (1937), Toprak Mahsulleri Ofisi (1938) kuruldu. 1923 yılına kadar açılmış olan Türkiye genelindeki irili ufaklı bütün fabrikaların sayısı 386 olurken, 1923-1933 arasında açılan ülke genelindeki bütün fabrikaların sayısı 1087'ye yükseldi.[493]

Milli ekonomiyi güçlendirmek için tasarrufun öneminin vurgulandığı bu yıllarda İş Bankası'nın da çocuklara tasarrufu öğretme çabaları olmuştu. Yaptığı kumbara kampanyasıyla çocukları hem sevindiriyor hem de birikimin önemini öğretiyordu.

[490] Kayra, a.g.e., 198-202.
[491] 1931 C.H.F., *Nizamnamesi Ve Programı,* T.B.M.M. Matbaası, Ankara:1931, s.31-33.
[492] 1931 CHF Nizamnamesi…, s.37.
[493] Özçelik ve Tuncer, a.g.m., s.254-259.

Bunun için; ”*Kumbara, çocuğa yalnız istikbal yapan değil, fakat sevindiren en güzel vasıtadır”* deniyor ve İş Bankası'ndan bir kumbara almalarını tavsiye ediyordu.[494] Benzer faaliyetleri Ziraat Bankası da yürütmüştü. Türklerin en büyük vazifesinin çocukları tutumlu ve muktesit yetiştirmek olduğu bundan dolayı Ziraat Bankası'ndan bir kumbara almak gerektiği vurgulanmıştı.[495] Ayrıca banka; "*Kumbara bire bin veren bir tarladır”*, sloganını kullanmıştı. [496]

1935 yılında Cumhuriyet Halk Partisi, topraksız her çiftçiyi toprak sahibi yapmayı yeni Parti Programı'na ekledi.[497] Fabrikaların açılışları büyük bir coşkuyla yapılıyordu. Ellerinde bayraklarla ve çiçeklerle mektep çocukları Mustafa Kemal Atatürk'ün açılış yapmasını bekliyorlardı. Bu açılışlardan biri olan 9 Ekim 1937 Nazilli Fabrikasında çocuklar bu heyecanı yaşamışlardı. Burada Mustafa Kemal'e, "*Gazi Babamız*" diyerek seslenmişlerdi.[498]

Refah seviyesinin artışı çocuklarla ilgili her faaliyete yansıyordu. Öyle ki kişi başına düşen gelir, I. Dünya Savaşı sonlarında 1918'de 10 liraya düşmüşken, bu sayı 1938 yılında 115 lira olarak kayıtlara geçmişti.[499] 1938 yılında 500gr ekmek 5 kr. olduğu bilgisinden hareketle kişi başına düşen milli gelirin 1938 yılındaki alım gücünün yüksek olduğu sonucuna varabiliriz.[500]

4. ÇOCUKLAR İÇİN DEVLET TARAFINDAN YAPILAN MADDİ YARDIMLAR

Kurtuluş Savaşı'nın tüm şiddetiyle devam ettiği günlerde TBMM Hükümeti'nin, sosyal yardımlar konusunda büyük atılımlar yapması zorlu şartlar dolayısıyla beklenemezdi. Ankara Hükümetinin öncelikli amacı işgale direnerek milli mücadeleye hız kesmeden devam etmek, savaşın kazanılması ve milli egemenliğin gerçekleştirilmesiydi. Bundan dolayı bu süreçte sosyal yardımlar konusuna öncelik verilememişti. Ancak sosyal yardımlar konusunda kısıtlı da olsa savasın mağdurları

[494] Cumhuriyet, "*İş Bankası Reklamı",* 17.05.1934, s.12.
[495] Vakit, "*Ziraat Bankası Reklamı",* 03.12.1932, s.11.
[496] Akşam, "*Ziraat Bankası Reklamı",* 24.02.1936, s.16.
[497] Tezel, a.g.e., s.348.
[498] Şevket Süreyya Aydemir, *Tek Adam Mustafa Kemal*, Cilt II, Remzi Kitabevi, 2009, s.356.
[499] İsmet Görgülü, Atatürk, Atatürkçülük Türkiye, Ankara, 2007, s.325.
[500] Ulus, "*Ekmek Münakaşası",* 26.05.1938, s.11.

olan toplumun her kesimine hiçbir ayırım gözetilmeksizin yardım etme çabasında olmuş Cumhuriyet ilan edildikten sonra bu çaba artmıştır. Bu şekilde sosyal yardımlar, savaşın kazanılması ve Cumhuriyetin ilanından sonra toplumsal ağırlıklı olarak bireyler arası farklılık gözetmeden halkçılık anlayışıyla uygulanmıştır.[501]

Bu anlayış için 18 Kasım 1920 tarihinde Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde Halkçılık Beyannamesi ile hangi amaçla ve ne yönde hareket edileceği belirlenmişti.[502] Bunun için Mustafa Kemal Paşa;

"Halkın öteden beri maruz bulunduğu sefalet sebeplerini yeni vesait ve teşkilat ile kaldırarak yerine refah ve saadet ikame etmeyi başlıca hedefi addeder. Binaenaleyh, toprak, maarif, adliye, maliye, iktisat ve evkaf işlerinde ve diğer mesaide, içtimai uhuvvet ve teavünü hâkîm kılarak, halkın ihtiyacatına göre teceddüt at ve tesisatı vücuda getirmeye çalışacaktır. Bunun için de siyasi ve içtimai umdelerini milletin ruhundan alınan ve tatbikatta milletin temayülat ve ananatını gözetmek fikrindedir." demişti.[503] Zaten TBMM açıldığında Meclisteki milletvekillerinin % 38'ini askeri ve sivil memurlar oluşturmaktaydı. Osmanlı Devleti'nden kalanların katılımı ile bu oran % 60'a varmaktaydı.[504] Bundan dolayı yapılan beyanname doğrultusunda da tüm bunları yapacak grubun memurlardan oluşacağı düşünülüyordu.[505] Memurlar Atatürk dönemi boyunca önemli gelişmelere imza atan ülkenin önemli bir kesimini oluşturuyorlardı.[506] Bu açıdan memurlara destek için memur ailelerine ve çocuklarına çeşitli yönlerden maddi destek sağlanacaktı.

Bununla beraber çok çocuklu ailelere, Şehit, Gazi çocukları ile yetim çocuklarına, vefat eden Milletvekili çocuklarına ve Vatana Hizmet kapsamında "Hidematı Vataniye" olarak fedakarlıklarda bulunanların çocuklarına çeşitli desteklerde bulunulmuştu.

4.1. Memur Çocuklarına Yapılan Yardımlar

[501] Yaşar Baytal, *Atatürk Döneminde Sosyal Yardım Faaliyetleri (1923-1938)*, (Doktora Tezi), Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü, Ankara 2009, s. 17-18.
[502] *Atatürk'ün Bütün Eserleri*, 1920-1921, Kaynak Yayınları, c.10, Ankara: 2004, s. 102.
[503] TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 1, Cilt: 5, İçtima: 99, 18.06.1336, s.414.
[504] Cengiz Şavkılı ve Tülay Aydın, a.g.m., s.84.
[505] Sait Güran, "Cumhuriyet Kurulurken Memurin Kanunu'nun Dikkat Çekici Bir Hükmü", *İdare Hukuku ve İlimleri Dergisi*, c. 2, sayı. 3, Haz. 2011, ss. 65-77, s.65.
[506] Cengiz Şavkılı ve Tülay Aydın, a.g.m., 84.s

Atatürk döneminde ekonomik durum ilerlerken inişler ve çıkışlar yaşansa da bazı konulardan taviz verilmemişti. Bunlar özellikle maddi yardıma ihtiyacı olan çocuklara yapılan yardımlardı. 31 Mart 1926 tarihinde kabul edilen 336 sayılı ve 788 numaralı Memurin Kanunu ile bu konuda bazı düzenlemeler yapılmıştı.[507] Memurin Kanunu'nun esası, memurların fazilet ve fedakarlıklarını dikkate almak içindi. Devlet memurları Milli Mücadele süresince aylarca maaş almadan çalışmışlar, Cumhuriyet kurulduktan sonra da aynı fedakarlıklarda bulunmuşlardı.[508]

Çocuklara yapılan yardımlar arasında olan, yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti'nde desteklenmesi gereken bir grup olan memurların çocukları için sık sık yardımlar yapılması düşünüldü. Bu yardımlar çok çocuk sahibi olan memurların çocuklarına destek olarak, çocukların eğitimlerine destek olarak, babası yeni ölen emekli memur çocuklarının yatılı okul ücretlerinden indirim olarak ve Memur çocuklarının pansiyon ücretlerinden indirim olarak çeşitli kategoriler altında verilmişti.

Türkiye Cumhuriyeti'nde bu anlamda maddi yardımlar sık sık gündem konusu olmuştu. Özellikle çok çocuk sahibi memur çocuklarına destek verilerek toplumu daha çok çocuk sahibi olmaya heveslendiren çalışmalar düzenlenen politikalar arasında olmuştu. Bununla beraber memur çocuklarına da sosyal yardım çeşitli şekillerde olmuştu.

Bu konuda ilk olarak 1922 yılında İstanbul'daki memur çocuklarına öğrenim yardımı yapılmıştı. 16 Eylül 1923 tarihli ve 2206 sayılı karardaysa yine İstanbul'daki memurların okuyan çocuklarına ödenen ücretin tekrarı kabul edildi. Ancak bu bölgesel bir yardımdı.[509]

29 Ekim 1923 tarihinde memur çocuklarına yapılacak yardıma dikkat çekildi. Genel olarak memur çocuklarının eğitim desteğine yapılacak indirimin hatlarının Maliye Vekâleti ile çözülebileceği bu konuda memurların başvuru yaptığı, memurların çocuklarını okutmak için yardıma ve desteğe ihtiyaçları olduğu belirtildi. Memur çocuklarına yapılacak indirimin ve maaşın yardım amaçlı olduğu, bunun da hükümet tarafından seçilen desteğe ihtiyacı olan memur çocuklarına yapılması gerektiği vurgulandı. Ayrıca devlet memurlarının çocukları için yapılan %25 indirimin bütün memurlar için yapılması gerektiği belirtildi. Özellikle görevini hakkıyla yapmış ancak

[507] Memurin Kanunu, 31 Mart 1926, T.C. Resmi Gazete, S.336.
[508] Güran, a.g.m., s.70.
[509] B.C.A., Yer: 7-33-16, Kurum: 30-18-1-1/ Kararlar Daire Başkanlığı (1920-1928), tarih: 16.09.1923.

hastalık vb. gibi durumlarla emekli edilmiş kişilerin yardıma ihtiyaçları olduğu vurgulandı ve yardımların bu yönüne dikkat çekilmiştir.[510]

19 Mart 1923 tarihinde yatılı okullara kayıtlı memur çocuklarıyla babası yeni ölen emekli memur çocuklarının yatılı okul ücretlerinden %25 indirim sağlanması yönünde karar alındı.[511]

3 Eylül 1923 tarihinde İstanbul memurlarının birikmiş maaşlarıyla çocuklarının ücretlerinin ödenmesi hakkında çalışma yapıldı. Aynı gün şehit ailelerine maaş yerine nakit para ve arazi verilmesi hakkında karar incelendi. [512]

Genç Türkiye Cumhuriyeti memurlarına büyük fedakarlıklarda bulunan memurlarına desteği daha da ileriye taşıyarak 13 Ocak 1924'de işgalden kurtarılan illerdeki memurların çocuk ve torunlarından belli bir süreye kadar tıpkı İstanbul memurları gibi ücret alınmamasını sağlıyordu.[513]

11 Şubat 1925 tarihinde yardımlar ile ilgili bütçe düzenlemesinde, memur maaşlarının iyi durumda olduğu, memurların çocuk sahibi olup olmadıklarını da dikkate alarak maaş verilmesine dikkat çekilmek istendi. [514]

15 Mart 1926 tarihinde memur çocuklarının eğitim almalarına destek amacıyla bir düzenleme yapıldı. Bu da memurun çalışma yılına göre yapılan destekti. Buna göre beşinci yılını dolduran her memurun bir oğlu, ya da kızı üçte iki ücretle yatılı okula kabul edilecek, on senesini bitiren her memurun bir oğlu veya kızı parasız, diğer çocukları da yarım ücretle yatılı okula kabul edileceklerdi. Bununla beraber çocuk sahibi memurların yaşamlarını kolaylaştırmak amacıyla çocukları için uygun bir zamanda bir miktar ödenek verilmesi düşünüldü. Bunun için çok çocuk babası olan memurlara her bir çocuk için beşer lira ödenek verilmesi üzerinde çalışıldı. Erkek çocuklar on beş yaşına geldiklerinde, kız çocuklar on sekiz yaşına geldiklerinde bu ödenek bitecekti.[515]

---

[510] TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 2, Cilt: 3, İçtima: 43, 23.10.1339, s. 82.
[511] B.C.A., Yer 142-19-4 ek 141 Kurum: 30-10-0-0/Muamelat Genel Müdürlüğü, Yatılı Liselere kayıtlı memur çocuklarıyla babası yeni ölen emekli memur çocuklarının yatılı okul ücretlerinden %25 tenzilat yapılması, 19.03.1923.
[512] TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 2, Cilt: 1, İçtima: 13, 03.09.1339, s. 390.
[513] B.C.A., Yer: 8-46-13, Ek: 245-132, Kurum: 30-18-1-1/Kararlar Daire Başkanlığı (1920-1928), İşgalden kurtarılan illerin memurlarının birikmiş maaşlarına dair bir karar çıkıncaya kadar bu kimselerin çocuk ve torunlarının öğrenim ücretlerinden İstanbul'dakiler gibi ücret alınmaması, tarih: 13.01.1924.
[514] TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 2, Cilt: 13, İçtima: 53, 11.02.1341, s. 316.
[515] TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 2, Cilt: 23, İçtima: 71, 15.03.1926, s. 55.

Bu açıdan 1926 tarihli Memurin Kanunu'nun 88. Maddesinde beş yılını dolduran her memurun çoğunlukla yarım ücret ve kalan çocukları da üçte iki ücretle yatılı okula kayıt olabilecekleri ve on yılını bitiren her memurun bir çocuğunun ücretsiz ve kalan çocuklarının da yarım ücretle yatılı mekteplere kaydolunabileceği kabul edildi.[516]

23 Şubat 1928 tarihinde Devlet memurlarının ailelerine çocuk zammı verilmesi için bir kanun teklifi yapıldı.[517] 25 Haziran 1931 tarihinde maaşı az olan ya da iki veya daha fazla çocuğu olan Devlet memurlarının çocuklarının ücretinden %20 indirim yapılacağı kabul edildi.[518]

1932 yılından 1938 yılına kadar memur çocuklarının pansiyon ücretlerinden indirim yapılmasına karar verildi. Burada dikkat çeken nokta bu yardım ve indirimlerin yıldan yıla artması ve Hükümet tarafından teklif edilen miktarın encümen tarafından kabul edilmesiydi.

Örneğin; 20 Haziran 1932'de memur çocuklarının pansiyon ücretlerinde indirim yapılmasına karar verildi.[519] Bu 31 Mayıs 1933 tarihinde *"Memur Çocuklarının Pansiyon Ücretlerinden Yapılacak Tenzilat Karşılığı*" başlığında düzenlendi.[520] Sonraki yıl bu miktar arttı.[521] 22 Mayıs 1935 tarihinde memur çocuklarının pansiyon ücretlerine indirim yapıldı.[522] 30 Mayıs 1936 tarihinde memur çocuklarından alınacak okul ücretlerinin indirimine karar verildi. 23 Mayıs 1938'de yine memur çocuklarının pansiyon ücretlerinde indirim yapıldı.

1934 Mali yılı Muvazene Umumiye Kanunu ve 18.3.1926 yılı 788 sayılı Memurin Kanunu'nun "*Memur Çocuklarından Alınacak Mektep Ücretlerinin Tenzili"* hakkındaydı. Burada ayrıca Lise ve Orta Mekteplere yatılı ve parasız girecek öğrencilere maddi destek sağlandı.[523]

---

[516] Memurin Kanunu, 31 Mart 1926, T.C. Resmi Gazete, S.336.
[517] B.C.A., Yer: 3-16-25, Dosya Ek: 4, Kurum: 30-10-0-0/Muamelat Genel Müdürlüğü, Devlet memur ve müstahdemlerine aile ve çocuk zammı verilmesi hakkında Sivas Mebusu İbrahim Alaattin Bey'in kanun teklifi, tarih: 23.02.1928.
[518] TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 4, Cilt: 2, İçtima: 17, 25.06.1931, s. 155.
[519] TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 4, Cilt: 9, İçtima: 66, 20.06.1932, s. 156.
[520] 1932 Mali Senesi Muvazenei Umumiye Kanununa Merbut Bütçelerde Bazı Tadilat Yapılmasına Dair Kanun, T.C. Resmi Gazete, 31.03.1933, S. 2415.
[521] TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 4, Cilt: 22, İçtima: 58, 27.05.1934, s. 120.
[522] TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 5, Cilt: 3, İçtima: 27, 22.05.1935,s. 123.
[523] Muvazenei Umumiye Kanunu, 02.06.1934, T.C. Resmi Gazete, S. 2716.

30 Mayıs 1935 tarihinde ise okul olmayan yerlerdeki memur çocuklarının eğitimlerine maddi destek verilmesine karar verildi.[524] 1 Haziran 1936'da okul bulunmayan yerlerdeki memur çocuklarının eğitim masraflarına yardım edilmesine karar verildi.[525] Bunların dışında ölen kadın memurların kocaları ve çocuklarına da Tekaüt Kanunu kapsamında maaş bağlanması kabul edilmiştir.[526]

Atatürk Döneminde Türkiye'de memur çocuklarına destek verilmek istenmiş ve çeşitli yollarla bu yapılmıştı. Bunlardan çok çocuklu memurların maaş olarak desteklendiği ve memur çocuklarının eğitim konusunda maddi olarak rahatlatılmasına önem verildi. Bu süreçte yardımların özellikle kalacak yer konusunda yıldan yıla artışını görürüz. Bu anlamda memur çocuklarına destek vermeye büyük önem verilmişti.

4.2. Çok Çocuklu Hakimlere Yardımlar

Yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti'nde, diğer bazı kamu görevlilerinde olduğu gibi çok çocuklu hakimlere de sosyal yardımlar açısından destek olunmak istenmişti. Bu anlamda çok çocuk sahip olmalarını da desteklemek amacıyla 11 Haziran 1937 tarihinde çok çocuk sahibi hakimlere verilecek yardım paraları ile ikramiyeler hakkında kanun layihası için çalışma yapıldı.[527]

Bunun için ilk olarak çok çocuklu hakimler için yapılacak devlet yardımları gündeme alındı. *"Çok Çocuklu Hakimlere Verilecek Yardım Paralar İle İkramiye Hakkında Kanun Layihası Ve Bütçe Encümeni Mazbatası (1/874)"* başlığı ile bu konudaki görüşler ve yapılan yardımlar dikkate alındı.

Bu kanunun birinci maddesinde, çok çocuk sahibi hakimlere dağıtılacak yardım paralarının veya ikramiyelerin, hangi kanallar yoluyla toplanacağı belirlendi. Buna göre yılda bir defaya mahsus olmak ve Ocak ayında kesilmek üzere, çok çocuk sahibi hakimlerin yıllık maaşlarının toplamının yüzde ellisi ile terfi eden hakimlerin ilk iki aylık zam farkları ve mali yılbaşından itibaren hakim kadrosundan her yıl Ağustos ayının ilk günü açık bulunanların iki aylığı ve genel hakimlerin şubat maaşlarından kesilecek birer lira şeklinde oldu. Kanunun ikinci maddesinde ise bu kanuna 25 yaşını

[524] TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 5, Cilt: 3, İçtima: 32, 30.05.1935, s. 5.
[525] Devlet demiryolları ve limanları işletme umum müdürlüğü 1936 mali yılı bütçe kanunu, 01.06.1936, Resmi Gazete, S.3318.
[526] Hakimiyet-i Milliye, *"Ölen Memur Kadınların Kocalarına da Maaş Bağlanacak"*, 4.05.1930, s.1.
[527] TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 5, Cilt: 19, İçtima: 74, 11.06.1937, s. 173.

doldurmuş evli olan hakimler ile 28 yaşını bitirenlerden bir, 33 yaşını bitirenlerden iki, 37 yaşını bitirenlerden üç çocuklu olanlar bu yazılı ilk iki hükme tabi olmayacakları belirlendi. Kanunun üçüncü maddesi ise ücret ve ikramiyelerin nasıl dağıtılacağı ile ilgilidir. Buna göre 28 yaşını bitirmişlerden bir, 30 yaşını bitirmişlerden iki, 37 yaşını bitirmişlerden üç ve 42 yaşını bitirmiş olanlardan dörtten fazla çocuğu olanlara, fazla çocukların sayısına göre dağıtılacaktı. Çocukların yaşı 21'i geçmişse hakim ücret ve ikramiyelerden faydalanamayacaklardı. Çocukların yaşı 21'den küçük olmak zorundaydı. Burada bahsedilen bir diğer önemli madde de 5. Maddedir. Burada ikramiye almakta olan hakimlerin çocuklarının sayısı artmamışsa ikramiye aldıkları seneyi takip eden iki sene içerisinde dağıtılacak ikramiyeden pay alamayacaklardı. 9'uncu madde ise dağıtılacak bu yardım paralarından herhangi bir şekilde vergi kesintisi yapılmayacağıydı.[528]

Bundan sonra çok çocuklu hakimlere verilecek yardım paralarıyla ikramiye hakkında kanun maddeleri belirlenmişti. Bunlardan 1. maddeye göre çok çocuklu hakimlere bu kanunda yazılı hükümlere göre dağıtılacak yardım parası ile ikramiyelerin hangi kaynaklardan sağlanacağı belirlenmiştir. A fıkrasında bir defaya mahsus olmak ve ocak ayı maaşlarından kesilmek üzere hakimlerin senelik maaşı toplamının yüzde olarak yarısı, B fıkrasında aday hakimlerden, hakim yardımcılığına alınanlar da dahil olmakla beraber terfi eden bütün hakimlerin ilk iki aylık zam farkları, C fıkrasında namzetler de dahil olmak üzere mali yılın başından beri açık bulunan hakim kadrosunda her yıl ağustosun ilk günü var olan açık kadroların iki aylığı ve D fıkrasında genel hakimlerin şubat maaşlarından kesilecek birer lira şeklindeki hükümler kabul edilmişti. 2. maddede görev başındaki hakimlerden 35 yaşını doldurmuş olanların evli olanlarıyla 18 yaşını bitirmiş olanlardan bir çocuklu, 33 yaşını bitirmiş olanlardan iki çocuklu, 37 yaşını bitirmiş olanlardan üç çocuklu olanlar birinci maddenin A ve B fıkralarından muaflardı. Çok çocuklu olan 3 hakime üçüncü madde mucibince dağıtılacak paradan ayrı olarak çocuk sayısı oranında ikramiye yardımı olarak verileceği belirlenmişti. 3. maddede birinci maddenin A, B, ve C fıkralarında yazılı gelirlerden toplanacak paralar, 28 yaşını tamamlayanlardan bir, 30 yaşını tamamlayanlardan 2, 37 yaşını tamamlayanlardan 3 ve 42 yaşını tamamlayanlardan dörtten fazla çocuğu olanlara fazla çocuk sayısına göre dağıtılacaktı. Çocuk sahibi hakimlerin çocuklarının eğitim görmüyor ve 21 yaşını

[528] TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 5, Cilt: 19, İçtima: 75, 12.06.1937, s. 245.

doldurmamış olmaları gerekmekteydi. 4. maddede birinci maddenin D fıkrasına göre toplanan paralar en çok çocuğu olan 3 hakime üçüncü madde gereğince dağıtılacak paradan ayrı olarak çocuk sayısı kadar ikramiye olarak verilecekti. Çocuk sayıları itibariyle en başta gelen hakimlerin eşit sayıda çocuklarının olması sonucunda birinci, ikinci ve üçüncüden herhangi birinin tayini mümkün olmazsa bu hakimler arasında kura çekilerek ikramiye alacaklar ayrı tutulacaktı. 5. maddede 4. maddedeki hakimlerin çocuk sayısı artmamışsa sonraki iki sene dağıtılacak ikramiyeye katılamayacaklardı. 6. maddede bu yardımlar dağıtılacağı sırada hakimlikten istifa olursa hakları düşecektir. 7. maddede yardımlar dağıtılırken ölüm olursa para çocuklara devredilir. 8. maddede toplanacak gelirlerden vergi kesintileri hesaplanır ve öyle dağıtım yapılacaktı. 9. maddede bu yardımlardan dağıtım sırasında vergi vb. kesilmeyecekti. 10. maddede dağıtılacak bu yardımlardan 5 liranın altındakiler hesaba katılmayacak ve bu 5 liranın altındaki paralar masraflara karşılık tutulacaktı. 11. maddede yardım her sene Merkez tarafından 23 Nisan tarihinde dağıtılacaktı. 12. maddede toplanacak bu paralar T. C. Ziraat Bankası tarafından açılacak özel bir hesapta faizsiz yatırılacak ve ödeme bu banka yoluyla olacaktı. Banka bunun için ücret ve komisyon talep etmeyecekti. 13. maddede bütün hakimler bu gelirler için beyanname vereceklerdi. 14. maddede karı koca hakim ise her ikisine de ayrı ayrı ödeme yapılacaktı. 15, 16 ve 17. maddeler ise kanunun uygulanması ile ilgili olanlardı.[529]

8 Haziran 1937'de Adliye Vekaletinin yaptığı bir çalışma çok çocuk sahibi hakimlerle ilgili olmuştu. Adliye Vekâlet'inin çok çocuklu hakimlere para ödülü verilmesiyle ilgili bir kanun layihası hazırladığı, bununla çok çocuklu hakimlerin destek göreceği açıklandı. Bununla beraber çok çocuk sahibi hakimler terfi de alabilecekti.[530]

Çocuk sayıları eşit olan hakimlerin herhangi birinin tayini için kura çekileceği ancak eğer çocuk sayıları eşit değilse az sayıda ya da fazla sayıda olanın tayini uygulanacağı kanunda yer almıştır. [531]

---

[529] TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 5, Cilt: 19, İçtima: 75, 12.06.1937, s. 276-277.
[530] Akşam, "*Adliye Vekaleti Çok Çocuklu Hakimlere Yardım İçin Bir Kanun Hazırladı",* 08.06.1937, s.1.
[531] İlgili kanun maddesi için bkz. *"Çocuk sayıları itibarile en başta gelen hâkimlerin müsavi miktarda çocukları olması dolayısile birinci, ikinci veya üçüncüden her hangi birinin tayini mümkün olamazsa ayni miktarda çocukları olan hâkimler arasında kura çekilerek ikramiye alacak olanlar ayrılır. Bu kura Adliye Vekilinin Reisliği altında Temyiz Mahkemesi Birinci Reisi ile Başmüddeiumumiden müteşekkil bir heyet huzurunda yapılır."* Çok çocuklu hâkimlere verilecek yardım paralarile ikramiye hakkında kanun, 29.06.1937, *T.C.* Resmi Gazete, S. 3643.

4.3. Çok Çocuklu Ailelere Yardımlar

Atatürk Dönemi'nde çok çocuklu memur ve hâkimlerin yansıra çok çocuk sahibi ailelere de yardımlar yapılmıştı. Bu konu çok sık basına da yansımış bu şekilde fazla çocuk sahibi olmak özendirilmeye çalışılmıştı. İlk olarak 1925 yılında başlanan bu yardımlar yıldan yıla artmıştır.

Zonguldak Milletvekili Tunalı Hilmi Bey tarafından imar ile ilgili çalışmalar yapılmıştır. Bu çalışmalardan imar armağanı kapsamında sekiz çocuk sahibi olan bir kişiyle ilgili olanı 18 Ekim 1923 tarihinde yapılan açıklamaya göre, İmar Armağanı Kanunu Lâyihasında yer almıştır.

Kanunun 1'inci maddesinde örnek verilerek bu bilgi şu şekilde yer almıştır.

"İzmit Vilâyetinin Kandıra Kazasının Akçova nahiyesinin Bucaklar köyünden Molla Süleymanoğlu damadı Rumelili mühadır Ali'nin teehhürünün birinci yılında biri oğlan, öbürü kız; ikinci yılında gene biri oğlan öbürü ikiz, bu üçüncü yılında da üçüz ve biri oğlan misli ikiz olmak üzere millete yedi çocuk bahşetmek derecesinde, müstesna bir surette feyizli bir ocak sahibi olmasına mükâfaten, üçüzlerden bir ikiz vefat etmiş olmakla, sekiz nüfusa baliğ bu ocak halkına, İzmit Vilayeti Meclisi Umumisi tarafından Bucaklar köyü civarındaki boş araziden can başına yirmi beşerden iki yüz dönüm arazi ile Büyük Millet Meclisi veznesinden iki yüz lira ita ve bu meblâğ ile gene mezkur Meclisi Umumice ziraat levazımı mubayaa olunur. Verilen arazinin bu sekiz nüfustan başkasına ferağ ve intikali memnudur."

Bununla ilgili bir yazıda, imar armağanının iki çeşit olduğu anlatılmıştır. Bunlardan ilki sekiz nüfustan oluşan ve altı çocuklu bir ailenin her bir kişisinin başına yirmi beşer dönümden olmak üzere iki yüz dönüm arazi ödenmesi ve ikinci kısımda da bu aileye Büyük Millet Meclisi veznesinden iki yüz lira verilmesi konularını kapsamaktaydı.[532]

1930 tarihli Umumi Hıfzıssıhha Kanunu'nun 156'ncı maddesinde ise çok çocuklu kadınlar hakkında bilgi bulunmaktaydı. Yaşayan, hayatta olan altı veya altıdan fazlaya çocuğa sahip kadınlara Devlet tarafından nakit ödül verilmesi için her sene Sıhhat ve İçtimai Muavenet Vekaleti bütçesinde özel bir fasıl açılacağı ve isteyenlere

[532] TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 2, Cilt: 19, İçtima: 16, 28.11.1341, s. 11.

nakit yardımı yerine geçecek bir madalya verileceği ve kanunun uygulanma tarihinde yaşayan altı veya daha fazla çocuğu olan kadınlara da bu madalya verileceği belirlenmişti.[533]

1929 yılında kabul edilen Şose ve Köprüler Kanunu ile beşten fazla çocuğu olan ailelerin yol vergisinden muaf tutulmaları düzenlemesine gidilmişti.[534] 1930 yılında kabul edilen Umumi Hıfzıssıhha Kanunu ise pronatalist politikanın en açık izlerini taşır. Bu Kanun ile Sağlık Bakanlığı'na doğumları özendirme sorumluluğu verilmiş; altı ve daha fazla sayıda çocuk sahibi olan kadınlara madalya ya da para ödülü verilmesi gibi uygulamalar kabul edilmiştir ve yine bu kanunla konrtaseptiflerin (gebeliği önleyici ilaçlar) ithali ve satışı yasaklanmıştır. Görüldüğü gibi, nüfus politikaları aslında sağlık politikaları aracılığıyla sürdürülmekteydi. Öte yandan 1938 yılında bazı kanunlarda yapılan değişiklikle, çocuklar için vergi muafiyeti, sahip olunan çocuk sayısına göre kaynak aktarımı, çok sayıda çocuğa sahip olan ailelere toprak tahsisatında öncelik verilmesi düzenlemeleri getirilmişti.[535]

Çok çocuklu ailelere çok sık yardımda bulunulmuştu. 1930 yılından 1938 yılına kadar her mali yıl için hükümet tarafından önemli teklifler yapılmıştı ve bu teklifler Maliye Encümeni tarafından kabul edilmiş hatta bazen miktar Encümen tarafından daha da arttırılmıştı. Örneğin; 1930 mail senesi safi tahsisatı gösterilmemiş 1931 mali senesi için hükümetin son teklif ettiği miktar 5260 lira, Encümenin kabulü 5260 lira şeklinde olmuştu."[536] 1932 mali senesi için hükümetin son teklif ettiği miktar 4000 lira, Encümenin kabul ettiği miktar ise 4700 lira şeklindeydi.[537] 1933 mali yılı için hükümetin son teklif ettiği miktar 5000 lira, Encümenin kabul ettiği miktar ise 7000 lira olmuştu.[538] 1934 mali senesi için hükümetin son teklif ettiği miktar 7000 lira, Encümenin kabul ettiği miktar 7000 şeklindeydi [539] 1935 mali senesi için hükümetin son teklif ettiği miktar 14000, Encümenin kabul ettiği miktar 13440 şeklindeydi [540] Bu

[533] Umumi Hıfzıssıhha Kanunu,06.05.1930, T.C. Resmi Gazete, S. 1489.
[534] Şose Ve Köprüler Kanunu, 12.06.1929, T.C. Resmi Gazete, S.1214.
[535] E. Y Oktay, a.g.m., s.39.
[536] TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 4, Cilt: 3, İçtima: 27, 14.07.1931, s. 86.
[537] TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 4, Cilt: 9, İçtima: 66, 20.06.1932, s. 141.
[538] TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 5, Cilt: 15, İçtima: 50, 15.05.1933, s. 236.
[539] TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 4, Cilt: 22, İçtima: 58, 27.5.1934, s. 102.
[540] TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 5, Cilt: 3, İçtima: 27, 22.05.1935, s. 104.

miktar 1936 yılında 14000 liraya,[541] 1937 yılında 50000 liraya ulaşmış, [542] 1938 yılında ise 75000 liraya ulaşmıştı."[543]

Yardımların bir şekli de resmi evraklarla ilgiliydi. 1932 yılında Başvekil İsmet İnönü, TBMM'ye verdiği harçlara dair kanunla ilgili bir raporda yurt dışından gelmiş ve Türk Vatandaşı olmak isteyen aciz, fakir durumda olanlar ile çok çocuk sahibi kadınların pasaport harç ücretlerinden muaf tutulabileceğini önermişti. Bunun dışında bu konuda 31 Mart 1932 yılında çok çocuk annelerine maddi yardım yapılmıştı.[544].

Çok çocuklu ailelere yardım konusunda artan desteklerin farkında olan ailelerde bu desteğe ilgi de yüksek oluyordu. 1933 yılında yalnız İstanbul'dan 2500 anne bu desteğe başvuru yapmıştı. Altı çocuklu en az 2500 anne para yardımından faydalanmış bu şekilde Sağlık Bakanlığı çocuk ve nüfus meselesini temel işleri ve prensipleri arasına almıştı.[545]

Bir diğer yardım ise 1934 bütçe kanununda yatılı okullarda ücretle okutturulmakta olan her öğrenciden alınan pansiyon ücretleri hakkındaydı. Bu ücretler İstanbul'da Galatasaray lisesinde 300 lira, İlk kısmı için 275 lira, İstanbul'un diğer liselerinde 225 lira, Ankara lisesinde 275 lira, Konya lisesinde 140 lira, Balıkesir'de 180 lira olarak belirlendi. Bu şekilde de özellikle çok çocuklu aileler ağır bir parasal yük altından kurtarılmaya çalışıldı. Maarif Vekaletine bu konuda indirim teklifleri yapılmıştır. Bu teklif olunan rakamlar, her pansiyonu bulunan liselerin bağlı bulunduğu illerin valilerinden ve maarif müdürlerinden alınan bilgiye göre düzenlendiği ve o mahallin alım satım bedeline göre iaşe masrafı hesap edilerek verildiği belirlenmiştir. Maarif Encümenliği de bu cetvelde küçük değişiklikler yaparak bunu kabul etmiş ve 1935 senesi bütçesi için, derin bir inceleme yaparak, bir cetvel hazırlayıp bunun 1935 bütçe kanununa bağlanması konuşulmuştur. Bu bütçenin büyüklüğü için Hükümet adına konuşan İbrahim Cevdet (Yürük); *"Efendim, Balıkesir'de 180 lira ile 8 nüfuslu bir aile idare ediyor. Bu kadar para bir çocuk için fazladır."* diyerek bu konuya dikkat çekmek istemişti. [546] 22 Mayıs 1935 tarihindeki Muvazene Kanunu Layihasının (M) cetvelinde,

[541] 30.05.1936, 1936 Malî Yılı Muvazenei Umumiye Kanunu, T.C. Resmi Gazete, S.3317.
[542] TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 5, Cilt: 18, İçtima: 64, 25.05.1937, s. 231.
[543] TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 5, Cilt: 25, İçtima: 64, 23.05.1938, s. 107.
[544] TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 4, Cilt: 6, İçtima: 34, 31.03.1932, s.1-2.
[545] Son Posta, *"Çok Çocuklu Aileller Para Yardımı Görüyor",* 25.08.1933, s.1.
[546] TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 5, Cilt: 14, İçtima: 59, 21.06.1934, s. 265.

Hükümet tarafından geçen seneye göre çocuk velileri yararına yeniden bazı indirimler yapıldığı belirtildi.[547]

Sıhhat Ve İçtimai Muavenet Bakanı Dr. Refik Saydam 26 Mayıs 1936 tarihinde TBMM'de çok çocuklu ailelere yapılan yardımların bütçedeki tutarlarının olması gerekenden daha az olduğunu ifade etmiştir. Buna göre yapılan araştırmalara göre Türkiye'de 30.000'den fazla altı ve daha fazla çocuklu aile tespit edilmiştir ve bu ailelerin belirli bir kısmına hıfzıssıhha kanunu gereğince bir iftihar/onur madalyası veya muhtaç olanlara para ödülü verilmelidir. Bunlardan yalnız 20 bininin ihtiyaç sahibi olduğu düşünülürse bu miktar aile başı 50 liradan bir milyon lira eder demiştir. Avrupa'dan örnek vererek orada yardımın yapıldığını ifade etmiştir. Bir diğer değindiği nokta da çok çocuklu memurlardan buhran, muvazene vergilerinin alınmaması konusunda hemfikir olduğudur. Tüm bunların bütçe de nasıl bir etki yapacağının da Maliye Bakanı'ndan açıklanmasını talep etmiştir.[548]

25 Mayıs 1937'de nüfus işlerini doğrudan doğruya ele alan kurumların olması gerektiğine ve ilgili bakanlığın bu işlerin iyi yapılıp yapılmadığını takip etmesi yönüne dikkat çekilmiştir. Özellikle çok çocuklu ailelerin çocuklarının belli bir sayıdan sonra olan kısmının ücretsiz okutulması gerektiği vurgulanmıştır. [549]

Çok çocuklu aileler için olan bütçeye, Sıhhiye Vekaleti destek amaçlı 50 bin lira tahsisat koymuş ve bunu 50'şer lira olarak ailelere dağıtmaya başlamıştı. Bu dağıtma başvuru sırasına göre yapılıyor, bununla 1000 adet aileye yardım edilmiş oluyordu. Öte yandan Vekalete başvuran çok çocuklu aile sayısı 1937 yılı için 32 bini buluyordu.[550]

Çok çocuklu ailelere 1936 yılı için 14 bin lira destek ödemesi verilmişken 1937 yılında 50 bin lira verilmesi dikkate değer bir durumdur. Bu yardımın her ne kadar memlekette doğumu hızla arttıracak bir durum olmadığı bilinse de çocuk yetiştirmenin maddi ağırlığı altında zorlanan babalara destek olacağı belirtilir. Çok çocuklu aileler konusunda ve aynı zamanda nüfus politikası için de Sıhhiye Vekâlet'inin büyük işler yaptığı, özellikle de göçmenleri iyi bir duruma getirmek ve üreten bireyler haline getirerek, nüfusun artmasına destek olmalarını sağlamak, memleketteki hastalıkları kontrol ederek azalması yine sıhhiye vekâletinin başardığı işlerdendi.[551]

[547] TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 5, Cilt: 14, İçtima: 59, 22.05.1935, s. 25.
[548] TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 5, Cilt: 11, İçtima: 68, 26.05.1936, s. 232.
[549] TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 5, Cilt: 18, İçtima: 64, 25.05.1937, s, 231.
[550] Akşam, "*Çok Çocuklu Ailelerin Paraları Veriliyor",* 08.06.1937, s. 1.
[551] TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 5, Cilt: 18, İçtima: 64, 25.05.1937, s. 231.

Bunların dışında çok çocuklu aile babalarının çocuklarının ücretsiz okutulması gerektiğinin belirtilmesinin ardından ayrıca devletin takipsiz olan çocukları toplayıp sanat mekteplerine göndermesi ya da temel okullar tesis ederek oralarda eğitmesi konuları gündeme gelmişti. Memleket günden güne sanayileştiği için sanayiye yönelik elemanlar yetiştirmek gerektiği için bu çocukları toplayıp okutmak, öncelikle başta Maarif Vekaleti olmak üzere, İktisat Vekaletini de ilgilendiren bir durum olmuş bu vatandaşların tabi tutulacakları vergileri hafifletmek gerektiği öne sürülmüştü.[552]

1937 yılında artık sosyal açıdan refah seviyesi gün geçtikçe gelişen Türkiye, vatandaşlarının da bu refah seviyesinden pay alması için çeşitli desteklerde bulunmak istemişti. Bunlardan biri de çok çocuklu ailelere maddi yardımın arttırılmasıydı. Bu desteğin bir şekli çok çocuklu aile babalarının çocuklarının bir kısmının, belli bir süreyi geçtikten sonra, ücretsiz okutulmasıydı. Örneğin altı çocuğu okul çağına gelmiş bir aileye yardımcı olunabilmesi için ya da fakir aile çocuklarının devlet tarafından toplanıp sanat okullarına ya da temel okullar inşa edilerek bu okullarda okutulması durumlara dikkat çekilmişti. Günden güne sanayileşen Türkiye'de ihtiyaca yönelik elaman yetiştirmek için fakir çocukları toplayıp okutmak Maarif Vekâleti ile beraber İktisat Vekâlet'inin ve ayrıca Maliye Vekâlet'inin de ilgi alanına girmekteydi. Ayrıca çok çocuk sahibi babaların vergi yükünün de hafifletilmesi, af veya indirim uygulanması önerilmiştir. Tüm bunlar nüfusla alakalı durumlar olduğu için Sıhhiye Vekâlet'inin kapsamında olması gerektiği ve özellikle nüfusu arttırmak amacıyla çocuk yetiştirerek, çocuk kazanmak memleket için çok önemli görülmüştü. Bir çocuğu kazanmanın, onu kötü durumlara düşüp mahkemelik olmadan ya da hapse girmeden korumanın önemi anlaşılmıştı. Bunun sonucu olarak 1936 yılı bütçesinden 20 bin lira ayrılarak çocuklar için ayrı bir hapishane yapılmıştı."[553]

23 Mayıs 1938 tarihinde çok çocuklu ailelere yardım amaçlı olarak yapılan zam 25000 lira olarak belirlenerek, buna müracaat eden çok çocuklu annelerden ancak 1932 yılı müracaatlılarına ikramiyeleri ulaştırılabilmişti. Teklif edilen bu miktar ile 25000 lira fazla elde edilerek 1932 yılı müracaatlı ailelerin ikramiyelerinin ödenmesinin kısmen tamamlanacağı belirtilmişti. [554]

[552] TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 5, Cilt: 18, İçtima: 64, 25.05.1937, s. 231.
[553] TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 5, Cilt: 18, İçtima: 64, 25.05.1937, s. 229.
[554] TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 5, Cilt: 25, İçtima: 64, 23.05.1938, s. 33.

Ağırlıklı olarak büyük şehirlerde yaşayan fakir ve zor şartlar altındaki çocukların durumu ve bu çocukların ve ebeveynleri tarafından da istismara da uğradıklarına dikkat çekilmişti. Buna çözüm olarak bu çocukları yeteneklerine göre ayırarak çırak okulları veya Sümerbank'ın fabrikalarının yakınında açacağı okullara yerleştirerek hem çocukların hayatlarını kurtarmak hem de önemli işler yaptırarak sosyal anlamda yardımcı olunabileceğini sunulmuştu.[555]

24 Mayıs 1938 tarihinde Maliye Vekaleti bütçesi çalışmaları sırasında çok çocuklu ailelerin çok çocuk sahibi olarak ülkeye en büyük yatırımı yaptıklarını bu sebeple bu ailelere destek verilmesi gerektiğine dikkat çekilmişti. Bu ailelere gerekli yardım yapılmaz ve vergi yükleri hafifletilmezse çocuklarının sağlıklı ve güçlü olamayacakları vurgulanmış ve buna Avrupa devletlerinden de örnekler verilmişti. Bu devletlerin çocuk yardımı olarak eş ve çocuklara belirli bir ücret verdiğini, çocuk sayısı arttıkça ücretin fazlalaştığı Türkiye'de de vergi ile bunun sağlanabileceğini söylenmişti. Hükümetin bu konuda çalışmalar yapması vurgulanmıştı.[556]

Çok çocuklu ailelere vergi indirimi ile ilgili konularda alınan vergilerin halihazırda asgari düzeyde olduğu ifade edilmişti. Ancak zaten uygulamada çok çocuk sahibi ailelere yardım için bir kanunun olduğu ve ilgili ödemenin bütçede yer aldığı belirtilmişti. Çok çocuklu ailelerin iyi durumda olmadıkları, bütçenin mevcut durumda bunun için yeterli olmadığı, beklenilen miktarın eklenemediği sıranın şimdilik 1932'de müracaat edenlerde olduğu 1937 senesi müracaatlarına sıra gelmesi için 750.000 liralık tahsisata ihtiyaç olduğu ancak bütçeye yalnızca 75.000 lira koyulabildiği belirtilmişti. Yapılan bu yardımın çok çocuk doğurmayı teşvik etmekten daha ziyade bu ailelerin ihtiyaçlarına yardım şeklinde olduğu ve bu konuda yıldan yıla müracaatların arttığı ve bu noktada yapılan bütçe ve ödemelerin arttırılması gerektiği belirtilmişti.[557]

Çok çocuklu ailelere yapılan yardım bir diğer şekli de 18 Mart 1924 tarihinde kabul edilen 442 sayılı Köy Kanunu'nda olmuştu. Buna göre sahip olunan çocuk sayısının önemi köylerde ihtiyar meclisine aza seçilirken ortaya çıkıyordu. Azalar oy

---

[555] Hüsnü Kitapçı'nın örneği için ayrıca bkz.: "*Meselâ Almanya 934 de çıkardığı bir kanunla iradı umumî vergisinden zevce ve birinci çocuk için üçer yüz mark, ikinci çocuk için 400, üçüncü için 600, dördüncü için 800, beşinci ve daha fazlası için biner mark tenzil etmektedir. Romanya 1923 - 1933 de çıkarmış olduğu kanunlarda 40000 leye kadar olan iradlardan bir, iki nüfus için % 20 den başlayarak nüfus adedi çoğaldıkça bir nisbeti mütezayide ile tenzilât nisbeti fazlalaşıyor. Fransa İtalya, Belçika ve hatta İngiltere'de bile bu hususa dair bazı hüküm ve kararlar alınmıştır.*"

[556] TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 5, Cilt: 25, İçtima: 64, 23.05.1938, s. 126.

[557] TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 5, Cilt: 25, İçtima: 65, 23.05.1938, s. 166.

olarak eşit ise öncelik evli olan, ikisi de evli ise yaşı büyük olan, yaşları da beraber ise çocuğu çok olan tercih edilmesi şeklindeydi. Çocuk adedi de beraber olur ise kura çekilerek kurada adı önce çıkan azalığa alınırdı. (md.30)[558]

Görüldüğü gibi nüfus ve doğum konusunda çeşitli çalışmalar yapılmıştır. Yapılan toplumsal yardımlardan birisi de çok çocuğu olan ailelere devlet yardımıdır. Bunun için dönem dönem zam getirilerek yapılan yardımın miktarı arttırılmıştır. Çok çocuk sahibi olmanın özendirilmesi, çocuk yükünün bir nebze olsun sosyal destek verilerek hafifletilmesi yönünde çalışmalar yapılmış, bu anlamda hem devlet memurlarına çeşitli şekillerde yardım yapılmış hem de ailelere büyük destek verilmeye çabalanmıştır.

7.3.1. Bekarlık Vergisi

Türkiye Cumhuriyeti kurulduğu zamanlar çocuk sahibi olmayı teşvik etmek ve dolayısıyla çok çocuklu ailelere destek de vermek amacıyla devletin farklı politikaları olmuştu. Bunlardan birisi de Bekarlık Vergisi üzerineydi. Bu konu uzun süre gündemi meşgul etmiş, Avrupa'da doğumu ve çok çocuk sahibi olmayı teşvik eden politikalardan olduğu sebebiyle, Türkiye'de de uygulanması devlet adamlarının düşünceleri arasında olmuştu.[559]

Nüfusun arttırılması amacıyla bekarların evlenerek çocuk sahibi olmalarını desteklemek üzere Hamdi Beyin (Ahmet Hamdi Yalman), yirmi beş yaşını doldurmuş ve evlenmemiş ya da boşanmış ve yeniden evlenmemiş erkeklerden vergi alınmasına dair 23 Eylül 1920 tarihinde bir kanun teklifi yapmıştı.[560] Bundan sonra Salih Efendi (Mehmet Salih Yeşiloğlu) 22 Şubat 1921 tarihinde "Mecburi Teehhül Hakkında" kanun teklifini yapmıştı. Bunun sebebini açıklamış ve fakir bir geleceği olan milletlerin esaret altında olacağını, sağlık ve servetin devamı için; *"Yaşayan delikanlı ve bekârlarımızı fuhuş ve sefahatten, sıhhati milliyemizi illet ve mezelletten kurtarmak, istikbal ordumuzu, mevcudiyeti milliyemizi inhfiâle uğratmamak için bilûmum bekârlarımızın - Velayeti âmme- ahkâmına tevfikan bümecburiye teehhüllerini*" gerekli görüldüğünü açıklamıştı. Bu teklifin içeriği çok genişti. Teklife göre 18 yaşından itibaren

[558] Köy Kanunu, 18.03.1924, T.C. Resmi Gazete, S.442.
[559] Cumhuriyet, "*Çok Çocuklu Ailelere Yardım",* 26.04.1934, s.2.
[560] TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 5, Cilt: 18, İçtima: 64, 19.10.1336, s.93-94.

evlenilebilir. Ancak 25 yaşını doldurmuş ve evlenmeyen kişiler evlenmekle yükümlüdür.(md.1) 25 yaşına gelip sağlıklı olmayanlar bunu hekim raporu ile belgelerlerse evlenmelerini tecil edebilirler. Sağlıksız olanlara evlilik yasaklanacaktır. (md.2) Evli olup işi dolayısıyla uzakta oldukları ve bir araya gelememeleri kesinleşmiş olanlar gittikleri yerde zorunlu olarak evlendirileceklerdir. Bu süre bitiminde iki eşini de aynı yerde barındırmak zorunda kalacaklardır.(md.3) 25 Yaşını doldurmuş ancak evlenmemiş olanlar asker, hüküm giymiş ya da sağlıksız değillerse evleninceye kadar her sene varlıklarının dörtte biri kadarı mahkeme kararıyla bulundukları belediyenin zabıtası yoluyla Ziraat Bankası hesabına yatırılacaktır ve toplanan paranın belirli bir kısmı fakirlere verilecektir.(md.4). Bir bölgenin yerleşiği olmayıp bir iş amacıyla ayrılarak üçüncü maddedeki gibi altı ay süre zarfında evlenmeyenler kazançlarının %15'ini bankaya yatırma suretiyle ödemek durumunda kalacaklardır. İki sene o bölgede ikamet ettikten sonra tekrar ailesini yanına gelmeyenler ya da evlenmeyenler zabıta gücü ile ailesinin yanına geri gönderilecektir. (md.5). Yirmi beş yaşını geçmiş olup evlenmeyenler devlet ve kamusal hizmetlerde çalışamayacaklardır. Görev yapıyorlarsa da evlenene kadar görevlerinden istifa etmiş sayılırlar.(md.6). 50 yaşından küçük olan sağlıklı erkekler ikinci kez evlenmek zorundadır. Bu kurala uymayanlar mal varlıkları miktarınca şehit çocuklarından 3'e kadarının geçimini temin edeceklerdir. (md.7). 25 yaşından önce evlenerek emsalleriyle silah altına girenler, ordu hizmeti için 1 buçuk sene askerlikle mükelleftirler. Bunlar karar alındığında askerlik yapanlar için geçerlidir. Karar alındıktan sonra evlenenler veya evlenmeyenler 3 sene ordu hizmeti yapacaklardır. (md.8). 25 yaşına gelip birinci maddedeki gibi evlenme durumundaki delikanlılar çiftçiyseler ve arazi sahibi değilseler ikametgahlarına en yakın yerden belli ölçüde arazi tahsis edilecektir.(md.9). Sanat ve ticaret yapıp fakir olanlar eğer 25 yaşından önce evlenirlerse kendilerine belli ölçüde sermaye verilecektir. (md.10). Ailesi olmayan kadınlar ile babası ve büyük kardeşi olmayan erkekler eğer 18 yaşından önce evlenirlerse, erkeklerin askerlikleri tecil olunur.(md11). 25 yaşından önce evlenip üç çocuğu olan her erkeğin iki çocuğu, beş çocuğu olan her erkeğin üç çocuğu yatılı okullara ücretsiz alınacaktır. Beş çocuktan fazla çocuğa sahip olanlardan ikisi ayrı tutulmak üzere geri kalan çocuklar köylü ise 1000 kuruş, şehirliyse 2000 kuruş olmak üzere 13 yaşına kadar iaşe alacaklardır. Dörtten daha fazla erkek çocuk doğuran kadınlara bir defaya mahsus olmak üzere 3000 kuruş ikramiye verilecektir. (md.12).

Hükümetin görev verdikleri kişiler eğer uzak bölgelerde görev yapıyorlarsa görev bitimine kadar zorunlu evlilikten muaf tutulacaklardır.(md.12), 25 yaşını geçmiş olup evlenmemişler eğer fuhuş ve sefaleti benimsemiş ticaret, sanat, ziraat gibi mesleklerden hiçbirisine katılmamış toplumun ahlakını bozan serseri davranışlar sergileyip 26 yaşına kadar düzelmedilerse zorunlu olarak amele sıfatıyla çalışacaklardır.(md.14). 50 yaşını geçen vatandaşlar zorunlu evlilikle yükümlü değillerdir.(md.15). Şeklinde belirlenmiştir. Ancak bu teklif daha önce ilgili bir teklif bulunduğundan dolayı ilgi görmemiştir.[561]

Bundan 8 sene sonra, 18 Mart 1929 tarihinde Süleyman Sırrı İçöz, nüfus meselesinin bekar vatandaşlardan vergi alınarak çözülebileceğini önermişti. O da bu konunun bir vatan borcu olduğunu, erkek ve kadınların evlilik hayatını seçerek nüfusa katkıda bulunmaları gerektiğini belirtmişti.[562] Bunun için Bekarlık Vergisi adı altında tazminat ödemelerini devlete yükümlü olduklarını belirtmişti. Bu konuda bir teklif de yapmıştı.[563]

Bu konuda basında yarışmalar düzenlenmiş,[564] anketler açılmış,[565] gazete hikayelerine konu olmuş,[566] belirli mesleklere mensup kişiler ilgili konuşmalar yapmış ve fikirlerini iletmişti. [567] Süleyman Sırrı Bey çeşitli tarihlerde bu konudaki fikrini tekrarlamıştı.[568]

Bekarlık vergisi konusunda basında yer alan haberlerde genel olarak belirli konular temel alınmıştı. Bunun milli bir mesele olduğu gençlere anlatıldığında daha iyi anlayabilecekleri, kadınların bu konuda daha istekli oy kullanabilecekleri, iktisadi desteklerle evliliğin daha çok tercih edilebileceği, Türklerin evlenmeye yatkın olduğu,[569] kadınlardan bekarlık vergisi alınmasının uygun olmadığı,[570] verginin 5 çocuk sahibi babalara verilmesi[571] gibi konular ele alınmıştı.

---

[561] TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 1, Cilt: 8, İçtima: 55, 22.02.1921, s.358-359.
[562] TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 5, Cilt: 11, İçtima: 68, 26.05.1936, s. 232.
[563] B.C.A., Yer: 4-19-3-, Dosya Ek: 4, Kurum: 30-10-0-0/Muamelat Denel Müdürlüğü, Bekarlık Vergisi Hakkında Yozgat Mebusu Süleyman Sırrı Bey'in Kanun Teklifi, tarih: 26.03.1932.
[564] Vakit, "*Bekarlık Vergisi Müsabakamızın Neticeleri",* 17.05.1929, s.1.
[565] Akşam, "*Bekarlık Ve Evlilik Bahsi",* 19.04.1929, s.13.
[566] Milliyet, "*Küçük Hikaye",* 31.03.1929, s.3.
[567] Sevilay Özer,"Cumhuriyet'in İlk Yıllarında Bekârlık Vergisi'ne İlişkin Tartışmalar", *Gazi Akademik Bakış*, C. 6, S. 12, Nisan 2013, ss. 173-191, s.179.
[568] TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 5, Cilt: 11, İçtima: 68, 26.05.1936, s. 232.
[569] Akşam, "*Bekarlık Vergisi Meselesi", 31.03.1929, s.1.*
[570] Cumhuriyet, *"Bekarlık Vergisi", 35.01.1935, s.6.*
[571] Milliyet, "*Felek Bekarlık Vergisi*", 20.03.1929, s.4.

Görüş bildirenlerin büyük çoğunluğu yapılan teklifin bekar vatandaşları evlenmeye teşvik edici özellikte olmadığını ve evlenmek istemeyen kişilerin vergi zoru ile evlenmelerinin mümkün olamayıp ikna edilemeyeceklerini düşünmüşlerdi. Evliliği arttırmak için öncelikle ekonominin iyileştirilmesinin önemine dikkat çekmişlerdi. Bununla beraber doğan çocukları yaşatmanın nüfusun artırılmasındaki başat rolünün daha önemli olduğunun da ayrıca altını çizmişlerdi. Olumlu görüş bildiren kişiler ise diğer bazı Avrupa ülkelerinde de benzer kanunların olduğunu bu sebeple faydalı olacağını düşündüklerini vurgulamışlardı. Ancak her iki grubun görüş birliğine vardığı konu vergiden elde edilebilecek gelirin çok çocuklu ailelere ya da çocuk ile ilgili kurumlara verilmesinin faydalı olacağı olmuştur.[572]

Kanun ile ilgili çalışmalar ve tartışmalar daha sonra da devam etti. Bu konuda basında özendirici faaliyetler de devam ediyor, evlenen memurlar gazetelerde isim isim yer alıyor, evlilik çok çeşitli bir şekilde özendirilmeye devam ediyordu.[573] Nüfusu arttırmak üzere çocuk politikaları üzerinde de uzun süre buna teşvik faaliyetleri devam etmişti.

4.4. Şehit, Gazi Ve Yetim Çocuklara Yapılan Yardımlar

Sosyal bir devlet olma çabasında olan Türkiye, her daim vatandaşlarına yardım faaliyetlerinde bulunma çabasında olmuştur. Bu konuda yapılan çalışmalar TBMM'nin açılmasını seyreden ilk zamanlarda kendini göstermiştir. Çocuğun refahını arttırmak, zor durumdaki çocuklara maddi destek sağlamak isteyen devlet yöneticileri bu anlamda politikalar uygulamıştır.

İstiklal Savaşı sırasında cepheden ve cephe gerisinden toplanan çocuklar arasında, subayların ve memurların, kimsesiz çocuklarının da bulunduğu mevcut sayı yaklaşık bine ulaşmıştı.[574] 23 Eylül 1920 tarihinde vatan için çabalayan şehit çocuklarını yaşadıkları zor durumdan kurtarmanın devletin görevi olduğuna vurgu yapılmıştı.[575] 3 Temmuz 1921 tarihinde şehit çocuklarının himaye ve eğitimi için

[572] Özer, a.g.m., s.186.
[573] Milliyet, "*Evlenenler",* 02.11.1929, s.4.
[574] Keser, a.g.m., s.23.
[575] TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 1, Cilt: 4, İçtima: 71, 23.09.1336, s. 296.

gerekli tedbirleri tespit edecek bir komisyon kurulması kararı alındı.[576] Ardından 12 Kasım 1922 tarihinde Türkiye'yi terk ve firar eden kişilere ait eşyaların belirli şartlar çerçevesinde göçmenlere, savaştan zarar görmüş olan ihtiyaç sahiplerine ve şehit çocuklarına verilmesi kararı alınmıştı.[577]

13 Aralık 1922'de Ortaköy'de bulunan Darüleytamların Bebek'te bulunan şubelerinde şehit çocuklarının vatan hakkındaki düşüncelerine dikkat çekilmişti. Bundan sonra şehit çocuklarının talim, terbiye ve iaşelerinin iyi durumda olduğu bildirilmiş çocuklarla da özel olarak görüşülmüştü.[578]

Gazi Mustafa Kemal Paşa, 1 Mart 1923 tarihinde yaptığı konuşmada bir önceki yıl bütün vilayet ve livalardaki Maarif Kütüphanelerine ücretsiz çeşitli kitaplar sevk edildiği ve şehit çocuklarına on beş bin kadar kitap dağıtıldığı konularını ele almıştı.[579]

Yine 22 Ekim 1923 tarihinde öğrencilerin, şehit çocuklarının okullarda parasız yatılı olarak okutulmasına karar verilmişti.[580]

19 Nisan 1924 tarihinde Bütçe Kanunu'nun hazırlık aşamasında iken 32'nci madde için, öncelikle vatandaşların büyük bir kısmının fakir olduğu özellikle köylerde yatılı okullar açılması gerektiği vurgulanmıştı. Bunun dışında şehirlerde de çok sayıda şehit çocuğu olduğunu bundan dolayı yatılı okullara ücretsiz okutmak için çocuk alınırken ücretli çocuk sayısının beşte biri değil de dörtte birinin alınmasının daha iyi olacağı önerildi.*''*[581]

22 Nisan 1924'de şehit çocukları ile gazi olan çocuklar için madalya verilmesi konusunda öneriler gelmişti.[582]

---

[576] B.C.A. Yer/Fon 3-28-17 ek 55-3 20-18-1-1 Kararlar Daire Başkanlığı(1920-1928), Şehit çocuklarının himaye ve eğitimi ile gazilerin refahı için gerekli tedbirleri tespit edecek bir komisyon, 03.07.1921.

[577] B.C.A. Yer/Fon 6-35-16 ek 102-3 kurum 30-18-1-1/Kararlar Daire Başkanlığı(1920-1928), Türkiye'yi terk ve firar eden şahıslara ait mal ve mülklerin bazı şartlar çerçevesinde göçmenlere harpten zarar görmüş olan muhtaçlara ve şehit çocuklarına verilmesi, 12.11.1922.

[578] Bkz. Müfid Efendi'nin Darüleytam ziyaretinde gördükleri anıları arasında bir yetim çocuğunun söylediklerini etkileyici bularak: "*Efendiler; biz Türkiye Büyük Millet Meclisinden ve o Meclisin bize karşı bugün buraya gelip de bizi ziyaret eden heyetinden bir şey istemiyoruz. Bizim babalarımız hayatlarını memleket için, bu vatan için feda etmiş; kurban olsun, onu feda ediyoruz."* demiştir. TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 1, Cilt: 25, İçtima: 155, s. 346, 13.12.1338

[579] TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 1, Cilt: 28, İçtima: 1, 01.03.1339, s. 11.

[580] B.C.A. yer 65-323-1 kurum 180-9-0-0/Genel, Şehit çocuklarının okullarda parasız yatılı olarak okutulması, 22.10.1923-25.10.1923, Bkz: Ek.3.

[581] TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 2, Cilt: 8, İçtima: 41, 19.04.1340, s. 880.

[582] Yakup Bey'in sözleri şu şekildedir; *"12 Yaşında bir çocuk gördüm ki Mücadelei Milliyede Cephane taşırken kurşun isabet etmiş ve alil olmuştur. Diğer birisinin ayakları kesilmiştir. Bugün bu vaziyette binlerce kişi vardır." Ayrıca Bkz.* TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 2, Cilt: 8, İçtima: 44, 22.04.1340, s. 478.

8 Kasım 1924 tarihinde iki şehit çocuğunun çok zor durumda oldukları, bu çocuklara destek olunması gerektiğine dikkat çekildi.[583]

23 Mayıs 1928 tarihinde Askeri Baytar Tatbikat Muallimi Binbaşı Ahmet ve yardımcısı Yüzbaşı merhum Hüdai Beylerin eş ve çocuklarına maaş verilmesi istenmiş, bunun yanında çocuklarının maaş yanı sıra ücretsiz eğitim yardımı almaları hakkında da talepte bulunulmuştu. Ancak bu durumda olan çok fazla çocuk olduğu için ve devletin imkanları sınırlı olup bunun altından kalkması güç olabileceği gibi sebeplerden dolayı buna başka bir çözüm önerisi sunulmuş bu da, bu çocukların eğitimleri için okullarına, Bütçe Encümenleri tarafından ödemeleri eklenerek gönderilmeleri olmuştu.[584]

30 Mayıs 1929 tarihinde şehit çocuklarına maddi yardım yapılması istenmişti. Bu çocukların yaşadığı problemlerin çözülmesi, ülkenin menfaatini nüfus açısından da destekleyeceği belirtilmişti. Hükümet tarafından hazineden yapılan yardımlardan gazilerle beraber şehit çocuklarına da belli bir oranda yardım yapılması gerektiği ve şehit yetimlerinin de bu maddi kaynaktan yardım alması uygun görülmüştü. Bu şekilde de 166 numaralı kanunun 419 numaralı kanun ile düzenlenmesi ve bir kanun layihası hazırlanması istenmişti. Bu layihada pul, piyango ve benzeri değerli kağıtların satışında satıcısına ödenen belirli payların ve tekelin, üçte birinin savaş gazilerine ve şehit çocuklarına verilmesi düzenlenmişti.[585]

3 Haziran 1930'de şehit çocuklarına maaş konusunun ardından ilgili maddeler belirlenmeye başlanmış ve açıkta veya görevdeyken vefat eden subaylar ile mülkî ve askerî memurların hizmetleri, on beş sene veya daha fazla ise, yirmi beş senelik emekli maaşının yirmi beşte birinin hizmet süresine çarpılmasıyla toplamının ve bunlardan emekli iken vefat edenlerin almakta oldukları maaşın, maaşı alacak ailedeki yetim çocukların sayısına bölünmesinden ortaya çıkacağı belirlenmişti. (md. 49). Maaşın miktarı 300 kuruş veya daha az ise on yıllık ücret bir anda verilerek bitirilecekti. Bu miktar yetim olan kız çocukların yirmi beş, erkek çocukların on dokuz yaşını bitirene

---

[583] Mektubun içeriği için bkz.: *Ankara Mektebi Sanayi ikinci sınıfında ücretli leyli Ahmet Cevdet Mahtumları Mehmet Necdet, Ahmet Necdet. Bunlar diyorlar ki, bizi Ankara'lı değilsiniz diye mektebe almadılar, bizim babamız şehit oldu. Biz hangi vilâyete gidelim. Orada hakkımızı arayalım? Biz bunu size milletvekili olduğunuz için soruyoruz. Babamız Elaziz Rüştiyesinden çıkmış, Erzurum ve İstanbul'da tahsilini ikmal etmiş Balkan Harbinde esir düşmüş, İzmir'de teehhül etmiş, Kafkasya'da şehit düşmüş. Bizim vatanımız Elâziz mıdır? Erzurum'mu, İstanbul'mu, İzmir'midir? Yoksa Kafkasya'da şehit babamızın mezarı mıdır? Bizi nerede kabul edecekler?* TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 2, Cilt: 10, İçtima: 4, s. 126, 08.11.1340.

[584] TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 3, Cilt: 4, İçtima: 81, 23.05.1928, s. 318.

[585] TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 3, Cilt: 12, İçtima: 73, 30.05.1939, s. 3.

kadar verilmesi kabul edilmişti. (md.50). Maaşı kesilmiş asker emeklileri ile emekliliğe hak kazanmış subaylar ve askerî memurların çalışmasına engel olan bir ceza ile mahkum bulundukları müddetçe onların yetim çocuklarına maaş verilecekti. (md.51). Bu gibi hak sahiplerinin vefatlarında da yetimlerine maaş tahsis olunması kabul edilmiştir. Bu maaşlar çocukların belli bir yaşına ulaşıncaya kadar ödenecektir. (md.52).[586] 25 Mayıs 1930 tarihinde Bütçe Kanunu'nun 12. maddesine göre maaşların verilme miktarı ve kız ve erkek çocuklara yirmi yaşına kadar verileceği bilgisi Resmi Gazete'de yer almıştır.[587] Ardından 15 Mayıs 1933 tarihinde yetim maaşlarının kız ve erkek çocuklara yirmi yaşına kadar verilmeye devam edilmesi kararlaştırılmıştı.[588]

24 Mayıs 1933'te yetimlerin alacakları toplam aylığın bir aileye isabet edecek miktarı (300) kuruş veya daha azsa bir senelik ödenmesi ve bir defada verilerek ilişkileri kesilmesi kabul edilmişti. Bu miktar, yetim bulunan kız çocukların 25, erkek çocukların 19 yaşını geçene kadar işleyecek süreye ait verilecek miktarı geçemeyecekti. Ancak yaşları yirmi beşi geçen kız çocuklara alacakları iki seneliği birden verilerek ilişkileri kesilecekti.[589] Aynı kanun Resmi Gazete'de de 31 Mayıs 1933 tarihinde onaylanmıştı.[590]

27 Ocak 1936 tarihinde yetim çocuklara verilecek maaşlarla ilgili görüşülen 22. maddede ise hizmette iken veya emekli aylığı almakta iken vefat eden memur ve görevlilerin on sekiz yaşını doldurmamış olan çocuklarından her birine son hizmet aylığının % 10'u oranında yetim aylığı verileceğine yönelikti. Çocuklar anne ve babalarından yetim kalıyorlarsa yetim aylığı % 15 oranında ödenecek, % 10 oranında aylık bağlanmış çocuklar sonradan anne ve babaları vefat ederse bu tarihten itibaren aylıkları % 15'e çıkartılacaktı. Yetim maaşı alan çocuklardan lise veya yüksek tahsilde bulunanlar hakkında 15'inci madde gereğince muamele olunacaktı.[591] 30 Mayıs 1936 tarihinde de yetim kız ve erkek çocuklarına verilecek maaşların nakit olarak yirmi yaşına kadar verileceği belirtilmişti.[592]

---

[586] TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 3, Cilt: 20, İçtima: 68, 03.06.1930.
[587] Bütçe Kanunu, 25.05.1930, T.C. Resmi Gazete, S. 1502.
[588] TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 4, Cilt: 15, İçtima: 50, 15.05.1933, s. 7.
[589] TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 4, Cilt: 15, İçtima: 58, 24.05.1933, s. 331.
[590] Tahlisiye Umum Müdürlüğü 1933 Malî Senesi Bütçe Kanunu, 31.05. 1933, T.C. Resmi Gazete, S. 2415.
[591] TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 5, Cilt: 8, İçtima: 32, 27.01.1936, s. 158.
[592] 1936 Yılı Muvazenei Umumiye Kanunu, 30 05.1936, T.C.Resmi Gazete, S.3317.

4.5. Vefat Eden Milletvekili Çocuklarına Yardımlar

26 Eylül 1920 tarihinde Milletvekillerinin çocuklarının eğitimlerine verilecek sosyal yardımlara yönelik çalışmalar yapılmıştı.

Bu konuda merhum Reşat Hikmet Bey'in çocuklarının tahsil ettirilmelerine yönelik karar alındı. Son Osmanlı Mebusan Meclisi Başkanı ve Hariciye Nezareti Müsteşarı olarak görev yapmış olan Reşat Hikmet Bey'in[593] çocuklarının annelerinin Avusturya menşeili bir kadın olduğu ve çocukların kendi yanında kaldıkları takdirde milli bir terbiyeden mahrum kalacakları düşünüldüğünden, çocukların yatılı ve milli bir okula kaydettirilmeleri ve ücretlerin hükümet tarafından karşılanması uygun görüldü.[594]

23 Mayıs 1928 tarihinde Mardin Milletvekili Nuri ve Bursa Milletvekili Refik Beyler' in eş ve çocuklarına maaş verilmesi hakkında karar verildi.[595] 16 Aralık 1930'da ise Vefat eden Konya Milletvekili Musa Kazım'ın çocuklarının devlet tarafından okutulması için çalışma yapıldı.[596]

10 Haziran 1933 yılında daha önce 23 Eylül 1920 tarihinde, şehit çocuklarına devlet yardımı konusunda çalışmalar yapan Şarkikarahisar Milletvekili Ali Sururi Bey'in vefat etmesinin ardından yetim kalan çocuklarının, parasız eğitimlerine dair çalışma yapılmıştı.[597]

17 Temmuz 1934 tarihinde TBMM'de hayatını kaybeden milletvekillerinin ihtiyaç durumundaki çocukları için devlet destekte bulunmaya devam etmiştir. Bunlardan Bursa Milletvekili merhum Emin Fikri Eralp'in çocuklarının parasız okutulması konusundaki kanun teklifi şöyledir: *"Madde 1: Merhum Bursa Milletvekili Emin Fikri Eralp'in çocukları Orhan, Perihan, Neriman ve Nazan'ın tahsil masrafları tahsillerinin devamı müddetince Hükümet tarafından temin olunur*" denilerek vefat eden milletvekilinin çocuklarına destek verilmişti. [598]

Şehit çocukları ile hayatını kaybeden milletvekillerinin çocuklarına yapılan sosyal yardımlarla ilgili görüşmeleri ve politik adımları kronolojik olarak görmekteyiz.

---

[593] Ayrıca bkz. Mustafa Kemal Atatürk, *Nutuk*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Belge 230, 2011, Ankara, s.257.
[594] TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 1, Cilt: 4, İçtima: 73, 26.09.1936, s. 353.
[595] TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 3, Cilt: 4, İçtima: 81, 23.05.1928, s. 318.
[596] B.C.A., Yer: 3-18-5, Dosya Ek: 4, Kurum: 30-10-0-0/Maumelat Genel Müdürlüğü, Konya Milletvekili merhum Musa Kazım'ın çocuklarının devletçe okutulması için verilen teklifin kanun haline gelmesinde hazinece bir sakınca görülmediği, tarih: 16.12.1930.
[597] TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 4, Cilt: 8, İçtima: 42, 02.05.1932, s. 15.
[598] TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 4, Cilt: 25, İçtima: 18, 17.07.1934, s. 204.

Yapılan görüşmelerden bu konunun mecliste oldukça önemsendiği anlaşılmaktadır. Şehit kavramının önemi, vatan uğruna feda edilen hayatların milletin kalbinde yaptığı derin tesir, onlar için yapılabilecek her tür yardım çalışmasında bulunabilmeyi sağlamıştır. Bu anlamda milletvekillerinin müzakereler sırasında yaptıkları konuşmalar dikkat çekici olmuş ve sonunda bu hassas kesime yardım olarak sonuçlanmıştır.

4.6. Hidemat-ı Vataniye (Vatana Hizmet) Maaşı

Miktar olarak diğerlerinden daha yüksek bir meblağda olan maaş türü olan "Hidemat'ı Vataniye" (Vatana Hizmet) maaşları dikkate değer çalışmalardan olmuştur.[599]

Hidemat-ı Vataniye devlete çok önemli hizmetlerde bulunmuş asker, kamu görevlisi, bilim insanı, din adamı vb. gibi vatana hizmet eden, Milli Mücadele'ye destek veren kişilere bunların eş ve çocuklarına yapılacak ödemeydi. Bu ödemenin yani Hidematı-ı Vataniye Tertibinin amacı, vatan ve millet adına çok önemli görevlerde yer alanlar ve yakınlarına maaş ödemesi vererek, onları sadece maddi sıkıntılardan kurtarmak değil aynı zamanda sosyal devletin sorumluluklarını da yerine getirme çabasında olmaktı. Yani "Hidemat'ı Vataniye" maaşları alışıldık maaş olmanın çok ötesinde, millî değerleri ve sosyal bir devlet oluşu yansıtan bir kalemdi.[600]

Boğazlıyan Kaymakamı Kemal Bey, 14 Ekim 1338 (1922) tarihinde vatana yaptığı hizmetler sonucunda şehit edilmesinin ardından milli şehit olarak ilan edilmişti. Hidematı-ı Vataniye tertibinden ailesine, eş ve sahip olduğu tek çocuğuna verilen maaş kanunda şu şekilde yer almaktaydı: *"Şehidi millî Boğazlıyan Kaymakamı esbakı Kemal Beyin, zevcesi Hatice Hanımla kerimeleri, Müzehher ve Müşerref Hanımlara ve mahdumu Adnan Bey'e Hidematı Vataniye Tertibinden beşer yüz kuruş itibariyle şehrî iki bin kuruş maaş tahsis edilmiştir."* olarak belirlenmiştir.[601]

---

[599] Necdet Hayta, Tuğba Belenli, "Milli Mücadele Dönemi'nde Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti Tarafından Uygulanan Sosyal Politikalar", *Belleten,* 80. Cilt, Ankara: 2016, ss.279-306 s. 293.

[600] Seda Yolaç Nennioğlu, *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Bir Sosyal Yardım Uygulaması: Hidemat-ı Vataniye Tertibinden Bağlanan Maaşlar, (1909-1938),* (Yüksek Lisans Tezi), Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Denizli: 2018, s.3.

[601] https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/KANUNLAR_KARARLAR/kanuntbmmc001/kanuntbmmc001/kanuntbmmc00100271.pdf, Erişim Tarihi: 07.05.2018.

10 Nisan 1924 tarihinde Trabzon Milletvekili Şehit İzzet Bey'in eş ve çocuklarına maaş ödenmesine ve aynı gün eski Bahriye Nazırı Cemal Paşa'nın eş ve çocuklarına vatana hizmet maaşı ödenmesine dair karar verilmişti. [602]

26 Şubat 1927 tarihinde daha önce adı geçen Şarkikarahisar milletvekili merhum Ali Süruri Beyin eş ve çocuklarına Hidemat'ı Vataniye Maaşı ödenmesi hakkındaki kanun teklifi yapılmıştı.[603]

25 Mayıs 1930 tarihinde Kanunun 3. maddesinde tahsis edilen Hidemat'ı Vataniye naaşları kız ve erkek çocuklara 20 yaşına kadar verileceği belirtildi. Ayrıca bu maddede Vatana Hizmet Maaşı olan Hidematı Vataniye Tertibinden Kanun ile muhassas maaşların müfredatı hakkında bilgi verilmişti.[604] Bu maaş vatana hizmette bulunan pek çok vatansever kişiye verilmek istenmişti.[605]

Vatana hizmet etmiş ve uğrunda can vermiş kişilere verilen maaş olan Hidematı Vataniye, bu anlamda bu kişilerin geride kalan çocuk ve eşlerine kalmış ve oldukça faydalı olmuştur. Milli Mücadele'de büyük fedakarlıklar yapan bu vatan evlatlarına verilen sosyal yardım TBMM'de görüşülmüş ve çoluk çocuk sahibi bu kişilerin destek alması önemsenmiştir.

5. ÇOCUĞUN ÇALIŞMA HAYATINA YÖNELİK POLİTİKALAR VE İŞ HUKUKUNDA ÇOCUK

Kelime anlamı olarak yoksulluk; geçinmekte sıkıntı çeken kimse, fakir, istenilen nitelikte olmayan ve yetersiz anlamlarına gelmektedir.[606] Tarih boyunca yoksullukla mücadele toplumların gündeminde olmuş ve aşılması gereken bir sorun olarak görülmüş bunun sonucunda da üzerinde çeşitli politikalar yürütülmüştü. Fakirlik içinde yetişen çocukların sağlık, eğitim ve ardından sosyal alanlarda problemler yaşadığı, bunun da "Çocuk işçiliği" gibi çocukların çalışması sorununa yol açtığı bilinmekteydi. Çocuklar, hem maddi yani parasal anlamda, hem de manevi olarak yaşadıkları ailesel fert kaybı

602 TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 2, Cilt: 8, İçtima: 34, 10.04.1340, s. 505.
603 B.C.A., Yer: 3-5-14, Dosya Ek: 4, Kurum: 30-10-0-0/Muamelat Genel Müdürlüğü, Şarkikarahisar Mebusu Ali Sururi Bey'in Hanımı ve çocuklarına vatani hizmet tertibinden maaş bağlanmasına dair İsmail Bey tarafından verilen kanun teklifi, tarih: 07.03.1927.
604 Hidematı Vataniye Tertibinden Kanun, 25.05.1930, T.C. Resmi Gazete, S. 1502.
605 Hidematı Vataniye Maaşı bağlanması konusunda ruznameye koyulan diğer kişiler için meclis görüşmeleri bkz. TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 2, Cilt: 8, İçtima: 35.
606 TDK Türkçe Sözlük, TTK Yayınevi, C.2, Ankara:1998, s.2457.

anlamında yoksullaştıkça bu durum çalışan çocukların sayısını da arttırmaktaydı. Bunun dışında çocukların çalışması beraberinde pek çok sorunu da getirerek, uzun çalışma saatleri çocukların ruhsal ve bedensel gelişiminde zarara neden olabilmekteydi.[607]

Tarihsel süreç incelendiğinde çocuk, tarihin her döneminde üretim faktörlerinden biri olarak iş ve çalışma hayatında yer almıştı. Tarihi belgeler incelendiğinde görülmektedir ki çocuklar daima çalışmışlar, insanlık tarihinin ilk yılları boyunca kabilelerdeki çocuklar; balık tutma ve hayvanları kapanla yakalama gibi avlanma uğraşlarında bulunmuşlardı. Kabileler ailelere ayrıldığında çocuklar aile büyükleriyle beraber tarlalarda, ormanlarda, ürünlerin ve hayvanların bakımında çalışmışlardı. Sanayi Devrimi insanlık tarihinin dönüm noktasıydı ancak bundan önce de çocuklar çalışıyorlardı. Sanayileşme, düşünülenin aksine, çalışan çocuk sayısında önemli artışlara neden olmadı. Tarımla geçimlerini sağlayan kırsal bölge insanı ya da kentlerin çevresindeki küçük işletme sahipleri aslında sanayi kapitalizmi karşısında varlıklarını koruyamayarak dağılmışlardı. Bu küçük işletmelerde çalışan insanlarda fabrikalara işçi olarak başvurmuşlardı. Bu iş başvurusunda bulunanların büyük bir bölümünü ise çocuklar oluşturdu. Bu aşamadan sonra da çocuk çalışması, çocuk işçiliğine dönüşmüştü ve yasalara konu oldu.[608]

Dünya üzerinde çocukların çoğu bir kısmı ücretli istihdamı içeren, büyük bir kısmı da evdeki görevlerden olan işler üzerinde çalışmaktadır. Bu işlerin çoğu geleneksel işgücü faaliyeti olarak ele alınmamakta ancak belirgin ekonomik ve sosyal öneme sahip istatistiksel bir belirsizlik içinde yer almıştır. Çocuğun çalışması pek çok toplumda ekonomik ve sosyal anlamda önemlidir. Geleneksel olarak, çocuk işçiliğine uygun olmayan durum olarak bakılmıştır. Ancak pek çok toplumda, özellikle düşük gelirli kırsal alanlarda, çocuklar 5 ila 15 yaşları arasında kademeli olarak iş hayatına dahil edilir ve hatta çocuk işçiliği buralarda çocukların sosyalleşme sürecinin bir parçası da olmuştur. Bu sebeple çocukların çalışmasının olumlu ya da olumsuz olduğu iş şartlarına ve sektörlere göre değişmekteydi.[609]

---

[607] Şebnem Avşar Kurnaz, "Çocuk Yoksulluğu", *Aile ve Toplum*, Yıl: 9 Cilt: 3 Sayı: 12 Nisan-Mayıs-Haziran 2007, ss.47-55., s. 48.

[608] Levent Şahin, "Geçmişten Günümüze Çocuk İşçiliği", *Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, S.2, 2012, ss.103-118, s.107.

[609] Gerry Rodgers, Guy Standing, , "Economic Roles of Children in Low-Income Countries", *International Labour Review*, Volume 120, No.1, 1981, p.31.

Çocuklar için, 17 Kasım 1921 tarihinde, tütün alıp satmanın bir iş kolu olduğu ve küçük çocukların bunu yapmayı taahhüt edemeyeceklerine dikkat çekildi. 3 Kasım 1923 tarihinde ise iş arayışları, iş bulma konusunda zorlukların olduğu kış mevsiminde çeşitli kesimlerin iş ararken zorlanacakları bunlardan özellikle küçük çocukların mağduriyet yaşayacakları vurgulandı.

Atatürk döneminde de çocuğun çalışma hayatına yönelik düzenlemeler yapılarak çocuğu doğrudan ya da dolaylı etkileyecek iyileştirmelerde bulunulmuştu. Bunlardan ilki Ereğli bölgesine özgü 10 Eylül 1921 tarih ve 151 sayılı *"Ereğli Havza-i Fahmiyesi Maden Amelesinin Hukukuna Müteallik Kanun"* du. Bu kanunun ardından 4 Ekim 1925 tarihli *"Mesai Kanunu Layihası ve Ticaret ve Sıhhiye Encümenleri Mazbatası"* üzerinde çalışılmıştı. Edinilen tecrübelere dayanarak hazırlanan *"İş Kanunu Layihası"* 1926 yılında Meclis'te görüşülmüş ancak kazalara dair maddelere yer vermediği ve diğer çeşitli sebeplerden dolayı Hükümet tarafından geri alınarak tekrar düzenlenmiş ve 20 Nisan 1927 tarihinde layiha tekrar hazırlanarak Meclis'e sunulmuştu. Bundan sonra 24 Nisan 1930 tarihli *"Umumi Hıfzıssıhha Kanunu"* nun *"İşçiler Hıfzıssıhhas*ı kısmında çocuğun çalışma şartlarından düzenlenmiş ve nihayet 8 Haziran 1936 tarihli *"İş Kanunu"* ile Atatürk Dönemi'nde çocuğun çalışma şartları iyileştirilmişti.[610] Çocuk haklarını da bağlayan bu düzenlemeler, çocuğun yaş şartlarını göz önüne alarak çalışma dünyasında daha az zarar görerek daha sağlıklı şartlarda yer alabilmesini sağlamıştır.

5.1 Ereğli Havza-i Fahmiyesi Maden Amelesinin Hukukuna Müteallik Kanun Çerçevesinde Çocuğun Çalışma Hayatı

Zonguldak-Ereğli Kömür Havzasında II. Mahmut döneminde keşfedilen taşkömürü, Abdülmecid devrinde işletilmeye başlanmıştı. I.Dünya Savaşı yıllarında Zonguldak'ta bir Harp Kömür Merkezi kurularak bu geçici idarenin başına bir Alman

[610] Tuğba Belenli, "İş Kanunu Layihası (1927) Hakkında İkdam Gazetesi Tarafından Düzenlenen Bir Anket", *Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi*, Yıl 12, Sayı 23, Bahar 2016, ss.1-30., s.1.

albayı getirildi.[611] Mondros Ateşkes Antlaşmasının 7. maddesine dayandırılarak, Fransızlar 8 Haziran 1920'de Ereğli'yi işgal etmişlerdi.[612]

23 Nisan 1920'de Ankara'da açılan Büyük Millet Meclisinin yabancı işgalcilere karşı ülkenin kurtuluşu yolunda yaptığı mücadele sırasında Zonguldak-Ereğli Kömür Havzasına ile de yakından ilgilenerek buranın yönetimini kısa sürede eline aldı. TBMM Hükümeti Milli Mücadele sırasında Zonguldak-Ereğli Kömür Havzasında çalışan işçilerin iyileştirilmesi için 28 Nisan 1921 tarihli *"Zonguldak ve Ereğli Havzai Fahmiyesinde Mevcut Kömür Tozlarının Amele Menafii Umumiyesine Olarak Füruhtuna Dair Kanun*" u kabul etti. Bu kanunla havzada kömür üretiminden elde edilen gelirin maden işçilerinin geçimini sağlayacak teşebbüslere ve kuruluşlara harcanması düşünüldü. Ardından 10 Eylül 1921 tarihinde 15 madde halinde kabul edilen 151 Sayılı Ereğli Havzai Fahmiyesi Maden Amelesinin Hukukuna Müteallik Kanun BMM Hükümetinin ilk iş kanunu hüviyetine sahip olmuştur. [613]

Cumhuriyetin ilanı ile Ereğli havzasında esaslı çalışmalar yapılmıştı. Cumhuriyetin ilk on yılı içinde havzada çıkarılan kömür miktarı, havzanın işlemeye başladığı tarihten Cumhuriyet idaresine kadar çıkartılan miktardan çok daha fazlaydı. Milli işletmelerin kurulduğu bu on yıl madencilikle ilgili bilimsel faaliyetlerin ve tekniğin de geliştiği yıllar oldu. Cumhuriyetin ikinci on yılı başlangıcıyla da madencilik sektörü çok gelişti. Bu da hem ekonomik hem de milli fayda olarak geri döndü. İşte tüm bu şartlar içinde bir yandan da çocukların sıhhati düşünülüyordu.[614]

Bu sebeple *"Ereğli Havza-i Fahmiyesi Maden Amelesinin Hukukuna Müteallik Kanun*" on sekiz yaşından küçük olan çocukların maden işlerinde amele olarak çalışmasını yasakladı. (md.2)[615]

2 Mayıs 1921 tarihinde müzakere edilen kanunun 2'nci maddesi şöyleydi: *"Maden işlerinde amelenin cebren istihdamı ve angarya suretiyle her hangi bir işe sevkı ve on sekiz yaşından dun olanların istihdamı memnudur."* Bu şekilde on sekiz yaşından küçük çocukların çalışmasını yasaklayan maddenin madende çalışma

[611] Nadir Yurtoğlu, "Türkiye'de Zonguldak-Ereğli Kömür Havzasının Yapısal Analizi (1920-1960)", *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, C. 16, S.33, Ocak 2017, ss.211-256, s.214.
[612] Ali Sarıkoyuncu, *Milli Mücadele'de Zonguldak ve Havalisi*, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara: 1992, s.693.
[613] Yurtoğlu, a.g.m., s.218.
[614] Servetifunun (Uyanış) , "*Kömür Havzamızın Serveti",* 19.11.1936, s.11.
[615] Ereğli Havzai Fahmiyesi Maden Amelesinin Hukukuna Mütelallik Kanun, T.C. Resmi Gazete, 10.09.1337, S.151.

konusunda teamüllerin farklı olmasından dolayı revize edilmesi ve 18 yaş sınırının kaldırılması talep edildi. Ancak bu uygun görülmeyerek gelecek nesillerin sağlığına olumsuz yansıyacağını belirtilerek on sekiz yaşından küçük çocukların bölgedeki madenlerde çalışması yasaklandı. [616]

8 Haziran 1936 tarihli ve 3008 Sayılı İş Kanunu'nun 147'nci maddesi ile bu Kanunun sözü edilen İş Kanununa aykırı hükümleri yürürlükten kaldırıldı. [617]

Çocukların çalışırken zarar göreceği en zor alanlardan biri olan madenler için devlet yöneticileri çok erken önlem alma çabasında olmuş ve çalışmaya yönelik hemen hemen her kanunda bunu düzenlemiştir. Çocukların madenlerde zarar görmemesi için yaş sınırı on sekize çıkartılarak bu zararın önüne geçilmeye çalışılmıştır.

5.2 Mesai Kanunu Layihası Çerçevesinde Çocuğun Çalışma Hayatı

Atatürk döneminde çocuğun çalışması konusunda doğrudan ya da dolaylı çalışma konusunda düzenlemeler yapılmıştır. İlk olarak 17 Şubat ile 4 Mart tarihleri arasında İzmir'de toplanan İktisat Kongresi'nde işçi kelimesine ayrı bir önem verilmiştir. Kongrede işçi grubunun iktisadi esaslarında *"Amele namıyla hitap edilmekte olan erbab-ı say-ü amele bundan böyle işçi denilmesi"* kabul edilerek, işçiye yeni bir statü verilmek istenmiştir. Yine de bu terimin günlük yaşama adaptasyonu hemen olamamış ve 1920'lerde ağırlıklı olarak "amele" kelimesi kullanılmıştır. Çalışma mevzuatını düzenleyen Mesai Kanunu layihası da "amele" den söz etmektedir.[618]

İş Kanunu'nun çıkartılmasının ilk adımlarından olan Mesai Kanunu Layihası, önce İş Mecellesi adını almış ardından İş Kanunu olarak düzenlenerek yasalaşmıştı.

Çocuğun çalışma şartlarının zorlukları ve problemlerine aydınlar tarafından dikkat çekilmiştir. 1930 tarihli Umumi Hıfzıssıhha Kanunu kabul edilmeden önce 1925 yılı gibi erken bir tarihte 11-12 yaşlarında ve henüz büyüme çağında olan çocukların savaş malzemeleri üreten atölyelerde kurşun işleriyle uğraştıkları gözlemlenmişti. Bunun dışında İmalâtı Harbiye' nin bir çırak mektebi olduğu, yeni gelen çocuğun

[616] Şükrü Bey'in görüşü için bkz. *"Mesela babası 60 kuruş aldığı zaman bu on iki yaşındaki oğlu 85, belki 100 kuruş alır. Çünkü maden ocaklarının içinde birtakım yerler vardır ki, oralara ancak bu çocuklar girebilir ve kazma ile o düşürebilir. Bundan dolayı ocak sahipleri bu çocukları istihdam etmek mecburiyetindedirler."* TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 1, Cilt: 10, İçtima: 28, s. 205, 02.05.1337
[617] https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.3.151.pdf, s.207, Erişim Tarihi: 07.05.2018.
[618] Belenli, a.g.m., s.3.

yevmiyesiz olarak üç ay çalıştığı, iki üç sene süresince amele olacak duruma gelen bir çırağın yevmiye ile çalıştığı, bundan dolayı küçük çocukların çırak mektebinde çırak olarak çalışmakta oldukları ileri sürülmüştü. Ancak sanayi fabrikalarına, sanayii Harbiye'ye ve diğer fabrikalara giren bir çocuk yalnız ders almakla değil, oradaki hammaddeyle de, maden sanayisi ile de temas etmek durumunda kalacağına dikkat çekildi. [619]

4 Kasım 1341 tarihinde Mesai Kanunu Layihası ile ilgili görüşmelerin 1'inci maddesinde açık olarak belirtilmemiş ziraat işleri ve beş beygir gücünde aracı ya da en fazla on işçisi bulunan kurumlarda bir aile ferdi veya yakın akrabaların bir araya toplanarak ev içerisinde el ile yaptıkları sanat vb. işler hariç tanımı yer almaktadır. 7'nci madde ise çocuklarla ilgilidir ve birinci maddede gösterilen yerlere on iki yaşını doldurmamış olan çocukların çırak ve amele olarak çalışmak üzere kabul olunamayacağı ve maden ocaklarında on yedi yaşını doldurmayan çocukların çalıştırılmayacağı yer almıştır. Bu maddenin daha önce böyle bir kanunun olduğuna dair eleştiriye (Bkz. Ereğli Havza-i Fahmiyesi Maden Amelesinin Hukukuna Müteallik Kanun), bunun daha kapsamlı olacağı ifade edilmiştir. Ereğli, Zonguldak madenlerinde çalışan amele için kabul edilen kanunda on sekiz yaşını doldurmamış olan çocukların maden ocağı içerisinde çalışmaları her ne kadar yasak olmuş olsa da, yine de geçimini tamamen maden ocağından karşılayan yöre halkının mecburi olarak orada ocaklarda çocukların babalarıyla beraber çalışmakta olduğu belirtilen konulardandır. Ayrıca bunun bir olumlu bir sonucunun olduğu çocukların grizu dahil her tür tehlikeyle küçük yaşlardan itibaren mücadele ettikleri için deneyim kazandıkları ve ilerleyen zamanlarda yöntem bildikleri olarak belirtilmişti.[620] Türkiye'deki başlıca maden ocaklarının en büyük ve kapasitesi geniş olanı Zonguldak-Ereğli Havzası'ydı. Öyle ki Ereğli'nin doğusundan başlayarak 170 km en önemli kömür merkeziydi. Bu sebeple buradaki halkın büyük kısmının madende çalışmaması düşünülemezdi.[621]

İhtiva ettiği sorunlar sebebiyle madenlerde on üç, on dört yaşlarında çocukların çalıştırılamayacağının bunun çağı yakalamak isteyen ülkelerde dile getirilmesinin önemli olduğu biliniyordu. Halkın geçimini sağlamak için madenlerde çahşmaya ihtiyacı olabileceğini ancak Devletin, milletin sağlığı ile daha yakından ilgilenmesi

[619] TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 2, Cilt: 18, İçtima: 105, 18.04.1341 s. 129.
[620] TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 2, Cilt: 19, İçtima: 3, 04.11.1341.
[621] Tan, "*Bayındırlık ve Ekonomi",* 29.10.1935, s.10.

gerektiğinden, maden işçilerinin genelinin, madenlerden kaptıkları hastalıklar yüzünden ömürlerinin kısa olduğuna dikkat çekilerek özellikle de küçük çocukların bu gibi yerlerde çalıştırmanın sağlıklarını tehlikeye attığını, çocukların o saha içinde kömür ayıklamak gibi başka iş bulmaları ve bu şekilde geçimlerini sağlamalarının gerektiği ifade edilmiştir. Burada ayrıca on yedi yaşın sınır olması gerektiği eklenmiştir.[622]

Bu konuda 1818'de mesleğinden vazgeçerek, özellikle hastalık ve ölüm karşısında, toplumsal eşitsizliklerin ortaya çıkardığı soruları araştırmaya adayarak Avrupa'da işçi sınıfı üzerine çalışmalar yapan ve bilhassa sosyal geçmişlere göre bebek ve çocuk ölümleri üzerine karşılaştırmalı çalışmalar yürüten Villerme, yaptığı araştırmalardan, şehirlerdeki çalışma koşullarının ortalamanın çok üzerinde ölümlere yol açtığı sonucunu ortaya koymuştu.[623] Villerme, 6-7 yaşındaki çocukların iplik bağlama işlerinde, madenlerde büyüklerin giremediği delhizlerde "maden çıkarma" işlerinde çalıştıklarını ve bunun olumsuz sonuçlarını belirtmişti.[624]

Bu deneyimlerden hareketle "Çocuk Davası" nın önderlerinden Dr. Fuat Bey de 4 Kasım 1925'te de madenlerin çocuklar için barındırdığı zararları yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti'nde dile getiren kişiydi. Madenlerde, iç kısımlarına doğru gidildikçe mesafe ve muhitin darlaşması sebebiyle özellikle çocukları oralarda çalıştırmanın zararlı olduğunu, 14-15 yaşındaki çocukların maden içlerinde çalışmalarının maddi olarak getirisi varmış gibi görünse de büyüdüğü zaman memlekete yapacağı faydaların daha fazla olacağı düşünülerek yani 1-2 sene kadar maden işlerinde yaptıkları faydanın, vatana gelecekte sağlayacağı faydadan çok daha az olduğu bilgisinden hareketle 18 yaşından küçük çocukların maden içerisinde çalışmasını yasaklamak gerektiğini belirtmişti. Ayrıca kendisinin 20 yaşın dahi sınır olabileceğini düşündüğünü ancak ekonomik şartlardan dolayı 18 yaşı uygun görerek buna uygun karar verilebileceğini düşündüğünü ifade etmişti.[625]

Daha sonra memleket evlatlarının korunması gerektiği, en çok muhtaç olunan şeyin nüfus olduğunu, servetin sonra geleceği, on yedi yaşındaki çocukları çalıştırmanın, onların hayatını tehlikeye atmak olduğunu vurgulanmıştır. Yapılacak

[622] TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 2, Cilt: 19, İçtima: 3, 04.11.1341.
[623] Villerme Louıs Rene (1782-1863), https://www.universalis.fr/encyclopedie/louis-rene-villerme/, Erişim Tarihi: 19.03.2021.
[624] Fevzi Demir, "Çalışma Hayatında Çocukların Korunması" *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C.12 , Temmuz 2010, ss. 547-577, s.548.
[625] TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 2, Cilt: 19, İçtima: 3, 04.11.1341.

sınırın en az 18 olması gerektiğini, bazı ülkelerde böyle zehirli, karanlık ve havasız yerlerde çalışan insanların otuz yaşından küçük olmadığı ifade edilmişti. Hıfzıssıhhayı konu alan bazı kitaplarda madende çalışma yaşının 21 olduğu bundan dolayı 17-18 yaşın maden çalışma yaşı olarak az olduğu madende çalışma yaşının en az 21 olması gerektiği savunulmuştu.[626]

17 Aralık 1925 tarihinde yeniden açılan *"Mesai Kanunu Layihası ve Ticaret ve Sıhhiye Encümenleri Mazbatası"* kanun tasarısına göre çocukların hangi işlerde çalışıp çalışamadıkları incelenmiş, yaş şartları belirlenmiştir. Burada meclisin en çok üzerinde durduğu konu ağır işlerde çocukların çalıştırılmaması gerektiği, 16 yaşındaki bir çocuğun çalışıp çalışamayacağı konuları olmuştu.[627]

Mesai Kanunu İş Kanunu öncesi, İş Kanunu'na yönelik olarak yapılan en önemli layihalardandı. Burada devlet adamlarının yoğun çalışması ve daha iyi hale getirme kaygısı görülmektedir. Çünkü ister istemez yoksulluğun sebep olduğu çalışma sürecinde çocuklar korunmalı, Devlet bunu mümkün olduğunca hakkını vererek yapmalıydı.

5.3. İşçiler Hıfzıssıhhası Çerçevesinde Çocukların Çalışma Hayatı

Çocukların çalışması sorunu Atatürk döneminde ele alınan en derin konulardan birisi olmuştur. Buna sebep olan şartlar, çocuğun yaşamında yol açtığı sonuçlar ve çalışma hayatlarının düzenlenmesi gibi konular devlet yönetiminde söz sahibi olanlar tarafından değerlendirilmiş ve çözüm yolları üzerinde çalışılmıştır. Bu konuda yapılan en önemli çalışma, 24.4.1930 gün ve 1593 sayılı Umumi Hıfzıssıhha Kanunu olmuştur ki bu kanunun "*İşçiler Hıfzıssıhhası"* bölümü ağırlıklı olarak çocuğun çalışma hayatına yöneliktir.

Türkiye Cumhuriyeti tarihinde çalışma hayatını ilgilendiren en erken yasaların başında gelen Umumi Hıfzıssıhha Kanunu'nun 173'üncü ile 180'inci maddelerin arasındaki maddeler tamamıyla, "İşçiler Hıfzıssıhhası" na ayrılmıştır. Kanunun ilgili hükümleri temel olarak, çocuk ve genç işçiler ile gebe kadın işçilerin iş güvenliği ile alakalı olan hükümlerdir. Umumi Hıfzıssıhha Kanunu'nu dikkate değer yapan bir diğer

[626] TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 2, Cilt: 19, İçtima: 3, 04.11.1341.
[627] TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 2, Cilt: 20, İçtima: 26, 17.12.1341, s. 178.

husus da onun kendisine aykırılık durumunda, işverenlerin özgürlüğünü bağlayıcı ve ceza ile sınırlayıcı olmasıdır. (m. 282).[628]

Umumi Hıfzıssıhha Kanunu 173. maddesi on iki yaşından küçük olan çocukların fabrika ve üretim yeri gibi her türlü kurumlarda ve maden işlerinde amele ve çırak olarak istihdamı yasaktır. On iki yaş ile on altı arasında bulunan kız ve erkek çocuklar günde en fazla sekiz saatten fazla çalıştırılamaz şeklindedir. Bunun için Yusuf Akçura bir teklifte bulunmuştur. Bulunduğu teklif Sıhhiye Encümeninin 173'üncü maddesinin yani on iki yaşından küçük çocukların her çeşit sanat kurumunda ve maden işlerinde çırak olarak çalışmalarının yasaklanarak on iki yaş ile on altı yaş arasında bulunan kız ve erkek çocuklar günde sekiz saatten fazla çalıştırılamayacağı maddesinin kabulü şeklindedir. İktisat Encümeni'nin ülkenin toplumsal ve ekonomik olarak içinde bulunduğu durumu düşünerek on iki yaşından küçük olan çocukların maddede belirtilen "sanat" kurumu olarak düşünülmeyecek olan bakkal ya da bir gazino gibi alanlarda evin geçimini sağlamak için çalışabildiklerini bundan dolayı da *"Yollarda el açarak dilenmemesi için yalnız kapalı imalâthane ve fabrikalarda çalıştırılamaz"* maddesini eklediklerini belirtmiştir. Bundan dolayı on iki yaşından küçük çocukların hangi işlerde çalışacaklarının saptanmasını arzu ettiklerini çünkü bu şekilde belirtilmezse 11 yaşındaki bir çocuğun çalışmış olduğu bir yere sanat müessesesi denilebileceğinden kaygılanmıştır. Bunun yalnızca maden ocakları olarak sınırlandırılması konusunda ise Sağlık Bakanı Dr. Refik Bey bir açıklama yapmış, bahsedilen maddeden on iki yaşının altındaki her çocuğun, her türlü sanat ve meslek işlerinden amele ve çırak olarak çalıştırılmalarının yasaklandığını ve bunda dikkate aldıkları ölçütün evrensel ölçütler olduğunu ifade etmiştir. Ayrıca on iki yaşın sınır kabul edilmesinin ilkokul eğitim yaşı olduğunu eklemiştir.[629]

Teşviki Sanayi Kanunu, günde beş amele çalıştırabilecek herhangi bir kurumu sanat kurumu olarak kabul ve tarif etmiş bunun için de kanunun ilgili maddesine dayanılarak beş işçi çalıştıran bir ayakkabı dükkanında bu duruma göre on iki yaşında olan bir çocuğun çırak olarak çalışmaması gerekeceği saptanmıştı.

Bundan sonra Umumi Hıfzıssıhha Kanunu'nun çocuk ile ilgili hükümleri şu şekilde belirlenmiştir:

---

[628] Tankut Centel, "Atatürk Döneminin Çalışma Politikası" *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları*, 45 / 1-4, Temmuz 2011,: ss. 129-149 . s.144.
[629] TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 3, Cilt: 18, İçtima: 49, 19.04.1930.

174. maddede on iki yaş ile on altı yaş arasında bulunan çocukların saat yirmiden sonra gece çalışmaları yasaklanmıştır. 175. maddede bütün ameleler için gece hizmeti ile yer altında çalışılması gereken işler 24 saatte toplam sekiz saatten fazla süremez şeklinde belirlenmiştir. 176. maddede yerel belediyelerce bar, kabare dans salonları, kahve, gazino ve hamamlarda on sekiz yaşından küçük çocukların çalıştırılması yasaklanmıştır. 179. maddede işçilerin sağlığını korumak için İktisat ile Sıhhat ve İçtimaî Muavenet Vekaletleri tarafından ortak bir düzenleme yapılmıştır. Buna göre 1- İş yerlerinin ve bunlara ait ikametgâh vb. gibi müştemilata sahip olması gereken sağlık şartları gereklidir. 2- İş yerlerinde kullanılan araçlar, makineler vb. yüzünden kaza meydana gelecekse bunun için tedbir alınması gereklidir. Kadınların ve 12'den 16 yaşına kadar çocukların çalıştırılması yasak olan işlerin neler olduğu İş Kanununda belirtilecektir.

179. madde için İktisat Encümeni ile Hükümet ve Sıhhat Encümeni'nin aynı şekilde düşünmediğini belirtilmişti. Sıhhiye Vekâletinin teklifinde kadınlarla, on altı yaşına kadar çocukların çalıştırılmasının yasak olduğu alanlar bulunmaktaydı ancak birinci fıkrada kadınlara ait olan işleri İktisat Encümeni tayin etmemiş, iş kanununda belirtilecek denilmişti. İş Kanunu'nun uzun zamandır çıkartılamadığının ve daha da çıkartılmasının zaman alacağını düşünülmüştü.[630]

Kanunda yer almasının vatandaş için daha iyi olacağından bahsedilen yasakların "İş Kanunu" na ertelenmesi gerektiği belirtilmişti. Böylece Umumi Hıfzıssıhha Kanunu 6 Mayıs 1930 tarihinde Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe girmiş, İş Kanunu çıkartılana kadar çocukların çalışma şartlarını düzenlemişti.[631]

20 Nisan 1927 tarihinde *"İş Kanunu Layihası"* üzerinde çalışma yapılmış, burada on beş yaşını doldurmayan çocukların çalıştırılamayacağı ve 18 yaşına kadar olan kadın ve erkek işçilerin mesai süreleri ve hangi işlerde çalışmalarının yasaklandığı bu kanunun uygulanmasına dair heyet-i vekile tarafından düzenlenecek talimatname ile tespit edileceği yer almıştı. 29 maddelik bu tasarı ilgili komisyonda ele alınamamıştı.[632]

1930 Umumi Hıfzıssıhha Kanunu çerçevesinde çalışan çocuklar için alınan ilk büyük tedbirler "İşçiler Hıfzıssıhhası" kısmında kendini göstermiş bu süreçte çocuğa yönelik haklar, çocuğu koruma yöntemleri madde madde sıralanmıştı. Yaş konusunda

[630] TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 3, Cilt: 18, İçtima: 49, 19.04.1930.
[631] TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 3, Cilt: 18, İçtima: 49, 19.04.1930.
[632] Belenli, a.g.m., s.27.

sınır koyulduğunda uzun görüşmelere sebep olmuş siyasiler ortak bir çözüm noktasında buluşabilmişlerdi. Genelin sağlığını korumayı amaçlayan bu kanun, özel olarak çocuğu da koruma çabasında olmuştur.

5.4. İş Kanunu Çerçevesinde Çocukların Çalışma Hayatı

Gelişmekte olan her ülke gibi Türkiye Cumhuriyeti'nde de yoksulluğun sonucu olarak çalışan çocuklar mevcuttu. Esasen İş Kanunundan önce yurt dışındaki işçi çocukların sahip olduğu haklar anlatılıyor,[633] Türkiye'de de işçi çocuklarına destekler veriliyor, kampanyalar yapılarak yardımlarda bulunuluyordu.[634]

İş Kanunu'nun çıkarılma süreci yaklaştıkça işçiler ile ilgili çeşitli anketler düzenleniyor bu anketlerde Kanun henüz çıkmadığı için bundan bazı fabrika ve imalathane sahiplerinin faydalanarak çocuk işçiler çalıştırdıkları vurgulanıyordu. Çocuk işçilerin çalıştırılmalarının sağlık açısından, ahlaken ve toplumsal açıdan yarattığı problemler belirtiliyordu. Bu problemler çalışan çocukların zayıf ve güçsüz olacakları ve bunun nüfus olarak ülkeyi güçsüz bırakacağı, küçük Türk kızlarının iş yerlerinde istismar edilebildiği, tahsil çağındaki çocukların eğitimlerinden geri kalabildikleri şeklindeki sorunlardan teşkil olmuştu.[635]

1936 tarihli ve 3008 sayılı İş Kanunu, Atatürk'ün Türk işçilerine en büyük armağanı olarak kabul edilebilecek, dönemin en ileri hükümlerini içeren kanun oldu.[636] Bu kanun tüm işçiler gibi çocuğun çalışma şartlarını da düzenledi. 43, 48, 49, 50, 51, 58, 60, 115 ve 117. maddeleri çocukların çalışması ve çocuk çalıştırma politikaları ile ilgiliydi. Buna göre iş hayatında gece tabiri tanımlanarak çocuk işçilerin gece çalıştırılması yasaklanmış (md.43), on altı yaşı doldurmamış olan çocukların, hangi işte olursa olsun, günde sekiz saatten fazla çalıştırılmaları yasaklanmış, bu çocuklardan ilkokula gidenlerin çalışma saatleri okul saatlerini engellemeyecek şekilde düzenlenecektir ve ders saatleri sekiz saatlik çalışma süresinden sayılacaktır, (md. 48), Maden işleri, kablo döşenmesi, kanalizasyon ve tünel inşaatı gibi yer altında veya su altında çalışılacak işlerde, on sekiz yaşını doldurmamış erkek çocukların veya istisnasız

[633] Yarın, "İşçi Çocukları", 27.06.1931, s.4.
[634] Anadolu, *"İşçi Ve Esnaf Balosu Parlak Olacak",* 26.10.1935, s.3.
[635] Haber, "Çocuk İşçiler", 21.03.1936, s.2.
[636] Demir, a.g.m., s. 34.

her yaştaki kız ve kadınların çalıştırılmaları yasaklanmıştır (md.49), Sanayiye ait işlerde on sekiz yaşını doldurmamış erkek çocuklarla her yaştaki kız ve kadınların gece çalışmaları yasaklanmıştır, ancak sosyoekonomik olarak problem çıkarmaması adına bazı sanayi işlerinde 16 yaşı sınır olmuştur (md.50), Her işveren, işyerinde çalıştırdığı işçilerden on iki ve on altı yaşlar arasındaki çocuklar ile on altının üstü ve on sekizi yeni doldurmuş olan işçi çocukların ayrı ayrı cetvellerini tutmaya ve bu cetvellerde işçilerden her birinin isimleri ile doğum tarihlerini, her gün işe başlama ve bitirme saatlerini ve dinlenme zamanlarını kayıt altında tutmak zorundadır (md.51), Ağır ve tehlikeli işlerin neleri kapsadığını ve on sekiz yaş dahil olmak üzere kadınların ve çocukların çalıştırılması uygun olmayan, ağır ve tehlikeli işlerin hangileri olduğu ve hangi işlerde çalışan işçilerin ne gibi hastalıklarının çalıştıkları işten kaynaklanacağı bir nizamname ile düzenlenir (md.58), 12 den 18 yaşa kadar (18 yaşındakiler dahil) çocukların her hangi bir işe alınmalarından önce müessese doktoruna ve bunun bulunmadığı yerlerde Hükümet ve belediye doktorlarına muayene ettirilerek yapacakları işin mahiyet ve şartlarına göre bünyelerinin dayanıklı olduğunun raporla tespit ettirilmesi mecburidir. Bu raporlar her türlü resim ve vergilerden muaftır (md. 60). 115'inci ve 117'nci maddeler bu kanuna uyulmaması halinde verilecek cezaları kapsamaktadır.[637] Kanun çıkarıldığında bütün iş sahiplerini ve işçileri alakadar ettiği düşünülerek ayrıntılı olarak basında yer almıştı.

1936 İş Kanunu ile basına yansıyan bazı haberler oldu ve bu haberler ağırlıklı olarak Çocuk Bayramlarında kaleme alınmıştı. Memleket meselesi olarak görülen çocukların çalışan kısmının da olduğunu, bu çocukların ev geçindirme kaygısında olduklarını, oyun oynayamadan çalışma hayatına atıldıklarını, bu çocukların Çocuk Bayramı'ndan faydalanamadıkları basılan haberler arasındaydı. Çalışan çocuk ile ilgili bir diğer haber küçük yaştaki çocukların evde annelerine bakmak için erken saatlerde evden çalışmak için çıkmaları üzerineydi.[638]

İş Kanunu Türk işçisinin hayatında yepyeni bir saha açmış, istikrarlı bir şekilde uygulamaya koyulmuştur. Bununla beraber iş yerleri ve işçi sayısı tespit edilmiş, toplam 300 bin işçi olduğu ifade edilerek, kuralların uygulanma sürecinin 3 sene zarfına

[637] İş Kanunu, T.C. Resmi Gazete, 15.06.1936, S.3330.
[638] Akşam, *"Çalışan Ve Aile Geçindiren Çocukları da Düşünmeliyiz*", 23.04.1937, s.9, Bkz. Ek: 11.

yayılacağı belirtilmişti. Burada belirtilen bir diğer önemli gelişme de sosyal yardımlar konusu içerisinde işçilerin bir sigortası olması ve bunun faaliyete geçeceği bilgisiydi.[639]

İş Kanunu 1936 yılında çıktığında, çalışma dünyasının bütününü kapsayan bir yasa olmuştu. Oysa Ereğli Havza-i Fahmiyesi Maden Amelesinin Hukukuna Müteallik Kanun yerel bir kanundu, İş Kanunu bu kanunu da yürürlükten kaldırdı. Burada çocuk konusunda, iş dünyasına yönelik alınan kararlarla çocuğun istismar edilmesinin önüne geçilmeye çalışılmıştır.

[639] Son Posta, *"İş Kanunu Tatbik Sahasında"* 15.06.1937, s.4.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ATATÜRK DÖNEMİ ÇOCUĞA YÖNELİK EĞİTİM POLİTİKALARI

1. ÇOCUK POLİTİKASI ÇERÇEVESİNDE EĞİTİM ÇALIŞMALARI

Tanzimat Dönemi'nden önce iyi bir çocuk; uslu, büyüklerin yanında ses çıkarmayan, oyuna düşkün olmayan eğitim açısından istenilen her türlü şekil verilebilecek bir bal mumu heykel olarak görülmekteydi. Tanzimat Dönemindeyse Batı Dünyasında başlayan çocuğa yönelik yeni düşüncelere rağmen çocuk büyüklerin bir küçüğü, küçük yetişkin olarak görülmeye devam ediliyordu. İkinci Meşrutiyetle beraber çocuğun artık eğitilme, öğrenme ihtiyacı göz önüne alınmaya başlandı. Bunun sonucunda 1913 yılında "Tedrisat-ı İptidaiye Kanun-u Muvakkatı" nda İlköğretimin Parasız olacağı, bedensel cezaların yasaklanacağı, çocuğun bir doğasının olduğu ve buna uygun davranmak gerektiği yer almaktaydı.[640]

Bundan sonra çocuğa yönelik eğitim, II. Meşrutiyet ve 1908-1909 devrimleri boyunca yaklaşık 17 kez bakan değişikliği ve her gelen bakanın eğitim açısından bir şeyler deneyerek bir takım işlere yönelmesi ile oturmamış ve devrin heyecanı ve karışıklığı eğitimde de aynı şekilde yaşanmıştı. Böylece eğitim Cumhuriyet öncesi devrini kapatmıştı. Bundan sonra öğretmenler ilk kez yasal güvenceye kavuşmuş ilk meslek örgütlerini kurabilmişler, kadınlar eğitimin aşamalarından yararlanma olanağı bulmuş, eğitim ve öğretime dönük yayınların, diğer alanlarındaki yayınların önüne geçtiği, öğretim birliği düşüncesinin uyandığı, okul, ders kitabı, metot, öğretmen kavramlarının topluma mal edildiği, Meşrutiyet döneminin iç ve dış eğitim dinamikleri, doğan çelişkileri Cumhuriyet tarafından çözümlenecek olumlu bir miras olarak gelmişti.[641]

[640] Necdet Sakaoğlu, *Osmanlı Eğitim Tarihi*, İletişim Yay., İstanbul: 1993, s.148.
[641] Sakaoğlu, a.g.e., s.97-98.

Kurtuluş Savaşı yıllarında Maarif Vekilleri, 1920 Mayıs ve Aralık tarihleri arasında Dr. Rıza Nur, 1920 Aralık ve 1921 Kasım tarihleri arasında Hamdullah Suphi Bey, 1921 Kasım ve 1922 Kasım tarihleri arasında Mehmet Vehbi ve 1922 Kasım ve 1924 Mart tarihleri arasında İsmail Safa Beyler vekillik yapmışlardı. Bundan sonra 1938 tarihine kadar etkili olan Maarif Vekilleri, Hüseyin Vasıf Çınar, Mehmet Şükrü Saraçoğlu, M. Necati Uğural, İsmet İnönü, Recep Peker, Cemal Hüsnü Taray, Refik Saydam, Esat Sagay, Reşit Galip, Yusuf Hikmet Bayur, Zeynel Abidin Özmen ve Saffet Arıkan olmuştu.[642]

9 Mayıs 1920'de hükümet programı açıklanmış ve Maarif konusunda ilerlenecek yöntem belirlenmişti. Eğitim konusunda çocuklara verilecek terbiyenin her anlamda dini ve milli olması, bütün mekteplerin çağdaş olması, her konuda yenilenmiş milli bir yapıda olması için çalışacağı vurgulanmıştı. 5 Eylül 1923'te ise Eğitim politikasının ilk vazifesinin çocukların terbiye ve talimi için olacağı belirtilmişti. Bu terbiye ve talim okullar vasıtasıyla yapılacak, okullar da gayet çağdaş bir yapıda olacaktı. Öğrenciler gerektiğinde yurtdışına gönderilecek ve eğitimin ilerlemesi için kitaplar tercüme edilecekti. 22 Kasım 1924'te ki Hükümet programında Maarifin tevhidi tedrisat esaslarını kabul ederek aynı yolda yürünmesi, talim ve terbiye için gerekli düzenlemeler yapılarak öğretmen eksikliğini kapatmaya çalışmak olacağı belirtilmişti. 1925 programında Cumhuriyet düşüncesinin Maarifte de kendisini göstereceği, 1930'da meslek ve tahsil edindirmenin az masrafla çok sonuç almaya çalışmanın, ahlak ve düzen çerçevesinde çalışılacağı açıklanmıştı. 1937 Programında aile ocağından sonra milli kültür ile ilk temas ilkokullarda başladığı için genç bir vatandaş olarak çocuğun en doğru olanı okullarda öğreneceği, kötü bir ilkokul deneyiminin hayata kötü bir başlayış olacağı bu sebeple İlköğretimin her bakımdan üzerinde durulacak en çok önem verilen konu olduğu yapılacak çalışmalar olarak kabul edilmişti.[643]

Kurtuluş Savaşı henüz devam ederken 16-21 Temmuz 1921 tarihlerinde Ankara'da Maarif Kongresi düzenlenmişti. Türk eğitim tarihinde çok önemli bir yere sahip olan bu kongreye yaklaşık 250 kişi katılmış, kongrenin açılmasına TBMM Hükümeti'nin Eğitim Bakanı Hamdullah Suphi Bey vesile olmuş ve kongreyi açan Mustafa Kemal Paşa olmuştur. Mustafa Kemal Paşa'nın Maarif Kongresi'ni açış

[642] Bkz. Milletvekilleri ile ilgili bilgiler için *TBMM Milletvekilleri Albümü,* 1. Cilt, 1920-1950, TBMM Basın Ve Halkla İlişkiler Müdürlüğü Yayınları No.1, Ankara 2010.
[643] Hükümetler Ve Programları, s.14-79.

konuşmasında milli eğitim vurgusu yapmıştır. Bununla beraber çocuklara ve gençlere hitaben:

"Onlara özellikle varlığı ile, hakkı ile, birliği ile çatışan tüm yabancı unsurlarla mücadele lüzumu ve milli fikirleri kendinden geçerek her zıt fikre karşı şiddetle ve fedakarca koruma gereği telkin edilmelidir." demiştir.[644]

Kongre savaş dolayısıyla istenen sonuca varamadan erken bitmiştir. Kongrede ele alına temel konular ilkokul ve ortaokul müfredatları, köylerdeki eğitim şeklindedir. Mustafa Kemal bu kongrede öğretmenleri geleceğin öncüleri olarak göstermişti.[645]

İlk ve orta öğretimin alacağı şekil üzerinde tartışmalar yapılan Maarif Kongresi, eğitim kurumları ve eğitimsel programların düzenlenmesine yönelik ilk planlı girişimdi. Öğretimin sade, uygulamalı ve yerel olması üzerinde duruldu ve bundan sonra tüm bunları bir programa bağlayacak olan kurul seçilmişti.[646]

Mustafa Kemal Paşa, 8 Nisan 1923 tarihli 9 maddelik seçim bildirgesinde: *"İlköğretimde öğretim birliği ve genel olarak okullarımızın gereksinimlerimize ve çağdaş esaslara uydurulması ve öğretmenlerin ve müderrislerin refahı ve güç kazanmalarının sağlanacağı, halkın her türlü araçlarla aydınlatılacağı ve yetiştirileceği*" sözünü vermişti.[647] Bu şekilde, eğitimin her yönüyle çağdaş olacağı ve bu amaçla çalışmalar yapılacağı yönünde vurgu yapılmıştı.

Milli ve demokratik temellere dayanan Türkiye Cumhuriyeti'nde, gelecek Türk nesillerin yetişeceğinden dolayı eğitim ve öğretimde verilecek terbiyenin de bu temellere göre dayanması gerekiyordu. Çünkü Cumhuriyet Dönemi'nde çocuk artık kendine özgü bir varlık olarak ortaya çıkmıştı. Yetişkinden ayrı ihtiyaçlara sahip olduğu anlaşılmış çağdaşlık yolunda istikbal olarak görülmüştür. 29 Aralık 1923 tarihinde yayımlanan Bakanlık genelgesine göre, yeni eğitimin ilke ve yöntemleri çağdaş eğitimin ilke ve yöntemlerine göre düzenlenecektir. Bu genelgede, kör bir itaat isteyen birey olmaktan uzak, çocuğu ve genci daha edilgen durumda bırakan okul eğitimi; artık yerini, çocuğu, genci, özgür ve sorumlu bir ulus bireyi kabul eden etkin bir eğitime bırakacağını gösteriyordu.[648]

---

[644] Yahya Akyüz, *Türk Eğitim Tarihi*, s.320-321.
[645] Aynı yer.
[646] Saime Yüceer, "Türkiye nin Aydınlanma Sürecinde Bir Kültür Devrimi Millet Mektepleri", *Atatürkçü Bakış*, C. I, Sayı: I, s.15. s. (13 32), 2002
[647] Necdet Sakaoğlu, *Cumhuriyet Dönemi Eğitim Tarihi*, İletişim Yayınları, İstanbul, 1992. s.4.
[648] Sakaoğlu, a.g.e., s.98.

3 Mart 1924 tarihinde halifeliğin kaldırılması ile birlikte medrese eğitiminin de kaldırılması ve öğretim kurumlarının tamamının Maarif Vekâletine bağlanması ile önemli bir adım atılmış oldu. Bunun ardından erkeklere olduğu gibi kız çocuklarına da eğitimin bütün kademeleri açıldı. İlköğretim parasız ve zorunlu oldu. Bütün vatandaşların okuma yazma öğrenmeleri için çaba sarf edildi. Ortaöğretim geliştirilerek modern tarzda üniversite sistemine geçildi.[649]

Bundan sonra eğitim sistemini inceleyerek yenileşme konusunda yardımcı olması adına 1924'te Türkiye'ye davet edilen Amerikalı Eğitimci John Dewey, Maarif Vekâletine sunduğu raporunda;

"Okulları çalışır halde görmek olanağı bulamadıysam da verilen bilgilerden çıkardığım sonuç, okul disiplinini ve öğrencilerin yetiştirilmesinin gereğinden fazla biçimsel olduğu merkezindedir. Bir Cumhuriyet'te okullar, mutlakıyetle yönetilen ülkelerin okullarından başka şekilde yönetilmek ve disiplin uygulamak zorundadır. Yalnızca emirler vermekle yetinmek, keyfi yönetim yapmak, öğrenciden bilinçsizce itaat istemek, öğrenciyi bir halk hükümeti yurttaşı olarak yetiştirmeye elverişli bir yöntem değildir" demiştir.[650]

Dewey' in raporu çocuk açısından pozitif bir gelişme olmuş, eğitim konusunda yenileşme hareketlerine destek vermiştir. Daha sonra 25 Ağustos 1924 tarihinde Ankara'da toplanan Öğretmenler Birliği Kongresi düzenlenmiş burada Mustafa Kemal:

"Erkek ve kız çocuklarımızın, aynı suretle bütün öğrenim derecelerindeki eğitim ve öğretimlerinin uygulanabilir (ameli ve pratik) olması önemlidir. Ülkemiz çocukları, her öğrenim derecesinde ekonomik yaşamda etken, etkin ve başarılı olacak surette donatılmalıdır." diyerek çocuk eğitiminde pratikliği vurgulamıştır. [651]

1924'den sonra 1926'da da İlkokul Programı hazırlanmıştı. Bu programla "toplu öğretim" sistemi getirildi. Hayat Bilgisi dersi ekseni üzerinde çerçevelenmiş bir sistem olmuş, Ulusal Gün ve Haftalara özel bir yer verilmiştir. Ulusal Eğitim ilkesi yaygınlaştırılmak istenmiştir. 1926 programında ilkokulun amaçları genç kuşağı, çevreye etkin olacak bir biçimde uyum yaptırmak suretiyle, iyi vatandaşlar olarak yetiştirmek olarak belirlendi.

---

[649] Karal, a.g.e. s.152.
[650] John Dewey, *Türkiye Maarifi Hakkında Rapor*, Milli Eğitim Bakanlığı Yay.,, 1952, s.28.
[651] Necdet Sakaoğlu, *Cumhuriyet Dönemi Eğitim Tarihi*, İletişim Yayınları, İstanbul: 1992. s.4-5.

Yoksulluğun, özellikle çocuk yoksulluğunun çok yüksek olduğu savaş sonrası Türkiye'si, Atatürk döneminde, 1928 yılında uluslararası belge niteliğindeki Cenevre Beyannamesini imzalamıştı. Çocuk haklarına dair ilk belgelerden sayılabilecek bu beyannameyi imzalayarak bu konuda uluslararası hedef konulması önemli bir gelişme olarak görülmelidir Çünkü çocukların ve halkın yaşadığı bu yoksulluğun gelecek kuşaklara aktarılmasını engelleyecek en önemli adım tüm çocukların hem zihinsel hem de bedensel açıdan terbiye edilmeleri ve eğitim hakkına ulaşabilmeleridir.[652]

1.1 Halkevlerinin Çocuk Eğitimi Ve Terbiyesindeki Rolü

1932-1950 arasında Halkevlerinin eğitim bilimlerinin yayılmasına olan katkıları büyük olmuştu. Konferans, toplantı ve diğer eğitici çalışmaları sayesinde anne ve babaları çocuklar konusunda eğitiyordu.[653]

İsmet İnönü, 22 Şubat 1934 tarihinde Halkevlerinin bütün vatandaşların ortak malı olduğunu, bu kurumların temiz, verimli ve ilerleyen bir yapıda olması; devlet memurları ile beraber ülkedeki bütün entelektüel sınıfın, ilerlemek isteyen herkesin ortak malı ve vasıtası oluşuna bağlı olduğunu söylemişti.[654]

Cumhuriyet Halk Fırkası Halkevleri Talimatnamesi 1932 yılında yayımlanmıştı. Burada Halkevlerinin yapısı, idaresi ve çalışma planı yer alıyordu. Talimatnameye göre; içtimai yardım şubesi kısmında şubenin temel görevleri açıklanmıştı. Bu görevler genel olarak Halkevinin bulunduğu bölgede yardıma muhtaç olan kimsesiz çocuklar ve diğer acizler için yardımlar yapılması üzerineydi.(md.44) Bunun için hem ülkedeki bütün hayır kurumlarına destek olmaya çalışacaktı(md.44a) hem de hastane, çocuk doğum ve bakım evleri, süt damlaları, kimsesiz işçi kadınların çalıştıkları zaman çocuklarına bakacak kurumlar (kreş), öğrenci yurtları, gibi toplumsal yardım kurumları etkili kılacak bu kuruluşlarda yardım destek faaliyetleri yürütmekti.(md.44b).[655]

Halkevleri'ne küçük çocuklar alınmıyordu. Konferans ve toplantılarda çocukların bulunmama sebebi talimatnamede açıklanmıştı. Halkevleri çalışmalarında

---

[652] Sevinç Güçlü, "Çocukluk Ve Çocukluğun Sosyolojisi Bağlamında Çocuk Hakları*", Sosyoloji Dergisi,* 2016, Armağan Sayısı: 1-22, s.19.
[653] Sakaoğlu, a.g.e., s.4.
[654] C.H.P. Halkevleri Halkodaları, Maden Tetkik ve Arama Enstitüsü Basımı, 1932, s.1.
[655] C.H.F. Halkevleri Talimatnamesi, Hakimiyeti Milliye Matbaası, 1932, s.4.

eğlence amacı değil halkı eğitme ve yetiştirme amacı güdülüyor bu sebeple küçük çocuklar verilen eğitimler sırasında gürültü yaparak düzeni bozacaklarından dolayı çocuk unsuruna bu evlerde izin verilmemişti. Bu durumun halka, sert bir şekilde değil yapılacak çalışmaların önemi anlatılarak aktarılması isteniyordu.[656]

Bu kurumlarda öğretmen ve öğretim üyeleri, çok çeşitli konularda konferanslar vermişti ve bunları dergilerinde yayınladıkları gibi, ayrı kitap haline getirdikleri de olmuştu. Bazen birkaç konferansı içeren diziler yayımlamışlardır. 1934 yılında Dewey'in tavsiyesi ile yurda gelen ve uzun süre Ankara'da Maarif Cemiyeti (Türk Eğitim Derneği)'nin okulunda danışman olarak çalışmış bulunan Amerikalı eğitimci Prof. Dr. B. Parker (Miss Parker), okulları incelemiş ve sunduğu rapor 1939 yılında 1. Milli Eğitim Şurası dökümanı olarak Maarif Vekâleti tarafından yayınlanmıştı. Raporda "*Terbiye Laboratuvarları*" nın açılması önerilmiştir. Bu merkezlerde yurttaşlık eğitimi, teftiş, öğrenciye rehber olmak ve eğitsel yayın gibi konular üzerinde durulabilecekti. Eğitimin millileşmesi sürecinde 1933 yılında liseler için dört ciltlik Tarih kitapları hazırlanmış ve ilköğrenimini Türk okullarında yapmamış olan çocukların yabancı okullara girmeleri yasaklanmış burada milli eğitimi açısından kayıp vermemek istenmişti. Milli eğitime yer verilen çalışmalardan biri de 1936 tarihinde uygulanan İlkokul Programı olmuş burada "İlkokul Hedefleri" açıklanırken ulusallığa büyük bir yer verilmişti. Programda ayrıca ulusal eğitim ile, cahilliği gidermek, Cumhuriyetçilik, Ulusçuluk, Halkçılık, Devletçilik, Laiklik ve Devrimcilik ilkelerini kavramak yer almıştı. [657]

Halkevleri temel esaslarını Cumhuriyet Halk Fırkasının belirlediği hedefler doğrultusunda kitap, broşür, radyo programları, sinema gibi organlarını değerlendirmiş bunun yanı sıra çalışmalarını sürekli hale getirmek, kendi iç denetim mekanizmasını oluşturmak ve basın yayın organlarının gücünü kullanmak amacıyla süreli yayınlarla da kendisini desteklemiştir. Bunlardan biri de Ülkü Mecmuası'ydı.[658] Ayrıca dönemin basın yayın politikalarına bakıldığında halkevlerinin amaçlarını çok açık bir şekilde desteklediği de görülmektedir.[659]

---

[656] C.H.F. Halkevleri Talimatnamesi, s.29.
[657] Sakaoğlu, a.g.e., s.4-5.
[658] Türker Erol, Semih Akgül, "Ülkü Mecmuası Müzik Yazıları Bibliyografisi (1933-1950)", *İnönü Üniversitesi Kültür ve Sanat Dergisi* Volume/Cilt: 5 No/Sayı: 2 (2019) ss.1-18, s.2.
[659] Ulus, "*Halkevlerinin Çalışmaları",* 21.02.1937., s.5., Cumhuriyet, "*Halkevleri Ne Yapacak?",* 13.02.1932, s.5., Tan, "*Yurtiçinde 167 Halkevi İş Başında",* 21.02.1937, s.5.

Halkevlerinin kendi bünyesinde pek çok eserler basılmıştı. Bu eserlerin memleketi her seven ve tanımak istiysen vatandaşın üzerinde dikkat ve hürmetle duracağı eserler olduğu vurgulanmıştır. Öte yandan Halkevlerinin kütüphaneleri de çok önem verilen bölümlerinden olmuştu. Öyle ki kütüphanesiz bir Halkevi ve Odası tasavvur edilmediği talimatnamelerde açıkça yer alıyordu. En az üç şubesi olan bir Halkevi'nin bu şubelerinden birisi mutlaka Kütüphane ve Yayın Şubesi olacaktı. Bu kütüphaneler, Genel Sekreterlik'ten, Vekâletlerden ve çok çeşitli kurumlardan gönderilen ve yerel eski kütüphanelerden, şahsi koleksiyon ve kütüphanelerin gelen, Halkevleri tarafından faydası gözetilerek beğenilip satın alınan kitaplarla oluşmuştu. Bu şekilde çok sayıda kitap bulunmaktaydı. Bu Kütüphaneler gün geçtikçe Halkevinin bulunduğu bölgenin ihtiyacına, halkın okuma merakına ve yapılması gerektiği düşünülen telkinlerin şekline ve çeşidine göre beslenmekteydi.[660] Halkevleri bu şekilde çocuk eğitimi ve çocuklarla ilgili çok sayıda eseri de kütüphanesine katmıştı. Annelere Nasihat[661], Çocuklar Evi, Çocuklar Hakkında Asri Fikirler, Çocuğun Psikolojisi, Hayat Bilgisi Hayvanlar gibi eserler bunlardan olmuştu.[662] Bununla beraber ilkokul 8 ile 13 yaş arası çocukları temel alan yayınlar bu yaştaki çocuklar Halkevlerine devam etmediklerinden dolayı kütüphanelerde yer almamıştır.[663]

2. EĞİTİM KURUMLARINDA ÇOCUK TERBİYESİNİN ŞEKLİ

Atatürk Döneminde eğitim konusuna büyük önem verilmişti. 9 Mayıs 1920 tarihinde hükümet programında eğitim konusunda amacın çocuklara verilecek terbiyeyi her anlamda dini ve milli bir şekle koymak ve çocukları hayatta başarılı kılacak bir güce ulaştırmaya çalışmak olduğu belirtildi. Resmi eğitimi bütün eğitim kurumlarında en çağdaş ve ilmi bir esasa bağlayarak sağlıklı bir şekilde vermenin önemi anlaşılmıştı. Bu açıdan programların yeniden düzenlenerek ülke coğrafyası ve tarihine uygun ders kitapları yayımlamak, bir sözlük oluşturmak, tarih ve edebiyat konularını uzmanlara

[660] C.H.P Halkevleri Halkodaları 1932-1942 s.12.
[661] B.C.A:, Yer: 16-82-8, Kurum: 490-1-0-0, Halkevlerine gönderilen kitapların alındığı, 08.11.1935.
[662] B.C.A., Yer: 2-9-8, Kurum: 490-1-0-0/Cumhuriyet Halk Partisi, Halkevleri kütüphanesinde hangi kitapların bulunduğunun bildirilmesi, tarih: 29.04.1934.
[663] B.C.A., Yer: 1326-405-1, Dosya Ek: 8. Büro, Kurum: 490-1-0-0/Cumhuriyet Halk Partisi, İstanbul'da haftalık olarak çıkmakta olan Arkadaş adlı çocuk mecmuasına halkevleri için abone olunmayacağı, tarih: 11.04.1941.

yazdırmak, batı ve doğu bilimsel çalışmalarını dilimize tercüme ettirmek ve en önemlisi de bütün mektepleri güzel idare etmek olduğu vurgulanmıştı.[664]

5 Eylül 1923 tarihindeki hükümet programında ise maarifin terbiyevi vazifelerinden ilkinin çocukların terbiyesi ve talimi olduğu, bunun mektepler vasıtasıyla yapılacağı, mekteplerin de bu sebeple çağdaş bir hale getirileceği açıklanmıştı. Milli aydınlar yetiştirmek için maddi durumu iyi olmayan çocuklar ve gençler orta ve yüksek mekteplerde eğitim alabilecek hatta Avrupa'ya eğitim için gönderilebileceklerdi. Ayrıca kitaplar tercüme ettirilerek yayımlanacaktır. Hükümet eğitimin her kademesine önem verecek ilk tahsilin önemi vurgulanacaktı. [665]

Cumhuriyet Halk Fırkası 1931 yılı programında eğitimin çeşitli yönlerine değinerek bu konuyu ön planda tutmuştu. 1931 yılı ile eğitim konusunda ele aldığı konular öncelikle okullar hakkındaydı. Mektepler hakkında başlıca fikirlerini ilk mektepler orta ve lise mekteplerinin ıslahı konusunda olduğu belirtilmişti. İlk mekteplerin şehirlerde, köylerde veya köyler bölgesinde vaziyet ve ihtiyaca göre olmak üzere gündüz ve yatı ilk mektepleri olarak düzenli bir tatbik programı altında, arttırılacağı, Köy mekteplerinde sağlık, yaşam şekilleri ve bölgeyle alakalı ziraat ve sanat fikirleri verileceğiydi. Meslek ve sanat mektepleri konusunda ise memleketin ihtiyacıyla doğru orantılı öğrenci yetiştirecek kursların açılacağıydı. Her vilâyet merkezinde ve orta tahsili ülkenin tamamına yaymak düşüncesi gözetilerek kaza ve bölgelerde ortaokul bulundurulacağıydı. Orta mekteplerden uzak muhitlerdeki vatan çocuklarının huzur ve emniyetle istifadelerini temin etmek için talebeyi gece ücretle yatıracak teşkilat yapmaya çalışılacağı belirtilmişti. Bu mekteplerde bulundukları bölge münasebeti olan mesleki bilgi verilmesi sağlanacaktı. Liseler konusunda ise liseleri yüksek eğitime tam yeterlikte öğrenci yetiştirecek şekilde her çeşit takviye ve ikmal edileceği belirtilmişti.[666]

8 Kasım 1937 tarihindeki Hükümet programında en verimli uygulamaların kullanılacağı çiftliklerde çiftçi çocuklarının yetiştirilmesi için çalışılacağı, bu konuda pratik çiftçi okulları açılacağı, kış kursları açılarak kız ve erkek çiftçi çocukların

[664] Hükümetler Ve Programları, s.4.
[665] Hükümetler Ve Programları, s. 15.
[666] C.H.F: Nizamnamesi Ve Programı, T.B.M.M. Matbaası, Ankara:1931, s.37.

hazırlanacağı, ilgili kurslar açılarak yetişecek gençlerin köylüye yol göstereceği planlanmıştı.[667]

Bu dönemde okullaşmanın artması ve sosyal desteklerin verilmesi ile okula devam eden öğrenci oranında büyük bir artış gerçekleşti.

Tablo: 1. 1923-1934 Yılları Arası Öğrenci Sayısında Gelişme[668] (Binde olarak)

	İlk Okul (İptidai)	Orta Okul (Orta Mektep)	Lise	Mesleki Teknik (Sanat)
1923	341,9	5,9	1,2	6,5
1924	390,4	10,1	2,2	7,1
1925	406,8	11,6	2,7	6,8
1926	235,6	15,6	3,1	6,3
1927	462	19,4	3,2	7,7
1928	477,6	23,2	4,2	8,5
1929	469,1	25,4	4,7	8,2
1930	489,3	27,1	5,7	9,1
1931	523,6	30,3	6,9	9,2
1932	567,4	36,1	7,9	7
1933	591,2	42,3	9,6	7,7
1934	643,4	45,8	9,8	8,2

Tabloda görüldüğü gibi İlkokul, Ortaokul, Lise ve Sanat Okullarının öğrenci sayısında ciddi oranda bir artış olmuştur.

4 Kasım 1923 tarihi ile 29 Kasım 1923 tarihleri arasında okullara ait eğitim-öğretim ile ilgili yazışmalar ve öğrenciler ile öğrenim çağındaki çocukların tamamı listeler halinde hazırlanmıştır.[669]

Atatürk döneminde çocuk eğitimi ve terbiyesi konuları sıklıkla ele alınmıştı. Aydınlar bu konuyu oldukça önemsemişlerdir. Ele alınan bir diğer konu da okullardaki problemler olmuştur. Bu konuda Avrupa örnek gösterilmekteydi. 31 Ocak 1925 tarihinde Avrupa'da, özellikle İsveç'te iptidai olarak gezici seyyar mektepler olduğu

[667] Hükümetler Ve Programları, s.60.
[668] DİE, *Turkiye'de Toplumsal ve Ekonomik Gelişmenin 50 Yılı*, Ankara:1973, s. 456.
[669] B.C.A. Fon 132-641-1 kurum/yer 180-9-0-0/Genel, Okullara ait eğitim-öğretim ile ilgili yazışmalar ve öğrenci öğrenim çağındaki çocukların listeleri, 04.11.1923-29.11.1923.

bunun bir örnek olarak alınabileceğini söylemiştir.[670] Bundan sonra ise eğitim bütçesinin miktarından dolayı iptidai mekteplerin zor durumda olduğunu ve çocukların ne kadarının okuduğunu ve ne kadarının okumadığını bir istatistik ile ifade etmiştir. Türkiye'de toplam 3694 iptidai mektep olduğunu Bunun 2394 tanesi Maarif Vekâletinin kabul etmeyeceği tarzda mektepler olduğunu söyleyerek kabul edilebilen tarzda 1300 mektep kaldığını söylemiştir. Yaklaşık on üç milyon olduğu tahmin edilen nüfus içinde binde bir kişiye bir mektep düştüğünü, İptidai mekteplerinde mevcut öğrenci sayısının 238 bin olduğunu belirtmiştir. 1 milyona yakın öğrencinin bugün eğitim alamadığını, okul çağında olan, 7 ila 12 yaşında bulunan öğrencinin sayısının 1 milyona yakın olduğunu söyleyerek İsveç ile kıyaslama yapmıştır. İsveç'te 64 kişiye bir okul düştüğünü Türkiye'de ise on bin kişiye bir mektep düştüğünü açıklamıştır. Türkiye'de okul sayısının 1300 tane İsveç'te ise 14500 tane olduğunu vurgulamıştır. Bunun da mevcut kanunlarla üstesinden gelinemeyeceğini ve ilk tedrisat kanununun bir an önce kabul edilmesi gerektiğini böylece bir milyon çocuğun hiç olmazsa bir kısmının eğitim alacağını vurgulamıştır. Bunun üzerine Rize Milletvekili Ali Bey bunun kanunla üstesinden gelinip gelinemeyeceği hususunu sorguladığında da İhsan Hamit Bey, iptidai eğitimin zorunlu olduğunu çocuğunu okutmayanların para cezası ile cezalandırılacaklarını söylemiştir. Ancak bu ceza usulünün de kafa karıştırıcı olduğunu çünkü mektebin masrafının köy halkınca karşılandığını ve kırk elli haneli bir köyde masrafları karşılarken problem yaşayabileceklerini belirtmiştir. Bütün bu kanunların yeniden ıslah edilerek hazırlanması ve düzenlenmesini TBMM'den istemiş ve bir an önce Tedrisat Kanunu'nun çıkmasını istemiştir.[671]

5 Mart 1925'de okullar konusundaki sorunlar ele alınmıştır. Bu bağlamda mevcut okulların Cumhuriyet idaresine uygun olarak yenilenmeleri ve mevcut eğitim kurumlarının manevi değerler de vermesi gerektiği yönünde mekteplerin ıslah edilmesi gerektiği belirtilmişti.[672]

Kazım Karabekir'in 25 Şubat 1925 tarihinde mektep çocukları hakkında derin araştırma yaptığını ve İstanbul'un da dahil olduğu yüzde yetmiş okul çocuğunun

[670] Bu öneriden 3 yıl sonra 11.11.1928 tarihinde Millet Mektepleri Talimatnamesi ile "Seyyar Dershaneler" açılmıştı. 16-30 yaşları arasında olanlar ile otuz yaşından yukarı olanlar için ayrı ayrı seyyar dershaneler açılması öngörülüyordu. Bu dershaneler Cuma tatili hariç haftanın her günü birer saat ders alınması şeklinde hükme bağlandı ve 2 saati okuma ve yazmaya, 2 saati hesaba, birer saati de sağlık bilgisi ve yurt bilgisi derslerine ayrılmıştı. Bkz., Yüceer, a.g.m., s.23.
[671] TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 2, Cilt: 13, İçtima: 43, 31.01.1341, s. 25.
[672] TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 2, Cilt: 15, İçtima: 70, 05.03.1341, s. 168.

yemekleri aynı kaptan yiyerek ve yerde yatarak sağlıksız şartlar altında olduklarını söylemiştir. Mikroplarla, hastalıklarla savaş halinde olunmadığından, bilinçsiz olunduğunu, gereken müdahalelerin yapılmadığını söylemiştir. Bunun üstesinden de bu mikroplu eşyaları köy öğretmenlerine, hocalarına göstererek çeşitli araçlardan faydalanarak halka anlatıp halkı aydınlatma çabası içinde olmak gerektiğini söylemiştir.[673]

2.1 Anaokulları Ve Çocuk Terbiyesi

Türkiye'de çocukların küçük yaşta anaokulu eğitimi alabilmesi ile ilgili ilk örnekleri olarak görülebilecek kaynaklar Osmanlı Devleti'nde 15'inci yüzyıla kadar uzanmaktadır. 19'uncu yüzyıla gelindiğindeyse çocuk eğitimine verilen önemin yavaş yavaş değişmekte olduğu görülür. 1912-1913 Balkan Savaşları'nın ardından, II. Meşrutiyetin ilanından biraz önce ilk resmi anaokullarının açıldığı Eğitimci Satı Bey tarafından verilen bilgilerde yer almaktadır. Satı Bey İstanbul'da bir çocuk yuvası açmış ve bu okulda Pestalozzi, Froebel, Montessori gibi dönemin ünlü eğitimcileri önderliğinde cezasız, ödüle dayalı bir kurum oluşturmuştur. [674]

Bu gelişmeler ışığında İstanbul'da, 6 Ekim 1913 tarihinde Tedrisat-ı İptidaiye Kanunu-ı Muvakkatı'nın (İlköğretim Geçici Kanunu) ile ana mekteplerin ilki açılmıştı. Bunun sonucunda da 15 Mart 1915 (2 Mart 1331) yılında "Ana Mektepler Nizamnamesi" hazırlandı. Nizamnamenin maddeleri oldukça ilgi çekiciydi. 1'inci maddesinde anaokullarının içerisinde ilkokulu bulunan kız okullarına bağlı olarak ya da bağımsız olarak açılabileceği, 2'inci maddesinde bir anaokulu kurulurken eğitim verilecek binaların sağlık şartlarına uygun, çocuk sayısına orantılı genişlikte ve çeşitli araç-gereçlerle donatılmış olması gerektiği, 3'üncü maddede ücretli ya da ücretsiz olabileceği, 4'üncü maddede ücretli olan anaokullarına parasız çocuk alınamayacağı, 5'inci maddede anaokullarına 4, 5 ve 6 yaşındaki erkek ve kız çocukların alınabileceği, 6'ncı maddede anaokuluna kayıt sırasında bulaşıcı hastalık ya da aşılı olunduğuna dair doktor raporu getirilmesi, 7'nci maddede çocukların yaşlarına göre sınıflara ayrılacağı

[673] TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 2, Cilt: 14, İçtima: 64, 25.02.1341, s. 294.
[674] Yahya Akyüz, "Türkiye'de Anaokullarının Kuruluş ve Gelişim Tarihçesi", *Çocuk Kültürü, 1.Ulusal Çocuk Kültürü Kongresi Bildirileri*, Bekir Onur (Yayına Hazırlayan), Ankara: A.Ü. Çocuk Kültürü Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayını, 1997, s.157.

ve sınıflara maksimum 30 çocuk alınabileceği, 8'inci maddede çocuk sağlığına uygun ve ahlaki gelişimi sağlayan oyunlar ile beden eğitimi yaptırıldığı bununla beraber dini ve milli öykü okuma ve resimlerin incelenmesi ile el işleri çalışmaları yaptırıldığı bulunmaktaydı. 9'uncu maddede anaokullarının haftada en az bir kez sağlık incelemesine tabi tutulacağı ve çocuklar tek tek muayene edileceği, gerektiğinde çocuk velilerine bilgi verilecektir. Buraya kadar olan maddeler anaokullarının daha çok fiziki düzenlemelerini içermektedir. Bundan sonraki maddeler ise içerik ile daha çok alakadardır. Buna göre ilgili 10'umcu maddede, sınıf sayısı kadar kadın öğretmen ve yardımcı kadın öğretmen bulunacağı, 11'inci maddede ise anaokulu öğretmeni olabilmek için; İstanbul Kız Öğretmen Okulu (Darülmuallimat) veya bir anaokulunu yönettiğine dair bir belgeyi ibraz etmek veya anaokulu öğretmenliği yapabilecek yetenek ve bilgiye sahip olduğunu girdiği bir sınavla göstermek, Türkçeyi güzel konuşmak gibi maddelerden oluşmaktaydı.[675]

Birinci Dünya Savaşı ve getirdiği zorlukların hemen ardından Milli Mücadele ile bağımsızlığın koruma girişimlerinin olduğu Kurtuluş Savaşı yılları, tüm eğitim-öğretim kurumlan gibi okulöncesi eğitim kurumlarının da gelişme hızını azaltmış ve kapanmalarına sebep olmuştu. Yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti, Osmanlı Devleti'nden kalan pek çok sorunları olduğu gibi, eğitim ve öğretim sorunlarını da çözümlemekle karşı karşıya kalmıştı. [676]

Bu dönemde anaokulları konusuna dikkat çekilmişti. Kazım Karabekir anaokulların önemi üzerine konuşmalar yapmıştı. Kendisinin bir süre çocuk terbiyesi ile ilgilendiğini ve Türk çocuğunun çok yetenekli, diğer ülkelerin çocuklarından daha da yetenekli çocuklar olduğunu hatta bunun birçok ülke tarafından doğrulandığını dile getirmişti. Türk çocuğuna iyi bir program ile iyi bir eğitim verildiğinde çok başarılı olacağını kpnuşmalarında vurgulamıştı. Anaokullarının çocukları ilkokula hazırlamak için bir yol olduğunu belirtmişti. Avrupa'da bazı kişilerin çocuklarını evde eğitim verdiklerini, ancak buna maddi gücü yetmeyenlerin çocuklarını Anaokuluna gönderdiklerini söyleyerek Amerika'daki bir anaokulu ile Türkiye'dekileri kıyaslamış ve büyük bir fark olduğunu Amerika'dakinin çocuğa temizlik alışkanlığı vermek, oyun oynatmak, bir şekilde anne ve babasını uğraştırmamak üzere olduğunu söylemişti.

[675] Yahya Akyüz, Anaokullarının.. s. 157.
[676] Ayla Oktay "Türkiye'de Okul Öncesi Eğitim", M.Ü. *Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, yıl:1990, Sayı: 2,. ss. 151-160, s. 3-4

Özellikle 1. Dünya Savaşından sonra 4 yaşından itibaren çocuğa önem verilmeye başlandığını, çocuğun anaokulunda bir işçi gibi önlük giyerek çamurdan oyunlar oynadığını, bu şekilde çeşitli malzemeler ürettiğini, dört yaşında bir çocuğun iğneden iplik geçirdiğini, kendi düğmesini söküp takabildiğini, hayat için gerekli her şeyin anaokullarında öğretildiğine yönelik izlenimlerini aktarmıştı. Anaokulundan 6 yaşında mezun olan bir çocuğun kendi kendine birçok işini başarabildiğini vurgulamıştı. [677]

Bunun dışında küçük çocukları yetiştirmek için belli bir yaşı aşmış kadınların eğitilmesi gerektiğini önermiştir. Bu eğitimleri verebilecek düzeyde kadınların olması gerektiğini vurgu yapmıştır. Ayrıca anaokulları ile ilgilenilmesinin bir diğer sebebi kadınların iş hayatına aktif katılımıyla çocuklarını bu okullara verebileceklerinden dolayı olmuştur. [678]

Ülkenin parasal kaynaklarının oldukça kısıtlı olması ve yetişmiş okuma yazma bilen insan gücü açığının çok olması sebebiyle eğitim-öğretimde ağırlık ilköğretime verilmişti. Okulöncesi eğitim için eğitmen yetiştirme işi ise 1927 yılında Millî Eğitim Bakanlığı tarafından Ankara'da açılan Ana Muallim Mektebi ile oldu. Buradan 1930-1931 öğretim yılında İstanbul Kız Öğretmen Okulu'na geçmiş ancak bir süre sonra kapanmıştır. 1937-1938 yılında resmi anaokullarına rastlanmazken, özel anaokulları sayısı 47 olmuştu. 14 Türk anaokuluna karşılık, 32 azınlık ve yabancı anaokulu bulunuyordu. [679]

Anaokullarının okul öncesi çocuk gelişiminde etkisi büyüktü. Çocuğun toplumsallaşmasının ilk adımlarından olan bu kurumlara yöneltilmesi Atatürk döneminde ele alınmış, toplumsal faydası ve geliştirilmesi yolunda yapıcı politikalar uygulanmıştır.

2.2 Çocuk Terbiyesinde İlkokul Eğitimi

Osmanlı Devleti'nde, 1824 yılında İslam inançlarını öğrenmek dinin bir gereği olduğundan dolayı artık çocukların zanaata, atölyelere küçük yaşta verilmeyip mahalle okuluna verileceğini bildiren bir ferman yayınlanmıştı Ancak dönemin ekonomik

[677] TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 2, Cilt: 23, İçtima: 74, 20.03.1926, s.265.
[678] TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 25, Cilt: 2, İçtima: 64, 25.02.1341, s.301.
[679] Oktay, a.g.m., s. 3-4.

koşullarının etkisi altında anne ve babaların düşüncesi, çocuklarının tamamıyla dini eğitim veren okullara gitmelerinden ziyade bir ustanın yanında çırak olarak yetişmeleriydi. Bu sebeple ilkokul eğitimi konusunda çok ciddi bir yenileşme sağlanamamıştı. Daha önceki fermanlarla aynı doğrultuda olan ve 1824 tarihli Ferman ile bildirilen ve çocukları dünya işlerinden almayı öngören bu görüş, Tanzimat ve Meşrutiyet dönemlerine kadar etkisini sürdürdü.[680] 1876 Anayasası (Kanunu Esasi)'de ise eğitim konusuyla ilgili önemli bir hüküm yer aldı. İlgili madde eğitim özgürlüğünün her yaştan vatandaş için geçerli olacağını vurguluyordu.(md. 15).[681]

II. Meşrutiyet Dönemi ile beraber eğitim konusu ve sorunları yeniden ele alınarak ülkenin eğitimle kurtulabileceğine dair düşünceler gelişti. Bu bakımdan 1913 yılında "*Tedrisat-ı İptidaiye Kanun-ı Muvakkat"* adlı ilköğretim kanununun çıkarıldığı duyuruldu. Bu kanun 1961 tarihli İlköğretim Eğitim ve Öğretim Yasası'na kadar yürürlükte kaldı. Tedrisat-ı İptidaiye Kanun-u Muvakkati ile 23 Eylül 1913'te kabul edilen bu kanunun 1'inci maddesinde ilköğretimin 7 ila 13 yaş arası çocuklar için ücretsiz ve zorunlu olacağı, 2'inci maddesinde ilköğretimin okul dışında da olabileceği, 7'inci maddesinde devlet ve yerel yönetimler yanında özel kişi, şirket ve cemaatler tarafından da yapılabileceği, 15'inci maddesinde öğretmen vb. maaşlarının yaşanılan bölgedeki halk tarafından karşılanacağı ve 67. maddesinde ilköğretimin tüm masrafları, muallim, memur ve müfettiş maaşları, Darülmuallimin iptidaiyelerin giderlerinin vilayet bütçelerinden karşılanacağı kararlaştırılmıştı.[682]

1923 yılında yapılan nüfus tahminlerine göre yaklaşık 11-12 milyon kişi, 1927 yılı nüfus sayımına göre ise 13,6 milyon nüfus bulunmakta ve bu nüfusun büyük çoğunluğu köylerde yaşamaktaydı. Milli Mücadele dönemi eğitiminin yaşadığı sıkıntılar savaş yıllarının getirdiği imkansızlık Anadolu köylerinin %98'ini okulsuz bırakmıştı. 20 Nisan 1924 tarihli Teşkilatı Esasiye Kanunu'nun 80'inci maddesinde hükümetin bilgisi dahilinde her çeşit eğitimin serbest olduğu, 87'inci maddesine göre ise temel ilkokul eğitiminin bütün vatandaşlar için zorunlu ve devlet okullarında ücretsiz olduğu yer almıştı. Daha sonra 13 Nisan 1925 tarihinde Mektep Vergisi Kanunu çıkarıldı. Bu

[680] Niyazi Berkes, *Türkiye'de Çağdaşlaşma*, Haz. Ahmet Kuyaş, YKY Yay., 4. Baskı: İstanbul: 2003, s.180.
[681] Anayasamaddesi için bkz.: https://www.anayasa.gov.tr/tr/mevzuat/onceki-anayasalar/1876, Erişim Tarihi: 16.07.2021.
[682] Tarık Soydan, "Osmanlı'dan Cumhuriyet Dönemine Türkiye'de Temel Eğitimin Gelişmesi ve Finansmanı Sorunu", *Karadeniz Sosyal Bilimler Dergisi* , 5 / 8, Mart 2013, ss. 53-71, s.61.

kanunun sebebi zorunlu eğitim çağındaki çocukların eğitimi için gereken masraflara halkın katılımıydı. Bu vergi yoluyla elde edilen gelirin bir kısmı ilkokulların 1 yıllık harcamaları, öğretmen, yönetici, müfettiş vb. maaşları ve diğer ödenekleri, köy ilkokullarındaki çocuklar ile kasaba ve kent ilkokullarında okuyan maddi durumu zayıf olan çocukların kitap masrafları için kullanılacaktı. Paranın kalan kısmı ise, yeni ilkokulların inşa edilmesi ve onarılması gibi giderler için kullanılması planlandı.[683]

25 Şubat 1925 tarihinde ilkokul eğitiminin hayatın içerisinde olması gerektiğini vurgulandı. Çocuklar için tarımla uğraşmanın bunu kendilerinin yapmalarının onlara katacağı çok şey olduğu belirtildi ve sadece akademik bilginin değil hayat bilgisinin de önemli olduğuna dikkat çekilmişti. Okullarda tarıma yönelik eşya kullanılarak ve bu tarz bilgiler verilerek çocuklar buradan mezun olduğunda, tarımsal ürün yetiştiriciliğini öğrenebilecek ve çevreci hareketlerde bulunarak ülkesine katkı sağlayabileceklerdi. Kız okullarının da önemi vurgulanmış, kızların yemek pişirme, dikiş dikme gibi becerileri okulda kazanmaları gerektiğine dikkat çekilmişti. Dokumacılığın hem kız ilkokullarında hem de sanat okullarında olması gerektiği vurgulanmış böylece el işine dair gelenekleri kaybetmemenin de yolu açılmıştı. Ayrıca ilkokul öğretmeninin çocuğu yalnızca okutmadığı aynı zamanda onu terbiye de ettiğine dikkat çekilmiştir. Bununla beraber çocuk terbiye etme sürecinde, önceden okulun bir dünya olduğu çocuğun da onun etrafında dönen bir uydu gibi olduğu ancak artık bunun tam tersinin gerçekleştiği açıklanmıştı. Artık çocuğun her şeyden önemli olduğu ve dünyanın onun etrafında dönmesi, tüm çabaların onun için olması gerektiğinin anlaşıldığı belirtilmişti. Kazım Karabekir bunun için *"Bugün çocuk terbiyesinde şu anlaşılmıştır ki, çocuğun etrafında her şey, her vasıta dönecektir. Esas çocuktur."* demişti. Bunun yanı sıra pek çok okulda kütüphane ve müze olduğu halde çocukların bunlardan faydalanamadan mezun oldukları, oysa bunların amacının çocuk için yararlılık olduğunun unutulmaması gerektiği belirtilmişti. Kendini yetiştirmiş, gerçek dünyaya hazır çocuklar meydana getirmek okul eğitiminin aslı olmalıydı ve çocukların düzen ve temizlik konusunda sıkıntı yaşadıkları ve bunları öğretmek için de bunu yapan ülkelerden uzmanlar getirtilmesi gerektiği dikkate alınan diğer konulardandı.[684]

8 Nisan 1925 tarihinde çocukları eğitmenin önemi hakkında Maarif Vekili Hamdullah Suphi Bey açıklamalarda bulunmuştu. Türk halkının da çocukları için

[683] Soydan, a.g.m., s.62-63.
[684] TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 25, Cilt: 2, İçtima: 64, 25.02.1341, s. 300-301.

eğitimi talep ettiğini belirtmişti. İptidai eğitimin kötü durumda olduğunu, çocukların buradan yeterli manevi kazancı elde edemediklerini vurgulamıştı. Çocuklar için hassas davranılmasını istemiştir.[685]

22 Mart 1926 tarihinde Maarif Teşkilatı'na Dair Kanun ile ilköğretim çağındaki çocukların meslek okullarına gidemeyeceği önce bu eğitimi almaları gerektiği ve ilköğretim kurumlarının şehir-kasaba, köy ve gündüz, yatı ilk mektepleri adıyla adlandırılacağı belirlenmiştir.[686]

1926 tarihli ilkokul programı ile eğitime toplu tedris ilkesi gelmiş ve bu yöntemle eğitim Hayat Bilgisi dersi çerçevesinde uygulanmıştır.[687]

22 Nisan 1926 tarihinde Tedrisatı İptidaiye Kanunu'nda ilköğretimin zorunlu ve parasız olduğu, ancak uygulamada bunun böyle olmadığı, ikinci kademe eğitiminin ücretsiz ve zorunlu olduğuna dikkat çekilmiştir.[688]

1929 tarihli İlk Mektepler Talimatnamesinde ilköğretimin amaçları sıralanmıştı. Buna göre bu belgede, terbiyenin en önemli amacının milli olması gerektiği, eğitimin milli hislerle donatılıp öğrenciye sevdirilerek verilmesi gerektiğinin önemi vurgulanmıştı.[689]

Milli Eğitim Bakanlığı, ilkokul öğretmen ihtiyacını gidermek için yoğun çalışmalarda bulunuyordu. Bunun için ilkokulu bitirip ortaokula devam eden çocuklardan yetenekli olanları seçiyor, onlara yönelik belirli kurslar ve eğitimler veriyor, öğrenciler bu kursları ve eğitimleri yatılı olarak alıyor ve kursların sonucunda da mecburi hizmetli öğretmen olarak göreve çıkıyorlardı.[690]

23 Nisan 1938 yılı için ilkokullardaki çocukların refah seviyesi artmıştı. Belediye sınırları dahilinde resmi ilkokullarda bulunan 57 bin 653 çocuktan 14 bin 526 öğrencinin yardıma ihtiyacı olduğu tespit edilmiş ve bu sebeple İstanbul İl Yönetim Kurulu, İlkokul Yoksul Çocuklarına Yardım Birliği, gittikçe artan bir hızla çocuklara yardım etmişti. 1937-1938 eğitim öğretim yılı başında Okul Himaye Heyetleri ile diğer

[685] TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 2, Cilt: 17, İçtima: 97, 08.04.1341, s. 179.
[686] Y. Akyüz, Türk Eğitim Tarihi, s.346.
[687] Eski programlarda çocuğa ders verirken birbiriyle bağlantılı olmayan derslerin konularından veriliyor çocuklar eğitimin akışı içerisinde konudan soğuyabiliyordu ancak toplu tedris imkanı ile beraber Tarih dersini verirken onu tamamlayan coğrafya da verilebilecek yine tamamlayan matematik de devamında gelebilecekti. Ancak haftalık ders saati bu programa uymadığı ve öğretmenler de gerektiği kadarıyla üstüne düşmediklerinden dolayı bu yöntem istenilen faydayı sağlayamamıştır. Akyüz, Türk Eğitim Tarihi, s.347.
[688] TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 4, Cilt: 9, İçtima: 64, 16.06.1932, s. 149.
[689] Y. Akyüz, Türk Eğitim Tarihi, s. 347.
[690] Altan Öymen, *Bir Dönem Bir Çocuk,* Doğan Kitap, 13. Baskı, İstanbul:2009, s.50.

hayır kurumları ilkokullarda yardım ettikleri fakir çocuk sayısını 7725'e yükseltmiş ve on bir aylık bir çalışmanın sonunda İstanbul'daki ilkokullarda yardım yapılan çocuk sayısının 10869'a yükseldiği kaydedilmişti. 141 ilköğretim okulundaki heyetler yılda 43365 lira toplayarak bu kadar çocuğa bakılabilmeye olanak sağlamışlardı. Bunun dışında heyetin çocuklara yardım merkezine çok sayıda gıda ve kıyafet yardımı yapılmıştı. Yine bu tarihte eğitim verilen çocuk sayısı 10869'du. Çocuklara sosyal yardımlar yapılmaktaydı. Belediye sınırları içerisinde bulunan resmi ilkokullarda bulunan 57,653 çocuktan 14,526'sının yoksul ve yardıma muhtaç olduğu tespit edildiği için İstanbul İl Yönetim Kurulu İlkokul Yoksul Çocuklarına Yardım Birliği çocuklara yapılan yardımlara bir kat daha hız verdi. Bir önceki ders yılı başında okul himaye heyetleri ile diğer hayır müesseselerinin ilkokullarda besledikleri ve yardım ettikleri talebenin sayısı ise 7725'e yükseldiği kayıtlara geçmişti.[691]

11 aylık bir çalışma sonunda İstanbul ilkokullarında bakılan çocukların sayısı 7725'ten 10869'a yükselmiş ve her kazada yoksul çocuklara yapılan elbise, kitap vesaire yardımlar geçen yıllara nazaran çoğalmıştı. 141 ilkokulda himaye heyetlerine 20,895 aza yazılmış ve bunlar bir yılda 43,365 lira toplayarak bu suretle 10,869 çocuk bakım altına alınabilmişti. Birliğin cemiyet merkezlerinde himaye heyetine 6041 lira değerinde gıda maddeleri tevzi edilmiş ve ayrıca 23 Nisan Bayramı münasebetiyle belirli kazalardaki yoksul çocuklara 4211 lira değerinde 1691 parça elbise dağıtılmıştı.[692]

Çocuğun milletine faydalı iyi bir vatandaş olması için verilecek zorunlu eğitimlerinin ilkinin yaşandığı ilkokullar için çok sayıda çalışma yapılmıştır. Yoksul durumdaki öğrencilere ulaşılabilmesinin kolaylığından da yola çıkılarak çocuklara yardımlar ilkokullar yoluyla ulaştırılabilmiştir. Çocuk eğitiminin temelleri bu seviyedeki okullarda atılmış ve bununla orta mekteplere hazırlık olmuştur.

2.3 Ortaokul, Liseler ve Yatılı Okullarda Çocuk

1930 yılında çıkarılan Lise ve Orta Mektepler Talimatnamesi ile eğitim verilirken öğretmenlerden, hem program içi hem de program dışı her fırsatı

[691] Akşam, "*Yoksul Çocuklar",* 23.04.1938, s.1.
[692] Akşam, *"Yoksul Çocuklar*", 23.04. 1938, s.1.

değerlendirerek özellikle milli duygular üzerinde durulması istenmekteydi. Özellikle Türkçe, Tarih, Coğrafya, Yurt Bilgisi, Sosyoloji, Felsefe, Cumhuriyet ve Yurttaşlık derslerinin üzerinde durulması istenmişti. Tarih kitapları, Türk Tarih Kurumu tarafından ayrıntılı ve 4 cilt halinde hazırlatılmıştı. Yurt Bilgisi dersinde de uzun yıllar 1931 yılında yazılmış iki ciltlik Mustafa Kemal Atatürk'ün fikir ve deneyimlerinden oluşan Vatandaş için Medeni Bilgiler adlı eser okutulmuştu.[693]

Ülkenin belli yerlerine açılan ortaokulların öğrenciler tarafından tamamına yakınının doldurulma başarısının iptidai mekteplere verilen önemden kaynaklandığı belirtilmiş genel eğitimin faydalı olduğu eklenmişti. [694]

Bundan sonra çocukların ortaokullarda askeri dersleri görmelerinin yararlı olduğu, bunun için gerekli olan bütçenin Maarif bütçesi içerisinde var olduğu açıklanmıştı.[695]

Maarif Vekili Vasıf Bey, 17 Nisan 1924 tarihinde görev başındaki öğretmenlerle, yetim çocuklardan oluşan ücretli okullarda gündüz okulu ücreti alınmasına dair bir teklifte bulunmuştu. Bu teklif ile on seneden fazla hizmet eden öğretmenlerin çocukları ile yetimler, mekteplerin talimatname kapsamında yatılı ve ücretsiz olarak kabul edilir olmuştu. Bu şekilde özel okulların kapısı ücretsiz olarak bu öğretmen ve çocuklara açılmıştı. Daha sonra muallimlere yapılacak teşvik ile ilgili görüşülmüş öğretmenlere destek verilmesinin gerektiği bunun sayesinde eğitimin kalitesinin artacağı belirtilmişti. Ayrıca çiftçi çocuklarının okullara ücretsiz kabul edilebileceğini, okullara ücretsiz olarak öğrenci alınma sayısının kanunda belirlendiği bu sayının bu çocukları kapsayabileceğine dikkat çekilmişti. Bundan sonra Tevhidi Tedrisat Kanunu'nun çocuklar açısından etkisi hakkında bilgilendirme yapan Maarif Vekili Vasıf Bey, ilk derecedeki mekteplerin çocukları meslek yetiştirme kaygısında olmadığını asıl amaçlarının terbiye ve genel eğitim olduğunu ifade etmişti. Ardındanbütçe için, özellikle köylü çocuklarını gerçek ve terbiyevi esaslar dairesinde iyi yetiştirmek için yatılı ilkokulları için miktar koyulduğunu ifade etmiştir. Ardından Ankara'da bir lisenin durumuyla ilgili sorunlar masaya yatırılmıştı. Buna göre Ankara'nın Zükur (Erkek) Lisesi binasının iki senedir Müdafaa Milliye Vekâleti tarafından kullanıldığı, bundan dolayı iptidai mektepten çıkan çocukların açıkta kalarak

[693] Y. Akyüz, Türk Eğitim Tarihi, s. 352.
[694] TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 4, Cilt: 15, İçtima: 52, 17.05.1933, s. 140.
[695] TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 2, Cilt: 5, İçtima: 88, 23.01.1340, s. 290.

yaklaşık 300 çocuğun dar bir barakada bir kısmının da ayakta eğitim gördüğü belirtilmiş, buna bütçe desteği istenmiştir.[696]

23 Ekim 1924 tarihinde Maarif Vekili Vasıf Bey orta mektep ve liselerdeki eğitimin durumuyla ilgili parasız ve yatılı olarak liselerdeki 45 şehit çocuğunun ve 39 öğretmen çocuğunun olduğunu, Darüleytamlardan mezun olan bir kısım şehit çocuğu olan yetim çocuk sayısının ise 31 olduğunu belirtmişti. Bunların dışında bazı orta mektep mezunları olduğu ve onların bulundukları bölgede daha büyük bir okul olmadığından dolayı civar bölgelere gönderildiklerini eklemişti. Van Lisesinden başarılı birkaç mezunun Erzurum Lisesine, Denizli mezunlarının İzmir'e, Balıkesir mezunlarının Manisa'ya gönderildiklerini, Bozok mezunlarının Kayseri'ye gönderildiklerini anlatmıştı. Ayrıca bu bölgelere orta mekteplerdeki sınıf birincileri ve çok başarılı olanlar da gönderilmişti. Gönderilenlerin sayısının 63 tane olduğunu 45 şehit çocuğu, 39 öğretmen çocuğu, 31 tane yetimin ve 63 tane de orta eğitimini bitirmiş gençlerin liselere parasız yatılı olarak kabul edildiklerini belirtmişti. Yatılı ilkokulların ise bütçenin kabul edilmesiyle açıldığını, memleketin her yerinde yeterince iptidai tahsil yapılamadığı için yatılı ilkokulların açılarak ve köylü çocuklarının okutulmaları gerektiği, bütçede yirmi adet yatılı ilkokul açılması için maddi imkanların yeterli olduğunu belirtmişti. Bu yirmi yatılı ilkokulun; Ergani, Artvin, Urfa, Hopa, Afyon Karahisar, Bilecik, Kandıra, Kütahya, Siverek. Manisa, Bitlis, Ayaş, Ardahan, Aydın, Gaziantep, Sivrihisar, Kars, Besni, Van, Bayburt'ta açılacaklarını söylemişti. *"Yeni açılan üç kız lisesidir olduğunu bunlardan biri Kastamonu'da, diğeri Konya'da, üçüncüsü de Trabzon'da açıldığını* ayrıca 4 adet muallim mektebi açtığını bunların da Ordu, Diyarbakır, Kayseri ve Elazığ'da olduğunu söylemişti. Son olarak okula giden çocukların bazı zorluklarla karşılaştığına dair sorulara cevap olarak çocuklar için okullardan sağlık raporu istendiğini, çocukların bulaşıcı hastalıklara karşı korunması için bu raporun istenmesinin normal olduğunu dile getirdi.[697]

8 Kasım 1924 tarihinde Maarif Vekili Vasıf Bey yeni eğitim sistemi kurmaya çalıştığını bunun için öğretmenlerden oluşan 43 kişilik bir heyet topladığını 24 gün boyunca bu heyetin çalıştığını ve tamamen Cumhuriyet odaklı çalıştıklarını belirtmiştir. Bu süreç zarfında yaşadığı zorluklardan birinin kitap eksikliği olduğunu ve bunun için çalıştığını da ifade etmiştir:

[696] TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 2, Cilt: 8, İçtima: 40, 17.04.1340, s. 831.
[697] TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 2, Cilt: 9, İçtima: 47, 23.10.1340, s. 35.

"İlân ve tamim ettim, senei dersiye iptidasına kadar bütün kitapları hazırlayacağım diye ve liselerin on dokuz büyük kitabını, kimisini telif kimisini tercüme suretiyle hazırladım. Ve bugün çocukların ellerinde yeni esaslara, yeni zihniyetlere ait kitaplar vardır." demişti. Bundan sonra ise iptidai kitaplar ile ilgili konuşmuş ve bunları yeniden yazmaya vakit ve fırsat olmadığını bunun yerine özellikle milli tarih kitaplarından Cumhuriyet idealine aykırı fikirler ve konular çıkartılarak düzenlenmiş, yılsonuna kadar yetiştirilecek olduğunu ve Türkiye'nin her yerine bu kitapların gideceğini söylemişti. Şehit çocukları için ise, Maarif Vekâletine başvuru yapan şehit çocuklarının tamamının kabul edildiğini vurguladı. Ayrıca çocukların birçoğunun paralarını verdikleri halde mektebe girmek için yer bulamadıklarını söyleyerek bütçe alamadan fazladan bir yüz tane daha lise açmanın zorluğuna dikkat çekti. Böyle olunca da şehit çocuklarının hepsinin kabul edilmesi mümkün olamayacağını, fazladan bir otuz tane daha lise açmaları gerekeceğini ama buna imkan olmadığını açıkladı. [698]

Maarif Vekili Safa Bey 23 Aralık 1924'de, lisede eğitim ve çocuk terbiyesi konusunun önemli olduğunu, muallimlerin bu konuda önemsendiğini ancak çocukların sadece muallimlerden aldıkları eğitimle yetinmemeleri gerektiğini muallimlerin ayrıca ders dışı aktivitelerde de çocuklara destek vermeleri gerektiğini bundan dolayı muallimlerin çalışma hayatlarının iyileştirilerek maaşlarının arttırıldığını ve ders saatlerinin arttırıldığını belirtti. Çocuk terbiyesinde ders dışı saatlerde öğretmenlerin çocuklarla daha yakından ilgilenebilmelerinin önünü açtıklarını şu sözlerle ifade etti;

"Muallimlerimizin mekteple ciddî surette alâkadar olmalarını temin için maaşlarını artırdık ve mektep dahilindeki ders saatlerini de arıtırdık. "Evvelce altı yüz kuruş maaş alan muallimlere derslerini de artırarak 1500, 1800, 2000 kuruş maaş verdik." diyerek eğitimde iyileştirme adına yapılan politikanın kapsamını anlatmıştır.[699]

17 Temmuz 1934 tarihinde Eğitim Bakanı Abidin Özmen Vekalet'in bir istatistik üzerinde çalıştığını ve buna göre geçen sene Türkiye çapındaki liselerin son sınıfında 1260 öğrencinin eğitim aldığını, bunların 17'sinin sınava girmediğini, 456'sının sınıfta kaldığını, 787'sinin sınıfı geçtiğini. Yani üçte ikisinin zayıf kaldığını söylemişti. Ortaokullarda ise sınıfta 2128 çocuğun eğitim aldığını, Bunun 1101'inin

[698] TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 2, Cilt: 10, İçtima: 4, 08.11.1340, s. 150.
[699] TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 2, Cilt: 5, İçtima: 88, 23.01.1340, s. 290.

geçtiğini 996'sının sınıfı geçemediğini yani yarısının zayıf olduğunu belirtti.[700] Dersten kalmak bu noktada önemliydi. Çünkü 1934 yılında artık Lisede dersten kalan bir öğrenci üniversiteye kabul edilemeyecekti.[701] Bakan Özmen'de, bu sorunları aşmak için velilere ve öğretmenlere bazı tavsiyelerde bulunduklarını ve bu tavsiyelerin de öğretmenlerin öğrenciye dersi verdikten sonra bir de dersi çocukla müzakere etmeleri gerektiği şeklindeydi.[702] Aynı yıl Eylül ayında basında yer alan haberde lise ve orta mekteplerde yapılan mezuniyet sınavlarında öğrencilerin yarısından fazlasının başarılı olamadığı, Haziran ve Eylül aylarında yapılan sınavlarda Maarif Vekâlet'inin çok önemli bir karar alarak başarısız olanların sınavlarının yeniden değerlendirileceğini belirlediğini, ortaokul ve liselerde bir dersten başarısız olan öğrencilerin bu ders için sınava yeniden gireceği ve bu sınavların sonucunun kısa sürede açıklanacağı bilgisi yer almıştı.[703]

20 Mart 1926 tarihinde Maarif Teşkilatı'na Dair Kanun kabul edilmiş buna göre, Eğitim Bakanlığı korunmaya muhtaç, yetim ve öksüz çocuklar için şehir ve kasabalarda yatılı okullar açabilecekti. Kanun aynı zamanda okulu olmayan köylere yatılı okullar açabilmeyi ve bunun hem genel hem de özel bütçelerle karşılanabileceğini söylemekteydi.[704]

Köy Yatı Dershaneleri adlı kurumlar Millet Mektepleri Örgütü içinde gerçekleştirilen okullardandı. Çocuklar bu okullara, eğitimin henüz gitmediği okulsuz köylerden belirli bir eğitim programından geçirildikten sonra, eğitmen olarak köylerine geri gönderilmek üzere alınır ve bu okullarda Millet Mektepleri Talimatnamesine uygun olarak eğitim almaları sağlanırdı. Buraya alınacak çocuklar okulsuz köylerden toplanan ve 12-18 yaşları arasında olan sağlıklı ve zeki olan çocuklardan seçilmiştir. Bu okullarda eğitim altı ay sürer, 1 Kasım'da başlar, Nisan ayı sonunda da biterdi. Bir Köy Yatı Okulu en az yirmi öğrenciyle açılabilirdi. [705]

Şehir Yatı Mektepleri ise 1927 yılı için 3870 çocuk barındırmaktaydı. Ayrıca eksik bütçesine rağmen iyi bir şekilde eğitim verip idare olunuyordu. Bunun için Maarif

[700] TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 4, Cilt: 25, İçtima: 18, 17.07.1934, s. 200.
[701] Cumhuriyet, "*Maarif Vekaleti Kat'i Karar Verdi",* 30.11.1934, s.2.
[702] TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 4, Cilt: 25, İçtima: 18, s. 200, 17.07.1934.
[703] Cumhuriyet, "*Mezuniyet İmtihanlarının Neticesi" 30.11.1934, s.2.*
[704] Soydan, a.g.m., s.64.
[705] Yüceer, a.g.m., s.28.

Vekili Mustafa Necati Bey *"Bir milyon lira noksanına rağmen Muvazenei umumiyeden idare olunan ilk mektepler son senede pekiyi inkişaf göstermiştir."* demişti. [706]

1930 tarihli Lise Ve Orta Mektepler Talimatnamesinde eğitim konusu incelenmiş ve talimatnamenin içeriği hakkında bilgiler verilmişti. Bunlardan kayıt, ücretler ve devam esasları ile ilgili olanları genel olarak belirlenmiş buna göre 71'inci maddede Orta okulların birinci sınıfına on iki yaşından küçük ve on altı yaşından büyük olmayan öğrencilerin kabul olunduğu lise ve orta okulların diğer sınıflarına kabul edilecek öğrencinin yaşının buna göre hesap edildiği belirtilmişti. 72'inci maddede çocukların ortaokula girebilmek için ilkokul eğitimlerini almış olduklarına dair belge ya da bir sınava girmeleri gerekmekteydi. 73'üncü maddede sınıfa uygun olmayan öğrenci uygun bir sınıfa alınır ibaresi yer almaktadır. 74'üncü maddede ortaokulların ve liselerde mezun olmak için tüm derslerin geçilmiş olması gerekmektedir. 75'inci maddede nakil ile başka okula geçenlerin sınava girme zorunluluğu bulunmaz. 76'ıncı maddede kayıt için gelen öğrencinin kaydını velisi yapar. 77'inci okula kaydı yapılacak öğrencinin tahsil vesikası, nüfus cüzdanı, çiçek aşısı kaydı, doktor raporu, dört adet fotoğrafı, kayıt beyannamesi hazır olmalıdır.[707]

Yatılı okul ücretinin ödenme şekillerinin ise üç taksitte olacağı belirlenmişti. 78'inci maddede bu ödeme yapılmazsa öğrencinin kalmasına müsaade edilmeyeceği ve 79'uncu maddede borcunu ödemedikçe mezuniyet belgesi alamayacağı yazılmıştı. 80'inci maddede bu ödemeler yapıldıktan sonra öğrenci okulu bırakırsa geri ödeme yapılmayacaktı. 81'inci maddede ücretli yatılı okullarda birden çok çocuğu olan velinin ilk çocuğundan tam, ikincisinden iki, üçüncü çocuğundan da yarım ücret alınacağı belirlenmişti. 82'inci maddede Memurin Kanununda da belirtildiği üzere şartları tamamlayan memur çocuklarından %20 indirim ile ücretleri tahsil edileceği belirlendi. Devletten yardım alan şehit çocukları ve yetimlerden indirimli ücret alınacaktı. 83, 84 ve 85'inci maddeler tahsilatın şekliyle alakalıdır. 86'ncı maddede yatılı öğrenci sayısının Maarif Vekâletince belirleneceği, 87'inci maddede yatılı öğrencilerin nasıl seçileceği kanun ve özel talimatnameyle belirleneceği, 88'inci maddede ücretsiz eğitimin uygulanması 915 numaralı kanun ile belirlenmiştir.

İş ve tatil günleri 89'uncu maddede düzenlenmiş ortaokullar ve liselerde Eylül ayının başında başlayan kayıt günleri ile Eylül ayının 15'inden sonra gelen ilk cumartesi

[706] TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 2, Cilt: 31, İçtima: 51, 12.04.1937, s.83.
[707] Ortamekteb Ve Lise Yoklama Talimatnamesi, 9.01.1935, T.C. Resmi Gazete, S. 2899.,

günü olarak belirlenmişti. 90'ıncı maddede memur ve öğretmenler Eylül ayıyla beraber görev başında bulunmalıdır. 91'inci maddede memur ve öğretmenlerin görevini mazeretsiz terk edemeyecekleri belirtilmiştir. 92'inci maddede ders süresinin 50 dakika olduğu öğleden önce 4, haftada 4 gün ise öğleden sonra 2 saat ders olduğu, Perşembe günleri öğleden sonra tatil olduğu, pazartesileri öğleden sonra öğrencinin kişisel gelişimini inceleme saatleri olarak geçmektedir. geçmektedir. 93'üncü madde öğrencilerin ve öğretmenlerin bulunduğu yerin özelliğine göre müdür ders başlangıç saatini seçebileceği yer almaktadır. Ancak bu saat sekiz buçuğu geçemez. 94'üncü maddede yaz tatili dışındaki tatil günlerinin hafta tatili, Cumhuriyet Bayramı dolayısıyla tatil bu Ekim ayının 29 ve 30. günlerini kapsar, Millet Meclisi ve Çocuk Bayramı tatili bu ise Nisan ayının 23 ve 24. günlerini kapsamaktadır, 23 Temmuz Bayramı, 31 Ağustos Bayramı, kış tatili bu Ocak ayının 1i ile 8. günü sabahına kadar olan süreyi kapsar, Mektepler Bayramı Mayıs ayının 5. ve 6. günlerini kapsar (bu tatil hava uygun değilse farklı bir güne ertelenebilmektedir), Mahalli Kurtuluş Bayramı (belirli yerlerde), Mevlüt ve Hâkimiyeti Milliye Bayramı (denk geldikleri tarihlerde), Ramazan Bayramı tatili ve Kurban Bayramı tatili olarak belirlenmiştir. İlgili 95'inci maddede:

"İstiklâl Muharebesinin başlıca sayılı günlerinde mektep müdürü veya muallimlerinden biri tedrisatı ve mektebin mutat hayatını ihlâl etmemek şart ile millî mücadelenin ehemmiyetinden bahsedecek ve bu vesile ile talebenin millî duygularını daima uyanık bulundurmağa onlarda, milliyet aşkını kuvvetlendirmeğe çalışacaktır"

şeklinde belirlenmiştir. 96'ncı maddede aşırı sıcak günlerde (gölgede 25 derece olan günler) öğleden sonra eğitime ara verilir. 97'inci maddede bu ve 52'inci maddede gösterilen sağlık şartları dışında okul ve eğitimin terkedilemeyeceği kuralı vardır.[708]

98 ve 110'uncu maddeler arasındaki maddeler İnzibat Meclisi ve Haysiyet Divanı ile ilgilidir. Burada terbiye amaçlı kurulan bu öğrenci merkezli kurumların yapısıyla ilgili bilgiler yer almıştır. 111'inci maddede liseler ve orta mekteplerde verilecek okul disiplin cezaları ihtar, tescil, tekdir, muvakkat ihraç, kati ihraç şeklindedir. 112'inci maddede bu cezaları kimlerin nasıl verebileceği söz konusu olmuştur. 113'üncü maddede ihtar cezasının arkadaşlarına karşı hal ve hareketi dürüst olmayan ve çalışmakta sorun çıkaran öğrencilere verileceği 114'üncü maddede tescil

[708] Ortamekteb Ve Lise Yoklama Talimatnamesi, 9.01.1935, T.C. Resmi Gazete, S. 2899.,

cezasının çeşitli suçlar karşısında verileceği bu suçların mazeretsiz okula gelmeyen veya geç gelmeyi alışkanlık edinen öğrencilere verileceği, okula uygun olmayan resim ve kitapların okula getirenlere verileceği, okulda olup derse önemli bir sebebi olmadan girmeyenlere verileceği, okul içinde okul kural ve davranışlarına uygun olmayan tavırlar sergileyenlere verileceği ve ders çalışmayıp tembellik yapanlara verileceği söz konusu olmuştur. 115'inci maddede tekdir cezası yer almış buna göre müdür ve öğretmenlere saygısızlıkta bulunanlara, okul dışında uygunsuz hallerde olanlara, okuldan kaçanlara, okul malına zarar verenlere, okula getirilmemesi gereken kitap ve resim getirenlere ceza verilir. 116'ıncı maddede bir yıl içinde iki cezayı da alan öğrencinin durumunu İnzibat Meclisinin düşüneceği ve bu durumda karar vereceği yer almaktadır. 117'nci maddede muvakkat ihraç cezasının içeriğinin öğrenciyi bir haftalığına ailesi yanına göndermek olduğu bilgisi yer alır. 118'inci maddede muvakkat ihraç cezasının esasları yer almıştır buna göre okuldan kaçmanın tekrarı halinde, müdür ve öğretmenlere karşı saygısızlığın tekrarı halinde, okul kurallarına aykırı davranmanın tekrarı halinde, alkol kullandığının tespiti halinde, okula tabanca ve silah getirdiği tespit edildiği halinde uygulanacaktır. 119'uncu maddede kati ihraç yer almıştır. Bu da bir yıl içinde iki defa muvakkat ihraç cezası almak, okul içinde ve dışında ahlaksız davranışta bulunmak, okul içinde ve dışında hırsızlık ve yaralama suçlarından hükümlü olmak, okul düzenine aykırı davranışa yönlendirici olmak yer almaktadır. 120 ve 123'üncü maddeler bu cezaların uygulanışı hakkındadır.[709]

Okulun Terbiyevi Faaliyetini içeren maddelerden olan 124. ve 131'inci maddeler okul müdür ve öğretmenlerinin öğrenci için gerekli olan kuralları ve görevleri yer almaktadır. Bunlardan 128'inci madde öğrenci teşkilatları ile ilgilidir. Bu teşkilatlar öğrenciler arasında temizlik ve sağlık heyeti, okul eşyasını koruma heyeti, öğrenciler arasında nezaket heyeti, fakir arkadaşlara yardım heyeti, gezi ve seyahat heyeti, okulun ve sınıfın temizlik ve güzelliğini koruma heyeti, öğrenci ihtiyacını karşılıklı temin edecek topluluk heyeti, Edebiyat, müzik, temsil ve hitabet heyetleri ile spor heyetleri yer almaktadır. 150'inci maddede de okul idaresinin sportif faaliyetleri özel bir şekilde yönetmeleri söz konusudur.[710]

132 ile 160'ıncı maddeler sınavlar ve notlar ile ilgili olan maddelerdir. 137'inci maddede notlar 5- Pek iyi 4- İyi 3- Orta 2- Zayıf 1- Pek zayıf olarak belirlenmiştir.

[709] Ortamekteb Ve Lise Yoklama Talimatnamesi, 9.01.1935, T.C. Resmi Gazete, S. 2899.,
[710] Ortamekteb Ve Lise Yoklama Talimatnamesi, 9.01.1935, T.C. Resmi Gazete, S. 2899.,

145'inci maddede miyop, hipermetrop, astigmat gibi göz hastalığı olan öğrenciler rapor belirttikleri durumda dikiş, nakış gibi derslerden ve sınavlarından muaf olurlar. Sağlık durumu uygun olmayan öğrenci jimnastik dersi ve sınavından rapor halinde muaf tutulur. 154'üncü madde orta okulların mezuniyet sınavları, Türkçe ve edebiyat edebiyatın kapsamı kıraat, imlâ, gramer den oluşmaktadır. Tarih, coğrafya ve yurt bilgisi, hayvanat, nebatat, arziyat, fizyoloji ve hıfzıssıhha gibi dersler, fizik, kimya, matematik, yabancı dil, ev idaresi, kızlar için çocuk bakımı şeklindedir. 155'inci maddede ise liselerin mezuniyet sınavlarının yapılacağı dersler yer alır bunlar: Türkçe, edebiyat, tarih, coğrafya, felsefe ve içtimaiyat, hayvanat, nebatat, arziyat, teşrih ve fizyoloji, fizik, kimya, riyaziyat olarak matematik yani cebir, hendese, müsellesat, mekanik, kozmografya, iki yabancı dil şeklindedir. Bundan sonraki maddeler eğitim kurumlarının yapısı ile ilgilidir.

İş ve tatil günleri 89. maddede düzenlenmiş ortaokullar ve liselerde Eylül ayının başında başlayan kayıt günleri ile Eylül ayının 15'inden sonra gelen ilk cumartesi günü olarak belirlenmiştir. 90'ıncı maddede memur ve öğretmenler Eylül ayıyla beraber görev başında bulunmalıdır. 91'inci maddede memur ve öğretmenlerin görevini mazeretsiz terk edemeyecekleri belirtilmiştir. 92. maddede ders süresinin 50 dakika olduğu öğleden önce 4, haftada 4 gün ise öğleden sonra 2 saat ders olduğu, Perşembe günleri öğleden sonra tatil olduğu, pazartesileri öğleden sonra öğrencinin kişisel gelişimini inceleme saatleri olarak geçmektedir. 93'üncü madde öğrencilerin ve öğretmenlerin bulunduğu yerin özelliğine göre müdür ders başlangıç saatini seçebileceği yer almaktadır. Ancak bu saat sekiz buçuğu geçemez. 94'üncü maddede yaz tatili dışındaki tatil günlerinin hafta tatili, Cumhuriyet Bayramı dolayısıyla tatil bu Ekim ayının 29 ve 30'uncu günlerini kapsar, Millet Meclisi ve Çocuk Bayramı tatili bu ise Nisan ayının 23 ve 24'üncü günlerini kapsamaktadır, 23 Temmuz Bayramı, 31 Ağustos Bayramı, kış tatili bu Ocak ayının 1'i ile 8'inci günü sabahına kadar olan süreyi kapsar, Mektepler Bayramı Mayıs ayının 5. ve 6'ncı günlerini kapsar (bu tatil hava uygun değilse farklı bir güne ertelenebilmektedir), Mahalli Kurtuluş Bayramı (belirli yerlerde), Mevlüt ve Hakimiyeti Milliye Bayramı (denk geldikleri tarihlerde), Ramazan Bayramı tatili ve Kurban Bayramı tatili olarak belirlenmiştir. 95'inci maddede:

"İstiklâl Muharebesinin başlıca sayılı günlerinde mektep müdürü veya muallimlerinden biri tedrisatı ve mektebin mutat hayatını ihlâl etmemek şartile millî mücadelenin ehemmiyetinden bahsedecek ve bu vesile ile talebenin millî duygularını daima uyanık bulundurmağa onlarda, milliyet aşkını kuvvetlendirmeğe çalışacaktır." bilgisi yer almıştır.

Belgenin 96ıncı maddesinde öğrencilerin sağlığını koruma noktasında tedbirler yer almıştır. Buna göre aşırı sıcak günlerde (gölgede 25 derece olan günler) öğleden sonra eğitime ara verilir. 97'inci maddede bu ve 52'inci maddede gösterilen sağlık şartları dışında okul ve eğitimin terkedilemeyeceği kuralı vardır. 98 ve 110'uncu maddeler arasındaki maddeler İnzibat Meclisi ve Haysiyet Divanı ile ilgilidir. Burada terbiye amaçlı kurulan bu öğrenci merkezli kurumların yapısıyla ilgili bilgiler yer almıştır. 11'inci maddede liseler ve orta mekteplerde verilecek okul disiplin cezaları ihtar, tescil, tekdir, muvakkat ihraç, kati ihraç şeklindedir. 112'inci maddede bu cezaları kimlerin nasıl verebileceği söz konusu olmuştur. 113'üncü maddede ihtar cezasının arkadaşlarına karşı hal ve hareketi dürüst olmayan ve çalışmakta sorun çıkaran öğrencilere verileceği 114'üncü maddede tescil cezasının çeşitli suçlar karşısında verileceği bu suçların mazeretsiz okula gelmeyen veya geç gelmeyi alışkanlık edinen öğrencilere verileceği, okula uygun olmayan resim ve kitapların okula getirenlere verileceği, okulda olup derse önemli bir sebebi olmadan girmeyenlere verileceği, okul içinde okul kural ve davranışlarına uygun olmayan tavırlar sergileyenlere verileceği ve ders çalışmayıp tembellik yapanlara verileceği söz konusu olmuştur. 115'inci maddede tekdir cezası yer almış buna göre müdür ve öğretmenlere saygısızlıkta bulunanlara, okul dışında uygunsuz hallerde olanlara, okuldan kaçanlara, okul malına zarar verenlere, okula getirilmemesi gereken kitap ve resim getirenlere ceza verilir. 116'ncı maddede bir yıl içinde iki cezayı da alan öğrencinin durumunu İnzibat Meclisinin düşüneceği ve bu durumda karar vereceği yer almaktadır. 117'inci maddede muvakkat ihraç cezasının içeriğinin öğrenciyi bir haftalığına ailesi yanına göndermek olduğu bilgisi yer alır. 118'inci maddede muvakkat ihraç cezasının esasları yer almıştır buna göre okuldan kaçmanın tekrarı halinde, müdür ve öğretmenlere karşı saygısızlığın tekrarı halinde, okul kurallarına aykırı davranmanın tekrarı halinde, alkol kullandığının tespiti halinde, okula tabanca ve silah getirdiği tespit edildiği halinde uygulanacaktır. 119'uncu maddede kati ihraç yer almıştır. bu da bir yıl içinde iki defa muvakkat ihraç cezası

almak, okul içinde ve dışında ahlaksız davranışta bulunmak, okul içinde ve dışında hırsızlık ve yaralama suçlarından hükümlü olmak, okul düzenine aykırı davranışa yönlendirici olmak yer almaktadır. 120 ve 123'üncü maddeler bu cezaların uygulanışı hakkındadır. Okulun Terbiyevi Faaliyetini içeren maddelerden olan 124. ve 131'inci maddeler okul müdür ve öğretmenlerinin öğrenci için gerekli olan kuralları ve görevleri yer almaktadır. Bunlardan 128'inci madde öğrenci teşkilatları ile ilgilidir. Bu teşkilatlar öğrenciler arasında temizlik ve sağlık heyeti, okul eşyasını koruma heyeti, öğrenciler arasında nezaket heyeti, fakir arkadaşlara yardım heyeti, gezi ve seyahat heyeti, okulun ve sınıfın temizlik ve güzelliğini koruma heyeti, öğrenci ihtiyacını karşılıklı temin edecek topluluk heyeti, Edebiyat, müzik, temsil ve hitabet heyetleri ile spor heyetleri yer almaktadır. 150'inci maddede de okul idaresinin sportif faaliyetleri özel bir şekilde yönetmeleri söz konusudur.[711]

Çocuk eğitiminin aldığı yolculuk Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde milletvekilleri tarafından çok önemsenmiştir. *"Her şey çocuk için*" felsefesinin yürütüldüğü Atatürk döneminde eğitimin mümkün olduğu kadar çok çocuğa ulaştırılması istenmiştir. Bunun için zorunlu ilkokul eğitimi ile beraber ortaokul ve liseler üzerinde çalışmalar yapılmış, çocuğun eğitim almasını kolaylaştırmak için yatılı okullar için uzun müzakerelerde bulunulmuştur. Bu anlamda eğitim kurumlarının işleyişini kolaylaştırmak için çabalanmıştır. Yatılı okullar ulaşım açısından sorun yaratmaması ve sınırsız eğitim verilebilen eğitim kurumlarından olması sebebiyle milletvekillerinin uzun süre gündeminde olmuştur.

2.4. Köylerdeki Çocuk Eğitimi

Osmanlı Devleti'nin son döneminde köy okullarıyla ilgili çalışmalar yapılmak istense de çok sınırlı kalmış ve ardından I. Dünya Savaşı patlak vermişti.[712] Cumhuriyetin kuruluşunun ilk yıllarında, Türkiye'nin toplumsal kalkınması ve sosyoekonomisi gibi temel sorunlarının yanında büyük bir sorun da kırsal kesimdeki okuma ve yazma sorunu oldu. 1927 yılında yapılan nüfus sayımına göre, 13 milyon 648

[711] Ortamekteb Ve Lise Yoklama Talimatnamesi, 9.01.1935, T.C. Resmi Gazete, S. 2899.,
[712] B.C.A., Eğitim-Öğretim cetvelleri, köy mektepleri, müfredat programı ve mezunlar, Yer: 140-674-1, Kurum: 180-9-0-0/Genel, Tarih: 1927, B.O.A., Kaza, kasaba, nahiye ve köylerdeki mektep ve medreselerde bulunan talebe adedinin bildirilmesi, Yer: 3-3, Kurum, MF.MKT., Tarih: H-10-05-1289.

bin kişilik nüfusun ancak % 10'u okuryazardı. Aynı sayıma göre, kırsal kesimin yüzde 94'ü de okuryazar değildi ve kırsal yerleşim yerlerinin yüzde 90'ında okul bulunmamaktaydı. Ülkeyi çağdaşlaştırmak ve sonucunda "batı seviyesine" çıkarmak isteyen devlet yöneticileri için eğitimin bu durumu son derece önemli sorunlardandı. Nüfusun %80'inin yaşadığı köylerde okul sayısı, 1935 yılına gelindiğinde yok denilecek kadar azdı. Buradaki az sayıda okula şehirlerden bulunup gönderilen az sayıdaki öğretmen de, köylerde zorluklar yaşıyordu. Köy insanının eğitim gereksinmesi sadece okuryazarlıkla sınırlı da değildir; bulaşıcı hastalıklarla savaşamıyor, üretimini ilkel yöntemlerle yapıyordu. Ayrıca köye hizmet götürmek oldukça zordu.[713]

Tüm bu zorlukların üstesinden gelmek için yoğun çalışmalar yapılmıştı. 4 Ekim 1920 tarihinde her beldenin ya da köyün iptidai mektep eğitimi konusunda idareyi ele alması gerektiği, köylü bunu yaparsa hükümetin de buna destek olacağı belirtildi.[714]

Maarif Vekili Vehbi Bey 12 Kasım 1921'de köylülerin vergisinin kendi masraflarına ve kendi çocuklarının eğitimine gideceğini, köylünün verdiği paranın kendi bulunduğu köyündeki çocuklarının eğitimine gideceğine ve kendi köyünün zorunlu masraflarına harcanması ile köylerdeki eğitim sorununun temel olarak çözüleceğini anlatmıştı. Öte yandan toplam kırk altı bin köyün olduğu ve bu köylerin ekonomik durumunu göz önünde bulundurmanın, uzak bir köydeki bir köylü çocuğu ile merkez bölgedeki çocukların aynı eğitimi alıp alamadıklarının belirlenmesini istemiştir. Ayrıca Nevahi Kanunu'nun (Köy Kanunu) çıkmasının önemini ve bu kanun çıkarsa köy muallimlerinin maaşlarını köy bütçesinden alacaklarından dolayı bütçeye başka bir masraf olmayacağını belirtmişti. [715] 21 Eylül 1922'de ise ilkokulun zorunlu ve ücretsiz olduğu ve köylülerin eğitim ile ilişkisi ele alındığında köy imamlarının önceden aynı zamanda köyde muallimlik de yaptıklarını bununla beraber köylünün bunun için vergi

[713] Erol Kapluhan, "Atatürk Dönemi Eğitim Seferberliği Ve Köy Enstitüleri" *Marmara Coğrafya Dergisi,* Sayı: 26, Temmuz-2012, S. 172-194, s.179-182.
[714] TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 1, Cilt: 4, İçtima: 78, 04.10.1336, s. 540.
[715] TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 1, Cilt: 23, İçtima: 106, 21.09.1338, s. 149.

de verdiği belirtildi.[716] Aynı yıl köy sakinlerinden alınacak eğitim vergisinin üzerine çalışmalar yapıldı.[717]

Bu düşüncelerin ardından Köy Kanunu ile ilgili çalışmalara başlandı. 3 yıl sonra 18 Mart 1924 tarihinde 442 sayılı Köy Kanunu kabul edildi. Kanunun ikinci faslında köy işlerinin yürütülmesi yer alıyordu. Burada, Maarif idarelerinin vereceği örneğe göre köyde bir mektep yapılması ve bu mektep eğer ilk kez inşa edilecekse köyün en iyi en sağlıklı şartlarının bulunduğu alana yapılacak ve bir bahçesi olması gerektiği bunun köylünün yapması zorunlu olan işlerden olduğu belirtildi.(md.15). Bunun dışında Köy Kanunu'nun çocuklara okullarda öğretileceği yer almıştı. (md.94)[718]

20 Mart 1926'da Maarif Vekili Mustafa Necati Bey, köy çocuklarının köy hayatı ile iç içe eğitim alması gerektiğine inanmış, ihtiyaçtan dolayı babalarının çocukları tarlalarında, çiftliklerinde çalıştırmaya ve hayvanlarına baktırmaya mecbur olduklarını bundan dolayı köy okullarında eğitimin 3 sene ile sınırlı olduğu, bu çocukların şehirli çocukların okuduğu gibi eğitim almaları gerektiği, eğitim ile ilgili konuluda geneli düşünerek hareket etmenin gerekliliğini vurgulamıştır.[719]

1928'de mekteplerin masrafları hakkında kanun tasarısı hazırlandı.[720] 16 Temmuz 1931 tarihinde yoksul ve zeki çocukların ücretsiz olarak okutulmaları için bütçeye 30 bin liranın konulması teklif edilmiştir.[721] 20 Nisan 1932'de köylerdeki iki yıllık eğitimin beş yıla çıkarılması istendi.[722] 16 Haziran 1932 tarihinde Süleyman Sırrı Bey, bir önceki sene okulu ve öğretmeni olan köyleri gezdiklerini ve öğretmenlerin 150 hanelik köyde 4 çocuğun okula kayıtlı olduğu ve bu çocukların okula devam etme ile ilgili sıkıntı yaşadıkları konusunda şikayetçi olduklarını belirtmiştir. Bunun sebebinin

---

[716] Bu konudaki düşüncesi için bkz. *"Şu elimizdeki Tedrisat Kanunu ile o çocukları okutamıyacağız. Bunun da sebebi efendiler! Mektep saat sekizde açılıyor. On ikide tatil oluyor. Program böyle pek iyi ama çocuk köylünün aletidir. Çocuk olmakla beraber, sabahleyin sığırı sürecek, kuşluk zamanı tarlaya babasına ekmek götürecek. O halde ne yapmalı? Kanunları oranın şekline muvafık bir tarzda yapmadıktan sonra, ondanda istifade edilemez."* TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 1, Cilt: 23, İçtima: 106, 21.09.1338, s. 149.

[717] B.C.A., Mektepleri açılan köy ve mahalle sakinlerinden alınacak verginin mektepleri henüz açılmamışlara yüklenilmemesi, Yer: 13-113-7, Kurum: 51-0-0-0/Diyanet İşleri Reisliği, Tarih: 31.01.1922

[718] Köy Kanunu, 18.03.1924, T.C. Resmi Gazete, S.442. Ayrıca bkz. B.C.A., Yer: 2-4-9, Kurum: 51-0-0-0/Diyanet İşleri Reisliği, Köy Kanunu Sureti, Tarih: 11.08.1924.

[719] TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 1, Cilt: 23, İçtima: 106, 20.03.1926, s. 269.

[720] B.C.A., Şehir ve Köy Yatı Mekteplerinin Mesarifi Hakkında Kanun Tasarısı, Yer: 27-85-19, Kurum: 30-18-1-1/Kararlar Daire Başkanlığı (1920-1928), Tarih: 04.03.1928.

[721] TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 4, Cilt: 3, İçtima: 29, 16.07.1931, s. 145.

[722] B.C.A., İki yıllık köy mekteplerinde beş yıllık öğretim yapılmasına dair Cebelibereket Mebusu Hasan Basri'nin önergesi, Yer:8-48-19, Dosya Ek:6, Kurum: 30-10-0-0/Muamelat Genel Müdürlüğü, Tarih: 20.04.1932.

ise Tedrisatı İptidaiye Kanunundaki maddelerin uygulanmasının zorluğu olduğunu ve kendisinin bu kanun maddelerinin düzenlenmesini teklif ettiğini söylemiştir. Ancak 1927'den o güne kadar böyle bir kanunun gelmediğini dile getirmiştir. Ardından Köy Kanunu'nu incelemiş, bu kanunun köy muhtarı ve köy ihtiyar heyetine 13, 36 ve 44. maddelerince bazı sorumluluklar yüklediğini ve bu maddelere ilaveler yapılması gerektiğini düşünmüştür. Teşkilatı Esasiye Kanunu'na göre ilköğretim zorunlu ve ücretsiz olduğundan dolayı köylü çocukları eğitim almak zorundadır. 13. maddenin 15. fıkrasında okul inşa etmek köy halkının görevidir. Köye okul yaptıran halk çocuğunu da okula göndermelidir. İlköğretim 7 ile 16 yaş arasındaki çocukları kapsamakta ve veliler çocukları her yıl dersler başlamadan 1 hafta önde okula kaydettirip çok ciddi bir mazeret olmadıkça hastalık, ölüm, doğal afet vb. gibi durumlardan öğrenciyi 3 günden fazla devamsız bırakmamak gerekmektedir. Bununla alakalı bir de 36'ncı madde vardır. Bu maddeye 17 ve 18'inci fıkra ilave edilmesini istemiş buna göre okula devamsızlık yapan çocukların velilerine 48 saat içinde okula göndermeleri için ihbarname gönderilecektir. Öğretmen, okula gelmeyen öğrencinin adını muhtara ya da ihtiyar heyetine vermektir. Burada 56. madde 6. fıkradan bahseder bu da çocuğunu okula göndermeyen veliye para cezası kesmek ve bundan alınacak ücreti köy sandığına koyup öğretmenin yönlendirmesine göre okula devam eden kimsesiz ve fakir çocuklara yardım yapmak örneğin kitap, kâğıt, kalem gibi ders malzemesi almak olacak bu ceza da yaklaşık 300 kuruştur.[723] Sunduğu tüm bu düşüncelere karşılık Dahiliye Encümeni tarafından onay alamayan Sırrı Bey, Tedrisatı İptidaiye kanununun 80'inci, 83'üncü ve 84'üncü maddelerin uygulanması noktasında zorluğun olduğunu bunun da öğretmenin bir liste tutarak haftada bir müfettişe vereceğini onların da çocuğun velisine tebligat yaparlar ve muhtar da veliden gerekli cezayı alır şeklindedir. Ancak bu 15 saat ile başlayan iş günlerce sürerek sonuçlanmayabilir der kısacası tüm bu tebligat işine girmeden İhtiyar Heyetiyle işin çözülmesini teklif ettiğini söylemiştir. Öte yandan çocukların okula devam etmelerinin sağlanması için Tedrisatı İptidaiye Kanunu'na öneriler gelmiştir. Buna göre muallim, her sene belli zamanlarda, mahallesinde tahsil çağına gelen çocukların isimlerini muhtardan alacaktır. Üç gün kala kaydolmayan ya da kaydolduğu halde gelmeyen öğrencinin velisine yazılı bildirim yapacaktır. Muhtar

[723] B.C.A., Yer: 4-19-1 Dosya Ek: 4, Kurum: 30-10-0-0/ Muamelaat Genel Müdürlüğü, Köy Kanunu'nun velilerin çocuklarını ilkokula gönderme mecburiyeti ile ilgili maddelerine bazı fıkralar ilavesine dair Yozgat Mebusu Süleyman Sırrı Bey'in kanun teklifi, Tarih: 02.03.1932.

aracılığıyla Maarif Encümeni başkanı olan kaymakama veya valiye doğrudan doğruya veya dolaylı olarak gönderecektir. İncelemede bulunan Maarif Encümeni bir kuruştan yirmi beş kuruşa kadar ceza alacak ve haftalık toplam 125 lira ceza kesebilecektir. Tekrarı olursa hapis cezası verilebilecektir. Bu şekilde çocukların okula devamsızlığını önlemek için kanunun düzenlenerek kolaylaştırılması ve ihtiyar heyetine öncelik verilmesi savunulmuştur." [724]

20 Haziran 1932'de Türkiye'nin yüzde sekseninin köylü olduğu ve köyde oturdukları ve köy çocuklarının okuldan daha fazlasını alması için yatılı okullara gidişlerini kolaylaştırmak gerektiği belirtilmişti. Ancak yatılı okulların fiyatlarının yüksek olduğu da eklenmişti. Galatasaray Lisesi'nde üç yüz elli lira, diğer mekteplerde 200-250 lira olarak yatılı ücretin fazla olduğu ve bu İstanbul için normal karşılansa da ancak Anadolu'nun geneli için 100-150 liranın yeterli olduğu savunulmuştu. Az para ödeyerek de olsa yıllık ödedikleri miktar 200-250 lirayı bulamayan öğrenciler için yatılılığı kolaylaştırmak gerektiğine dikkat çekilmişti. "[725]

23 Nisan 1933 tarihinde Manisa vilayeti içinde 105 millet mektebi açılmış ve burada 3225 talebe okutturulmuştu. Köylerde yeniden 24 okul yapılmış ve beş tanesi de birleştirmek için beklemekte olduğun belirtilmişti. Burada 163 okul, 383 ve her sene artmakta olan 17099 öğrenci bulunmaktaydı. Her on beş günde bir kere vilayet merkezinde bütün köy öğretmenlerinin de toplanmasıyla numune ve tecrübe dersleri ve ayrıca mesleki konferanslar verdirildiğini ve müfettişlerin bu konuda işlerini oldukça iyi yürüttüğü basında yer almıştı.[726]

11 Haziran 1937 tarihinde Köy Eğitmenleri Kanunu'nun gerekçeleri açıklanmış; buna göre zorunlu eğitime tabi tutulan çocuk sayısı yaklaşık 1 milyon 800 bin kadar olmuştu. Bunun 308 bini genellikle tam donanımlı ve beş sınıflı okullarda eğitim görmekte, yaklaşık 370 bin kadarı da üç sınıflı okullarda eğitim görmekteydi. Eğitim almayan çocuk sayısı da yaklaşık 1 milyondu. Buna göre okuması zorunlu ilkokul

[724] TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 4, Cilt: 9, İçtima: 64, s. 149, 16.06.1932, Ayrıca bkz. B.C.A., Köy Kanunu'nun 13,36 ve 44. maddelerine bazı fikralar iaklvesine dair Yozgat Milletvekili Süleyman Sırrı'nın kanun teklifi, Yer: 4-20-2, Dosya Ek: 4, Kurum: 30-10-0-0/ Muamelat Genel Müdürlüğü, tarih: 04.04.1933.
[725] TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 4, Cilt: 9, İçtima: 66, 20.06.1932, s. 195.
[726] Akşam, "*Maarif İşleri",* 23.04.1933, s.10.

çağındaki çocukların daha çok hangi bölgelerde olduğu en çok izlenmesi gereken durum olarak görüldü.[727]

Yapılan en son nüfus sayımına göre şehir ve kasabalardaki nüfus toplamı 3 milyon 799 bin 742 olarak belirlenmişti. Burada zorunlu eğitime tabi öğrenci sayısı toplamı yaklaşık 450 bindi. Bunların 308 bin kadarı eğitim gördüğü varsayıldığında geriye kalan sayı 130-140 bin kadardı. Buna göre de 1 milyon 100 bin çocuğun bir milyona yakını köylerde bulunmaktaydı. Bunun dışında araştırıldığında nüfusu 400 den az olan köylerde çocukların çoğunluğunun bulunduğu anlaşılmaktaydı. Bu köylerde yaşayan çocukların hepsi okula gittiğinde okulun öğrenci sayısı 18'i geçmemekteydi. Bu nüfusu 150'den az olan köyler için geçerliydi. Bunun dışında nüfusu 150 den çok olan köylerde de okula giden çocuk sayısının yaklaşık 40 öğrenci olacağı tahmin edilmişti. Bunların sonucu olarak bakıldığında da 18 kişilik üç sınıflı her bir okulun her bir sınıfında yaklaşık 6 çocuğun bulunacağı tahmin edildiğinden bunun en çok üzerinde durulması gereken çalışmalardan biri olması gerektiği vurgulanmıştı.[728]

Bundan sonra Köy Eğitmenleri Kanun Tasarısı üzerinde çalışmalar yapıldı.[729] Başvekil İsmet İnönü, 11 Haziran 1937'de meclise köy eğitmenleri kanunu ile ilgili sunduğu raporda; nüfusları 400 den az olan köyler, okula gönderebilecekleri öğrenci sayısı bakımından da normal bir durumda olmadıklarından bu şekildeki köylerin yapısı, her birinde nüfus sayısı 150'yi geçmeyen köyler şeklindedir. Buralarda çevredeki bütün köylerdeki çocuklar okula geldikleri takdirde okulun talebe sayısı 18'i geçmeyecektir. Bu sayı nüfusları 150 ile 400 arasındaki, köylerde de 40 tan fazla olmayacaktır. Okulun bütün öğrencileri 18'i nihayet 40'ı geçmeyince, bunlar sınıflara bölündüklerinde 18 mevcutlu ve üç sınıflı bir okulun her sınıfında 6 çocuk bulunacak demektir. Bu üzerinde en durulması gereken bir noktadır. Köy okulları teşkilatı yapılırken, bu okullara öğretmen yetiştirilirken bu durum göz önünde tutulmazsa realiteden uzak bir çalışma yapılmış olacaktır diye düşünmüştür. Bununla beraber sunduğu raporda bir de İlkokul öğretmenlerinin durumunu anlatmıştır. Mevcut ilkokul öğretmenlerinin 6800'ü, nüfuslarının toplamı 3.799.000 olan şehir ve kasabalarda; 6950'si de nüfusun kalanının (yaklaşık % 75'inin) sakin olduğu köylerde çalışmakta olduklarını söyler. Mecburi

[727] TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 5, Cilt: 19, İçtima: 74, 11.06.1937.
[728] TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 5, Cilt: 19, İçtima: 74, 11.06.1937.
[729] B.C.A., Yer: 75-46-9, Kurum: 30-18-1-2/Kararlar Daire Başkanlığı (1928-), Köy Eğitmenleri Hakkında Kanun Tasarısı, tarih: 31.05.1937.

ilköğrenimi için ileride lazım olacak öğretmenlerin % 90'ının köylerde çalışmak üzere yetiştirilmelerinin bir zorunluluk olduğuna dikkat çekmek istemiştir.[730]

Atatürk Döneminde ağırlıklı olarak tarıma dayalı ekonomisi olan Türkiye'de köy ve köyde yaşayan insan sayısı çok fazlaydı. Dolayısıyla köydeki çocuk sayısı da fazlaydı. Bundan dolayı köye eğitim götürmek ya da köydeki çocuğun eğitime katılımını sağlamak önemliydi. TBMM'de milletvekilleri bu sebeple yoğun çalışmalar yapmışlardı. Bunun için yatılı okulların genişletilmesi ya da köydeki çocuğa uygun tarıma yönelik eğitimler verilmesi düşünülen önerilerden olmuştur. Ardından öneriler hayata geçirilmeye çalışılmıştır.

2.5. Öğretmenlerin Durumu Hakkında Değerlendirmeler

Atatürk Dönemi'nde artan öğretmen ihtiyacı ve öğretmenlerin verdikleri eğitim ve çaba karşılığı aldıkları ücret ve sosyal şartları dönemin politikalarının çalışma konusu olmuştu.[731] Basında sık sık Muallim maaşları meselesi yer alıyor, bu sorunun çözümü için adım atılması talep ediliyordu.[732] Bunun yanı sıra eğitim konusunda araştırma ve değerlendirme yapmaları için Türkiye'ye davet edilen yabancı uzmanların raporlarında da muallimlerin maaşlarının arttırılması gerektiği vurgulanıyordu. Öte yandan öğretmenlerin yaptıkları fedakarlıklar ülkenin eğitim yönünden kalkınmasında öncü rol oynuyor bu sebeple öğretmenlere destek verilmesi her fırsatta vurgulanıyordu.[733]

Türkiye'de bu bakımdan ilk görüşülen konular arasında öğretmen sosyoekonomik düzeyi olmuştu. İlk olarak öğretmen maaşlarının arttırılması ve bunun çocuk eğitimindeki öneminin büyüklüğü ile öğretmen maaşının özel idare tarafından değil genel bütçe ile ödenmesi gerektiği belirtildi.[734]

[730] TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 5, Cilt: 19, İçtima: 74, 11.06.1937.
[731] Vakit, "*Nakledilen ve Ücretlerine Zam Yapılan Muallimler*," 05.10.1934, s.10.
[732] Milliyet, "*Muallimlerin Maaşına Zam*", 08.03.1929, s.3.
[733] Bkz.: Beryl Parker, *Türkiye'de İlk Tahsil Hakkında Rapor*, MEB Yay., 1939, s.36., Ayrıca bkz.: Dewey, a.g.e., s.16.,
[734] TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 1, Cilt: 2, İçtima: 24, 05.06.1336, s. 89.

Bunun ardından, 25 Haziran 1920 tarihinde öğrenci ve öğretmenlerin askerlikten tecili konusu ele alındı öğretmenlerin askerlik görevi için öğretmeyi bırakmalarının engellenmesi gerektiği üzerinde duruldu.[735]

13 Eylül 1920'de yeni okular inşa edilirse ve buraya öğretmen gönderilirse çocukların okula gideceği belirtildi.[736] Bunun ardından yine ücretler konusu dikkate alındı ve 4 Haziran 1920 tarihinde eğitim ile ilgili sorunların eğitimin yapısından değil daha çok öğretmenlerin aldıkları maaş sisteminden olduğu düşünüldü. Maaşların temin edilmesinin zorluğuna dikkat çekildi.[737] 28 Ağustos 1922'de ise öğretmen yetersizliği sorununa hem köylüyü tanıdıkları, hem de sözü dinlenir kişiler olduklarından ötürü imamların eğitilerek okullara gönderilmesi çözüm önerisi olarak sunuldu. Esasen tüm bu konular çocuk eğitiminin önemini kavrayan Cumhuriyet yöneticilerinin bunu çağdaş seviyeye getirilebilmesi içindi.

Cumhuriyet kurulduktan sonra, eğitimi tek elde birleştiren Tevhid-i Tedrisat Kanunu'nun ardından gelen ikinci adım 20 Mart 1926 tarihinde Maarif Teşkilatı'na Dair Kanun'un kabul edilmesiydi. Bu kanunun 9'uncu maddesinde ilköğretimde öğretmen maaşları en az 15 lira ve yardımcılarının maaşı en az 8 lira olacaktı. Bu maaşlar her üç sende bir % 15 zam yapılacaktı. 11'inci maddesinde ise ilköğretim öğretmenlerine ev kirası verilmesi üzerineydi. Bu miktar ayda 500 kuruştan ile 1000 kuruş arasındaydı. 13'üncü maddesinde Müdür, Müdür Yardımcılığı gibi yönetim görevlerinde bulunan öğretmenlere, maaşlarının yanı sıra, ayda 10 lira ile 20 lira arasında yönetim ücreti ödeneceği kararlaştırıldı.[738]

14 Ocak 1932'de öğretmen maaşlarına yeni zamlar yapılacağı açıklandı.[739] 26 Mayıs 1932'de ise ilk, orta ve yüksek derecedeki okullarda çalışmalar yapıldığı buralarda öğretmenlere vazifeleriyle ilgili sorular sorulduğu, alınan cevapların olumlu olduğu belirtildi. Burada öğretmenlerin çocuk eğitimindeki görevlerinin, çocuğu millileştirmek, medenileştirmek, hangi mesleğe girerse girsin çalışkan ve ahlaklı olmalarını sağlamak olduğu vurgulandı.[740] Cumhuriyet Halk Fırkası'nın yayın organı olan Ülkü Halkevleri Mecmuası'nda da köy öğretmenleri ile ilgili bir anket

[735] TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 1, Cilt: 6, İçtima: 102, 25.11.1336, s. 28.
[736] TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 1, Cilt: 4, İçtima:64, 13.09.1336, s. 110.
[737] TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 1, Cilt: 5, İçtima:94, 04.11.1936, s. 263.
[738] Soydan, a.g.m., s.64.
[739] Son Posta, "*Muallimlere Zam",* 14.01.1932, s.10.
[740] Son Posta, "*Muallimin Vazifesi Nedir?",* 26.05.1932, s.8.

düzenlendiği, bu anketin incelendiği. Buna göre öğretmenlerin işlerini yapmada çok heyecanlı oldukları bu heyecan ile memleketin pek çok meselesinin çözüleceği belirtildi.[741]

1930'larda yaşanan ekonomik buhranın etkileri kuşkusuz ekonomiye yansımıştı. Bu durumda öğretmen maaşlarının ödenmesi konusunda problemler yaşanmıştı. Öğretmenlerin maaşlarını alamamaları üzerine 29 Mayıs 1934 tarihinde buna önem verilmesi, eğitimin önemi gibi konular ele alındı. Bunun sınır güvenliği kadar önemsenmesi gerekliliği çocukların okulların kapanmasından ötürü yaşadıkları mağduriyetler vurgulandı. Bununla ilgili düzenleme muallimlerin maaşını temin etme, maarif teşkilatını düzeltme, muallimleri ekonomik olarak düzeltme, kıyafet, yemek gibi durumlarını ayarlama, muallimlerin bu durumuyla beraber çocukların da durumunu düzeltme, refah içinde yaşatacak tedbirleri uygulama şeklinde oldu. Cinsiyet fark etmeksizin, erkek olsun kız olsun talim ve terbiyeye önem vermek gerektiği belirtildi. Yine çocuk yetiştirmede öğretmenlerin önemine değinildi. Öğrencilerin başarısının sebeplerini Milli Eğitim Bakanlığı'nın araştırdığı ve öğretmenlerin duruma göre hızlı ya da yavaş ders verip çocukların anlamakta güçlük çektiklerinin basında yer aldığı belirtildi. [742]

Maarif Vekili Abidin Özmen okulları gezdiğinde büyük sorunun öğretmensizlik olduğunu bunun için bir kanun yaptıklarını bu kanunun da ilk öğretim öğretmen fazlasının orta öğretime geçmesi şeklinde olduğunu ifade etmişti. Bunun dışında çok çocuk okutmak için çok daha fazla sayıda ve iyi okulun inşa edilerek açılması gerektiğini; *"Bina ne kadar müsaid olursa az kadro ile çok çocuk okutabiliriz ve filvaki bir mektep binası bulunduğu memleketin en iyi binası olmalıdır."* sözleriyle vurgulayarak, Maarif Vekaletinin bütçesinin az olduğunu, bütçenin en az 30 milyon lira olması gerektiği ve bu olmadığı için Maarif Vekaletinden çok bir şey beklenemeyeceğini vurguladı. Daha sonra ise Adana'dan başlayarak ilk, orta, lise gibi çeşitli seviyede okullarda öğretmenlerin fedakarlıklarıyla çok zor şartlar altında başarılar gösterildiğini belirtmişti.[743]

17 Temmuz 1934'te, çocukların mevcut şartların sonucu olarak öğretmen eksikliğinden dolayı eğitim konusunda yetersiz ve çaresiz kaldıklarından dolayı bu

[741] N.K., "*Köy Misyonerliği",* Ülkü Halkevleri Mecmuası, S: 8, C.2, Eylül 1933, s.150.
[742] TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 4, Cilt: 22, İçtima: 60, 29.05.1934, s. 439.
[743] TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 4, Cilt: 22, İçtima: 60, 29.05.1934, s. 439.

sorunun çözümü için yüksek tahsili olmayan kişilerin de öğretmen olabileceği yoluna gidilmesi önerildi. Ayrıca okul açmak için de bazı ihtiyaçların sağlanmasının gerektiği, bunu da kredi desteği ile yapılabileceği belirtildi.[744] 15 Eylül 1934'te öğretmen kadrosu için hazırlıklar yapıldığı[745] ve 23 Eylül 1936'da Muallim Mekteplerinden mezun olanların hemen tayin edileceği açıklandı.[746]

Öğretmenlerin çocuk eğitiminde aldıkları yer tartışılamazdı. Özellikle Atatürk döneminde eğitimin en uzak köylere dahi ulaştırılması açısından öğretmenlerin fedakarlıkları yadsınamazdı. Öğretmenin maaşını yükseltme, şartlarını iyileştirme bu gündemin sonunda oluşan politikalardan oldu.

3. ÇOCUĞA YÖNELİK TERBİYE HAKKINDA GELİŞMELER

3.1. Bilimsel Eğitim Ve Kız Çocukları

Atatürk Dönemi'nde çocuğa yönelik eğitim açısından çeşitli görüşler öne sürülüyordu. İlk yorum dini eğitimin yanı sıra fenni eğitim de verilmesinin önemiyle beraber özellikle kız çocuklarının da okuması gerekliliğiydi. Kızların çocuk yetiştiren bireyler olması sebebiyle eğitimli olmalarının önemi üzerinde durulmuştur. Köylerde yalnız erkek değil kız okulları da açılması gerektiği, erkeklerin okuması ne kadar lazımsa kızların okumasının da o oranda önemli olduğu, hatta sekiz on yaşına kadar bir çocuğun, ana kucağında terbiye gördüğü için kadınların eğitimlerinin daha önemli olduğu vurgulanmıştı.[747]

9 Eylül 1923 tarihli hükümet programında kadınların tahsiline de erkeklerinki kadar önem verileceği, bu amaçla çeşitli kurumlarda kız öğretmen okulları ve kız liseleri açılmaya başlandığı ve kızlara meslek öğretileceği belirtildi.[748]

Mustafa Kemal Paşa 25 Ağustos 1924'te toplanan Muallimler Birliği Kongresi'nde öğretmenlere; "Cumhuriyet sizden fikri hür, vicdani hür nesiller ister'' demişti. Bunun ardından; *Öğretmenler! Erkek ve kız çocuklarımızın, aynı şekilde bütün*

[744] TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 4, Cilt: 25, İçtima: 18, 17.07.1934, s. 199.
[745] Türk Dili, "*Muallim Kadrosu",* 25.09.1934,s.2.
[746] Tan, "*Muallim Mekteplerinden Bu Yıl Mezun Olanların Tayin Listesi*", 23.09.1936, s.8.
[747] TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 1, Cilt: 2, İçtima: 19, 22.05.1336, s. 7.
[748] Hükümetler Ve Programları, s.16.

ilim derecelerindeki öğrenim ve eğitimlerinin uygulamalı olması önemlidir. Memleket çocuğu, her öğrenim derecesinde ekonomik hayatta istekli, eser sahibi ve başarılı olacak şekilde donanımlı olmalıdır. Millî ahlâkımız, uygar ilkelerle ve hür düşüncelerle arttırılmalıdır. Bu çok önemlidir, özellikle dikkatinizi çekerim. Göz korkutma ilkesine dayanan ahlâk, bir erdem olmadığı gibi güvene de uygun değildir." diyerek eğitimde fırsat eşitliğini savunmuş ve bunun yöntemini anlatmıştı.[749]

Mustafa Kemal, yine 1 Mart 1924'de, II. Türkiye Büyük Millet Meclisinin ilk toplantı yılını açarken, eğitim ve öğretimde birlik ilkesinin öneminden bahsetmiş, 3 Mart 1924'te de Tevhid-i Tedrisat (Öğretim Birliği) Kanunu'nun kabulü ile öğretimde ikiliğe son verildiğini duyurmuştu. Böylelikle Türk kız ve erkek çocuklarının ayrım gözetmeksizin çağdaş eğitim imkânı alabilmelerinin önü açılmış oldu. 1924 Anayasası ile de, ilköğretimin bütün vatandaşlar için zorunlu olduğu ve kız çocuklarının da okutulması gerektiği bir anayasal hak haline getirildi.[750]

Atatürk, 30 Ağustos 1925'de Kastamonu'da yaptığı konuşmada, Türk Eğitim sisteminde karma eğitimin olacağını açık ve net bir biçimde şöyle ortaya koymuştu:

"*... Bir toplum, bir millet, erkek ve kadın denilen iki cins insandan meydana gelir. Mümkün müdür ki bir kütlenin bir parçasını ilerletelim, diğerini müsamaha edelim de kütlenin hepsi yükselme şerefine erişebilsin? Mümkün müdür ki bir topluluğun yarısı topraklara zincirlerle bağlı kaldıkça diğer kısmı göklere yükselebilsin? Şüphe yok yükselme adımları, dediğim gibi iki cins tarafından beraber, arkadaşça atılmak ve ilerleme ve yenilik alanında birlikte yol alınmak gerekir. Böyle olursa inkılâp muvaffak olur. Memnuniyetle görmekteyiz ki bugünkü gidişimiz gerçek ihtiyaçlara yaklaşmaktadır. Herhalde daha cesur olmak lüzumu açıktır.*"[751]

Böylelikle Türk eğitim tarihine karma eğitim sistemi ilk defa bir ilke olarak girmiştir. Nitekim 1926 yılında toplanan III. Heyet-i İlmiye'nin aldığı kararlar ışığında 1927-1928 öğretim yılında 71 okuldan 23 tanesi karma eğitime geçmiştir.[752]

Her alanda eşitliği savunan, Cumhuriyet, yapılan inkılaplarla da bunu göstermiş, kız çocuklarına erkek çocuklarıyla eşit haklar tanınmış ve bu şekilde ilerleme yolunda başarılar kazanılmıştı.

---

[749] Hakimiyet-i Milliye*,"Muallimler Birliği Kongresi",* 26.08.1924, s.1-2.
[750] Aynur Gedil, "Atatürk ve Kadın Eğitimi", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi,* S.5, C. 13, Kasım 1988, ss. 259-265, s.263.
[751] Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, c. 2, s. 216, 217
[752] Gedil, a.g.m., s.264.

3.2. Talim Ve Terbiye' de Çocuk

Talim ve Terbiye Dairesi, 22 Mart 1926 tarihinde çıkartılan Maarif Teşkilatına Dair Kanun ile Milli Eğitimin niteliksel gelişimini düzenlemek ve yürütmekle görevli bilimsel bir danışma ve karar organı olarak kurulmuştur. Türk Milli Eğitim Sistemi içinde özel bir yere sahip olan bu kurumu Gazi Mustafa Kemal: *"Memlekette talim ve tedris esaslarını ilmî ve müstakil bir merkezden sevk ve idare maksadıyla tasavvur edilen Talim ve Terbiye Dairesi tesis edilmiştir."* sözleriyle açmıştı. [753]

Talim ve Terbiye Kurulu, Türk Milli Eğitim'inin teşkilat yapısı içinde en önemli kurumların başında geliyordu. Cumhuriyetin ilk yıllarında kurulan 1920'de açılan Ders Programı Heyeti ile 1922'de açılan Telif ve Tercüme Dairesi Talim ve Terbiye Kurulu'nun öncülü olan kurullardandı.[754]

Talim ve Terbiyenin diğer medeni devletler tarafından zorunlu kılındığı bunun gerekli bir devlet hizmeti olduğu belirtilmişti. Devletler çocukların ailelerinin onlara verdikleri terbiyeyi yeterli bulmayıp kendileri belli bir çizgide eğitmek istemişlerdi. Altı yaşından on üç yaşına dek erkek, kız ayırmadan her çocuk devletindir düşüncesiyle çocuğun devletin malı olduğu düşünülüyordu. Ayrıca genel olarak çocuğun bir birey olarak zekasının geliştirilmesinin devletin amaçları arasında sayıldı. Bazı devletlerin bütçelerinin savaş giderlerinden çok bu konulara ayrıldığı vurgulanmıştı. Çocuk terbiyesinin genel hizmetten olduğu ve bu da devletin görevi olduğu, bundan dolayı da yeni kurulan Türkiye'nin de her tür kurumuyla bu yolda ilerlemesi gerektiği vurgulanmıştır.[755]

Kitap çevirileri ve klasik eserlerin tercümesinin Türk Çocukları için çok faydalı olacağı, Maarif Vekâletinin bu konuda çalışma yapması istenmişti.[756]

Bu şekilde, Talim ve Terbiye'nin eğitimin kalitesinin arttırılması açısından yaptığı çalışmalar özellikle tercüme alanındaki faaliyetleri çocuk eğitiminde ve aydın insan yetiştirme açısından ülkeye büyük fayda sağlamıştır.

---

[753] İrfan, Erdoğan, *Talim Ve Terbiye Kurulu: Türk Milli Eğitim Sisteminin Yasama Organı, "Türk Eğitim Tarihi Araştırmaları"* Edit. Cemil Öztürk ve İlhami Fındıkcı, cilt 1, ss.1-11, 2011.
[754] Erdoğan, a.g.m., s.1.
[755] TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 2, Cilt: 3, İçtima: 59, 29.11.1339, s. 662.
[756] TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 4, Cilt: 22, İçtima: 58, 27.05.1934, s. 323.

3.3. Harf Devrimi Ve Çocuk Eğitimi

1923 yılında Türkiye İktisat Kongresi'nde alfabenin değiştirilmesine yönelik ilk öneri Latin harflerinin kabulü yönünde verilmiştir. Ancak verilen bu öneri kabul edilmemiş, 1924 yılında eğitim bütçesinin görüşüldüğü sırada yeniden gündeme gelse de kabul görmemişti. Tepki ile karşılanan Latin alfabesine bakış açısı, Cumhuriyet'in ilanından itibaren değişmeye başlamış alfabe değişikliğinin kabulü sürecine kadar meclis ve kamuoyunda bu konuya ilişkin çeşitli görüşler sunulmuştu. [757]

Gazi Mustafa Kemal ve arkadaşları yaklaşık üç ay gibi bir sürede yoğun bir çalışma sürecine girerek 1 Kasım 1928 tarihinde 1353 sayılı *"Yeni Türk Harflerinin Kabul Ve Tatbiki Hakkında Kanun"* ile devrimi ilan etmişlerdi.[758] Kanun 3 Kasım 1928 günü Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe girdi.[759]

Harf devrimini halka benimsetmek, yeni yazıyı halka öğretmek için geniş kapsamlı bir programı uygulayacak bir örgüt gerekmekteydi.[760] Millet Mektepleri Talimatnamesi ile oluşturulan bu örgüt Millet Mektepleri adı altında oluşturuldu ve kanun 11 Kasım 1928 tarihinde 7284 sayılı karar ile onaylanarak 24 Kasım 1928 tarihinde Resmi Gazete'de yayımlandı ve yürürlüğe konuldu.[761]

Mehmet Zekeriya Bey tarafından halka yeni Türk harflerini öğretmek için 1 Ekim 1928 tarihinde bir gazete çıkarılmıştı. [762] "*Türkçe Gazete*" adıyla yayımlanan bu gazete haftada iki kez çıkarılmış ve 24 Aralıktan itibaren "Türkçe İlk Çocuk Gazetesi" adıyla yayınlanmaya devam etmişti.[763]

Bundan sonra Maarif Vekaleti tarafından Millet Mekteplerinin yayın organı olarak küçükten büyüğe halkı eğitmek amaçlı "*Halk Mecmuası*" adlı haftalık bir dergi

[757] TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 4, Cilt: 22, İçtima: 60.
[758] Selahaddin Bakan, Hakan Özdemir, Yahya Demirkanoğlu, "Türk Modernleşmesinin Bir Aracı Olarak Harf İnkılabı", *Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,* Nisan 2013, Yıl 5, Sayı 9. S.51.
[759] Türk Harflerinin Kabul Ve Tatbiki Hakkında Kanun, 3.11.1928, T.C. Resmi Gazete, S. 1353.
[760] Yüceer, a.g.m., s.19.
[761] Millet Mektebi Teşkilatı Talimatnamesi, 24.11.1928, T.C. Resmi Gazete, S. 1048.
[762] Fahri Kılıç, "Yeni Türk Alfabesinin Yaygın Eğitim Yoluyla Öğretilmesi", *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, Sayı: 61, Güz 2017, s. 207-248 s.217.
[763] Yüceer, a.g.m., s.18.

çıkartılmıştı. Bu dergi 11 Şubat 1929'dan başlayarak 22 Haziran 1931 tarihine kadar toplam 124 sayı olmak üzere yayımlanmıştır.[764]

18 Mayıs 1929 tarihinde Harf İnkılabının uygulanması için gerekli olan bilgi birikimi ile memleket çocuklarının eğitimle donatılması ve aynı zamanda bilgiye olan ihtiyaç eksikliğinin temin edilmesi için Maarif Teşkilatına 1,450000 lira verilmişti. Bunun için Şükrü Saraçoğlu: *"Türk çocuklarının idaresi altında çok güzel neticeler veren bu idarenin takviyesi başlıca gayelerimizden birini teşkil etmektedir."* demişti.[765]

1 Ocak 1929 tarihinde The Times gazetesinde Harf Devrimi ile ilgili bir haber çıkmıştı. Buna göre Türkiye'de 15-40 yaş arası tüm erkek, kadın ve çocuklara yeni karakterleri öğretmek için açılan okullardan bir hafta sonra, Talim ve Terbiye Dairesi Başkanı Mehmed Emin Bey tarafından hesaplanan bilgiye göre, yaklaşık yarım milyon kişinin bu okullara devam ettiği bilgisi yer almıştı. Buna ek olarak, 6 bin 150 adet ilköğretim okulu olduğu 630 bin öğrenciye yeni harf karakterlerinin dersi verilmiş, 34 bin erkek ve kız 70 ortaokulda okumaktaydı. Böylece yaklaşık 1 milyon 200 bin yetişkin ve çocuk yeni karakterleri öğrenmekteydi ki bu Türkiye'nin yüzde onuydu. Gazetenin istatistiksel bilgi veren haberi Türkiye'nin toplam nüfusu içinde gittikçe daha fazla insanın bu okullara gideceğinin belirtildiği yönündeydi. Bu şekilde de dil reformunun iyi bir ilerleme kaydettiğini gördüklerini ancak yeni karakterlerde doğru yazma sanatının henüz tam olarak oturmadığı Dil reformuyla ilgilenen Komisyon Başkanı da olan Mehmed Emin Bey'in yeni bir sözlük hazırlandığı yönünde bilgi verdiğini ve *"Gazi Paşa bütün milleti okula göndermiştir"* diyerek bu konuyu takdir ettiklerini ve Türkiye'nin komşularına örnek olup olmayacağı yer almıştı. Gazetenin gözlemi bu şekilde olmuştur.[766]

26 Mayıs 1937'de yazı devriminin büyük bir kültür hareketi olduğu ve bununla birlikte okuma yazmanın büyük ölçüde kolaylaştığı dile getirilmiş ancak hala bazı sıkıntıların olduğuna dikkat çekilmişti. Bu sıkıntılardan birinin köye okuma yazma öğretmek için giden eğitimcinin 7 ile 12 yaş arası çocukların eğitimiyle ilgilenemediği 9 ile 13 yaş arası çocuklarla ilgilenebildiği ancak bu çocukların da tarlada çalışmak zorunda olduklarından dolayı buna yönelik de eğitim verdiklerini belirtmişti. Kültür

[764] Saime Yüceer, "Millet Mekteplerinin İşleyişi ve Bursa'daki Uygulamaları" *80. Yılında Türk Harf İnkılabı Uluslararası Sempozyumu,* Yeditepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü Yay., İstanbul, 10-11 Kasım 2008, s.175., ss.171-182.
[765] TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 3, Cilt: 12, İçtima: 66, 18.05.1929, s. 22.
[766] The Times, "*The New Turkish Alphabet,"* 08.01.1929, s.11. Bkz.: Ek 4.

Bakanlığı ile Ziraat Bakanlığı'nın ortak bir proje gerçekleştirdiğini bu projede özlü kitap, hesap ve yurt bilgisi, tabiat ile mücadele üzerinde çalışıldığı, ziraat aletlerinin modern yöntemlerle soğan vb. ekemeyen köylüye ulaştırılarak bunun öğretileceğini, ayrıca tohum, yem üzerine bilgiler, hayvancılık, bahçıvanlık, sütçülük arıcılık, tavukçuluk vb. temel zirai işleri öğreteceğini söylemiş ve projenin bir tarafını açıklamıştır. Projenin bir diğer tarafı ise halkın kültürel gelişimine faydalı ve kendi geleneklerinden yola çıkarak adapte edilmiş eserlerin tamamlanması olmuştur. Konuşmasını eğitmen kadronun hızlı bir şekilde köylere yayılmasını temenni ederek bitirmiştir. ''[767]

Eğitimin yayılmasında önemli bir devrim olan Harf Devrimi'ne uymayanlar da olmuştu. Bazı köylerde Arap harfleri ile çocuklara eğitim verilmeye devam eden bazı kişilerin olduğu bunun engellenmesi yoluna gidildiği görülmüştü.[768]

Çocuk eğitiminde Harf Devrimi oldukça kolaylık sağlayıcı, eğitimin yayılmasını hızlandırıcı gelişmelerden olmuştur. Harf devrimi ile beraber ülkede yaşanan Türkçe konuşma ve yazma seferberliği çok ciddi seviyelere varmış, çocukların yeni harfleri öğrenmesi kolaylaştırılmıştır. Yabancı basına da konu olan bu seferberlik sayesinde çocukların okuma yazma seviyesi ilerlemiştir.

3.4. Çocuk Eğitiminde Kitaplar Konusu

Maarif Vekili İsmail Safa Bey kitap eksikliği ve temini konularının sıkıntılarını anlatmıştır. Anadolu'nun İstanbul'a uzak oluşu ve aylardır maaş alamayan muallimlerin karşısında çocukların kitapsız çıkmasının eğitimi zor duruma soktuğunu anlatmıştır. Mekteplerde Elifba kitabı eksikliği ve harita eksikliğinin giderilme çalışmalarını söylemiştir. İki yıl içerisinde memleketin bütün okullarına yaklaşık elli bin Elifba kitabı gönderildiğini söyleyerek Maarif Vekaletinin ayrıca on beş, yirmi harita satın alarak bu mekteplere gönderdiğini anlatmıştır. Bundan sonra ise toplam yirmi beş liva dâhilinde iptidai mektebi olarak 2100 mektebin olduğunu bu sene 560 yeni mektebin daha açıldığını anlatmış ancak bunun yetersiz olup yeniden mektep açmak gerekmekte

[767] TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 5, Cilt: 18, İçtima: 65, 26.05.1937, s. 247.
[768] B.C.A., Yer: 8-69-32, Kurum: 51-0-0-0/Diyanet İşleri Reisliği, Bağçecik'in köyünde çocuklara Arapça harflerle ders veren bir imamın görevinde kalmasının uygun olmayacağı, tarih: 24.03.1931.

olduğunu ekleyip özellikle mektepsizlikten, çok sayıda çocuğun babaları tarafından evlatlarını verecek mektep bulamadıklarından dolayı şikayet aldıklarını iletmiştir.[769]

Daha sonra çocukların okuması için İstanbul ya da Ankara'da basılmış bir kitabı posta yoluyla taşraya göndermek çok pahalıya geldiğinden ve bu da köylü için zor bir durum oluşturacağından dolayı bu durumun kitap almaya yansıdığına ve çocukların maddi olarak zorlandıklarına dikkat çekildi.[770] Mektep kitaplarının basılması ve fiyatlarının pahalılığı konusunda yapılan çalışmalar dikkat çekmiş ve bunun bütün ülkeyi alakadar eden bir durum olduğu belirtilmişti. Bunun binlerce ailenin davası olduğu, indirime gidilmesi gerektiği basında yer almıştı.[771]

Mektep Vergisi ile ilgili bir değerlendirmede vergiyi teklif etmenin amacı olarak yatılı veya gündüz eğitim veren kurumların yıllık masrafları ve köy okullarındaki çocuklarla kasaba ve şehirlerdeki fakir çocukların kitap ihtiyaçları olduğundan ileri geldiği belirtilmiştir.[772]

7 Mart 1925 tarihinde iptidai mekteplerden en önemli sorunun elifba (alfabe) sorunu olduğunu elifbanın çocuklara okuma yazma öğretmede yeterli olmadığı, mevcut kitapların çocukların anlayacağı şekilde yazılmadığı dair düşünceler paylaşılmıştır.[773]

Maarif Vekili Mustafa Necati Bey 22 Nisan 1926 tarihinde kitapların ticarethanelerin elinde olduğunu ve bunların denetlenmediğini çocukların velilerinin maddi olarak zorluk çektiklerini bunun dikkatle takip edilmesi gereken bir konu olduğunu söylemiştir. Hükümetin bu konu ile ilgilenmesi gerektiğini düşünmüştür. Ayrıca Maarif okul kitaplarına dair bütçedeki kanunun önemini belirterek halka bu kitapların pahalıya geldiğini oysa çocuklu ailelerin lehine bir düzenleme bir kanun hazırlandığını bunun velilerin lehine bir kanun olduğunu belirtmiştir.[774]

Altan Öymen anılarında babasının 1922 ile 1926 yıllarında çıkardığı eserlerin önemi vurgulanmıştır. Milli Mücadelenin zor yıllarında babasının eğitimi ihmal etmediği, "Yeni Mektep" adında bir dergiyi zorlukla çıkardığı, bunun Mustafa Kemal Paşa'nın ilgisini çektiğini belirtir. Mustafa Kemal Paşa bunun için; *"Ümid-i ati olan vatan yavrularının terbiyesinde matuf mesainizin temadisi temennisiyle beyan-ı tebrik*

[769] TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 2, Cilt: 2, İçtima: 28, 29.09.1339, s. 370.
[770] TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 2, Cilt: 1, İçtima: 13, , 03.09.1339, s. 413.
[771] Vakit, *"Mektep Kitaplarının Bugünkü Kadar Temiz Ve Daha Ucuza Maledilmesi"*, 27.11.1932, s.1.
[772] TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 2, Cilt: 1, İçtima: 13, 03.09.1339, s. 413.
[773] TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 4, Cilt: 14, İçtima: 35, , 01.04.1933, s. 8.
[774] TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 2, Cilt: 24, İçtima: 89, 22.04.1926, s. 186.

ve teşekkür ederim." diyerek babası Hıfzırrahman Raşit Bey'e iletmiştir. Bundan sonra Maarif Vekaleti tarafından Avusturya'ya gönderilince oradaki izlenimlerini de okul ve meslek edindirme kitaplarından biri olan, "*Mektepçiliğin Kabesinde"* adlı kitapta toplamış, bu kitap ise eğitim kadrolarında büyük ilgi görerek kısa sürede tükenmişti. Bundan sonra ise "*Meslek inzibatında Rapor",* adlı okullardaki öğrencilere yönelik disiplin anlayışını irdelediği kitabını yayımlamıştı. Daha sonra öğretmen okullarında okutulacak genel öğretim metotlarına yönelik bir kitabı, ayrıca öğretmenlere rehber olacak "*Pedagoji Kıraatı"* adlı kitabı yayımlanır.[775]

Okul kitaplarının çocuklara yetiştirilmesi için hızlı davranılması gerektiğini kitapçılarda uzun süre bekleyemeyeceğini ayrıca Devletin de bu yolla zarara uğrayacağı ve çocukların mağdur oldukları belirtilmiştir.[776] Bunların gelecek açısından önemi, çocuk velilerinin zorlukla elde ettikleri maaşlardan pay ayırarak çocukları için aldıkları kitaplar oldukları söylenmiştir. Okul kitaplarının iyi yazılmış ve iyi basılmış olarak çocukların eline zamanında geçmesinin ve gelecek nesilleri yetiştirmek için öneminin büyük olduğu düşünülmüştür.[777]

1 Nisan 1933 tarihinde okul kitapları konusu yeniden dikkate alınmış, öğrencilerin velilerinin kitap ücretlerini ödemede sıkıntı yaşadıklarından bahsedilmiştir. Bunun ekonomiyle ilgili bir konu olduğu söylenmiştir. Okul *kitaplarının iyi yazılmış ve iyi basılmış olarak çocukların eline zamanında gitmesi, gelecek nesilleri yetiştirmek için çok önemli bir güç olarak görülmüştür.* Ancak kitapevleri yazarlardan kitapları alsalar da tam vaktinde çocuklara yetişmemesi bir sorundur. Bunun bir sebebi kitapların pahalı olmasıdır. Bir diğer sebebi hijyen ve kalite meselesidir. *Çocukların küçük yaşlardan itibaren güzel resimli ve iyi basılmış kitaplara alışması temenni edilmiş ve* bunun için Maarif Vekaletinin 5-6 yıldır çalışmakta olduğuna dikkat çekilmiştir.*"* [778]

4 Mayıs 1935 tarihinde fakir çocuklara parasız olarak dağıtılmak üzere Hükümet tarafından gönderilecek kitaplar ve risaleler ele alınmıştı. Kitap olmadığı için çocukların not alarak eğitim gördüğünü ancak zaman kaybettiklerinden çalışmaya fırsat bulamadıklarını bu yüzden bir an önce kitapların çocuklara ulaştırılması gerektiği belirtilmiştir.[779]

---

[775] Öymen, a.g.e., s.46-48.
[776] TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 2, Cilt: 24, İçtima: 89, 22.04.1926, s. 186.
[777] TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 4, Cilt: 14, İçtima: 35, 01.04.1933, s. 8.
[778] TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 4, Cilt: 14, İçtima: 35, 01.04.1933, s. 1-3.
[779] TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 5, Cilt: 11, İçtima: 68, 26.05.1936, s. 242.

Kitapların çocuk eğitiminde yeri büyüktür ve TBMM'nin de üzerinde uzun süre durduğu konulardan olmuştur. Kitapların sınırlı ve pahalı olması yeni politikalar üretilmesine sebep olmuş bu bağlamda çocuk velileri düşünülmüş ve bu milletvekillerinin cümlelerine yansımıştır.

3.5. Küçükleri Muzır Neşriyattan Koruma Kanunu

Çocukların zararlı yayınlardan korunması konusunda kanun ilk kez Atatürk döneminde 21 Haziran 1927 tarihli ve 1117 sayılı kanunla düzenlenmişti. Çocukları koruma adına çıkarılan bu kanun 7 Temmuz 1927 tarihinde Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe girmişti. Küçükleri Muzır Neşriyattan Korumak için kurulan kurul ise çeşitli bakanlık ve cemiyetlerden seçilen 8 üyeden oluşmakta ve Milli Eğitim Bakanlığı çatısı altında görevini sürdürmekteydi. Kurulun sekretarya görevini Talim Ve Terbiye Dairesi üstlenmekteydi. Bu kurula 18 yaşından küçüklerin maneviyatı üzerinde zararlı tesirleri olabilecek yayınlar hakkında sınırlandırma görevi verilmişti. Bu kanun 6 Mart 1986 tarihli ve 3266 sayılı Kanun ile değiştirilerek güncellenmişti.

Esasen "*Gençleri Muzır Neşriyattan Koruma Kanunu"* olarak görüşülen kanun maddesi düzeltilerek "*Küçükleri Muzır Neşriyattan Koruma Kanunu"* olarak düzenlenmişti. Bunun için Medeni Kanunun on sekiz yaşına kadar olan kişiler için "küçük" tabirini kullandığı belirtilmişti. Kanunda, 18 yaşından küçüklerin maneviyatı üzerinde olumsuz tesir yapacağı anlaşılan ve süreli yayın ile süreli yayın tanımına girmeyen diğer basılmış eserlerin bazı sınırlamalara tabi tutulacağı,(md.1) ve belirtilen eserlerin 1'inci maddede belirtilen sınırlamaya tabi olması için de Çalışma, Sosyal Hizmetler ve Aile Bakanlığı tarafından oluşturulan yetkili kurulun, ilgili eserlerin 18 yaşından küçükler için *"muzır"* olduğu hakkında bir karar vermesi gerekli olduğu belirtilmişti.(md.2)[780]

Maarif Vekili Mustafa Necati Bey bu kanunun on sekiz yaşına kadar olan çocuklar için olduğunu, okul çocuklarının hayat ve maneviyatını korumak gerekliliğini, bundan eğitim ile ilgilenen herkesin sorumlu olduğunu, okullarda maneviyatı, milli ruhu teşvik ettiklerini söylemiştir. İçinde bulunulan sene bütçesindeki tahsisatla Talim ve Terbiye dairesi çocuk yayıncılığına önem vermiş ve bir "*Çocuk Ansiklopedisi*"

[780] Küçükleri Muzır Neşriyattan Koruma Kanunu, T.C. Resmi Gazete, 21.06.1927, S.627.

çıkardıklarını ayrıca bir çok dergi çıkarttıklarını söylemiştir. Bunların çok okunduğunu eklemiştir. Bütün medeni ülkelerin çocukları kurtarmak için çabaladığını ekleyerek kanunun çıkarılma sebeplerini anlatmış ve yapılan yayınlardan bahsetmiştir.[781]

13 Aralık 1937'de Türklere hakaret eden bir Fransız çocuk kitabının olduğu, bu kanuna dayanarak bu kitabın tüm yurtta toplatılması gerektiği ve bununla beraber yurda giren bütün yabancı yayınların inceleneceği bir kurumun kurulması talebi basına yansımıştı.[782]

Çocukları zararlı yayınlardan korumak için yapılan çalışmaların sonucunda çıkan Küçükleri Muzır Neşriyattan Koruma Kanunu, ahlaklı, görgülü ve milli hislere sahip çocuklar yetiştirilmesi açısından önemli bir yere sahip olmuştur.

3.6. Engelli Çocuklar İle İlgili Politikalar

Osmanlı Devleti'nde genel olarak engelli bireylerden bahsederken onları tanımlama amacıyla için alîl, malûl, sakat, malûlîn, amelmânde gibi çok çeşitli adlar kullanılmıştı. Genel olarak özürlü olma durumunu belirtmek için bu ifadelere başvuran Osmanlı toplumunda; görme, işitme, yürüme, konuşma, zihinsel engel ve vücudunun herhangi bir bölümü ya da organının olmaması gibi engeli bulunanlar için de ayrı ayrı ve özel bazı tanımlamalarda bulunulmuş, ayrıca kişiye özel lakaplar takılmıştı.[783].

Sağır, dilsiz ve âmâ gibi engelli bireylerin toplumsal hayata dahil olmaları ve toplumdan dışlanmamaları için 19. yüzyılın sonlarında Osmanlı'da, Sağır, Dilsiz ve Âmâ Mektebi'nin gerekliliği anlaşılmıştı.[784] Sağır, dilsiz ve âmâ kişilerin eğitimi ile ilgili yeterli bilginin bulunmaması nedeniyle daha öncesinde bir okul açma girişiminde bulunulmamıştı. Büyük bir ihtiyacı karşılamak amacıyla açılan bu okulu devlet yönetiminden destekleyenler olmuş, halktan da okula büyük bir rağbet gösterilmişti. Buradan mezun olan fakir ve yetenekli öğrencilerin devlete ait fabrikalarda istihdam edilmeleri yönünde çabalar olmuştu.[785] II. Meşrutiyet Dönemi'nde nizamnameler

[781] TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 2, Cilt: 33, İçtima: 79, 26.05.1936, s. 456.
[782] Cumhuriyet, "*Türke Hakaret Eden Bir Çocuk Kitabı*" 13.12.1937, s.3.
[783] Kamuran Şimşek, "Osmanlı Devleti'nde Engelliler İçin Kullanılan Tabir, Lakap Ve Sıfatlar", *Belgi Dergisi*, c. 2, sayı. 15, Ocak. 2018, ss. 728-740, ss.730.
[784] B.O.A., Yer: 105-4481, Kurum:İ.MMS., Dersaadet'te bulunan dilsiz çocuklara mahsus olmak üzere bir mekteb tesisi, tarih: H-26-10-1306.
[785] Ramazan Günay, Halil İbrahim Görür, "Osmanlı Devleti'nde Sağır, Dilsiz ve A'mâ Mektebi", *Tarih Araştırmaları Dergisi*, C.32, S.53, 2013, ss.55-76., s.69.

hazırlanarak benzer mekteplerin taşrada da açılması istenmiş ancak bu karar uygulanamamıştı.[786]

20'nci yüzyılın ikinci yarısı ile birlikte gerek uluslararası örgütler, gerekse de ulusal hükümetler engelli bireylere yönelik yaptıkları olumlu gelişmeleri, yasal düzenlemeler ile sağlamışlardı. Türkiye'de de bu konunun önemi daha iyi kavranabilmiş bu yolda çok önemli adımlar atılmıştı. Özellikle ulusal ve uluslararası sosyal politikalar sonucu ortaya çıkan yasal düzenlemeler ile dezavantajlı bu kişilerin hayata daha sıkı sarılmalarını, en temel insan haklarından yararlanabilmelerini ve üreten ve mutlu bireyler olarak ülke değerlerine katkıda bulunur hale gelmelerini sağlama fikri dünyada çağdaş devletlerin anayasal öncelikleri arasında yer almıştır.[787]

1923 yılında İzmir'de Sağır, Dilsiz ve Körler Müessesesi, bir dilsiz olan Musevi tüccar Alber Karmona'nın daha önce kendisi gibi dilsiz çocukları eğitmek için açtığı özel okulun Sıhhiye Vekaleti'ne bağlanması sonucu ile kurulmuştu. Burada Sağır, Dilsiz ve Körler Müessesesi ismiyle faaliyetini sürdürdü. Sıhhat ve İçtimai Muavenet Vekili Dr. Refik Saydam bu kuruma büyük desteklerde bulundu. Okulun kurulduğu yıl 23 tane sağır ve dilsiz öğrencisi bulunuyordu. Bu kuruma Dr. Necati Kemal atandı ve bir pedagoji laboratuvarı kurmuş ve burada çocuklara konuşma terapisi uygulamıştı. Bu kuruma 1926'da kör, 1930'da zeka özürlü öğrenciler kabul edildi. 1932 yılıyla beraber öğrenci sayısı 68'e yükseldi. 1923'ten 1932 yılına kadar buradan meslek sahibi 15 marangoz, 11 ayakkabıcı, 9 dikiş-nakışçı, 2 oymacı, 1 dokumacı ve 1 müzisyen çıkarıldı.[788]

Bundan sonra 8 Ağustos 1930'da Maarif İdaresi Muallimler Birliği yardımı ile Bir Dilsiz mektebi açılacağı duyuruldu.[789] Ardından Sıhhat ve İçtimai Muavenet Vekâleti sağır, dilsiz ve körler müessese müdürlüğünden İzmir'de açılacağı ve öğrenci kaydına başlayacağı açıklandı. Haberin içeriği bilgi verici mahiyetteydi. Buna göre: " *Anadan doğma yahut küçük yaşta herhangi bir arıza yüzünden kör kalmış çocukların talim ve terbiyesi için küşat edilen İzmir sağır, dilsiz ve kör talebe kaydü kabul*

[786] Fatih Demirel, Dilsiz ve Ama Mektebi, İdeal Kültür Yay., 1. Baskı, İstanbul: 2013., s.121.
[787] Adnan Küçükali, "Engellilere Uygulanan Sosyal Politikaların Değerlendirilmesi: Atatürk Üniversitesi Örneği*", Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 4 / 1, Nisan 2015, ss. 59-86., s.61.
[788] Nuran Yıldırım, *İstanbul'da Sağır-Dilsiz ve Âmâların Eğitimi*, İstanbul Armağanı 3: Gündelik Hayatın Renkleri, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Yayınları, İstanbul:1997, s. 327.
[789] Cumhuriyet, "*Bir Dilsiz Mektebi Açılıyor",* 09.08.1930, s.4. Bkz. Ek.22.

muamelesine başlamıştır." şeklindeydi.[790] Bu haber halka ulaşma adına basında çok sık yer aldı.[791] Ayrıca kabul şartlarının 8 ila 12 yaş arasındaki çocukları kapsadığı ve kör olmanın dışında hastalığının bulunması ya da zeka geriliğinin olmaması istenmişti.[792] 1931 yılında İstanbul'da da bir Dilsizler Cemiyeti açılmak istenmiş ancak bu konuda başarılı olunamadı.[793] Daha sonra İzmir'deki okullarda kurslar düzenlenerek sınavlar yapıldı.[794] 1932 yılında engelli kişilerle ilgili çalışmaları olan Selim Sırrı Gök, yurt dışında sağır ve dilsizler okullarını ziyaret ederek yazdığı makalelerle halkı bilgilendirdi.

1936 yılında görme engelli çocuklar tarafından çok ilgi gören bir konser düzenlendi. İzmir de bulunan Sağırlar, Dilsizler, Körler Enstitüsü tarafından ders senesinin bitiyor olması sebebiyle mezun olan 6 tane sağır ve dilsiz çocuk el işi eserler düzenleyerek konserde stant açmıştı ve kör çocukların kabartma notalar üzerinden klasik müzik çalmaları ve söylemeleri ve bunu başarıyla yapmaları takdir toplamıştı.[795]

Yine aynı yıl dilsiz çocukların okullarda aldıkları dersleri anlatan bir makalede tek amacın dilsizi hayata katmak olduğu ifade edildi. Buradaki çocukların işaretlerden oluşan bir alfabe ile konuşma ve okuma öğrendikleri açıklandı. Süleyman Sırrı Gök, kurumun kendi kendini idare ettiğini, başarılı olduklarını, on altı dilsiz çocuğun eğitim aldığını, çocukların ücretsiz ve yatılı olarak kaldıklarını, cemiyetin gün geçtikçe gelişeceğini anlatmıştı.[796]

1937'de bu okulun öğrenci sayısı 120'ye ulaşmış, *"Avrupa'da bilhassa Almanya'da ve sair diğer memleketlerde anormaller üzerindeki araştırmalar"* devam etmişti. Dilsizler üzerinde çalışırken, bir "milli ses" etüdü kurulması düşüncesi ortaya atılmış, dilsiz ve sağır çocuğa "ses" in ne olduğu anlatılmaya çalışılmıştı.[797] 29 Ağustos 1937'de İzmir'deki okulun kadrosunu genişleten Sıhhat Vekâleti, Türkiye'de kör, sağır ve dilsizlerden oluşan toplam 18 bin engellinin olduğunu kamuoyuna açıkladı.

Atatürk Döneminde gün geçtikçe bu konuda olumlu gelişmeler artmıştı. 22 Haziran 1938 tarihinde sağır, dilsiz ve körler okuluyla, Anormal Uyum Ve Davranış

---

[790] Vakit, "*Kör Çocuklar",*21.09.1930, s.9.
[791] Milliyet, "*Kör Çocuklar",* 23.09.1930, s.7., Akşam, "Kör Çocuklar", 28.09.1930, s.4.
[792] Cumhuriyet, "*Kör Çocuklar",* 21.09.1930, s.8.
[793] Son Posta, *"Dilsizler Cemiyeti Dağıldı",* 30.01.1931, s.2. Bkz. Ek.22.
[794] Cumhuriyet, "*Dilsiz Talebe",* 17.05.1932, s.4.
[795] Cumhuriyet, "*İzmir'de Körlerin Verdiği Konser",* 01.06.1936, s.5.
[796] Cumhuriyet, "*Dilsizler Mektebinde", 26.12.1936, s.7.* Bkz.Ek:22.
[797] Cumhuriyet, *"Beşeriyetin Talihsiz Ferdleri Sağır, Dilsiz Ve Körler İçin Kurulan Şefkat Yuvası",* 01.02.1937, s.4.

Bozukluğu Gösteren Çocuklar Kurumu'nda eğitim gören çocuklara verilecek belgeler belirlendi. Sağır, dilsiz ve körlerle engelli diğer çocukların toplum için faydalı bireyler haline getirilmelerini sağlayacak olan bu sertifikaların damga vergisinden muaf olmasını sağlayacak yasa çalışması yapıldı.[798] Daha sonra ruh ve bedenen geri kalmış sakat çocuklarla sağır, dilsiz ve körlerin eğitimi konularında incelemelerle bu konularında incelemeler için bütçe desteği verildi.[799]

Çocukları pek çok anlamda çalışma alanına alan ve onların sağlığı, refahı, sosyalleşmeleri için politikalar üretilen bu dönemde, sosyal hayata uyum sağlayamayan, fiziksel ya da zihinsel engelli çocuklar için de çalışmalar yapılmıştır. Yapılan bu çalışmalar gün geçtikçe meyvesini vermiş ve bu dezavantajlı çocukların aktif ve üretken bireyler olarak Türkiye Cumhuriyeti'nde yer alması önemli bir başarı olarak görülmüştür.

[798] TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 5, Cilt: 26, İçtima: 79, 22.06.1938, s. 249.
[799] B.C.A., Yer: 85-98-16, Dosya Ek: 238-496, Kurum: 30-18-1-2, Sakat çocuklarla sağır, dilsiz ve körlerin eğitimi konularında incelemelerde bulunmak üzere Berlin'e gönderilecek olan Dr. Abdülkadir Cahit Tümer'e harcırah ve aylık ödenek verilmesi, tarih: 28.11.1938.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

ATATÜRK DÖNEMİ ÇOCUĞA YÖNELİK SAĞLIK POLİTİKALARI

Sağlık, dünya üzerinde yaşayan tüm canlıların varlığını devam ettirebilmesi için korunması gereken temel değerlerden biridir. Bu değer ile sağlık konusunun tarih çağları boyunca devletlerin sorumluluğu altında, bir kurumsallaşma içinde olmasına sebep olmuştur. Ülkemizde de 23 Nisan 1920'de Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin açılmasından itibaren sağlık konusunun alanı genişlemiş, yaşanan siyasi süreçlerde kamusal sağlık politikalarının sorunları bitmeyen ve daima tartışılan konulardan olagelmiştir.[800] Türkiye Büyük Millet Meclisi 23 Nisan 1920 tarihi ile açılmasının hemen ardından çocukların çıkarını koruyan pozitif düşünceler oluşturulmaya başlanmış ve çocuğun fiziksel sağlığına yönelik adımlar bundan böyle Sağlık Bakanlığı bünyesinde atılmaya başlanmıştır.

Yıllar süren savaşların ve ağır salgın hastalıkların etkisiyle vatanı ileriye taşıyacak olan eğitimli kesim de olmak üzere, vatandaşlarından büyük kayıplar veren Türkiye'de, sınırlı miktarda işgücü de bu hastalıklarla bir mücadele içindeydi. Türkiye'nin kalkınması için gerekli olan işgücünün arttırılması bu sebeple oldukça zorlaşmıştı. Bundan dolayı kalkınma döneminin bir an önce başlaması yolunda ülkenin sağlık konusundaki bütün geri kalmışlığı, çocuk felcinin yanı sıra verem, sıtma, frengi, gibi salgın hastalıkların geniş bir şekilde ülkedeki yaygınlığı ve özellikle de çocuk ölümlerinin ciddi oranda artışı bir an önce durdurulmalıydı.

İlk sağlık vekili Dr. Adnan Bey (Adıvar), 2 Mayıs 1920 tarihinde yeni kurulan Sağlık Bakanlığı'nın başına getirilerek bu konuda çalışmalar yaptı. Bu dönemde mevzuat ve teşkilatlanma konusundaki bazı eksikliklerin giderilmesine ağırlık verildi. Dr. Adnan Bey'in döneminde yapılan çalışmalardan bazıları şunlar olmuştu: "Devletin sağlığa yönelik teşkilatı ülkenin tamamına yaymak, oldukça fazla sayıda doktor yetiştirmek, köylere yetecek kadar ebe yetiştirmek, anne ve çocukların sağlığını korumak için çeşitli doğum ve çocuk bakımevleri açmak, var olan verem

[800] E. Yasemin Yeginboy, K. Şevket Sayın, "Cumhuriyet Döneminden Günümüze Sağlık Politikaları Ve Sorunları", *II. Ulusal İktisat Kongresi*, 20-22 Şubat 2008, İzmir, s.1.

sanatoryumlarını çoğaltmak, Sıtma, Frengi, Trahom ve diğer sosyal hastalıklarla mümkün olduğu kadar sıkı bir şekilde mücadele etmek" şeklindeydi. Dr. Adnan Adıvar'ın ardından Cumhuriyet'in etkili çalışmalar yapan Sağlık Bakanı Dr. Refik Bey (Saydam) oldu. Bu dönemde ise Türkiye'nin pek çok şehrinin incelenmesinin önemine inanılmış bunun sebebi ise çoğunlukla salgın hastalıklarla mücadele edebilmek isteği olmuştu. "Bu kapsamda il sağlık teşkilatları, bulundukları bölgelerin coğrafi, sosyolojik ve sağlık koşulları açısından yaptıkları incelemeleri ve ulaştıkları sonuçları Sağlık Bakanlığı'na rapor etmişlerdir. İlk aşamada merkez ve taşra teşkilatını güçlendirmeye çalışan Refik Bey, sağlık problemlerini çözmek durumunda kalan Sıhhat ve İçtimai Muavenet Vekâleti ile sağlığı halka yayarak, sağlıklı yeni nesiller yetiştirmek için gerekli olan salgın hastalıklarla mücadeleyi, hastalıklar nedeniyle azalan doğumlar ve artan çocuk ölümlerini azaltmayı ve genel sağlık olan hıfzıssıhhayı yaygınlaştırmayı" kendisine öncelikli amaç edinmiştir.[801]

Dr. Rıza Nur, Dr. Refik (Saydam) Bey'den görevi devralmış, onun döneminde de Dr. Refik Bey döneminde sağlık teşkilatları tarafından verilen raporlar bir düzenlemeye gidilerek bir dizi halinde yayınlanmıştı. 24 Aralık 1921 ile 27 Ekim 1923 tarihlerinde görev yapan Dr. Rıza Nur'un ardından Dr. Refik Bey, yeniden Sağlık Bakanlığındaki görevini devralarak çocuk sağlığı konusunda etkili çalışmalar yürütmüştü. [802]

5 Eylül 1923 tarihli Ali Fethi Bey hükümet programının sağlık konusundaki planlarını açıklamıştı. Bu konuda alınan bütçe desteğiyle sıhhat işlerinin düzene gireceğini vurguladı. Savaşlar sonucunda yaklaşık 200 bin şehit çocuğunun olduğunu ve bununla mevcut hükümetin ilgilendiğini belirtmiş, Sıhhiye ve Muaveneti İçtimaiyenin bu çocuklardan 20 bin kadarına bakabildiğini, bundan sonra çok daha fazlasına bakmaya çalışacağını belirtmişti.[803]

22 Kasım 1924'de ise Fethi Bey, sağlık konusunda çalışmaların ilerlediğini, sıtma ile savaşıldığını, frengi ve verem gibi nüfusu en çok etkileyen çocuk hastalıkları

[801] Tuğluoğlu, a.g.m., 351-352.
[802] Cihat, Tanış, "Türkiye'nin Sıhhi ve İçtimai Coğrafyası Eserlerine Göre Verem Hastalığının Seyri". *Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 11(18), 2019, ss.2830-2846, s.2846.
2833.
[803] Hükümetler Ve Programları, s.21.

ile ve muhacirlerin iklim ve coğrafya değişikliği sebebiyle yaşadıkları sağlık sorunlarıyla mücadele edileceğini vurgulamıştı.[804]

Sağlık Bakanlığının çalışma alanına giren görevler Atatürk tarafından ifade edilmiştir. Türkiye'nin sağlık koşullarını günden güne iyileştirmek ve Türk halkının sağlığına olumsuz tesir eden her çeşit hastalıklarla veya zararlı etkenlerle belli başlı mücadelelerde bulunmak bu kapsamdadır. Vekalet, gelecek yeni neslin sağlıklı yetişmesi için çalışarak çeşitli hizmetlerde bulunur. Bu hizmetler doğumdan süresince annelerin sağlığıyla ilgilenmek ve doğumu kolaylaştırıcı faaliyetler yürütmek, ülkeye dışardan salgın hastalıkların girmesini engellemek, ülkenin içinde ölümlere sebebiyet veren diğer zararlı etkenlerle savaşmak, hekimlerin çalışma saatleri ve şartlarını iyiden iyiye gözetmek, uyuşturucu maddeleri kontrol altına alıp, ilaçları ve gıdaları her daim denetimde tutmak yeni serum ve aşılar üretmek, okul, çocuk, gençlik, göçmenler gibi toplulukların sağlığının tam anlamıyla korunması ile ilgilenmek tüm bunların yayılması için sağlıkla ilgili uyarı ve yayınlar yapmak bu görevlerin temel olanlarındandır. Resmi sosyal yardım kurumu olan Sıhhat ve İçtimai Muavenet Vekaleti tüm ihtiyacı karşılayamayabileceğinden diğer sosyal yardım kurumlarından yardım alabilir. Bu kurumlardan Çocuk Esirgeme Kurumu, Kızılay vb. gibi kurumlar destek amaçlı faaliyetler yürütürler. Yeni kurulan Devlet tarafından sağlık merkezleri, hastaneler açılması ve bunlara halkın yerel yönetimin kararı alınarak bazılarına ücretsiz olarak değerlendirebilmeleri tüm bu sosyal yardım kurumlarının esas olarak yürüttüğü önemli hizmetlerdendir. [805]

Sıtma, frengi ve verem, Cumhuriyetin ilk yıllarında nüfusun artmasını engelleyen temel bazı hastalıklardandı. Bu hastalıklara karşı yürütülecek olan savaş, ülkenin nüfusunun daha da artarak güçlenmesine sebep olacaktı. Bu minvalde Gazi Mustafa Kemal Paşa'nın, vatandaşların sağlıklarını korumak amacıyla verdiği demeçler olmuştu. Örneğin; 1 Kasım 1925 tarihinde Meclis açış konuşmasında üstünde durduğu konu, daha önce çeşitli zamanlarda vurguladığı gibi sağlıklı, gürbüz nesillerin yetiştirilmesi üzerinedir. Gazi Mustafa Kemal Paşa şu sözleriyle bunu açıklamıştı: *"Cumhuriyetin başlı başına bir esas olarak muvaffakiyetle takip eylediği sıhhat mücadelesine gittikçe vesaitini artıran bir vüsatla devam olunmak lâzımdır."* Mustafa Kemal Paşa'nın bu açıklamaları, sağlık konusunda yeniliklerin, Yeni inşa edilen

[804] Hükümetler Ve Programları, s.30.
[805] Atatürk, a.g.e., s. 434.

Türkiye Cumhuriyeti'nin ekonomik ve siyasal ve sosyal, anlamda ileriye gitmesinde büyük bir öneme sahip olacaktı.[806]

8 Kasım 1937 tarihinde Celal Bayar, hükümet programının sağlık planını açıklarken sağlığın üzerinde büyük önemle durulduğunu, bir plan dahilinde de durulmaya devam edeceğini vurgulayarak anne ve çocuk hayat ve sağlığının korunması için şimdiye kadar tesis edilmiş olan doğum ve çocuk bakım evleriyle çocuk bakım dispanserleri ve süt çocukları müşahede evlerinin sayılarının arttırılacağını ve köylerdeki doğum yardımlarını temin edecek köy ebelerinin yetiştirilmesi için köy ebe mektepleri inşa edileceğini, genel anlamda nüfus politikasının geniş bir şekilde programlı hale getirileceğini açıklamıştı.[807]

Atatürk döneminde çocuk sağlığı konusunda nüfus politikaları da yönlendirici olmuştur. Yapılan politikalardan, çocuğun sağlığını korumak, doğumları artırmak ve doğanları ve çocuk ölümlerini azaltma girişimleri en çok üzerinde durulanlardı. Bunun için üretilecek yasaların ne derece etkili olacağı dönemin politikacılarının da gündeminde olan bir konuydu.

Bu süreçte çıkartılan yasaların en kapsamlısı 24 Nisan 1930'de kabul edilerek 6 Mayıs 1930 tarihinde yürürlüğe giren Umumi Hıfzıssıhha Kanunu'ydu. Umumi Hıfzıssıhha Kanunu'nun çocuk hıfzıssıhhasını içeren kısımları dönemin çocuk sağlığını bütünüyle kapsamaktaydı. [808]

1. NÜFUSU KORUMAK İÇİN ÇOCUK SAĞLIĞINI KORUMA ÇABALARI

Çocuk hastalıklarının büyük bir problem oluşu sebebiyle devlet yöneticileri ve aydınlar bu problemin çözülmesi yönünde büyük çabalar sarf etmişlerdi.

Bu amaçla yapılan ve dikkat çeken çalışmalardan ilki 13 Eylül 1920 tarihinde çocukları korumanın gerekliliğine ve onların diğer bütün hastalıklarla beraber kalıtsal olarak geçen irsi hastalıklardan da korunması gerektiğine yönelikti. Bununla beraber ispirto maddesinin zararları ve kontrol altına alınması hakkında çeşitli düşünceler dile getirilmiş ispirto ile temas sonucu meydana gelen irsi hastalıkların çocukların, gelecek

[806] TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 2, Cilt: 19, İçtima: 3, 04.11.1341, s. 8-9.
[807] Hükümetler Ve Programları, s.54-55.
[808] Umumi Hıfzıssıhha Kanunu, T.C. Resmi Gazete, 6.05.1930, S. 1489.

yeni nesillerin yaşamlarında olumsuz etkileri olduğu, önlem alınmazsa bunun artacağı konusunda dikkat çekici çalışmalar yapılarak devlet adamları bu konuda gerekli tedbirlerin alınması için görüş bildirmişlerdi. [809]

Bunun ardından çocuk hastalıkları konusu masaya yatırılmış ve sonu genellikle çocuğun ölümüyle sonuçlanan pek çok hastalık, TBMM'de gündem olmuştur. Esasen doğan her üç çocuktan birinin tam olarak beş yaşını bitiremeden yaşama veda ediyor olması nüfus ve ülkenin geleceği açısından politika yapanları endişelendiriyordu. [810]

Çocuk ölümlerine neden olan pek çok çeşitli faktörler bulunuyordu. Bunlardan birisi de önlenemeyen hastalıklardı. Bu açıdan dönemin en etkili hastalıklarından olan difteri hastalığından dolayı günde yüz çocuğun hayatını kaybettiği kaydedilmişti ve sağlık hizmetlerinin bir görev olarak vatanın her alanına ulaştırılması zorunluluğu ifade edilmişti. [811]

Çıkarılacak yasaların halkın menfaatine yönelik yapılması ve bu konuda gerektiğinde doğru amaçlar için güç dahi uygulanabileceği savunulmuştu. Bunun için aşı kanunundan örnek verilmişti. Halktan aşının uygulanmasını reddetmeye yönelik talepler olduğu ancak buna rağmen bu yasanın uygulanması ile çok ağır çocuk kayıpları verilen çiçek hastalığından büyük ölçüde vatan yavrularının kurtarılması sağlanmıştı. [812]

Devlet adamları, sağlık hizmetlerinin ağırlıklı olarak büyük tahripte bulunan salgınlarla ilgilenmesi yönüne dikkat çekmişlerdi. Verem gibi tahrip edici sıtma ve çocuk ishallerinin yıkıcı çok çeşitli etkilerinden yola çıkarak sağlık hizmetlerinin doğru kullanılması talep ediliyordu.[813]

Türkiye Cumhuriyeti ekonomisinin iyileşmesiyle sağlık şartlarının da gelişmesi sonucunda Sıhhiye Vekili Doktor Refik Bey, 22 Nisan 1928 tarihinde bir konuşma yapmıştı. Buna göre Türkiye Cumhuriyeti'nde son bir sene içinde genel büyük bir afet halini alacak olan herhangi bir bulaşıcı hastalığın olmadığı, çocukların kendi aralarında bazı bölgelerde görülen kızıl hastalığının da artık sınırlı kaldığı, böyle kalması için de uygulanabilecek her çeşit önlemin ve tedavilerin uygulandığı Vekil tarafından dile getirildi. 1927 yılının 1926 yılının sağlık şartlarına göre çok daha memnuniyet verici bir

[809] TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 1, Cilt: 4, İçtima: 135, s. 123.
[810] Sabit, Duman, "Cumhuriyet Döneminde Sağlıklı Birey Yetiştirmek", *Atatürk Dönemi Sağlık Tarihi Kongresi (1920-1938),* Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İzmir, 2009, ss.705-715
[811] TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 2, Cilt: 3, İçtima: 43, 29.10.1339, s. 87.
[812] TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 1, Cilt: 22, İçtima: 88, 21.08.1338, s. 264.
[813] TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 1, Cilt: 22, İçtima: 88, 21.08.1338, s. 264.

durumda olduğunu, sağlık şartlarının refahının çok daha fazla artarak iyileştiğini anlatmıştı. TBMM'de dönemin sağlık konusunda alınan tedbirlerini sunmuştu.[814]

Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin önemli çalışma alanlarından olan çocuk sağlığı konusu, günden güne çözülmesi gereken bir problem olarak görülmüştür. Özellikle yoğun kayıplar verilen hastalıklar için çok çeşitli politikalar üretilmiş ve bunları çözüm yoluna gidilmiş böylece çocuk sağlığının korunması amaçlanmıştı.

1.1 Çocuğun Varlığı Açısından Sağlık Yatırımlarının Önemi

Atatürk Dönemi'nde çocuk hastalıklarının üstesinden gelinmesi için çocuklara özel hastaneler, sağlık kurumları, bakım evleri kurulmuştu. Bu gelişmeler ışığında devlet yöneticileri daha iyiyi aramış ve bunlar resmi kayıtlara da konu olmuştu.

24 Nisan 1922'de sağlık yatırımlarının tıpkı orduya yapılan yatırımlar kadar gerekli olduğu, sağlıklı ve iyi durumda yeni bir nesil ve çocuklar yetiştirmek için ilgili bütçeden bir kısmının sağlık harcamaları için de destek verilmesinin önemi belirtilerek gelecek doğumlar ve mevcut çocuk sağlığı için hayati öneme vurgu yapılmıştı.[815]

Devlet yöneticileri tarafından çocuk beslenmesine de dikkat çekilmişti. Daha sağlıklı çocuklar ve nesiller yetiştirmek için onlara yetecek miktarda süt ve süt ürünü gıda bulunmadığı ve bu sebeple bakımlı ve iyi gürbüz olarak nitelendirilebilecek çocukların yetişmediği belirtildi.. Ağır hastalıklar ve özellikle gürbüz çocuk yetiştirmek için gerekli malzeme ve doktor bulmanın zorluğu için süt olmadığı ve bundan dolayı çocukların hasta ve cılız oldukları söylenmişti.[816]

Burada çocuk sağlığı ve geleceği için kayıtlara geçen bir öneri de söz konusuydu. Vergiler alınırken "Sağlık Vergisi" adı altında bir vergi de alınması ve Sıhhiye Vekaleti'nin bu vergiyle çocuk, yaşlı ve engelli bireylerin sağlık ihtiyaçlarının karşılanabileceğine dikkat çekildi. Aynı tarihte ülkenin en önemli sorunlarından birinin nüfus konusu olduğunu ve bunun çözümüne yönelik çalışmalar yapılması ve özellikle gebelik ve gebeleri eğitici donanımlı bir kitapçık hazırlanması ardından bu kitapçığın dağıtılmasıyla çözüleceği düşünülmüştü. Ayrıca bu üzerinde çalışılacak kitapçığın

[814] TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 3, Cilt: 3, İçtima: 64, 22.04.1928, s. 200.
[815] TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 1, Cilt:24, İçtima: 33, 24.04.1922, s.323.
[816] TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 1, Cilt: 22, İçtima: 98, 07.09.1338, s. 542.

sadece köylerdeki hocalar, muhtarlar gibi görevlilere verilmesiyle yetinmeyip ailelere bizzat ulaştırılmasının çok faydalı olacağı savunuldu.[817]

Cumhuriyet ilan edildiği ilk dönemlerde 600 çocuğun Ergani livasında çiçek hastalığından ölmeleri üzerine, salgın hastalıklarla ilgili daha fazla çalışma yapılması ve Sıhhiye Vekaleti'ne maddi açıdan destek olunması gerektiği belirtildi."[818]

Sağlığa olan yatırım devlet adamları için çok önemsenmiş bu konuda yapılan çalışmalar çocuk sağlığını iyileştirmeye yönelik olmuş bu şekilde geleceğin timsali olan çocuk korunmaya çalışılmıştır.

1.2. Çocuk Hastalığında Alternatif Tıp Ve Tedavi

Çocukları etkileyen hastalıklar arasında olan verem, kızıl, kızamık, difteri, kuşpalazı, tifo (karahumma) vardır ve bunlara devlet adeta savaş açmıştır. Çocukların okuduğu dergilerde yer alan ve çocuğu korumayı amaçlayan tedbirler yer almıştır. Çocukları zayıf bırakan bu hastalıkları önlemek için aynı bardaktan içmemek, yerlere balgam ile tükürmek, hapşırmak ve öksürmekti. Bunların engellenmesi gerektiği sık sık anlatılıyordu.

Çocuklarda görülen bu hastalıklar ve beslenmeleri için ilaçlar dışında bazı ürünler politikacıların çalışmalarına yansımıştı. Çünkü sürekli çocukları kurtarabilmenin yollarını aramışlardı. Çocukların beslenmeleri için gerekli görülen ilaç ve türevi maddeler araştırılmıştı. Bunun için 4 Nisan 1921 tarihinde ararot ve kinin önerilmişti. Küçük çocukların gelişim ve beslenmesinde önemli rol oynayan ve sıcak iklimlerde yetişen "maranta" adlı kamıştan çıkarılan ve çocuk maması yapılabilen bir madde olan *"ararot"* ile sıtmanın çocukların da tedavisinde etkili bir madde olan *"kinin"*di.[819]

Salih Efendi (Erzurum MV) Ararot sayesinde çocukların beslenebildiği ve ararota ihtiyacın çok olduğunu çünkü bu sayede bebek maması yapmanın kolay olduğuna dikkat çekti;

[817] TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 1, Cilt: 22, İçtima: 98, 07.09.1338, s. 542.
[818] TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 2, Cilt: 2, İçtima: 26, 26.09.1339, s. 294.
[819] TDK Türkçe Sözlük, C.2, 1988: 1326. Ararot için bkz. Ek:13, Kinin İçin bkz. Ek: 14.

"Arkadaşlar, bu ararot ile ararottan başka çocuklar için hastalar için eczanelerden aldığımız bazı şeyler vardır ki, bunlara ihtiyacı katı vardır. Hatta ararotu hususi olarak arz edeceğim. Erzurum hicreti esnasında elime bir çocuk geçti. Eğer ben ararot bulamasaydım çocuk helak olacaktı ve ararot sayesinde çocuğu büyüttüm besledim ve size şimdi bir nüfus olarak yetişti."

demişti. Bu sayede dönemin çocuk yetiştirmede kullanılan mama faktörünün içeriği ve önemini anlatmıştır. Bir çocuk doğurduktan sonra sütü kesilen kadınlar için de ararota önerilmiş, sütü kesilen ya da hiç gelmeyen kadınların ararota başvurduklarını söylemiştir. Bununn ardından eczanelerde satılan ararotun yanısıra el yapımı patates tozunun gibi olan ararotun daha uyguna geleceği ve yapımının oldukça basit olan oluşundan bahsedilmiş ve ararotun bir çeşit karışım olduğu, üretiminin de oldukça basit oluşu ifade edilmişti.[820]

26 Eylül 1923 tarihinde ülkenin çiçek, frengi, sıtma, verem gibi hastalıklardan ağır bir durumda olduğunu ve özellikle çocuk ölümlerinin fazlalığından yakınıldığı bunların tedavisi için devletin kinin gibi bir bitkinin halka sunulabileceği bu konuda çaba gösterilmesi gerektiği vurgulanmıştır. Sıhhiye Vekâletinin bu konuda istatistiklere hakim olmuş olabileceği ve ölümlerle ilgili bu istatistikler için tedbirler alması gerektiği bunlardan dolayı sağlık konusunda iyi çalışmalar yapması için Sıhhiye Vekâlet'inin 1924 yılı bütçesinin ihtiyaca yönelik harcanmasının gerekli olduğuna dikkat çekilmişti.[821]

20 Mart 1923'te Sıhhat Ve İçtimai Muavenet Vekaleti 100 bin liralık kinin satın almıştı.[822] 29 Ekim 1923 tarihinde yine alternatif bitki olan ve sıtma hastalığında kullanılan kininden bahsedilmiş ve halka köylülere bir yıl içinde 1700 kilo kadar kinin dağıtıldığı ve özellikle çocuklar arasında yayılmış olan sıtma hastalığının önlenmesi açısından bunun oldukça önemli olduğu vurgulanmıştı.[823] Bunun üzerine 1924 yılında Hilaliahmer Cemiyetinin talebi üzerine kinin satın alınmıştır.[824] Artan ihtiyaçtan dolayı 1930 yılında yeniden kinin alınmıştı.[825]

---

[820] TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 1, Cilt: 9, İçtima: 16, s. 356, 04.04.1337, s. 294.
[821] TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 2, Cilt: 3, İçtima: 43, 29.10.1339, s. 87.
[822] B.C.A:, Yer: 7-13,9, Kurum:30-18-1-1, Bedeli 1339 Sıhhiye Bütçesi'nden mahsup edilmek üzere 100 000 liralık kinin satın alınmasına izin verilmesi, tarih:20.03.1923.
[823] TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 2, Cilt: 3, İçtima: 43, 29.10.1339, s. 87.
[824] B.C.A., Yer: 10-35-19, Kurum:30-18-1-1, Hilal-i Ahmer Cemiyeti'nin 1339 yılında talep ettiği kininlerin satınalınması, 27.07.1924.
[825] B.C.A., Yer:10-30-20, Kurum:30-18-1-2-, Avrupa'dan kinin satınalınması, tarih:26.04.1930.

Dünyanın pek çok yerinde, sağlık kurumlarına ulaşmak mümkün olsun ya da olmasın, alternatif tıp bir seçenek olarak görülmüştür. Devlet yöneticileri, Atatürk Dönemi'nde çocuk ile ilgili hastalıklarda ya da çocuğun beslenmesi vb. durumlarda öncelikle hekime görünülmesini ve sonrasında alternatif destekleri tavsiye etmişlerdir.

1.3. Çocuk Ölümlerini Önleme Çabaları

Türkiye Cumhuriyeti kurulmadan önce çok sayıda çocuk özellikle savaş şartlarının getirdiği olumsuzluklar sebebiyle hayatını kaybetmişti.[826] Türkiye Cumhuriyeti kurulduktan sonra da memleketteki ekonomi, sağlık gibi şartların olumsuz etkileri dolayısıyla çocuk kayıplarından duyulan rahatsızlık sık sık dile getirilmiş, mevcudun sağlığını korumanın sorumlusunun kendilerinin olduğunu düşünen yönetici ve aydınlar bundan ötürü çeşitli çalışmalar yapmışlardı.[827] Çünkü bu ölümler, genç nüfusunun artırılması ile ilgili devlet politikasını tehdit edecek kadar büyük bir orandaydı. Bu nedenle cumhuriyetin ilanından sonraki ilk on yılda çocuk sağlığına ilişkin pek çok sorun hükümetin gündeminde öncelikli olarak yer almıştı.[828]

Atatürk döneminde yapılan nüfus araştırmaları sonuçlarında, çocuk ölümlerinin çoğunlukla 0-1 yaş aralığında meydana geldiğinin belirlenmesinden sonra çeşitli politikalar geliştirildi. İlk başta doğumların sağlıksız koşullarda yapılması, doğumun ardından bebeğe iyi bakım verilememesi gibi basit ölüm nedenlerini ortadan kaldırmak için çeşitli tedbirler alınmaya başlandı. Çocuk sağlığı konusunda uzmanlaşma veya tıp alanındaki çağdaş gelişmeleri takip etmek amacıyla yurt dışına hekimler gönderildi.[829] Anne ve çocuğun düzenli takibinin yapılması amacıyla Süt Çocukları Muayene ve Tedavi Evleri ile İçtimaı Hıfzıssıhha Numune Dispanserleri kurulmuştu. Anne sütünün çocuklara düzenli olarak bebeklere verilmesini sağlamak için; ana kucağı, süt damlaları, gündüz bakım evleri, kreşler açılırken çalışan kadınlar için de işyerlerinde emzirme

[826] Tevfik Sağlam, a.g.e., s. 69-70.
[827] Makbule Sarıkaya, "Gürbüz Türk Çocuğu Dergisinde Çocuk Sağlığı Meselesi", *Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 2009, S.9, ss.151-164, s.157.
[828] Makbule Sarıkaya, "Gürbüz Çocuk Yarışmaları", *Atatürk Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Dergisi*, 2012, S.1/1ss.201-224, s.209.
[829] Müesser Özcan, Hatice Demir Küreci, Fehime Esra Özer, "Cumhuriyetin İlk Yıllarında Bebek Ölümlerinin Önlenmesine Yönelik Çalışmalara Bir Örnek: Memedeki Çocuk Nasıl Beslenir?", *Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi* Issn:1694-528x İktisat Ve Girişimcilik Üniversitesi, Türk Dünyası Kırgız Türk Sosyal Bilimler Enstitüsü, Celalabat – Kırgızistan, Akademik Bakış Dergisi Sayı: 58 Kasım-Aralık 2016, http://www.akademikbakis.org, Erişim Tarihi: 05.01.2020, s.643-644.

sığınakları ve emzirme odaları oluşturulmuştu. Ayrıca annelerin bebeklerini sağlıklı ve bilinçli büyütmelerini sağlayan eğitimler verildi. Özellikle bu eğitimlerde, annelere toplumda genel kabul gören yanlış anlayışların yerine bilimselliğe dayanan uygulamaları benimsetmek en temel amaçtı. Yapılan bu çalışmalar dışında özellikle dezavantajlı çocuklar ve aileleri için çeşitli sosyoekonomik yardım ve destek çalışmaları da sürdürülmüştü Bu sürece destek, Himaye-i Etfal Cemiyeti ile Halkevleri olmak üzere pek çok kurumdan geldi. Kuruluşun amacına paralel yürüttüğü çalışmaların ötesinde özellikle anneleri bilinçlendirmek için eğitim materyal ve eşyaları sağlamaya yönelik olarak hazırlatılan kitap ve makaleler bu sürece ışık tutmuştu.[830]

Bu konuda Sıhhat ve Muaveneti İçtimaiye Vekâletinin çalışmaları sonucunda 22 Şubat 1922'de çocuk ve kadınların zor şartlar içerisinde oldukları, yardım ve desteğe ihtiyacı oldukları belirtilmiş, hükümetin bu yönde çalışma yapması istenerek bu konuya dikkatlerin çekilmesi sağlanmıştı.[831]

Çocuk ölümlerinin pek çok sebebi vardı, ama bunun büyük sebebinin çocuklara iyi bakım şekilleri öğretilememiş anneler tarafından gerçekleştiğini bundan dolayı ilgili derslerin müfredatlara eklenmesi gerektiği vurgulanmıştır. Nüfusun azalmasının bakımsızlıktan ileri geldiğini bundan dolayı kadınlara özellikle kız liselerindeyken kızlara çocuk bakımının temelleri öğretilerek sık sık bu konuda dersler verilmesi gerektiği belirtilmiştir. Bu şekilde çocukların korunabileceği düşünülmüştür. [832]

Daha sonra 19 Şubat 1924 tarihinde genelde doğum oranında azalmanın gerçekleştiği ayrıca çocuk ölümlerinin miktarının da çok fazla olduğu belirtilerek bunun çocuk oranının yaklaşık % 80'i olduğuna, bunun da aslında büyük bir oran olduğuna dikkat çekilmiş, çocuk ölümlerinin yıkıcı ve tahrip edici sonuçlarına vurgu yapılmıştı. Ardından İstanbul'da çocuk ölümlerinin %80 oranında Anadolu bütününde ise yaklaşık %90 oranında olduğu ifade edilmiştir. [833]

"Türk gibi güçlü" sözünden yola çıkarak, sağlıklı ve gürbüz çocuklar yetiştirmenin Cumhuriyetin en büyük görevlerinden biri olduğu, *"Sıtma İle Mücadele Kanunu ve Esbabı Mucibe Lâyihası"* nın da bunu uygulamak hususunda etkili araçlardan biri olduğu dile getirilnişti. Anadolu'nun en önemli nehirlerinden olan Meriç,

[830] Özcan vd., a.g.m., 643-644.
[831] TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 1, Cilt: 8, İçtima: 158, 27.02.1337, s. 499.
[832] TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 2, Cilt: 31, İçtima: 51, 12.04.1927.
[833] TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 2, Cilt: 6, İçtima: 106, 19.02.1340, s. 127.

Seyhan, Ceyhan Sakarya, gibi akarsu çevrelerinde önü alınamayan sivrisinekler yoluyla bulaşan sıtma hastalığı, bu nehirlerin yakınlarında nüfusu gün geçtikçe erittiğine ve küçük çocukların ölümüne sebebiyet vererek, anne karnındaki bebeğe dahi geçebileceğinden dolayı bu bölgede doğumları ve nüfusu azaltmıştır. Bu sebeple Sıtma Vergisi ve Sağlık Tarlası gibi örnek projelerle bu hastalığın engellenebileceği yolunda düşünceler üretilmişti. [834]

27 Kasım 1924 tarihinde artık çocuk ölümlerinin aydınlar nezdinde daha fazla yer alması gerektiği ve özellikle vatan yavrusu çocukları hayatta tutmak için çok çeşitli tedbirler alınması gerekliliği vurgulanmıştı. Ülkede bazı yerlerde %70 iken bazı yerlerde %80'i bulan ağır çocuk ölümlerine karşı gerekli tedbirler alınması için Hükümetin bunu politikalarının en başına koyması önerilmişti. Etkili bir hastalık olan ve tedavi olunmadığı durumlarda çok ciddi salgın ve ölümlerle sonuç bulan bir çocuk hastalığı olan difteri (kuşpalazı) konusunda alınacak tedbir ve tedaviler için sağlık imkanlarının az oluşu belirtilmişti ve 1924 yılı için sağlık hizmetlerinin çoğaltılarak en uzak köylere dahi ulaştırılması için talepte bulunulmuştu. Eski hükümetlerden farkın ve halk hükümeti olmanın bu yol ve farklılıkla sağlanabileceğine, hükümetin bununla değer ve halkın takdirini kazanabileceğine dikkat çekilmek istenmişti.[835]

Başvekil Ali Fethi Bey, 26 Ocak 1925 tarihinde, çocuk ölüm oranları için hükümetin ciddi önlemler aldığını söylemişti. Çocuk hastalıkları için yapılan müzakerelerin ve görüşmelerin etkili olduğunu, özellikle sıtmaya karşı mücadele ederek çocuk kayıplarının artık önlenmesinin sağlanmasını ve bundan sonra alınan etkili önlemleri de belirten Ali Fethi Bey, gerekirse, sosyal yardım kuruluşları olan Himaye-i Etfal Cemiyeti, Hilâliahmer ya da çocuk için yararlı çalışmalar yapan Türk Ocakları gibi kuruluşlarından destek alınabileceğine vurgu yapmıştı. *''*[836]

Çocuk ölümlerine dikkat çekmek için basında çok sık haberler yer almıştı. 14 Ağustos 1924'te Yunus Nadi, nüfus mücadelesi kapsamında bu konuyu ele almıştı. Çocuk ölümlerinin çok yüksek sayıda olduğunu söylüyordu. Bu konuda Himaye-i Etfal

[834] Doktor Fuat Bey'in önerisi olan "Sağlık Tarlası" savaştan çıkmış ve vergi verecek durumu olmayan halktan bin dönümden fazla arazisi olan çiftlik sahiplerinin her iki yüz elli dönüm arazisine karşılık bir dönümünü ekerek hasılatını devlete vermesidir. Buradan elde edilen gelir sıtma gibi hastalıkların tedavisinde kullanılacaktır. TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 2, Cilt: 10, İçtima: 7, s. 248, 15.11.1340.
[835] TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 2, Cilt: 10, İçtima: 13, 27.11.1340, s. 406.
[836] Hükümetler Ve Programları, s.30..

Cemiyetinden kapsamlı çalışma yapması bekleniyordu.[837] 1 Ekim 1926'da çocuğun en önemli ve ilk milli amaç olduğu Himaye-i Etfal Cemiyetinin yayın organı Gürbüz çocuk dergisinde açıklanıyordu.[838] 4 Ocak 1927'de çocuk ölümüyle mücadelenin yöntemi ifade edilmişti.[839] Çocuk ölümlerinin yurtta yarattığı etkiler ve çocuk ölümleri çerçevesinde yapılacak düzenlemeler dikkat çeken konular arasındaydı.[840]

1926 yılında İstatistik Enstitüsü kuruldu. 19 Eylül 1926 ile 20 Ağustos 1929 tarihleri arasında "Merkezi İstatistik Müdüriyet-i Umumiyesi Müdür-i Umumi" görevini Camille Jacquart (Kamil Jakar) yürütmüştü.[841] Jakar'ın önemli çalışmaların yürütülmesine önayak olduğu kurumun kurulmasından itibaren nüfusun nitelik ve nicelik olarak ele alınması hız kazandı. Bu noktada başlangıç adımı öncelikle çocuk vefatını önlemek, çocukları yaşatabilmekti.

İstatistik Enstitüsü tarafından 1927 yılında genel nüfus sayımı öncesi yapılan mini deneme sayımlarında anketler düzenlenmişti. Bu anketlerden Şubat ayında Mersin'de yapılanı çocuk ölüm oranları üzerineydi. Anketin ortaya çıkması ile beraber çocuk ölümlerine yönelik pek çok düşünce alevlendi.[842]

Ankette annelere çeşitli sorular yöneltilmişti. Bu sorular genel olarak, "Kaç canlı çocuk doğurdunuz?", "Kaçı sağdır?" şeklindeydi. Anket sonucuna göre 789 anneden 3469 adet çocuk dünyaya gelmiş ve bu çocuklardan 1686 tanesi ölmüştü. Buna göre doğum ile ölüm arasındaki oran %48,6'ydı. Doğum sonucu hayatta kalanların oranı ise %51,3 idi. Çocukları yaşayan ailelerin yarısı tek çocuklu olduğundan, evliliklerin yeni olduğu düşünülmüş bu yüzden doğan bu çocukların hepsinin yaşayamayacağı öngörülmüştü.[843] Jacquart, çocuk ölümleriyle mücadele edilmesi gerektiğini düşünüyordu. Bu konuda makale yazmış ve konuya dikkat çekmek istemişti.[844]

---

[837] Cumhuriyet, "Nüfus Mücadelesi", 14.08.1924, s.1., Cumhuriyet, "*Hepimizi Ürkütecek Korkunç Bir Netice*", 14.08.1924,
[838] Gürbüz Türk Çocuğu "*Milli Siyasetlerin En Mühimi Çocuk Siyasetidir*", 01.10.1926, s.2-3.
[839] Gürbüz Türk Çocuğu, "*Çocuk Ölümüyle Mücadele",* 04.01.1927, 3-5.
[840] Hakimiyet-i Milliye, "*Çocuk Vefiyatı*", 07.03.1927, s. 1-2. Cumhuriyet, *"Bir Hafta İçinde",* 07.03.1927, s.1-2. Cumhuriyet, "*Çocuk Vefiyatı*", 14.03.1927, s.2. Hakimiyet-i Milliye, "*Çocuk Vefiyatı Etrafında*", 08.03.1927, s. 1.
[841] Camille Jacquart, https://www.tuik.gov.tr/Kurumsal/Eski_Baskanlar, Erişim Tarihi: 04.03.2021.
[842] B.C:A., Yer: 25-145-11, Dosya Ek: 21, Kurum: 30-10-0-0/Muamelat Genel Müdürlüğü, İstatistik Umum Müdürü'nün Mersin deneme nüfus sayımı sırasında yapılan çocuk ölümleri anketi ve bununla ilgili gazetelere yazdığı makale sureti, tarih: 16.03.1927.
[843] Malkoç, a.g.m., s.42.
[844] Çocuk Haftası, "*Çocuk Vefiyatıyla Nasıl Mücadele Olunur?"* S.2, 1929, s. 171.

22 Mart 1934 tarihinde çocuk hastanesi ve sıtma mücadelesi ödemelerinden tasarruf edileceği anlaşıldığından toplam 12348 liranın indirilmesi kanunen belirlenmiştir. [845]

Devlet yöneticileri tarafından sıtma mücadelesi konusu sık sık açılmıştır. Bu hastalıkla mücadelenin ülke için oldukça kar getireceği ifade edilmiştir. Bu amaçla harcanacak para ve emek kısa bir süre zarfında elde edilecektir. Nüfus açısından bakıldığında hastalıktan kurtarılarak ölümü engellenen nüfusun çocuk sahibi olmasıyla hastalığın sebebiyet verdiği diğer hastalıklarla beraber vücuda yaptığı tehdit azalacaktır. Bu şekilde nüfusu tehdit eden hastalığın etkileri azaltılır veya yok edilirse ülke için çok faydalı olacağı konuşulmuştur.[846]

Atatürk Dönemi'nde çocuk ölümlerini önlemek adına yoğun çaba sarf edilmiş, özellikle salgın hastalıkların yıkıcı etkileri sonucu çocuklar korunarak kayıp verilmesinin önüne geçilmek istenmiştir. Bu anlamda yapılan çalışmalar çocuk nüfusunun korunması yönünde olmuştur.

Nüfus artırma politikası uygulanırken yasaklayıcı ve özendirici olmak üzere iki ana yol izlenmişti. Bunların ilkiyle çocuk düşürmeyi kolaylaştıran ya da çocuk yapmayı engelleyen araç ve gereçlerin dışalımının 1920'lerde yasaklanması kararlaştırıldı, buna ek olarak da kasıtlı olarak çocuk düşürtme eylemlerinin suç sayılması ve 1936'da gebeliği önleyici bazı bilgilerin yayımlanmasını engelleyici yasal düzenleme yapılmasıydı. Diğeri de kırsal kesimde doğumların özendirilmesi yoluna gidilerek bu amaçla, en az beş çocuk sahibi olan vatandaşlardan, 1950'lerin başına dek, Yol Vergisi alınmaması oldu.[847]

Türkiye'nin nüfusunun az olduğu ve araziye oranla arttırılabileceği, nüfusu çoğaltmanın önemi gibi konular 16 Mayıs 1926 tarihinde vurgulanmış ve Sıhhiye Vekâleti bütçesi için nüfusun arttırılması konusunda mevcut çocuk miktarının sağlığını korumak amacıyla destekte bulunulması gerektiği belirtilerek genel ve özel anlamda hıfzıssıhhayı koruyup daha fazla geliştirerek doktorlara verilen önemin arttırılması bu sebeple vergi alınabileceği ifade edilmiştir.[848]

---

[845] TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 4, Cilt: 20, İçtima: 32, 22.03.1934, s. 3.
[846] TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 2, Cilt: 24, İçtima: 91, 26.04.1926, s. 212-214.
[847] Kepenek, Yentürk, a.g.e., s.404.
[848] TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 2, Cilt: 25, İçtima: 100, 16.05.1926, s.168., Gürbüz Türk Çocuğu, "Umumi Nüfus Tahriri ve Çocuklar", S.13, Ekim 1927, s. 2-4.

Çocuğuna ilaç alamamış, muayene ettirememiş veya herhangi bir sağlık problemi için bakım alamamış vatandaşların köylerde ve kazalarda oldukça fazla sayıda oldukları, çocuk hastalıklarına dair son zamanlarda yapılan istatistiklerde yaklaşık 100 bin çocuğun bakımsız kalarak mevcut durumlarının kötüleştiği açıklanmış çocuk hastalık ve ölümlerinin gidişatı belirtilmişti. Sıhhiye Vekâletinin gözlem yaparak, hekim ve sağlık çalışanlarının şartlarını iyileştirmeye çalışması gerektiği de eklenmiştir.. [849]

Dr. Fuat Bey 16 Aralık 1926 tarihinde, çocukların zararlı alışkanlıklardan yasaklanması hakkında kanun teklifi yapmıştı. Bu teklifin ardından yine Doktor Fuat Bey çocuk ölümlerinin belirlenmesi konusunda takriri olmuştu. Bu karar oldukça dikkat çekiciydi ve destek görmüştü. [850]

23 Nisan 1929 tarihli Cumhuriyet Gazetesinde çocuğu zararlı alanlardan yasaklamak gerektiği anlatılmıştır. Çocuklarını meyhane gibi bar gibi olumsuz tesir edecek alanlara götüren ebeveynlerin olduğunu ve hükümetin buna sahip çıkıp yasaklaması gerektiğini, çünkü çocuğun memleketin parçası olduğunu, bundan dolayı böyle bir duruma sebep verilmemesi gerektiği anlatılır.[851]

Bunun üzerine on iki yaşının altındaki çocukların beraberlerinde bir yetişkin veya velileri olsa bile bar, birahane gibi alkol bulunan yerlere ve on sekiz yaşının altındaki gençlere her çeşit ispirtolu içki verilmesi veya satılmasının yasaklanması üzerine çalışılmıştır.[852] 17 Nisan 1930 tarihinde çocukların içki ve tütün kullanmalarının yasaklanması hakkında çeşitli görüşmeler olmuş, çocukların içki ve tütün kullanmalarının yasaklanması konusunda Fuat Bey'in yaptığı teklif üzerine Umumi Hıfzıssıhha Kanunu üzerinin ilgili bölümüne yönelik çalışmalar yapılmıştır. [853]

Üzerinde durulan bir diğer konu Devlet hidematı sıhhiyesi ve sıhhî merciler başlıklı kısımda Sıhhat ve İçtimai Muavenet Vekâleti bütçeleriyle ilgilidir. Bu bütçe "*Çocukluk Ve Gençlik Hıfzıssıhhası"*na ait işlerle çocuk sıhhat ve bünyesinin korunmasına ait kurumların yapılandırılması bu kanun kapsamındadır verem, frengi ve çocuk ölümleri ile mücadelede hıfzıssıhhai içtimaiye dispanserlerine ve sıtma ve frengi

[849] TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 2, Cilt: 25, İçtima: 100, 16.05.1926, s.168.
[850] TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 2, Cilt: 28, İçtima: 15, 16.12.1926, s. 57.
[851] Cumhuriyet, "*Meyhanede Çocuklar*", 23.04.1929 Salı, s.1..
[852] TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 2, Cilt: 30, İçtima: 46, 26.03.1927, s. 223.
[853] B.C.A., Yer: 8-46-22, Dosya Ek: 6, Kurum: 30-10-0-0/Muamelat Genel Müdürlüğü, Çocukların içki ve sigara kullanmalarının yasaklanması hakkında Kırklareli Mebusu Doktor Fuat'ın önergesi, tarih: 22.12.1926.

ilaçlarının tedariki ve sıtma kanununda gösterilen sıtma alanlarının yok edilmesi için değerlendirilecektir.

1.4. Umumi Hıfzıssıhha Kanunu'na Kadar Olan Gelişmeler

Türkiye Cumhuriyeti yıllarca işgalci kuvvetlere verdiği mücadelelerin sonrasında kuruluş yıllarında mücadele vermek zorunda kaldığı çok önemli diğer bir konu ise hastalıklar olmuştu. Yaşanan olumsuz çevresel şartlar, bilinçsizlik ve yoksulluğun da beraberinde getirdiği bu hastalıklar ciddi boyutlara ulaşmış ve toplumu olumsuz etkilemişti.

Türkiye'nin Cumhuriyet'in ilk yıllarından itibaren yaşadığı en büyük sağlık sorunlarından birisi trahom hastalığı olmuştu. Sıhhat ve İçtimai Muavenet Vekili Refik Saydam, 1930 yılında memleket genelindeki trahom hastasının sayısı yaklaşık 2,5 milyonu bulduğunu belirtmişti. Trahomda çocuklar hastalığı yetişkinlere göre daha sık yayıyorlardı.[854] Diğer önemli bir hastalık ise sıtmaydı. I. Dünya Savaşı esnasında Osmanlı ordusu sıtma nedeniyle büyük zarara uğradı. 1920'li yıllarda halkın büyük bir kısmı haftada birkaç gün işe gelmemeye veya günün birkaç saatini sıtma nöbetiyle geçirmeye mahkum olmuştu. Sıtmanın görülmediği hiçbir ev kalmamıştı. Verem hastalığı da cumhuriyetin ilk döneminin toplum sağlığını en çok tehdit eden hastalıklarından bir tanesi idi. Uzun bir süre kişisel ve yerel çabalarla yapılan verem mücadelesinde en önemli dönem, 1930'lı yıllar olmuştu.[855] Çocukları veremden korumak için büyük mücadele verilmişti.[856]

Umumi Hıfzıssıhha Kanununa kadar çocuk sağlığı bu şekilde gündeme alınan konulardan olmuştu. Eğitim kurumlarında sağlık konusu üzerinde çalışıldı. 26 Mart 1927 tarihinde okullardaki hasta çocuklar için bazı uygulamaların olduğu belirtildi. Hasta çocuklar eğer mektepte okuyorsa ve çocukların, velileri varsa velilerine teslim edileceğini belirtilmiştir. Askeri okullardaki çocukların sağlık durumu için açıklama

[854]Trachoma, https://web.archive.org/web/20151206144737/http://www.who.int/mediacentre/factsheets/fs382/en/, Erişim Tarihi: 13.03.2021.

[855] Müslim Demir, Umumi Hıfzısıhha Kanunu Üzerine Bir İnceleme, Çalışma ve Toplum Dergisi, Yıl:2019, Sayı:3, ss.2015-2027., s.2020-2021.

[856] Fatih Tuğluoğlu, "Cumhuriyetin İlk Döneminde Verem Mücadelesi ve Propaganda Faaliyetleri", *Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları,* S.13, C.14, Ekim 2012, ss.1-26, s.11.

yapılmış bir çocuğun verem olması sonucunda normal okullardaki hükümler gibi uygulama yapılacağı belirtilmişti. [857]

12 Nisan 1927 tarihinde Maarif Vekili Mustafa Necati Bey, Hıfzıssıhha dairesinin okullardaki fakir kimsesiz çocukları eğitip beslemek için çeşitli tedbirler aldığını söylemişti. Bunun ardından 1927 senesi için İstanbul'da bir prevantoryum inşa edileceğini belirten Mustafa Necati Bey, bunun amacının tedaviye ihtiyacı olan hasta çocukların ve öğretmenlerin burada toplanarak bir açık hava okulu haline getirmek olduğunu söylemiştir. [858]

Bunun dışında Mustafa Necati Bey okul müfredatlarında değişiklik yapılarak kızlara artık daha farklı eğitimler verileceğini belirterek kız liselerinin erkek liseleri programları arasında farkın çok az olduğunu ve çocuk hıfzıssıhhası, ev hıfzıssıhhası, ev idaresi, mutfak idaresi ve eşyalarını temin etme gibi konuları öğretmenin adeta bir zorunluluk olduğunu, kız çocuklarının anne olacağını bu sebeple bu eğitimlerin verilmesinin yararlı olacağını düşünmüştür. [859]

Doğumu arttırma yönünde ebelere de önem verilmişti. 29 Mart 1928 tarihinde Ceza Kanunu görüşmeleri sırasında ebelere bazı yükümlülükler tanındı. Buna göre "ebeler, hamilelerin muayenesiyle bunların sağlık durumlarına ait tedbirleri uygulamak ve doğumu gerçekleştirirken doktor gözetiminde bulundurmak" zorunda olacaklardı. "Her ebe, Sıhhiye Ve Muaveneti İçtimaiye Vekâletince verilecek malzemeleri doğum sırasında beraberinde bulunduracaklardı". Bunun dışında "ebeler çiçek aşısı uygulayabileceklerdi".(md.51) Ayrıca "tedavi amacıyla yapılacak her çeşit tedbirler için veya büyük ameliyatlar öncesinde hekim veya dişçiler hastanın, hasta çocuk ise de veli veya velisinin iznini alacaklar ve bu kanuna uymayanlar ilgili kişinin şikayetine bağlı olmak şartıyla elli liradan iki yüz liraya kadar hafif para cezası ile cezalandırılacaklardı. Bu yüzden cismen veya aklen zarar meydana geldiği takdirde ceza kanununun 459'ncu maddesi tatbik olunacaktı.(md.72) [860]

Bunun dışında çocuk ile ilgili gelişmelerden bir diğeri de yine, Ceza Kanunu'nda belirtilmiştir. Buna göre "yeni doğmuş bir çocuk eğer ölü doğmuşsa, çocuğun ölüsü üzerinde yapılacak tetkikler bulunacaktı. Çocuğun özellikle doğumu

[857] TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 2, Cilt: 30, İçtima: 46, 26.03.1927, s. 223.
[858] TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 2, Cilt: 31, İçtima:51, 12.04.1927, s. 92.
[859] TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 2, Cilt: 31, İçtima:51, 12.04.1927, s. 92.
[860] TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 3, Cilt: 3, İçtima:54, 29.03.1928, s. 9.

takip eden veya doğum sırasında yaşayıp yaşamadığının ve vaktinde doğup doğmadığının ya da erken doğmuşsa yaşayabilecek bir halde olup olmadığının tayin edilmesi üzerine ebelerin görevlendirileceği" belirtilmiştir.(md.82) [861]

4 Nisan 1929 tarihinde "31 Mart 1914 tarihli Emrazı Sâriye ve İstilaiye Nizamnamesi'ne" (Bulaşıcı Hastalıklar) bazı maddeler eklenmişti. Bulaşıcı hastalıklardan birinden etkilenen veya bu gibi hastalıklardan birinin olumsuz etkisi altındaki mahallerde bulunanlar, burada görevlendirilen sağlık çalışanları tarafından uygulanacak olan ve bu hastalıklara karşı geliştirilmiş aşılar tamamıyla Sıhhiye ve Muaveneti İçtimaiye Vekâleti'nce uygulanacak ve aşı yapılmasına muhalif harekette bulunanlar cezalandırılacaklardı. (md.526)[862]

Bu nizamnameye eklenen maddelerin yetersiz olduğu düşünülmüştü. Bunun için "Zabıtai Sıhhiye Hayvaniye Kanunu" gibi, bir "Zabitai Sıhhiye İnsaniye Kanununun" da olması gerektiği ifade edildi. Bu yasanın eksikliğinin negatif sonuçları olduğu ve doktor ile ilaç desteğini zamanında alamadığı için çocuğunu kaybeden pek çok insanın olduğu vurgulandı. Buna örnek olarak "Sivas Vilâyetinde difteri hastalığının etkisi görüldüğünde ancak yirmi gün sonra doktorun gönderilebildiği bundan dolayı da kadar iki yüz seksen çocuğun hayatını kaybettiği" verildi. Bununla beraber köylerde uyuz hastalığı olduğu bunun yanı sıra çok çeşitli hastalıkların olduğu, uyuz hastalığının öldürücü olmasa dahi yaygın ve maalesef ki çocukların bünyesini zayıf bıraktığını, bunu uzaklaştırmak için ise herhangi bir yasanın olmadığı, buna karşın ülke nüfusunu artırmak için çokça kanunlar yapılarak ve seyyar olarak görülebilen gezici heyeti tahkikiyeler ile doktorlardan müfettişler görevlendirilerek ardından tümünü denetleyerek sağlıklı bir halk oluşturulmasına destek verilebileceği, bunun sonucunda da nüfusun arttırılmasının sağlanabileceği belirtildi.[863] Bu hastalığın hayvanlardan geçtiği, sıcakta arttığı anlatılmış bu sebeple korunma yöntemleri konusunda bilgi verilmişti.[864] 5 Aralık 1913 tarihli Zabıta-i Sıhhiye-i Hayvaniye Kanun-u Muvakkati hayvanlardan yayılan bulaşıcı hastalıkları 3'üncü bölümünde konu almıştı. [865] Zabıta-i Sıhhiye-i Hayvaniye Kanunu'nun yürürlüğe girdiği 1928 yılına kadar uygulanan bu

[861] TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 3, Cilt: 10, İçtima: 48, 04.04.1929, s. 11.
[862] TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 2, Cilt: 29, İçtima: 38, 26.02.1927, s. 139-140.
[863] TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 2, Cilt: 29, İçtima: 38, 26.02.1927, s. 139-140.
[864] Türk Dili, "*Uyuz Hastalığı",* 31.12.1934, s.5.
[865] Mehmet Temel, "Atatürk Dönemi Hayvancılık Politikası", *Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,* S.24, Aralık 2010, ss. 1-33, s.5.

kanunun içeriğinde uyuz gibi bulaşan hastalıklardan korunmak için önlemler alınmıştı.[866]

Umumi Hıfzıssıhha Kanununa olan ihtiyacın büyük olduğu, çocuk hıfzıssıhhasına burada gerekli olan önemin verileceği ve bu kanun ile çalışan, işçi çocukların da bedenen ve ruhen sıhhatlerini korumaya destek olacağı belirtilmişti. Bedenen çalışmaya gücü yetmeyen toplumun çeşitli kesimlerinden çocukları gözetip himaye ederek, hamile ve emziren anneleri koruyacağı vurgulandı. Umumi Hıfzıssıhha Kanunu'nun kıymeti büyüktü. Sağlık konusu bu yasayla değer kazandı ve özellikle kadın ve çocukların hayatları bu sayede kurtulabilmişti. Bu yasanın önemli bir kısmının gebe kadınlar ile yeni doğan ve küçük yaşta olan çocukların korunmasına fayda sağladığı dile getirildi. Bunun dışında hamile kadınların ve küçük çocukların sağlık konularının gündeme yolunda ilk girişimlerde bulunarak bunun faydalarını ortaya çıkaran hekimlerden Prof. Dr. Besim Ömer Paşa ve THEC Başkanı Dr. Fuat Bey çocuk ildavası konusunda çabalarının başarılı sonuçlanması sebebiyle tebrik edilmişlerdi.[867]

Bunun dışında verem, sıtma, trahom ve frengi gibi hastalıklara oldukça erken bir dikkat çekilmişti.[868] Bunun için 1926 yılında bu hastalıklarla mücadele noktasında belli miktarlarda ödenek ayrıldı.[869] 18 Mayıs 1929'da bunun konuda il özel idarelerdeki bütçelerin, Sıhhiye Vekâletinin uygun görmesi sonucu verem gibi, frengi ve çocuk ölümleri gibi durumların mücadelesinde değerlendirilecek hıfzıssıhha dispanserlerine, bu hastalıkların (sıtma ve frengi) ilaçlarının tedarikine, ayrıca sıtma kanununda belirtilen alanların kurutularak izole çalışmalarına harcanacağı ifade edildi.[870]

1929'da Çocuk hıfzıssıhhası ile ilgili Doktor Fuat Bey, çeşitli bilgiler vermişti. "Bu faslın çocukluk ve gençlik korunmasına yönelik birinci kısmı çocuk hıfzıssıhhası, çocuk düşürmek, doğum, metruk çocuklar, sütnineler, süt damlası, ilk ve orta mektepler ve çocukların sıhhî terbiyesi hakkındaydı. Fuat Bey'de çocukları korumanın bir memleketin nüfusunun korunması için ne derece önemli olduğunu, Türkiye'de çocuk ölümlerinin birçok medeni ülkelerdekilere oranla çok daha yüksek olduğunu belirtmişti.

[866] B.C.A., Yer: 24-24-3, Kurum:30-18-1-1, Zabıta-i Sıhhiye-i Hayvaniye Kanun Tasarısı, tarih: 10.04.1927.
[867] TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 3, Cilt: 12, İçtima: 66, 18.05.1929, s. 139-140.
[868] B.C.A., Yer: 6-34-29, Kurum: 30-10-0-0, Anadolu halkının karşı karşıya bulunduğu verem, sıtma ve frengi hastalıklarına dair Bozok Mebusu Ahmet Hamdi tarafından verilen sözlü soru önergesi, tarih: 29.12.1923.
[869] B.C.A., Yer:20-45-3, Dosya ek:227-29, Kurum: 30-18-1-1, Sıtma mücadelesine 75000, frengi mücadelesine 28000 ve trahom mücadelesine 12000 lira ilave yapılması, tarih: 21.07.1926.
[870] TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 3, Cilt: 12, İçtima: 66, 18.05.1929, s. 139-140.

Bundan dolayı da çocukluk koruması ile ilgili derin araştırma yapılıp çocuk yararı için gerekli kanunlara benzer kanunlar üzerinde çalışıldığına dikkat çekmişti. Fuat Bey ayrıca faslın ikinci kısmını oluşturan süt konusunun da ne kadar önemli olduğunu anlatarak bununla ilgili gerekli hükümler verildiğini belirtmişti. Bunun dışında Doktor Fuat Bey hıfzıssıhha kanunundan bahsederken, yedinci faslın işçiler hıfzıssıhhasına yönelik olan kısmında çocukların, kadınların, işçi ve amelenin sağlıklarının korunması için ve kaza gibi bir sebeple yaşayacakları maddi zararların ve hastalıkların tedavisi için kapsayıcı kararların alındığını" belirtmiştir.[871]

Bu çalışmalardan görüleceği üzere, yapılan müzakereler sonuç vermiş ve çok gerekli bir kanun olarak ortaya çıkmıştır. Bu politikaların çocuk üzerindeki faydası Umumi Hıfzıssıhha Kanunu'nun çıkması sonrası belirleyici olmuştur.

1.5. Umumi Hıfzıssıhha Kanunu'nun Çocuk Sağlığı İle İlgili Maddeleri

Umumi Hıfzıssıhha Kanunu'nun "Çocuk Hıfzıssıhhası" bölümü tamamıyla çocuğu korumaya yöneliktir. Ancak çocuk hıfzıssıhhasından da önce kanunun ilk maddelerinde Sıhhat ve İçtimai Muavenet Vekaletinin kendisine ayrılan bütçeleriyle belirli şartlar dahilindeki hizmetleri doğrudan doğruya gerçekleştirmeyi amaçlamıştır. Bunlar doğumu teshil ve çocuk ölümünü ortadan kaldıracak tedbirler, kadınların doğumdan önce ve doğumdan sonra sağlıklarını koruma çabasında olmak, çocukluk ve gençlik hıfzıssıhhasına ait işlerle, çocuk sağlığı ve bedenini koruma çabasıdır.(md.3)[872]

Memleket dahilinde sari ve salgın hastalıklarla mücadele faslında çocuk sağlığına yönelik onu salgın hastalıklardan korumak için Türkiye sınırları içinde doğan her çocuğun doğumu takip eden ilk dört ay zarfında aşılanacağı, çocuğun anne ve babasının aşı mecburiyetinin yerine getirilmesinden sorumlu oldukları, ebeveyni olmayan çocuklar veya ebeveyni yanında bulunmayan çocuklar için çocuğu bakacak kişiler belirlenmiştir.(md.89). Çocuklar ve otuz yaşına kadar olan herkes çiçek aşısını beş senede bir tekrar ettirmeye zorunlu tutulmuşlardır. Çiçek salgını olayında sağlık memurları tarafından gerekli görülecek kişilere çiçek aşısı uygulanması zorunlu tutulmuştur.(Md. 90). Trahom ile mücadele faslında trahom mücadele bölgelerindeki çocukların eğitimi için Sıhhat ve Maarif Vekaletlerince ortak özel tedbirler alınacaktır.

[871] TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 3, Cilt: 12, İçtima: 66, 18.05.1929, s. 139-140.
[872] TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 3, Cilt: 12, İçtima: 66, s. 139-140, 18.05.1929.

(md.102). Zührevi Hastalıklarla Mücadele faslında vücudun hangi bir kısmında belirtileri gösteren frengi, belsoğukluğu vb. gibi hastalıklarda kişiler kendilerini tedavi ettirmek zorundadır. Çocukları tedavi ettirmek zorunluluğu ise anne ve babalarına veya himayeleri altındaki kişiler ve kurumlara aittir. (md.103). Zührevi hastalıklarla ilgili belgeler hekim tarafından hastanın kendisine hasta çocuksa himayesi altındaki kişi ve kuruma verilir. (md.109). Hekimler tedavisi altında bulunan zührevi hastalığa yakalanmış kişilere ve yakınlarına bu hastalığın tehlikesini ve yayılma yollarını bildirecek ve eğer hastası çocuk ise bu açıklama hastanın anne ve babasına veya yakınına yapılacaktır. (md.109). Veremle mücadele faslında verem hastalığına yakalanan kişiler ve küçük çocukları verem hastalığı ile etkileyebileceklerin çalışmalarının yasaklanıp yasaklanmayacağı Sıhhat ve İçtimaî Muavenet Vekaletince karar verilecektir. (md.119). Umumi Hıfzıssıhha Kanunu'nun altıncı babı "*Çocuk Hıfzıssıhhasına* ayrılmıştır. Bunun da Birinci fasılı "*Çocukluk ve gençlik koruması"* dır. Burada Sıhhat ve İçtimai Muavenet Vekâletinin küçük çocuk hıfzıssıhhası ve bunlarda görülen ölümlerin azaltılması için gerekli kurumlar açarak idare etmesi ve çocuk hıfzıssıhhası faydalarının halk arasında yayacak tedbirleri amaçladığı belirtilir. (md.151) Çocuk düşürmeye vasıta olan Sıhhat ve İçtimai Muavenet Vekaletince tayin olunacak alet vb. nin ithali veya satışı yasaklanmıştır. Bunların ithaline ve satışına anca Vekalet izin verir. Devletin resmi kurumlarında doğum yardımı ücretsizdir. (Md.153). Hükümet ve belediye sağlık görevlileri ve ebeleri fakir kadınların doğurmasından meccanen yardıma mecburdurlar. (Md.154). Kendisi ve çocuğunun sıhhati için bir zarar husule getirmeyeceği bir hekim tarafından onaylanmayan kadınların doğumlarından itibaren üç hafta ve doğurmasını takip eden üç hafta zarfında fabrika, imalathane ve umumi ve hususi müesseselerde çalışması ve çalıştırılması yasaktır. (md.155)[873]

Sütannelik edecek kadınların, kendi çocuklarının yedi aylıktan fazla olduğuna dair resmi belge ibraz etmedikleri ve emzirme yeterliliğine sahip olmadıkları durumlarda sütannelik etmelerine müsaade edilmez ve sütannenin çocuğu yedi aylıktan küçük olduğu durumda çocuğun başka bir kadın tarafından emzirildiğini kanıtlamak gerekmektedir. Bu belgeler sütannelerin muayenesi sırasında istenir. (md.157). Yedi yaşının altında olup terkedilmiş, öksüz veya babası veya annesi hayatta olmayan çocukları gerek para ile ve gerek parasız kabul ederek bakan resmi ve özel bütün

[873] TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 3, Cilt: 12, İçtima: 66, 18.05.1929, s. 139-140.

kurumlar Sıhhat ve İçtimai Muavenet Vekaleti tarafından teftiş edilir. (md.158). Yedi yaşının altındaki çocukları ücret karşılığı bakmak üzere alanların öncelikle yerel belediyesinden *"Müsaadei mahsusa"* adlı müsaade edildiğine dair belgeyi alması mecbur tutulmuştur. Belediye sağlık heyeti bu gibi kişilerin ikametgahı ve diğer şartları uygun görüldüğü onaylanmadan bu müsaade belgesi verilmez. Bu gibi kişilerin ikametgahları da 158'inci maddede bahsedilen teftişe tabidir. (md.159). Çocukların hayatını ve sağlığını korumak için gerekli olan araçlar eksik olur veya çocukların hayatını ve sağlığını tehlikeye sokan durumlar olursa 158'inci ve 159'uncu maddelerde bahsedilen kurumlar ve kişilerin, sağlık çalışanlarının uyarması ve belirtmesiyle gerekli önlemleri almaları gerekmektedir. Bu önlemleri on beş gün sürecinde yerine getirmeyenlerin çocukları yanında bulundurma hakları ellerinden alınacaktır. (md.160). Nüfusu on binden fazla olan yerlerde belediyeler tarafından bir *"Süt Çocuğu Muayene Ve Müşavere Evi"* tesis edilir. Bu müesseselerin vasıfları, şartları ve görevleri Sıhhat Vekaletince tayin olunur. Nüfusu kırk binden fazla olan mahallerde bunlara bağlı olmak üzere bir "*Süt Damlası*" tesis edilir. Nüfusu yüz binden fazla olan mahallerde bu kurumlar ihtiyaca göre çoğaltılır. (md.162). Eğitim kurumlarının sağlık ve fiziki şartları ve çeşitli salgın hastalıklardan korunmaları, okulların bina ve sağlık şartları Sıhhat ve İçtimaî Muavenet Vekaletinin yetki alanındadır. Ancak kişisel ve kişilerin bağlı bulunduğu kurumlar bunun dışında tutulmaktadır.(md.163). Öğrencilerin beden, ruh ve göz ve kulaklarına ait muayeneler mekteplerin özel hekimleri tarafından yapılarak öğrencilere ayrı kayıt açılacaktır. (md.164). On yaşının altındaki çocuğun babası, anası veya öksüz olanlarda diğer hısımları tarafından hayatını veya sağlığını tehlikeye atacak durum söz konusu olduğu takdirde bunların belediye veya Devlet müesseselerine kabul edilmek üzere gözetimi altında bulunduğu kimselerden ayrılması uygun görülmüştür. (md.165).[874]

Görüleceği üzere çok çeşitli ve hemen hemen her alanda çocuk sağlığına yönelik koruma girişimi olması, çocuğun sağlığı için ayrı bir çalışma bölümü olması Umumi Hıfzıssıhha Kanunu'nun çocuk açısından değerini arttırmaktadır.

1.6. Çocukları Kötü Alışkanlıklardan Uzak Tutma Girişimleri

[874] TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 3, Cilt: 12, İçtima: 66, 18.05.1929, s. 139-140.

Çocukların alkol ve tütünden uzak tutulması için basında tedbir amaçlı bilgilendirici haberler yer almıştı. Bu tedbirler çocukların da okuduğu mecmualarda yer alabilmektedir. [875]

1926 yılında Doktor Fuat Bey, çocukların içki ve sigara kullanmalarının yasaklanması için yoğun çabalar sarf etmişti.[876] Bunun için Dr. Fuat Bey "Umumi Hıfzıssıhha Kanunu" ile alkol ve tütünün küçük çocuklar için bütünüyle yasaklanması üzerine görüşlerini açıklamış ve çocukların eğer yasaklanmazsa küçükken tütüne alışmalarının oldukça kolay olduğunu, tütüne alışınca da bundan kurtulmalarının çok zor olduğunu bu sebeple çocukların korunmalarının yasayla olabileceğini vurguladı. Esasen Dr. Fuat Bey, ebeveynlerin ve cemiyetin gerekli ilgiyi göstermediği, eğitim yetersizliği ve bu tür alışkanlıklara özendirici bazı gelişmelerden dolayı Türk çocuklarının bu bağımlılıklara yöneldiğini, kendisinin de "Çocuk Davası Adamı" olması sebebiyle bununla mücadele etmesi gerektiğini biliyordu. Bunun için 13 Aralık 1926'da *"İçki ve tütünün insan vücudunda bıraktığı tahribatı izah etmek gerekmez. Çocuklarımız sırf birbirinden görerek tütüne alışmakta ve zararları görülünce de bırakması zor olmaktadır. Henüz küçük yaşta olan çocuklarımızı tütün ve içkinin zararlarından korumak ve sıhhatlerini devam ettirebilmek için bu kanun gereklidir"* düşüncesiyle teklif yapmıştı.[877]

Bununla beraber "Umumi Hıfzıssıhha Kanunu" ile çocuk konusunda alınan kararlar şunlar oldu: "Çocukların içki ve tütün kullanmaları yasaklanmıştır. (md.1) Çocuklara içki satmak ve vermek yasaklanmıştır. (md.2) İçki ve tütün kullandıkları görülen çocuklar velilerine teslim, içki ve tütünleri müsadere olunur.(md.3) Çocuklara içki ve tütün satanlar veya verenlerden beş liradan elli liraya kadar nakit para cezası alınır. Tekrarı halinde iki aya kadar hapis ile cezalandırılır. (md.4) İçki tabiri bütün alkol içeren meşrubatı ve çocuk tabiri on sekizinci yaşı kapsamaktadır. "(md.5).

Ardından "Umumi Hıfzıssıhha Kanununda" çocuk hıfzıssıhhasına yönelik bazı maddeler düzenlenmiştir. İlgili 156. maddede, "altı veya daha fazla çocukları olan kadınlara madalya verilmesi uygun görülerek madde o şekilde düzenlenmiştir. 162. maddede nüfusu kırk binden fazla olan bölgelerde belediyeler süt çocuğu muayene

[875] Annelere ve Çocuklara Salname, s.37. Ayrıca bkz. Ek. 15.
[876] B.C.A., Yer: 8-46-22, Dosya Ek:6, Kurum: 30-10-0-0/Muamelat Genel Müdürlüğü, Çocukların içki ve sigara kullanmalarının yasaklanması hakkında Kırklareli Mebusu Doktor Fuat'ın Önergesi, tarih: 22.12.1926.
[877] Akın, a.g.e., s.61.

evleri tesis edebilirlerse süt damlası tesisleri inşa edilmesi uygun görülmüştür. 176. maddede on sekiz yaşının altında olan çocukların kahvehane, gazino, cambazhane ve lokantalarda çalışmalarının büyük bir problem yaratmayacağı bu gibi kişilerin yalnız bar, kabara dans salonları ile hamamlarda istihdamının yasaklanması uygun görülmüştür. 285. ve 286. maddelerde ise daha önce Kırklareli Milletvekili Dr. Fuat Bey'in, çocukların içki ve tütün kullanmaları hakkındaki kanun teklifleri değerlendirilmiştir. Buna göre çocukların içki içmemeleri, Umumî Hıfzıssıhha Kanununda bu kararın açık bir şekilde mevcut bulunması ve ayrıca çocukların tütünden uzak durmaları yönündeki teklifin uygulanabilirliğinin görülmemesi sebebiyle, her iki kanun teklifinin de reddedilmesine" karar verilmiştir.

1928 yılında sigara içen ve kötü alışkanlıkları olan çocukların olduğu,[878] 30 Ekim 1933 yılında bu çocukları kurtarmak için Çocukları Kurtarma Yurdu adında bir okulun açıldığı, buranın "*Yurdun hiçbir günahı olmayan vatan çocuklarının cemiyete faydalı birer uzuv haline getirilmesi için açıldığı"* ve ahlaken reddedilmiş ve sokaklara düşmüş kötü alışkanlıklar kazanan 18 yaş altı çocukları toplayarak iyi birer vatandaşa dönüştürmeye çalışılmıştır.[879]

1936 yılında ise esrarkeş, serseri ve hırsız sokak çocuklarının kurtarılması için yurdun yoğun çalışmalar yaptığı, 85 tane eğitim düzeyi geri kalmış çocuk eğitmenlerin elinde eğitilerek medeni bir vatandaşa dönüştürülmüştü. Bu kurumun şehirde yaşayan ve tehlikeli bir sosyal hayat şartlarında yaşayan, uyuşturucu alan, dilenen, psikolojisi bozuk çocuklara mahsus bir adli yardım müessesesi olduğu, şehir ve toplum adına faydalı olmaya çalışıldığı belirtilmişti. İstanbul Çocukları Kurtarma Yurdu tamamen çocuklara özeldi ve Fransa'daki benzerlerini örnek almaktaydı.[880]

2. ÇOCUK BAKIMI POLİTİKALARI

Çocuğun bakımı, doğru yöntem kullanılması, bu açıdan çocuk ile ilgilenen kişilerin eğitilmesi ve halkın bilinçlendirilmesi Türkiye Cumhuriyeti'nde tartışma konularından olmuştur. Bu dönemde çocuk bakımı ve terbiyesi noktasında bazı düşünceler ele alınmış, birçok annenin ve özellikle çalışan annelerin çocuklarını

[878] Gürbüz Türk Çocuğu,"*Cigara İçen Çocuklar*", S.18, Mart 1928, s.30-31.
[879] Vakit, "*Dün Şehrimizde Yeni Açılan Müesseseler",* 31.10.1933, s.3.
[880] Tan, "*Mücrim Çocukları Kurtarma Yurdunda",* 30.07.1936, s.7.

bakıcıya verdiklerinde kendilerinin eğitemediklerini, Türk çocuklarının genel bir terbiyeye ihtiyaçları olduğunu bunun için de genel adabı muaşeret kuralları gibi genel geçer bilgiler, ya da sağlıkçıların nasihatlerinin ilkokullarda verilmesi gerektiği düşünülmüştür.

Bu bakımdan anne ve babalar sık sık bilgilendirilmişti. Daha çok Himaye-i Etfal Cemiyeti yayınları altında yapılan bilgilendirmelerin içeriği çok genişti. Çocuklara yönelik sağlık konusunda bilgilendirmeler,[881] anne sütü alamayan çocukları doğru besleme yöntemleri,[882] çeşitli çocuk bakım yöntemleri anlatılanlar arasındaydı.[883]

Umumi Hıfzıssıhha Kanunu'nda kızların ileride anne olacaklarından ötürü, çocuk bakımını öğrenebilecekleri, kız liselerinde ve orta eğitim kız mekteplerinde okul idarelerince uygun görülecek sınıflarda öğrencilere, yöntemine göre çocuk bakımı yöntemleri dersi haftada bir saat olmak üzere konulmuştur. (Md. 169).[884]

1927 ve 1929 yıllarında çocuk sağlığının artan önemi karşısında verdiği röportajlar ve yazdığı yazılar ile bir çocuk doktoru olarak Doktor Ali Şükrü Bey, çocuk bakımına dair önemli öğütlerde bulunmuş, doğacak çocuklar için yapılacak hazırlıklar konusunda aileleri ve halkı bilgilendirmek istemiştir. [885]

Çocuk sağlığı konusunda konuşma yapan Kazım Karabekir okullardaki sağlık konusunun çok sıkıntılı olduğunu ifade etmiştir. Çocukların onları yetiştirenlerden daha zayıf olduklarını, bunu ortadan kaldırmak gerektiğini, çocuk sağlığına önem verilmesi gerektiğini vurgulamıştır.[886]

Tunalı Hilmi Bey, Küçük Sıhhiye Memurları Mekteplerinde, çocuk bakımı dersinin olup olmadığını merak ettiğini konuşması sırasında ifade etmişti. Bunun büyük bir boşluk olduğunu belirterek, bunun sadece burada değil, erkek muallim mektepleri programında da bulunmasını istediğini söyledi. Buna dair verdiği takririn de meclisten geçtiğini belirterek milletin sadece genci değil, hatta yalnız genç kadını, genç erkeği değil, ihtiyar erkeğinin dahi çocuk bakımını her şeyden önce öğrenmeye mecbur olduğunu söylemişti. Çok fazla çocuk ölümlerinin olduğunu bunu da ancak duruma

[881] Gürbüz Türk Çocuğu, "*Annelerle Çocuklar İçin Sıhhi Öğütler*", S.4, Ocak 1927. s.33.
[882] Gürbüz Türk Çocuğu, "*Anne Sütünden Mahrum Olan Çocukları Beslemek Usulü*", S.12, Eylül 1927, s.18.
[883] Gürbüz Türk Çocuğu, "*Çocuk Bakımı*", S.116, Kasım 1934, s. 20-22.
[884] Cumhuriyet, "*Çocukları Koruyunuz*", 23.04.1929, s. 3.
[885] Gürbüz Türk Çocuğu, *"Doğacak Çocuklar İçin Sıhhi Ne Gibi Hazırlık Yapılmalıdır?"*, S.5, Ocak 1927, s. 4-8. Cumhuriyet, "Çocukları Koruyunuz", 23.04.1929, s.5.
[886] Cumhuriyet, "*Çocukları Koruyunuz*", 23.04.1929, s. 3.

vakıf olarak sağlanabileceğini bunun sadece eğitim kurumlarında değil aynı zamanda halkın içerisine girerek köyden köye dolaşıp anlatarak sağlanabileceğini belirtmişti.[887]

Bundan sonra ise Avrupa'dan örnek vermişti. Avrupa'da bir çocuk sahibi olunduğunda yirmi dört saat içinde gidip belediyeye bildirmek zorunluluğunu, çocuğu kaydettirirken yabancı olduğunuz için ekstra bir ücret talep etmediklerini ve üstelik sizi tebrik ederken elinize de sekiz sayfadan oluşan ve halkın anlayacağı dilde gebe kadına nasıl bakılacağını, doğurduğu çocuğa üç yaşına kadar nasıl bakılacağını anlatan bir kitapçık verildiğini söyleyerek yeni kurulan devletin de annelere ve babalara birer kılavuz dağıtmasının faydalı olacağını ifade etmişti. Sıhhiye Vekâletinin bir çocuklar bürosu kurması gerektiğini Amerika'nın Washington'daki çocuklar bürosunda* bu konuda çalışmaların hayli ileri olduğunu söyler.[888]

Atatürk Döneminde, vatandaşların sağlıklı ve güçlü çocuk yetiştirebilmeleri için basından sıkça faydalanılmıştır.

23 Nisan 1938 tarihindeki Akşam Gazetesi makalesinde çocuk büyütmenin kolay olmadığı, tamamen sağlıklı bir çocuk büyütmek için çok büyük özen gösterilmesi gerektiği, dünyanın en zayıf varlıklarından olan çocuğun çok büyük tehlikelerle baş başa olduğu ve onu yetişkin bir hale getirmenin çok büyük bir başarı olduğu, çok büyük dikkat gerektiren bir iş olduğu yazmaktadır.[889]

Akşam gazetesinin aynı sayısında Şevket Hıfzı Rado, çocuk büyütmenin bir sanat olduğunu, çünkü dünyaya sıfırdan gelen bir çocuğun kendisini koruyabileceği bir silah olan akıldan ve düşünce ve arzularını ifade edecek dilden mahrum olduğunu dile getirir.[890]

Yine çocuklar ile ilgili ayrıntılı çalışmalarıyla tanınan ve bu konuya önem de veren Çocuk Doktoru Ali Şükrü Bey'in 23 Nisan 1929 tarihinde *"Çocukları Koruyunuz, Cumhuriyetin Çocuk Bakım Öğütleri"* başlığıyla öğütleri bulunmaktadır.[891]

24 Nisan 1934 tarihli Cumhuriyet Gazetesi haberinde bayramın önemi anlatılmıştır. Cumhuriyet'in ve geleceğin aydınlık temsili çocukların geleceğinden emin

---

[887] Aynı yer.

* Tunalı Hilmi Bey, Amerika'nın başkent çocuk bürosunda yüz yirmi beş memurun çalıştığını ve tamamen çocuk konularıyla meşgul olan bu teşkilatın, Amerika'ya milyarlar kazandıracak derecede faydalı olduğunu söyler.

[888] TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 2, Cilt: 15, İçtima: 73, 18.05.1929, s. 285.

[889] Akşam, "*Çocuk Büyütmek Zannedildiği Kadar Kolay Bir şey Değildir*", 23.04.1938, s.7.

[890] Aynı yer.

[891] Cumhuriyet, *"Çocukları Koruyunuz"*, 23.04.1929, s.3.

olabilmek için iyi yetiştirmek gerektiğini, beden ve düşünce olarak dikkat edilmesi gerektiği belirtilmektedir. Bu görev sadece anne ve babanın değil tüm toplumun görevi olduğu belirtilir.[892]

Çocuk bakımı için araştırmalar yapan ve bunu makalesinde yazan Ali Şükrü Bey'in 23 Nisan 1937 tarihinde sıhhat almanağından olan yazısında çocuk sağlığı üzerine görüşleri bulunmaktadır. Havanın çocuklar üzerinde önemli bir etkisinin olduğunu, havanın çocuk vücuduna tesir ederken kan akışını düzenleyerek kanı temizlediğinden ve bunun hazmı kolaylaştırdığından bahsetmiştir. Ayrıca havanın çocuk cildine etki ederek sertleştirerek güçlendirdiğini söylemiştir. Çocukların nefes borularının ağızlarının yanında olmasından dolayı temiz havanın bronşit ve zatürre gibi hastalıkları engellediği, tüm bunların hekimlerce tasdik edildiğini anlatmıştır ve çocuk bakımı için annelere ne zaman dışarı çıkartmaları ne şekilde alışkanlıklar kazandırmaları konularında bilgi vermiştir. Bu şekilde çocukların sağlığına dikkat edildiğinde çocukların hastalıklardan korunacağını, sağlıklı ve gürbüz evlatlar olacaklarını belirtmiştir.[893]

Atatürk Dönemi'nde çocuk bakımı için çocuk dergilerinden de faydalanılmıştır.

Çocuk Bakımı için yayımlanan çocuk dergileri şunlardır: Afacan, 1934, Afacan Çocuk Gazetesi, 1936-1939, Ateş, 1936-1937, Bizim Mecmua, 1922. Cumhuriyet Çocuğu, 1938-1939, Çalışkan Çocuk, 1934-1936. Çocuk, 1935-1946.. Çocuk Duygusu, 1937-1938.. Çocuk Gazetesi, 1938. Çocuk Salnamesi, 1927. Çocuk Sesi, 1931-1943. Gürbüz Türk Çocuğu, 1926-1935. Haftalık Resimli Gazetemiz, 1924-1925. Kurt Yavrusu, 1935. Lane, 1919-1920. Musavver Çocuk Postası, 1922-1923. Olgun Çocuk, 1935. Resimli Dünya, 1924-1925. Resimli Mecmua. 1925-1928. Sevimli Mecmua, 1925. Yavru Türk, 1936-1939. Yeni Yol, 1924-1926. [894]

---

[892] Cumhuriyet, "*İki Bayram Birden",* 24 Nisan 1934, s.1.

[893] Ali Şükrü Bey'in öğütleri için bkz.: *" Çocuklarımıza doğduğunun on beşinci gününden itibaren her gün hava aldırmak en birinci vazifemiz olmalıdır, yaz aylarında sabah saat 9-10 ve akşam 4-5 kış aylarında saat 12-1 de hava aldırmaya çıkarılmalıdır, yalnız çok fırtınalı havada ve yağmurlu havada ve tipi zamanında sokağa çıkılmamalıdır. Bunun dışında çocuklarımızın doğduğu 15. Gününden itibaren tıpkı havada olduğu gibi güneş ziyası almaya da alıştırmalıyız, yalnız başına güneş gelmemek şartıyla her gün beşer dakika arttırarak güneş banyosu yaptırılmalıdır."Bkz. Süt Damlası'nda Güneş Banyosu, Annelere ve Çocuklara Salname, Ahmet İhsan Matbaası, İstanbul, 1927, Ek:.12* Akşam, "Çocuklarda Hava ve Ziya", 23 Nisan 1937.

[894] Sevcan Başboğa, *Erken Cumhuriyet Dönemi Çocuk Dergilerinde Bedeni Ahlaki Ve Terbiyevi Özellikleriyle İnşa Edilen Çocuk*, Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Atatürk İlkeleri Ve İnkılap Tarihi Ana Bilim Dalı, (Doktora Tezi), İstanbul 2018, s.535-537.

Eğitim ve Terbiye Temalı Dergiler ise şunlardır: Genç Anadolu, 1922. Osmanlı Genç Dernekleri, 1918-1920. Genç Mektepliler, 1924. İlk Terbiye ve Tedrisat Mecmuası, 1924. Maarif Vekâleti Mecmuası, 1926-1927. Talebe Mecmuası, 1923. Terbiye, 1929-1931. Terbiye Mecmuası, 1918. Terbiye ve Oyun, 1911-1923. Yeni Nesil, 1921-1922.[895]

Sağlık Dergileri ise şunlardan oluşmaktadır: Çocuk Bakımı, 1934. Çocuk Doktoru, 1946-1948. Çocuk Kliniği, 1934. Hayat ve Sıhhat, 1921-1923. Sıhhi Cidal, 1923. Sıhhi Sahifeler, 1923-1924. Sıhhi Sütunlar, 1924-1935. Tıbbi Sahifeler, 1925. Verem Mecmuası, 1928. 4. Kadın Dergileri Aile, 1946-1950. Asar-ı Nisvan, 1925-1926. Şen Yuva, 1924-1925. Türk Kadın Yolu, 1925-1927. Türk Kadını, 1918-1919. Yeni Nesil, 1921-1922.[896]

Dergilerde genel olarak çocuk bakımı konusunda Türk kadınlarının yeterince bilgiye sahip olmadıkları, eğitim ve sağlık ile ilgili bilimsel bilgi konusunda yetersiz kaldıkları, bu eksikliğin temelinde ağırlıklı olarak kadınların annelik konusunda eğitimsiz, bilgiden yoksun kalmaları, çocuk büyütmek için gerekli fen bilgisine sahip olmadıkları anlatılmaktadır. Yeni anne ve anne adaylarının çocuk yetiştirirken anne, kayınvalide, komşu, akraba gibi yakınlarından gördüğü kadarından faydalanabildiğini, çoğu kez de bu bilginin boş, batıl hurafelerle dolu "kocakarı" ilaçlarına yönelmelerine neden olduğundan bahsedilir. Bu şekilde de zorlandıkları ve bunun sonucu olarak çocukların hastalandıkları, hasta gezdikleri ya da yaşını doldurmadan hayatlarını kaybettikleri sonucuna varıldığı anlatılır. Bundan dolayı bir anne adayının eğitiminin yükseltilerek cahillikten kurtarılması gerekmektedir. Anne ve babaların çocukların bakımı, temizlik, hijyen alışkanlıkları, hastalıklardan korunması konularında alacakları kaliteli eğitimlerin ve onlara verilecek malumatın zamanla bu problemleri aşmalarını sağlayacağını konu alırlar. [897]

Burada bahsedeceğimiz Kurucusu Dr. Fuad Umay'ın olduğu Himaye-i Etfal Cemiyeti tarafından 1926-1935 tarihlerinde neşredilen önemli bir yayın organı olan Gürbüz Türk Çocuğu Dergisidir.[898] Yayın hayatına ilk sayısında "*Milli Siyasetlerin En Mühimi Çocuk Siyasetidir*" başlığı ile giren ve çocuk politikasını vurgulayan dergi ülke

[895] Başboğa, a.g.t., s.536.
[896] Başboğa, a.g.t., s.537.
[897] Alev Sınar Çılgın, Genç Cumhuriyetin Ütopyası: "Gürbüz Türk Çocuğu" *Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Yıl: 5, Sayı: 6, 2004/1, ss.97-119, s. 101-102.
[898] Gürbüz Türk Çocuğu, S.1., Ekim 1927, bkz. Ek: 23.

sınırlarının güvenliği için çocuğun önemini vurgular. "*Sakarya ne ise Türk Çocuğu odur"* şeklinde bakış açısına sahip olan dergi, Milli Mücadele sürecinde Sakarya Savaşı'nın Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşuna zemin hazırlayan en önemli savaşlardan biri olması sebebiyle, Türk çocuğunun da bu şekilde geleceğe zemin hazırlayacağıdır. Bundan dolayı çocuğun iyi yetişmesi için çaba sarf edilmelidir düşüncelerine sahiptir. Dergi ayrıca yaşanılan büyük nüfus kaybından dolayı doğumu teşvik ederek çocuk sayısının arttırılmasını destekler. Halkı çocuk ölümleri konusunda dergi yazarı olan hekimler bilinçlendirme çabasındadır. Çocuk bakımı bu açıdan önemlidir ve bunun bilime uygun olması vurgulanır. Bunun için de batıda çocuk bakımına örnekler verilir.[899]

Dergide bir diğer önemli nokta Gürbüz Türk Çocuğu adlı müsabakalar düzenlenmesidir. Burada İsmet İnönü'nün çocuğu ile beraber siyasilerin çocukları da yer almıştır.[900]

Bu dönem içerisinde sağlıklı çocuk yetiştirerek mevcut çocuk kayıplarını azaltma, kuvvetli çocuk yetiştirme konuları önem kazanmıştır. Çocukları salgın hastalıklardan koruma, aşılama dikkat çeken sağlık konularıdır. Bundan sonra Avrupa'da çocuk bakımı araştırılmış ve kıyaslamalar yapılmıştır. Batı'da çocuk bakımı konusunda en başarılı ülkeler sıralanmış bu listenin başında da çocuk ölüm oranları düşük olduğu için Almanya ve Norveç görülmüştür.[901]

2.1. Çocuklara Yönelik Kurumların İhtiyaçları

Kurtuluş Savaşı'nın kazanılıp, Cumhuriyetin ilan edilmesinden hemen sonra girişilen toplumsal dönüşüm etkisini hemen her yerde göstermişti. Ülke yaşamına yerleşmeye başlayan yenilikçi ve modern anlayış hemen her türlü öğe üzerinde etkili olmuştu. Bu anlayış içerisinde sağlık alanında olup bitenler de çağı yakalamak isteyen bir ülke için örnek oluşturacak nitelikteydi.

Atatürk 1 Kasım 1934'teki konuşmasında, "*Ulusun, ulus gençlerinin, çocuklarının sağlıkları, sağlamlıkları, gürbüzlükleri üzerine düştüğümüz çok gerekli bir*

[899] Sınar Çılgın, a.g.m., s.102.
[900] Sınar Çılgın, a.g.m., s.101.
[901] Sevcan Başboğa, "Annelik Sanatı: Erken Cumhuriyet Dönemi Çocuk Dergilerinde Çocuğun Bedensel Kurgusu", *İnsan ve İnsan,* Yıl/Year 4, Sayı/Issue 12, Bahar/Spring 2017, ss.6-30., s.10-11.

sağlık işidir" diyerek Sıhhiye Vekaleti'nin bu yönde çalışmakta olduğunu söylemişti.1 Kasım 1937'de ise Sıhhat Vekâleti için, "*Vekâletin, 'Sağlam ve gürbüz nesil, Türkiye'nin mayasıdır' prensibini, pekiyi kavrayarak çalışmakta olduğunu takdire değer bulurum*" demiş ve sağlık konusunda kurumların gerekliliğini belirtmişti.[902] Atatürk bir başka konuşmasında ise *"Çocukların sağlıklı ve gürbüz olmaları için yaşadıkları bölgenin sağlıklı olmasını sağlamak Devlet halindeki siyasi kuruluşların en birinci görevidir."* diyerek devletin bu konuda çalışma yapması ve sağlık kurumları açması gerektiğini ifade etmişti. Elbette bu düşüncesine çocuk ile ilgili sağlık müesseseleri de dahildi.[903]

Atatürk'ün ülkemizde gerçekleştirmek istediği tarihsel dönüşüm içerisine Sağlık alanında geliştirilen anlayış ve üretilen hizmet, bu alanda Türkiye'nin o dönemde birçok ülke arasında kendine önemli bir yer edinmesini sağladı. Çağı yakalamanın bir yolunun da sağlık alanındaki icraatlarla gerçekleşeceği, daha o zamanlar farkında olunan bir olguydu. Bu çerçevede gelişen sağlık hizmet anlayışının en temel unsurlarından biri bu alana özel bir bakanlık teşkil etmeydi. Sıhhat Vekaleti bu anlamda Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti'nin kuruluşundan bir gün önce 3 sayılı kanun ile 2 Mayıs 1920'de kuruldu. Böylelikle, Mustafa Kemal ve arkadaşlarının halk sağlığının korunması ve sürdürülmesine yönelik icraat hedeflerinin temeli daha Cumhuriyet'in ilanından önce atılmış oldu ve sağlık konusu en erken ele alınan gelişmelerden biri oldu.[904]

1925 yılında Sağlık Bakanı Dr. Refik Saydam ilk önce ülkenin sağlık konusundaki ihtiyaçlarının neler olduğunu tespit ederek ülkenin ihtiyacı olan sağlık görevlisi ve kurumlarını 1925 yılında şu şekilde açıklamıştı:

1) Devletin var olan sağlık örgütünü genişletmek,

2) Doktorların sayısını olabildiğince artırmak,

3) Çeşitli Numune hastaneleri açmak,

4) Çok sayıda ebe yetiştirmek,

5) Çok sayıda sağlık memuru yetiştirmek

6) Mümkün olduğunca Doğum ve Çocuk Bakımevi açmak,

---

[902] Atatürk'ün Söylev Ve Demeçleri, s.214-224.
[903] Erdem Aydın, Türkiye Cumhuriyeti'nin Kuruluş Yıllarında Sağlık Hizmetleri, *Ankara Eczacılık Fakültesi Dergisi,* S.31/3, ss.183-192, 2002, s.184.
[904] Aydın, a.g.m., s.186.

7) İhtiyaca yönelk Verem Sanatoryumu ve dispanserleri açmak,

8) Sıtma ile mümkün olduğunca savaşmak,

9) Frengi ve diğer çeşitli sosyal hastalıklarla mücadele etmek,

10) Trahom ile etkili mücadelede bulunmak,

11) Sağlık ve sosyal örgütlenmeyi en uzak köylere kadar götürmek,

12) Sağlığa yönelik kanunlar çıkarmak,

13) "Türkiye Cumhuriyeti Merkez Hıfzıssıhha Müessesesi" ni oluşturmak

14) "Hıfzıssıhha Mektebi" nin tesis edilmesi gibidir.

Üzerinde düşünülerek yapılması planlanan bu sağlık hizmetlerinin genel hatlarına baktığımızda gördüğümüz odur ki, yapılması düşünülen çalışmalar ve ulaşılmak istenen hedefler bunun için gerekli olan altyapısal ihtiyacı karşılama ve personel birimi gibi sağlık hizmetleri konusunda koruyucu sağlık hizmetleri meydana getirme niteliğindeydi. Yapılan tüm bu planlar köy kesimine sağlık hizmetleri götürme politikasıyla bir aradaydı. Tespit edilen bu hedeflerin gerçekleşmesi ülkenin sınırlı olanakları içerisinde görünen o ki uzun yıllar sürecekti.[905]

Atatürk döneminde de hemen hemen her dönem olduğu gibi hastalıklar ve doğum gibi sebeplerle hastanelere olan ihtiyaç oldukça fazlaydı. Sağlıklı bir nesil yetiştirmek içinse zamanla özel belirlenmiş çocuk hastanelerine de gereksinim duyulmuştu. Bundan dolayı tesis edilen hastanelerin oranının arttırılması için uğraşıldı. Devlet yöneticileri açılan hastaneler ve orada sunulan ihtiyaçlardan bahsederken ve buna dikkat çekerken, kamuoyunda da özellikle hekimler yoluyla hastanelere ne kadar çok ihtiyaç olduğu ayrıca vurgulanıyordu. [906]

1929 yılında hastane ihtiyacı kadar hastanelerin de ihtiyaçları bulunmaktaydı. Yapılan politikalar kapsamında tesis edilen hastanelere çeşitli malzemelerin tedarik edilmesi gerekmekteydi. Bu bakımdan, "İstanbul Çocuk Hastanesi'ne dahili hastalıklar mütehassısı, operatör çocuk hastalıkları mütehassısı, kulak, burun ve boğaz mütehassısı, göz hastalıkları mütehassısı" vb., olmak üzere 694 lira toplamında maaş desteği verildiği vurgulandı.[907]

Resmi Gazetede 25 Temmuz 1929 tarihli yayımlanan bir kararnamede, İstanbul Çocuk Hastanesi konusunda bir ihale duyuruldu. Buna duyuruya göre İstanbul Çocuk

[905] Aydın, a.g.m., s.189.
[906] Akşam, "*Çocuk Bayramı Münasebetile Çocuk Mevzuile Uğraşanların Mütalaaları*" 23.04.1937, s. 9.
[907] TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 3, Cilt: 12, İçtima: 66, 18.05.1929, s. 59.

Hastanesi'nin dahilinde inşa edilecek yeni alanlar için gerekli teknik malzemeler konusunda 13 bin 326 lira 36 kuruş miktarıyla "inşaat ve tamirat tanzim edilen keşif name ve şartnamesi" ve "6 Ağustos 1929 Salı günü saat 15.00'te kapalı zarf usulüyle" ihaleye açılmıştı. [908]

Yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti tüm ülkeye hizmet taşımak için, en uzak illerden köylere kadar altyapısını hazırlamaya çalıştığı sağlık personeli görevlendirmiş ve sağlık üniteleri oluşturarak istenen kurumsal temeli kurma çalışmalarını başlatmıştı.[909] Çocuk hastaneleri ve çocuk bakım evleri üzerinde yoğun çalışmalar yapan Atatürk ve arkadaşları, çocuk sağlığına ayırdığı bütçe ile etkili politikalar oluşmasını sağlamışlardı. Bu şekilde kayıpların önüne geçerek nüfusun korunmasını sağlamaya çalışmışlardı.

2.2. Çocuk Yuvalarına Ve Çocuk Hastanelerine Yapılan Maddi Yardımlar

Her ne kadar kimsesiz ve yetim çocuklar konusu etkili olmuşsa da Himaye-i Etfal Cemiyeti kurulurken toplumdaki bütün çocukların hayat ve hukukunu himaye etme amacını taşımıştı. Bu bakımdan "aşevleri, talebe sofraları, muayenehaneler, doğumevleri, sıhhi banyolar, çocuk bahçeleri, çocuk kütüphaneleri" yanı sıra "çocuk yuvaları" da açarak çocuklarla ilgili birçok çalışmayı yürütmüştü.[910] Bu bakımdan 1930'da Fatsa, Ordu, Giresun, Trabzon gibi ülkenin pek çok yerinde çocuk yuvası açıldı.[911]

Bu dönemde çocuk politikaları içerisinde çocuk yuvalarına yardımlar da ele alınmıştı. Büyük buhranın dünyada etkilerini yoğun olarak göstermeye başladığı yıllarda yine de sosyal destekler verilmeye devam ediliyordu. 1931 tarihinde çocuk yuvalarına 25000 lira yardım yapılmıştı.[912] Ertesi yıl 30 Mayıs 1932 tarihinde çocuk yuvalarına yardım miktarı 25 bin lira olarak belirlendi.[913] Aynı yıl Yalova'da[914] ve

[908] İlan, T.C. Resmi Gazete, 25.07.1929, S. 1250.
[909] Aydın, a.g.m., s.189.
[910] Davut Elmacı, "Türkiye'de Koruma Altındaki Çocuklara Yönelik Çocuk Koruma Kuruluşlarındaki Değişimler", *Türkiye Sosyal Hizmet Araştırmaları Dergisi,* S.3/2 , 2019, ss. 33-59, s.41.
[911] Cumhuriyet, "*Çocuk Yuvası*", 08.07.1930, s.4.
[912] Tütün İnhisarı İdaresinin 1931 Mali Senesi Bütçe Kanunu, 29.07.1931, T.C. Resmi Gazete, S. 1859.
[913] Tütün İnhisarı İdaresinin 1932 Mali Senesi Bütçe Kanunu, 30.05.1932, T.C. Resmi Gazete, S. 2111.
[914] Cumhuriyet, *"Yalova Çocuk Yuvası*", 21.05.1932, s.2. Bkz. Ek: 25.

Kadıköy'de[915] birer çocuk yuvası daha açılmıştı. 29 Nisan 1933 tarihinde ise çocuk yuvalarına yardım 30 bin liraya çıktı.[916] 1933 yılında İzmir'de tam donanımlı bir çocuk yuvası açıldı.[917] 26 Mayıs 1934 tarihinde çocuk yuvalarına yardım ile İstanbul ve İzmir fabrikalarında çocuk yuvalarının masraflarına yardıma mahsus olan bu madde önceki senenin aynısı kalarak 30 bin lira olarak belirlendi.[918] 30 Mart 1938 tarihinde ise çocuk yuvalarına yardım 23500 lira olarak belirlendi. Bundan sonra İzmir Belediyesine Çocuk Hastanesi için 60 bin lira yardım yapılması da kabul edildi [919] Yine aynı yıl 11 Mayıs 1938 tarihinde bir önceki yılın aynısı olarak fabrika, atölye, imalathane bakım ve işleme evleri ile tuzlalarda istihdam edilen işçilere ve buralardaki çocuk yuvalarına yardım da 60 bin lira olarak belirlendi. Bu yardım çeşitli riskli durumlar ile fabrikalardaki çocuk yuvalarının her çeşit masraflarına ait olarak düzenlenmişti.[920]

Çocuk yuvalarının dışında çocuk hastanelerine de destek verilmişti. 23 Mayıs 1938 tarihinde İstanbul Çocuk Hastanesinin ameliyathanesinin tamiri için 5.682 lira İstanbul çocuk hastanesi 5'inci bölümünün inşaatının tamamlanması için 2742 lira olmak üzere toplam 8424 lira bütçeden ayrılmıştı.[921] 17 Mayıs 1930 tarihinde İstanbul Çocuk Hastanesi'ne 65.000 lira yardım yapılmıştı.[922] Bundan sonra yardımlar yapılmaya devam edilmiş düzenli olarak bütçeler artmıştı. Aynı zamanda Çocuk Hastanesinde tamir etme ve yenileme çalışmaları da yapıldı.[923] Bununla beraber 1938'de Maliye Vekâletince çocuk hastanesinin müteferrik masraflarına yardım olmak üzere yeniden, açılacak 252'nci fasla 20 bin lira ödenek sağlandı.[924]

Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı bünyesinde çocuğa yönelik kurum ihtiyaçlarını giderme açısından yapılacak olan yardımlar için devlet önemli bir bütçe ayırmış ve bu anlamda maddi destek sağlanmaya çalışılmıştır. Böylece destek sağlanan kurumlardan olan çocuk hastanesi ve çocuk yuvalarının kalitesinin arttırılması sağlanmış, çocuğun yaşam şartları bu anlamda yükseltilmişti.

---

[915] Cumhuriyet, "*Kadıköy Çocuk Yuvası*", 25.08.1932, s.8.
[916] TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 4, Cilt: 14, İçtima: 43, 29.04.1933, s. 38.
[917] Milliyet, "*İzmir Çocuk Yuvası",* 30.04.1933, s.2. Bkz. Ek: 25.
[918] TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 4, Cilt: 22, İçtima: 57, 26.05.1934, s. 15.
[919] TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 5, Cilt: 23, İçtima: 42, 30.03.1938, s. 107.
[920] TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 5, Cilt: 25, İçtima: 59, 11.05.1938, s. 18.
[921] TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 5, Cilt: 25, İçtima: 64, 23.05.1938, s. 108.
[922] TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 3, Cilt: 19, İçtima: 59, 17.05.1930, s. 88.
[923] Süleyman TEKİR, "Sıhhiye ve Muavenet-i İçtimaiye Vekâleti'nin Kuruluşu ve Erken Cumhuriyet Dönemindeki Faaliyetleri (1920-1930)" *Belgi Dergisi*, C.2, S.18, Pamukkale Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayını, Yaz 2019/II, ss. 1301-1326., s.1320.
[924] TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 5, Cilt: 23, İçtima: 42, 30.03.1938, s.16.

2.3. Doğum Ve Çocuk Bakım Evleri

Yenidoğan bebek ve çocuk sağlığına büyük önem veren Türkiye Cumhuriyeti bütçeye sıklıkla bu yönde eklemeler yapmıştır. Devlet yöneticileri bu konunun önemini vurgulamışlar ve bütçedeki miktar müzakerelere konu olmuştur. Bu şekilde ilk olarak 21 Aralık 1925 tarihinde doğum ve çocuk bakım evleri masrafı olarak bütçeden 10000 lira ayrılmıştır.[925]

1925 yılı için Türkiye'de Sağlık Bakanlığı'nın tamamlanmasını istediği onar yataklı çocuk Doğum Ve Bakım Evleri bulunmaktaydı. vardır. Bu kurumlardan "üçünün İstanbul'da, ikisi İzmir'de, biri Adana'da, biri Konya, biri de Sivas'ta" olacağı ifade edilmiştir. [926]

Çocuk bakım evlerine yardım yapılmasına dikkat çeken ve kimsesiz çocukları himaye etmenin Hükümetin görevi olduğunu onlara Türk kültürünü vermek ve varlıklarını korumak ayrıca memlekete faydalı kılmak Hükümetin en önemli görevi olarak görülmüştür. Ayrıca kitap ve çeşitli yardımlar yapıldığı ve 1937 yılı bütçesinde çocuk bakım evlerine kendilerinin yardımda bulunacağı eklenmiştir."[927]

Bundan sonra; Adana, Erzurum, Çorum, Kars, Konya, Malatya Doğum ve Çocuk Bakım Evleri için 267 adet kalem yardımı yapılmıştır. Yine Adana, Kars, Malatya, Çorum ve Erzurum'da kurulan doğum ve çocuk bakımevleri için Almanya'dan malzeme alınmıştır.[928]

Tıbbi ve Sıhhi ve İçtimai Müesseseler bölümünde 33. maddede Sağlık Bakanlığının gerekli gördüğü yerlerde doğum ve çocuk bakım evleri ve genel sağlığın korunması için lüzumlu olan diğer sıhhî ve içtimaî müesseseler açacağı ve bu kurumların görev ve idareleri nizamnameler ve talimatnamelerle belirleneceği bilgisi verilmiştir.[929]

---

[925] TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 2, Cilt: 20, İçtima: 28, s. 33.
[926] TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 2, Cilt: 15, İçtima: 73, 21.12.1341, s. 286.
[927] TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 5, Cilt: 25, İçtima: 69, 30.05.1938, s. 289.
[928] B.C.A, Yer: 11-34-17, Dosya Ek: 227-70, Kurum: 30-18-1-2/Kararlar Daire Başkanlığı, Adana, Kars, Malatya, Çorum ve Erzurum'da kurulan doğum ve çocuk bakımevleri için Almanya'dan malzeme alınması, tarih: 26.05.1930.
[929] Sıhhat ve İçtimai Muavenet Vekâleti Teşkilât ve Memurin Kanunu, 23.06.1936, T.C. Resmi Gazete, S. 3337.

14 Şubat 1924 tarihinde çocuk bakımına, talim ve terbiyeye dayalı görsel terbiyeye ait filmler genel olarak faydalı olabileceğinden gümrük vergisinden istisna edilebileceği vurgulanmıştır.[930]

27 Şubat 1926 tarihinde hükümet doğum ve çocuk bakım evleri masrafı olarak 12500 lira teklif etmiş encümen bunu uygun görerek kabul etmiştir.[931]

1929 mali senesi Bütçe Kanunu'nda Doğum ve Çocuk Evleri yer almıştır.[932] 14 Temmuz 1929 tarihinde Adana'da satın alınan doğum ve çocuk bakım evi binası, Esbabı mucibe sureti, 1929 bütçesinin 616 inci inşaat, tamirat, tesisat ve istimlâk faslına konulmuş olan 80.000 liralık yeterli olmasa da bu sene acil bir şekilde Ahimesutta yaptırılmakta olan muayene ve tedavi evinin inşası için 56000 ve Adana'da satın alınan doğum ve çocuk bakım evi binası için de 18000 liranın harcanması gereli görüldüğü için 30.000 liralık ödemenin 620'inci faslın altıncı muayene ve tedavi evleri kısmından indirilerek 616'ıncı fasıla ilave edilmesine gerek görülmüş olduğu belirtilmiştir.[933]

13 Şubat 1930 tarihinde 3 Kasım 1929 tarih ve 1353 numaralı kanuna göre Haziran 1930 tarihine kadar her tür evrakın yeni harflerle düzenlenmesi gerekirken ve bunun için bütçede bazı eksiklikler olduğu için ve yeterince görevli bulunmadığından dolayı Kars ve Erzurum'da bu sene açılması gereken iki kurum sebebi ile doğum ve çocuk bakım evleri tahsisatından fazla kalacak olan meblağdan 10.000 liranın indirimle defter ve matbaanın ilavesine gerek görüldüğü ifade edilmiştir.[934]

Devlet tarafından 1930 yılında Doğum Ve Çocuk Bakım Evleri genel bütçesine 158.000 Lira yardım yapıldı. [935] Ankara Doğum ve Çocuk Bakım Evi Müdürlüğünden yapılan Ankara Doğum ve Çocuk Bakım Evinin 1930 senesi Haziranından 1931 senesi mayıs gayesine kadar ihtiyacı olan et, ekmek, yaş ve kuru sebze, erzak, süt, yoğurt, odun, kok ve meşe kömürü 18 Mayıs tarihinden itibaren ihalesi ilan edilmiştir. İlgililerin başvurması ilan edilmiştir.[936]

Yine, 1930 Malî Senesi Bütçe Kanununda Doğum ve Çocuk Bakım Evleri teşkilatı memurin ve müstahdemin ücretleri belirtilmiştir.[937] 1931'de Balıkesir

[930] TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 2, Cilt: 5, İçtima: 102, 14.02.1340, s. 850.
[931] TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 2, Cilt: 22, İçtima: 62, 27.02.1926.
[932] Bütçe Kanunu, 28.05.1929, T.C. Resmi Gazete, S. 1201.
[933] TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 3, Cilt: 14, İçtima: 14, 14.07.1929, s. 5.
[934] TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 3, Cilt: 16, İçtima: 31, 13.02.1930, s. 23.
[935] TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 3, Cilt: 19, İçtima: 59, 17.05.1930, s. 88.
[936] Bütçe Kanunu, 20.05.1930.T.C. Resmi Gazete, S. 1498.
[937] Bütçe Kanunu, 25.05.1930. T.C. Resmi Gazete, S. 1502.

Vilâyetinde yeniden açılmakta olan Doğum Ve Çocuk Bakım Evi masrafları ile ebe talebe yurdundaki 25 hanımın staj görmelerini temin etmek için doğum ve çocuk bakım evlerinde stajyer olarak bulunanları ihtiyacına karşılamak için masraflar ortaya çıkmış ve bundan dolayı 492 A faslının 2'inci maddesine konulan 63.000 liranın mevcut kurumların geçimini sağlayamayacağı görüldüğünden 492'inci faslın 4'üncü maddesindeki akıl hastaneleri masrafları için bütçede ayrılan 313,000 liradan ödenek ayrılması uygun görüldüğü belirtilmiştir.[938] 1932 yılında Doğum ve çocuk bakım evleri teşkilatı memur ve diğer istihdam edilenlerin masrafları olarak ödenek 140.000 olmuştur.[939]

Doğum ve çocuk bakım evleri ile ilgili Özel Hastaneler Kanunu'nda yer alan 11. maddede salgın hastalıklarla ilgili hastaların tedavisinde veya hasta olan çocuklar ile doğum yardımlarına özel hastanelerin müdürleri ve onlara bağlı kişiler ile sanatoryum müdürlerinin birinci sınıf ihtisas hekimi oldukları bilgisi yer almıştır.[940]

Genel hükümler 85. maddede sıhhat ve İçtimaî Muavenet Vekâleti bütçesinin masraf tertiplerinden idare edilmekte olan bulaşıcı ve salgın hastalıklarla sıtma, zührevî hastalıklar, trahom, verem gibi mücadele teşkilât ve müesseselerinde, doğum ve çocuk bakım evlerinde meslekî vazifelerde istihdam edilen ve edilecek olan tababet ve şuabatı sanatları mensuplarıyla eczacı ve kimyagerlerden evvelce maaşlı olarak meslekî hizmetlerde bulunmuş olanların mücadele teşkilât ve kurumlarında ve doğum ve çocuk bakım evlerinde geçirdikleri müddetler emeklilik için geçen süreden sayılır. Bu suretle emeklilik hakkını kazananlar emekliliklerini isteyebilirler. Ancak bunlara maaşlı olarak geçirdikleri müddete münhasır olmak üzere 1683 numaralı kanunun hükümleri dairesinde son ayrıldıkları idarelerden aldıkları son memuriyet maaşları esas tutularak emekli maaşı tahsis edilir veya tazminat verilir. Bunlardan ölenlerin yukarıdaki hükümler dairesinde yetimlerine ait maaş veya tazminat hakkı mahfuzdur. Tıbbi ve Sıhhi ve İçtimai Müesseseler 86'ncı maddede ise 85'inci maddede yazılı olan mücadele kurumları ile doğum ve çocuk bakım evlerinde istihdam edilen ve edilecek olan belirli mesleklere mensup olanlar ile eczacı ve kimyager olanlardan, bu gibi yerlerde en az altı sene çalışmış olanların dereceleri arttırılacaktır. 87. maddede Sıhhat ve İçtimaî Muavenet Vekâleti bütçesinin masraf bütçesinden idare edilmekte olan bulaşıcı ve

[938] TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 3, Cilt: 24, İçtima: 24, 26.01.1931, s. 13-15.
[939] 1932 Mali Senesi Muvazenei Umumiye Kanunu, T.C. Resmi Gazete, 30.06.1932, S.2138.
[940] Hususî Hastaneler Kanunu, 5.06.1933, T.C. Resmi Gazete, S. 2419.

salgın hastalıklar ile sıtma, zührevi hastalıklar, trahom, verem gibi mücadele kurumlarında, doğum ve çocuk bakım evlerinde meslekî vazifelerde istihdam edilen ve edilecek olanlar emekliliklerini talep ettikleri durumda kazanabileceklerdir. [941]

30 Mart 1938 tarihinde Doğum ve çocuk bakım evlerine 4000 lira yardım yapılması kabul edilmiştir. Bu miktarın böyle olmasının sebebi, Doğum ve çocuk bakım evlerine 1938 yılı için yatırılan hastaların sayısı bir önceki yıla göre arttığı *ve* Balıkesir'de açılan Köy Ebe Mektebinin genel masrafları için ayrıca ek bir bütçe eklenmeyip var olan masraflar da doğum ve çocuk bakım evleri bütçesinden karşılanmış bundan dolayı yalnızca 4 bin lira yardım yapılması uygun görülmüştür.[942]

24 Mayıs 1938 tarihinde ise Çocuk Doğum Ve Bakım Evlerinin sayısının artmakta olduğunu söyleyen Sıhhat Ve İçtimaî Muavenet Vekili Dr. Hulusi Alataş, yeni bir tanesinin de Manisa'ya açıldığını belirterek sayısının 10 olduğunu ifade etmiştir."[943]

Hastaneler, okullar, çocuk bakım evleri, fukaraperver cemiyetleri gibi hayır kurumlarına devletin yardım etmesi gerekmektedir. Hükümet gerek hastanelere ve gerek okullara büyük ölçüde yardım etmeye hazırlanmıştır. Ayrıca bütçe bulunduğunda bu konudaki bütün masrafın hükümetçe karşılanabileceği belirtilmiştir.[944]

17 Mayıs 1930 tarihinde doğum ve çocuk bakım evleri teşkilatına 158000 lira yardım yapılmış, doğum ve çocuk bakım evleri teşkilâtı memurin ve müstahdemin ücretleri toplam 1430 lira olmuştur.[945] 16 Temmuz 1931 tarihinde Doğum ve Çocuk Bakım Evleri'ne 154000 lira yardım yapılması uygun görülmüştür.[946] 20 Haziran 1932'de ise Doğum Ve Çocuk Bakım Evleri masrafları için 140 bin lira yardım yapılması uygun görülmüştür.[947]

17 Mart 1934 tarihinde Kurumlarda çalışan çocuk bakıcıları için öneri getiren Kırklareli Milletvekili Dr. Fuat Bey: *"Yüksek Reisliğe 11'nci fıkradaki hasta bakıcılardan sonra, müesseselerde çalışan çocuk bakıcıları, cümlesinin ilâvesini teklif*

[941] Sıhhat ve İçtimai Muavenet Vekâleti Teşkilât ve Memurin Kanunu, 22.06.1936, T.C. Resmi Gazete, S. 3337.
[942] TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 5, Cilt: 23, İçtima: 42, 30.03.1938, s.16.
[943] TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 5, Cilt: 25, İçtima: 65, 24.05.1938, s. 166.
[944] TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 5, Cilt: 26, İçtima: 82, 28.06.1938, s. 417.
[945] TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 3, Cilt: 26, İçtima: 59, 17.05.1930.
[946] TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 4, Cilt: 3, İçtima: 29, 16.07.1931, s. 286.
[947] TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 4, Cilt: 9, İçtima: 66, 20.06.1932, s. 286.

ederim." diyerek çocuk bakıcılarının da hasta bakıcılarla benzer haklara sahip olması gerektiğini vurgulamıştır.[948]

Zaman zaman çocukların doğum şartlarının iyileştirilmesi için Doğum ve Çocuk Bakım Evlerine yardım yapılmıştır. Bu yardımların miktarı zamanla arttırılmıştır. 23 Mayıs 1938 tarihinde Doğum ve Çocuk Bakım Evlerine zam yapılarak yeni miktar 59720 lira olmuştur. Doğum Ve Çocuk Bakım Evleri yardım miktarı 171044 lira iken 230760 liraya çıkarılmıştır. Aynı yıl Darüşşafaka'ya yardım miktarı da 15000 olmuştur.[949]

1928 yılında bu sebeplerden dolayı "Ankara Doğum Ve Çocuk Bakım Evinin 01.12.1928 tarihinden 23.12.1928 tarihine kadar ihtiyacı olan et, ekmek, süt, yoğurt, sadeyağ ve zeytinyağı; yaş ve kuru sebze, un, pirinç unu, soda, sabun, odun, kömür, petrolün yirmi gün süre içinde ilgililer tarafından değerlendirilmesi" gelen bir dilekçe ile bildirilmiştir. [950]

Atatürk Dönemi'nde daha çok çocuk sahibi olma ve sağlıklı bir nüfus için yenidoğanların korunması amacıyla Doğum ve Çocuk Bakımevleri kurulmuş, günden güne bu kurumlara bütçe ayrılarak bu bütçeye zam yapılmıştır.

2.4. Himaye-i Etfal Cemiyeti'nin Çalışmalarında Çocuk Sağlığına Yönelik Tedbirler

Himaye-i Etfal Cemiyeti, Atatürk Dönemi'nde çocuk sağlığı ve bakımı için çok çeşitli ve etkili çalışmalar yürütmüş olan sosyal yardım kuruluşlarından biriydi. Himaye-i Etfal Cemiyeti anne ve babaları bilgilendirmek ve çocukları eğitmek için çeşitli yayınlar çıkarmıştı. Bunlardan Çocuk, Gürbüz Türk Çocuğu, Çocuk ve Yuva, Ana Mecmuası, Çocuk Mecmuası, Çocuk Haftası, Türk Kadını, adlı yayınlar bu amaçla çıkarılmıştı.

Doktor Fuat Bey, Türkiye Himaye-i Etfal Cemiyeti için, "Türk çocuklarının sıhhati, özellikle kimsesiz, şehit çocuklarının daha sağlıklı büyütülmesi ve çocuk ölümlerinin önüne geçilmesi konularında, halka genel amaçlı bir rehber niteliğinde topluluk merkezlerine yakın alanlara, süt değerlendirme alanı ve muayenehane, çocuk

[948] TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 4, Cilt: 20, İçtima: 28, 17.03.1934, s. 286.
[949] TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 5, Cilt: 25, İçtima: 64, 23.05.1938, s. 35.
[950] İlanlar, 20.12.1928, T.C. Resmi Gazete, S. 1071,

bakım evleri ve çocuk bahçeleri inşa etmek için uygun bir arsa tedarik edilmesini teklif etmiştir. Doktor Fuat Bey, çocuk ölümlerini önlemek için yapılacak çalışmalardan en önemlisinin, süt çağındaki çocuklara bakmak ve ilgili kurumlar açmak olduğunu düşünmüştür. Yaptığı önergenin de Himaye-i Etfal Cemiyetinin de ihtiyacı olduğu bir arsa üzerine çocuk bakım evleri, çocuk muayenehaneleri ve çocuk bahçesi gibi tamamen çocuklara ait inşaat yapılacağıdır. Ankara'da çocukların oynamak için uygun yerleri bir çocuk bahçesinin bir örnek teşkil edeceğini ifade etmiştir.[951] Bunun ardından Himaye-i Etfal Cemiyeti'ne Amerika'da yaşayan Türklerin yaklaşık iki yüz bin lira yardım yaptıklarını söylemiştir. Çocuk bakım yeri, çocuklara süt verecek bir yer olacak olan tesisin de o yardım parası ile yapılacağını ve seçilen arsanın da bunun için kullanılacağını ifade etmiştir. Bunun üzerine oylanan *"Himaye-i Etfal Cemiyetine Füruht Olunacak Arsa Hakkında Kanun"* olarak kabul edilmiştir.[*952]

21 Nisan 1938 tarihinde Himaye-i Etfal Cemiyeti adına Dr. Fuat Umay, "Ana" adlı bir dergi için Halkevlerinden destek istemiştir. Cumhuriyet Halk Partisi Genel Sekreterliği'ne gönderilen belgede, derginin aile bağlarını güçlendirmek ve kadınların annelik hislerini destekleyerek, çocuk bakımı ve sağlığı konusunda başarılı olmaları için gerekli bilgileri vermek amacında olduğu belirtilmiştir.[953]

Himaye-i Etfal Cemiyeti çocuk için günden güne artan bir öneme sahip olmuş ve çocuk sağlığını da düşünmüştür. Yaptığı yayınlarda halkı bilinçlendirmeye çalışmış ve çocuk sağlığının önemini duyurmak istemiştir.

2.5. Halkevlerinin Çocuk Sağlığı Konusunda Çalışmaları

Atatürk Dönemi'nde Halkevleri oldukça yoğun çalışan ve halka hizmet eden kurumlardı. Kuruluş amacı çevrede yardıma muhtaç kimsesiz kadınlar, çocuklar, sakatlar, düşkün ihtiyar ve hastalarla ilgilenmek; mevcut hayır cemiyetlerinin faaliyetlerinde çalışmak; kreş, öğrenci yurtları, işçi tedavi yurtları gibi sosyal yardım

[951] TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 2, Cilt: 15, İçtima: 67, 01.03.1941, s.87.
[*] Maddenin içeriği *"Ankara'da Şengül Hamamı Caddesinde Numune mektepleri karşısında Hükümete ait beş metre murabbaımdaki arsanın kıymeti mukayyedesiyle Türkiye Himayei etfal Cemiyetine furuhtuna Maliye Vekili mezundur"* şeklindedir
[952] TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 2, Cilt: 15, İçtima: 67, 01.03.1941, s.87.
[953] B.C.A. Yer: 1299-316-2, Dosya Ek: 8.. Büro, Kurum: 490-1-0-0/Cumhuriyet Halk Partisi, :ocuk Esirgeme Kurumu'nun çıkarmakta olduğu Ana dergisine halkevlerinin aboneliklerinin mümkün olmadığı, tarih: 21.04.1938.

kurumlarının çalışmalarını hızlandırmak; fakir öğrencilerin elbise, yemek ve barınma giderleriyle ilgilenmek; tedaviye muhtaç hastaların tedavilerini sağlamak gibi sosyal amaçlar olan Halkevlerinin bulunduğu bölgede yardıma muhtaç, kimsesiz kadınlar, çocuklar, sakatlar, yaşlılar tespit edilerek onlara gereken yardımlar yapılmış; köy ve kentlerde fakir hastaların muayene ve tedavileri sağlanmış; ilkokul öğrencilerinin vücut ve diş muayeneleri olmak üzere fiziksel muayeneleri bu kurumlar tarafından yapılmıştır. Halkevi doktorları, kendilerine halkevi adına müracaat eden hastaları ücretsiz muayene ederek birçok halkevinde sağlık kabini açılmış, böylece deneyimli doktorların yoksul hastaları tedavi etmesi sağlanmıştır.[954]

Halkevlerinde ayrıca doğumla ilgili bilgiler verilmiştir. Çocuk sağlığı ile ilgili yazılarda ise; çocukların altlarına toprak konulmaması gerektiği, temizliğe alıştırılmaları ve iyi çocuk yetiştirmenin öneminden bahsedilmiştir. [955]

Örneğin, konuşmacılarının büyük çoğunluğu öğretmenlerden oluşan Manisa Halkevi'nde birçok konuda verilen konferansların yanı sıra; sağlık, cinsel eğitim, doğru çocuk bakımı, uyuşturucunun zararları ve bağımlılık yapıcı maddeler gibi farklı konularda da konferanslar düzenlenmiştir. [956]

Halkevleri, halkın sağlığını düşünen çalışmalarda bulunmuştur. Çocuk sağlığını da içeren, ebeveynlere destek olan bu kurumlar, çocuk sağlığı konusunda bilgilendirici çalışmalarıyla oldukça faydalı olmuşlardır.

3. SAĞLIKLI VE GÜRBÜZ ÇOCUK YETİŞTİRMENİN ÖNEMİ

Sağlıklı bir yaşam için beden eğitimi ve spor önemlidir. Ancak sağlık için olduğu kadar fiziksel olarak güçlü bireylerin olduğu toplumların pek çok alanda daha güçlü ilerlediği, hastalık ve zayıflıktan uzak kalabildiği bir gerçektir. Bu bakımdan Türkiye Cumhuriyeti kuruluş yıllarında beden terbiyesini amaç edinmiştir.

Türkler en eski zamanlardan beri atletik ve güçlü olmayı günlük yaşantılarına eklemişlerdi. Türkler gerek yarı göçebe, gerekse yerleşik düzende spora çok yakın

---

[954] Mustafa, Özsarı, *Ege Bölgesi Halkevi Dergilerindeki Edebî Ve Kültürel Muhteva Üzerine Bir İnceleme*, (Doktora Tezi), Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir, 2002, ss.23-24.

[955] Erdem Çanak, "Akgünler Gazetesi ve Gazetede Adana Halkevi", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi,* Cilt. 38, 2013, s. 13.

[956] Hakkı, Uyar, *"Cumhuriyet Döneminde Manisa'da Eğitim (1923-1950)",* (Yüksek Lisans Tezi), Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri Ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, İzmir, 1993, s. 68.

olmuşlardı. Spora çok zaman ayırabilmiş, tarih boyunca spor faaliyetlerini kadınlı erkekli yapmışlardı. Kadınların da ata binmeleri, ok atmaları ve çöğen-polo oynamaları buna örnektir. Bu açıdan Türkler, geniş omuzlu, geniş göğüslü, boğa boyunlu ve büyük elli olarak tanımlanıyordu. "Türk gibi güçlü" ifadesi Türkler için kullanılıyordu. Çocuklarını da erken yaşta ata binmeye alıştıran Türklerin, 3 yaşından sonra, çocuklarını boyunca büyük koyunlara bindirdikleri, 8 yaşına geldiklerinde at sırtında gezilere başladıkları, 12 yaşında da mükemmel bir binici oldukları belirtiliyordu.[957]

Savaşlar önceden daha çok beden gücüne dayalıydı. Bundan dolayı fiziksel hareketler daha çok savaşlara hazırlık için yapılıyor, devletler bunu esaslı bir politika olarak kullanıyordu.[958] Osmanlı Devleti'nde de savaşa hazırlık amacına uygun olarak sporcu yetiştirmek üzere stadyumlar açılmış, güreş, okçuluk beden terbiyesinde temel sportif faaliyetlerden sayılmıştı.[959] İkinci Meşrutiyet döneminden itibaren devlet, beden eğitimini ve sporu bir program çerçevesinde ele alarak bunu sadece okullarla sınırlı kalmayıp, gündelik yaşamsal pratiklerinin de arasına almıştı. Cumhuriyetin ilk yıllarında beden eğitimi ve spora verilen önem daha da belirgin bir hale gelmiş ve Devlet, beden eğitimi ve spor alanına doğrudan müdahale ederek yönlendirmeye başlamıştı.[960]

Atatürk Dönemi siyasetinde ve ağırlıklı olarak, çocuklar ve onların sağlıkları ile ilgili alınan kararlar oldukça fazlaydı. Bununla beraber çocuk sağlığı konusunda çokça halkı bilgilendirici çalışmalar yapılmaya çalışılmıştı. Çocuklara temiz hava aldırmak, çocukların gücünü ve sağlığını arttırarak verem, zatürre gibi hastalıkları azalttığından dolayı halka tavsiye edilmişti[961].

Cumhuriyetin ilk dönemlerinde kamp ve izcilik çalışmalarına önem verildi. Pek çok kurum vasıtasıyla yürütülen kamp çalışmaları, çocuk ve gençlerin beden eğitimleri açısından işlev görmüştü. Cumhuriyetin eğitim politikalarını ve beden politikalarını en iyi yansıtan uygulamaların başında Kızılay Gençlik ve Sağlık Kampları gelmekteydi.[962]

---

[957] Tuncer Kurt, vd., *Türk Spor Tarihi,* MEB Yay., 4. Baskı, Ankara:2013, s.12-13.
[958] Mustafa Erkal, *Sosyolojik Açıdan Spor,* Milli Eğitim Gençlik ve Spor Bakanlığı Beden Terbiyesi ve Spor Genel Müdürlüğü Yay., Ankara:1986, s.6-7.
[959] Ali Tunç, "Osmanlı Devleti'nde Spor (Okçuluk)", Niğde Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Beden Eğitimi Ve Spor Anabilim Dalı, (Yüksek Lisans Tezi), Niğde:2000, s.17.
[960] Mutlu Türkmen, "Erken Cumhuriyette Beden Eğitimi Ve Sporun İdeolojik Temelleri", *Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature And History Of Turkish Or Turkic,* Volume 8/6 Spring 2013, pp. 729-740, Ankara, s.732-733.
[961] Akşam, "*Çocuklara Hava ve Ziya*", 23.04.1934, s. 1.
[962] Türkmen, a.g.m., s.737.

Mustafa Kemal Atatürk'ün yaptığı konuşmalarda, gelecek açısından çocuk ve gençlerin sağlığına ne kadar önem verdiğini ve özellikle Sağlık Ve Sosyal Yardım Bakanlığının bu konuda ne kadar çalıştığını vurguladığını görürüz.

Atatürk 1 Kasım 1934 tarihinde meclis açış konuşmasında çocuk sağlığını vurgulamış, gençlerin sağlamlıkları, gürbüzlükleri sağlamanın öneminden bahsetmişti. Bununla ilgili Sağlık Ve Sosyal Yardım Bakanlığının bu yolda çalışmakta olduğunu anlatmıştı. [963]

Yine Atatürk, Sağlık Ve Sosyal Yardım Bakanlığı'nın çalışmalarını vurgulayarak 1 Kasım 1937 tarihli meclis açış konuşmasında; *"Sağlam ve gürbüz nesil, Türkiye'nin mayasıdır, prensibini, pek iyi kavrayarak çalışmakta olduğunu takdire değer bulurum."* diyerek çalışmaların ilerlediğini, onların çocuk sağlığı konusunu anladıklarını ve bu yönde olduklarını ifade etmiş ve bundan memnuniyetini dile getirmiştir. [964]

23 Mayıs 1938 tarihinde çocuk sağlığı konusunu değerlendirilmiş, buna göre nüfusu arttırmak için iki yol olduğu açıklanmıştır. Bunlardan birisi evliliği teşvik etmek diğeri ise mevcut nüfusu korumaktır. Yeni doğan çocuklar için bakım konusunda bilgilendirmenin gerektiğini bunun dışındaysa ekonomik durumu kötü olan ailelere gerekli yardım yapılmalıdır. Bir diğer dikkat çekici nokta ise sağlık çalışanlarının yetersiz oluşu ve bundan dolayı yaşanan çocuk kayıplarıdır. Seyyar olarak sağlık teşkilâtı kurularak ülkenin her yerine ulaştırılabileceği önerilmiştir.[965]

Genel olarak baktığımızda çocuğu ilgilendiren bütün sağlık devlet adamları tarafından ayrı ayrı ifade edilse de politika açısından genel sağlık çalışmaları kapsamında ele alındığınmış, sunulan önerge ve teklifler değerlendirilmiş, bu konuda çalışmalar yapılmıştır. Hükümetin bu konuda çalışmalarına bakıldığında sağlık hizmetlerini genel bütçeden finanse etmiştir. Bundan dolayı ülke çapında sıtma savaş teşkilatı, trahom ve frenginin yaygın olduğu bölgelerde bu hastalıklara karşı savaş verilmiştir.. Ankara'da Hıfzıssıhha Enstitüsü kurulmuş bulaşıcı hastalıklar ile mücadele için laboratuvar hizmetleri, aşı ve serum üretilmesi sağlanmaya çalışılmıştır. Numune hastaneleri kurulmuş hekim gereksinimleri karşılanmaya çalışılmıştır. Hemşire, ebe gibi sağlık personeli yetiştirilmesi konusunda da mücadele verilmiştir. Bakanlık, sağlık

[963] TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 4, Cilt: 25, İçtima: 1, 01.06.1934, s. 4.
[964] Söylev ve Demeçler, s.410.
[965] TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 5, Cilt: 2, İçtima: 64, 23.05.1938, s. 126.

hizmetlerini hekimler için daha çalışılabilir bir duruma getirmek amacıyla, devletin memurlara verdiği maaştan çok daha yüksek bir ücret sistemini kabul etmiştir.[966]

3.1. Askerlik Ve Çocuk Yetiştirme

Atatürk Dönemi'nde yapılan çalışmalar sağlıklı çocuk yetiştirmenin kapsamına alınmış, güçlü ve kuvvetli çocuklar da yetiştirilmesi istenmişti. Savaş dolu olan bir dünyada milletin olabilecek bir savaşta her an hazır bulunması gerekmekte bu da devlet politikası olarak çocuk konusuna yansımaktaydı.

11 Temmuz 1920 tarihinde İstiklal Subaylarının diploma töreninde çocuk olmalarına rağmen her türlü fedakârlığı göze almış, yoksulluk içinde Abidin Paşa köşkünde günde sekiz saat talim ve vazifelerini ifa eden küçüklerin oldukları belirtilmiştir.[967]

25 Şubat 1925 tarihinde genel bir değerlendirme yaparken askerlik ve ordu, beden eğitimi ve sporun önemi hakkında uzun açıklamalar yapılmış, ilerlemenin gerekliliğini özellikle ordu anlamında eskiyle yeniyi kıyaslayarak artık eskisi gibi top ve tüfekten ziyade iktisadi ve milli savaşların olduğu bu yönde gelişim sergilenmesi gerektiği söylenmiştir. Bunun ardından da Avrupa'daki sistemi açıklanmış ve artık uzun askerliğin iktisadi sebeplerden dolayı Avrupa'da kalmadığını bunun artık makinelerle yapıldığı bunun için bir çocuk teşkilatı kurmanın en mantıklı yol olduğu ve 1. Dünya önce bunun gerekliliğinin farkına varıldığı ve gençlerin hangi durumda olursa olsun silah kullanmayı bildiğini ve bunun önemli olduğunu belirtilmiştir.[968]

Savaş meydanlarında büyük başarılar elde eden İsmet İnönü iyi bir asker olabilmenin yolunun çok daha farklı olduğunu düşünür. Ordu üzerinde hâkimiyet kurmak isteyen bir askerin bunu savaş alanına geldiğinde çözebileceğini, barış zamanlarında rütbeli asker ve komutanların hakimiyetlerinin kıdem ve bulunduğu yer itibariyle olduğunu, bundan dolayı astlarına karşı her an kendilerini ispat edecek konumda olmaları gerektiğini söyler. Gerçek bir askerin savaş alanında gösterdiği

[966] Ağırbaş vd., 2011, s. 745.
[967] TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 1, Cilt: 6, İçtima: 112, 11.07.1336, s. 300.
[968] TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 2, Cilt: 14, İçtima: 64, 25.02.1341, s. 300.

cesaret ile kararlar alabildiğini, ancak bunu uzun eğitimler de alsa herkesin başaramayacağını dile getirir.[969]

Her daim güçlü bir ordu sahibi olmak isteyen Türkiye Cumhuriyeti, evlatlarını gürbüz, sağlıklı ve kuvvetli yetiştirme çabasında olmuştu. Milletvekilleri mecliste sık sık hem zihnen hem de bedenen iyi yetiştirilen çocukların ülke için büyük bir güç olduklarını dile getirmişlerdi. Türkiye'nin bu şekilde hareket etmesi 1935 yılında yabancı basına da yansımış ve Türkiye'nin evlatlarını savaşa hazırladığına dair haberler çıkmıştı. Ancak Türkiye Cumhuriyeti'nde Türk çocuğu ordu anlamında her ne kadar bir güç olarak görülse de yurtta barış, dünyada barış politikası yeni kurulan devletin misyonuydu ve bu misyona mümkün olduğunca sadık kalmak gerekiyordu.[970]

Askerliği özendirmek için 28 Mayıs 1935 yılında çeşitli kademeden asker çocuk ve anne babalarına Posta Kanunu'nda destek sağlanmıştır. Buna göre mektup ve kartlar bir senelik tutarının binde beşi olmak üzere her sene ilgili daire bütçelerinden ödenecektir.[971]

Atatürk Dönemi'nde çocuk milli bir değer önemli bir güç olarak görülmüştü. Ayrıca çocuk fiziksel olarak da kuvvetli ve iyi yetiştirilmesi gereken bir varlık olarak değerlendirilmiştir. Ülkenin geleceği olmasının yanı sıra düşmanı korkutan, ordu için bir güç olan çocuk ve genç nüfusu bu dönemde askeri anlamda yapılan iyileştirmelerle daha da önem kazanmış ve gurur duyulacak bir hale gelmiştir.

3.2. Çocuklar İçin Spor Konusu

Her alanda olduğu gibi spor ve çocuk konusunda da çok kıymetli ve faydalı analizlerde bulunan Mustafa Kemal Atatürk, Türk çocuğunu da çok iyi tanımış ve ona pek çok noktada olduğu gibi, beden eğitimi ve spor alanında da güvenmiştir. Bundan dolayı Avrupa'da yapılan resmigeçitler sırasında kendisine gelen Türk çocuklarının bu noktada zayıf kalıp kalmadığı sorusuna görünüşe aldanmayıp, Türk çocuğunun tarlada, çapada koştururken güçlü kaldığını söylemiştir. Mustafa Kemal Beden hareketlerinde

[969] İsmet İnönü, *İsmet İnönü Hatıraları*, Büyük Zaferden Sonra Mudanya Mütarekesi Ve Lozan Antlaşması, Yenigün Haber Ajansı Basın Ve Yayıncılık A.Ş. Ağustos 1998, s. 56.
[970] The New York Times, " *Turkey Orders Training Of All Childrens For War",* 20.05.1935, s.8.
[971] 376 Numara Ve 26.11.1339 Tarihli Posta Kanununa Müzeyyel Kanun, 28.05.1935, T.C. Resmi Gazete, S. 3014.

esasın, nesilden aktarılan adetler olduğunu ve artık bütün dünya milletleri için spor esaslarının tekniği bundan doğduğunu söyler. Türk çocukları her ülkenin çocukları gibi, doğdukları andan itibaren doğanın sebep olduğu hareket etme zorunluluğu ile ellerini, kollarını bacaklarını hareket ettirmekle başlarlar; sonra çocuk büyüyünce bulunduğu bölgenin durumuna göre tarlalarda, bayırlarda, tepelerde, kayalıklar içinde, ormanlarda koşar yürür, vücudunu eğitir. Güreşir, ata biner, atlar, cirit oynar ve daha birçok milli sporları yapar. Her yaştaki Türkler için beden eğitimini önemlidir çünkü *"Sağlam dimağ sağlam vücutta bulunur*" sözünü buradan gelmektedir.[972]

"Türk milleti anadan doğma sporcudur. Henüz yürümeye başlayan köy çocuklarını bile harman yerinde güreşirken görürsünüz." demişti. Cumhuriyetin ilanından önce 5 Eylül 1923 tarihli hükümet programında beden eğitiminin önemli olduğu, bunun için Terbiyei Bedeniye Darülmuallimini (Gazi Terbiye Enstitüsü) açılacağını ve izcilik teşkilatına önem verileceği, okulların bu yönde hazırlanacağı belirtildi.[973] Bununla beraber, beden eğitimi derslerinin okutulmasını ve bunun Milli Eğitim programında yer almasını sağladı. Ayrıca beden eğitimi öğretmeni yetiştiren okulların açılmasını, okul mezun verene kadar kurslar düzenlenmesini istemiş ve kurulan komisyonda Avrupa'da Beden Eğitimi öğrenimi yapmış olan Ali Sami Yen Beyi görevlendirmişti.[974]

Kurtuluş Savaşı sonrası, Türk sporcuların olimpiyatlara katılabilmesi için maddi destek gerekmekteydi. Bu dönemde Mustafa Kemal Türkiye İdman Cemiyetleri İttifakı'na para toplamış ve bu şekilde Paris 1924 8. Olimpiyat Oyunları için 29.000 lira hazırlanmıştı.[975] Bundan sonra Türk sporcu gençler olimpiyatlara katılmak için hazırlıklara başladı.[976] Olimpiyatlar sonucunda çeşitli dallarda dereceye giren sporculara madalyalar verildi.[977]

---

[972] Afet İnan, *Atatürk Hakkında Hatıralar Ve Belgeler*, Haz. Arı İnan, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 8. Baskı, Ankara: 2009, s. 116.
[973] Hükümetler Ve Programları, s.16.
[974] Yurdanur Erbasan, "Atatürk ve Spor", *Beden Eğitimi ve Spor Araştırmaları Dergisi,* C.3, S.9, Temmuz 1992, ss.20-21, s. 20.
[975] Olimpiyat Dünyası, Kasım 2013, S.51, s.39. Erişim Tarihi: http://olimpiyat.org.tr/Upload/YayinGruplari/761981_dergi_s51.pdf
[976] B.C.A., Yer: 144-34-3, Dosya Ek: 148, Kurum: 30-10-0-0/Muamelat Genel Müdürlüğü, Türk sporcu gençlerin 1924 Paris Olimpiyatlarına çok iyi hazırlandıkları ve bu olimpiyatların ne zaman başlayıp biteceğine dair Türkiye Milli Olimpiyat Cemiyeti reisinin yazısıyla Olimpiyatlar programı, tarih: 20.02.1924.
[977] B.O.A., Yer: 126-44, Kurum: HR.İM.., Paris'te Olimpiyat oyunlarında Türkiye'yi temsil eden bazı zevata mahsus olup gönderilen iki adet madalya ile şehadetnamenin Türkiye Milli Olimpiyat Cemiyeti Başkanlığına tevdi edildiği, tarih: M-14-12-1924.

1930 tarihli Belediye Kanunu'nda çocuklar için her şehir ve kasaba belediyeleri, bulundukları yerde uygun büyüklükte çocukların temiz hava almasına ve beden terbiyesine uygun geniş spor alanları imar edilmesi gerektiği kabul edildi.(md.168) [978]

Devlet yöneticileri ve beden terbiyesi ve spor konusuna önem vermişlerdi. 25 Mayıs 1935'te beden terbiyesi temel usullerden ileri gidemediği için çocukların kabiliyetli oldukları sporların araştırılması tavsiye edildi. Bunun dışında okullarda çocukların okul doktorunun raporundan ziyade belediye doktorunun raporuyla spor derslerinden muaf tutuldukları gözlemlenmiş ancak bu tam ayrıntılı bir rapor olmadığı için buna dikkat edilmesi gerektiğine dikkat çekilmişti. Spor konusunda çocuğun vücudunun iyi bir şekilde incelenmesinin ve okula da öyle alınmasının gerektiği belirlenmiştir. Çocuklar, mecburî muayeneye tâbi tutulmadıkça ve onların sağlıkları, vücut yeterlilikleri ölçülmedikçe spor derslerine devam etmemeleri gerektiği belirtildi.[979]

23 Nisan 1923 tarihinde geçen bir gazete yazısında Jandarma mektebinin spor faaliyeti büyük alaka uyandırdığı, sporun diğer bütün alanlarında olduğu gibi yılmayan bir çalışma eseri olarak kuvvetli gençler yetiştiren Jandarma Mektebi binlerce seyirci önünde yapılan yarışmalarda büyük başarılar göstermişler ve gürbüz Türk çocukları olan genç jandarmalar cidden temiz ve muntazam spor kıyafetleriyle resmi geçitte, aldıkları sonuçlarla diğer yarışmalarda da büyük takdir toplamışlardı.[980]

Mustafa Kemal Atatürk 30 Nisan 1926'da Çankaya'da Cumhurbaşkanlığı köşkünde Türkiye İdman Cemiyetleri İttifakı kongresi adına gelen heyete karşı; *"Efendiler; gürbüz, yavuz evlâtlar isterim. Bunları yetiştirmek tedbirlerini ve mesuliyetini üzerinize almış adamlarsınız. Bu neticeyi görmezsem hakkınızdaki muhabbetim, itimadım ancak o zaman zail olur."* sözlerini söylemiş ve gelecek nesilden beklentisini iletmişti.[981]

12 Temmuz 1934 yılında gelişen sağlık düşünceleri ışığında çocukların spor yapmalarının çok önemli olduğu ancak her sporun doğru olmadığı, doğru sporun bedene faydalı olabileceği belirtilmişti. Beden terbiyesinin sadece okulda mektepte değil açık

[978] Belediye Kanunu, T.C. Resmi Gazete, 14.04.1930, S.1471.
[979] TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 5, Cilt: 3, İçtima: 29, 25.05.1935, s. 256.
[980] Akşam, "*23 Nisan Çocuk Bayramı Gülhane Parkı'nda*", 23.04.1923, s.1.
[981] Söylev Ve Demeçler, s.371.

havada yapılmasının çocuk sağlığına daha büyük faydaları olduğu öneriler arasındadır.[982]

8 Kasım 1937 tarihli hükümet programında spor işlerine önem verileceği vurgulandı.[983] Cumhuriyetin ilanından 1936 yılına kadar süren dönemde sporu, Türkiye İdman Cemiyetleri İttifakı yönlendiriyordu. Geçiş özellikleri gösteren 1936 – 1938 dönemindeyse Türk Spor Kurumu öne çıkmıştı. 1938'den sonraki yıllardaysa, Beden Terbiyesi Genel Müdürlüğü, sporun ulusal ölçekte örgütlenmesi görevini yüklenmişti.[984]

Fransa da yayınlanan dönemin ünlü spor dergisi "L'Auto", yayımladığı bir makalede Atatürk'ün spora verdiği önemi

"Dünyada ilk defa beden eğitimini mecburi kılan devlet adamı o oldu. Yalnız kâğıt üzerinde, nutuklarda değil, bilfiil yerine getirdi. Stadyumlar ve çeşitli spor merkezleri tesis ettirdi. Halk evlerinin spor kollarını bizzat kontrol etti. Milletin mukadderatına hakim olduğu günden itibaren Türkiye'de spor, gittikçe artan bir önem ve değer kazandı."

diyerek ifade etmişti.[985] Tüm bu çalışmalar spor konusunda aktif olunmasını sağlamış, bu konuya çocukların da büyük ilgisi uyanmış ve daha da önemlisi bu faaliyetler güçlü Türk çocuklarının kendilerine duyduğu güvenin artmasına sebep olmuştur.

3.3. Gebe Ve Anne Sağlığı Konusunda Politikalar

1921 yılında kurulan ve Devlet tarafından desteklenen Himaye-i Etfal Cemiyeti yenidoğan, bebek, çocuk, gebe ve annelerin ölümlerini engelleyerek sağlıklarını korumak için halkı bilinçlendiren çalışmalar yapmışlardır. Tıp alanındaki bu çalışmaları yaparken dönemin hekimlerinden destek almışlardır.

23 Nisan 1920 tarihinde TBMM'nin açılmasının ardından nüfusun gittikçe azalması devlet adamlarını endişelendiriyor bu durum onları çocuk ölümlerini azaltma ve çocuk sahibi olmayla ilgili politikalar yapmaya itiyordu.

---

[982] Akşam, "*Sıhhi Varlık Mücadelesinde Çocuk",* 12.07.1934, s.5.
[983] Hükümetler Ve Programları, s.53.
[984] Türk Spor Tarihi, s.70.
[985] Türk Spor Tarihi, s.83.

Çocuk ölümlerinin büyük bir kısmı çeşitli hastalıklar sonucu meydana gelmekteydi. Bunlar içinde bağırsak enfeksiyonları büyük bir bölümü oluşturmaktaydı. Bu hastalığı önleme adına Himaye-i Etfal Cemiyeti anne sütünün önemini anlatmış anne sütünün yetmediği durumlarda "Süt Damlası" adlı kurumun öneminden bahsetmişti.[986]

Cemiyet aynı zamanda anne sütünün etkilerini ve içeriğini anlatmıştı. Burada en iyi sütün anne sütü olduğu anlatılır. Anne sütüyle beslenmeyen ve emzik kullanan çocukların, dışarıdan alınan sütü içtikleri ancak bundan dolayı da bağırsak hastalıklarına yakalandıkları görüldüğünden çocuk kaybı yaşandığı bildiriliyordu. Çocukların %40'ı küçük yaşta ishalden vefat ediyordu. Çocuğa anne sütü emzirmek mümkün değilse kaliteli süt tükettirilmesi öneriliyordu. Bunun için de Himaye-i Etfal Cemiyeti tarafından kurulan Süt Damlası kurumlarından süt almalı, bu şekilde bu hastalıktan bebekler korunabilmekteydi. Testlerden geçmiş sütlerin bulunduğu Süt Damlasında sütannelerin bebekleri emzirebilmekte olduğu bilgisi yer alıyordu. Bu şekilde kurumların tanıtımı halka yapılarak özellikle yenidoğan bebek annelerinin bilinçlenmesine çalışılmıştı.[987]

Gürbüz Türk Çocuğu Dergisi Müdürü Dr. Ali Vahid'in çalışmaları bu noktada önemlidir. Cumhuriyetin ilk yıllarında bebek ölümlerinin önlenmesine yönelik çalışmalar arasında yer alan çocuk sağlığını koruma ve geliştirmek için halk eğitimlerine yönelik örnek niteliğindeki eserler veren oldukça dikkat çekici çalışmaları olmuştur. Bunlardan birisi olan bebek sağlığı ile çocuk beslenmesine ilişkin bilgiler veren *"Memedeki çocuk nasıl beslenir?"* adlı eserin yanı sıra; "*Annelere Nasihat",* "*Hasta Çocuğa Bakım ve Bulaşıcı Hastalıklar*","*Çocuklarda Kemik Hastalığı: Esbabı, Fenalığı, Tedabiri*", *"Çocuk Büyütme İlmihali*", *"Çocuklarda Kemik Hastalığı*", "*Çocukluğun İçtimaî Hıfzıssıhhası",* "*Annelere Çocuklarda İshâl ve İnkıbaz",* "*Büyük Çocukların beslenmesi nasıl olmalı*"? adlı çocuk üzerine çalışmaları halkı aydınlatma girişimlerindendi.[988]

Sağlık Bakanlığının bütçesi ile neler yapılabileceğine dair yapılan kanunda şu bilgiler yer almıştı: *"Sıhhat ve İçtimai Muavenet Vekaleti bütçeleriyle muayyen hatler dahilinde olarak aşağıda yazılı hizmetleri doğrudan doğruya ifa eder:"* Doğumu

[986] Fevzi Çakmak, *Atatürk Dönemi'nde Türkiye'nin Nüfus Politikası,* Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri Ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, (Yüksek Lisans Tezi), İzmir: 2007, S.67-68.
[987] Çakmak, a.g.t., s.68.
[988] Özcan vd., a.g.m., s.644-645.

kolaylaştırma ve sayısını arttırma ve çocuk ölümünü azaltmaya etki edecek tedbirler ile annelerin doğumdan önce ve doğumdan sonra sağlıklarının korunması çalışmaları bu kanun kapsamındaydı.

1927 yılında anne ve babaları eğitmek için bebek bakımına yönelik yayınlar yapılmıştı. Sağlıklı bir bebek yetiştirmek için öncelikle anne ve baba için bazı öğütler verilmiştir. Bunlardan anne için olanı bebek doğmadan önce gebenin bir hekime muayene olması, sık yıkanması, sade beslenmesi, su ve süt ağırlıklı beslenerek alkolden uzak durması, ağır hareket etmesi, iyi uyuması, mutlu olması şeklindedir. Babaya olan öneri ise eşine destek olmasıdır. Bebek bakımı içinse öncelikle problem çıktığında doktora danışılması, anne sütü ile beslenmeye çalışılması eğer bu mümkün değilse doktorun önerisine uyulması şeklindedir.

Anne sütü çok önemsenmiştir. Anne sütü verirken belli saatlerde emzirilmesi gerekmektedir. Eğer bebek anne sütü ile beslenmiyorsa kullanılan malzemelerin temizliğine dikkat edilmesi, belli cinste emziklerin kullanılması önerilir.[989]

Sağlıklı bir çocuk yetiştirmek için çocuğun açık havaya çıkarılması, dar ve sıkı elbiselerin giydirilmemesi gerekmektedir. Bebeği verem vb. salgın hastalıklardan korumak için yerlere tükürülmemesi, bebeğin ağızdan öpülmemesi, dışarıdan kirli süt içilmemesi, yerden toz kir bebeğe gelmemesi gerekir. Bebeğin sık sık tartılması belirli aylarda belirli kilolara uyulması gerekmektedir. [990]

Himaye-i Etfal Cemiyeti tarafından yapılan önemli çalışmalardan olan "Anneler Birliği" kurularak, gürbüz çocuk yetiştirmek için gebe ve sonra anne olan kadınların birbirine destek olması sağlanmıştır. Altı kadından oluşan Anneler Birliği haftada bir gün Süt Damlası'nda toplanarak fakir, sütü gelmeyen ya da sütten kesilen çocuklara sepet beşikler, kundaklar, taze sebze ve çeşitli unlu ürünler vererek yardım etmektedir.[991]

1930 Umumi Hıfzıssıhha Kanunu'nun 89. maddesi aşı ile ilgiliydi. Buna göre Türkiye sınırları içerisinde doğan her çocuğun doğumu takip eden ilk dört ay zarfında aşılanacağı bilgisi yer almıştı. Bunun yanı sıra çocuğun peder ve validesi aşı mecburiyetinin ifa edilmesinden ayni şekilde sorumlu tutulmuşlardı. Ebeveyni olmayan

[989] Annelere ve Çocuklara Salname, s. 23-36.
[990] Annelere ve Çocuklara Salname, s. 23-36.
[991] Annelere ve Çocuklara Salname, s. 23-36.

çocuklar veya ebeveyni nezdinde bulunmayan çocuklar için çocuğu bakmak üzere kabul eden şahıslar veya kurumlar müdürlerinin sorumlu olacağı belirtilmişti.[992]

İş Kanunu'nda ise kadınların çalıştığı ve belirli sayıda işçisi olan işyerlerinde, emziren anneler için emzirme odaları olacağı belirtilmiştir[993]

Yenidoğan bir bebeğin bakımı, hamile bir annenin bilinçlenmesi, hasta çocukların iyileştirilmesi ve hastalığa sebep olacak etkenlerin ortadan kaldırılmasını amaçlayan Devlet yöneticilerinin çalışmaları sonucu çıkartılan kanunların etkili olması için gerek basın gerekse bilgilendirici eğitimler, konulan yasaklar yönlendirici olmuştur.

3.4. Çocukların Diş Bakımı

Dişlerin fırçalanması, koruyucu uygulamalar, düzenli hekim kontrolü ağız ve diş sağlığının temelini oluşturmaktadır. Çocukluk ise tüm bu alışkanlıkların kazanılmasının en uygun olduğu zaman dilimidir. Ağız ve diş sağlığı konusunun önemini bilen ve önlem amaçlı bilgilerle halkı aydınlatan hekimler Atatürk Dönemi'nde gazete ve dergilerde makaleler yazmışlar, diş temizleme eşyaları da basında sık sık yer almış ve bu bakımdan çocuklar hastalıklardan korunmak istenmiştir.[994]

Ağız ve diş bakımı için klasik Osmanlı tıp kitaplarında yer alan formüller zamanla halka yönelik basın organlarında yer almıştı. 19. yüzyıl başlarından itibaren de Avrupa'dan modern ağız ve diş bakımı ürünleri ithal edilmeye başlandı. Bunlara *"Müstahzarat-ı Tıbbiye-i Ecnebiye/Yabancı Tıbbi Ürünler*" denilmekteydi. Diş ilaçları ve ağız ve diş bakım ürünleri, önceleri İstanbul'daki Avrupalı tüccar eczacılar tarafından ithal edilmekteydi. 20 Mart 1853 tarihli Ceride-i Havadis gazetesinde yayınlanan bir ilânda çocukların diş çıkarma zorluklarını hafifletmek ve onları rahatlatmak için satılan ilaçların hiçbir işe yaramadığı dile getirildikten sonra, yeni getirilen bir ilacın, küçük çocuk dişlerini kolaylıkla sürüp çıkardığı belirtiliyordu. *"Sıbyanın diş çıkarma hengamelerinde pek sıkıntı çektikleri malum olup ilaçları varsa gayr-ı nâfi hükmünde olmağla Galata'da Rusya Sefarethanesi pişgâhında meşhur*

[992] Umumi Hıfzıssıhha Kanunu, 6.05.1930, T.C. Resmi Gazete, S. 1489.
[993] https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/KANUNLAR_KARARLAR/kanuntbmmc016/kanuntbmmc016/kanuntbmmc01603008.pdf, s.853, Erişim Tarihi: 07.05.2018.
[994] Ceyhan Altun, Günseli Güven, Feridun Başak, Erman Akbulut, "Altı-Onbir Yaş Grubu Çocukların Ağız-Diş Sağlığı Yönünden Değerlendirilmesi", *Gülhane Tıp Dergisi* . 2005 , S.47, ss.114-118, s.114.

Mösyö Ottoni bir nevi ilâç getirmiş ve çocukların diş etlerine sürüldüğü halde yumuşatıp bilâ-meşakkat dişler uç göstermekte bulunmuştur" ilgili haberin içeriğiydi.

On dokuzuncu yüzyılın sonlarında bu işi diş levazımatı depoları üstlendi. Diş depoları diş ile ilgili araç-gereci ithal etmeye başladı. Diş depolarının en eskisi 1894'te açılan Maurice Faraggi Diş Deposu'ydu. Bu depo, Cumhuriyet döneminde de hizmet vermişti.[995]

Cumhuriyet dönemi ile birlikte koruyucu diş hekimliği hizmetleri, 1930'lu yıllardan itibaren başlayarak, 6-11 yaş grubu çocuklara yönelik ağız ve diş sağlığı hizmetleriyle ön plana çıkmıştı.[996]

Türkiye Cumhuriyeti kurulduktan sonra gerçekleştirilmeye çalışan atılımlardan biri de yerli ilaç sanayisini kurma çabalarıydı. 1925'ten itibaren iki yılda bir düzenlenen Milli Türk Tıp Kongrelerinde yerli ilaç sergileri açılması konusu yer alıyor ve yerli üretim yapan eczacılara şevk veriyordu. Eczacılar diş ürünleri için de bu kapsamda çalışmalar yapıyorlardı. [997]

1930'larda çocuklara özel diş macunu reklamları yapılıyor ve diş macunları ve pastalarının "*Çocuk dişleri gibi sağlam "* sözleriyle çok yüksek koruyucu olduğu belirtiliyordu.[998]

Tamamen diş sağlığı konusunda yayınlar çıkartılıyordu. Bunlardan; Diş Tabipleri Cemiyeti Mecmuası, Dişçilik Alemi, adlı dergiler genel olarak dişler hakkında bilgi vermekteydi. Ayrıca İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi Mecmuası'nda diğer alanlarda olduğu gibi diş ile ilgili konularda halkı bilgilendirmekteydi. [999]

Çocuk dişlerinin bakımına yönelik en kapsamlı bilgi ise Himaye-i Etfal yayınlarından olan 1927 tarihinde Doktor Ali Vahit'in çıkardığı, *"Dişlerimizi Niçin Temizleriz"* adlı dergiydi. Bu dergide genel olarak diş temizlemenin önemi belirtiliyor, çocuklara öneriler veriliyordu.[1000]

1934'te Türk Diş Tabipleri Derneği tarafından, İstanbul ilkokullarında çocuklara diş hekimlerince muayeneler yapılmıştı. Bununla ilgili bir istatistik hazırlanmış, toplam

---

[995] Nuran Yıldırım, "Osmanlı Ve Erken Cumhuriyet Dönemlerinde Ağız-Diş Bakımı Ve Ürünleri". *Mersin Üniversitesi Tıp Fakültesi Lokman Hekim Tıp Tarihi ve Folklorik Tıp Dergisi*, S.2, C.3, Aralık 2012, ss.35-50, s.42.

[996] Altun vd., a.g.m., s.115.

[997] Yıldırım, a.g.m., s.49.

[998] Cumhuriyet, "*Dentol Diş Macunu",* 08.05.1933, s.8.

[999] Bkz. Hakkı Tarık Us Dijital Arşivi, http://www.tufs.ac.jp/common/fs/asw/tur/htu/list1.html, Erişim Tarihi: 11.04.2021.

[1000] Ali Vahid, *Dişlerimizi Niçin Temizleriz*, Resimli Ay Matbaası, 1927, ss.1-17. Bkz. Ek:24.

31,015 öğrenci muayene edilmiş, bu çocuklardan sadece 1205 çocuğun dişlerinde çürük olmadığı anlaşılmıştır. Çürük dolayısıyla çekilmesi gereken çocuk dişi sayısı 33,248 olarak kabul edilmiş, istatistiğe göre tedavi olan çocuk dişi sayısı ise 659 adet olarak belirlenmiştir.[1001]

1935'te Suat İsmail'in köşe yazısı çocuk dişleriyle ilgilidir. Makalede çocuğun anne karnında aldığı gıdalardan başlamak üzere yediği besinlerin dişleri üzerinde çok derin etkileri olduğunu vurgulamıştı. Bu sebeple çocuklarda diş bozuklukları ve hastalıkları olduğu, süt dişlerinin bundan etkilendiği ve kalıcı dişlerin de problemli olacağını belirtmişti. Anne ve babaların çocuğun süt dişleriyle yakından ilgilenmeleri gerektiği ne dikkat çekerek; *"Anneler ve babalar çocuklarının süt dişlerini çektirmek için ısrar etmemelidirler. Bilakis bu dillerin tedavisini arzu etmelidirler. Bütün diğer medeni memleketlerde çocuk dişlerine değil dolgu lüzumuna göre kuron bile yapılıyor. Neden mi hadiseyi bir misal ile anlatayım"* demiş ve 5 yaşındaki bir çocuğun çürüyen süt dişinin yerine açılan boşluğa gelecek kalıcı dişin yayılacağını bunun da çocukta diş bozukluğuna yol açacağını belirtmiştir. Bundan sonra İstanbul ilkokullarındaki çocukların yüzde doksanının dişlerinde çürükler olduğunu yapılan araştırmayla ifade etmiştir. Tüm bunlar için bir "Çocuk Dişi Teşkilatı" kurulduğunu, bu teşkilatın anne ve babalara çocuk dişlerinin sağlığı için nasihatler verdiğini belirtmiştir. Bu nasihatler annelerin çocuklarına iki yaşından itibaren diş fırçalamayı öğretmesi ve çocuk dişlerindeki çürükler için hekime götürülmesi gerektiğini belirtmiştir.[1002]

[1001] Cumhuriyet, *"İlkmekteplerdeki Diş Muayenesinin Neticeleri",* 08.06.1934, s.7.
[1002] Türk Dili, "*Diş Çocukları",* 12.07.1935, s.2.

BEŞİNCİ BÖLÜM

ATATÜRK DÖNEMİNDE ÇOCUK KONUSUNDA DÜNYADAKİ GELİŞMELER

1. DÜNYA TARİHİNDE ÇOCUĞUN YERİ

1789 tarihli İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirisi ile yeryüzünde yaşayan her insanın birtakım haklara sahip olacağı belirtilmiş ama o zamanlar çocuk ayrı bir birey olarak gösterilmemiştir. Çocuğu koruma fikrini uluslararası alanda ortaya atan ilk kişi 1894 yılında Jules de Jeune olmuştur. Bundan sonra Paris Çocukları Koruma Cemiyeti İkinci başkanı Eduard Julliet'in önerisiyle çocukların korunması düşüncesine ilgi gösteren bazı Avrupa devletleri, 1911 yılında önemli bir toplantı yapmışlardır. Çocukların ve annelerin korunması ile ilgili uluslararası bir girişimle, 1912 yılında İsviçre'de açılan bir merkezde devletlerin çocuklarının korunmasına yönelik kanun gibi tüzük gibi ya da önemli eserleri toplamak, bunları yayınlamak, çocukların korunmasıyla alakalı uluslararası bir anlaşma yapılmasını sağlamak olmuştur. Benzer bir şekilde toplanan bir başka kongre de 1913 yılında Brüksel'de düzenlenmiş burada *"Uluslararası Çocukların Korunması Bürosu"* kurulmuştur. Bu kongrede de çocuk mahkemeleri, gençliği gözetim ve denetim altında tutma toplulukları, evlilik dışı doğan çocukların durumu ve vesayeti, çocuk ölümleri gibi çocuk sorunları üzerine çeşitli tartışma ve müzakereler düzenlenmiştir. Ancak 1.Dünya Savaşı'nın çıkması üzerine savaşın sonlarına kadar, çocuk haklarının neler olduğunu belirten bir bildiri maalesef yayınlanmamıştır.[1003]

Avrupalı Devletler 1. Dünya Savaşı'nın yıkıcı etkisi ile çocuklar için yoğun çalışmalar yapmışlar ve bunun sonucunda Cenevre kentinde Uluslararası Çocuklara Yardım Birliği'ni kurmuşlardır. Kurulan bu yardım birliğinde de Cenevre Çocuk

[1003] Emine Akyüz, Çocuk Hakları Bildirisi Ve Türk Hukuk Sistemi, "Çocuk Hakları Bildirisi Ve Türk Hukuk Sistemi", *Ankara University Journal Of Faculty Of Educational Sciences (Jfes)*, 13 / 1, Eylül 2019, ss.339-365, s.340.

Hakları Bildirgesi hazırlanmış ve Cemiyeti Akvam tarafından 1924 tarihinde bu beyanname kamuoyuna sunulmuştur.[1004]

Dünyadaki tüm ulusların yaşayan erkek ve kadınları, insanlığın ırk, uyruk veya din gibi ayrımlar gözetmeden sahip oldukları en iyi şeyi çocuğa vermekle yükümlü bulundukları hakkında Cemiyet'i Akvam'ın düzenlediği Cenevre Konferansındaki "Cenevre Beyannamesi" adlı bildirge Çocuk Hakları Bildirisi olarak kabul edilmiştir. Bildirinin maddeleri genel olarak şunları içeriyordu. Çocuğu bedensel ve ruhsal olarak tabii bir biçimde gelişmesine olanak sağlayan iyi şartlar içinde bulundurulmalıdır. (md.1) Acıkan bir çocuk beslenmeli ve doyurulmalı, hasta olan çocuk tedavi edilmeli ve iyileştirilmeli, zeka ve eğitim anlamında geri kalmış çocuk eğitilmeli, zararlı alışkanlıklar kazanmış olan çocuklar doğru yola getirilmeli, terkedilmiş olan çocuklar korunmalıdır.(md.2) Herhangi bir doğal afet, bir felaket anında yardım öncelikle çocuklara yapılmalıdır.(md.3) Çocuk hayatını kazanabilecek hale getirilmelidir ve her çeşit istismara ve suistimale karşı korunmalıdır.(md.4) Çocuk yeteneklerini hemcinslerinin hizmetine adayacak bilinçle yetiştirilmelidir.(md.5) Türkiye Cumhuriyeti'nin Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal Atatürk 1924 tarihli bu bildiriyi 1928 yılında imzalayarak kabul etmiştir."[1005] Türkiye Cenevre Beyannamesi'ni 1928 yılında kabul etmiş olsa da resmi bir organı olan Himaye-i Etfal Cemiyeti'nin resmi yayınlarından Annelere ve Çocuklara Salname adlı mecmuada, beyannamenin bir çeviri sureti yer almıştır.[1006]

Çocukların korunması fikrinin yayılmasında Fransız Devrimi'nin etkileri büyük ölçüde olmuştur. Modern Hukuk sistemlerinde çocukların korunması, çocuğun da bir birey olarak önem kazanması, çocuğun toplumun, yaşadığı ülkenin, devletin bir parçası olması gibi sebeplerden ötürü ilgili kanunlar çıkarılmıştır. Fransız Medeni Kanununda çocukların korunmasıyla ilgili maddeler bulunmaktadır. 24 Temmuz 1889 tarihinde kötü muameleye maruz kalmış ve terkedilmiş çocukların korunmasına dair kanun çıkarılmıştır. Alman Medeni Kanununda çocukların korunmasıyla ilgili önemli madde 11 Ağustos 1961 tarihinde *"Gençliğin Esenliği Hakkında Kanun"* ile tamamlanmıştır.

[1004] Hayrunnisa Özdemir, Ahmet Cemal Ruhi, *Çocuk Hukuku*, Onikilevha Yayınları, 2016, s.11.
[1005] Akyüz, a.g.m., s.341.
[1006] Annelere ve Çocuklara Salname, s. 21. Ayrıca bkz. EK:13.

Avusturya Medeni Kanununda' da Alman Medeni Kanunundaki gibi *"Gençliğin Esenliği Hakkında Kanun*" ile ilgili 3 maddelik kanunu yasalarına eklemiştir.[1007]

Sayılan tüm bu hukuk sistemlerinin aksine Türk-İsviçre-İtalyan Hukuk sistemlerinde çocukların korunmasına ait kurallar, doğrudan medeni kanunlarda düzenlenmiş ve tamamlayıcı bazı kanunlar da eklenmiştir.[1008]

Batı ülkelerinde tez çalışmasını yaptığımız bu dönem boyunca çocuk konusuyla ilgili çok çeşitli çalışmalar yürütülmüştü. Bu anlamda en çok üzerinde durulan şey ise çocuk ölümlerini azaltmaya çalışmak olmuştur. Bunun ilk adım olduğu düşünülmüştür. Önce dünyaya gelen çocuğun sağlığını ve hayatını muhafaza etmenin gerekliliği anlaşılmıştır. Bunun için çeşitli kurumlar açmışlardır.[1009]

Çocuk Konusundaki çalışmaların dünya tarihinde devletlere yansımasını genel olarak bu şekilde görmekteyiz. Ancak seçilen bazı devletlerdeki özel olarak çocuk konusunun gelişimini de izlememiz faydalı olacaktır.

1.1. Amerika Birleşik Devletleri'ndeki Çocuğa Yönelik Gelişmeler*

Dünya'nın gelişmiş ülkelerinden biri olan Amerika Birleşik Devletleri'nde (ABD) çocukların çalıştırılmasına henüz 1800'lü yıllarda başlanmıştır. Bu yıllarda çocuklar daha çok tarım ile ilgili işlerde çalıştırılmaktaydı. 1800'lü yılların ortalarına doğru, yedi ile on iki arasındaki yaşlarıyla çocuklar, çok düşük ücretler karşılığında, daha fazla çalıştırıldıkları için özellikle değeri işverenler tarafından daha da iyi anlaşılmıştır. Bu dönemde erkek çocuklara ücret olarak elli beş ABD doları verilirken, kız çocuklara ise yaklaşık yarısı veriliyordu.[1010]

Amerika'da çocuk refahı hizmetlerinin değerlendirilmesini yapmak ve çocukların ihtiyaçlarını saptayarak bu ihtiyaçları gidermek üzere Beyaz Saray Konferansları düzenlenmiştir. Bunlardan ilki 1909 yılında Başkan Theodore Roosevelt tarafından çocuk konularıyla uğraşan kişilerin, kimsesiz, yetim çocukların korunması konusuyla ilgili olmak üzere Beyaz Saraya özel olarak davet edilmesiyle olmuştur. Bu

[1007] İnan, Ali Naim, a.g.e., s.8-9.
[1008] Aynı yer.
[1009] Son Posta, "*Fransa, İtalya, Rusya ve Almanya'da Çocuk",* 25.06.1937, s.7.
* Amerika Birleşik Devletleri tarihi için ayrıca bkz. Allan Nevins ve Henry Steele Commager, *ABD Tarihi*, Çev. Halil İnalcık, Doğu Batı Yay., 2020.
[1010] Şahin, a.g.m., s.111.

konferansta korunmaya ihtiyaç duyan çocukların gerektiğinde koruyucu aileler yanında, kalabilmesi ile beraber çocuk refahı ve şartları ile ilgili eyalet kurumlarının kuruluş ve kontrolü üzerinde çok çeşitli tavsiye ve yönlendirmelerde bulunulmuştur. [1011]

1912 yılında Amerika'da Ticaret Ve Çalışma Bakanlığı'na bağlı olarak Çocuk Büro'su kurulmuştur. Bu kurumlara 1921'de Analık Ve Çocukluk Kanunu 1935'de Sosyal Güvenlik Kanunu 1939'da Çalışma Standartları Kanunları ile araştırma çocuk ile ilgili bazı konularda idari ve icrai yetkiler tanınmıştır. 1919 yılında Başkan Wilson'ın himayesinde ikinci bir konferans toplanmış burada ana ve çocuk sağlığı, çocuk suçluluğu, işçi çocuklar konuları tartışılmış ve bunların sonucunda 1920 yılında Analık ve Çocukluk (Sheppard-Towner) yasasına giden yolda adımlar atılmıştır. Böylece 1920 yılında Amerika Çocuk Refahı Cemiyeti kurulmuş ve çocuk servislerinin içeriğin geliştirildiği ve birleştirildiği bir birlik kurulmuş oldu.[1012]

Çocukların çalışmasıyla ilgili olarak bakıldığında ABD'de çocukların çalışma şartlarını düzenleyen ilk yasa Massachusetts Law (Hukuk) adıyla 1837 yılında çıkarılmıştır. Bu yasada on beş yaşının altındaki çocukların çalıştırılmaları yasaklanmıştır. Çocuklar bir yıl içinde en az üç ay okula devam edeceklerdi. 1900 yılında yirmi dört eyalette en düşük çalışma yaşı olarak, on dört yaşı belirlenmiştir. 1916 yılında çıkarılan The Keating-Owen Act yasası ile on altı yaşından küçüklerin maden işlerinde çalıştırılmaları yasaklanmıştır. 1924 yılında çocuk işçi çalıştırılması yasaklanmıştır. Fakat ABD'nin tamamında etkili bir şekilde uygulanamamıştır. Teknoloji geliştikçe çocuk işçi oranı da düşmüştür.[1013]

Amerika Birleşik Devletleri Türkiye Cumhuriyeti kurulduktan sonra çoğu kurumuyla örnek alınan bir ülke halindeydi. Yeni kurulan Cumhuriyet, en iyisi neredeyse onu alacak ve hızlı bir şekilde kalkınacaktı. Çünkü yeniliklerin ağır bir şekilde yapılması için yeterli zaman yoktu.

Çocuklara verilen önem ile ilgili 23 Nisan 1929 tarihinde Cumhuriyet Gazetesi'ne yansıyan bir haberde Amerika'da 20 bin nüfuslu bir şehri çocukların idare ettiği bilgisi yer almıştır. *"Amerika'da tamamen çocukların idare ettikleri bir şehir vardır. Geçende bir münasebetle bahsettiğimiz bu şehrin adı Boystovn yani çocuklar*

[1011] İnan, a.g.e., S.23-24.
[1012] Aynı yer.
[1013] Şahin, a.g.m., s.112.

şehridir. Boystovn'da oturanlar 12-19 yaşında çocuklardır. Şehir bu çocuklar tarafından mükemmel surette idare edilmektedir." şeklinde haber yer almıştır. [1014]

Dr. Mehmet Fuat Umay, Türkiye'de savaş sonrası yetimlerine maddi destek bulmak amacıyla Himaye-i Etfal Cemiyeti yoluyla ve Devletten aldığı destekle Amerika Birleşik Devletleri'ne bir seyahat gerçekleştirmiştir. Orada döneme göre oldukça önemli sayılabilecek bir miktarda bağış toplayarak Türkiye'ye dönmüştür.[1015]

1925 yılında yaptığı bu hözlemleri yayınladığı anılarında Amerika'daki çocuk politikasına dair pek çok bilgi elde edilmektedir çünkü yaptığı bu gezinin bir amacının da toplumsal kurumları incelemek olduğunu belirtir. Bu süreç zarfında Amerikan Hükümeti'nin çocuk evlerine dair gözlemlerini paylaşır. Buna göre New York'ta çocuklar için okulların dışında temel olarak üç kurum bulunmaktadır. Bunlar ruhsal özürlü çocuklar, bedensel özürlü çocuklar ve bunların toplumsal bir hastalık şeklinde olup bu hastalıkları tanımlayarak tedavilerini sağlamaya çalışan çocuk mahkemeleridir. Hükümetin toplumda problemli olan çocuklar için kurduğu evlergüzel bir ormanın yanında geniş bir alanda bulunmaktadır. Sekiz adet binadan oluşan kurumun tek bir binası tamamıyla zenci çocuklara ait olarak düzenlenmiştir. Bu kurumda çocuklar rehabilite edilirken çeşitli sanat, oyun ve meslek eğitimleri almaktadırlar. Okulda beş yüz çocuk bulunmakta, bu çocukların yaş oranı da 8 ile 16 yaşları arasında dağılmaktadır. Çocuk mahkemesi bu çocukları gerekli gördüğü durumda alıp incelemelerde bulunarak düzeltmeye çalışmaktadır. Çocuk mahkemelerinde çocuklar işledikleri suça göre bu okullarda belli bir süre kalarak mahkum ediliyorlar, okul doktoru buraya geldiklerinde çocukları muayene ediyor çocuklar için raporlar tutuluyordu. Burada ayrıca bir sosyolog bulunmaktadır. Sosyolog çocukların doğumlarından itibaren aile ilişkileri, oynadıkları oyunları, arkadaşlarına karşı hareketlerini, işledikleri suçun altında yatan nedenleri inceliyorlardı. Tüm bu bilgiler uzmanlar eşliğinde toplanıp raporlanarak çocuğu kurtarmanın yöntemleri üzerinde çalışmaların yapıldığı bilgisi yer almıştır.[1016]

Kazım Karabekir Amerika'da ilkokul çocuklarının 6 hafta öğretmen rehberliğinde seyahat ederek öğrendiklerini, buna çok şaşırdığını, Türkiye'de öğretmen

[1014] Akşam, *"Amerika'da 20 Bin Nüfuslu Bir Şehri Çocuklar İdare Eder",* 23.04.1937, s.10.
[1015] Dr. Mehmet Fuat Umay, *Bir Devrimci Doktorun Anıları*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 3. Basım, İstanbul: 2014, s.9.
[1016] Umay, a.g.e., s.48-51.

okullarındaki çocukların dahi deniz vapur gibi kavramlardan uzak olduğunu söyleyerek eleştirmiştir. Seyahatin önemli olduğunu ve trenlerin öğrenciler için ücretsiz olması gerektiğini söylemiştir. İstanbul'da okuyarak İstanbul'u görmeyen çocukların kayıp olduğu düşüncesindedir. Bir öğrencinin tarihi yerleri ya da fabrikaları görmeleri gerektiğini bu şekilde eğitileceğini ve topluma kazandırılacağını vurgulamıştır: "Otomobile biniyor, bu nasıl işler bilmiyor. Bunları behemahâl görmelidir. Meselâ bir iptidai mektebi en güzel binadır. Fakat onların müzelerinde muallim çocuğa tavuk anlatacak, içi dolmuş tavuk gösteriyor da, şurada ziraat mektebinde enfes tavuklar var da, çocuklara oraya kadar bir yürüyüş yaptırıp o tavuklar hakkında bir fikir vermiyor, çocuklarla tavuk hakkında bir musahabe yapmıyor." diyerek eğitim sistemini eleştirmiş ve sırf bunun için bütçeye para konulmasını desteklediğini belirtmiştir. Amerika'da okullarda da böyle teşkilatların olduğunu, bandoların olduğunu ve çocuk kıtaatlarının olduğunu 16 yaşından itibaren çocukların kırmızı, mavi ve beyaz gibi adlarla yaklaşık 1 milyon kadar devrei talimiyelerinin olduğunu eklemiştir. [1017]

1.2. Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nde Çocuğa Yönelik Gelişmeler

Rusya diğer Batı ülkeleri gibi çocuk konusuna önem vermişti. Rusya'da çocuk bakım işleri, Bolşevik idaresinin olduğu yerlerde eksik kalmış ve kimsesiz çocuklar konusu Rusya'nın çözmesi gereken en önemli meselelerden olmuştur. Çocuk bakım işiyle özel olarak tutulmuş bir doktor olan Roubakiue ilgilenmiş ve bu doktorun girişimiyle gebe kadın ve çocukları himaye teşkilatı kurulmuştu. Kurulan bu yurtlarda kimsesiz ve fakir çocuklar adına bir milyon beş bin kişilik yatak SSCB istatistikleriyle saptanmıştı. Çocuk bakım yurtlarına özellikle fabrikalarda özel bir önem verilmişti Yeni yapılan her fabrikada çocuk yurdu meydana getirerek Rusya'da sayısı çok olan kadın işçilere destek sağlanmıştı. Bunların dışında Rusya'da çocukların oyun ihtiyacının karşılanması için de yenilikler yapılmıştı. [1018]

Sovyetler Birliğinde, Lenin tarafından 1917'de uygulanan bir kanunla anne çocuk sağlığı merkezleri ülke çapında herkesin yararlanabileceği bir kurum olarak meydana getirildi. Ana çocuk sağlığı kurumu kuruluş amacında; hastaneler, yetimhane,

[1017] TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 2, Cilt: 14, İçtima: 64, 25.02.1341, s. 304.
[1018] Son Posta, "*Fransa, İtalya, Rusya ve Almanya'da Çocuk",* 25.06.1937, s.7-8.

kreş ve çocuk yuvaları ve çocuk sağlığı ile ilgilenen diğer bütün kurumlar ülkenin her yerinde tek bir devlet organizasyonu bir bütünsel sistemde olacaktı. Bu şekilde de hamile kadın ve annelere de çocuklara olduğu gibi iyi hizmet götürülecek, zeka ve fizik yapısı yüksek vatandaşlar yetişmesi sağlanacaktır. 14-18 yaşa kadar ayrıca geleceğin annelerine ve yeni doğum yapmış annelere bakılmaktaydı. Hükümet, 27 Haziran 1936'da düşük yapmayı yasaklayan bir kanun çıkarmış ve hamile annelere götürülen hizmetleri arttırmıştı. Çok nüfuslu ailelere özel bütçeler ayrılmış, kreşler, bakım evleri, diğer yardımcı üniteler ayrıca onlar için hizmete sokulmuştu.

SSCB'de okul öncesi çocuklar için olan olanaklar da çok fazlaydı. Çalışan veya okuyan kadınların çocukları kreş ve kindergartenlerde (çocuk yuvası) bakılmaktaydı. Buralarda küçük yaşta çocuklara topluluk içinde yaşama alışkanlığı verilmekteydi. Çocuklar kreşlerde yaşlarına göre gruplara ayrılmakta müzik, beden eğitimi gibi uğraşılar sağlanmaktaydı. 7 yaşın altındaki sağlıklı çocuklar çocuk bakım evleri, kreş, kindergartenler veya anne ve çocuk sağlığı evlerine yerleştirilmekte, anormal (zeka veya bedenen engelli) çocuklar ise defektoloji merkezlerine gönderilmekteydiler.[1019]

SSCB ayrıca çocuğu yetiştirirken kendi ideallerini uyguluyordu. 19 Mayıs 1922 tarihinde Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nde 10-14 yaş aralığındaki çocuklardan oluşan komünist çocuk örgütü Piyoner Birliği kurulmuştu. Bu örgütün temel amacı, çocukların ideolojik eğitimi vasıtasıyla yeni bir sosyalist toplum yaratmaktı.[1020]

SSCB'de anne ve babaların çeşitli sebeplerden dolayı bakamadığı çocuklar yetimhanelerde bakılmaktaydı. Sağlık konusuna burada çok imtina edilir ilk kez gelen bir çocuk 28 gün karantinada kalırdı. Ayrıca her çocuk için bir yardımcı görevli bulunmaktaydı. Bunun dışında SSCB'de bulunan bazı Cumhuriyetler temiz iklim ve hava şartlarına sahip olmadığından çocuk hastalıkları meydana geliyordu bunun için çocuk sanatoryumları kurulmuştu. [1021]

1936'da Le Journal de Moscou adlı gazetenin başyazısı Sovyetler Birliği'nde çocuk düşürmenin yasaklanması üzerineydi. Çocuk doğurmanın desteklenmesi her

[1019] Ankara Tabip Odası Halk Sağlığı Bürosu, SSCB'de Ana Çocuk Sağlığı, (Çev) WHO, Public Health Papers No:11, 1962, ss.33-40., s.33-39.
[1020] Sputniknews, "*SSCB'nin Efsanevi Çocuk Örgütü Piyoner Birliği 98 Yaşında"* 19.05.2020, https://tr.sputniknews.com/foto/202005191042077780-sscbnin-efsanevi-cocuk-orgutu-piyoner-birligi-98-yasinda/ Erişim Tarihi: 03.13.2021.
[1021] SSCB'de Ana Çocuk Sağlığı, s.40.

bakımdan istenen bir şeydi. Bunun için çocuk doğuran kadınlara maddi destek, çok çocuklu ailelere maaş, çocuk bakım evleri, çocuk bahçeleri oluşturulmuştu. 1936 yılı Ocak ayında belediyelere bağlı kreşlerde 318.500 ve devlete bağlı kreşlerde 430.000 kişilik yer bulunuyordu. Ayrıca çocukları teşvik için 692 milyon ruble tahsis edilmişti. Tüm bunlar çocuk sayısının arttırılması içindi. Köylerde de aynı destekler mevcuttu. Emziren annelere maddi destek verilecek, gebe kadınlara iş verilmemesinin cezai karşılığı bulunacaktı. [1022]

1.3. Almanya'daki Çocuğa Yönelik Gelişmeler[*]

Almanya'da 1900'lü yıllar ile beraber, "Gemendewaisenräte" ismi ile kimsesiz, fakir çocukların ve gençlerin bakımı amacıyla kurumlar oluşturulmuştur. Bu kurumlar adını önce "*Jugendamt*" daha sonra 1 Nisan 1924'te "*ReichsgesetzfürJugenwohlfahrt*" olarak değiştirerek ismi ve yapısı farklı bir halde polis teşkilatının bir kolu haline getirilmiştir. 31 Mart 1933 tarihinde ise Adolf Hitler Jugendamt'ın sorumluluğu polis teşkilatından alınarak belediyelere ve İçişleri Bakanlığına vermiştir. Bu nedenle kurum büyük oranda Nazilerin bir kolu haline gelmiştir.[1023]

1923 tarihinde İlk Alman Genç Mahkemeleri Kanunu yürürlüğe sokulmuştur. Modern Alman ceza hukuku doktrinini yani *"faili topluma yeniden kazandırma düşüncelerini*" en iyi şekilde yansıtan bu Kanun, çocuğun ceza ehliyetini 14 yaş olarak belirlemiştir. Bu yaşın altındaki çocukların cezai sorumluluğunun olmadığını belirtmektedir. Daha sonra Genç Ceza Hukuku bir *"eğitim ceza hukuku*" (Erziehungsstrafrecht) kapsamında biçimlenmiştir ve çocuk suçlular tarafından işlenen suçlara için, terbiye tedbirleri anlamına gelen (Erziehungsmassregeln) tabirini almıştır. 1923 senesinde çıkarılan bu Kanunun eğitime dayanan bu öngörüsü günümüzde hala geçerliliğini sürdürmektedir.[1024]

[1022] Ulus, "*Sovyetlerde, Ailenin Korunması İçin Alınan Yeni Tedbirler",* 11.06.1936, s.4.

[*] Almanya tarihi hakkında bilgi için ayrıca bkz., James Hawes, *Kısa Almanya Tarihi,* Çev., Yavuz Laogan, Say Yay., 2017.

[1023] Selim Vatandaş, "Alman Gençlik Dairesi (Jugendamt) ve Koruma Altına Alınan Türk Kökenli Çocuklar", Bilge Strateji, Cilt 6, Sayı 10, Bahar 2014, ss.137-156, s.143.

[1024] Nihat Tekin, *Çoçuk Suçları Ve Alman Hukukunda Çoçuk Suçları*, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Hukuku Anabilim Dalı Güvenlik Ve Adli Bilimler Bilim Dalı, (Yüksek Lisans Projesi), Erzurum: 2013, s.11.

Almanlar nüfus konusunda artış sağlamak için çok çocuklu aileleri desteklemiştir. Bunun için Almanya 1934 de çıkardığı bir kanun ile İradı Umumî Vergisinden birinci çocuk için 300'er mark, ikinci çocuk için 400 mark, üçüncü için 600 mark, dördüncü için 800 mark, beşinci ve daha fazlası için biner mark ödenmiştir.[1025]

Almanyalar çocuk yetiştirme konusunda ileri fikirliydi. Hitler yönetiminden önce de Avrupa'nın en çağdaş ülkesi olmuştu. Almanların teşkilat yaparak çocuk ile ilgili kurumlar kurmak ve düzenli çalışmak konusunda ileri olmaları çocuk bakımında da ileri ve örnek olmalarına yol açmıştı. Hitler başa geldiğinde çocuk eğitimi için: *"Çok tahsil yaptırmak, çok mütehassıs yetiştirmek siyaseti, pek çok üniversiteli, pek çok teknik adamı, pek çok edip ve muharrir yetişmesine mucip olmuştur. İlim ve fen sanat sahasında bu kadar terakki ise nihayet işsizlik ve sefalet tevlit etmektedir*" demiştir. Bunun için ilim ve fen ve sanat konularında eğitimi mümkün mertebe azaltarak Almanları toprağa, kır hayatına yerleştirerek alıştırmanın gerekli olduğunu düşünmüştür ve dolayısıyla bu yönde çalışmalar yapılmıştır.[1026]

Birinci Dünya Savaşı'na girerken Almanya'nın çocuk teşkilatı 900 bin çocuktan oluşmaktadır ve bu çocuklar silah kullanabilen, beden eğitimli, askeri talimleri bilen ve gerekli teçhizatla donatılan bireylerden meydana gelmiştir. [1027]

Almanlar 1920 ve 1930'larda çocuk ve gençlerin milli hislerini kamçılayan sergi, konferans gibi çok çeşitli etkinlikler düzenlemişlerdir.[1028] Esasen Alman klasikleri de her dönem ilgi görmüştür. Ancak I. ve II. Dünya Savaşları arası Nasyonal Sosyalizmin fikir taşıyıcısı olarak görülen 1933-1945 yılları arasındaki zaman Alman çocukları için yönlendirici olmuştu. Çocuk edebiyatı için basılmış eserlerde daha çok vatan sevgisi, ırkçılık ve savaş konuları bulunmaktaydı. Erich Kästners'in Emil und die Dedektive (1929) adlı eserine karşın, Nasyonal Sosyalizmin etkisiyle Karl Alois Hitlerjunge Quex (Hitler Genci) (1932), Alfred Weidenmanns Jungzug 2 (Gençlik Treni 2) (1935), Maria Kramz Dies Mädel ist Hanna (Bu Kız Hanna) isimli eserlerini yazmışlardı. Bu eserler tam anlamıyla güçlü bir geri dönüşü işlemekteydi. Alman Çocuk Edebiyatı, 1945 yılından sonra bağımsız çağdaş bir seviyeye gelmiştir.[1029]

[1025] TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 5, Cilt: 25, İçtima: 64, 23.05.1938, s. 126.
[1026] Son Posta, "*Fransa, İtalya, Rusya ve Almanya'da Çocuk",* 25.06.1937, s.7.
[1027] TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 2, Cilt: 14, İçtima: 64, 25.02.1341, s. 304.
[1028] Son Posta, "*Almanların Yeni Bir Teşebbüsü",* 05.06.1935, s.6.
[1029] Özber, Can, "Türk Çocuk ve Gençlik Edebiyatı ile Alman Çocuk ve Gençlik Edebiyatının Dünü ve Bugünü", *Dil Dergisi*, Ocak 2000, S. 95, s.12.

1.4. Fransa'daki Çocuğa Yönelik Gelişmeler

Fransa'daki monarşinin kaldırılarak yerine ilan edilen Cumhuriyet ilan edilmesi sonucu Fransız Devrimi, vatandaşlık ve devredilemeyen haklar adına Aydınlanma Çağına sebep olan büyük bir sosyal değişimdir. Oluşan bu değişim, Fransa'da devlete ilişkin bakış açılarının değişmesine yol açarak çocuğun yetişkinden farklı olduğu ve çocuğa yapılan yatırımın topluma yapıldığı görüşleri hakimiyet kazanmıştır. Çocuğun farklı olmasına dayanılarak çocuğun yararının toplumun faydasına olmak olduğu düşünülmeye başlanmıştır.[1030]

Fransız Devrimi devlete ve topluma getirdiği sorumluluklarla bireylere de sosyal destek hakkı tanımıştır. Çocuklar ise bu haktan yararlanması gereken temel gruplardan biridir. 28 Haziran 1793 tarihinde çıkartılan kanunda çocuk yararı kuralına uygun bir biçimde çocukların korunma hakkına imkan sağlayan hukuk kuralları ile çevrili modern sisteme doğru ilk adım; "*Devlet terk edilmiş çocuklara fiziki ve ahlaki eğitim imkanı sağlamalıdır*" hükmü ile hayata geçmiştir. 1804 tarihli Fransa Medeni Kanunu, 1810 tarihli Fransa Ceza Kanunu ise çocuklar için bazı maddeler içerse de, kapsamlı olarak çocuk haklarına ilişkin yasalar için 19. yüzyıl beklenecektir. [1031]

Fransa'da gerçek anlamda, işçiler ve çocuklarını korumaya yönelik ilk kanununun kabul edilme sürecine zemin hazırlayan kişi Doktor Louis Villerme olmuştu.[1032]. Bu yüzden Doktor Villerme, Fransa'da sosyal politikanın ortaya çıkışında ve gelişiminde en çok ön plana çıkan kişiler arasında kabul edilmektedir. O çocukların da yetişkinler gibi çalışma şartlarının her geçen gün daha da endişe verici bir hâl aldığını belirtmiştir. Dr. Villermé'nin kayıtlarına göre 1839 yılı itibariyle çocuk işçi sayısı yaklaşık 150 000 civarındadır.[1033]

Fransa'da bu düşüncelerden yola çıkarak 19. yüzyıl boyunca çocuğu koruma amaçlı çocuk işçiliği ile mücadele edilmiş ve 22 Mart 1841, 19 Mayıs 1874 ve 2 Kasım 1892 olmak üzere üç önemli kanun yürürlüğe konulmuştur. Bu kanunlarda genel olarak çocuğu koruma tedbirleri söz konusu olmuştur. 19. yüzyıl boyunca Fransa'da yaşanan

---

[1030] Peter, McPhee, *The French Revolution*, Oxford: OUP Oxford, 2001.
[1031] Memduh, Cemil, Şirin, (2017). "Fransa ve Türkiye'de Korunması Gereken Çocuk ve Çocuk Koruma İdaresinin Tarihsel Gelişimi*", Çocuk ve Medeniyet Dergisi*, 2(3), 43-69.
[1032] Louıs René Vıllermé, *Des Associations Ouvrières,* Hachette Livre/BnF, Ed.1840, CreateSpace Independent Publishing Platform July 14, 2016.
[1033] Bekir Güzel, "Fransa'da Sosyal Politikanın Gelişiminde Louıs René Vıllermé'nin Etkisi", *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Yıl:3, Sayı:13, Haziran 2015, ss.454-462, s.460-461.

bu gelişmelere paralel olarak, ülke genelindeki çocuk işçi sayısında belli oranda azalma olmuştur. 28 Mart 1882 tarihinde "Zorunlu Eğitim Yasası" kabul edilmiştir. Bu yasanın öncüsü Milli Eğitim ve Güzel Sanatlar Bakanı Jules Ferry olmuştur. Bu kanun sayesinde çocukların iş hayatından uzaklaştırılması hedeflenmiştir. Bu kanun ile ilköğretimde zorunlu eğitim yaşı 13'e çıkartılmış ve böylece 6 ile 13 yaş arasındaki çocukların okula devam zorunluluğu getirilmiştir. Bundan 10 yıl sonra, 2 Kasım 1892 de çıkarılan bir kanun ile de ile de Fransa'da en küçük çalışma yaşı 13 olmuştur. [1034]

Yine Fransa, 19. yüzyılda küçük çocukların barınma, korunma, bakım ve eğitimi için açtığı "salle d'asile" sığınma evi anlamına gelen okul öncesi kurumlarını kurmuş ve uygulamıştır. Fransa'da, ilk başlarda, işçi ailelerinin çocuklarının sokaklarda tehlikelerle yüz yüze kalmasını önlemek ve daha güvenli ortamlarda daha iyi gelişme sağlamalarını fırsat tanımak için kurulan anaokulları, 1877 sonuna kadar da ilkokullar bünyesinde eklenmiş ve hem erkek hem de kız çocukları için eğitim ve gelişimlerine destek veren alanlar olarak nitelendirilmiştir.[1035]

Bundan sonra 24 Temmuz 1889 tarihli kötü muamele gören ve terk edilmiş korunmaya muhtaç çocukların kanunen korunmasına yönelik Kanun ile 19 Nisan 1898 tarihli çocuklara yönelik şiddetin önlenmesine yönelik Kanun ve 27 Haziran 1904 tarihli çocuklara sosyal yardım konulu Kanun ile 1958 Kararnamesi Fransa'da çocuklar için etkili yasalardan olmuştur. [1036]

19 Mart 1925 tarihinde Mecliste askeri kurumlara çocuk alımı için görüşmeler yapılmıştır. İstanbul Milletvekili Kazım Karabekir Paşa, Fransa'da askeri kurumlardaki çocukların kayıt ve kabul şartlarından bahsetmiştir. Buna göre aileler isterlerse kendileri yanında durmak şartıyla çocuğunu iki yaşında kıtaya yazdırabiliyorlar fakat askeri idadiye asıl kayıt zamanı on üç yaşındadır. Askeri liseye kabul ise on yaşındadır. Çocuk bu yaşa gelinceye kadar yani iki yaşından beş yaşına kadar yılda yaklaşık yüz frank kadar maaş alır. Beşten sekiz yaşına kadar 150, sekizden on üç yaşına kadar 180 frank alır. Üniformalıyken ücretsiz ulaşımdan yararlanır ve hastalandıklarında askeri doktor

[1034] Bekir Güzel, "19. Yüzyıl Fransız Yasalarında İşçi Çocuklara Yönelik Uygulanan Sosyal Politika Tedbirleri", *Socio Political Precautions for Working Children in French Laws in the 19th Century", TURKISH STUDIES* -International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic-, ISSN: 1308-2140, Volume 11/8 Spring 2016, Ankara, www.turkishstudies.net, 2016 p. 233-246. s.246.

[1035] Hülya, Kartal,. "Okul Öncesi Eğitimin Fransa'daki Tarihsel Gelişimi Ve Bugünkü Durumu", *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 3 / 2 (Haziran 2005): 217-225., s.219.

[1036] Memduh, Cemil, Şirin, (2017). "Fransa ve Türkiye'de Korunması Gereken Çocuk ve Çocuk Koruma İdaresinin Tarihsel Gelişimi", *Çocuk ve Medeniyet Dergisi*, 2(3), 43-69.

bakar. Ayrıca asker çocuklarından oluşan beş yaşından itibaren çocukların kabul edildiği asker okulu vardır. İçlerinden zeki olanlar dahi askeri liseye gider. Buradaki düşünceleri asker çocuklarının kabiliyeti yatkın olduğu için bunu kullanmaktır. İkinci olarak da aileden aldıkları terbiyeyi yine aynı görüşle askerliğe layık olan bireyleri daima elde hazır bulundurmaktır ve Harbi Umumiden sonda dahi bunlar tevsi edilmiş ve tekemmül etmiş bir haldedir demiş daimi küçük zabitlerinin olduğunu eklemiştir.[1037]

Fransızlar çocuk bakımı konusunda ise süt damlası, çocuk yuvası, fabrikalarda çocuk bakımı ve bahçesi gibi kısımlar haricinde daha da önem verdikleri çocuk muayenehaneleri olmuştu. Ücretsiz olan bu muayenehaneler isteyen her anneye, zengin veya fakir farketmeksizin açıktı. Çocuklarını müracaat ederek muayene ettirebiliyorlardı ve sağlıklarını koruyabiliyorlardı. Bu muayenehanelerin görevi çocukları doğduğu andan itibaren takip etmekti. Bir anne çocuğunu dünyaya getirir getirmez bu kurumlara gidip çocuğunun öz bakımını, ağırlığını, boy ve diğer ölçümlerini yaptırıyordu. Bununla beraber bebeğiyle ilgili doğru bakım konusunda bilgilendiriliyordu. Çocuk rahatsızsa bu klinikler çocuğu müşahede altına alıyordu. Camekanlı bölmelerde gözlem altında tutulan bebekler gerektiği gibi tedavi oluyor, duruma göre taburcu edilerek annesine veriliyordu.[1038]

Kazım Karabekir, Fransa'nın devrimden sonra ve özellikle 1922 yılında 4 yaşından itibaren çocukları düzenli bir şekilde beden eğitimine aldıklarını söylemiştir. Bunun için; "Dört yaşından altı yaşına kadar, altı yaşından dokuz yaşına kadar, dokuz yaşından on üç yaşına kadar, on üç yaşından on sekiz yaşına kadar, on sekizden otuz beş yaşına kadar çocuk ve gençlere mahsus olmak üzere birer talimatname olduğunu Terbiyei bedeniye adı altında eğitimciler toplandığını ve maarif vekâletinin gözetimi altında bu talimatnamelerin tutulduğunu bunun uygulanmasından Fransa Erkânı Harbiyei Umumiyesi sorumlu olduğunu ifade etmiştir. Ayrıca her yerde Belediye ve hükümetler işbirliği yaparak bu çocuk ve gençler için alanlar oluşturmak zorunlu tutulmuş malzeme desteği sağlandığını ifade etmiştir. Sivil Mekteplere askeri derslerin eklendiğini, her okul haftada bir kere askeri ders alarak ve Fransa'da her çocuğun bu yönde eğitildiğini aktarmıştır. 13 yaşından başlayan silah eğitimini veren ülkelerin olduğunu kısaca ülkelerin ekonomileri için güçlü sağlıklı beden terbiye eğitimi olan çocukluktan başlayan askeri sistemler kurmak gerektiğini vurgulamıştır. Yani okuyan

[1037] TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 2, Cilt: 16, İçtima: 82, 19.03.1341, s. 62.
[1038] Son Posta, "*Fransa, İtalya, Rusya ve Almanya'da Çocuk",* 25.06.1937, s.7.

ve okumayan çocuklardan böyle güçlü ordular meydana getirmek gerektiği ve mükemmel bir terbiye verilmesi gerektiği vurgulanmıştır. Oldukça önemli olduğunu düşündüğü beden eğitimine (terbiyei bedeniyye) okullarda gerektiği gibi ilgi verilmediğini, çocukların bunun önemini kavrayamadıklarını, fiziksel açıdan yaptığı katkının farkına varılmadığını belirterek: "Onun, vücutları için bir gıda olduğunu ve onu her gün ekmek yer gibi sabah akşam yapmaları lâzım olduğunu henüz idrak edemiyorlar." demiştir. Çocukların bu eğitimi aldıktan sonra silah kullanmaya veya okçuluk yapmaya yatkın olacaklarını söylemiştir. Ayrıca beden eğitiminin okul bahçesine sıkıştırılmayıp aynı zamanda açık alanda yapılarak genişletilmesi gerektiğini de eklemiştir. [1039]

1.5. İngiltere'deki Çocuğa Yönelik Gelişmeler

Avrupa'da 18. ve 19. yüzyıllarda, Rönesans ve Reform hareketlerinin etkisiyle yeni teknik buluş ve icatların üretilmesine neden olan yenilik süreci olan Endüstri Devrimi (Sanayi İnkılabı), özellikle İngiltere'de buharlı makinelerin kullanılmasıyla çocuk işçiliği üzerinde etkili olmuştur.[1040]

İngiltere'de ilk olarak 1861'de hizmetçi olarak kullanılan çocukların cezalandırılması konulu "*Şahıs Kanunu"* çıkarılmıştır. Daha sonra 1868'de çıkarılan ve ıslah amaçlı Fakir Kanunu'nda (Poor Law), bir ailenin çocuğunun temeli ihtiyaçları olan yiyecek, giyecek, yatacak ve güvenlik ihtiyacını karşılayamaması suç sayılıyordu.

1897 Kanunu'nda ise özellikle bebekler ele alınmış, 1908'de de koruyucu aile yanındaki çocuklar söz konusu edilmiştir.[1041]

İngiliz Parlamentosu'nda kabul edilerek, dönemin en etkili yasası, 1802 tarihli "*Çırakların Bedensel ve Tinsel Sağlıkları Hakkında Yasa"*dır. Bu yasaya göre, çıraklar geceli gündüzlü işverenin yanında kalırlarsa; işveren, kız ve erkek çocuklar için ayrı ayrı yatakhaneler kurmakla yükümlü tutulmakta, çocukların günlük çalışma saatleri, 12 saat olarak belirlenmekte, çocukların okuma yazma öğrenmeleri için okula

[1039] TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 2, Cilt: 14, İçtima: 64, 25.02.1341, s. 304.
[1040] Endüstri Devrimi için bkz. Patrick O'Brien, *Quinault Roland The İndustrial Revolution and British Society*, New York: Cambridge University Press, 1993.
[1041] İnan, s.g.e., s.37.

devamlılıkları sağlanmakta, çocuklara yılda bir kat giysi verilmekte, çocukların gece çalışmaları yasaklanmaktadır.[1042]

1908'de Çocuk Yasası (Children Act) 14 yaşına kadar çocukluk kavramını yasal çerçeveye ekledi ve 1918'de zorunlu eğitim de aynı yaşa çıkarıldı. Çocuklar 14 yaşına gelene kadar okulda olmak zorundaydılar bu sebeple işe gidemediler. 1930'larda İngiltere'deki tüm çocukların neredeyse yarısı yetersiz beslenmeden mustaripti. Çocukların dışarıda gezme ve oynama özgürlüğü vardı ama çocuklukları çok daha erken sona ermişti. Ayrıca yüksek işsizlik ve yaygın yoksulluk dönemlerinde, bir dünya savaşının gölgesinde ve bir sonrakinin arifesinde büyüdüler. [1043]

Dünyanın pek çok bölgesinde olduğu gibi 1920'lerin başında İngiliz çocukları üzerinde de çocuk ticareti uygulanıyordu. Kanada çiftliklerinde çocuk işçilere büyük ihtiyaç vardı. Binlerce genç çiftlik çocuğu Birinci Dünya Savaşı'nın savaş alanlarında kaybedilmişti. Daha da fazlası, çiftçiliğin gerektirdiği fiziksel emeği yapmayı zorlaştıran kalıcı yaralanmalarla geri döndü. İngiliz Ev Çocuklarının Kanada'ya akışı bu nedenle, bazı daha sıkı düzenlemelere rağmen yeniden başladı. Örneğin 1924'ten sonra 14 yaşından küçük çocukların Kanada'ya aslında gönderilmemesi gerekiyordu. Bununla birlikte, bazı genç erkek ve kızlar yine de okyanusu geçtiler.[1044] 1936 yılında İngiltere çocuk ticaretine engel olmak için kanun çıkarmaya karar verdi. Çocukların bu şekilde alım satımını ve gizli ticareti yasaklayacak olan kanun İngiltere'den diğer ülkelere evlatlık ve benzeri amaçlarla satılan ya da kaçırılan çocukları koruyacaktı. İngiliz çocukları yalnızca Kanada'ya değil, Amerika, Avusturalya, Hollanda ya da Fransa'ya da satılıyorlardı. Yapılan araştırmalar neticesinde İngiltere'den Hollanda'ya satılan çocuk sayısı 300'dü. Bu kanun ile bu satışlar engellenecek ve kimsesiz çocukların evlatlık verilme süreci bir düzenlemeye tabi tutulacaktı.[1045]

Şahıs Kanunu 1932'de gönüllüler tarafından korunmaya muhtaç çocuklara bakım evi açılması şeklinde düzenlenmişti. [1046]

Kazım Karabekir "*Evet, bugün İngiltere'nin maarifi umumiyeye hasrettikleri paraların yekûnu, harbiyeye sarf ettikleri paradan kat kat yüksektir."* diyerek yabancı

[1042] Şahin, a.g.m., s.108.
[1043] The paradox of childhood in the interwar years, http://walthamforestecho.co.uk/the-paradox-of-childhood-in-the-interwar-years/, Erişim Tarihi: 09.04.2021
[1044] British Home Children, https://www.veterans.gc.ca/eng/remembrance/people-and-stories/british-home-children, Erişim Tarihi: 09.04.2021.
[1045] Haber, "*Çocuk Ticaretine Engel Olmak İçin",* 12.12.1936, s.10.
[1046] İnan, a.g.e., s. S.37.

ülkelerin eğitime yatırım yaptıklarını vurgulamıştır.[1047] İngiltere'deki çocukların askerlikle ilişkileri için ise eski bir geleneğin olduğunu çocukların 7 yaşından itibaren okçuluk ve mızrak atıcılık eğitimi aldıklarını, 14-17 yaş arasında çocuklar şubesi olduğunu, 12-17 yaş arasında 120 bin kişilik bir çocuk ordusu olduğunu 150 bin kişilik çocuklardan oluşan avcı topluluğu olduğunu belirtmiştir. Ayrıca 10-20 yaşa arasında 300 bin çocuktan oluşan "keşşaf" denilen bir teşkilatın olduğunu ve İngiliz sömürgelerindeki ülkelerde tamamen İngilizlerden oluşan 12-17 yaş arası çocuktan oluşan 250 bin kadar ordu bulunmaktadır demiştir. Bunun Rusya'da da olduğunu ve adının "Poteşine" olduğunu, Bulgaristan'da da olduğunu ve adının "Yunak" olduğunu eklemiştir. [1048]

İngiltere özellikle İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra çocuk konusunda sosyal içerikli atılımlarda bulunmuştur.

1.5. Japonya'daki Çocuğa Yönelik Gelişmeler*

Japonya, bu tez çalışmasını kapsayan süre boyunca esasında genel anlamda Çin ile bir savaş durumundaydı.[1049] Japonya daha çok II. Dünya Savaşı sonrası toparlanmış ve çocuklar ile ilgili kurumlar oluşturabilmiş ve eğitim desteğinde bulunabilmişti. Ancak yine de çocuk ile ilgili bu dönemi aydınlatan çeşitli çalışmalar bulunmaktaydı.

Japonya'da modernleşmeden önce yani *"Modernleşme Öncesi*" dönemde Japon kültürünün gelişiminde, Çin kültürünün ve edebiyatının etkisi olduğu bilinmektedir. Tokugawa dönemine bakıldığında halkın büyük kısmının cahil olduğu, okuma, yazma gibi faaliyetlerin rahip ve soyluların tekelinde olduğu erkeklerin yaklaşık %40-50, kızlarınsa %10-15'inin okula devam ettiği kayıtlarda bulunmuştur.[1050]

[1047] TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 2, Cilt: 3, İçtima: 59, 29.11.1339, s. 662.
[1048] TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 2, Cilt: 14, İçtima: 64, 25.02.1341, s. 304.
* Japonya hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Milton W. Meyer, Japonya Tarihi, Çev. Lizet Deadato, İnkılap Kitabevi Yay., 2014.
[1049] Ulus, *"Japonlar Çin'e Karşı Bir Taarruz mu Hazırlıyorlar",* 11.06.1936, s.4.
[1050] B. Kıral, E. Kıral, "Japonya İlköğretim Sistemi ve Türkiye İlköğretim Sisteminin Karşılaştırılması", *Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi,* 12 (2009), (53-65) s.54-55., ss.53-65.

Restorasyon sonrası Meiji döneminde ise modernleşmenin hız kazandığı ve eğitim fırsatlarının çoğaldığı görülür. olanakların "*Temel Eğitim Kanunu"* ilk olarak 1872'de bu dönemde kabul edilmiştir.[1051]

1900'lü yıllardan itibaren Japonya'da ilköğretime kayıt oranı %80'i aşmıştı. Bu oranı daha da artırmak amacıyla yapılan bilinçlendirme kampanyaları ve sosyal projelere ek olarak, zorunlu eğitim ücretsiz hale getirilmişti. Alınan önlemlerin sonucunda, ilköğretimin yaygınlaşması ve okullaşma oranının artması ile eğitim sistemi, eğitim içeriği ve öğretim metotları gibi niteliksel iyileşmelere yapılan yatırımlarla eğitimde kalite arttırılmıştı. [1052]

Bundan sonra eğitime fazlasıyla önem verilmiştir. Çocuklarını okula göndermeyen aileler görevlerini ihmal etmiş sayılarak eğitim bir zorunluluk haline getirilmişti. Meiji liderleri modern okul sistemlerini batıdan ve özellikle 1920'lerde John Dewey felsefesinin etkili olduğu Amerika'dan model almış olduklarını, Konfüçyüs kaynaklarını da tekrar eğitim rehberi olarak aldıklarını ve Almanya eğitiminin amaçlarını ve geleneklerini kendilerine model olarak almış olduklarını belirtmişlerdir.[1053]

Bunun dışında Japonya'da festivaller en eski zamanlardan beri milli bir değer olarak kutlanıyordu. Japonya'da antik çağlardan beri kutlanmakta olup 1948'de Japon hükûmeti tarafından ulusal bir tatil olarak belirlenen Çocuk Bayramı, her yıl 5 Mayıs'ta Altın Hafta'nın bir parçası olarak çocukların kişiliklerine saygı duymak ve onların mutluluklarının kutlandığı bir ulusal bayram olmuştur.[1054]

Genel olarak çocuk konusunun nasıl ilerlediğimiz dünya devletlerinden olan Amerika Birleşik Devletleri, İngiltere, Fransa, Almanya ve Japonya, farklı kıtalarda ancak çocuğu temel alan çalışmalar yapmışlar, bu konuda kanunlar çıkartarak çocuğun iyi şartlara sahip olması için, standartlarını yükseltmek için tıpkı Atatürk Dönemi Türkiye'si gibi politikalar uygulamışlardı. Günümüze değin artarak gelen bu politikalar hiçbir zaman bitmeyecek her zaman yeni çalışmalar yürütmek gerekecek çünkü çocuğun ihtiyaçları da zamana göre değişime uğrayacaktır.

[1051] Aynı yer.
[1052] Abdurrahman Ekinci, "Japon Eğitim Sisteminden Türk Eğitim Sistemine İyi Örnekler," *Millî Eğitim Dergisi*, C.40, S. 188/4 Güz/2010, ss. 32-49. s.32-34.
[1053] B.Kıral, E.Kıral, a.g.m., s.54.55.
[1054] Ministry of Foreign Affairs of Japan https://web-japan.org/kidsweb/explore/calendar/may/children.html

SONUÇ

Aile kavramına önem veren Türkler tarih boyunca çocuk yetiştirirken çocuğu belli kurallar ve amaç çerçevesinde yetiştirmişlerdir. Türkiye Cumhuriyeti kurulduğunda da çocuk ele alınmış ve geleceğe yön verecek bir birey olarak, üzerinde incelikle durulması gerektiği anlaşılmıştı.

Türkiye'de çocuk bakım sisteminin ilk temeli, 1822 yılında çocuk ıslahevlerinin kurulmasıyla atılmıştı. Bunu, çocukların dilenmesinin önlenmesine ilişkin 1893 tarihli yönetmelik izlemişti. Daha sonra öksüzler yurdu ve kimsesiz çocukları barındıran kurumlar kurulmuş ve çocukları koruma çabaları gündeme gelmişti. Özellikle Birinci Dünya Savaşı'nın ardından, savaşta anne ve babalarını kaybetmiş şehit çocuklarını koruma, eğitme ve bu çocukların bakımlarını sağlama girişimleri ile kimsesizler yurtlarına Mustafa Kemal Atatürk ve birçok milletvekili büyük önem vermişler ve savaşların kötü etkilerinin çocuklara olan zararlarını engellemeyi sağlayacak araçları oluşturmaya çalışmışlardı. Çocukları korumak için uluslararası düzeyde Türkiye, Çocuk Haklarına İlişkin Cenevre Bildirgesi'ni imzalayan ülkelerden biri olmuştu.

Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin kuruluşundan itibaren Türkiye, Mustafa Kemal Atatürk ve vizyon sahibi yenilikçi devlet adamlarının çağdaş düzeyde politikaları ile sosyal devlet kavramını ve sosyal yardımları misyonları haline getirmeye çalışmışlardı. TBMM'nin açılmasının ardından kurulan ilk bakanlıkların başında, Sıhhat ve İçtimai Muavenet Vekâleti (Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı), Maarif Vekâleti (Milli Eğitim Bakanlığı) gibi bakanlıklar gelmişti. Bakanlıkların kurulmasıyla çocukların korunmasını amaçlayan hizmetler hızlı bir şekilde uygulanmaya başlamıştı.

1921 yılında Atatürk tarafından Himaye-i Etfal Cemiyeti kurulmuştu. Atatürk Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin açılış günü olan 23 Nisan'ı Çocuk Bayramı olarak ilan ederek istikbal olarak gördüğü çocuk konusunun önemini vurgulamıştı.

29 Ekim 1923 tarihinde Cumhuriyet ilan edildikten sonra, geçmişte kazanılan teknik bilgilerin ışığında sosyal hizmetler laik cumhuriyetçi bir anlayışla yeniden örgütlendi ve Cumhuriyet'in ilan edilmesi sonrası Medeni Kanun, Belediyeler Kanunu, İş Kanunu ve Ceza Kanunu yürürlüğe girdi. Hemen hemen her kanunda çocuk için bir düzenleme yapıldı.

Himaye-i Etfal Cemiyeti etkili çalışmalar yaparak çocuklara gündüz bakım merkezleri, çocuk yuvaları, hemşire okulları, çocuk bakım ve tedavi klinikleri ile doğum koğuşları temin etmekte, il ve ilçe düzeyinde bakım ve koruma programları sunma imkanı tanımıştı. Bununla beraber yaptığı yayınlarla halkın çocuk bakımı ve yetiştirilmesi konusunda etkili bir şekilde bilgilendirilmesini sağlamıştı. 1935 yılında Türkiye Çocuk Esirgeme Kurumu olarak değiştirilerek resmi bir statü kazanmıştı.

Nüfusun süregelen savaşlar ve hastalıklar sonrası oldukça az olması devlet adamlarını düşündürmekteydi. Doğumlar gerçekleşse de tecrübesizlik ve teknik yetersizlik sebebiyle çocuk ölümleri oluyordu. Çocuk ölümleri ile mücadele etmek, kimsesiz çocukları himaye etmek, aileleri çocuk bakımı konusunda bilinçlendirmek, güçlü, sağlıklı bir nesil yetiştirmek cumhuriyet yönetiminin sosyal politikalarının bir parçası olmuştu. Milletvekilleri doğumları özendirmenin yanı sıra var olan mevcudu da korunmanın gerekliliğine inanıyorlardı. Bunun için göç sonucu gelen muhacir çocuklarının korunması, yabancı çocukların Türk Vatandaşlığı alması, Doğumevlerine bütçe desteği gibi çalışmalar yapmışlardı. Bunun yanı sıra yasalara çocuk düşürtmenin ve çocuğa karşı işlenen suçların cezaları eklenmişti.

Kimsesiz çocuklar için çok etkili çalışmalar yapılarak bu konunun üzerinde durulmuştu. Darüleytamlar, Daüşşafaka, Himaye-i Etfal Cemiyeti, Hilaliahmer, Darülaceze bu kurumlardandır. Yetimler ve kimsesiz çocuklar için Emlak ve Etyam Bankası ve yine bu çocukları topluma kazandırmak amaçlı kurulan ıslahhaneler oldukça etkili olmuştu.

Bununla beraber çocuğa dair meselelerin yalnızca bunlar olmadığı görülmüştür. Bundan başka ülkede çocuk ticaretinin, dilenci çocukların, işçi çocukların varlığı da çocuğa dair diğer konular olmuş ve TBMM'de bu konular sıklıkla gündeme gelmişti. Çocuk işçiler konusunda yaş sınırı getirilmiş, çalışma saati ve çalışma yerleri konusunda çeşitli esaslar belirlenmişti. Dönemin Türk Ceza Kanunu ve İş Kanunu ile bu konuda bir takım esaslar getirilebilmişti. Ancak tamamen yasaklanamamış çünkü çocuğun çalışmasına ihtiyaç duyulmuştu.[1055]

TBMM açıldıktan sonra çocuğun çalışma şartlarını ilgilendiren kanunlardan ilki madenlerde çocukların çalışamayacaklarına vurgu yapan 2 Mayıs 1337 (1921) tarihli "*Ereğli Havza-i Fahmiyesi Maden Amelesinin Hukukuna Müteallik Kanun*" on sekiz

[1055] Çocuk Hakları Sözleşmesi Ulusal İlk Rapor, https://www.ailevecalisma.gov.tr/chgm/mevzuat/protokoller/ Erişim Tarihi: 6.11.2020.

yaşından küçük olan çocukların maden işlerinde amele olarak çalışmasını yasaklamıştı. Bölgesel bir kanun olduğu için kapsamlı bir kanun talep ediliyordu bundan dolayı İş Kanunu'na kadar üzerinde çalışma yapılan Layihalar oldu. Bunlardan biri 17 Aralık 1341 (1925) tarihli "*Mesai Kanunu Layihası*"ydı. Burada İş Kanunu'nda değerlendirilecek ilkeler söz konusu oldu. Ancak bu arada yine çocuğu ve sağlık şartlarını ilgilendiren 1930 Umumi Hıfzıssıhha Kanunu çıkarıldı. Bu kanunun ardından 1936 yılında "İş Kanunu" çıkartılarak çocuğun çalışma şartları bütünüyle ele alındı.

Atatürk döneminde çocuk çağdaş bir bakış açısı kazanmaya başlamıştı. Çocuğa geleceğin mimarı, bir ulusal güç olarak bakılmış bundan dolayı *"Türk çocuğu bedenen ve ruhen sağlıklı olmalıdır"* görüşü hakimiyet kazanmıştı. Çocuğun bedenen sağlıklı olması için özellikle anneler bilinçlendirilmek istenmişti. Bunun için Himaye-i Etfal çatısı altında salname şeklinde çocuk bakım kitapçıkları dağıtılmış, çocuk neşriyatına önem verilmiş, çocukların daha iyi yetişmesi için yarışmalar düzenlenmiş, halkı bilinçlendirici çalışmalar yapılmıştı.

Çocuk yalnızca geleceğin mimarı olması yanı sıra ordu için de bir güçtü. Bundan dolayı sağlıklı ve kuvvetli çocuklar yetiştirilmesi arzu edilen bir durum olmuştu. Bu sebeple çocuk bayramlarında sportif hareketler, beden eğitimi konuları yer almıştı.

Çocuklar için 1927 yılında "*Küçükleri Muzır Neşriyattan Koruma Kanunu*" çıkarılarak çocukların korunması için girişimlerde bulunulmuştu. Bu konularla ilgilenen diğer milletvekillerinin yanı sıra Himaye-i Etfal Cemiyeti'nin kurucusu olan Kırklareli Milletvekili Dr. Fuat Umay olmuştu ve 1927 yılında çocukların umumi sinemalara ve tiyatroya girmelerinin yasak edilmesi hakkında kanun teklifini sunmuştu. Bu kanun çok tartışılmış ve kendi yaşlarına uygun ve faydalı filmlere gitmeleri şartıyla 1930 Umumi Hıfzıssıhha Kanunu ile belirlenmişti. Kanunun 167. Maddesine göre ayrıca on iki yaşından küçük çocukların dans salonu bar gibi ahlaka mugayir yerlere de girmeleri yasaklanmıştı. On altı yaşından büyük olanların ise gündüz terbiyevi mahiyetteki sinema ve tiyatrolara girmelerine müsaade edilmişti. Bu konu uzun yıllar TBMM kürsülerinde değerlendirilmişti.

Hukuki olarak çocukları koruma süreci ise 1924 yılında Türkiye tarafından da imzalanan uluslararası çocuk ve çocuk haklarının korunmasına ilişkin Cenevre Çocuk Hakları Bildirisi ve 1926 yılında yasalaşan Türk Medeni Kanunu, Türk hukuk sisteminde çocuğun statüsü ve çocuk haklarıyla ilgili geniş ve ayrıntılı düzenlemeleri

kapsamına almıştı. Bu düzenlemelerin ardından çocukları istismardan korumak için Atatürk'ün emriyle 1927 yılında Çocukları Muzır Neşriyata Karşı Koruma Kanunu çıkarılmış ve 1936 yılında da çocukların belli alanlarda çalışmasını yasaklayan İş Kanunu yürürlüğe konmuştur.

Sosyal çalışmaların yanı sıra eğitimsel çalışmalar da yoğun bir şekilde yapılmıştır. Çocukların karma ve laik bir sistemde eğitilmesini gerçekleştirmek için 1924 yılında 'Tevhid-i Tedrisat Kanunu çıkarılmış, çocuklara okutulacak ders kitaplarını düzenlemek için 1926 yılında "*Mektep Kitaplarının Maarif Vekâletince Bastırılması Hakkında Kanun"* ve çocukların laik kültüre göre yetiştirilmesini amaçlayan Latin alfabesine dair 1928 yılında *"Yeni Türk Harflerinin Kabul ve Tatbiki Hakkında Kanun"* olmak üzere üç farklı kültürel etkileri de olan eğitim yasası çıkarılmıştır.

Çocuğun yaşam olanaklarını arttırmak ve çocuk velilerini bu konuda rahatlatmak için bazı destekler de verilmiştir. Memur çocuklarına yapılan yardımlar, çok çocuklu hakimlere yapılan yardımlar, çok çocuklu ailelere yapılan sosyal yardımlar, Şehit ve gazi çocukları ile vefat eden milletvekilleri çocuklarına yapılan yardımlar bunlardan bazılarıdır. Tüm bu yardımlar Türkiye Cumhuriyeti'nin refah seviyesi geliştikçe arttırılmış, vatandaşlara destek olunmak istenmiş ve çok çocuk sahibi olunması teşvik edilmiştir. Burada bir de çocuğu dolaylı yönden etkileyen maaşlardan vatana hizmet edenler için verilen Hidemat-ı Vataniye maaşı vardır ki bu maaş ile de şehit çocuklarına destek verilmesi sağlanmıştı.

Çocuk Hakları ve hukuku konusunda yapılan düzenlemeler etkileyicidir. Suç işleyen çocukların eğitilmesi için ıslahhaneler açılması talebi hem basında hem Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde talep edilmişti. Bundan sonra ise Belediyelerin çocuğa hizmetleri, Polisin çocuğa karşı sorumluluğu belirlenmişti.

Çocuğu disiplin etmek için şiddetin uygulanıp uygulanmayacağı Türk Ceza Kanunu müzakereleri sırasında gerçekleşmişti. Çocuğun disiplin edilmesi istenen bir durum olmuştur ancak aynı zamanda zarar görmemesi, fikren ve bedenen sağlıklı olunması istenmişti.

Bundan sonra TBMM müzakerelerine ve devlet adamlarının gündemine nüfusun arttırılması için çocuk düşürtmenin yasaklanması konusu girmiş, bu konuda yoğun çalışmalar yapılmıştı.

Bayramlar gibi özel günlerin amacı belirlenerek çocuk için önemi anlaşılmıştır. Bu süreçte çocuklara ne gibi destekler verileceği, sosyal yardımlar kapsamında çalışılmış olan meselelerden olmuştu. Bu noktada Şefkat Pulu yasası çocuğa verilecek desteğin bir şekli olarak görülmüştü. Bunun dışında kutlanan Ağaç Bayramı çocuğa doğayı sevdirmek için bir fırsat, bu anlamda geleceğe bir yatırımdı.

Atatürk Dönemi'nde çocuğun beslenmesine önem verilmiş, aynı zamanda yerli malı kullanımına özendirme çalışmaları yapılmıştı. Çocuk oyuncakları, faydaları, bunların ithal edilme durumları ve bunlara gümrük vergisi koyulup koyulmayacağı uzun tartışmalardan sonra karar alınan gelişmelerdendi. Burada göreceğimiz bir başka mesele de çocuğa yönelik ithal edilmesi düşünülen ürünlerin çeşididir. Çocuk için getirilecek ürünlerden çocuk kundağı, oyuncak bebekler, keçe şapka ve benzeri eşyalar, çocuğa yönelik olarak nelere ihtiyacın olduğunu göstermesi bakımından önemliydi.

Sosyal hayatta çocuğun yolculuktaki durumu da üzerinde çalışılan diğer konulardandı. Çocuğun toplumsallaşması açısından önemli olan seyahat konusu çocuklara yolculukta yapılacak indirimler ile kolaylaştırılmıştı.

Eğitim kurumlarında çocuğun terbiyevi durumu, politikalar kapsamına alınan konular arasındaydı. Anaokulları, ilkokullar, ortaokullar ve liselerde çocuk ve gençlerin alacakları eğitimin amacı ve şekli belirlenmişti. Öyle ki gerek müfredat olarak gerekse de fiziki anlamda çocuk dönemin şartlarına göre en iyi şekillerde yetiştirilmeye çalışılmış, bu konuda eksiklikler ve problemler için seri bir şekilde çözülme yoluna gidilmişti.

Yenidoğan bebek bakımı, gebe anne veya yeni doğum yapmış ebeveynlere temel bilgilendirici öğütler verilmesi için yine basından çok sık yararlanılmıştı.

Çocuk için yapılan çalışmalarda halkevlerinin rolü de büyük olmuştu. Çocuk bakımına ve yetiştirilmesine dair verilen destekler halkevlerindeki çalışmalardandı. Bunun dışında çocukları zararlı alışkanlıklardan uzak tutma çabaları sağlıklı ve gürbüz çocuk yetiştirme ile bağlantılı olarak spor konusu tartışılan diğer konulardan olmuştu.

Atatürk Döneminde dünyada da çocuk konusunda pek çok çalışma yapılmıştı. İleri medeniyetlere sahip olan çeşitli ülkelere baktığımızda genel anlamda çocuğun yetiştirilmesi ve ülkelere istikballeri açısından değer katması gereken özneler olarak bakılmıştı. Bundan dolayı da çeşitli politikalar yapılarak küçük yaşta eğitilmeye

çalışılmıştı. Ancak Avrupa ülkelerinde ağırlıklı olarak çocuk üzerinde II. Dünya Savaşı'ndan sonra durulduğunun söylenmesinde yarar vardı.

Atatürk Dönemi Çocuk Politikası konulu bu çalışma, Atatürk Dönemi'nde başrolünde çocuğun olduğu ve bu konuda etkili politikalar yapıldığını göstermektedir. Bu dönemde üzerinde çalışmalar yapılan diğer tüm politikalarda olduğu gibi çocuğa yönelik de çok çeşitli, doğrudan ya da dolaylı ihtiyacı karşılama amaçlı siyaset yürütülmüştür. 1920 ile 1938 yılları arasında tam olarak 18 sene vardır ve bu süreçte Türkiye Cumhuriyeti'nin refah seviyesi gittikçe artmıştır. Hal böyleyken çocuğun da ihtiyaçları artmış ve bu ihtiyaca yönelik siyaset yürütülmüştür.

KAYNAKÇA

ARŞİV BELGELERİ

BAŞBAKANLIK CUMHURİYET ARŞİVİ

B.C.A., Yer: 7-43-3, Kurum: 180-9-0-0/Genel, Cenevre'de toplanan Kadın ve Çocuk Ticareti Komisyonu'na gidecek Türk Heyeti, tarih: 03.08.1927.

B.C.A., Yer: 8-48-6, Dosya ek: 6, Kurum: 30-10-0-0/Muamelat Genel Müdürlüğü, Sahipsiz ve bakımsız çocuklar için ne gibi tedbirler alındığına dair Cebelibereket Mebusu Naci Paşa'nın soru önergesi, tarih: 30.05.1929.

B.C.A., Yer: 132-641-1, Kurum: 180-9-0-0/Genel, Okullara ait eğitim-öğretim ile ilgili yazışmalar ve öğrenci öğrenim çağındaki çocukların listeleri, tarih: 04.11.1923-29.11.1923.

B.C.A., Yer: 030-10 Kurum: 178-234-4 Çocuk Esirgeme Kurumu adına Amerika'dan gönderilen hediyelerin gümrük vergisinden muaf tutulamayacağı, tarih: 16.10.1934-28.10.1934,

B.C.A., Yer: 030-10, Kurum: 178-234-4 Çocuk Esirgeme Kurumu adına Amerika'dan gönderilen hediyelerin gümrük vergisinden muaf tutulamayacağı,. 28.10.1934.

B.C.A., Yer: 030-10, Kurum: 178-234-4 Çocuk Esirgeme Kurumu adına Amerika'dan gönderilen hediyelerin gümrük vergisinden muaf tutulamayacağı, tarih: 28.10.1934.

B.C.A., Yer: 030-18-01-02, Kurum: 68-74-17, Ankara'nın İstiklal Mahallesi'nin Çatalca Sokağı'nda bulunan 82,5 m2 arsanın Çocuk Esirgeme Kurumu'na satılması, tarih: 12.09.1936.

B.C.A., Yer: 030-18-01-02, Kurum: 68-74-17, Ankara'nın İstiklal Mahallesi'nin Çatalca Sokağı'nda bulunan 82,5 m2 arsanın Çocuk Esirgeme Kurumu'na satılması,12.09.1936.

B.C.A., Yer: 142-19-4 Dosya Ek: 141, Kurum: 30-10-0-0/Muamelat Genel Müdürlüğü, Yatılı Liselere kayıtlı memur çocuklarıyla babası yeni ölen emekli memur çocuklarının yatılı okul ücretlerinden %25 tenzilat yapılması, tarih: 19.03.1923.

B.C.A., Yer: 3-28-17 Dosya Ek 55-3, Kurum: 20-18-1-1 Kararlar Daire Başkanlığı(1920-1928), Şehit çocuklarının himaye ve eğitimi ile gazilerin refahı için gerekli tedbirleri tespit edecek bir komisyon, tarih: 03.07.1921.

B.C.A., Yer: 39-38-7, Kurum: 272-0-0-12/Muhacirin Yetiştirme yurtlarına kimsesiz çocuk yerleştirilmesi, tarih: 16.08.1922.

B.C.A., Yer: 6-35-16 Ek: 102-3 Kurum: 30-18-1-1/Kararlar Daire Başkanlığı (1920-1928), Türkiye'yi terk ve firar eden şahıslara ait mal ve mülklerin bazı şartlar çerçevesinde göçmenlere harpten zarar görmüş olan muhtaçlara ve şehit çocuklarına verilmesi, tarih: 12.11.1922.

B.C.A., Yer: 75-24-10, Kurum: 272-0-0-14/sevkiyat, İstanbul.2daki Muhacir ve Mültecilerden hizmetçilik veya aşçılığa muktedir olan kadın ve çocukların isimlerinin ayrılarak bildirilmesi, tarih: 23.12.1920.

B.C.A., Yer: 76-25-7 Kurum: 272-0-0-14/sevkiyat, Muhacirlerin 12 yaşından yukarı erkek çocuklarının ticaret ve sanat faaliyetlerine alıştırılması için gerekli desteğin yapılması, tarih: 26.06.1921.

B.C.A., Yer: 030-18-01-02, Kurum: 68/74/17 12.9.1936, Ankara'nın İstiklal Mahallesi'nin Çatalca Sokağı'nda bulunan 82,5 m2 arsanın Çocuk Esirgeme Kurumu'na satılması,12.09.1936.

B.C.A. Yer 65-323-1, Kurum 180-9-0-0/Genel, Şehit çocuklarının okullarda parasız yatılı olarak okutulması, tarih: 22.10.1923-25.10.1923.

B.C.A., Yer: 4-19-3-, Dosya Ek: 4, Kurum: 30-10-0-0/Muamelat Denel Müdürlüğü, Bekarlık Vergisi hakkında Yozgat Mebusu Süleyman Sırrı Bey'in Kanun Teklifi, tarih: 26.03.1932.

B.C.A. Yer: 1299-316-2, Dosya Ek: 8.. Büro, Kurum: 490-1-0-0/Cumhuriyet Halk Partisi, Çocuk Esirgeme Kurumu'nun çıkarmakta olduğu Ana dergisine halkevlerinin aboneliklerinin mümkün olmadığı, tarih: 21.04.1938.

B.C.A., Yer: 140-674-1, Kurum: 180-9-0-0/Genel, Eğitim-Öğretim cetvelleri, köy mektepleri, müfredat programı ve mezunlar, tarih: 1927.

B.C.A., Yer: 8-48-19, Dosya Ek: 6, Kurum: 30-10-0-0/Muamelat Genel Müdürlüğü, İki yıllık köy mekteplerinde beş yıllık öğretim yapılmasına dair Cebelibereket Mebusu Hasan Basri'nin önergesi, tarih: 20.04.1932.

B.C.A., Yer: 4-20-2, Dosya Ek: 4, Kurum: 30-10-0-0/ Muamelat Genel Müdürlüğü, Köy Kanunu'nun 13,36 ve 44. maddelerine bazı fıkralar ilavesine dair Yozgat Milletvekili Süleyman Sırrı'nın kanun teklifi, tarih: 04.04.1933.

B.C.A. Yer: 13-113-7, Kurum: 51-0-0-0/Diyanet İşleri Reisliği, Mektepleri açılan köy ve mahalle sakinlerinden alınacak verginin mektepleri henüz açılmamışlara yüklenilmemesi, tarih: 31.01.1922

B.C.A., Yer: 27-85-19, Kurum: 30-18-1-1/Kararlar Daire Başkanlığı (1920-1928), Şehir ve Köy Yatı Mekteplerinin Mesarifi Hakkında Kanun Tasarısı, tarih: 04.03.1928.

B.C.A., Yer: 3-5-10, Kurum: 490-1-0-0, Halkevlerinin genel müsamerelerine çocukların katılıp katılmayacağının bildirilmesi, tarih: 27.12.1937.

B.C.A., Yer: 10-35-19, Kurum:30-18-1-1, Hilal-i Ahmer Cemiyeti'nin 1339 yılında talep ettiği kininlerin satın alınması, tarih: 27.07.1924.

B.C.A., Yer: 11-48-11, Kurum:30-18-1-1, Dosya Ek: 84.9, Dilenciliğin önlenmesi için İstanbul Darülacezesi'nin diğer illerdeki yoksul ve acizleri de kabul etmek şartıyla Belediye'ye devri, tarih: 15.10.1924.

B.C.A., Yer: 1-2-11, Dosya Ek: 130-28, Kurum: 30-18-1-2/Kararlar Daire Başkanlığı, Emlak ve Eytam Bankası Umum Müdürlüğü'ne Hakkı Saffet'in Tayini, 18.11.1928.

B.C.A., Yer: 1326-405-1, Dosya Ek: 8. Büro, Kurum: 490-1-0-0/Cumhuriyet Halk Partisi, İstanbul'da haftalık olarak çıkmakta olan Arkadaş adlı çocuk mecmuasına halkevleri için abone olunmayacağı, tarih: 11.04.1941.

B.C.A., Yer: 144-34-3, Dosya Ek: 148, Kurum: 30-10-0-0/Muamelat Genel Müdürlüğü, Türk sporcu gençlerin 1924 Paris Olimpiyatlarına çok iyi hazırlandıkları ve bu olimpiyatların ne zaman başlayıp biteceğine dair Türkiye Milli Olimpiyat Cemiyeti reisinin yazısıyla Olimpiyatlar programı, tarih: 20.02.1924.

B.C.A., Yer: 15-59-18, Dosya Ek: 84-10, Kurum:30-18-1-1, Dilenciliğin önlenmesi için Men-i Teseül ve Darülaceze tüzükleri hükümlerinin, Darülacezesi kurulmuş ve kurulacak her yerde uygulanması, tarih: 16.09.1925..

B.C.A., Yer: 15-79-7, Kurum: 490-1-0-0/Cumhuriyet Halk Partisi, 23 Nisan Çocuk Bayramı törenlerinin filme alınması, tarih: 15.04.1935.

B.C.A., Yer: 17-10-2, Kurum: 30-18-1-2, Otomatik oyuncak makinalarının Türkiye'ye ithali ile memleket dahilinde yapılması hakkının Himaye-i Etfal Cemiyeti'ne bırakılması hakkında kanun layihası, tarih: 11.02.1931.

B.C.A., Yer: 18-19-11, Kurum: 30-18-1-1/Kararlar Daire Başkanlığı (1920-1928), Eytam Emlak Bankası Hakkında Kanun Tasarısı, 10.03.1926.

B.C.A., Yer: 19-96-1, Kurum: 180-9-0-0/Genel, Çocuk Esirgeme Kurumu ve hayır kurumlarına yardım, tarih: 31.03.1924-13.04.1930.

B.C.A., Yer: 24-24-3, Kurum:30-18-1-1, Zabıta-i Sıhhiye-i Hayvaniye Kanun Tasarısı, tarih: 10.04.1927.

B.C.A., Yer: 2-4-9, Kurum: 51-0-0-0/Diyanet İşleri Reisliği, Köy Kanunu Sureti, Tarih: 11.08.1924.

B.C.A., Yer: 2-9-8, Kurum: 490-1-0-0/Cumhuriyet Halk Partisi, Halkevleri kütüphanesinde hangi kitapların bulunduğunun bildirilmesi, tarih: 29.04.1934.

B.C.A., Yer: 3-16-25, Dosya Ek: 4, Kurum: 30-10-0-0/Muamelat Genel Müdürlüğü, Devlet memur ve müstahdemlerine aile ve çocuk zammı verilmesi hakkında Sivas Mebusu İbrahim Alaattin Bey'in kanun teklifi, tarih: 23.02.1928.

B.C.A., Yer: 3-16-34, Dosya Ek: 4, Kurum: 30-10-0-0/Muamelat Genel Müdürlüğü, Çocukların sinema ve tiyatrolara kabul edilmeleri hakkında Kırklareli Mebusu Dr. Fuad Bey'in kanun teklifi, tarihi: 14.03.1928,

B.C.A., Yer: 3-18-5, Dosya Ek: 4, Kurum: 30-10-0-0/Muamelat Genel Müdürlüğü, Konya Milletvekili merhum Musa Kazım'ın çocuklarının devletçe okutulması için verilen teklifin kanun haline gelmesinde hazinece bir sakınca görülmediği, tarih: 16.12.1930.

B.C.A., Yer: 3-5-14, Dosya Ek: 4, Kurum: 30-10-0-0/Muamelat Genel Müdürlüğü, Şarkikarahisar Mebusu Ali Sururi Bey'in Hanımı ve çocuklarına vatani hizmet tertibinden maaş bağlanmasına dair İsmail Bey tarafından verilen kanun teklifi, tarih: 07.03.1927.

B.C.A., Yer: 4-19-1 Dosya Ek: 4, Kurum: 30-10-0-0/ Muamelat Genel Müdürlüğü, Köy Kanunu'nun velilerin çocuklarını ilkokula gönderme mecburiyeti ile ilgili maddelerine bazı fıkralar ilavesine dair Yozgat Mebusu Süleyman Sırrı Bey'in kanun teklifi, tarih: 02.03.1932.

B.C.A., Yer: 4-37-3, Dosya Ek: 248-8, Kurum: 30-18-1-1/Kararlar Daire Başkanlığı (1920-1928), tarih: 14.11.1921.

B.C.A., Yer: 6-34-29, Kurum: 30-10-0-0, Anadolu halkının karşı karşıya bulunduğu verem, sıtma ve frengi hastalıklarına dair Bozok Mebusu Ahmet Hamdi tarafından verilen sözlü soru önergesi, tarih: 29.12.1923.

B.C.A., Yer: 7-33-16, Kurum: 30-18-1-1/ Kararlar Daire Başkanlığı (1920-1928), tarih: 16.09.1923.

B.C.A., Yer: 75-46-9, Kurum: 30-18-1-2/Kararlar Daire Başkanlığı (1928-), Köy Eğitmenleri Hakkında Kanun Tasarısı, tarih: 31.05.1937.

B.C.A., Yer: 8-46-13, Ek: 245-132, Kurum: 30-18-1-1/Kararlar Daire Başkanlığı (1920-1928), İşgalden kurtarılan illerin memurlarının birikmiş maaşlarına dair bir karar çıkıncaya kadar bu kimselerin çocuk ve torunlarının öğrenim ücretlerinden İstanbul'dakiler gibi ücret alınmaması, tarih: 13.01.1924.

B.C.A., Yer: 8-46-22, Dosya Ek: 6, Kurum: 30-10-0-0/Muamelat Genel Müdürlüğü, Çocukların içki ve sigara kullanmalarının yasaklanması hakkında Kırklareli Mebusu Doktor Fuat'ın önergesi, tarih: 22.12.1926.

B.C.A., Yer: 8-46-22, Dosya Ek:6, Kurum: 30-10-0-0/Muamelat Genel Müdürlüğü, Çocukların içki ve sigara kullanmalarının yasaklanması hakkında Kırklareli Mebusu Doktor Fuat'ın Önergesi, tarih: 22.12.1926.

B.C.A., Yer: 85-98-16, Dosya Ek: 238-496, Kurum: 30-18-1-2, Sakat çocuklarla sağır, dilsiz ve körlerin eğitimi konularında incelemelerde bulunmak üzere Berlin'e gönderilecek olan Dr. Abdülkadir Cahit Tümer'e harcırah ve aylık ödenek verilmesi, tarih: 28.11.1938.

B.C.A., Yer: 8-69-32, Kurum: 51-0-0-0/Diyanet İşleri Reisliği, Bağçecik'in köyünde çocuklara Arapça harflerle ders veren bir imamın görevinde kalmasının uygun olmayacağı, tarih: 24.03.1931.

B.C.A., Yer: 9-14-8, Kurum: 272-0-0-11, İskan, Kimsesiz muhacir çocukların nüfusa kayıtları için İstanbul Muhacirin Müdürü Kaşif'in vasi tayin edildiği, tarih: 12.11.1916.

B.C.A., Yer: 9-18-14, Kurum: 272-0-0-11, İskan, Balkan muharebesi sonucu Bulgaristan, Yunanistan ve diğer ülkelerden iltica eden ve reşit olmayan çocukların nüfusa kaydı için muhacirin müdür ve memurlarının vasi olmaları, tarih: 17.12.1916.

B.C.A., Yer:10-30-20, Kurum:30-18-1-2-, Avrupa'dan kinin satın alınması, tarih: 26.04.1930.

B.C.A., Yer:20-45-3, Dosya ek:227-29, Kurum: 30-18-1-1, Sıtma mücadelesine 75000, frengi mücadelesine 28000 ve trahom mücadelesine 12000 lira ilave yapılması, tarih: 21.07.1926.

B.C.A., Yer: 11-34-17, Dosya Ek: 227-70, Kurum: 30-18-1-2/Kararlar Daire Başkanlığı, Adana, Kars, Malatya, Çorum ve Erzurum'da kurulan doğum ve çocuk bakımevleri için Almanya'dan malzeme alınması, tarih: 26.05.1930.

B.C.A., Yer: 16-82-8, Kurum: 490-1-0-0, Halkevlerine gönderilen kitapların alındığı, tarih: 08.11.1935.

B.C.A., Yer: 4-17-5, Kurum: 490-1-0-0/Cumhuriyet Halk Partisi, Halkevlerinin Çocuk Haftası Kutlamalarına Katılması, tarih: 08.04.1938.

B.C.A., Yer: 7-13-9, Kurum: 30-18-1-1, Bedeli 1339 Sıhhiye Bütçesi'nden mahsup edilmek üzere 100 000 liralık kinin satın alınmasına izin verilmesi, tarih: 20.03.1923.

B.C.A., Yer: 25-145-11, Dosya Ek: 21, Kurum: 30-10-0-0/Muamelat Genel Müdürlüğü, İstatistik Umum Müdürü'nün Mersin deneme nüfus sayımı sırasında yapılan çocuk ölümleri anketi ve bununla ilgili gazetelere yazdığı makale sureti, tarih: 16.03.1927.

B.C.A., Yer: 030.10, Kurum: 123.873.3, Hilal-i Ahmer Cemiyeti ile İcra Vekilleri heyeti arasında, tarih: 12.11.1923.

BAŞBAKANLIK OSMANLI ARŞİVİ

B.O.A., Yer: 40-89, Kurum: A.AMD., Emval-İ Eytam Nezaretinin Kuruluşu Hakkındaki Müzakerat Ve İlgili Memurların Tayini, Tarih: H-10-01-1269.

B.O.A., Yer: 37-1897, Kurum: İ..ŞD.., Emval-i Eytam Sandıklarına Müteallik Hususatın Görülmesi Ve Tesviyesi, Tarih: H-03-01-1295.

B.O.A., Yer: 40-32, Kurum: A.MKT.DV., Eytam Malının Tahsili, Tarih: H-19-10-1267.

B.O.A., Yer: 105-4481, Kurum: İ.MMS., Dersaadet'te bulunan dilsiz çocuklara mahsus olmak üzere bir mekteb tesisi, Tarih: H-26-10-1306.

B.O.A., Yer: 126-44, Kurum: HR.İM.., Paris'te Olimpiyat oyunlarında Türkiye'yi temsil eden bazı zevata mahsus olup gönderilen iki adet madalya ile şehadetnamenin Türkiye Milli Olimpiyat Cemiyeti Başkanlığına tevdi edildiği, tarih: M-14-12-1924.

B.O.A., Yer: 79-43, Kurum: DH.EUM.MTK., Karakollara getirilen terkedilmiş çocukların haklarındaki işlemler bir an önce tamamlanarak Darülaceze'ye teslim edilmeleri gerektiği, tarih: H-03-03-1333.

B.O.A., Yer: 153-32, Kurum: Y..A…RES., Mülazım müteveffa Bekir Efendi'nin mahdumu Mehmed Şükrü nam çocuğun Daruşşafaka'ya kabulü, tarih: H-12-01-1326.

B.O.A., Yer: 153-51, Kurum: Y..A..RES., Vahid ve Bilal namında iki çocuğun Daruşşafaka'ya kayd ve kabulü, H-15-01-1326.

B.O.A., Yer: 171-116, Kurum: MF.MKT., Babası şehid olmuş olan Mehmed'in Daruşşafaka'ya kayd olunmasının Haleb Vilayeti Meclis-i İdaresince istenildiği, tarih: H-28-11-1310.

B.O.A., Yer: 3-3, Kurum, MF.MKT., Kaza, kasaba, nahiye ve köylerdeki mektep ve medreselerde bulunan talebe adedinin bildirilmesi, Tarih: H-10-05-1289.

İNGİLTERE PARLAMENTO ARŞİVİ

UK Parliamentary Archives, HL/PO/JO/10/11/342/353, No. 85. Protocol amending the International Agreement for the Suppression of the White Slave Traffic of the 18 May 1904 and the International Convention for the Suppression of the White Slave Traffic of the 4 May 1910, 20.01.1954.

T.C. RESMİ GAZETE

1 Haziran 1929 Tarih Ve 1499 Numaralı Gümrük Kanununu Değiştiren Kanun, T.C. Resmi Gazete, 31.05.1933, S. 2415.

1932 Mali Senesi Muvazenei Umumiye Kanunu, T.C. Resmi Gazete, 30.06.1932, S.2138.

1932 Mali Senesi Muvazenei Umumiye Kanununa Merbut Bütçelerde Bazı Tadilat Yapılmasına Dair Kanun, T.C. Resmi Gazete, 31.03.1933, S. 2415.

Ereğli Havzai Fahmiyesi Maden Amelesinin Hukukuna Müteallik Kanun, T.C. Resmi Gazete, 10.09.1337, S.151.

İlan, T.C. Resmi Gazete, 26.06.1935, S. 3038.

Kanunu Medeninin velayet, vesayet ve miras hukukuna müteallik hükümlerinin tatbik suretine dair nizamname, 8 Mart 1934, T.C. Resmi Gazete, S. 2648.

Küçükleri Muzır Neşriyattan Koruma Kanunu, T.C. Resmi Gazete, 21.06.1927, S.627.

Muvazenei Umumiye Kanunu, T.C. Resmi Gazete, 1.06.1938, S. 3922.

Mübadele: ahali hakkında Lozan muahedenamesiyle Atina itilâfnamesinin tatbikatından mütevellit mesailin halli için Yunanistan'la imza edilen mukavelenamenin tasdikini mutazammın kanun, (01.07.1930), T.C. Resmi Gazete, S.1543.

Mücrimlerin İadesine Ve Cezai Mevatta Karşılıklı Muzahereti Adliyeye Müteallik Muahedenamenin Tasdikine Dair Kanun, 04.07.1934, T.C. Resmi Gazete, S. 2743.

Reşit kadın ticaretinin meni hakkında 11 teşrinievvel 1933 de Cenevre'de imzalanan beynelmilel mukavelenin tasdikine dair kanun, 22.04.1935, T.C. Resmi Gazete, S. 2984.

Sıhhat ve İçtimai Muavenet Vekâleti Teşkilât ve Memurin Kanunu, 23.06.1936, T.C. Resmi Gazete, S. 3337.

Posta ve telgraf ücretlerinden başkaca olarak Çocuk bayramı Çocuk Bayramı Münasebetile Nisanın Yirmisinden Otuzuna Kadar Posta Muraselatile Telgraflara Şefkat Pulu Yapıştırılması Hakkında Kanun, 14.04.1932, T.C. Resmi Gazete, S. 2077

Teşkilatı Esasiye Kanununun Bazı Maddelerinin Değiştirilmesine Dair Kanun, 1.12.1937, T.C. Resmi Gazete, S.3773.

Veli ile tahtı velayetinde bulunan küçüğe ait müşterek malların taksiminde yapılacak muamele hakkında„ 12.03.1930, T.C. Resmi Gazete, S. 1443.

Çok çocuklu hâkimlere verilecek yardım paraları ile ikramiye hakkında kanun, 29.06.1937, T.C. Resmi Gazete, S. 3643.

Devlet demiryolları ve limanları işletme umum müdürlüğü 1936 mali yılı bütçe kanunu, 01.06.1936, Resmi Gazete, S.3318.

İcra Vekilleri Heyetine itimad beyan olunduğuna dair, 9.11.1937, T.C. Resmi Gazete. S. 3754

376 Numara Ve 26.11.1339 Tarihli Posta Kanununa Müzeyyel Kanun, 28.05.1935, T.C. Resmi Gazete, S. 3014.

Köy Kanunu, T.C. Resmi Gazete, 18.03.1924, S.442.

Memurin Kanunu, T.C. Resmi Gazete, 31.03.1926, S. 336.

Emlak Ve Eytam Bankası Kanunu, T.C. Resmi Gazete, 03.06.1926, S. 389

Türk Kanunu Medenisi, 04.10.1926, T.C. Resmi Gazete, S. 743.

1170 No'lu Âlî İktisad Meclisi Hakkında Kânun, 24.07.1927, T.C. Resmi Gazete, S. 640.

Türk Vatandaşlık Kanunu, 28.04.1928, T.C. Resmi Gazete, S.904.

Türk harflerinin kabul ve tatbiki hakkında kanun, 3.11.1928, T.C. Resmi Gazete, S. 1353.

Millet Mektebi Teşkilatı Talimatnamesi, 24.11.1928, T.C. Resmi Gazete, S. 1048.

İlanlar, T.C. Resmi Gazete, 20.12.1928, S. 1071.

Bütçe Kanunu, T.C. Resmi Gazete, 28.05.1929, S. 1201.

Şose Ve Köprüler Kanunu, T.C. Resmi Gazete, 12.06.1929, S.1214.

Gümrük Tarifesi Kanunu, T.C. Resmi Gazete, 01.07.1929, S. 1230.

İlan, T.C. Resmi Gazete, 25.07.1929, S. 1250.

Belediye Kanunu, T.C. Resmi Gazete. 14.04.1930, S. 1471.

Umumi Hıfzıssıhha Kanunu, T.C. Resmi Gazete, 6.05.1930, S. 1489.

Bütçe Kanunu, T.C. Resmi Gazete, 20.05.1930, S. 1498.

Bütçe Kanunu, T.C. Resmi Gazete, 25.05.1930, S. 1502.

Hidematı Vataniye Tertibinden Kanun, T.C. Resmi Gazete, 25.05.1930, S. 1502.

İlan, T.C. Resmi Gazete, 26.10.1930, S.1631

İcra ve İflas Kanunu, T.C. Resmi Gazete, 19.06.1932, S. 2128.

İcra Vekilleri Heyeti Kararnameleri, T.C. Resmi Gazete, . 01.09.1932, S.2189.

İcra ve İflas Kanununa göre tanzim olunan numuneler, T.C. Resmi Gazete, 17.12.1932, S. 2279.

Hususî Hastaneler Kanunu, T.C. Resmi Gazete, 05.06.1933, S. 2419.

Muvazenei Umumiye Kanunu, T.C. Resmi Gazete, 02.06.1934, S. 2716.

İskan Kanunu, T.C. Resmi Gazete, 21.06.1934, S. 2510.

Soyadı Kanunu, T.C. Resmi Gazete, 02.07. 1934, S. 2741.

Polis Vazife Ve Salahiyet Kanunu, T.C. Resmi Gazete, 14.07.1934, S. 1751.

Ortamekteb Ve Lise Yoklama Talimatnamesi, T.C. Resmi Gazete, 09.01.1935, S. 2899.

İcra Vekilleri Heyeti Kararnameleri, T.C. Resmi Gazete, 1.05.1935, S. 2991.

Bazı Yabancıların Maaşları Hakkında Kanun, T.C. Resmi Gazete, 14.11.1935, S. 3156.

1936 Malî Yılı Muvazenei Umumiye Kanunu, T.C. Resmi Gazete, 30.05.1936, S.3317.

İş Kanunu, T.C. Resmi Gazete, 15.06.1936, S.3330.

Türk Ceza Kanununun Bazı Maddelerini Değiştiren Kanun, T.C. Resmi Gazete, 22.06.1936. S. 3337.

Tamim, T.C. Resmi Gazete, 30.06.1937, S. 3644.

Kararname, T.C. Resmi Gazete, 31.01.1938, S. 3822.

Polis Vazife ve Salâhiyet Nizamnamesi, T.C. Resmi Gazete, 25.04.1938, S. 3890.

Türk Ceza Kanunu, T.C. Resmi Gazete, 05.10.1938, S. 4029.

Tütün İnhisarı İdaresinin 1932 Mali Senesi Bütçe Kanunu, T.C. Resmi Gazete, 30.05.1932, S. 2111.

Tahlisiye Umum Müdürlüğü 1933 Malî Senesi Bütçe Kanunu, T.C. Resmi Gazete, 31.05. 1933, S. 2415.

Tütün İnhisarı İdaresinin 1931 Mali Senesi Bütçe Kanunu, T.C. Resmi Gazete, 29.07.1931, S. 1859.

1936 Yılı Muvazenei Umumiye Kanunu, T.C. Resmi Gazete, 30.05.1936, S. 3317.

DÜSTUR

Düstur Tertip 3, Cilt: 7, S. 743, s.519.

Düstur Tertip 3, Cilt.1, S. 57, s.81-82.

Düstur, Tertip 3, Cilt 3, Y. 1293, s. 170-171.

Düstur, Tertip 2, Cilt. 8, Y. 1329, S. 2511, s.901.

Düstur, Tertip: 3, Cilt: 7, S.743, s.237.

Düstur, Tertip 1, Cilt 1, Y. 1289, s.270-275.
Düstur, Tertip 3, Cilt 5, S. 616, s.36.
Düstur, Tertip 3, Cilt 5, S. 616, s.707-717.

TÜRKİYE BÜYÜK MİLLET MECLİSİ ZABIT CERİDELERİ

TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 1, Cilt: 15, İçtima: 136, s. 251, 29.12.1337
TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 1, Cilt: 22, İçtima: 88, s. 264, 21.08.1338
TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 1, Cilt: 23, İçtima: 106, s. 269, 20.03.1926
TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 1, Cilt: 25, İçtima: 155, s. 346, 13.12.1338
TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 1, Cilt: 3, İçtima: 55, s. 229, s. 403, 22.08.1336
TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 1, Cilt: 8, İçtima: 158, s. 499, 27.02.1337
TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 1, Cilt: 8, İçtima: 55, s.358-359, 22.02.1921,
TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 1, Cilt: 9, İçtima: 11, s. 223, 24.03.1337
TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 1, Cilt: 9, İçtima: 13, s. 271-272, 28.03.1337
TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 1, Cilt: 9, İçtima: 14, s. 297, 31.03.1337
TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 1, Cilt: 9, İçtima: 16, s. 294, s. 356, 04.04.1337
TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 2, Cilt: 10, İçtima: 7, s. 248, 15.11.1340
TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 2, Cilt: 14, İçtima: 64, s. 300, 25.02.1341
TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 2, Cilt: 14, İçtima: 64, s. 304, 25.02.1341
TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 2, Cilt: 14, İçtima: 64, s. 294, 25.02.1341
TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 2, Cilt: 14, İçtima: 64, s. 303, 25.02.1341
TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 2, Cilt: 18, İçtima: 105, s. 129, 18.04.1341
TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 2, Cilt: 18, İçtima: 106, s. 199-201, 19.04.1341
TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 2, Cilt: 18, İçtima: 106, s. 217, 18.04.1341
TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 2, Cilt: 2, İçtima: 26, s. 294, 26.09.1339
TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 2, Cilt: 23, İçtima: 64, s. 58-59, 01.03.1926
TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 2, Cilt: 24, İçtima: 91, s. 212-214, 26.04.1926
TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 2, Cilt: 25, İçtima: 100, s.168, 16.05.1926,
TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 2, Cilt: 29, İçtima: 38, s. 139-140, 26.02.1927
TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 2, Cilt: 30, İçtima: 46, s. 223, 26.03.1927
TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 2, Cilt: 30, İçtima: 46, s. 223, 26.03.1927
TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 2, Cilt: 33, İçtima: 79, s. 456, 26.05.1936

TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 2, Cilt: 5, İçtima: 102, s. 168, 16.05.1926
TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 2, Cilt: 5, İçtima: 88, s. 290, 23.01.1340
TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 25, Cilt: 2, İçtima: 64, s. 300-301, 25.02.1341
TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 25, Cilt: 2, İçtima: 64, s.301, 25.02.1341
TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 3, Cilt: 12, İçtima: 66, s. 139-140, 18.05.1929
TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 3, Cilt: 24, İçtima: 24, s. 13-15, 26.01.1931,
TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 4, Cilt: 15, İçtima: 52, s. 140, 17.05.1933
TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 4, Cilt: 15, İçtima: 52, s. 147, 17.05.1933
TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 4, Cilt: 15, İçtima: 58, s. 331, 24.05.1933
TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 4, Cilt: 15, İçtima: 64, s. 474, 31.05.1933,
TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 4, Cilt: 18, İçtima: 106, s. 217, 18.04.1341
TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 4, Cilt: 22, İçtima: 58, s. 120, 27.05.1934
TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 4, Cilt: 22, İçtima: 58, s. 323, 27.05.1934
TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 4, Cilt: 22, İçtima: 59, s. 389, 28.05.1934
TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 4, Cilt: 22, İçtima: 59, s. 389-391, 28.05.1934
TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 4, Cilt: 22, İçtima: 60, s. 439, 29.05.1934
TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 4, Cilt: 23, İçtima: 69, s. 200, 16.06.1934
TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 4, Cilt: 23, İçtima: 71, s. 253, 21.06.1934
TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 4, Cilt: 25, İçtima: 18, s. 199, 17.07.1934
TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 4, Cilt: 3, İçtima: 29, s. 145, 16.07.1931
TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 4, Cilt: 8, İçtima: 56, s. 438, 31.05.1932
TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 5, Cilt: 11, İçtima: 68, s. 232, 26.05.1936
TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 5, Cilt: 18, İçtima: 64, s. 231, 25.05.1937
TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 5, Cilt: 18, İçtima: 64, s. 229, 25.05.1937
TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 5, Cilt: 18, İçtima: 64, s. 229-231, 25.05.1937
TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 5, Cilt: 18, İçtima: 64, s. 231, 25.05.1937
TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 5, Cilt: 18, İçtima: 64, s. 232-233, 25.05.1937
TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 5, Cilt: 18, İçtima: 64, s.93-94, 19.10.1336
TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 5, Cilt: 18, İçtima: 65, s. 247, 26.05.1937
TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 5, Cilt: 19, İçtima: 75, s. 276-277, 12.06.1937
TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 5, Cilt: 2, İçtima: 19, s. 124, 25.04.1935
TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 5, Cilt: 23, İçtima: 42, s. 107, 30.03.1938

TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 5, Cilt: 25, İçtima: 64, s. 108, 23.05.1938
TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 5, Cilt: 25, İçtima: 65, s. 179, 24.05.1938
TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 5, Cilt: 25, İçtima: 65, s. 166, 24.05.1938
TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 5, Cilt: 25, İçtima: 67, s. 215, 26.05.1938
TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 5, Cilt: 25, İçtima: 69, s. 289, 30.05.1938
TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 5, Cilt: 26, İçtima: 77, s. 201, 17.06.1938
TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 5, Cilt: 26, İçtima: 82, s. 417, 28.06.1938
TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 5, Cilt: 3, İçtima: 29, s. 256, 25.05.1935
TBMM Zabıt Ceridesi, Devre:1, Cilt: 28, İçtima: 1, s.5, 01.03.1339/1923.
TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 1, Cilt: 23, İçtima: 106, s. 149, 21.09.1338
TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 2, Cilt: 17, İçtima: 97, s. 179, 08.04.1341
TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 4, Cilt: 7, İçtima: 37, 24, 09.04.1932
TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 1, Cilt: 10, İçtima: 28, s. 205, 02.05.1337
TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 1, Cilt: 16, İçtima: 154, s. 210, 04.02.1338
TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 1, Cilt: 25, İçtima: 153, s. 280, 09.12.1338
TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 1, Cilt: 15, İçtima: 138, s. 283, 02.01.1338
TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 1, Cilt: 6, İçtima: 112, s. 300, 11.07.1336
TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 2, Cilt: 13, İçtima: 53, s. 316, 11.02.1341
TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 2, Cilt: 25, İçtima: 104, s. 329, 02.05.1926.
TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 1, Cilt: 24, İçtima: 135, s. 441, 09.11.1338.
TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 1, Cilt: 21, İçtima: 135, s. 442, 03.03.1340/1924.
TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 1, Cilt: 18, İçtima: 19, s. 482, 03.04.1338
TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 2, Cilt: 19, İçtima: 3, 04.11.1341
TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 2, Cilt: 19, İçtima: 3, 04.11.1341
TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 2, Cilt: 22, İçtima: 62, 27.02.1926
TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 2, Cilt: 28, İçtima: 25, 17.01.1927
TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 2, Cilt: 31, İçtima: 51, 12.04.1927
TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 3, Cilt: 18, İçtima: 49, 19.04.1930
TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 3, Cilt: 18, İçtima: 49, 19.04.1930
TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 3, Cilt: 26, İçtima: 59, 17.05.1930
TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 3, Cilt: 20, İçtima: 68, 03.06.1930
TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 5, Cilt: 14, İçtima: 59, 22.05.1935

TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 5, Cilt: 19, İçtima: 74, 11.06.1937
TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 5, Cilt: 24, İçtima: 52, 25.04.1938
TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 2, Cilt: 15, İçtima: 67, s.87. 01.03.1941
TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 1, Cilt: 7, İçtima: 127, s.109, 01.01.1337
TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 1, Cilt: 19, İçtima: 38, s. 484, 02.05.1338
TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 2, Cilt: 15, İçtima: 70, s. 168, 05.03.1341
TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 1, Cilt: 22, İçtima: 98, s. 542, 07.09.1338
TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 2, Cilt: 26, İçtima: 115, s. 21, 07.06.1926
TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 2, Cilt: 8, İçtima: 34, s. 505, 10.04.1340
TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 5, Cilt: 19, İçtima: 74, s. 173, 11.06.1937
TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 2, Cilt: 31, İçtima: 51, s.83, 12.04.1937
TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 5, Cilt: 19, İçtima: 75, s. 245, 12.06.1937
TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 1, Cilt: 28, İçtima: 1, s. 7, 01.03.1338
TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 2, Cilt: 23, İçtima: 64, s.9, 01.03.1926
TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 2, Cilt: 8, İçtima: 21, s.12, 25.03.1340.
TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 3, Cilt: 3, İçtima:54, s. 9, 29.03.1928
TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 4, Cilt: 6, İçtima: 34, s. 1, 31.03.1932
TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 4, Cilt: 6, İçtima: 34, s. 2, 31.03.1932
TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 2, Cilt: 8, İçtima: 29, s. 6, 05.04.1340
TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 1, Cilt: 1, İçtima: 10, s. 8, 03.05.1336
TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 3, Cilt: 4, İçtima: 71, s. 7, 05.05.1928
TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 5, Cilt: 3, İçtima: 24, s. 94,06.05.1935
TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 1, Cilt: 2, İçtima: 19, s. 7, 22.05.1336
TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 5, Cilt: 3, İçtima: 32, s. 5, 30.05.1935
TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 3, Cilt: 14, İçtima: 17, s. 23.07.1929
TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 1, Cilt: 14, İçtima: 104, s. 45, 03.11.1337
TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 2, Cilt: 10, İçtima: 4, s. 150, 08.11.1340
TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 1, Cilt: 24, İçtima: 135, s.441, 09.11.1338
TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 2, Cilt: 20, İçtima: 26, s. 178, 17.12.1341
TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 2, Cilt: 10, İçtima: 13, s. 406, 27.11.1340
TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 5, Cilt: 8, İçtima: 32, s. 158, 27.01.1936
TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 2, Cilt: 3, İçtima: 59, s. 662, 29.11.1339

TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 2, Cilt: 13, İçtima: 43, s. 25, 31.01.1341
TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 3, Cilt: 16, İçtima: 31, s. 23, 13.02.1930
TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 2, Cilt: 22, İçtima: 57, s. 30, 17.02.1926.
TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 1, Cilt: 28, İçtima: 1, s. 11, 01.03.1339
TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 2, Cilt: 23, İçtima: 64, s. 50, 01.03.1926
TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 5, Cilt: 1, İçtima: 2, s. 10, 07.03.1935
TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 2, Cilt: 23, İçtima: 74, s.265, 20.03.1926
TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 3, Cilt: 17, İçtima: 37, s. 52, 20.03.1930
TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 4, Cilt: 20, İçtima: 32, s. 3, 22.03.1934
TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 2, Cilt: 8, İçtima: 21, s. 12, 25.03.1340.
TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 5, Cilt: 23, İçtima: 42, s.16, 30.03.1938
TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 1, Cilt: 9, İçtima: 14, s. 297, 31.03.1337
TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 4, Cilt: 6, İçtima: 34, s. 2-3, 31.3.1932
TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 4, Cilt: 14, İçtima: 35, s. 8, 01.04.1933
TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 1, Cilt: 19, İçtima: 22, s. 41, 08.04.1338
TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 2, Cilt: 3, İçtima: 51, s. 83, 12.04.1927
TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 2, Cilt: 31, İçtima:51, s. 92, 12.04.1927
TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 2, Cilt: 8, İçtima: 40, s. 831, 17.04.1340
TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 2, Cilt: 8, İçtima: 41, s. 880, 19.04.1340
TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 2, Cilt: 8, İçtima: 44, s. 1101, 22.4.1340
TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 3, Cilt: 3, İçtima: 64, s. 200, 22.04.1928
TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 2, Cilt: 24, İçtima: 91, s.3, 26.04.1926
TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 4, Cilt: 14, İçtima: 43, s. 38, 29.04.1933
TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 4, Cilt: 8, İçtima: 42, s. 15, 02.05.1932
TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 5, Cilt: 25, İçtima: 59, s. 18, 11.05.1938
TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 4, Cilt: 15, İçtima: 50, s. 7, 15.05.1933
TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 3, Cilt: 19, İçtima: 59, s. 88, 17.05.1930,
TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 3, Cilt: 12, İçtima: 66, s. 22, 18.05.1929
TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 3, Cilt: 12, İçtima: 66, s. 59, 18.05.1929
TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 1, Cilt: 3, İçtima: 27, s. 37, 22.05.1935
TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 3, Cilt: 4, İçtima: 80, s. 262, 22.5.1928
TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 5, Cilt: 3, İçtima: 27, s. 104, 22.05.1935

TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 5, Cilt: 3, İçtima: 27, s. 123, 22.05.1935
TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 3, Cilt: 4, İçtima: 81, s. 318, 23.05.1928
TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 5, Cilt: 25, İçtima: 64, s. 33, 23.05.1938
TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 5, Cilt: 25, İçtima: 64, s. 35, 23.05.1938
TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 5, Cilt: 25, İçtima: 65 s. 154, 24.05.1938
TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 5, Cilt: 18, İçtima: 64, s. 229, 25.5.1937
TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 4, Cilt: 22, İçtima: 57, s. 15, 26.05.1934
TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 4, Cilt: 22, İçtima: 58, s. 102, 27.5.1934,
TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 3, Cilt: 12, İçtima: 73, s. 14, 30.05.1929
TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 3, Cilt: 12, İçtima: 73, s. 3, 30.05.1939
TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 4, Cilt: 25, İçtima: 1, s. 4, 01.06.1934
TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 1, Cilt: 2, İçtima: 24, s. 89, 05.06.1336
TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 5, Cilt: 26, İçtima: 73, s. 4, 08.06.1938
TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 4, Cilt: 14, İçtima: 35, s. 1-3, 01.04.1933
TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 3, Cilt: 10, İçtima: 48, s. 11, 04.04.1929
TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 3, Cilt: 12, İçtima: 74, s. 12, 01.06.1929
TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 3, Cilt: 26, İçtima: 39, s. 13, 26.03.1931
TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 2, Cilt: 5, İçtima: 102, s. 850, 14.02.1340
TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 2, Cilt: 5, İçtima: 102, s. 852, 14.02.1340
TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 2, Cilt: 23, İçtima: 71, s. 55, 15.03.1926
TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 5, Cilt: 15, İçtima: 50, s. 236, 15.05.33
TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 4, Cilt: 9, İçtima: 64, s. 149, 16.06.1932
TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 4, Cilt: 3, İçtima: 29, s. 286. 16.07.1931
TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 4, Cilt: 20, İçtima: 28, s. 286. 17.03.1934
TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 4, Cilt: 25, İçtima: 18, s. 200, 17.07.1934
TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 4, Cilt: 25, İçtima: 18, s. 204, 17.07.1934
TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 2, Cilt: 15, İçtima: 73, s. 285, 18.05.1929
TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 2, Cilt: 16, İçtima: 82, s. 62, 19.03.1341
TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 2, Cilt: 6, İçtima: 106, s. 127, 19.02.1340
TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 3, Cilt: 17, İçtima: 37, s. 52, 20.03.1930
TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 3, Cilt: 14, İçtima: 16, s. 65, 21.06.1919
TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 5, Cilt: 14, İçtima: 59, s. 265, 21.06.1934

TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 2, Cilt: 24, İçtima: 89, s. 186, 22.04.1926
TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 2, Cilt: 8, İçtima: 44, s. 478, 22.04.1340
TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 5, Cilt: 26, İçtima: 79, s. 249, 22.06.1938
TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 5, Cilt: 2, İçtima: 64, s. 126, 23.05.1938
TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 5, Cilt: 25, İçtima: 64, s. 44, 23.05.1938
TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 5, Cilt: 25, İçtima: 64, s. 107, 23.05.1938
TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 5, Cilt: 25, İçtima: 64, s. 118, 23.05.1938
TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 5, Cilt: 25, İçtima: 64, s. 126, 23.05.1938
TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 5, Cilt: 25, İçtima: 65, s. 166, 23.05.1938
TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 4, Cilt: 23, İçtima: 68, s. 146, 14.6.1934
TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 1, Cilt: 5, İçtima: 99, s.414, 18.06.1336
TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 4, Cilt: 9, İçtima: 66, s. 141, 20.06.1932
TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 4, Cilt: 9, İçtima: 66, s. 156, 20.06.1932
TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 4, Cilt: 9, İçtima: 66, s. 195, 20.06.1932
TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 4, Cilt: 9, İçtima: 66, s. 286, 20.06.1932
TBMM Zabıt Ceridesi, Devre:4 , Cilt: 9, İçtima: 68, s. 245, 22.06.1932
TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 4, Cilt: 2, İçtima: 17, s. 155, 25.06.1931
TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 3, Cilt: 14, İçtima: 14, s. 5, 14.07.1929
TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 4, Cilt: 3, İçtima: 27, s. 86, 14.07.1931
TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 4, Cilt: 3, İçtima: 35, s. 362, 25.07.1931
TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 2, Cilt: 1, İçtima: 13, s. 390, 03.09.1339
TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 2, Cilt: 1, İçtima: 13, s. 413, 03.09.1339
TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 2, Cilt: 2, İçtima: 16, s. 23, 09.09.1339
TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 1, Cilt: 4, İçtima:64, s. 110, 13.09.1336
TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 1, Cilt: 4, İçtima: 71, s. 296, 23.09.1336
TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 1, Cilt: 13, İçtima: 81, s. 7, 24.09.1337.
TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 1, Cilt: 4, İçtima: 73, s. 353, 26.09.1936
TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 2, Cilt: 2, İçtima: 26, s. 308, 26.09.1339
TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 2, Cilt: 2, İçtima: 28, s. 370, 29.09.1339
TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 1, Cilt: 4, İçtima: 78, s. 540, 04.10.1336
TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 2, Cilt: 3, İçtima: 43, s. 82, 23.10.1339
TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 2, Cilt: 9, İçtima: 47, s. 46, 23.10.1340

TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 2, Cilt: 9, İçtima: 47, s. 35, 23.10.1340
TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 2, Cilt: 3, İçtima: 43, s. 87, 29.10.1339
TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 2, Cilt: 9, İçtima: 49, s. 100, 30.10.1340
TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 1, Cilt: 5, İçtima:94, s. 263, 04.11.1936
TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 2, Cilt: 19, İçtima: 3, s. 8-9, 04.11.1341
TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 2, Cilt: 10, İçtima: 4, s. 126, 08.11.1340
TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 2, Cilt: 10, İçtima: 4, s. 139, 08.11.1340/1924
TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 1, Cilt: 6, İçtima: 101, s. 19, 22.11.1336
TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 1, Cilt: 6, İçtima: 102, s. 28, 25.11.1336
TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 2, Cilt: 19, İçtima: 16, s. 11, 28.11.1341
TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 2, Cilt: 3, İçtima: 59, s. 662, 29.11.1339
TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 2, Cilt: 11, İçtima: 17, s. 5, 06.12.1340
TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 2, Cilt: 4, İçtima: 68, s. 227, 15.12.1339
TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 2, Cilt: 28, İçtima: 15, s. 57, 16.12.1926
TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 1, Cilt: 18, İçtima: 19, s. 482, 03.04.1338
TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 2, Cilt: 14, İçtima: 64, s. 297, 25.02.1341
TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 2, Cilt: 15, İçtima: 67, s. 89, 01.03.1341
TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 2, Cilt: 15, İçtima: 73, s. 286, 09.03.1341
TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 2, Cilt: 18, İçtima: 104, s. 90, 16.04.1341
TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 2, Cilt: 8, İçtima: 35, 12.04.1340
TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 5, Cilt: 14, İçtima: 59, s. 297, 28.05.1934

TBMM DİJİTAL ARŞİVİ

https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/KANUNLAR_KARARLAR/kanuntbmmc016/kanuntbmmc016/kanuntbmmc01603008.pdf, Erişim Tarihi: 07.05.2018.

https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/KANUNLAR_KARARLAR/kanuntbmmc001/kanuntbmmc001/kanuntbmmc00100271.pdf, Erişim Tarihi: 07.05.2018.

https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/KANUNLAR_KARARLAR/kanuntbmmc008/kanuntbmmc008/kanuntbmmc00801593.pdf, Erişim Tarihi: 07.05.2018.

https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/KANUNLAR_KARARLAR/kanuntbmmc008/kanuntbmmc008/kanuntbmmc00801629.pdf, Erişim Tarihi: 07.05.2018.

SÜRELİ YAYINLAR

Akşam, "23 Nisan Çocuk Bayramı Gülhane Parkı'nda", 23.04.1923, s.1.

Akşam, "Adliye Vekaleti Çok Çocuklu Hakimlere Yardım İçin Bir Kanun Hazırladı", 08.06.1937, s.1.

Akşam, "Amerika'da 20 Bin Nüfuslu Bir Şehri Çocuklar İdare Eder", 23 Nisan 1937, s.10.

Akşam, "Bekarlık Ve Evlilik Bahsi", 19.04.1929, s.13.

Akşam, "Bekarlık Vergisi Meselesi", 31.03.1929, s.1.

Akşam, "Çalışan Ve Aile Geçindiren Çocukları da Düşünmeliyiz", 23.04.1937, s.9.

Akşam, "Çapa Marka Pirinç unu", 24.02.1936, s.16.

Akşam, "Çocuk Bayramı Münasebetile Çocuk Mevzu ile Uğraşanların Mütalaaları" 23.04.1937, s. 9.

Akşam, "Çocuk Bayramı Münasebetile", 23 Nisan 1932. s.1.,

Akşam, "Çocuk Büyütmek Zannedildiği Kadar Kolay Bir şey Değildir", 23 Nisan 1938 s.7.

Akşam, "Çocuk Düşürmek", 12.11.1921, s.3.

Akşam, "Çocuklara Hava ve Ziya", 23.04.1934, s. 1.

Akşam, "Çocuklarda Hava ve Ziya", 23 Nisan 1937.

Akşam, "Çok Çocuklu Ailelerin Paraları Veriliyor", 08.06.1937, s. 1.

Akşam, "İki Bayram" 23 Nisan 1933., s.2.

Akşam, "Kör Çocuklar", 28.09.1930, s.4.

Akşam, "Maarif İşleri", 23 Nisan 1933, s.10.

Akşam, "Senenin Bir Günü Ağaç Bayramı Olacak", 16.07.1935, s.1.

Akşam, "Sıhhi Varlık Mücadelesinde Çocuk", 12.07.1934, s.5.

Akşam, "Umacı İstemeyiz, Salıncak İstemeyiz", 23.04.1937. s.2.

Akşam, "Yirminci Yüzyılın İstekleri", 23 Nisan 1938, s.12.

Akşam, "Yoksul Çocuklar", 23.04. 1938, s.1.

Akşam, "Yoksul Çocuklar", 23.04.1938, s.1.

Akşam, "Ziraat Bankası Reklamı", 24.02.1936, s.16.

Akşam, Çocuk Kaçırmak İsteyen Biri Yakalandı, 11.05.1935, s.1.

Akşam, Yeni Ceza Kanunumuz, 29.10.1938, s.2.

Anadolu, "Yarının Büyüğünü Daha Etraflı Düşünmek Gerek", 03.03.1938.

Anadolu, "İşçi Ve Esnaf Balosu Parlak Olacak", 26.10.1935, s.3.

Ayın Tarihi, "Umumi Nüfus Tahririnin Ehemmiyeti ve Faideleri", Matbuat Müdüriyet-i Umumiyesi, C. XIV, S. 41, Ağustos, Ankara:1927, s. 2375.

Cumhuriyet, ""Hepimizi Ürkütecek Korkunç Bir Netice", 14.08.1924,

Cumhuriyet, "Bekarlık Vergisi", 35.01.1935, s.6.

Cumhuriyet, "Beşeriyetin Talihsiz Ferdleri Sağır, Dilsiz Ve Körler İçin Kurulan Şefkat Yuvası", 01.02.1937, s.4.

Cumhuriyet, "Bir Dilsiz Mektebi Açılıyor", 09.08.1930, s.4.

Cumhuriyet, "Bir Hafta İçinde", 7 Mart 1927, s.1-2.

Cumhuriyet, "Çalışan Ve Aile Geçindiren Çocukları da Düşünmeliyiz", 23 Nisan 1929, s.2.

Cumhuriyet, "Çocuk Haftası İş Kumbarası Haftası", 23 Nisan 1923, s.8.

Cumhuriyet, "Çocuk Vefiyatı", 14.03.1927, s.2.

Cumhuriyet, "Çocuk Yuvası", 08.07.1930, s.4.

Cumhuriyet, "Çocukları Koruyunuz", 23.04.1929, s. 3.

Cumhuriyet, "Çocukları Koruyunuz", 23.04.1929, s.5.

Cumhuriyet, "Çok Çocuklu Ailelere Yardım", 26.04.1934, s.2.

Cumhuriyet, "Dentol Diş Macunu", 08.05.1933, s.8.

Cumhuriyet, "Dilsiz Talebe", 17.05.1932, s.4.

Cumhuriyet, "Dilsizler Mektebinde", 26.12.1936, s.7. Bkz.Ek:30.

Cumhuriyet, "Düşünülmiyenler", 17.03.1934, s.3.

Cumhuriyet, "Edirne'de Bir Çocuk Islahhanesi Kuruldu", 28.10.1937, s.2.

Cumhuriyet, "Fosfatlı Şark Malt Hülasası", 04.12.1934, s.6.

Cumhuriyet, "Fosfatlı Şark Malt Hülasası", 18.03.1926 s.6.

Cumhuriyet, "Fuhşa Düşmeye Mütemayil Kız Çocukları İçin Islahhaneler Yapmak Lazımdır", 28.04.1929, s.5.

Cumhuriyet, "Halkevleri Ne Yapacak?", 13.02.1932, s.5

Cumhuriyet, "Hasan Unları", "Fosfotin Necati", 08.05.1933, s.8.

Cumhuriyet, "İki Bayram Birden", 24 Nisan 1934, s.1.

Cumhuriyet, "İş Bankası Reklamı", 17.05.1934, s.12.

Cumhuriyet, "İzmir'de Körlerin Verdiği Konser", 01.06.1936, s.5.

Cumhuriyet, "Kadıköy Çocuk Yuvası", 25.08.1932, s.8.

Cumhuriyet, "Kimsesiz Vatan Yavrularına Yardım Ediniz", 23.04.1929, s.5.

Cumhuriyet, "Kör Çocuklar", 21.09.1930, s.8.

Cumhuriyet, "Küçük Mücrimleri Katiller Arasında Niçin Bırakıyoruz?", 23.04.1929, s.5.

Cumhuriyet, "Meyhanede Çocuklar", 23.03.1929 Salı, s.1.

Cumhuriyet, "Mücrim Çocuklar İçin Islahane Lazımdır", 29.04.1929, s.5.

Cumhuriyet, "Nüfus Mücadelesi", 14.08.1924, s.1.,

Cumhuriyet, "Sakın Unutmayınız", 22.10.1927, s. 1-3.

Cumhuriyet, "Sayım İçin İsviçre'den Getirdiğimiz Uzman", 22.09.1935, s.3.

Cumhuriyet, "Sayımdan Beklenen Büyük Sonuçlar", 13.10.1935, s.4.

Cumhuriyet, "Türkiye Ormanlı Bir Ülke Olabilir mi?" 06.091935, s.1.

Cumhuriyet, "Yalova Çocuk Yuvası", 21.05.1932, s.2.

Cumhuriyet, "Yavrunuza Acıyınız", 07.12.1936, s.10.

Cumhuriyet, "Yeni Doğan Çocuklara Türkçe İsim Konuyor", 11.07.1933, s.3.

Cumhuriyet, "Yerli Mallar Sergisi", 14.08.1930, s.4.

Cumhuriyet, "Türke Hakaret Eden Bir Çocuk Kitabı" 13.12.1937, s.3.

Cumhuriyet, "Bir Dayak Hadisesi Münasebetile", 17.05.1933, s.3.

Cumhuriyet, "Maarif Vekaleti Kat'i Karar Verdi", 30.11.1934, s.2.

Cumhuriyet, "Mezuniyet İmtihanlarının Neticesi" 30.11.1934, s.2.

Cumhuriyet, "İlkmekteplerdeki Diş Muayenesinin Neticeleri", 08.06.1934, s.7.

Haber, "Besi Çocuk Sütü", 12.11.1934,

Haber, "Çocuk İşçiler", 21.03.1936, s.2.

Haber, "Çocuk Ticaretine Engel Olmak İçin", 12.12.1936, s.10.

Haber, "İçtimai Büyük Bir Derdimiz Kız Kaçırma", 26.08.1936, s.2.

Haber, "Trakya'da Geniş Bir Ağaç Seferberliği Var", 14.02.1938, s.5.

Hakimiyeti Milliye, "Ağaç Bayramı", 31.08.1929, s.1.

Hakimiyet-i Milliye, "Çocuk Vefiyatı Etrafında", 08.03.1927, s. 1.

Hakimiyet-i Milliye, "Çocuk Vefiyatı", 07.03.1927, s. 1-2.

Hakimiyet-i Milliye, "Dün vatanımızın her tarafında umumi tahrir-i nüfus yapıldı", 29.10.1927, s. 1-3.

Hakimiyet-i Milliye, Hakimiyet-i Milliye, "Ölen Memur Kadınların Kocalarına da Maaş Bağlanacak", 4.05.1930, s.1.

Hakimiyet-i Milliye,"Muallimler Birliği Kongresi", 26.08.1924, s.1-2.

Kurun, "Çocuk Hapisaneleri ve Mahkemeleri", 30.03.1935, s.9.

Kurun, "Çocuk Mahkumlar İçin", 16.06.1937, s.4.

Kurun, "Hepimiz Sayıldık", s.1, Cumhuriyet, "Ankara'da Sayım", 21.10.1935, s.7.

Kurun, "Yerli Film Sanayiimiz", 18,01.1938, s.6.

Milliyet, "Bir Islahhaneye Muhtacız", 20.09.1933, s.4.

Milliyet, "Evlenenler", 02.11.1929, s.4.

Milliyet, "Felek Bekarlık Vergisi", 20.03.1929, s.4.

Milliyet, "Muallimlerin Maaşına Zam", 08.03.1929, s.3.

Milliyet, "İzmir Çocuk Yuvası", 30.04.1933, s.2.

Milliyet, "Kör Çocuklar", 23.09.1930, s.7.,

Milliyet, "Vatandaş Yeni Bir Harbe Giriyoruz", 25.12.1929, s.3.

Milliyet, "Yerli Buğday Fiatleri", 12.01.1930, s.4.

Milliyet, Küçük Hikaye, 31.03.1929, s.3.

Sebilü'r-Reşad (Sırat-ı Müstakim), "Ahlak Bozmak Hususunda Sinemaların Muzır Tesiratı", 05.02.1925, C.25, S. 637, s. 206-207.

Servetifunun (Uyanış) , "Kömür Havzamızın Serveti", 19.11.1936, s.11.

Son Posta, "Almanların Yeni Bir Teşebbüsü", 05.06.1935, s.6.

Son Posta, "Çocuk Kamplarından İyi Netice Alındı", 05.08.1937, s.4.

Son Posta, "Çok Çocuklu Aileler Para Yardımı Görüyor", 25.08.1933, s.1.

Son Posta, "Dilsizler Cemiyeti Dağıldı", 30.01.1931, s.2.

Son Posta, "Fosfatlı Şark Malt Hülasası", 05.06.1933, s.6.

Son Posta, "Fransa, İtalya, Rusya ve Almanya'da Çocuk", 25.06.1937, s.7.

Son Posta, "Fransa, İtalya, Rusya ve Almanya'da Çocuk", 25.06.1937, s.7-8.

Son Posta, "Fransa, İtalya, Rusya ve Almanya'da Çocuk", 25.06.1937, s.7.

Son Posta, "Fransa, İtalya, Rusya ve Almanya'da Çocuk", 25.06.1937, s.7.

Son Posta, "Hani Çocuklar İçin Sinema", 19.01.1935, s.1.

Son Posta, "Hasan Kuvvet Şurubu", 05.10.1930, s.7.

Son Posta, "İş Kanunu Tatbik Sahasında" 15.06.1937, s.4.

Son Posta, "Karasaz'a 20 Bin Ağaç Dikildi" 12.04.1937, s.5.

Son Posta, "Muallimin Vazifesi Nedir?", 26.05.1932, s.8.

Son Posta, "Muallimlere Zam", 14.01.1932, s.10

Son Posta, "Mücrim Çocuklar İçin Bir Teşebbüs", 26.06.1932, s.2.

Son Posta, "Yerli Malı İmanımız Olmalıdır", 13.12.1932, s.9.

Son Posta, Çocuk Terbiyesine Ait Birkaç Düşünce, 23.04.1938, s.7.

Son Posta, Dün Çengelköy'ünde Heyecanlı Bir Çocuk Kaçırma Hadisesi, 15.06.1936,

Tan, "Bayındırlık ve Ekonomi", 29.10.1935, s.10.

Tan, "Bizde de Çocuk Sinemaları Açılmalıdır", 28.04.1938, s.6.

Tan, "Muallim Mekteplerinden Bu Yıl Mezun Olanların Tayin Listesi", 23.09.1936,

Tan, "Mücrim Çocukları Kurtarma Yurdunda", 30.07.1936, s.7.

Tan, "Öyle Filmler Var ki Çocuklara Değil, Büyük Adamlara Bile Muzırdır", 03.05.1938, s.1.

Tan, "Sayım Yurdun Her Yanında Dün Kolaylıkla Başarıldı" 21.10.1935, s.7.

Tan, "Yurtiçinde 167 Halkevi İş Başında", 21.02.1937, s.5.

The Evening Star, Turkish Family Name To Be Last of Father, 12 Nisan 1931,s.23.

The New York Times, "Turkey Orders Training Of All Childrens For War", 20.05.1935, s.8.

The New York Times, "Turkish Census", 30.11.1935., s.4.

The Times, "The New Turkish Alphabet," 08.01.1929, s.11.

Türk Dili, "Muallim Kadrosu", 25.09.1934,s.2.

Türk Dili, "Uyuz Hastalığı", 31.12.1934, s.5.

Türk Dili, "Diş Çocukları", 12.07.1935, s.2.

Ulus, "Ekmek Münakaşası", 26.05.1938, s.11.

Ulus, "Halkevlerinin Çalışmaları", 21.02.1937, s.5.

Ulus, "Japonlar Çin'e Karşı Bir Taarruz mu Hazırlıyorlar", 11.06.1936, s.4.

Ulus, "Memleket ve Çocuklarımız", 24.04.1936. s.3.

Ulus, “Sovyetlerde, Ailenin Korunması İçin Alınan Yeni Tedbirler”, 11.06.1936, s.4.

Ulus, “Yurtta Ağaç Sevgisi Kökleşiyor”, 21.05.1938, s.6.

Ulus, Çocuk Esirgeme Kurumu Muhite Çok Faydalı Oluyor, 19.02.1939.

Ulusal Birlik, “Nüfus Sayımında Ulusal Ödev”, 10.04.1935, s.2.

Ülkü Mecmuası, “Nüfus Sayımı”, Cilt: 6, Sayı: 23, Ankara: 1935, s. 209.

Ülkü Mecmuası, Barker, Zeki N., “Yavrularımızın Değerini Bilelim”, S.27, C.5, Mayıs 1935.

Ülkü Mecmuası, K., N., Köy Misyonerliği, S: 8, C.2, Eylül 1933, S.150.

Ülkü Mecmuası, Kazak, Fikri, “Ormanlarımız Yanıyor”, S.32, C.6, Ekim 1935, s.110.,

Ülkü Mecmuası, Necib Ali, Küçüka, “Çocuk Düşürme”, S.37, C:7, Ankara, Mart 1936, s.23-27.

Vakit, Ağaç Bayramı, 15 Mart 1921, s.2.

Vakit, “Ağaç Bayramı”, 15 Mart 1921, s.2..

Vakit, “Bekarlık Vergisi Müsabakamızın Neticeleri, 17.05.1929, s.1.

Vakit, “İş Bankası Tasarruf Gününü Kutluladı”, 26.12.1929, s.2.

Vakit, “Dün Şehrimizde Yeni Açılan Müesseseler”, 31.10.1933, s.3.

Vakit, “Fosfatlı Şark Malt Hülasası”, 04.12 1932, s.12.,

Vakit, “Fosfatlı Şark Malt Hülasası”, 18.04.1933, s.12.,

Vakit, “Ziraat Bankası Reklamı”, 03.12.1932, s.11.

Vakit, “Kör Çocuklar”,21.09.1930, s.9.

Vakit, “Mektep Kitaplarının Bugünkü Kadar Temiz Ve Daha Ucuza Maledilmesi”, 27.11.1932, s.1.

Vakit, “Süt İşleri Nasıl Halledilir”, 08.01.1930, s.3.

Vakit, “Nakledilen ve Ücretlerine Zam Yapılan Muallimler,” 05.10.1934, s.10.

Yarım Ay, “İstanbul’un Dilenci Çocukları, 15.01.1937, s.4.

Yarım Ay, Çocukları Korkutmayalım ve Dövmeyelim, 15.01.1937, s.2.

Yarın, “İşçi Çocukları”, 27.06.1931, s.4.

Yeni Asır, “Sümer Bank Yerli Mallar Pazarı”, 02.11.1934, s.10.

Yeni Mersin, “Yurtda Her Şeyin Temeli Ve Her Gücün kaynağı Türk Çocuğudur” 25.04.1935, s.1.

HİMAYE-İ ETFAL CEMİYETİ ARŞİVİ

Annelere ve Çocuklara Salname, Ahmet İhsan Matbaası, İstanbul: 1927, s.131.

Himaye-i Etfal Cemiyeti Nizamname-i Esasisi, 30 Haziran 1337 (1921), s.3-4.

Himaye-i Etfal Cemiyeti Umumi Rapor, Ahmed İhsan ve Şürekası Matbaası,1339,s.5

Çalışkan Çocuk, Sayı:13, Aralık 1934, s.1-5.

Gürbüz Türk Çocuğu "Milli Siyasetlerin En Mühimi Çocuk Siyasetidir", 01.10.1926, 2-3.

Gürbüz Türk Çocuğu, "Anne Sütünden Mahrum Olan Çocukları Beslemek Usulü", S.12, Eylül 1927, s.18.

Gürbüz Türk Çocuğu, "Annelerle Çocuklar İçin Sıhhi Öğütler", S.4, Ocak 1927. s.33.

Gürbüz Türk Çocuğu, "Çocuk Bakımı", , S.116, Kasım 1934, s. 20-22.

Gürbüz Türk Çocuğu, "Çocuk Ölümüyle Mücadele", 04.01.1927, 3-5.

Gürbüz Türk Çocuğu, "Doğacak Çocuklar İçin Sıhhi Ne Gibi Hazırlık Yapılmalıdır?", S.5, Ocak 1927, s. 4-8.

Gürbüz Türk Çocuğu, "Umumi Nüfus Tahriri ve Çocuklar", S.13, Ekim 1927, s. 2-4.

Gürbüz Türk Çocuğu,"Cigara İçen Çocuklar", S.18, Mart 1928, s.30-31.

VAHİD, Ali, Dişlerimizi Niçin Temizleriz, Resimli Ay Matbaası, 1927, ss.1-17.

KİTAPLAR

AFETİNAN, A. *İzmir İktisat Kongresi,* 17 Şubat - 4 Mart 1923, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1989.

AFETİNAN, A. *Türkiye Cumhuriyeti Ve Türk Devrimi,* Türk Tarih Kurumu Yay., 4. Baskı, Ankara: 1998.

AFETİNAN, A., *Atatürk Hakkında Hatıralar Ve Belgeler,* Haz. Arı İnan, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 8. Baskı, Ankara: 2009.

AKGÜN, Seçil Karal, ULUĞTEKİN, *Murat Hilal-i Ahmer'den Kızılay'a,* TDV Yay, Ankara: 2002.

AKIN, Veysi, *Bir Devrin Cemiyet Adamı Doktor Fuat Umay,* Atatürk Araştırma Merkezi Yay., Ankara:2000.

AKYÜZ, Emine, *Çocuk Haklarının ve Güvenliğinin Korunması (Ulusal ve Uluslararası Hukukta),* Milli Eğitim Basımevi, Ankara: 2000.

AKYÜZ, Yahya, *Türkiye'de Anaokullarının Kuruluş ve Gelişim Tarihçesi,* Çocuk Kültürü, 1.Ulusal Çocuk Kültürü Kongresi Bildirileri Kitabı, Bekir Onur (Yayına Hazırlayan), Ankara: A.Ü. Çocuk Kültürü Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayını, 1997.

ALACAKAPTAN, Uğur, *Suçun Unsurları,* Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, Ankara: 1975.

ALCOCK Pete, vd., *Social Policy*, Oxford: 2003.

Ankara Tabip Odası Halk Sağlığı Bürosu, SSCB'de Ana Çocuk Sağlığı, (Çev.) WHO, Public Health Papers No:11, 1962.

ARI, İnan, *Düşünceleriyle Atatürk*, TTK Yay., Ankara:1983.

ARİES, Philippe, *Centuries of Childhood: A Social History of Family Life*, Çev. Robert Baldick, Alfred A. Knopf, 1962.

ARMAĞAN, A. Latif, HAYDAROĞLU, İlknur, *Osmanlı Devleti'nde Çocuk ve Toplum Sağlığının Korunması Adına Girişilen Önemli Bir Proje: Islahhaneler*, Uluslararası Tıp Tarihi Kongresi Bildiri Kitabı, 1-6 Eylül 2002, C.3, Ankara:2005.

Arşiv Belgelerine Göre Balkanlar'da ve Anadolu'da Yunan Mezalimi, II, T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, Ankara: 1996.

ASLAN, Zehra, *Türkiye'de Göç ve Göçmenler (1914-1960) Karadeniz, Batum, Bulgaristan, Türkistan Türkleri ile Romanya Yahudileri*, Libra Yayıncılık, 1. Basım, İstanbul:2020.

ATATÜRK, Mustafa Kemal, *Nutuk*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Belge 230, Ankara: 2011,

ATATÜRK, Mustafa Kemal, *Medeni Bilgiler Türk Milletinin El Kitabı,* Der. A. Afetinan, Toplumsal Dönüşüm Yay, Eylül 2010.

Atatürk'ün Bütün Eserleri, 1920-1921, Kaynak Yayınları, c.10, Ankara: 2004.

Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri I-III, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara:1997.

AVCI, Cemal, vd., *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi I* , 8. b., Ankara: ATAM, 2008.

AYDEMİR, Şevket Süreyya, *Tek Adam Mustafa Kemal*, C.1, Remzi Kitabevi.

AYDIN, Mehmet Akif, *Mecelle-i Ahkâm-ı Adliyye,* Türk Diyanet Vakfı İslami Araştırma Merkezi Yay., c. 28, İstanbul:2003.

AYDIN, Murat, *Sosyal Politika ve Yerel Yönetimler,* Yedirenk Yay. İstanbul: 2009.

Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü, *Türkiyede Toplumsal Ve Ekonomik Gelişmenin 50 Yılı,* Ankara: 1973.

BERKES, Niyazi, *Türkiye'de Çağdaşlaşma,* Haz. Ahmet Kuyaş, YKY Yay., 4. Baskı: İstanbul: 2003.

BEZAZ, Yurda Güven, *Haberleşme ve Tarihçesi*, Haber İş Sendikası Yay., Ankara:2007.

BİNBAŞIOĞLU, Cavit, *Cumhuriyet Dönemi Eğitim Bilimleri Tarihi*, Tekışık Yayıncılık, Ankara: 1999.

BUMİN, Kürşat, *Batı'da Devlet Ve Çocuk*, Çizgi Kitabevi Yayınları, Konya: 2013.

C.H.F. Halkevleri Talimatnamesi, Hakimiyeti Milliye Matbaası, 1932.

C.H.F. Nizamnamesi Ve Programı, T.B.M.M. Matbaası, Ankara:1931.

C.H.P. Halkevleri Halkodaları, Maden Tetkik ve Arama Enstitüsü Basımı, 1932.

Cemiyyet-i Tedrisiyye-i İslamiyye Salnamesi, Darü'l-Hilafeti'l-Aliyye: Hikmet Matbaa-i İslamiyesi, 1332/1913.

ÇANLI, Mehmet, *Eytam İdaresi Ve Sandıklar (1851-1926),* Türkler Ansiklopedisi, Cilt 14. Ankara: 2002, ss.57-75, s.53-56.

ÇAVDAR, Tevfik, *Türkiye'de Nüfus ve Nüfus Sorunu*, Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi, İletişim Yayınları, Ankara: 1983.

DAĞLI, Nuran, Aktürk, Belma, *Hükümetler ve Programları,* 1. Cilt 1920-1960, TBMM Basımevi, Ankara: 1988.

DEMİREL, Fatih, *Dilsiz ve Ama Mektebi,* İdeal Kültür Yay., 1. Baskı, İstanbul: 2013.

DEWEY, John, *Türkiye Maarifi Hakkında Rapor,* Milli Eğitim Bakanlığı Yay., 1952.

DİE, *Turkiye'de Toplumsal ve Ekonomik Gelişmenin 50 Yılı*, Ankara:1973.

DOĞU, Semiha, *Sosyoloji 1*, MEB Yay., Ankara:2020, s. 69.

DUMAN, Sabit, "Cumhuriyet Döneminde Sağlıklı Birey Yetiştirmek". Atatürk Dönemi Sağlık Tarihi Kongresi Kitabı (1920-1938), Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İzmir. 2009.

ELİÇİN, Emin Türk, *Kemalist Türk İdeolojisi*, Ant Yay., İstanbul:1970.

ERDOĞAN, İrfan, Talim Ve Terbiye Kurulu: Türk Milli Eğitim Sisteminin Yasama Organı, "Türk Eğitim Tarihi Araştırmaları" Edit. Cemil Öztürk ve İlhami Fındıkcı, cilt 1, 2011.

ERKAL, Mustafa, *Sosyolojik Açıdan Spor*, Milli Eğitim Gençlik ve Spor Bakanlığı Beden Terbiyesi ve Spor Genel Müdürlüğü Yay., Ankara:1986.

Genel Nüfus Sayımı, 20 İlkteşrin 1935, Ulus Basımevi, Ankara

GÖRGÜLÜ, İsmet, *Atatürk, Atatürkçülük Türkiye*, Ankara, 2007, s.325.

GÜLMEZ, Mesut, *Uluslararası Sosyal Politika,* Türkiye Ve Orta Doğu Amme İdaresi Enstitüsü, Ankara: 2000.

GÜVEN, Sami, *Sosyal Politikanın Temelleri,* Ezgi Yayınları, Bursa: 1995.

HANÇERLİOĞLU, Orhan, *Ekonomi Sözlüğü,* Remzi Kitabevi, 5. Basım, İstanbul: 1993.

HAWES, James, *Kısa Almanya Tarihi,* Çev., Yavuz Laogan, Say Yay., 2017.

HIRSCHON, Renee, *Mübadele Çocukları,* Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2. Basım, İstanbul:2005.

İNAN, Ali Naim, Çocuk Hukuku, Ankara Üniversitesi Yayınları, Ankara: 1968.

İNÖNÜ, İsmet, *İsmet İnönü Hatıraları,* Büyük Zaferden Sonra Mudanya Mütarekesi Ve Lozan Antlaşması, Yenigün Haber Ajansı Basın Ve Yayıncılık A.Ş. Ağustos 1998.

İZGÖER, Ahmet Zeki Ramazan Tuğ, *Padişah'ın Himayesinde Osmanlı Kızılay Cemiyeti 1911-1913 Yıllığı*, Türk Kızılay Yayınları, Ankara 2013.

KALPAKÇIOĞLU, Fethi Naci, *100 Soruda Atatürk'ün Temel Görüşleri*, Gerçek Yayınevi, İstanbul: 1984.

KARABEKİR, Kazım, Çocuk Davamız, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul: 2019, s. 66.

KARABEKİR, Kazım, *Günlükler (1906-1948),* c. I-II Ed. Yücel Demirel, YKY, İstanbul: 2009.

KARAL, Enver Ziya, *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi,* (1918-1965), Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara: 1979, 150-151.

KAYRA, Cahit, *1923-1950 Devletçilik Altın Yıllar*, Tarihçi Kitabevi, 1. Cilt, 4. Baskı, İstanbul:2018.

KEPENEK, Yakup, YENTÜRK, Nurhan, *Türkiye Ekonomisi,* Remiz Kitabevi Yay., 12. Basım, İstanbul: 2001.

KOÇU, Reşat Ekrem, İstanbul Ansiklopedisi, "Darülaceze", İstanbul: 1958.

KURT, Tuncer vd., *Türk Spor Tarihi,* MEB., 4. Baskı, Ankara:2013.

MCPHEE, Peter, *The French Revolution,* Oxford: OUP Oxford, 2001.

MERAY, Seha L., *Lozan Barış Konferansı Tutanaklar-Belgeler,* T.I, C.I, K.I, Yay. Haz. YKY, İstanbul, 2002.

MİLTON W. Meyer, *Japonya Tarihi,* Çev. Lizet Deadato, İnkılap Kitabevi Yay., 2014.

MUMCU, Ahmet, *Tarih Açısından Türk Devriminin Temelleri ve Gelişimi,* İnkılap ve Aka Basımevi, 5. Baskı, İstanbul:1979.

NEVİNS Allan ve COMMAGER, Henry Steele, *ABD Tarihi,* Çev. Halil İnalcık, Doğu Batı Yay., 2020.

NUTKU, Özdemir, *Osmanlı Şenliklerinde Çocuk,* Toplumsal Tarihte Çocuk Sempozyum Bildirileri, Haz. Bekir Onur, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul:2016.

O'BRİEN, Patrick Quinault Roland, *The İndustrial Revolution and British Society*, New York: Cambridge University Press, 1993.

Osmanlı Hukuk-ı Aile Kararnâmesi, Ed. Ali Öge, Mehir Yay., 5. Baskı, Konya: 2017.

ÖYMEN, Altan, *Bir Dönem Bir Çocuk,* Doğan Kitap, 13. Baskı, İstanbul:2009.

ÖZDEMİR, Hayrunnisa, Ruhi, Ahmet Cemal, *Çocuk Hukuku,* Onikilevha Yayınları, 2016.

PARKER, Beryl, *Türkiye'de İlk Tahsil Hakkında Rapor,* MEB Yay., 1939.

QUATAERT, Donald, ZÜRCHER, Erik Jan, *Osmanlı'dan Cumhuriyet Türkiyesi'ne İşçiler*, Şefik Matbaası, 4. Baskı, Nisan 2017.

RODGERS, Gerry, STANDİNG, Guy, *Child Work, Poverty and Underdevelopment,* Geneva: International Labour Office, 1981.

RODGERS, Gerry, STANDİNG, Guy, *Economic Roles of Children in Low-Income Countries,* International Labour Review, Volume: 120 No.1, 31, 1981.

ROUSSEAU, Jean Jacques, *Toplum Sözleşmesi,* Çev. Vedat Günyol, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 9. Basım, İstanbul: 2012.

SAĞLAM, Tevfik, *Büyük Harpte 3. Orduda Sıhhi Hizmet,* Genelkurmay Yay. (Gnkur. X. Ş.,), İstanbul: 1941.

SAKAOĞLU, Necdet, *Cumhuriyet Dönemi Eğitim Tarihi,* İletişim Yayınları, İstanbul: 1992.

SAKAOĞLU, Necdet, *Osmanlı Eğitim Tarihi,* İletişim Yay., İstanbul: 1993.

SARIKAYA, Makbule, Türkiye Himaye-i Etfal Cemiyeti, Atatürk Ansiklopedisi, https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/T%C3%BCrkiye_Himaye-i_Etfal_Cemiyeti, Erişim Tarihi: 29.03.2021.

SARIKOYUNCU, Ali, *Milli Mücadele'de Zonguldak ve Havalisi,* Kültür Bakanlığı Yay., Ankara: 1992.

SERTEL, Sabiha, *Roman Gibi,* Belge Yay., İstanbul:1987.

SERTEL, Yıldız, *Annem Sabiha Sertel Kimdi Neler Yazdı*?, Can Yay., 2018.

ŞENER, Sevda, *Türk Çocuk Tiyatrosu Yapıtlarında Çocuk İmgeleri,* Ulusal Çocuk Kültürü Kongresi 6-8 Kasım 1996 Bildiri Kitabı, Ankara Üniversitesi Çocuk Kültürü Araştırma Ve Uygulama Merkezi Yay., Haz. Bekir Onur, Ankara:1997.

ŞİMŞEK, Hüseyin, 19. Yüzyılda Osmanlı Toplumunda Çocukluk Anlayışı ve Çocuk Hakları Üzerine, Prof. Dr. Yahya Akyüz'e Armağan, Türk Eğitim Tarihi Araştırmaları, Eğitim ve Kültür Yazıları, Ed. Cemil Öztürk, İlhami Fındıkçı, Pegem Yay., 2013.

TBMM Milletvekilleri Albümü, 1. Cilt, 1920-1950, TBMM Basın Ve Halkla İlişkiler Müdürlüğü Yayınları No.1, Ankara 2010.

TEZEL, Şükrü, *Atatürk'ün Hatıra Defteri,* TTK Basımevi, 3. Baskı, Ankara, 1995.

TEZEL, Yahya S., *Cumhuriyet Döneminin İktisadi Tarihi 1923-1950,* Yurt Yayınları, Ankara:1982.

TUNÇAY, Mete, *Türkiye Cumhuriyeti'nde Tek Parti Yönetiminin Kurulması (1923-1931),* Tarih Vakfı Yurt yay., 3. Basım, İstanbul: 1999.

Türkiye'de Toplumsal ve Ekonomik Gelişmenin 50 Yılı, Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü Yay., Ankara:1993.

UMAY, Mehmet Fuat, *Bir Devrimci Doktorun Anıları,* Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 3. Basım, İstanbul: 2014.

Umumi Nüfus Tahriri, *Türkiye Cumhuriyeti İstatistik Umum Müdürlüğü,* 28 Teşrinievvel 1927, Fasikül III, Ankara: Başvekalet Müdevvenat Matbaası, 1929.

ÜSTEL, Füsun, *Makbul Vatandaşın Peşinde,* 1. Baskı, İletişim Yay.,Kasım 2004.

VILLERME, Louıs Rene, *Des Associations Ouvrières,* Hachette Livre/BnF, Ed.1840, CreateSpace Independent Publishing Platform July 14, 2016.

YILDIRIM, Nuran, *İstanbul Darülaceze Müessesesi Tarihi*, Darülaceze Vakfı, İstanbul:1996.

YILDIRIM, Nuran: *İstanbul'da Sağır-Dilsiz ve Âmâların Eğitimi,* İstanbul Armağanı. Gündelik Hayatın Renkleri. Yay. Haz. M. Armağan, İstanbul: 1997.

YÜCEULUĞ, Ratip, *Nüfus Sayımları, Cihandaki Tarihçesi ve Gayesi; Türklerde Nüfus Sayımları ve Tarihçesi; Türkiye'de İstatistik Teşkilatı ve Tarihçesi, Türkiye'de 1965 Nüfus Sayımından Önce Yapılan Nüfus Sayımları,* DİE, Doğuş Matbaası, Ankara:1947.

MAKALELER

AKYÜZ, Emine, Çocuk Hakları Bildirisi Ve Türk Hukuk Sistemi, "Çocuk Hakları Bildirisi Ve Türk Hukuk Sistemi", *Ankara University Journal Of Faculty Of Educational Sciences (Jfes)*, 13 / 1, Eylül 2019, ss.339-365.

ALTINTAŞ, Betül, ÇOLAK, Selçuk Cihan, "Türkiye'nin İlk Çocuk Hastanesi; Hamidiye Etfal Hastane-İ Âlisi", *Lokman Hekim Journal*, 2012; 2 (1): ss.11-14.

ALTUN, Ceyhan, GÜVEN, Günseli, BAŞAK, Feridun, AKBULUT, Erman, "Altı-Onbir Yaş Grubu Çocukların Ağız-Diş Sağlığı Yönünden Değerlendirilmesi", Gülhane Tıp Dergisi. 2005, S.47, ss.114-118.

AND Metin, "Kültürler Kavşağında Oyun ve Oyun Nesnelerinin Tarihi", *Toplumsal Tarihte Çocuk Sempozyum Bildirileri,* Haz. Bekir Onur, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul:2016, ss.141-155.

ARI, Kemal, "Cumhuriyet Dönemi Nüfus Politikasını Belirleyen Temel Unsurlar", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, Mart 1992, Cilt 8, Sayı 23, ss.409-420.

AVŞAR KURNAZ, Şebnem, "Çocuk Yoksulluğu", *Aile ve Toplum*, Yıl: 9 Cilt: 3 Sayı: 12 Nisan-Mayıs-Haziran 2007, ss.47-55.

AYDIN, Erdem, "Türkiye Cumhuriyeti'nin Kuruluş Yıllarında Sağlık Hizmetleri", *Ankara Eczacılık Fakültesi Dergisi,* S.31/3, 2002, ss.183-192.

BAKAN, Selahaddin, ÖZDEMİR, Hakan, DEMİRKANOĞLU, Yahya, "Türk Modernleşmesinin Bir Aracı Olarak Harf İnkılabı", *Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Nisan 2013, Yıl 5, Sayı 9, ss.41-60.

BAŞBOĞA, Sevcan, "Annelik Sanatı: Erken Cumhuriyet Dönemi Çocuk Dergilerinde Çocuğun Bedensel Kurgusu", *İnsan ve İnsan,* Yıl/Year 4, Sayı/Issue 12, Bahar/Spring 2017, ss.6-30.

BELENLİ, Tuğba, "İş Kanunu Layihası (1927) Hakkında İkdam Gazetesi Tarafından Düzenlenen Bir Anket", *Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi,* Yıl 12, Sayı 23, Bahar 2016, ss.1-30.

BOYKOY, Seher, "Osmanlı'dan İşgal Yıllarına Mütarekeden Cumhuriyet Günlerine Mudanya", *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, Ed. Kemal Arı, c. 6, sayı. 14, Eylül 2007, ss.205-214.

BULUT, Mehmet, "1929 Dünya Ekonomik Buhranı ve Türkiye'de Devletçiliğe Geçiş", *Bilig*, Haz. 2003, S. 26, ss., 77-101.

CENTEL, Tankut, "Atatürk Döneminin Çalışma Politikası" *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları*, 45 / 1-4, Temmuz 2011,: ss.129-149.

ÇAKIR, Gül, "Atatürk Dönemi'nde Türkiye'de Aile Hukuku ve Çocuk Hakları", *Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi,* 18/1; Beşerî Bilimler Sayısı, 2020, ss.349-368.

ÇAKMAK, Fevzi, "Cumhuriyet'in İlk Yıllarında Nüfusu Kayıt Altına Alma Girişimleri", *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 2009, Bahar, ss.89-115.

ÇANAK, Erdem, "Akgünler Gazetesi ve Gazetede Adana Halkevi" *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, Cilt. 38, 2013, ss.1-45.

DEĞİRMENCİ, Olgun, "Mukayeseli Hukukta Ve Türk Hukukunda İnsan Ticareti Suçu", *TBB Dergisi*, Sayı 67, 2006, s.66., ss.37-96.

DEMİR, Fevzi, "Çalışma Hayatında Çocukların Korunması" *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C.12, Temmuz 2010, ss. 547-577.

DEMİR, Müslim, "Umumi Hıfzısıhha Kanunu Üzerine Bir İnceleme", *Çalışma ve Toplum Dergisi*, Yıl:2019, Sayı:3, ss.2015-2027.

DENİZ, Burcu, ÖZTAŞ, Sezai, "Dr. Fuad Umay ve Çocuk Esirgeme Kurumu Faaliyetleri," *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, S.19, Haz. .2020, ss.558-580.

EKİNCİ, Abdurrahman, "Japon Eğitim Sisteminden Türk Eğitim Sistemine İyi Örnekler," *Millî Eğitim Dergisi,* C.40, S. 188/4 Güz/2010, ss.32-49.

ELMACI, Davut, "Türkiye'de Koruma Altındaki Çocuklara Yönelik Çocuk Koruma Kuruluşlarındaki Değişimler", *Türkiye Sosyal Hizmet Araştırmaları Dergisi*, S.3/2, 2019, ss. 33-59.

ERBASAN, Yurdanur, "Atatürk ve Spor", *Beden Eğitimi ve Spor Araştırmaları Dergisi*, C.3, S.9, Temmuz 1992, ss.20-21.

ERDEM, Ufuk, "Cumhuriyet Türkiyesi'nin İkinci Nüfus Sayımı (20 Ekim 1935)", *Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergi*si, 30/30 , ss.38-55.

ERTAN, Temuçin F., "Atatürk, Cumhuriyet ve Hukuk Sistemi", *Erdem Dergisi*, S.33, 1999, ss.743-757.

EROL, Türker, Akgül, Semih, "Ülkü Mecmuası Müzik Yazıları Bibliyografisi (1933-1950)", *İnönü Üniversitesi Kültür ve Sanat Dergisi*, Volume/Cilt: 5 No/Sayı: 2, 2019, ss.1-18.

GEDİL, Aynur, "Atatürk ve Kadın Eğitimi", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi,* S.5, C. 13, Kasım 1988, ss.259-265.

GÖKPINAR, M., "Sosyal Ve Kriminal Boyutlarıyla Çocuk Suçluluğu", *TBB Dergisi*, Sayı 72, 2007, ss.206-233.

GÜÇLÜ, Sevinç, "Çocukluk Ve Çocukluğun Sosyolojisi Bağlamında Çocuk Hakları", *Sosyoloji Dergisi,* Yıl 2016, Armağan Sayısı: ss.1-22.

GÜNAY, Ramazan, GÖRÜR, Halil İbrahim, "Osmanlı Devleti'nde Sağır, Dilsiz ve A'mâ Mektebi*", Tarih Araştırmaları Dergisi,* C.32, S.53, 2013, ss.55-76.

GÜNGÖR, Servet, Osmanlı'dan Türkiye Cumhuriyetine Bir Hayır Örgütü: İstanbul Darülaceze Müessesesi, *Türk İdare Dergisi,* C 81, S. 463, 2009, ss.. 157-180.

GÜRAN, Sait, "Cumhuriyet Kurulurken Memurin Kanunu'nun Dikkat Çekici Bir Hükmü", *İdare Hukuku ve İlimleri Dergisi*, c. 2, sayı. 3, Haz. 2011, ss. 65-77.

GÜZEL, Bekir, "19. Yüzyıl Fransız Yasalarında İşçi Çocuklara Yönelik Uygulanan Sosyal Politika Tedbirleri", Socio Political Precautions for Working Children in French Laws in the 19th Century", *Turkısh Studıes -International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic-*, ISSN: 1308-2140, Volume 11/8 Spring 2016, Ankara/Turkey, www.turkishstudies.net, DOI Number: http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.9278, 2016, p. 233-246.

GÜZEL, Bekir, "Fransa'da Sosyal Politikanın Gelişiminde Louıs René Vıllermé'nin Etkisi", *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Yıl:3, Sayı:13, Haziran 2015, ss.454-462.

HAFIZOĞULLARI, Zeki, "İzmir-İktisat Kongresi Görüşler Ve Değerlendirmeler", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, Sayı 46, Cilt: XVI, Mart 2000, http://www.atam.gov.tr/index.php?Page=DergiIcerik&IcerikNo=317. Erişim Tarihi: 10.03.2021.

HAYTA, Necdet, Tuğba Belenli, "Milli Mücadele Dönemi'nde Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti Tarafından Uygulanan Sosyal Politikalar", *Belleten,* 80. Cilt, Ankara, 2016, ss.279-306.

İNAN, Ali Naim, "Çocuk Hakları Beyannamesi İlkelerinin Türk Hukuk Sistemine Etkisi", *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi,* Yıl 1968, Sayı 1, ss., 201-219.

KAPICI, Hikmet Zeki, "Osmanlı Eğitim Sisteminde Disiplin: Darülhayr-İ Âli Örneği", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi,* The Journal of International Social Research Cilt: 6 Sayı: 28 Volume: 6 Issue: 28, Güz 2013 Fall 2013, www.sosyalarastirmalar.com Issn: 1307-9581.

KAPLUHAN, Erol, "Atatürk Dönemi Eğitim Seferberliği Ve Köy Enstitüleri" *Marmara Coğrafya Dergisi*, Sayı: 26, Temmuz- 2012, ss.. 172-194.

KARTAL, Hülya, "Okul Öncesi Eğitimin Fransa'daki Tarihsel Gelişimi Ve Bugünkü Durumu", *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi,* 3 / 2 (Haziran 2005): ss.217-225.

KAŞTAN, Yüksel, "Cumhuriyet Döneminde Nüfus Hareketlerinin Fonksiyonu", *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,* Cilt:7, sayı:1, 2006, e-dergi.atauni.edu.tr, Erişim Tarihi:07.03.2021, ss.65-76.

KEÇECİ KURT, Songül, "Bir Eğitim Öncüsü: Darü'ş-Şafaka", *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi,* 12(2), 2012, ss.159-174.

KESER, Derya, "Kazım Karabekir Paşa'nın Yetim Çocukları Himayesi Üzerine Bir Değerlendirme", *AUSBD*, 2020; 3(5): ss.15-37.

KILIÇ, Fahri, "Yeni Türk Alfabesinin Yaygın Eğitim Yoluyla Öğretilmesi", *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi,* Sayı: 61, Güz 2017, ss. 207-248.

KIRAL, B., KIRAL, E., "Japonya İlköğretim Sistemi ve Türkiye İlköğretim Sisteminin Karşılaştırılması", *Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi,* 12 (2009), ss.53-65.

KOÇ, Bekir, "Osmanlı Islahhanelerinin İşlevlerine İlişkin Bazı Görüşler", *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi,* 6(2):36-50 (2007), ss.36-50.

KONAN, Belkıs, "Osmanlı Devleti'nde Çocuk Düşürme Suçu, *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C.57 S.4, 2008, ss. 319-335.

KORKUT, Hasan, "Anadolu'da Harp Yılları, Hilal-i Ahmer Mecmuası ve Dönemin Toplumsal Sorunları", *Tarih Kültür ve Sanat Araştırmaları Dergisi*, Vol. 2, No. 3, September 2013, ss. 90-99.

KOÇ, Bekir, "Tuna Vilayeti Göçmenleri ve Mithat Paşa", *Kafkasya Calışmaları - Sosyal Bilimler Dergisi / Journal of Caucasian Studies (JOCAS)* Mart / March 2017, Yıl / Vol. 2, № 4 ISSN 2149–9527 (basılı / print) ISSN 2149–9101.

KÜÇÜKALİ, Adnan, "Engellilere Uygulanan Sosyal Politikaların Değerlendirilmesi: Atatürk Üniversitesi Örneği", *Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 4 / 1, Nisan 2015, ss.59-86.

MALKOÇ, Eminalp, "1927 Yılında Hararetli Bir Tartışma; Türkiye'de Çocuk Ölümlerinin Oranı", S.290, Şubat 2018, ss.40-49.

NİEMANN, Helmut, ONUR, Bekir, "Oyuncağın Gelişim Tarihi", *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 24/1, 2019, ss.55-61.

OBUZ, Ömer, "Yurdun Büyük Davası" Nüfus ve 1927 - 1935 Sayımları, *Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,* 2016, ss.309-337.

OKTAY, Ayla "Türkiye'de Okul Öncesi Eğitim", M.Ü. *Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, yıl:1990, Sayı: 2, ss.151-160.

OKTAY, Elif Yüksel, "Türkiye'de Cumhuriyet'in İlanından Günümüze Uygulanan Nüfus Politikaları", *Yalova Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 4, Sayı. 7, Mart 2014, ss.31-53.

ÖNDER, Selahattin, Ahmet Baydemir, Türk Sinemasının Gelişimi (1895-1939), *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi,* C: 6 S: 2 Aralık 2005, ss.113-135.

ÖZCAN, Müesser, Küreci, Hatice Demir, Özer, Fehime Esra, "Cumhuriyetin İlk Yıllarında Bebek Ölümlerinin Önlenmesine Yönelik Çalışmalara Bir Örnek: Memedeki Çocuk Nasıl Beslenir?", *Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi,* Issn:1694-528x İktisat Ve Girişimcilik Üniversitesi, Türk Dünyası Kırgız Türk Sosyal Bilimler Enstitüsü, Celalabat – Kırgızistan, Akademik Bakış Dergisi Sayı: 58 Kasım-Aralık 2016, http://www.akademikbakis.org, Erişim Tarihi: 05.01.2020, ss.642-655.

ÖZBER, Can, "Türk Çocuk ve Gençlik Edebiyatı ile Alman Çocuk ve Gençlik Edebiyatının Dünü ve Bugünü", *Dil Dergisi,* Ocak 2000, S. 95, ss.31-48.

ÖZCAN, Tahsin, Osmanlı Toplumunda Yetimlerin Himayesi Ve Eytâm Sandıkları, *İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi,* Sayı: 14, Yıl: 2006, ss.103-121.

ÖZÇELİK, Mücahit, "23 Nisan Çocuk Bayramı'nın Ortaya Çıkışı ve 1922-1929 Yılları Arasında 23 Nisan Kutlamaları", *Gazi Akademik Bakış Dergisi* 5 / 9, Ocak 2011, ss. 265-284.

ÖZÇELİK, Özer, TUNCER, Güner, Atatürk Dönemi Ekonomi Politikaları, *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Haziran 2007, Cilt 9, Sayı 1, ss.253-266.

ÖZER, Sevilay, "1929 Dünya Ekonomik Bunalımı Çerçevesinde Yerlı Malı Ve Tutum Haftası Kutlamaları", *Turkish Studies-International Periodical For The*

Languages, Literature And History Of Turkish Or Turkicvolume 8/5, spring2013, P.595-613, Ankara-Turkey,ss.595-613.

ÖZER, Sevilay, "Cumhuriyet'in İlk Yıllarında Bekârlık Vergisi'ne İlişkin Tartışmalar", *Gazi Akademik Bakış*, C. 6, S. 12, Nisan 2013, ss. 173-191.

ÖZKAN, Salih, "Türkiye'de Darüleytamların Gelişimi ve Niğde Darüleytamı", *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi,* S.19, Aralık 2006, ss.211-229.

RENK, Bersu, DEMİR, Oğuzhan Ömer, "İnsan Ticareti ve Yasal Düzenlemeler: Eski Sorunlar, Yeni Çözümler", *Polis Bilimleri Dergisi,* Cilt:13 (1), 2011, ss. 51-75.

SARIKAYA, Makbule, Gürbüz Çocuk Yarışmaları, *Atatürk Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Dergisi*, 2012, S.1/1ss.201-224, s.209.

SARIKAYA, Makbule, "Bir "Çocuk Kasabası" Sarıkamış", *A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi,* Erzurum 2004, ss. 237-243.

SARIKAYA, Makbule, "Cumhuriyetin İlk Yıllarında Bir Sosyal Hizmet Kurumu: Türkiye Himaye-i Etfal Cemiyeti", *A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi,* Sayı 34 Erzurum:2007, ss. 321-338.

SARIKAYA, Makbule, "Gürbüz Türk Çocuğu Dergisinde Çocuk Sağlığı Meselesi", *Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 2009, S.9, ss.151-164.

SARIKAYA, Makbule, "Cumhuriyet Türkiye'sinin İlk Çocuk Haftası", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 25 / 75 Kasım 2009: ss.465-494.

SHORTER, Frederic C., "The Population of Turkey after the War of Independence", *International Journal of Middle East Studies,* Nov., 1985, Vol. 17, No. 4 (Nov., 1985), pp. 417-441.

SINAR ÇILGIN, Alev, "Genç Cumhuriyetin Ütopyası: Gürbüz Türk Çocuğu" *Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi,* Yıl: 5, Sayı: 6, 2004/1, ss.97-119.

SOYDAN, Tarık, "Osmanlı'dan Cumhuriyet Dönemine Türkiye'de Temel Eğitimin Gelişmesi ve Finansmanı Sorunu", *Karadeniz Sosyal Bilimler Dergisi,* 5 / 8, Mart 2013, ss.53-71.

ŞAHİN, Levent, "Geçmişten Günümüze Çocuk İşçiliği", *Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, S.2, 2012, ss.103-118.

ŞİMŞEK, Kamuran, "Osmanlı Devleti'nde Engelliler İçin Kullanılan Tabir, Lakap Ve Sıfatlar", *Belgi Dergisi,* c. 2, sayı. 15, Ocak. 2018, ss. 728-740.

ŞİRİN, Memduh, Cemil, "Fransa ve Türkiye'de Korunması Gereken Çocuk ve Çocuk Koruma İdaresinin Tarihsel Gelişimi", *Çocuk ve Medeniyet Dergisi*, 2(3), 2017, ss.43-69.

ŞİT, Banu, "Modern Vatandaşlık Kavramına Bir Bakış", *TBB Dergisi,* Sayı 76, 2008, ss. 64-82.

TANIŞ, Cihat, "Türkiye'nin Sıhhi ve İçtimai Coğrafyası Eserlerine Göre Verem Hastalığının Seyri", *Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi,* 11(18), 2019, ss.2830-2846.

TEKİR, Süleyman, Ural, Selçuk, "Batı Anadolu'da Yunan İşgali ve Aydın Muhacirleri" (1919-1920), *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, Yıl 13, Sayı 26, Güz 2017, ss.125-148.

TEKİR, Süleyman, "Sıhhiye ve Muavenet-i İçtimaiye Vekâleti'nin Kuruluşu ve Erken Cumhuriyet Dönemindeki Faaliyetleri (1920-1930)" *Belgi Dergisi,* C.2, S.18, Pamukkale Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayını, Yaz 2019/II, ss.1301-1326.

TEMEL, Mehmet, "Atatürk Dönemi Hayvancılık Politikası", *Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S.24, Aralık 2010, ss.1-33.

TEPEKAYA, Muzaffer, KAPLAN, Leyla, "Hilâl-İ Ahmer Hanımlar Merkezi'nin Kuruluşu Ve Faaliyetleri (1877-1923)", *Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,* ss.147-202.

TUĞLUOĞLU, Fatih, "Türkiye'de Sıtma Mücadelesi (1924-1950)", *Türkiye Parazitoloji Dergisi,* Sayı: 32/4 Yıl 2008, ss.351-359.

TUĞLUOĞLU, Fatih, "Cumhuriyetin İlk Döneminde Verem Mücadelesi ve Propaganda Faaliyetleri", *Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları,* S.13, C.14, Ekim 2012, ss.1-26.

TÜRKMEN, Mutlu, "Erken Cumhuriyette Beden Eğitimi Ve Sporun İdeolojik Temelleri", *Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature And History Of Turkish Or Turkic,* Volume 8/6 Spring 2013, ss. 729-740.

UYANIK, M. Zeki, "İslam Aile Hukukunda Evlilik ve Boşanma Nafakası Bağlamında Süresiz Nafaka Yasası", *Necmettin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi,* 2019; 47(47): ss.57-88.

ÜNAL, Mehmet, "Medenî Kanunun Kabulünden Önce Türk Aile Hukukuna İlişkin Düzenlemeler Ve Özellikle 1917 Tarihli Huku-ı Aile Kararnamesi", *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi,* 34 (1977): ss. 195-231.

VATANDAŞ, Selim, "Alman Gençlik Dairesi (Jugendamt) ve Koruma Altına Alınan Türk Kökenli Çocuklar*", Bilge Strateji*, Cilt 6, Sayı 10, Bahar 2014, ss.137-156.

YAKTI, Özlem, ÜNLÜ SOYLU, Perihan, "İktisadî Kalkınma Yolunda Öncü Bir Danışma Organı: Âlî İktisat Meclisi", *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi,* S 47, Bahar 2011, ss. 677-700.

YEGİNBOY, E. Yasemin, SAYIN, K. Şevket, "Cumhuriyet Döneminden Günümüze Sağlık Politikaları Ve Sorunları", II. Ulusal İktisat Kongresi, 20-22 Şubat 2008, Dokuz Eylül Üniversitesi, İİBF, İktisat Bölümü, İzmir:2008, ss.20-22.

YILDIRIM, Nuran, "Osmanlı Ve Erken Cumhuriyet Dönemlerinde Ağız-Diş Bakımı Ve Ürünleri", *Mersin Üniversitesi Tıp Fakültesi Lokman Hekim Tıp Tarihi ve Folklorik Tıp Dergisi*, S.2, C.3, Aralık 2012, ss.35-50.

YURTOĞLU, Nadir, "Türkiye'de Zonguldak-Ereğli Kömür Havzasının Yapısal Analizi (1920-1960)", *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi,* C. 16, S.33, Ocak 2017, ss.211-256.

YÜCEER, Saime, "Millet Mekteplerinin İşleyişi ve Bursa'daki Uygulamaları" 80. Yılında Türk Harf İnkılabı Uluslararası Sempozyumu, *Yeditepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü,* İstanbul, 10-11 Kasım 2008, ss.171-182.

YÜCEER, Saime, "Türkiye'nin Aydınlanma Sürecinde Bir Kültür Devrimi Millet Mektepleri", *Atatürkçü Bakış Dergisi*, C. I, Sayı: I, 2002, ss.13-32.

TEZLER

AKDAŞ, Aslı, *Çocuk İstismarı Tarama Anketi: Geliştirme, Geçerlik Ve Güvenirlik Çalışması,* İstanbul Üniversitesi Adli Tıp Enstitüsü Sosyal Bilimler Ana Bilim Dalı, Doktora Tezi, İstanbul:2005.

AYTEKİN, Hakan, *1914-1924 Yılları Arasında Korunmaya Muhtaç Çocuklar ve Eğitimleri,* Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul: 2006.

BAŞBOĞA, Sevcan, *Erken Cumhuriyet Dönemi Çocuk Dergilerinde Bedeni Ahlaki Ve Terbiyevi Özellikleriyle İnşa Edilen Çocuk*, Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal

Bilimler Enstitüsü Atatürk İlkeleri Ve İnkılap Tarihi Ana Bilim Dalı, Doktora Tezi, İstanbul 2018.

BAYTAL, Yaşar, *Atatürk Döneminde Sosyal Yardım Faaliyetleri (1923-1938),* Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü, Ankara 2009.

ÇAKMAK, Fevzi, *Atatürk Dönemi'nde Türkiye'nin Nüfus Politikası,* Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri Ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İzmir: 2007.

CİHANGİROĞLU, Aslı, *Atatürk Dönemi Türkiye'de İskan Çalışmaları (1923-1938),* Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Doktora Tezi, Elazığ: 2010, s.42.

GÜMÜŞDOĞRAYAN, Okan, *Üsküdar Şer'iyye Sicillerinde Kadın Ve Çocuklarla İlgili Davaların Analizi*, Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Türkiyat Araştırmaları Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi.

İSTANBUL, Orhan, *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Türk Sineması Ve Tarihi (1918-1950*), Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Anabilim Dalı,Yüksek Lisans Tezi, Ankara: 2019.

KILIÇ, Yunus, *H. 1332 (M. 1913) Tarihli Cemiyet-i Tedrisiye-i İslamiye Salnamesi Transkripsiyonu ve Değerlendirmesi*, Kırklareli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kırklareli,Yüksek Lisans Tezi, Kırklareli: 2016.

KÖSE, Mustafa, *1927 Nüfus Sayımı ve Sonuçlarının Değerlendirilmesi,* Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Afyonkarahisar: 2010.

MEZKİT SABAN, Gülperi, *Millî Kimliğin Oluşturulması Bağlamında 23 Nisan Ulusal Egemenlik Ve Çocuk Bayramı,* Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili Ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Türk Halkbilimi Bilim Dalı, Doktora Tezi, Ankara: 2019.

NENNİOĞLU, Seda Yolaç, *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Bir Sosyal Yardım Uygulaması: Hidemat-ı Vataniye Tertibinden Bağlanan Maaşlar, (1909-1938),* Yüksek Lisans Tezi, Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Denizli 2018.

OKUR, Yasemin, *Darüleytamlar*, 19 Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Samsun: 1996.

ÖZATAN, Halim, *Ana Hatları İle Türk Hukuk Devrimi Ve Cumhuriyet Sonrası Benimseme Ve Kanunlaştırma Çalışmaları*, İstanbul Üniversitesi, Atatürk İlkeleri Ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul:1997.

ÖZSARI, Mustafa, *Ege Bölgesi Halkevi Dergilerindeki Edebî Ve Kültürel Muhteva Üzerine Bir İnceleme,* Doktora Tezi, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir, 2002.

SALMAN BOLAT, Bengül, *Milli Bayram Olgusu ve Türkiye'de Kutlanan Cumhuriyet Bayramı Kutlamaları (1923–1960)*, Hacettepe Üniversitesi İnkılâp Tarihi ve Atatürkçülük Enstitüsü, Doktora Tezi, Ankara: 2007.

TEKİN, Nihat, *Çoçuk Suçları Ve Alman Hukukunda Çoçuk Suçları*, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Hukuku Anabilim Dalı Güvenlik Ve Adli Bilimler Bilim Dalı, Yüksek Lisans Projesi, Erzurum, 2013.

TUNÇ, Ali, *Osmanlı Devleti'nde Spor (Okçuluk),* Niğde Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Beden Eğitimi Ve Spor Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Niğde:2000.

UYAR, Hakkı, *Cumhuriyet Döneminde Manisa'da Eğitim (1923-1950),* Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri Ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, İzmir, 1993.

VATANSEVER, Müge, *Eski Türk Hukukunda Boşanma Ve Günümüz Hukukuyla Karşılaştırılması,* Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Ensitüsü, Özel Hukuk Anabilim Dalı Özel Hukuk Programı (Yüksek Lisans Tezi), İzmir:2011.

SÖZLÜKLER

TDK Türkçe Sözlük cilt 1, TTK Yayınevi, Ankara: 1998, s.495.

TDK Türkçe Sözlük, C.2, Ankara: 1988, s. 1326.

TDK Türkçe Sözlük, TTK Yayınevi, C.2, Ankara:1998, s.2457.

TDV İslam Ansiklopedisi, "Darüleytamlar", 8. cilt, s.521.

TDV İslam Ansiklopedisi, "Darüleytamlar", 8. Cilt, s.521.

TDV İslam Ansiklopedisi, "Darüşşafaka", 9. Cilt, s.9.

TDV İslam Ansiklopedisi, "Islahhane", 19. Cilt, s.190-191.

TDV İslam Ansiklopedisi, "Kızılay", Cilt 25, s.544-546.

TDV İslam Ansiklopedisi, "Kızılay", Cilt 25, s.544-546.

TDV İslam Ansiklopedisi, 3. basım, 35. Cilt, Ankara: 2019, s.298.

TDV İslam Ansiklopedisi, 3. basım, 6. Cilt, Ankara: 2019, s. 413.

TDV İslam Ansiklopedisi, 3. basım, EK-2 Cilt, Ankara: 2019, s.286-288

TDV İslam Ansiklopedisi, 5. Cilt, İstanbul, 1992, s.146.

DİJİTAL KAYNAKLAR

https://www.anayasa.gov.tr/tr/mevzuat/onceki-anayasalar/1876-anayasasi/, Erişim Tarihi: 16.07.2021.

https://www.anayasa.gov.tr/tr/mevzuat/onceki-anayasalar/1924-anayasasi/, Erişim Tarihi: 07.05.2018.

https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.3.151.pdf, s.207, Erişim Tarihi: 07.05.2018.

Fuad Umay Hayatı 1885-1963, Atatürk Ansiklopedisi, https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/fuat-umay-1885-1963/, Erişim Tarihi: 19.09.2020.

Hakkı Tarık Us Dijital Arşivi, http://www.tufs.ac.jp/common/fs/asw/tur/htu/list1.html, Erişim Tarihi: 11.04.2021.

British Home Children, https://www.veterans.gc.ca/eng/remembrance/people-and-stories/british-home-children, Erişim Tarihi: 09.04.2021.

Child Abuse And Neglect By Parents And Other Caregivers, Chapter 3, WHO, https://www.who.int/violence_injury_prevention/violence/global_campaign/en/chap3.pdf, p.59. Erişim Tarihi: 01.03.2021.

Çocuk Haklarına Dair Sözleşme, https://www.unicef.org/turkey/çocuk-haklarına-dair-sözleşme, Erişim Tarihi: 15.11.2020.

Çocuk Hakları Sözleşmesi Ulusal İlk Rapor, https://www.ailevecalisma.gov.tr/chgm/mevzuat/protokoller/ Erişim Tarihi: 6.11.2020.

Darüşşafaka tarihçe, www.darüssafaka.org, Erişim Tarihi:17.03.2021.

International Convention for the Suppression of the Traffic in Women of Full Age https://ec.europa.eu/antitrafficking/sites/default/files/1933_international_convention_en_1.pdf, Erişim Tarihi: 19.03.2021.

Jacquart, Camille, https://www.tuik.gov.tr/Kurumsal/Eski_Baskanlar, Erişim Tarihi: 04.03.2021.

Ministry of Foreign Affairs of Japan https://web-japan.org/kidsweb/explore/calendar/may/children.html

Olimpiyat Dünyası, Kasım 2013, S.51, s.39. Erişim Tarihi: http://olimpiyat.org.tr/Upload/YayinGruplari/761981_dergi_s51.pdf

Sputniknews, "SSCB'nin Efsanevi Çocuk Örgütü Piyoner Birliği 98 Yaşında" 19.05.2020, https://tr.sputniknews.com/foto/202005191042077780-sscbnin-efsanevi-cocuk-orgutu-piyoner-birligi-98-yasinda/ Erişim Tarihi: 03.13.2021

STEPHENS, J.M., Arrowroot - Maranta arundinacea L. A serie of the Horticultural Sciences Department, Florida Cooperative Extension Service, Institute of Food and Agricultural Sciences, University of Florida. http://edis.ifas.ufl.edu/pdffiles/MV/MV00900.pdf, Erişim tarihi: 20.01.2020. file:///C:/Users/User/Desktop/Downloads/2014_ArrwrrotRootVegetabelMarantaaurundinaceaL_TDogaFenDer.pdf, Erişim Tarihi: 20.01.2020

The paradox of childhood in the interwar years, http://walthamforestecho.co.uk/the-paradox-of-childhood-in-the-interwar-years/, Erişim Tarihi: 09.04.2021

Trachoma: https://web.archive.org/web/20151206144737/http://www.who.int/mediacentre/factsheets/fs382/en/, Erişim Tarihi: 13.03.2021.

VILLERMÉ Louıs René (1782-1863), https://www.universalis.fr/encyclopedie/louis-rene-villerme/, Erişim Tarihi: 19.03.2021.

Kinin: https://www.milliyet.com.tr/pembenar/kinin-bitkisinin-faydalari-nelerdir-kinin-yan-etkileri-var-midir-6378366, Erişim Tarihi: 20.01.2020.

EKLER

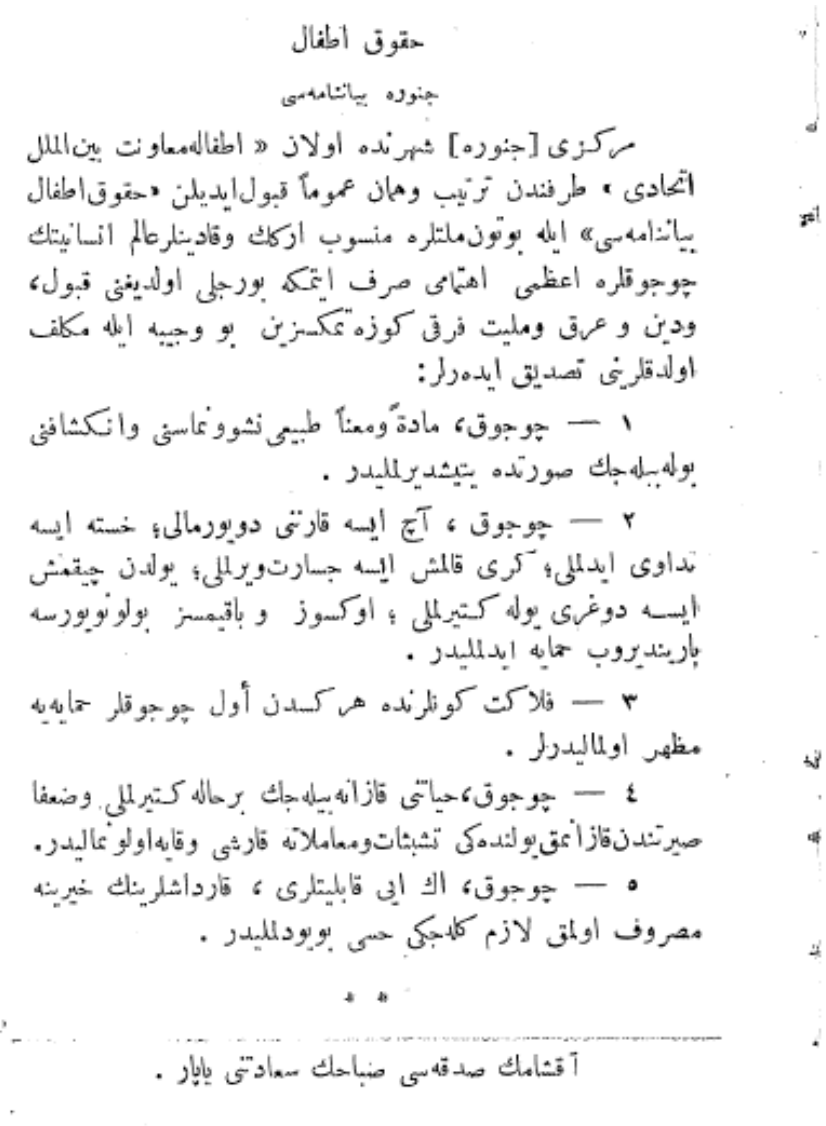

حقوق اطفال

جنوره بيانناممسى

مركزى [جنوره] شهرنده اولان « اطفاله‌معاونت بين‌الملل اتحادى » طرفندن ترتيب وهمان عموماً قبول‌ايديلن «حقوق‌اطفال بيانناممسى» ايله بوتون‌ملتلره منسوب اركك وقادينلرعالم انسانيتك چوجوقلره اعظمى اهتمامى صرف ايتمكه بورجلى اولديغنى قبول، ودين و عرق وملیت فرق كوزه‌تمكسزين بو وجيبه ايله مكلف اولدقلرينى تصديق ايده‌رلر:

١ — چوجوق، مادةً ومعناً طبيعى نشوونماسنى وانكشافنى بوله‌بيله‌جك صورتده يتيشديرلليدر .

٢ — چوجوق ، آج ايسه قارنى دويورمالى؛ خسته ايسه تداوى ايدلملى؛ كرى قالمش ايسه جسارت‌ويرلملى؛ يولدن چيقمش ايسه دوغرى يوله كتيرلملى ؛ اوكسوز و باقيمسز بولونويورسه بارينديروب حمايه ايدلمليدر .

٣ — فلاكت كونلرنده هر كسدن أول چوجوقلر حمايه‌يه مظهر اولمالىدرلر .

٤ — چوجوق، حياتى قازانه‌بيله‌جك برحاله كتيرلملى وضعفا صيرتندن‌قازانمق‌يولنده‌كى تشبثات‌ومعاملاته قارشى وقايه‌اولونمالىدر.

٥ — چوجوق، اك ايى قابليتلرى ، قارداشلرينك خيرينه مصروف اولمق لازم كلديكى حسى بويودلمليدر .

* *

آقشامك صدقه‌سى صباحك سعادتى يابار .

Ek: 1. Annelere ve Çocuklara Salname, Cenevre Beyannamesi, 1927.

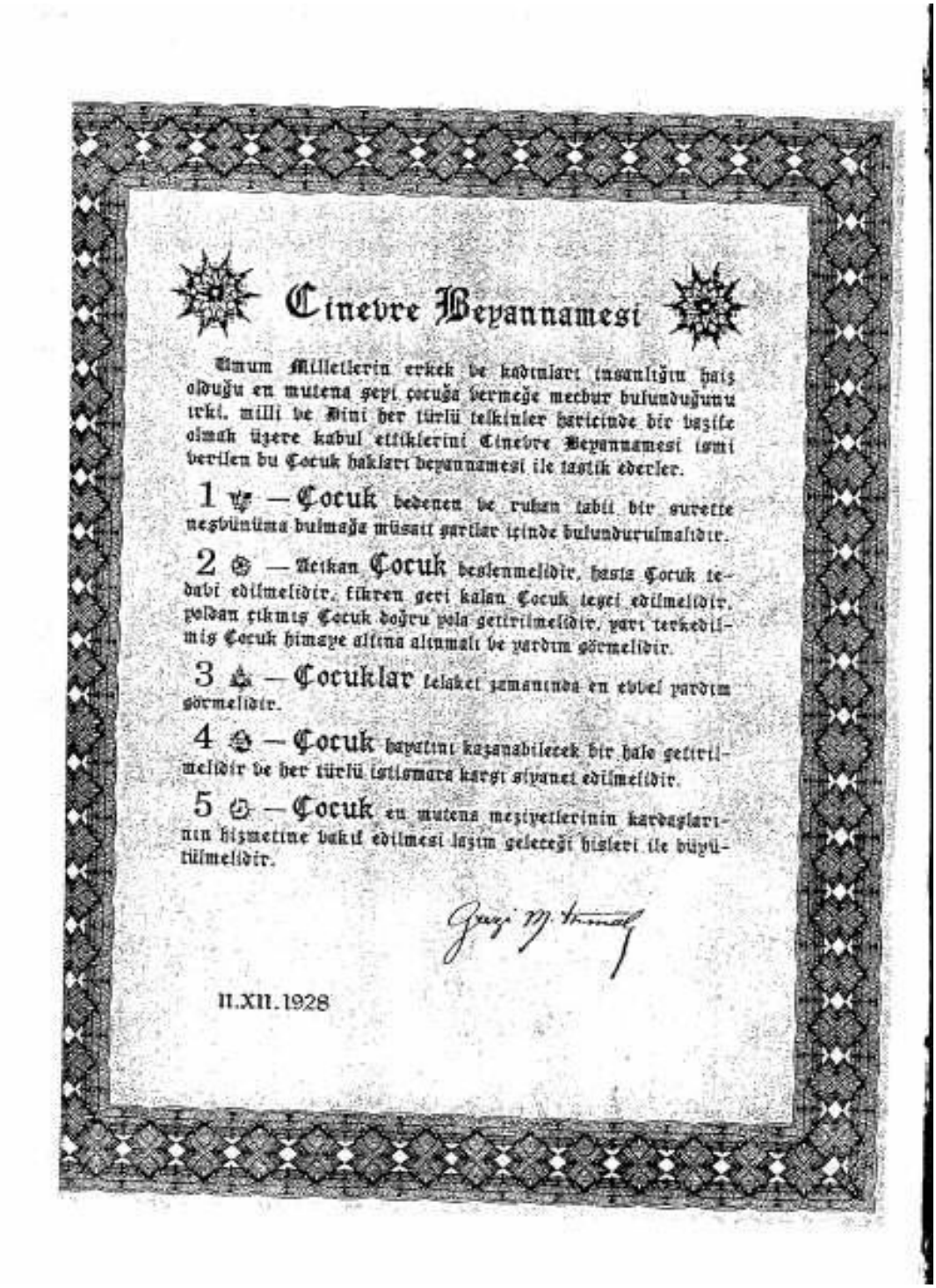

Cinevre Beyannamesi

Umum Milletlerin erkek ve kadınları insanlığın hâiz olduğu en mutena geyi çocuğa vermeğe mecbur bulunduğunu irki, milli ve dini her türlü telkinler haricinde bir vazife olmak üzere kabul ettiklerini Cinevre Beyannamesi ismi verilen bu Çocuk hakları beyannamesi ile tasdik ederler.

1 — **Çocuk** bedenen ve ruhen tabii bir surette nesbünüma bulmağa müsait şartlar içinde bulundurulmalıdır.

2 — Aciz kan **Çocuk** beslenmelidir, hasta Çocuk tedavi edilmelidir, fikren geri kalan Çocuk teşvik edilmelidir, yoldan çıkmış Çocuk doğru yola getirilmelidir, yavı terkedilmiş Çocuk himaye altına alınmalı ve yardım görmelidir.

3 — **Çocuklar** felaket zamanında en evvel yardım görmelidir.

4 — **Çocuk** hayatını kazanabilecek bir hale getirilmelidir ve her türlü istismara karşı siyanet edilmelidir.

5 — **Çocuk** en mutena meziyetlerinin kardeşlarının hizmetine bakıl edilmesi lâzım geleceği hisleri ile büyütülmelidir.

Gazi M. Kemal

11.XII.1928

Ek: 2. Cenevre Beyannamesi, Çocuk Hakları Beyannamesi, http://www.cocukhaklariizleme.org/wp-content/uploads/Genevre-Beyannamesi.jpg (E.T. : 14.11.2020)

Ek: 3. Şehit çocuklarının okullarda parasız yatılı olarak okutulması.
B.C.A. Yer: 65-323-1 Kurum: 180-9-0-0/Genel 22.10.1923-25.10.1923

THE NEW TURKISH ALPHABET.

"A WHOLE NATION AT SCHOOL."

(FROM OUR SPECIAL CORRESPONDENT.)

ANGORA, JAN. 7.

To-day, a week after the opening of the "evening schools" to teach the new characters to all the men, women, and children in Turkey between the ages of 15 and 40, it is calculated by Mehmed Emin Bey, Director of Education, that approximately half a million people are attending these schools. In addition the 6,150 State primary schools are giving lessons in the new characters to 630,000 pupils, while 34,000 boys and girls attend the 70 secondary schools. Thus nearly 1,200,000 adults and children are at present learning the new characters. This constitutes nearly 10 per cent. of the total population of Turkey, but it is pointed out that, as time goes on, more and more people will attend the evening schools.

Generally speaking, language reform may be said to be making good progress, although the art of writing correctly in the new characters has not yet been thoroughly mastered. According to Mehmed Emin Bey, who is also president of the Commission dealing with language reform, the new dictionary which is being prepared by the Academy of Languages is making rapid progress. Truly it can be said that "the Ghazi Pasha has sent the whole nation to school," and it is asked whether neighbouring countries where the Arabic language is employed may not follow the example of Turkey.

Ek: 4.The Times, The New Turkish Alphabet, 08.01.1929.

Ek: 5. Ulus, Çocuk Bayramı, 24 Nisan 1936.

Ek: 6. Ulus, Çocuk Bayramı, 24 Nisan 1936.

Ek: 7. Akşam, Çocuk Bayramı, 23 Nisan 1932.

Ek: 8. Akşam, Çocuk Bayramı, 23 Nisan 1937.

Ek: 9. Akşam, Çocuk Haftası, 23 Nisan 1933, s.2.

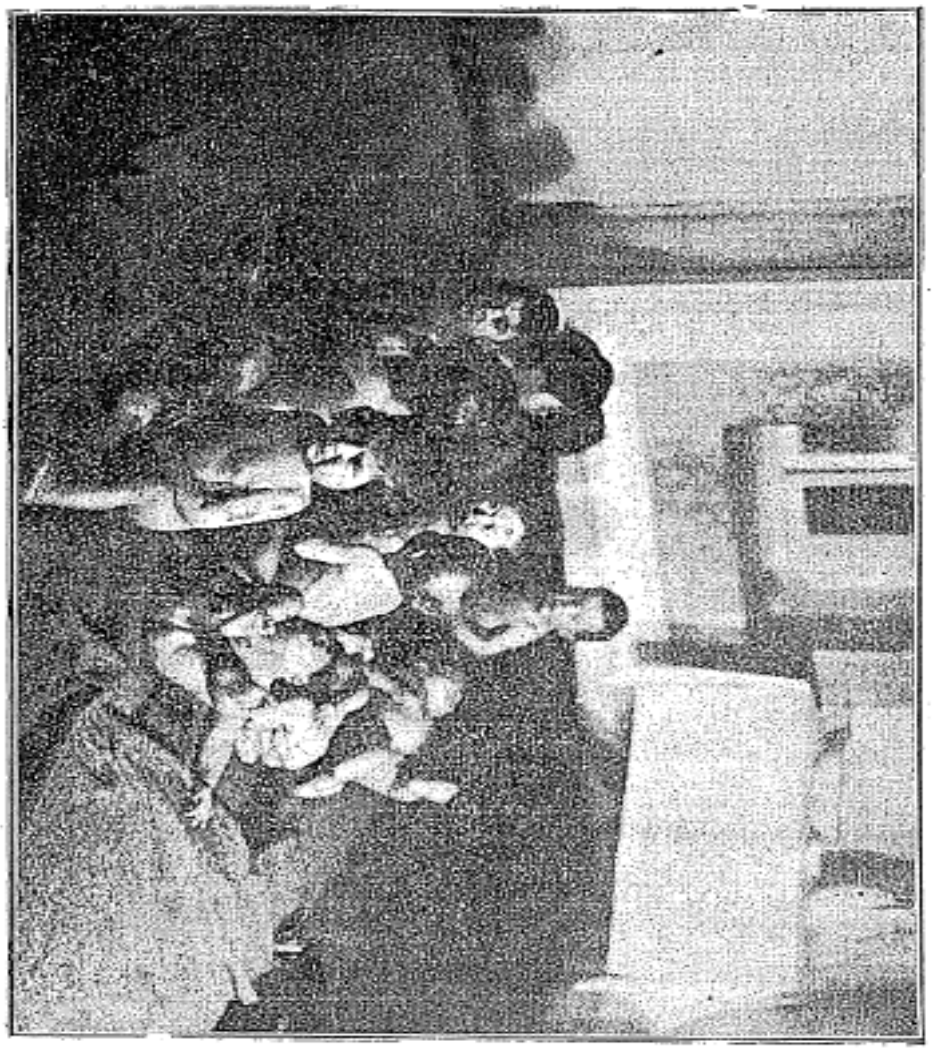

سوت داملاسنده: کیاك خسته لغنه مبتلا چوجوقلره «اولترا ـ ویوله» ضیاسی تطبیق

Ek: 10. Annelere Ve Çocuklara Salname, Süt Damlası'nda Güneş Banyosu. 1927.

Yarının büyüğü, yarının korkunç bir kötüsü de olabilir

Yazan: Şahap Göksel

İzmir Çocuk Esirgeme Kurumunun yaptığı işler hakkında

on ikiye kadar mütehassıs bir çocuk doktorunun fakir aile çocuklarını parasız ve zengin çocuklarını da (25) kuruş mukabilinde muayene ve tedavi etmesi bile Çocuk hastanesi ve tedavisi ihtiyacını şiddetle duyan bir memlekette, mükemmel bir faydadır.

Karşıyakada açılan Çocuk yurdunda kimsesiz ve garip çocukların azığına dikkat et-

Ek:10. Anadolu, Yarının Büyüğünü Daha Etraflı Düşünmek Gerek, 3 Mart 1938.

Çankırı'da süt damlası ve çocuk dispanseri

Çocuk Esirgeme Kurumu muhite çok faydalı oluyor

Kurum, çalışmalarını bu sene artırıyor

Çankırı (Husust) — Çocuk Esirgeme Kurumu son yıllarda kendisinden beklenen çalışmayı göstermektedir.

Çocuk Esirgeme Kurumunun açtığı süt damları çocuk dispanserleri Çankırı için büyük bir varlık ve kıymettir.

— Kurum geçen bayram yüz fakir mektep çocuğunun giydirmiş.

— Bu bayram hayır severs adını saklıyan bir vatandaş da okumuşuyet ilk okuluna yüz lira vererek onar fakir talebenin giyimini temin etmiş.

— Çocuk Esirgeme Kurumu mektepledeki fakir talebeye ayrıca çorba yedirmektedir.

— Kurum faydasına ayva piyangosu tertip edilmiş.

— Çocuk Esirgeme Kurumu Çankırı merkezini teftişe gelen müfettiş faaliyetini takdirle karşılamış.

— Bu sözleri Çankırı'dan sık sık duyuyoruz.

Bu faaliyetini yakından görmek için "süt damlası, çocuk dispanserine" girdim. Kapıdan daha içeri girerken ağlıyan, bayılıyan uğultulu bir çocuk yaygarası ile karşılaştım.

Konya Belediyesinde çalışmalar

Ek:10. Ulus, Çocuk Esirgeme Kurumu Muhite Çok Faydalı Oluyor, 19 Şubat 1939.

Ek: 11. Akşam, Çalışan ve Aile Geçindiren Çocukları da Düşünmeliyiz, 23 Nisan 1937.

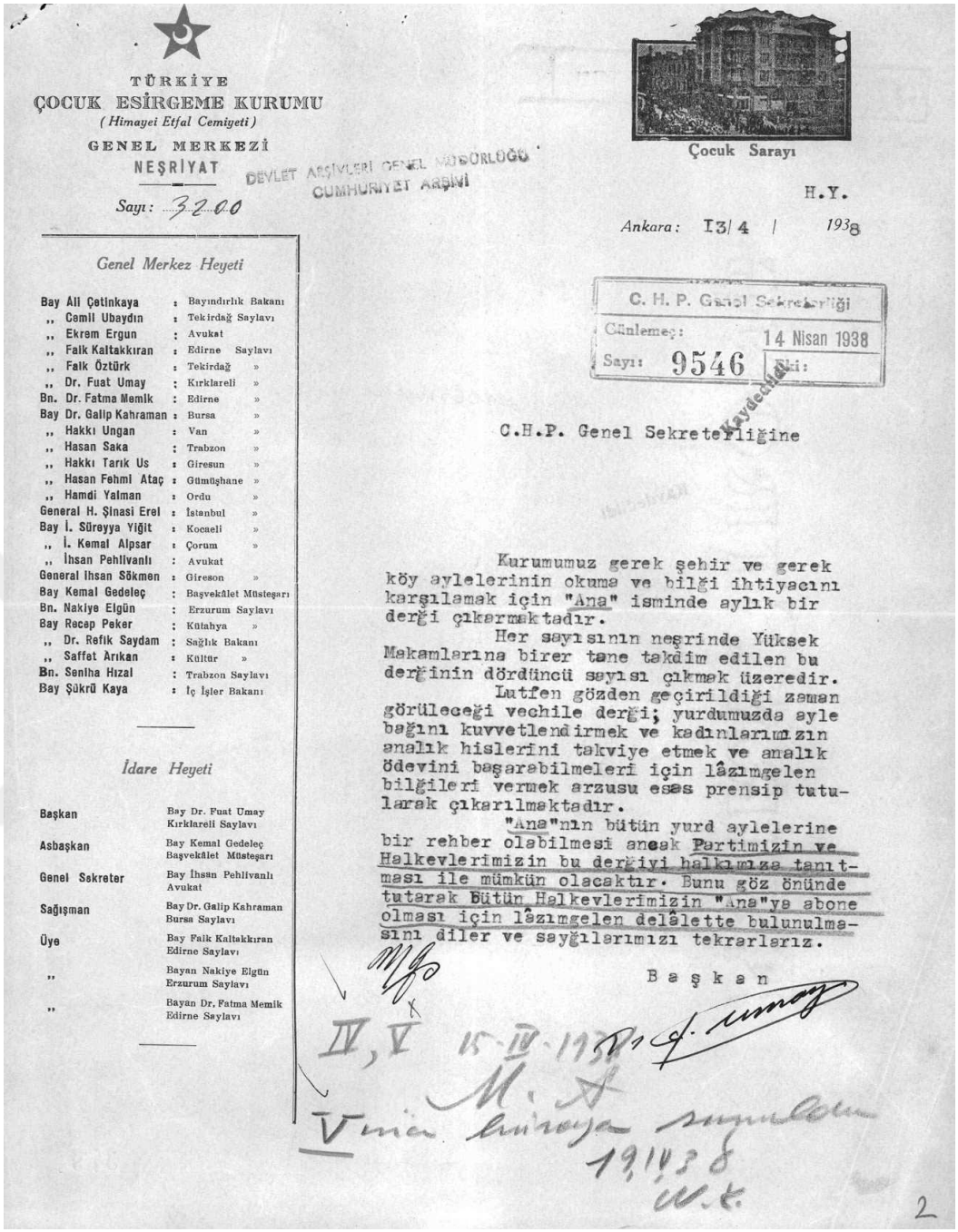

TÜRKİYE
ÇOCUK ESİRGEME KURUMU
(Himayei Etfal Cemiyeti)
GENEL MERKEZİ
NEŞRİYAT

Sayı: 3200

DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ

Çocuk Sarayı

H.Y.

Ankara: 13/4/1938

C. H. P. Genel Sekreterliği
Günlemeç: 14 Nisan 1938
Sayı: 9546 Eki:

Kaydedildi

C.H.P. Genel Sekreterliğine

Kurumumuz gerek şehir ve gerek köy aylelerinin okuma ve bilği ihtiyacını karşılamak için "Ana" isminde aylık bir derği çıkarmaktadır.

Her sayısının neşrinde Yüksek Makamlarına birer tane takdim edilen bu derğinin dördüncü sayısı çıkmak üzeredir.

Lutfen gözden geçirildiği zaman görüleceği vechile derği; yurdumuzda ayle bağını kuvvetlendirmek ve kadınlarımızın analık hislerini takviye etmek ve analık ödevini başarabilmeleri için lâzımgelen bilğileri vermek arzusu esas prensip tutularak çıkarılmaktadır.

"Ana"nın bütün yurd aylelerine bir rehber olabilmesi ancak Partimizin ve Halkevlerimizin bu derğiyi halkımıza tanıtması ile mümkün olacaktır. Bunu göz önünde tutarak Bütün Halkevlerimizin "Ana"ya abone olması için lâzımgelen delâlette bulunulmasını diler ve sayğılarımızı tekrarlarız.

Başkan

Genel Merkez Heyeti

Bay Ali Çetinkaya	:	Bayındırlık Bakanı
,, Cemil Ubaydın	:	Tekirdağ Saylavı
,, Ekrem Ergun	:	Avukat
,, Faik Kaltakkıran	:	Edirne Saylavı
,, Faik Öztürk	:	Tekirdağ »
,, Dr. Fuat Umay	:	Kırklareli »
Bn. Dr. Fatma Memik	:	Edirne »
Bay Dr. Galip Kahraman	:	Bursa »
,, Hakkı Ungan	:	Van »
,, Hasan Saka	:	Trabzon »
,, Hakkı Tarık Us	:	Giresun »
,, Hasan Fehmi Ataç	:	Gümüşhane »
,, Hamdi Yalman	:	Ordu »
General H. Şinasi Erel	:	İstanbul »
Bay İ. Süreyya Yiğit	:	Kocaeli »
,, İ. Kemal Alpsar	:	Çorum »
,, İhsan Pehlivanlı	:	Avukat
General İhsan Sökmen	:	Gireson »
Bay Kemal Gedeleç	:	Başvekâlet Müsteşarı
Bn. Nakiye Elgün	:	Erzurum Saylavı
Bay Recep Peker	:	Kütahya »
,, Dr. Refik Saydam	:	Sağlık Bakanı
,, Saffet Arıkan	:	Kültür »
Bn. Seniha Hızal	:	Trabzon Saylavı
Bay Şükrü Kaya	:	İç İşler Bakanı

İdare Heyeti

Başkan	Bay Dr. Fuat Umay Kırklareli Saylavı
Asbaşkan	Bay Kemal Gedeleç Başvekâlet Müsteşarı
Genel Sekreter	Bay İhsan Pehlivanlı Avukat
Sağışman	Bay Dr. Galip Kahraman Bursa Saylavı
Üye	Bay Faik Kaltakkıran Edirne Saylavı
,,	Bayan Nakiye Elgün Erzurum Saylavı
,,	Bayan Dr. Fatma Memik Edirne Saylavı

Ek: 12. Çocuk Esirgeme Kurumu tarafından çıkartılan "Ana" adlı dergi için Halkevlerinden istenen destek konulu arşiv belgesi. Bkz. B.C.A., Yer: 15-29-52 Kurum: 490-1-0-0_1299-316-2

Ek: 13. Ararot.
Stephens J.M., Arrowroot - Maranta arundinacea L. A serie of the Horticultural Sciences Department, Florida Cooperative Extension Service, Institute of Food and Agricultural Sciences, University of Florida.
http://edis.ifas.ufl.edu/pdffiles/MV/MV00900.pdf, Erişim tarihi: 20.01.2020.
file:///C:/Users/User/Desktop/Downloads/2014_ArrwrrotRootVegetabelMarantaaurundinaceaL_TDogaFenDer.pdf, Erişim Tarihi: 20.01.2020

Ek: 14. Kinin.
Bkz. https://www.milliyet.com.tr/pembenar/kinin-bitkisinin-faydalari-nelerdir-kinin-yan-etkileri-var-midir-6378366, Erişim Tarihi: 20.01.2020.

Ek: 15. Annelere ve Çocuklara Salname, Alkolik Fenalıklarından İki Tarzı Hayat.

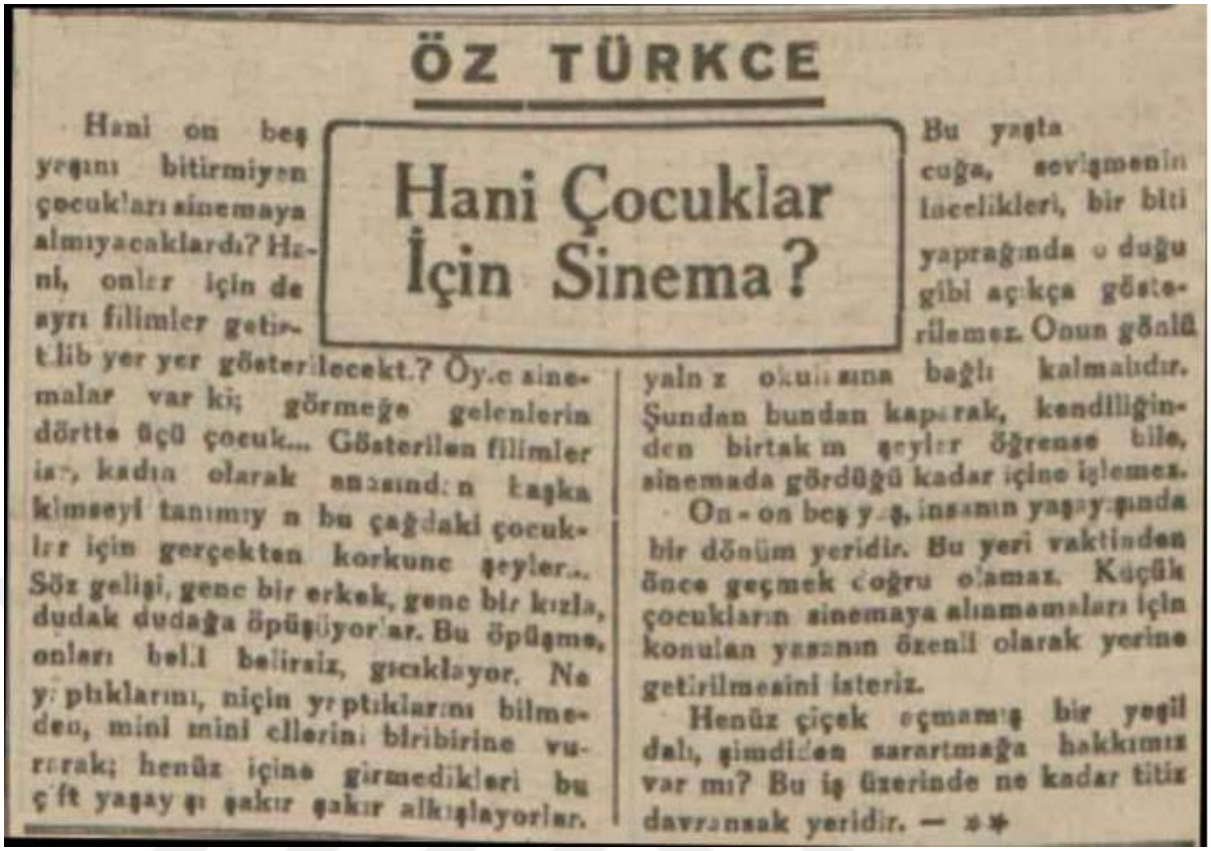

ÖZ TÜRKCE

Hani Çocuklar İçin Sinema?

Hani on beş yaşını bitirmiyen çocukları sinemaya almıyacaklardı? Hani, onlar için de ayrı filimler getirtilib yer yer gösterilecekt.? Öyle sinemalar var ki; görmeğe gelenlerin dörtte üçü çocuk... Gösterilen filimler ise, kadın olarak annesinden başka kimseyi tanımıyan bu çağdaki çocuklar için gerçekten korkunç şeyler... Söz gelişi, genç bir erkek, genç bir kızla, dudak dudağa öpüşüyorlar. Bu öpüşme, onları belli belirsiz, gıcıklıyor. Ne yaptıklarını, niçin yaptıklarını bilmeden, mini mini ellerini biribirine vurarak; henüz içine girmedikleri bu çift yaşayışı şakır şakır alkışlıyorlar. Bu yaşta cuğa, sevişmenin incelikleri, bir biti yaprağında olduğu gibi açıkça gösterilemez. Onun gönlü yalnız okulumuza bağlı kalmalıdır. Şundan bundan kapışarak, kendiliğinden birtakım şeyler öğrense bile, sinemada gördüğü kadar içine işlemez.

On - on beş yaş, insanın yaşayışında bir dönüm yeridir. Bu yeri vaktinden önce geçmek doğru olamaz. Küçük çocukların sinemaya alınmamaları için konulan yasanın özenli olarak yerine getirilmesini isteriz.

Henüz çiçek açmamış bir yeşil dalı, şimdiden sarartmağa hakkımız var mı? Bu iş üzerinde ne kadar titiz davranmak yeridir. — ✻✻

Ek: 16. Son Posta, 19 Ocak 1935.

Ek: 17. Vakit, Fosfatlı Şark Malt Hulasası, 4 Aralık 1932.

Ek: 18. Vakit, Fosfatlı Şark Malt Hulasası, 18 Nisan 1933.

.

Ek: 19. Cumhuriyet, Şark Malt Hulasası, 18 Mart 1929., 04.12.1934.

Ek: 20. Son Posta, Şark Malt Hulasası, 05.06.1933.

Ağaç yaş iken eğilir

Küçük mücrimleri katiller arasında niçin bırakıyoruz?

Bunlar kaderin sillesini yemiş biçare vatan yavrularıdır. Onlar için ıslahhane yapnız

Ek: 21. Cumhuriyet, 23 Nisan 1929.

DİLSİZLER MEKTEBİNDE

Tek gaye; dilsizi hayata atmaktır

Burada çocuklar, hep işaretlerden mürekkeb bir alfabe ile konuşma ve okuma öğreniyorlar

Dilsiz Çocuklar mektebde ders alıyorlar

Ek: 22. Cumhuriyet, 26.12.1936.

Beşeriyetin talihsiz ferdleri

Sağır, dilsiz ve körler için kurulan şefkat yuvası

İzmirdeki mektebde 120 talihsiz insan cemiyete faydalı bir uzuv olmak üzere yetiştiriliyor

Dilsiz talebeden bir grup

Ek: 22. Cumhuriyet, 01.02.1937.

Körler, Sağırlar ve dilsizler mektebi

Sıhhat Vekâleti İzmirdeki mektep kadrosunu genişletiyor, memlekette 18 bin kör, sağır ve dilsiz var

Körler İzmirdeki mektepte ders görüyorlar

Ek: 22. Son Posta, 29.08.1937.

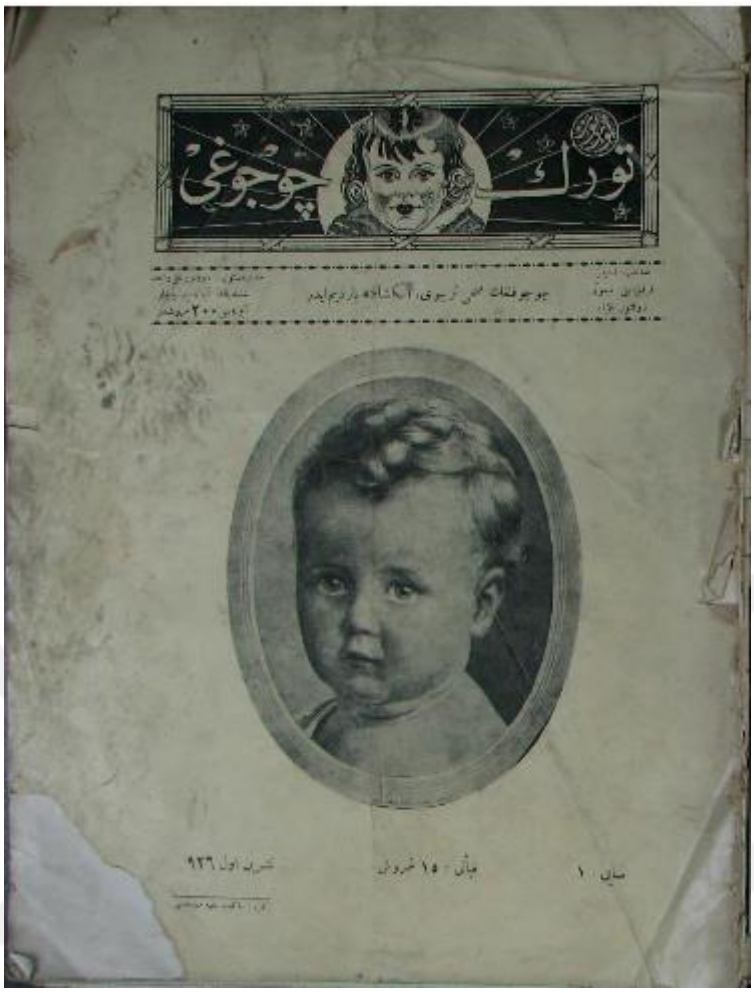

Ek: 23. Gürbüz Türk Çocuğu, S.1, Ekim 1927.

Ek: 24. Dişlerimizi Niçin Temizleriz?, 1927.

Yalova'da Çocuk Yuvası

Yalova'da giydirilen çocuklar

Yalova Hilâliahmer şubesi tarafından açılan Çocuk Yuvası muhit için çok faydalı olmaktadır. Burada 13 fakir köylü çocuğuna çok iyi bakılmaktadır. Bu yavrular son günlerde baştan aşağı giydirilmiştir.

Ek: 25. Cumhuriyet, 21.05.1932

ÇOCUK

Çocuk yuvası

İzmirde bir şefkat müessesesi açıldı

Ek: 25. Milliyet, 30.04.1930.

Ek: 26. Cumhuriyet, 17.05.1934

Ek: 26. Cumhuriyet, 15.11.1937

Ek:27. Vakit, 03.12.1932, s.11.

ÖZGEÇMİŞ

Adı-Soyadı	Ayşe Nur		REÇBEROĞULLARI
Doğum Yeri/Yılı			
Bildiği Yabancı Diller	İngilizce/İtalyanca(Başlangıç)/Türk İşaret Dili		
Eğitim Durumu	**Başlama - Bitirme Yılı**		**Kurum Adı**
Lise	2002	2005	Bursa Malcılar Lisesi
Lisans	2006	2011	Ege Üniversitesi(Tarih)
Lisans	2007	2014	Anadolu Üniversitesi(Kamu Yönetimi)
Yüksek Lisans	2012	2014	Kütahya Dumlupınar Üniversitesi (Tarih A.B.D.)
Doktora	2014	2021	Bursa Uludağ Üniversitesi (Tarih A.B.D.)
Çalıştığı Kurum (lar)	**Başlama-Ayrılma yılı**		**Çalışılan Kurumun Adı**
1.	2016	2019	Özel Rasim Şahinkaya Fen ve Anadolu Lisesi
Katıldığı Proje ve Toplantılar	-"Uludağ Üniversitesi V. Sosyoloji Sempozyumu", Söylem ve Cinsiyet, Bursa/19 Aralık 2012 -"Süleyman Demirel Üniversitesi Ulusal Tarih Öğrenci Sempozyumu, *Gelecek Geçmişi Tartışıyor*, Isparta/3 Mayıs 2013 -" XI. International Congress On Social Sciences, China To Adriatic (Uluslararası Çin'den Adriyatik'e Sosyal Bilimler Kongresi), Bursa 8-10 Kasım 2019		
Yayınlar:	TELLİ, Ayşe Nur, (2013),"Tanzimat, Cumhuriyet'in Kuruluşu, Günümüz Ve Yakın Gelecekte Sanayi Ve Teknoloji'nin Günlük Yaşantıdaki Yansımaları" Süleyman Demirel Üniversitesi Ulusal Tarih Öğrenci Sempozyumu Bildirileri, Birinci Baskı, Isparta. TELLİ, Ayşe Nur, (2014), İngilizlerin Gözüyle İtalyanların Türkiye'ye Yönelik Yaklaşım ve Faaliyetleri, Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kütahya, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi). REÇBEROĞULLARI, Ayşe Nur, (2019), "Atatürk Dönemi Çocuk Terbiyesinde Politik Yaklaşimlar", XI. International Congress On Social Sciences, China To Adriatic (Uluslararası Çin'den Adriyatik'e Sosyal Bilimler Kongresi), REÇBEROĞULLARI, Ayşe Nur, (2020), **"**Çocuk Sağlığının Atatürk Dönemi Siyasetindeki Ve Meclis Gündemindeki Yeri" Uludag University International Journal Of Social Inquiry (Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi), Cilt /Volume:13, Sayı/Issue:1, Haziran/June2020,Issn: 1307-8364, http://www.uludag.edu.tr/sbedergi/default/konu/5573		
İletişim (e-posta):			
		Tarih ve İmza Adı-Soyadı	